İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

4

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm

Mütercim
Dr. Savaş Kocabaş

Tashih
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı
Milli Basımevi
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
Sağlam Mücellit
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-5546-61-8 (4.c)

Nisan 2022

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

-Tam Metin-

İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
Dr. Savaş Kocabaş

4. Cilt

Scanned with CamScanner

BU CİLTTEKİ SÛRELER

MÂİDE SÛRESİ 7
EN'ÂM SÛRESİ 351
A'RÂF SÛRESİ (1-39. Âyetler Arası) 585

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

MÂİDE SÛRESİ

[120 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Mâide sûresi Medenî sûrelerdendir.

[2396] İmam Ahmed b. Hanbel, Yezîd kızı Esma'dan şöyle nakleder: "Mâide sûresinin tamamı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nazil olduğunda ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesi Adba'nın yularından tutuyordum. Aşırı ağırlığından neredeyse devenin sırtını ezecekti."[1]

[2397] İbn Merdûyeh'in rivayetine göre, Ümmü Amr amcasından şöyle nakletmiştir: Ben bir yolculukta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteyken Mâide sûresi nazil oldu. Ağırlığından dolayı bineğin sırtı ezildi.[2]

[2398] Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Mâide sûresi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bineğinde iken nazil oldu. Bineğin gücü yetmeyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan indi.[3] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

---

1 Ahmed b. Hanbel (6/455); Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 24/178. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de der ki: Senedinde Şehr b. Hevşeb vardır. Zayıf biridir, ancak bazılarınca da sika kabul edilmiştir. Ben derim ki: Senedinde bir de Leys b. Ebî Süleym vardır ki o da zayıftır. Sonraki hadise bk. Bunun çok zayıf ve mürsel şahitleri vardır. bk. ed-Durru'l-Mensur, 2/446.

2 Müellif bunu İbn Merdûyeh'in Ümmü Amr kanalıyla onun amcasından rivayet ettiğini söylemiştir. ed-Durru'l-Mensur'da da (2/446) böyle geçmektedir. Beyhakî'nin Delâilu'n-Nübüvve'sinde (7/45) ise Abes kızı Ümmü Amr diye geçmektedir ki bu ihtimal daha kuvvetlidir. Haber her hâlükârda zayıftır.

3 İmam Ahmed b. Hanbel (2/176) rivayet etmiştir. Senedi, İbn Lehia'dan dolayı zayıftır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/13), "Senedinde İbn Lehia var. Çoğunluk onun zayıf olduğu görüşündedir. Bazen hadisi hasen kabul edilebilir. Diğer râvileri sikadır" demiştir. Ben derim ki: Senedindeki diğer râvî Huyiy b. Abdullah da kuvvetli değildir.

Scanned with CamScanner

[2399] Tirmizî yine Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Son nazil olan sûreler Mâide ve Fetih sûreleridir."[4] Tirmizî daha sonra, "Bu garip ve hasen bir hadistir" demiştir.

[2400] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da onun, "Son nazil olan sûreler 'İza cae nasrullah' ile Fetih sûreleridir" dediği rivayet edilmiştir.[5] Hâkim de Müstedrek'inde Tirmizî'ninkine benzer bir rivayet zikrettikten sonra şöyle demiştir: Hâkim: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi onların şartlarında sahihtir, demiştir.

[2401] Yine Hâkim, Cübeyr b. Nüfeyr'den şöyle nakleder: Hacca gittiğimde Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına uğradım. Bana, "Ey Cübeyr! Mâide sûresini okuyor musun?" dedi. "Evet" dedim. "O en son inen sûredir. Onda helâl gördüğünüz her şeyi helâl, haram gördüğünüz şeyi haram kabul edin" dedi.[6] Hâkim daha sonra, "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bunun senedi onların şartlarına sahiptir" demiştir. Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de Muâviye b. Sâlih'ten rivayet etmiştir ve onda şu ziyade vardır: "Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkını sordum, 'Kur'ân'dı' dedi.[7] Bunu Nesâî de İbn Mehdi'den rivayet etmiştir.

Akitlere Bağlılık, Haksızlığın Yasaklanışı, İyilik Üzere Dayanışma ve Allah'ın Şiarlarına Gereken Tazimi Göstermek:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى
عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَآ
أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَآئِرَ اللهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ اٰمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا
وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ

4 Tirmizî (3063) ve Hâkim (2/311) rivayet etmiştir. Hâkim Buhârî ve Müslim'in koşullarını haiz bir sahih hadis onu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî, "Garip, hasen bir hadistir" demiştir.

5 İbn Abbâs (radıyallâhu anh) hadisi İnşallah Nasr sûresinde gelecek.

6 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11138; Hâkim, 2/311. Hâkim bunun Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

7 Bu İmam Ahmed'in rivayetidir. Sonraki hadise bk.

Scanned with CamScanner

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin. Siz ihramlı iken avlanmayı helâl görmeksizin size bildirilecekler müstesna, En'âm denilen hayvanlar size helâl kılınmıştır. Muhakkak ki, Allah dilediği ile hükmeder.

2. Ey iman edenler! Allah'ın şiarlarına, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi haddi aşmaya sevk etmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.

Tefsiri:

[2402] İbn Ebî Hâtim, Mis'ar'dan şöyle nakleder: Ma'n ile Avf veya her ikisi bana şöyle anlattı: Bir adam İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a gelerek, "Bana tavsiyede bulun" dedi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Allah'ın "Ey iman edenler!" nidasını işittiğinde iyice kulak ver. Çünkü o ya emredilen bir iyilik veya sakındırılan bir kötülüktür"[8] dedi. İbn Ebî Hâtim, Zührî'den şöyle rivayet eder: Allah (c.c), "Ey iman edenler, şöyle yapın" buyurduğunda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitap edilenler arasındadır. Zira, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlardandır. İbn Ebî Hâtim, Hayseme'den de şöyle nakleder: Kur'ân'da her ne "Ey iman edenler!" ifadesi varsa o Tevrat'ta "Ey miskinler (fakirler!)" olarak geçer.

[2403] Zeyd b. İsmail es-Said el-Bağdâdî'nin, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiği, "Kur'ân'da ne kadar 'Ey iman edenler!' ifadesi varsa Hz. Ali (radıyallâhu anh) onun efendisi, şerefi ve onurudur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hz. Ali (radıyallâhu anh) dışında her sahabesi Kur'ân'da

8 Senedi zayıftır. Çünkü Ma'n ve Avf ile İbn Mes'ud arasında kopukluk vardır. Ma'n İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın torunudur.

Scanned with CamScanner

kınanmıştır. O ise Kur'ân'ın hiçbir âyetinde kınanmamıştır."[9] Bu garip bir rivayettir. Lafzı münker, senedi problemlidir. Buhârî der ki: Râvilerden İsa b. Raşid neredeyse meçhuldür ve rivayeti münkerdir. Ben derim ki: Râvîlerden Ali b. Bezime de sika olmakla birlikte aşırı Şiilerdendir. Böylesi bir konuda yalan söyleme şüphesi bulunduğundan haberi kabul edilmez. "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hz. Ali (radıyallâhu anh) dışında her sahabesi Kur'ân'da kınanmıştır" sözüyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gizli bir şey konuşma öncesinde sadaka vermeyi emreden âyete işaret edilmektedir. Zira, bir çok kişi bu âyeti sadece Hz. Ali'nin uyguladığını söylemiştir. Daha sonra Allah'ın (c.c), *"Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Çünkü, bunu yapmadınız. Allah da sizi bundan muaf tuttu (sadaka vermeden konuşabilirsiniz). Artık namazı kılın, zekâtı verin Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin"* (Nahl, 44) âyeti nazil olmuştur. Fakat bunun kınama sayılması pek isabetli değildir. Çünkü kimilerine göre âyetteki emir kesin yapılması gereken bir emir değil, tavsiye niteliğindeydi. Kaldı ki âyet onlar uygulamaya geçmeden neshedilerek yürürlükten kaldırıldı. Dolayısıyla onlardan kimseden âyete muhalif davranış görülmedi. "Hz. Ali (radıyallâhu anh) ise Kur'ân'ın hiçbir âyetinde kınanmamıştır." ifadesi de isabetli değildir. Çünkü Enfâl sûresindeki (savaş esirlerinden) fidye alınmasını kınayan âyet bu yönde görüş belirten herkesi kapsamıştır ki, bundan kurtulan tek kişi Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tır. Böylece bu ve daha önce geçen açıklamalarla bu rivayetin zayıf olduğu bilinmiş oldu. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2404] İmam Taberî, Muhammed b. Müslim'den şöyle nakleder: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Necran'a gönderirken Amr b. Hazm'a yazılmış mektubunu okudum. Bu mektup Ebû Bekir b. Hazm'ın yanındaydı. Onda şu ifade geçiyordu: "Bu Allah ve elçisinden bir açıklamadır. *'Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin...Şüphesiz Allah'ın hesabı hızlıdır'* (Mâide, 1-4)"[10]

[2405] İbn Ebî Hâtim, Amr b. Hazm'ın oğlunun oğlu Ebû Bekir b. Muhammed''den şöyle nakleder: "Yanımızdaki bu mektup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Yemen halkını dinde bilgilendirmek, sünne-

9 Asılsızdır.

10 Taberî (10918) rivayet etmiştir. Senetteki Abdullah b. Sâlih kuvvetli değildir. Fakat bir sonraki senette mütabaa edilmiştir.

Scanned with CamScanner

ti öğretmek ve zekâtlarını almak üzere Yemen'e gönderirken Amr b. Hazm için yazdığı mektubudur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir mektup ve tavsiye yazmış, onda emirlerini söylemişti. Mektupta şöyle yazılıydı: "Bismillâhirrahmânirrâhim. Bu Allah ve Rasûlü'nden bir mektuptur" denmişti. Allah Rasûlü'nün Amr b. Hazm'a yazdığı bir ahittir. Onda bütün işlerinde Allah'tan korkup sakınmasını emretti. Şüphesiz Allah kendisinden sakınan ve ihsan üzere olanlarla beraberdir."[11]

"Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin" buyruğunda "akitler"den kasıt ahit ve sözlerdir. Taberî bunda icma olduğunu söylemiş ve şöyle demiştir: Akitler insanların karşılıklı ittifak ve benzeri yollarla birbirleriyle akitleşmeleridir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin" âyetindeki "akitler"den maksat ahitlerdir. Yani, Allah'ın Kur'ân'ın tamamında koyduğu helâl ve haramlar, farz kıldığı ve sınır koyduğu şeylerdir. İşte onlara ihanet etmeyin ve ahdinizi bozmayın. Yüce Allah başka bir âyette bu konuda şu ağır ifadeleri kullanır: *"Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır."* (Ra'd, 25) Dahhâk der ki: *"Akitleri yerine getirin"*; yani, "Allah'ın helâl ve haramlarına uyun. Allah'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve Kur'ân'a iman ettiğinizde helâl ve haramlarına uyacaklarına dair aldığı söz ve misakı yerine getirin." Zeyd b. Eslem de bu cümlenin tefsirinde şöyle der: "Bunlar altı şeydir: Allah'ın aldığı ahit, ittifak akdi, şirket akdi, alım satım akdi, nikâh akdi ve yemin akdi." Muhammed b. Ka'b da şöyle der: "Bunlar beş şey olup cahiliye döneminde yapılan andlaşmalar ile Mufavaza ortaklığı (ortaklar arasında sermaye, kâr, tasarruf ve dinde eşitliğin bulunması şart olan şirket) bunlardandır." Alım satımda akit yapıldıktan sonra tarafların oradayken bundan vazgeçmelerinin (hıyar-ı meclis) caiz olmadığı görüşünde olanlar *"Akitleri yerine getirin"* âyetini delil göstermiş ve şöyle demişlerdir: Bu âyet, yapılan akdin kesinlik kazandığını ve bağlayıcı olduğunu göstermektedir. Bu ise hıyar-ı meclisin meşruluğunu ortadan kaldırır. Bu İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'in görüşüdür. İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve cumhur ise onların hilafına, caiz olduğunu söylemişlerdir.

11 Senedi hasendir. İbn İshâk şeyhinden tahdis ettiğini belirtmiştir. Senedin diğer râvileri de sikadır.

Scanned with CamScanner

şiarlarından kasıt haramlarıdır. Yani: Allah'ın haram kıldıklarını helale dönüştürmeyin" demiştir.

"Haram aya..." Haram aya saygıdan kasıt onu haram saymak, saygınlığını itiraf etmek, Allah'ın onunla ilgili, "o ayda savaş başlatmak" yasağını terk etmek ve onda haramlardan daha fazla kaçınmaktır. Nitekim yüce Allah bir âyette, *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır"* (Bakara, 217) buyurur. Bir âyette de, *"Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekun savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekun savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir"* (Tevbe, 36) buyurur.

[2409] İmam Buhârî'nin, Sahih'inde Ebû Bekre'den (radıyallâhu anhâ) rivayetine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda haccında şöyle buyurmuştur: *"Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana hiç değişmeden, aynı şekilde sürüp gitmektedir. Bir yıl on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Haram aylardan Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem peş peşe gelir. Mudar kabilesinin (ayrı bir önem verdiği) Recep ise Cemâziyelahir ile Şâbân arasındadır."*[15] Bu da seleften bazılarının söylediği gibi haram ayların haramlılığının dünyanın sonuna kadar devam edeceğini göstermektedir.

Ali b. Ebî Talha'nın naklettiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), *"Allah'ın şiarlarına (temel sembollerine) de...saygısızlık etmeyin"* ifadesini, "onda savaşmayı helâl görmeyin" diye tefsir etmiştir. Mukâtil b. Hayyan ile Abdulkerim b. Mâlik el-Cezeri de böyle demiş, Taberî de bunu tercih etmiştir. Cumhur ise bunun mensuh olduğunu ve haram aylarda savaşa başlamanın helâl olduğunu söylemişlerdir. Buna da, *"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin"* (Tevbe, 5) âyetini delil getirmişler ve şöyle demişlerdir: Bu âyette kastedilen (Mekke'nin fethinden sonra inen, *"(Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın"* (Tevbe:2) âyetinde (müşriklere verilen) dört aylık mühlettir. Bunlar, "Çünkü Allah (c.c) bu âyette hiçbir haram ayı diğer aylardan istisna etmemiştir" demişlerdir. İmam Ebû Câfer,

15 İnşallah Tevbe sûresi 36. âyetin tefsirinde gelecek.

Scanned with CamScanner

Allah'ın haram aylarda ve senenin diğer aylarında müşriklerle savaşmayı helâl kıldığında icma ettiklerini ifade etmiş ve şöyle demiştir: Âlimler, kişi haremin tüm ağaçlarının dallarını boynuna ve kollarına taksa bile, öncesinde Müslümanlarla yaptığı zimmet veya eman akdi yoksa bu onun için öldürülmeye karşı güvence olmaz. Bu konuyla ilgili başka bir husus daha var ki, o da daha geniş bir yerde ele alınacak.

"(Allah'a hediye edilmiş) kurbana, gerdanlıklara da...saygısızlık göstermeyin." Yani, Beytullah'a hediye kurbanı takdim etmeyi bırakmayın. Çünkü bunda Allah'ın şiar ve nişanelerine tâzim vardır. Diğer hayvanlardan ayırt edilmesi, böylece ona kötülük yapmak isteyenin kaçınması, onu görenin benzerini getirmek için gayrete gelmesi için boynuna gerdanlık takmayı terk etmeyin. Çünkü, bir iyiliğe dâvet eden kimseye, sevaplarından hiçbir şey eksilmeksizin onu yapanların sevabı kadar sevap verilir.

[2410] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de haccında geceyi Zulhuleyfe'de (ki burası Akik vadisidir) geçirdi. Sabah olunca sayıları dokuz olan hanımlarına uğradı. Sonra gusledip güzel kokular süründü. İki rekât namaz kıldıktan sonra hediye kurbanını nişane yaptı ve gerdanlık taktı. Ardından hac ve umre için niyet edip ihrama girdi. Hediye kurbanları en güzel şekil ve renkte altmış küsur deveydi.

Allah (c.c) bir âyette, *"Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır"* (Hacc, 32) buyurmuştur. Seleften bir zat şöyle der: "Allah'ın şiarlarına saygıdan kasıt iyisini ve besilisini seçmektir."

[2411] Hz. Ali (radıyallâhu anh) da şöyle demiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize (alacağımız kurbanlıkta) göz ve kulağa dikkat etmemizi emretti."[16] Bunu Sünen sahipleri rivayet etmişlerdir.

Mukâtil b. Hayyan ise *"gerdanlıklara"* ifadesini şöyle tefsir etmiştir: Yani onlara da saygısızlık etmeyin, saldırmayın. Zira Cahiliye döneminde insanlar haram aylar dışında vatanlarından çıktıklarında kendilerine kıl ve tüylerden

16 Ebû Dâvûd, 2804; Tirmizî, 1498; Nesâî, 7/216; İbn Mâce, 3142; Ahmed b. Hanbel, 1/125; Hâkim, 4/224; İbn Hibbân, 5920; Beyhakî, 9/275. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî de, "Hasen ve sahihtir" demiştir. Bu söyledikleri gibidir. Hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

gerdanlıklar takarlardı. Harem müşrikleri haremin ağaçlarının kabuklarından kendilerine gerdanlıklar yapar ve kendilerini onunla güvence altına alırlardı. İbn Ebî Hâtim bunu rivayet ettikten sonra Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Bu sûreden iki şey neshedildi: Gerdanlık âyeti ile *"Sana geldiklerinde ya aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir"* (Mâide, 42) âyeti. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: Bize İbn Avn'dan şöyle nakledildi: Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh)'a, "Mâide sûresinden hiçbir şey neshedildi mi?" diye sordum. "Hayır" dedi. Atâ der ki: Onlar haremin ağaçlarından gerdanlık yaparak kendilerini güvence altına alıyorlardı ve Allah (c.c) onları bundan men etti. Mutarrif b. Abdullah da böyle demiştir.

"Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin." Yani, giren herkesin güvence altında olduğu Allah'ın dokunulmaz evine gidenlerin canlarına da kastetmeyin. Yine Allah'ın lütfunu kazanmak ve rızasını elde etmek maksadıyla oraya doğru gitmekte olanları da bundan engellemeyin ve rahatsız etmeyin. Mücâhid, Atâ, Ebû Âliye, Mutarrif b. Abdullah, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr, Rebî' b. Enes, Mukâtil b. Hayyan, Katâde ve daha pek çokları *"Rablerinin lütfunu arayarak"* ifadesini ticaret ile tefsir etmişlerdir. Nitekim daha önce geçen, *"(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur"* (Bakara, 198) buyruğundaki mânâ da böyledir. *"Rablerinin rızasını arayarak"* ifadesini de İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle tefsir etmiştir: "Haclarıyla Rablerinin rızasını kazanmaya çalışarak..." İkrime, Süddî ve İbn Cüreyc şöyle demişlerdir: Bu âyet Hutam b. Hindi el-Bekri hakkında nazil olmuştur. Bu adam Medine'nin otlağına saldırmış, (başıboş dolaşan hayvanları alıp götürmüştü). Sonraki yıl umre yapmak üzere Kâbe'ye doğru yola çıkmıştı. Bazı sahabiler Kâbe yolunda ona ilişmek isteyince Allah (c.c.) bu âyeti nazil etti. İmam Taberî, Kâbe veya Mescid-i Aksa'ya gidiyor olsa bile, emanı bulunmadığı sürece müşriki öldürmenin caiz olduğu ve âyetteki hükmün onlar hakkında mensuh olduğunda icmanın bulunduğunu nakleder. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Beytullah'a inkâr, şirk ve küfür olan şeyleri yapmak için giden kimse de oradan engellenir. Nitekim yüce Allah, *"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"* (Tevbe, 28) buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

[2412] Bu yüzden Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretin dokuzuncu yılında Ebû Bekir'i (radıyallâhu anh) hac emiri tayin ettiğinde Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ı hacıların başına geçirip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına onlara, "Allah ve Rasûlü'nün onlardan uzak olduğunu, bu yıldan sonra hiçbir müşrikin hac edemeyeceğini ve hiç kimsenin Kâbe'yi çıplak tavaf edemeyeceğini" ilan ettirmişti.[17] İbn Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Allah'ın (c.c), *"Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakleder: Yani, Allah'ın dokunulmaz evi Beytullah'a yönelmiş olanlara. Çünkü Beytullah'ı hem mü'minler hem müşrikler tavaf ediyordu ve Allah (c.c) mü'minleri, mü'min olsun kâfir olsun herhangi bir kimseyi Beytullah'ı tavaftan engellemek veya tavaf edene ilişmekten men etmişti. Yüce Allah sonra, *"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"* (Tevbe, 28) âyetini nazil etti. Yine, *"Allah'a ortak koşanlar, kendilerinin kâfirliğine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme salahiyetleri yoktur"* (Tevbe, 17) buyurdu. Bir âyette de, *"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"* (Tevbe, 18) buyurdu. Böylece müşrikleri Mescid-i Haram'dan sürdü. Abdurrezzak, Ma'mer'den, Katâde'nin şöyle söylediğini nakleder: *"Gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin"* âyeti mensuhtur. Cahiliye döneminde adam hac için evinden çıktığında ağacın kabuğundan gerdanlık yapıp boynuna takar, böylece hiç kimse ona ilişmezdi. Dönerken de başka bir ağaçtan gerdanlık yapıp boynuna asar ve yine kimse ona ilişmezdi. O dönemde müşrikler Beytullah'a ziyaretten engellenmiyorlardı. O yüzden mü'minler haram aylarda Beytullah'ın bulunduğu bölgede onlarla savaşmaktan men edildiler. Sonra bunu Allah'ın (c.c), *"Kâfirleri nerede bulursanız öldürün"* (Tevbe, 5) buyruğu neshetti.

Taberî de *"gerdanlıklara da saygı gösterin"* buyruğunun, "Bir kimse haremin ağaçlarından bir gerdanlık edinip takarsa ona güvence verin, dokunmayın" mânâsına geldiğini tercih etmiş ve şöyle demiştir: Araplar bunlara dokunan kimseleri hep ayıplayagelmişlerdir. Şair şöyle demiştir:

17 İnşaallah Tevbe sûresinin tefsirinde gelecek.

Scanned with CamScanner

Sizler, elleriyle gerdanlıkları bükerken size gözüktüklerinde,
İki beyaz (asil) adamı öldüren kimseler değil misiniz?

"İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz." Yani, ihramda iken yapmanızı yasakladığım avcılığı ihramlı durumunuz sona erip ihramdan çıktığınızda yapmayı size helâl kıldım. Bu, yasaktan sonra gelen bir emirdir. Şer'i nasslar üzerinde yapılan istatistik araştırmaların ortaya koyduğu doğru görüş, yasaktan sonra gelen emrin onu yasak öncesi hükme döndürdüğü görüşüdür. Yani, yasaktan önce vacip idiyse tekrar vacip, müstehap idiyse müstehap, mübah idiyse mübah olur. Bu tür emrin vaciplik ifade ettiğini söyleyenlerin iddiasını çürüten bir çok âyet vardır. Mübah olduğunu söyleyenlerin iddiasını da bir çok âyet çürütmektedir. Tüm delillerin desteklediği ise, bazı usul âlimlerinin de tercih ettiği gibi bu görüştür.

"Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi haddi aşmaya sevk etmesin!" Kurralardan bazıları "أن صدوكم" ifadesini "أَنْ" şeklinde hemzenin fethasıyla okumuşlardır ki bunun mânâsı bellidir.[18] Yani, Hudeybiye yılında sizi Mescid-i Haram'a gitmekten alıkoyanlara olan kininiz sizi Allah'ın (c.c) onlar hakkındaki hükmünü çiğnemeye, zulüm ve taşkınlıkla intikam almaya itmesin. Bilakis, hepsinde Allah'ın (c.c) size emrettiği adaletle hükmedin. Bu, birazdan gelecek şu âyete benzemektedir: *"Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış)tır."* (Mâide, 8) Yani, sakın bazılarına olan kininiz sizi adaleti terk etmeye itmesin. Çünkü, adaleti her hal ve durumda herkese uygulamak herkese vaciptir. Seleften bir zat şöyle de: "Senin Allah'a isyan etmiş olan kişiye davranışında Allah'a itaat etmen kadar iyi bir davranış yoktur. Gökler ve yer adaletle ayakta durur."

[2413] İbn Ebî Hâtim, Zeyd b. Eslem'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Hudeybiye'de müşrikler tarafından Kâbe'ye gitmekten alıkonulduklarında bu onlara ağır gelmişti. O sırada Umre yapmak üzere doğudan gelen müşrikler yanlarından geçtiler. Sahabiler, "Arkadaşlarının bizi engellediği gibi biz de bunları engelleyelim" deyince Allah (c.c) bu âyeti nazil etti.[19]

---

18 Yedi kurradan İbn Kesir ve Ebû Amr hemzeyi kesreli okuyup (إِنْ) derken, diğerleri bunu "أَنْ" şeklinde hemzenin fethasıyla okumuşlardır.

19 Bu mürseldir. Çünkü Zeyd b. Eslem tabiindendir. Mürsel de zayıf kısmındandır. Vâhidi bunu Esbâb-ı Nüzûl'da (380) senetsiz olarak zikretmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

"شَنَآن şeneân" kelimesi kin mânâsına gelmektedir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve bazıları böyle demişlerdir. Bu masdar olup fiil çekimi "شَنَأَه، أَشْنَؤه شَنَآناً" şeklindedir. Masdarın hemzesi üstündür. Bu, جمز درج ve رفل fiillerinin masdarları olan جَمَزان درَجان ve رفلان grubundandır. İmam Taberî der ki: Bunu bazı Araplar şeneân, bazıları ise şenân şeklinde telaffuz eder. Ancak kurralardan "شنان şenân" şeklinde okuyan hiç kimse bilmiyorum. Bu şekilde geçtiği şiire örnek ise şudur:

وَمَا العَيْشُ إلا مَا تَلَذُّ وتَشْتَهِي... وَإنْ لامَ فِيهِ ذُو الشَّنَانِ وَفَنَّدَا

Asıl hayat istendiği ve arzulandığı gibi yaşamaktır.

Bazı kinliler onda kişiyi yerseler ve hatalı görseler de.

"İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın." Yüce Allah mü'min kullarına hayır işleri, yani birr ve iyiliği yapma, çirkin işleri ise terk etme -ki o takva ve sakınmadır- hususunda yardımlaşmalarını emrediyor. Bâtıl şeylerde birbirine destek olmak, günah ve haramlarda yardımlaşmaktan ise nehyediyor. Taberî der ki: İsm (günah) Allah'ın yapmayı emrettiği şeyleri terk etmek, Udvân (düşmanlık/haddi aşmak) ise Allah'ın dininizde koyduğu sınırları aşmak, siz ve başkaları hakkında koyduğu kesin kuralları çiğnemektir.

[2414] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Zalim olsun mazlum olsun kardeşine yardım et"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Buna mazlum olarak yardım ederim, fakat zalim ise nasıl yardım edeyim?" diye soruldu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu zulüm yapmaktan engeller ve önlersin. Ona yardımın da budur"* buyurdu.[20] Bunu aynı senetle Buhârî ile Müslim'den sadece İmam Buhârî, benzer lafızla rivayet etmiştir.

[2415] Bunu Buhârî ve Müslim Sabit'in nakliyle Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Zulmeden olsun zulme uğrayan olsun kardeşine yardım et"* buyurdu. O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ya Rasûlallah! Buna zulme uğrayan biri olarak yardım ederim. Fakat zalim iken nasıl yardım edeyim?" denildi. Allah Rasûlü

20 Sahihtir. Buhârî, 2443, 6952; Ahmed b. Hanbel, 3/99.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu zulmünden men edersin. Ona yardımın da budur"* buyurdu.[21]

[2416] İmam Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Vessab'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından biri (râvilerden biri, sanıyorum râvî bunun İbn Ömer (radıyallâhu anh) olduğunu söyledi, demiştir) şöyle dedi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlara karışıp katışan ve onların eziyetlerine sabreden kimsenin kazandığı sevap insanlara karışıp katışmayan ve onların eziyetlerine sabretmeyen kimsenin kazandığı sevaptan daha büyüktür."*[22]

[2417] Bunu yine İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned kitabının Müsned-i Abdullah b. Ömer bölümünde (İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen hadisler bölümü) İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan (bazıları "bir sahabi" demiştir) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: *"İnsanlara karışıp katışan ve eziyetlerine sabreden kimse onlara karışıp katışmayan ve eziyetlerine sabretmeyen kimseden daha hayırlıdır."*[23] Bunu Tirmizî de böyle rivayet etmiştir.

[2418] Hâfız Ebû Bekir Bezzâr, Abdullah'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir hayra sebep olan kimse onu yapan gibidir."*[24] Bezzâr daha sonra, "Bunun bildiğimiz tek rivayeti bu senetle gelen rivayettir" demiştir.

[2419] Ben derim ki: Bunun sahih hadis kitaplarında şöyle bir şahidi vardır: *"Kim bir doğru yola çağırırsa kıyâmet gününe kadar ona tâbi olacakların*

21 Bunu Sabit'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan nakliyle bulamadım. Bunu Humeyd et-Tavil'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan nakliyle tahric etmişlerdir. Bk. Buhârî, 2444; Tirmizî, 225; Ahmed b. Hanbel, 3/201; Ebû Ya'lâ, 3838; İbn Hibbân, 5167.

22 İmam Ahmed b. Hanbel (5/35) rivayet etmiştir. Râvileri Buhârî ve Müslim'in râvileridir. Sahabinin bilinmemesinin bir zararı yoktur.

23 Hasendir. İmam Buhârî, el-Edebu'l-Müfred'de (3880), Tirmizî (2507), Ahmed b. Hanbel (2/43) ve İbn Mâce (4032) İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakletmişlerdir. Bunu İbn Hacer de Fethu'l-Bârî'de (10/512) zikretmiş ve "Senedi hasendir" demiştir.

24 Bezzâr (154) rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/166): Senedinde İsa b. Muhtar vardır. Ondan da sadece Ebû Bekir b. Abdurrahman rivayet etmiştir, demiştir. Râvilerden İbn Ebî Leylâ'nın ezberinin zayıflığından dolayı senedi zayıftır, fakat onlarla kuvvetlendiği şahitleri vardır. Bu şahitlerden biri Tirmizî (2672) ve Ebû Ya'lâ'nın (4296) Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayetleridir. Tirmizî bunun için, "Garip bir hadistir" demiştir. Sonraki hadise bk.

Scanned with CamScanner

sevabı kadar sevap kazanır ve bu onların sevabından hiçbir şey eksiltmez. Kim de bir sapıklığa çağırırsa kıyâmet gününe kadar ona tâbi olacakların günahı onun üzerine olur ve bu onların günahlarından hiçbirini eksiltmez."[25]

[2420] İmam Taberânî, Beni Mücemma kabilesinden Evs b. Şurahbil'den şöyle nakletmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim zalim olduğunu bile bile yardım etmek için bir zalimin yanında yürürse İslâm'dan çıkar."*[26]

Mü'minlere Haram Kılınan Yiyecekler:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ۚ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ ۙ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3. Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizi dininizden uzaklaştırmaktan ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi

25 Müslim, 2674; Ebû Dâvûd, 4609; İbn Mâce, 206. Bundan daha yakın bir şahit vardır; Müslim (1893), Ebû Dâvûd (5129), Tirmizî (2671) ve başkaları Ebû Mes'ud el-Bedri'den Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, "Kim bir hayra vesile olursa onu yapan kadar sevap kazanır." Bunun bir kıssası vardır.

26 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (619) Evs b. Şurahbil'in nakliyle rivayet etmiştir Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/205) şöyle demiştir: Senedinde Ayyaş b. Mu'nis vardır. Biyografisini bulamadım. Diğer râviler de sika kabul edilmişlerdir. Bazıları ise tartışmalıdır. Münzirî de et-Tergîb ve't-Terhîb kitabında (3325) "Gariptir" diyerek bunun zayıf olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, açlıktan darda kalırsa günaha meyletmeksizin (bunlardan yemeğe mecbur olursa) muhakkak Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Tefsiri:

Yüce Allah burada, yenmesini haram kıldığı şeyleri haber veriyor ki, bu haber aynı zamanda bunlardan nehiy anlamını taşımaktadır. Bunlardan biri leştir. Leş boğazlamaksızın ve avlanmaksızın kendiliğinden ölen hayvana denir. Bunun haram kılınmasının sebebi zararlı olmasından başka bir şey değildir. Çünkü, bedende kalmış kan insanın dini haline ve bedenine zararlıdır. Allah (c.c) da onu bu yüzden haram kılmıştır. Bunun istisnası balıktır; çünkü kesilsin veya kesilmesin balık her hâlükârda helâldir.

[2421] Zira İmam Mâlik, el-Muvatta'da, İmam Şâfiî ile İmam Ahmed b. Hanbel Müsned'lerinde, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce Sünen kitaplarında, İbn Huzeyme ile İbn Hibbân Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e deniz suyu soruldu, O da (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Denizin suyu temizleyici, ölüsü helaldir."*[27] Birazdan zikredilecek hadis sebebiyle çekirge de böyledir.

"Kan (da haram kılındı)." Kandan kasıt akıtılmış kandır. Zira, Allah (c.c) başka bir âyette, *"veya akıtılmış kan"* (En'âm, 145) buyurmuştur. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Saîd b. Cübeyr de âyeti böyle tefsir etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim İkrime'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a dalağın hükmü sorulduğunda, "Onu yiyin" dedi. "Ama o kandır" dediler. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Size sadece akıcı kan haram kılındı" dedi. Hammad b. Seleme de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Allah (c.c) ancak akıcı kandan nehyetti."

[2422] İmam Şâfiî de İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı. İki ölü balık ile çekirge, iki kan ise ciğer ile dalaktır."*[28] İmam

27 Hadis, Bakara sûresi 173. âyetin tefsirinde geçti.

28 Tahrici Bakara sûresi 173. âyetin tefsirinde geçti. Merfû rivayet zayıftır, doğrusu mevkuf rivayettir. Fakat "helal kılındı" ifadesinden dolayı bu da merfû hükmündedir. Çünkü, bunu helâl kılan Allah'tan aldığı vahiyle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Scanned with CamScanner

Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârekutnî ve Beyhakî de Abdurrahman b. Zeyd'in nakliyle böyle rivayet etmişlerdir. Fakat zayıftır. Hâfız Beyhakî şöyle demiştir: "Bunu İsmail b. Ebî İdris, Üsame'den, o Zeyd b. Eslem'in iki oğlu Abdullah ile Abdurrahman'dan, onlar da İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivayet etmişlerdir." Ben derim ki: Râvilerin üçü zayıftır, ancak bazısı bazısına göre daha iyidir. Bunu sika râvilerden biri olan Süleyman b. Bilal ise Zeyd b. Eslem'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmiş ve Hâfız Ebû Zür'a er-Râzî, "Bu daha sahih hadistir" demiştir.

[2423] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ümâme'den (yani Sudeyy b. Aclan'dan) şöyle rivayet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) dâvet etmek ve İslâm'ın hükümlerini anlatmak üzere beni kabileme gönderdi ve gittim. Bir ara bir tas kan getirerek başına toplanıp yemeye başladılar. Bana, "Ey Sudeyy, gel de ye!" dediler. "Yazıklar olsun size, ben bunu size yasaklayan ve bu konuda Allah'ın kendisine vahiy indirdiği kişinin yanından geldim" dedi. "O nedir?" deyince onlara, *"Leş, kan, domuz eti...size haram kılındı"* âyetini okudum.[29]

[2424] Bunu İbn Merdûyeh de benzer bir senetle böyle rivayet etmiştir ki, onda şu ziyade vardır: "Ben de onları İslâm'a dâvet etmeye başladım. Ancak reddettiler. Üzerimde abam vardı ve onlara, "Yazıklar olsun size! Bana bir bardak su verin. Gerçekten çok susuzum" dedim. "Hayır, bilakis susuzluktan ölmen için sana hiçbir şey vermeyeceğiz" dediler. Bu söz üzerine kedere boğuldum ve başımı abaya sokup çok sıcak olan kum üzerinde uyudum. Rüyamda birisi insanların benzerini görmedikleri kadar güzel bir cam bardak içinde insanların daha lezzetlisini görmedikleri bir içecek getirip onu bana verdi. İçip bitirdiğimde uyandım. Vallahi bu içecekten sonra bir kez olsun ne susadım ne çıplak kaldım."[30]

[2425] Bunu Hâkim de Müstedrek'inde, Ebû Ümâme'den benzer lafızla rivayet etmiştir, fakat bunda "bu içecekten sonra" ifadesinden sonra şu ziyade vardır: Sonra bazılarının, "Size kavminizin önderlerinden biri geldi de ona

29 Senedinde Beşir b. Süreyc vardır. Onu Zehebî, el-Mizan'da (1240) zikretmiş ve şöyle demiştir: Yahyâ onun hakkında, "Hadisleri yazılmaz" dedi. Hocası Ebû Galip hakkında da İbn Hibbân, "Hadisi hüccet değildir" demiştir.

30 Senedi önceki hadis gibi zayıftır.

Scanned with CamScanner

hurmalı süt dahi vermediniz" diye sesini işittim. Bunun üzerine bana ondan getirdiler. Ben, "Benim ona ihtiyacım yoktur. Zira Allah (c.c) beni yedirdi ve içirdi" dedim ve onlara karnımı gösterdim. Bunun üzerine Müslüman oldular.[31] İbn İshâk'ın naklettiği kasidede A'şâ ne güzel söylemiştir:

Leşlerden sakın, yaklaşma ona.

Sakın ola sert kemik alıp ondan kan çıkarma.

Yani, cahiliye dönemindeki insanların yaptıkları bu hareketi yapma. Çünkü, onlardan biri acıkınca kemik gibi sert bir şey alıp devesine veya başka türden bir hayvana batırır, çıkan kanı biriktirip içerdi. O yüzden Allah (c.c) bu ümmete bunu haram kıldı. A'şâ daha sonra şöyle der:

Sakın ha dikilmiş dikili taşlara gitme.

Putlara tapma, Allah'a ibadet et!

"Domuz eti...haram kılındı." Yani, evcili ve yabanisiyle her türlü domuz haram kılındı. "Et" ifadesi hayvanın yağ dâhil tüm kısımlarını kapsar. Burada Zâhirîlerin yaptıkları şaklabanlığa, kör bir inatla, *"Çünkü o pisliktir"* (En'âm, 145) buyruğunu delil getirmeye hiç lüzum yoktur. Zira onlar, *"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki o pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum"* (En'âm, 145) âyetini getirmişler ve *"ki o pisliğin kendisidir"* ifadesindeki "o" zamirinden kastın domuzun kendisi olduğunu, böylece haramlığın domuzun tamamını kapsadığını söylemişlerdir. Ama bu, dil bakımından uzak bir anlayıştır. Çünkü, zamir muzafun ileyh'e (burada domuz) değil sadece muzafa (burada et) döner. Arapçadan ve daimi örften anlaşıldığı üzere buradaki et bedenin tüm parçalarını kapsar.

[2426] İmam Müslim, Sahih'inde Büreyde b. Hasib el-Eslemi'den (radıyallâhu anh) şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle bu-

31 Hâkim (3/641, no: 6805) rivayet etmiş ve hakkında herhangi bir şey söylememiş, Zehebî, Râvilerden Sadaka b. Hürmüz'ü İbn Maîn zayıf görmüştür, tenkidini yapmıştır. Diğer bir râvi Ebû Galip Hazur'u da Nesâî ve başkaları zayıf olarak zikretmiştir. Diğer râvi Abdullah b. Seleme el-Amiri'nin de biyografisini bulamadım. Dolayısıyla hadis çok zayıftır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

yurdu: *"Kim tavla oynarsa elini domuz etine ve kanına bulamış gibi olur."*[32] Domuz etine dokunmak böylesine iğrenç bir şey olarak gösterildiğine göre, onu yemek ve onunla beslenmek hakkındaki sert tehdit ve katı uyarı nasıl olur acaba? Bu hadiste de "domuz eti" ifadesinin, yağı ve başka tüm kısımlarıyla domuzun her yerini kapsadığına delil vardır.

[2427] Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Muhakkak ki Cenab-ı Allah şarabın, murdar hayvanın, domuzun ve putların satılmasını haram kılmıştır"* buyurdu. Bu sırada bir kimse Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Rasûlü! Murdar hayvanın yağı gemi cilalanmasında, deri yağlanmasında ve aydınlanmada kullanılıyor, buna ne dersiniz?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır, bu haramdır. Allah Yahudilere lânet etsin. Allah iç yağını haram kıldığı zaman erittiler, sattılar ve bedelini yediler"* buyurdu.[33]

[2428] Sahih-i Buhârî'de geçen Ebû Süfyân hadisinde de Ebû Süfyân Rum kralı Heraklius'a şöyle der: "(Muhammed) bizi leşten ve kandan nehyediyor."[34]

"Allah'tan başkası adına boğazlanan.." Yani, Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanan hayvan... Bu da haramdır. Çünkü Allah (c.c) yaratıklarının kendi adıyla kesilmesini emretmiştir. Bunun yerine bir put, heykel veya yaratıklarından başka birinin adı anılarak kesilirse, bu da icmayla haramdır. En'âm sûresinde ele alınacağı gibi âlimlerin ihtilafı sadece kasten veya unutarak besmele çekmeden kesilen hayvan hakkındadır. Nitekim, İbn Ebî Hâtim, Ebû Tufeyl'den şöyle nakleder: Âdem (a.s) yeryüzüne dört şeyin haram olduğu hükmüyle indi ki bunlar leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvandır. Bu dört şey hiçbir zaman helâl olmadı ve Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri hep haramdı. Allah (c.c) İsrâiloğullarına işledikleri günahlarından dolayı daha önce helâl kıldığı şeyleri haram kıldı. Meryem oğlu İsa (a.s)'ı peygamber gönderdiğinde de O (a.s) Âdem (a.s)'ın

32 Müslim, 2260; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1271; Ebû Dâvûd, 4939; İbn Mâce, 3763; Ahmed b. Hanbel, 5/352; İbn Hibbân, 5873.

33 Buhârî, 2236; Müslim, 1581; Ebû Dâvûd, 3486; Tirmizî, 1298; Nesâî, 7/309; İbn Mâce, 2167. Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir.

34 Ebû Süfyân ve Heraklius haberi Sahih-i Buhârî'de, 7, 51, 2681 vs. numaralı hadis olarak geçmektedir. Fakat Müellifin zikrettiği ifadeyi onda bulamadım.

Scanned with CamScanner

yere indiğindeki hükümle geldi ve onlara diğer şeyleri helâl kıldı. Onlarsa İsa (a.s)'ı yalanladılar ve karşı geldiler. Bu garip bir rivayettir.

Yine İbn Ebî Hâtim, Carud b. Ebî Sebre'den şöyle nakleder: Riyah kabilesinden İbn Vesil adında bir adam vardı. Ferezdak'ın babası Galip ile Kûfe sırtlarındaki su hakkında iddiaya girmişlerdi. Su gelirse her biri yüz deve kesecekti. Suyun gelmesi üzerine her biri develerini bacaklarından kesmeye başladılar. Bunun üzerine insanlar et götürmek için eşek ve katırlar üzerinde oraya geldiler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) o sırada Kûfe'deydi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ak devesine binip gitti ve insanlara şöyle seslendi: "Ey insanlar! Bu hayvanların etinden yemeyin. Çünkü Allah'tan başkası adına kesilmiştir." Bu garip bir rivayettir.

[2429] Ancak Ebû Dâvûd'un İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı şu rivayet bunun doğru olduğuna delildir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedevilerin en çok deve kesme yarışında kestikleri develerin etinden yemekten men etti."[35] Ebû Dâvûd daha sonra, "Bunu râvilerden Muhammed b. Câfer, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmiştir" demiştir. Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[2430] Yine Ebû Dâvûd, İkrime'den şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle derdi: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok deve kesme yarışı yapanların yemeğinden yemekten men etti."[36] Ebû Dâvûd daha sonra, "Cerîr'den rivayet edenlerin çoğu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın adını zikretmemişlerdir" demiştir. Bunu da yine sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

"Boğulmuş (hayvan)..." Bu, kasıtlı olarak veya ipin boynuna geçmesiyle tevafuken boğularak ölen hayvandır. Bu da haramdır.

"Vurulup öldürülmüş..." Bu da keskin olmayan ağır bir şeyle ölünceye kadar vurulan hayvandır. Nitekim İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve birçok kimse,

35 Ebû Dâvûd, 2820; Beyhakî, 9/313. Ebû Dâvûd bunu mevkuf olan rivayetle malul yapmıştır. Bu makamda da mevkuf merfû hükmündedir. Çünkü böylesi bir konuda şahsi görüş söylenemez. Hadisin, sıhhatini kuvvetlendiren şahitleri vardır. Onlardan biri Ebû Dâvûd (3222) ile Beyhakî'nin (9/314) Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri aynı manadaki hadistir ki bunun senedi sahihtir.

36 Ebû Dâvûd (3754) hasen bir senetle rivayet etmiştir. Hasen olmasının sebebi Harun b. Zeyd'dir. Diğer râviler ise sikadır.

Scanned with CamScanner

"Bu, odunla ezinceye kadar vurulan ve bundan dolayı ölen hayvandır" demiştir. Katâde der ki: Cahiliyye dönemi insanları hayvana ölene kadar vurur, ölünce yerlerdi.

[2431] Sahih hadis kitaplarında geçtiğine göre Adiyy b. Hâtim (radıyallâhu anh) şöyle anlatmıştır: Ben, "Ya Rasûlallah! Ben ava mi'râd denilen ucu sivriltilmiş tahtayı atıyorum?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Eğer sivri tarafı ile atarsan ve hayvanı yaralayıp da öldürürse ondan ye. Ama enli tarafıyla isabet eder ve onu öldürürse o vakîzdir (ağır bir şeyle vurulup öldürülmüş bir hayvandır); ondan yeme"* buyurdu.[37] Böylece Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ok, mızrak ve benzeri aletlerin sivri taraflarıyla vurulan ile eniyle vurulanı farklı değerlendirmiş, ilkini mübah kılarken ikincisini vekiz (vurularak öldürülen) sayıp helâl kılmamıştır. Fakihler de bu hususta icma etmişlerdir.

Yaralayıcı özelliği olan aletin ava çarpıp onu yaralamaksızın ağırlığıyla öldürmesi hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. Bunda âlimlerin iki görüşü vardır ki, bunlar İmam Şâfiî'nin de (rh.a) iki kavlidir. Birinci görüşe göre bu okta olduğu gibi helâl değildir. İkisinin ortak yönü ölünün yaralanmadan ölmesidir. Dolayısıyla vakizdir, yani vurularak öldürülen hayvandır. İkinci görüşe göre ise bu helâldir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) köpeğin yakaladığının mübah olduğunu ifade etmiş, bu tür detayları sormamıştır. Bu da genelin kapsamında yer aldığından dolayı söylediğimizin mübah olduğunu göstermektedir. Bu konuda bir fasıl ayırdım. Onu buraya kaydediyorum.

Bir Fasıl: Bir kimse köpeği avın üzerine gönderir, o da avı yaralamadan ağırlığı veya çarpmasıyla öldürürse, etinin helâl olup olmadığı hususunda âlimler ikiye ayrılmışlardır. Birinci görüşe göre *"Sizin için tuttuklarından yiyin"* (Mâide, 4) ifadesindeki genellemeden ve Adiyy b. Hatem (radıyallâhu anh) hadisindeki genellemelerden dolayı bu helâldir. Mezhep âlimlerinin İmam Şâfiî'den naklettikleri bu görüş Nevevî ve Rafii gibi bazı müteahhirin âlimleri tarafından da sahih kabul edilmiştir. Ben derim ki: Fakat İmam Şâfiî'nin el-Ümm ve el-Muhtasar kitaplarında böyle bir mânâ çıkmamaktadır. Çünkü İmam Şâfiî her iki yerde, "İki mânâ da mümkündür" demiş, sonra her birinin gerekçelerini zikretmiştir. Şâfiî âlimleri de bunu hiçbir kayıt getirmeksizin

37 Buhârî, 5476; Müslim, 1929; Ebû Dâvûd, 2854; Tirmizî, 1467; Nesâî, 7/180; İbn Mâce, 3208; Ahmed b. Hanbel, 4/256.

Scanned with CamScanner

İmam Şâfiî'nin iki görüşü olarak zikretmişlerdir. Oysa en fazla, bunun helâl olduğu görüşünü zikrederken bunu biraz daha çok desteklemiş, fakat bunların hiçbirini açıkça zikretmemiş, hiçbir tercihte bulunmamıştır. Bu görüşü, yani helâl olduğu görüşünü İbn Sabbağ, Hasan b. Ziyad'dan nakletmiş, ondan bundan başka bir görüş zikretmemiştir. Taberî ise tefsirinde Selman-ı Farisi, Ebû Hureyre, Sa'd b. Ebî Vakkas ve İbn Ömer'e (Allah hepsinden razı olsun) ait bir görüş olarak zikretmiştir. Bu çok garip isnaddır. Konuyla ilgili onlardan gelen açık bir ifade olmayıp kendi tasarrufudur. Allah ona merhamet eylesin ve razı olsun.

İkinci görüşe göre bu helâl değildir. İmam Şâfiî'den gelen kavilden biri olan bu görüşü Müzeni tercih etmiştir. İbn Sabbağ'ın sözünden de onun bunu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bunu Ebû Yusuf ile Muhammed, Ebû Hanîfe'den nakletmişlerdir. İmam Ahmed'den yapılan meşhur rivayete göre o da bu görüştedir. Allahu A'lem, bu doğruya daha yakındır. Çünkü Usul-ü Fıkıh kaideleriyle daha uyumlu, şer'î esaslara daha yakındır.

[2432] İbn Sabbağ bu görüşe Râfi b. Hudeyc (radıyallâhu anh)'tan gelen şu rivayeti delil göstermiştir: Ben, "Ya Rasûlallah! Yarın düşmanla karşılaşacağız ve bizde hiçbir bıçak yoktur. Hayvanları kamışla keselim mi?" diye sordum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kanı aktığı ve üzerine Allah'ın anı anıldığı sürece ondan yiyin..."* buyurdu.[38] Hadis, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır. Bu belli bir vesileyle söylenmiş olsa da Usul-ü Fıkıh ve Fıkıh âlimlerinin cumhuruna göre ifadenin genelliği dikkate alınır.

[2433] Mesela, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bal şarabı sorulduğunda *"Sarhoş eden her içecek haramdır."*[39] buyurmuştur. Şimdi bir fakih tutup da "Lafız sadece bal şerbeti hakkındadır" diyebilir mi?" Bu da öyledir. Sahabeler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e boğazlamaktan ve başka şeylerden sormuşlar, O da (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem sorularını hem başka şeyleri kapsayan bir cevap vermiştir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e az sözle çok şey ifade etme yeteneği verilmiştir.

---

38 Buhârî, 2507; Müslim, 1968; Tirmizî, 1491; Nesâî, 7/226; İbn Mâce, 3137; Ahmed b. Hanbel, 3/463.

39 Buhârî, 5585; Müslim, 2001; Ebû Dâvûd, 3682; Tirmizî, 1864; Nesâî, 8/298; Ahmed b. Hanbel, 6/190; Beyhakî, 8/291. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan.

Scanned with CamScanner

Buna göre, köpeğin çarptığı veya ağırlığıyla ezdiği hayvan kanı akan hayvan olmadığından, hadisin mefhumu gereği helâl olmaz.

Eğer denilirse ki: Hadis bu kabilden değildir. Çünkü, sahabeler hayvanları kesecekleri aleti sormuş, kesilecek hayvanları sormamışlardır. O yüzden de diş ile tırnaklar bundan istisna edilmiştir.

[2434] Zira Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Diş ve tırnaklar böyle değildir. Şimdi size bunları açıklayacağım. Dişten kasıt kemiktir. Tırnak ise Habeşistanlıların bıçağıdır"*[40] buyurmuştur. İstisna, kendinden istisna edilenin de aynı türden olduğunu gösterir. Aksi takdirde muttasıl olmaz. Böylece sorulan şeyin alet olduğu ortaya çıkmış ve bunda sizin söylediğinize delalet eden hiçbir şey kalmamıştır.

Cevap: Bunda da kafanızı karıştıracak şeyler vardır. Zira;

[2435] Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kanı dökülen ve üzerine Allah'ın adı anılanı yiyin"*[41] buyurmuş, "hayvanı onunla kesin" buyurmamıştır. Bundan iki hüküm birlikte elde edilir: Hem kesilecek aletin hükmü, hem de kesecek kimsenin hükmü. Bir de kanının kemik ve tırnak olmayan bir aletle akıtılması. Bu bir yoldur.

İkinci yol, İmam Müzeni'nin yoludur ki o da şöyledir: Ok hakkında "eniyle isabet eder de ölürse ondan yeme, yaralar da ölürse ye" şeklinde açık ifade varken, köpek hakkında böyle bir detay yoktur. Dolayısıyla köpek de oktaki "yaralama" kaydıyla kayıtlanır. Çünkü, ikisi de buna yol açan sebep hususunda müşterektir ki o avlanmadır. O yüzden sebep farklı da olsa buradakini ona hamletmek gerekir. Zıhar keffaretinde kayıtsız zikredilen köle azadını, öldürme kefaretinde getirilen mü'min olma şartıyla kayıtlamamız gibi. Hatta bu mesele buna daha uygundur. Bu kaideyi hadd-i zatında kabul eden kimseye bunu böyle kabul etmek gerekir. Şâfiî fukahası arasında ise bu kaide hakkında hiçbir ihtilaf yoktur. Dolayısıyla farklı söyleyenlerin buna bir cevap getirmesi gerekir.

Bu görüşteki kişi delili şöyle de getirebilir: Bu hayvanı köpek ağırlığıyla öldürmüştür ve enine isabet eden okun öldürdüğü hayvana kıyasla helâl ol-

40 Bu, bundan bir önce geçen Râfi b. Hudeyc hadisinden bir bölümdür.

41 Bu Râfi b. Hudeyc hadisinden bir bölümdür.

Scanned with CamScanner

maz. İkisinin ortak yönü her birinin (köpek ile ok) av aleti olması ve ikisinde de hayvanın ağırlıktan ölmesidir. Bu, âyetin genellemesiyle çelişmez. Çünkü dört imam ve cumhurun da dediği gibi, kıyas umumdan (genelleme) önce gelir. Bu da delillendirmede güzel bir yoldur.

Başka bir yol, *"Hayvanların sizin için tuttuklarından yiyin"* (Mâide, 4) ifadesi genel olup yaralayarak veya yaralamadan öldürdüğü tüm hayvanları kapsar. Fakat hakkında ihtilaf edilen böyle bir durumdaki maktul ya boğularak ölmüştür veya o hükümdedir yahut boynuzlanarak ölmüştür veya o hükümdedir. Her hâlükârda birkaç sebepten dolayı âyetin onun önüne geçirilmesi gerekir: Birincisi: Şeriat sahibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) âyetin avcılık esnasındaki hükmünü itibara almış, zira Adiyy b. Hatem'e;

[2436] *"Ama enli tarafıyla isabet eder ve onu öldürürse o vakîzdir (ağır bir şeyle vurulup öldürülmüş bir hayvandır); ondan yeme"* buyurmuştur.[42] Âyetin bazı hükümlerini diğerlerinden farklı bir değerlendirmeye tâbi tutarak, "Avcılık yaparken hayvanın çarpması itibara alınır, fakat boynuzlanmak itibara alınmaz" diyen hiçbir âlim bilmiyoruz. Dolayısıyla bu ihtilaflı konunun helâl olduğunu söylemek hiç kimsenin söylemediğini söyleyerek icmayı delmek mânâsına gelir ki, bu bir çok âlime göre mahzurludur.

İki: İcmayla sabittir ki, *"...Sizin için tuttuklarından yiyin..."* (Mâide, 4) buyruğunda mutlak bir genelleme yoktur ve kasıt "avlananlardan yenilen hayvanlar" olup eti yenmeyen hayvanlar ittifakla lafzın umumiliğinden çıkmıştır. Kesinleşmiş umum ise kesinleşmemişten önceliklidir.

Başka bir yöntem: Bu durumdaki bir av tamamen leş gibidir. Çünkü bunda da kan bedende kalır ve ardından rutubet oluşur. Böylece leşe kıyasla caiz olmaz.

Başka bir yöntem: *"Size leş...haram kılındı."* buyruğu hiçbir nesih ve tahsis girmemiş umumi bir ifadedir. Helâl kılıcı *"Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır..."* (Mâide, 4) âyetinin de muhkem olması gerekir. Buna göre aralarında hiçbir çelişki yoktur. Sünnet ise bunu açıklamak için gelmiş olur. Bunun destekleyici örneği ok meselesidir. Çünkü, bu âyetin kapsamında olanın hükmünü zikretmiştir ki o "atılan aletin bedende yırtılmaya yol açması"dır. Böylece

42 Dört hadis önce geçti.

Scanned with CamScanner

bu helâl olur. Çünkü hoş ve temiz yiyeceklerdendir. Âyetteki haramlık hükmü kapsamına aletin sivri olmayan tarafıyla isabet alan hayvan girer ve onun eti yenmez. Çünkü vekizdir. Böylece bu, haram kılan âyetin kapsamındaki fertlerden bazıları olup hükmünün de aynı olması gerekir. Yani, köpeğin yaraladığı hayvan helâl kılan âyetin kapsamında, yaralamayıp çarpan veya ağırlığıyla öldüren hayvan ise boynuzlanarak ölen hayvan kapsamında veya onun hükmündedir ve dolayısıyla onun gibi helâl olmaz.

Şayet denilirse ki: Peki neden köpekte bir ayrıma gidilerek "avı yaralarsa helâl, yaralamazsa haramdır" denmemiştir?

Cevap: Bu nadir bir durumdur. Çünkü köpek ya tırnağı veya azı dişi veyahut ikisiyle birlikte avlanır. Çarpmayla öldürmesi ise nadirdir. Nadir olduğundan veya leşin, boğularak, çarpılarak, uçurumdan düşerek ve boynuzlanarak ölen hayvanın hükmü bunları bilen açısından açık olduğundan istisna edilmeye gerek duyulmamıştır. Ok ve mi'radda ise atıcı, kendinden veya hava koşullarının kötü olmasından kaynaklanan bazı hatalar yapılabilir. Hatta isabet ettirememesi isabet ettirme ihtimalinden daha yüksektir. O yüzden her ikisinin hükmü ayrı ayrı zikredilmiştir. Nitekim, avladığı hayvandan yemek âdeti olduğu için avladığı hayvandan yediğindeki hüküm zikredilerek şöyle buyurulmuştur:

[2437] *"Eğer avladığından yerse yeme. Çünkü onun kendisi için avlamış olmasından korkarım"*[43] Bu sahihtir, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır. Bir çoklarına göre bu helâl kılan âyetin umumluğuna yapılmış bir tahsistir. Bunlar yine, "Köpeğin yediği avdan yemek caiz değildir" demişlerdir. Bu Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakledilmiştir. Hasan-ı Basrî, Şa'bî ve İbrâhim en-Nehâi de aynı görüştedirler. İmam Ebû Hanîfe ile iki talebesi, İmam Ahmed b. Hanbel ve meşhur rivayete göre İmam Şâfiî de bu görüşü benimsemişlerdir. Taberî ise tefsirinde Hz. Ali (radıyallâhu anh), Sa'd, Selman-ı Farisi, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), İbn Ömer (radıyallâhu anh) ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Hayvan avladığından yese bile ondan yenilebilir" dediklerini rivayet etmiştir. Hatta Sa'd, Selman-ı Farisi, Ebû Hureyre, İbn Ömer ve başkaları, "Onda sadece bir parça kalmış olsa bile ondan yiyebilir" demişlerdir. İmam Mâlik ile eski kavlinde İmam Şâfiî bu

43 Bu Adiyy b. Hatem hadisinden bir bölümdür. Hadis birazdan gelecek.

Scanned with CamScanner

görüştedir. İmam Şâfiî yeni mezhebinde iki kavle birden ima etmiştir. Bunu Şâfiî fukahasından Ebû Nasr b. Sabbağ ve bazıları ondan naklen söylemişlerdir.

[2438] Ebû Dâvûd ceyyit ve kuvvetli bir senetle Ebû Sa'lebe el-Huşeni'den, köpek avlamak hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona şöyle buyurduğunu nakleder: *"Köpeğini Allah'ın adını anarak gönderdiysen, ondan yemiş olsa bile ye, eline geçen eti ye."*[44]

[2439] Bunu Nesâî de Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından şöyle rivayet etmiştir: Ebû Sa'lebe adında bir bedevi "Ya Rasûlallah!..." dedi...[45]

[2440] İmam Taberî tefsirinde Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Adam köpeğini ava gönderdikten sonra yetiştiğinde ondan yediğini görürse kalanı yesin."*[46] Taberî daha sonra bunu Katâde ve başkalarının Saîd b. Müseyyeb'den, onun da Selman-ı Farisi'den kendi sözü olarak rivayet ettiklerini belirterek rivayetin illetli olduğuna işaret etmiştir. Cumhur ise Adiyy hadisini bundan önde tutmuş, Ebû Sa'lebe hadisini ve başka hadisleri zayıf saymışlardır. Bazı âlimler de şu açıklamayı yapmışlardır: Avcı hayvan avını, sahibini uzun süre bekledikten sonra açlık vb. sebepten dolayı yerse bunda bir sakınca yoktur. Çünkü, bu durumda kendisi için tuttuğu ihtimali yoktur. Ama yakaladıktan hemen sonra yerse kendisi için tuttuğu ortaya çıkmış olacağından ondan yiyemez. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yırtıcı kuşlara gelince; İmam Şâfiî onların köpek hükmünde olduklarını bizzat ifade etmiştir. Dolayısıyla cumhura göre onun avladığından yemek haram, diğerlerine göre haram değildir. Âlimlerimizden Müzeni kuşların ve yırtıcı hayvanların haram olmayacağı görüşünü tercih etmiştir ki, bu İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Bunlar şöyle demiş-

---

44 Hasendir. Ebû Dâvûd (2852) rivayet etmiş, Nasbu'r-Râye'de (4/312) ifade edildiği gibi İbn Abdulhadi hasen olduğunu söylemiştir.

45 Ebû Dâvûd, 2857. Hadisin tamamı 2480. hadiste gelecek.

46 Taberî (11214) rivayet etmiştir. Râvileri sika kabul edilen kimselerdir. Fakat bunda Saîd b. Müseyyeb ile Selman-ı Farisi arasında kopukluk vardır ki, Taberî de bu açıdan illetli bulmuştur. Saîd b. Müseyyeb'in Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan onun kendi sözü olarak yaptığı bu rivayeti birçok kişi yapmıştır.

Scanned with CamScanner

lerdir: "Çünkü köpeklere vurma ve benzeri yollarla avlanmak öğretilebilir, fakat kuşlara bunu öğretmek imkânsızdır. Ayrıca eğitilse bile kuşlar avladıklarından mutlaka yerler. O yüzden de bu kadarı affedilir. Yine, şer'i naslar kuşlar hakkında değil, köpek hakkında varit olmuştur." Şeyh Ebû Ali, el-İfsah isimli kitabında şöyle der: Köpeğin yediğinden yemek haramdır, görüşü esas alındığı takdirde kuşun yediğinden yeme hakkında (Şâfiî mezhebinde) iki vecih vardır. Kadı Ebû Tayyib, İmam Şâfiî ikisinin aynı olduğunu bizzat ifade ettiğinden dolayı bu şekilde çıkarım ve sıralama yapmaya karşı çıkmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Yukarıdan yuvarlanıp ölmüş..." Yani, bir uçurumun kenarından veya yüksek bir yerden düşerek bundan dolayı ölen hayvanı da yemek helâl değildir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Yuvarlanıp ölmüş"* (المتردية)'den kasıt dağdan düşen hayvandır. Katâde, "Bundan kasıt kuyuya düşen hayvandır", Süddî de, "Dağdan düşen veya kuyuya yuvarlanan hayvandır" demiştir.

"Boynuzlanıp ölmüş hayvan" (النطيحة); başka bir hayvan tarafından boynuzlanıp ölen hayvandır. Boynuz hayvanı yaralamış, hatta boğazlanan yerinden kan çıkmış olsa bile. "Natîha" kelimesi faile vezninde bir ism-i mef'uldür, mentûha (boğazlanıp ölmüş) mânâsına gelir. Aslında Arapçada çoğunlukla bu kalıptaki kelimelerin sonunda müennes ta'sı olmaz. Mesela Araplar "كف خضيبة" (sürmeli göz) veya "عين كحيلة" (kınalı el) değil "عين كحيل" ve "كف خضيب" derler. Bunun sonunda müennes ta'sının bulunmasını ise bazı nahivciler şöyle açıklamışlardır: Bu kelime camid isim gibi telakki edildiğinden müennes yapılmıştır; "طريقة طويلة" (uzun yol) örneğinde olduğu gibi. Bazıları ise şöyle demişlerdir: Burada müennes ta'sı ile birlikte getirilmesinin sebebi ilk anda müennesliğe delalet etmesi içindir. "Aynun kâhil" ve "keffun hadib"de ise durum farklıdır; çünkü onlarda kelimenin müennesliği kendinden önceki kelimeyle anlaşılmaktadır (yani kendilerinden önceki mevsuflar müennes olmasıyla bunların da müennes olduğu anlaşılmıştır, Natiha'da ise böyle bir durum yoktur).

"Canavarların yediği hayvanlar..." Yani, aslan, kaplan, pars, kurt ve köpek gibi bir hayvanın saldırıp bir kısmını yediği ve bundan dolayı ölen hayvanları yemek de haramdır. Ondan, hatta boğazlanma yerinden kan aksa bile bunu yemek icmayla helâl değildir. Cahiliye döneminde vahşi hayvan-

Scanned with CamScanner

ların yediği koyun, deve, inek gibi hayvanları yerlerdi. Bu yüzden Allah (c.c) bunları mü'minlere haram kıldı.

"Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna" ifadesi daha önce zikri geçen hayvanlardan dönebildiğine döner. Yani, ölme sebebi gerçekleşen ve canlılığı kesin olup kesmekle bu halinin telafi edilebileceği durumlarda kesilen hayvanları yemek helâldir. Bu ise *"Boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar"* diye ifade edilen hayvanlara döner. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna"* buyruğu hakkında şöyle nakletmiştir: Yani, sizin bunlardan canlıyken kestiğiniz hayvanlar müstesnadır. Ondan yiyin; çünkü kesilmiş hayvandır. Saîd b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî ve Süddî'den de böyle rivayet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna..."* Yani, hayvan kuyruğunu oynatır, ayağıyla tepinir veya gözünü kımıldatırsa ondan yiyin.

İmam Taberî, Haris kanalıyla Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Bir nesneyle vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş veya boynuzlanıp ölmüş bir hayvana elini veya ayağını kımıldatırken yetişir de kesersen ondan ye!" Tâvûs, Hasan-ı Basrî, Katâde, Ubeyd b. Umeyr, Dahhâk ve daha bir çok kişiden şöyle rivayet edilmiştir: Kesilen hayvanda kesildikten sonra hayatta olduğuna işaret olacak bazı hareketler görülürse onu yemek helâldir. Bu cumhur-u fukahanın görüşüdür. İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel de böyle demişlerdir. İbn Vehb de şöyle der: İmam Mâlik'e yırtıcı hayvan tarafından karnı delinip bağırsakları çıkarılan hayvan soruldu. "Ona şer'î kesim yapılabileceğini sanmıyorum. Onun neresi murdar olmaktan kurtarılabilir ki?" dedi. İmam Eşheb'e de sırtlanın saldırıp belini kırdığı koyun hakkında, "Ölmeden önce şer'î kesimle kesilip yenilebilir mi?" sorusu yöneltildi, "Akciğerine kadar ulaşmışsa yenilmesini helâl görmüyorum. Ama kenar uzuvlarından yemişse onda bir beis yoktur." dedi. "Peki, üzerine atlamış ve belini kırmışsa?" denilince, "Bunun yenmesi hoşuma gitmiyor. Bu ondan dolayı yaşayamaz ki?" dedi. "Peki, kurt koyuna saldırıp karnını yarar, fakat bağırsağını yarmazsa?" dediler. "Karnını yarmışsa bana göre yenmez" dedi. Ki bu İmam Mâlik'in görüşüdür. Ancak âyet genel olup İmam Mâlik'in hayvanın yaşayamayacak kadar ağır durumunu âyetin genelinden istisna

Scanned with CamScanner

ettiği hususları da kapsamaktadır. Dolayısıyla, bunların genelden müstesna olduğunu söyleyebilmek için âyetin genelliğini tahsis edecek (sınırlandıracak, istisna edecek) delile ihtiyaç vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2441] Buhârî ve Müslim, Râfi b. Hudeyc'den (radıyallâhu anh) şöyle rivayet etmişlerdir: Ben, "Ya Rasûlallah! Yarın düşmanla karşılaşacağız ve yanımızda hiç bıçak yoktur. Hayvanları kamışla keselim mi?" diye sordum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kanı aktığı ve üzerine Allah'ın adı anıldığı sürece ondan yiyin. Diş ve tırnaklar ise böyle değildir. Şimdi size bunları açıklayacağım. Dişten kasıt kemiktir. Tırnak ise Habeşistanlıların bıçağıdır"* buyurdu.[47]

[2442] Dârekutnî'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi olarak yaptığı rivayette (ki bu şüphelidir ve bu Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak da rivayet edilmiş olup bu daha sahihtir) şöyle denilmiştir: *"İyi bilin ki hayvan boğazından ve gerdanından kesilir. Canlarının çıkması için de acele etmeyin."*[48]

[2443] İmam Ahmed b. Hanbel ile Sünen sahipleri Ebû Uşera ed-Darimi kanalıyla onun babasından şöyle rivayet etmişlerdir: Ben, "Ya Rasûlallah! Hayvan kesimi gerdan ve boğazdan değil midir?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Baldırına vurup kesersen o da senin için yeterli olur"* buyurdu.[49] Bu sahih bir hadistir. Fakat boğaz ve gerdandan kesilemediği durumlar için olduğu şeklinde yorumlanır.

"Dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar..." Mücâhid ve İbn Cüreyc der ki: Nusub (dikili taşlar) Kâbe etrafındaki bir taştı. İbn Cüreyc şöyle der: 360 tane dikili taş vardı. Araplar cahiliye döneminde orada kurban kesiyorlar, kestikleri hayvanların kanlarını Beytullah'a saçıyorlar, etleri de yarıp dikili taşların üzerine bırakıyorlardı. Bunu birçok kişi böyle anlatmıştır. Allah (c.c) da böyle yapmaktan men etmiş, Allah ve Rasûlü'nün yasakladığı şirk

47 Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bu hadis daha önce geçti.

48 Dârekutnî (4/283), Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakil şeklinde daha uzun bir metinle rivayet etmiştir. Senedindeki Saîd b. Selam el-Attar metruk ve yalancılıkla suçlanan biridir. Ancak sonraki hadis bunun şahididir.

49 Ahmed b. Hanbel 4/434; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, 2/1/22; Ebû Dâvûd, 2825; Tirmizî, 1481; Nesâî, 7/228; İbn Mâce, 3184; Darimi, 2/9. Tirmizî, "Gariptir; Ebû Aşra'nın babasından yaptığı tek rivayet olarak bunu biliyoruz" demiştir. İbn Hacer de, et-Telhis'te, "Ebû Aşra'nın durumu bilinmemektedir" demiştir.

Scanned with CamScanner

olduğundan dolayı dikili taşların olduğu yerde, Allah'ın adı anılarak kesilse bile bu taşların yanında kesilen bu hayvanların etlerini yemeyi onlara haram kılmıştır. Bunun bu mânâda alınması gerekir. Çünkü "Allah'tan başkası adına kesilen kurbanlar" hususu âyette daha önce geçti.

"Ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı." Yani: Ey mü'minler! Fal oklarıyla kısmet aramak da size haram kılındı. Ezlam çoğul olup tekili zülem'dir. Ze harfi üstün yapılarak zelem olarak telaffuz edildiği de olur. Bunu Araplar cahiliye döneminde yaparlardı. Üç ok alıp birinin üzerine "yap", diğerine "yapma" yazar, üçüncüsüne hiçbir şey yazmazlardı. Bazıları ise müşriklerin bunlardan birinin üzerinde "Rabbim bana emretti", diğerinde "Rabbim beni sakındırdı" yazdıklarını, üçüncüsüne ise bir şey yazmayıp boş bıraktıklarını söylemişlerdir. Sonra bunları rastgele atar ve emreden ok çıkarsa onu yapar, sakındıran ok çıkarsa yapmaz, boş olan çıkarsa ok atmayı tekrarlardı. Âyetteki "istiksam" (kısmet aramak) ifadesi bu oklarla kısmet aramak manasından türetilmiştir. İmam Taberî bunu böyle ortaya koymuştur.

İbn Ebî Hâtim, Atâ kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Ve fal oklarıyla kısmet aramanız"* hakkında şöyle rivayet etmiştir: Ezlam oklara denir. Araplar işlerinde kısmetlerini bu yolla ararlardı. Muhammed b. İshâk ve başkalarının zikrettiklerine göre Kureyşlilerin en büyük putu Kâbe'nin içinde bulunan Hübel adındaki bir put idi. Kâbe'nin içindeki hediyelerin ve Kâbe'nin mallarının konduğu bir kuyunun başına dikilmiş olan bu putun yanında da yedi âdet fal oku vardı. İçinden çıkamadıkları konularda gelip onun kararına başvururlardı. Fal okundan ne çıkarsa onu uygular, ondan dışarı çıkmazlardı.

[2444] Nitekim sahih bir hadiste ifade edildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Kâbe'ye girdiğinde ellerinde fal oklarıyla İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'ın resimlerini görmüş ve *"Allah onları kahretsin. Vallahi onlar biliyordu ki İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s) asla fal okuyla kısmet aramamışlardır"*[50] buyurmuştur.

[2445] Sahih bir rivayette Medine'ye hicret etmek üzere yola çıktıklarında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın pe-

50 Buhârî, 1601; Ebû Dâvûd, 2027; Ahmed b. Hanbel, 1/334; İbn Hibbân, 5861; İbn Hibbân, 5861. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

şinden giden Süraka b. Mâlik b. Cu'şum şöyle anlatır: "Onlara bir zarar verecek miyim, veremeyecek miyim?" diye fal oku atarak nasip aradım. Hoşuma gitmeyen "Zarar veremeyeceksin" oku çıktı. Ama ben ona aldırış etmeyerek peşlerinden gittim. Onun anlattığına göre fal oku atmayı ikinci ve üçüncü kez tekrarlar ve hepsinde de hiç istemediği "Onlara bir zarar veremeyeceksin" oku çıkar. Öyle de olur. O vakit Süraka henüz Müslüman değildi, sonradan Müslüman olmuştur.[51]

[2446] İbn Merdûyeh de Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kâhinlik yapan, fal okuyla nasip arayan veya bir yolculuktan uğursuz olduğunu düşünerek dönen kimse yüksek derecelere giremez."*[52] Mücâhid de *"Ve fal oklarıyla kısmet aramanız"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Bundan kasıt Arapların o okları, İranlıların ve Rumların zarıdır. Onlar bununla kumar oynarlardı." Bunların kumar için yapıldıklarına dair Mücâhid'den nakledilen sözü pek isabetli değildir. Olsa olsa bunları hem kendileri için hayırlı olanı seçmede hem de kumarda kullandıkları söylenebilir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Çünkü Allah (c.c) bunu ve kumarı birbirinden ayrı şeyler olarak zikretmiş, bu sûrenin sonunda şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir...Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"* (Mâide, 90-91)

Yüce Allah burada devamla şöyle buyuruyor: *"Fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır."* Yani, bunları yapmak fasıklık, sapıklık, dalalet, cehalet ve şirktir. Yüce Allah mü'minlere, tereddüt ettiklerinde önce O'na (c.c) ibadet etmelerini, sonra O'ndan niyet ettikleri konuda hayırlı olanı nasip etmesini niyaz etmelerini emretmiştir.

[2447] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî ve Sünen sahipleri Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Kur'ân'dan bir sûreyi öğrettiği gibi istiha-

51 Buhârî, 3906; Ahmed b. Hanbel, 4/175; İbn Hibbân, 6280. Süraka'dan yaptıkları uzun bir rivayettir.

52 Hasendir. Mecmau'z-Zevâid'de (5/118, hadis no: 8487) ifade edildiği gibi Taberânî Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Heysemî, "İki senetle rivayet etmiştir ve onlardan birinin râvileri sikadır" demiştir. Münzirî de et-Tergîb ve't-Terhîb'de (4539) aynısını söylemiştir. Hadisin şahitleri vardır ve gördüğün gibi bu sebepten dolayı hasendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

reyi öğreterek şöyle buyururdu: *"Sizden biri bir şeye niyetlendiğinde farz olmayan iki rekât namaz kılsın sonra şöyle desin: "Allah'ım! Bilgine dayanarak senden hayırlı olanı bildirmeni istiyor, gücünden güç istiyor ve senden büyük lütfundan vermeni istiyorum. Zira, senin gücün yeter, benimki yetmez, sen bilirsin ben bilmem. Allah'ım! Eğer bu işi (hangi işse onu söyler) benim dinim, hayatım ve işimin sonucu açısından hayırlı olarak biliyorsan onu bana takdir et, kolaylaştır ve benim için bereketli eyle. Ama dinim, hayatım ve işimin sonu açısından şerli olarak biliyorsan, beni ondan onu da benden uzaklaştır. Hayır neredeyse bana onu nasip et, sonra beni onda hoşnut eyle!"*[53] Bu İmam Ahmed'in rivayetindeki ifadedir. Tirmizî, "Bu hasen, sahih ve garip hadistir. Sadece İbn Ebî Mevali'nin rivayetiyle biliyoruz" demiştir.

Artık Kâfirler Ümitlerini Kesmişler, Din Kemale Erdirilmiştir:

"Bugün kâfirler, sizi dininizden etmekten ümit kesmişlerdir." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yani, Onların dinine döneceğinize dair ümitleri tükenmiştir. Atâ Ebî Rebâh, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan'dan da böyle rivayet edilmiştir.

[2448] Bu mânâda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şu sahih hadis rivayet edilmiştir: *"Şüphesiz şeytan Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadet edeceklerine dair ümidini kesmiştir. Fakat bu defa da onu aralarını bozmakla yapmaya çalışır."*[54] âyetten, "şirk ve müşriklerden ayıran farklı niteliklerinden dolayı Müslümanların kendilerine benzemesinden ümitlerini kesmişlerdir" mânâsı kastedilmiş de olabilir. Bu yüzden yüce Allah mü'min kullarına kâfirlerden farklı olma hususunda sabır ve sebat etmelerini, Allah'tan başka hiç kimseden korkmamalarını emrederek şöyle buyuruyor: *"Artık onlardan korkmayın, benden korkun."* Yani, onlardan farklı olma hususunda onlardan korkmayın, benden korkun ki size onlara karşı yardım edeyim, destekleyeyim, muzaffer kılayım, onlardan intikamınızı alarak yüreklerinizi soğutayım, dünya ve âhirette onların üstünde kılayım.

"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim." Bu, Allah'ın bu ümmete en bü-

53 Buhârî, 1162, 6382; Ebû Dâvûd, 1538; Tirmizî, 480; Nesâî, 6/80; İbn Mâce, 1383; Ahmed b. Hanbel, 3/344.

54 Müslim, 2812, 1938; Ahmed b. Hanbel, 3/313; Ebû Ya'lâ, 2095. Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

yük lütfudur. Zira, dinlerini kemale erdirdiğinden onlar başka hiçbir dine, peygamberleri dışında hiçbir peygambere ihtiyaç duymazlar. Bu yüzden de yüce Allah O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlerin sonuncusu yapmış, onu hem insanlara hem de cinlere göndermiştir. Artık onun helâl dediğinden başka hiçbir şey helâl, haram dediğinden başka hiçbir şey haram değildir. Tek dini hükümler onun getirdiği ve koyduğu kurallardır. Bildirdiği her şey gerçektir, doğrudur; onda hiçbir yalan ve boş hiçbir vaad yoktur. O yüzden yüce Allah başka bir yerde de *"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır"* (En'âm, 115) buyurmuştur. Yani, haberleri doğru, emir ve yasakları âdildir. Allah (c.c) dinlerini kemale erdirince onlara olan nimetini de tamamlamıştır. O yüzden yüce Allah, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim"* buyuruyor. Yani, siz de kendiniz için bu dini beğenin. Zira yüce Allah'ın hoşnut olduğu ve sevdiği, değerli peygamberlerinin en üstünüyle gönderdiği ve en şerefli kitabıyla indirdiği din budur. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Kastedilen din İslâm'dır. Allah (c.c) Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve mü'minlere, onlara bildirdiği iman esaslarını kemale erdirdiğini ve dolayısıyla hiçbir eklemeye asla ihtiyaç duymayacaklarını, onu tamamladığını ve dolayısıyla hiçbir zaman eksiltme yapmayacağını, ondan razı ve hoşnut olduğunu ve asla hoşnutsuzluk göstermeyeceğini ifade etmektedir.

[2449] Esbat, Süddî'den şöyle rivayet eder: Bu âyet (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in veda haccında) Arafat günü nazil oldu. Dolayısıyla bundan sonra hiçbir helâl ve haram inmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hac dönüşünde vefat etti. Umeys kızı Esma der ki: O hacca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte ben de gitmiştim. Yolda giderken Cebrâil (a.s) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gözüktü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğin üzerine eğildi ve üzerindeki Kur'ân'ın ağırlığına dayanamayan binek yere çöktü. Ben de yanına varıp üzerimdeki abayla üzerini örttüm.[55]

[2450] İbn Cüreyc ve birçok kişi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat gününden 81 gün sonra vefat etti, demişlerdir.[56] Bu ikisini de İmam Taberî rivayet etmiştir.

---

55 Taberî, 11085. Bu mürseldir. Bazı rivayetlerindeki ifadelerde gariplik vardır. Hadisin metni kuvvetli olup bu sûrenin başında bir çok tarikiyle geçti.

56 Taberî (11086) İbn Cüreyc'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

[2451] Taberî daha sonra şöyle demiştir: Bize...Harun b. Anter'den, o da babasından şöyle nakletti: *"Bugün size dininizi kemale erdirdim"* âyeti nazil olunca (ki bu Hacc-ı Ekber günüydü) Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ağladı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Seni ağlatan nedir?"* diye sorunca Ömer (radıyallâhu anh), "Beni şu ağlatıyor ki, dinimiz sürekli kemale doğru gidiyordu ve artık kemale erdi. Bir şey de kemale erince mutlaka gittikçe eksilir" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Doğru söyledin"* buyurdu.[57]

[2452] Bu mânâyı, sahihliği kesin olan şu hadis de desteklemektedir: *"İslâm garip başladı ve tekrardan garip olacak. Müjdeler olsun gariplere!"*[58]

[2453] İmam Ahmed b. Hanbel, Târık b. Şihab'dan şöyle nakleder: Bir adam Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a gelerek "Ey mü'minlerin emiri, kitabınızda okumakta olduğunuz öyle bir âyet var ki, o biz Yahudilere inmiş olsaydı o günü bayram yapardık" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "O hangi âyettir?" deyince adam, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım"* âyeti, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: "Vallahi ben onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indiği günü ve saati biliyorum; o Cuma günü ve Arafat gecesiydi" dedi.[59] Bunu İmam Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Müslim de rivayet etmişlerdir.

[2454] İmam Buhârî'nin bu âyetin tefsiri bölümüne aldığı Târık kanalıyla yaptığı rivâyetteki ifade ise şöyledir: Yahudiler Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh), "Siz, Kur'ân'dan bir âyet okuyorsunuz. O âyet bize indirilmiş olsaydı indiği günü bayram kabul ederdik" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Muhakkak ki ben bu âyetin ne zaman, nerede ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nerede iken indiğini iyi biliyorum. Bu âyet, *"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim..."* âyeti Arafat vakfesinin yapıldığı günde (Allah'a yemin ederim ki bizler de Arafat'ta iken) indi. Hadisin ravilerinden Süfyân (Süfyân-ı Sevrî) şöyle demiştir: Bana rivayet edenin ayrıca, "Cuma gününde" deyip demediğinden emin değilim."[60] Süfyân'ın bu tereddüdü rivayetle ilgili bir tereddütse, bu onun ziyade ihtiyat ve takvasından dolayıdır; yani rivayet

57 Senedi çok zayıftır. İmam Taberî (11087, 11088) rivayet etmiştir. Üç râvisi problemli, dolayısıyla haber çok zayıftır.

58 Müslim, 145; İbn Mâce, 3986; Ahmed b. Hanbel, 2/389; Ebû Ya'lâ, 6190. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

59 Buhârî, 45; Müslim, 3017; Nesâî, 8/114; İbn Hibbân, 185; Taberî, 11098.

60 Buhârî, 4606. Önceki hadise bk.

Scanned with CamScanner

edenin ona böyle deyip demediğinden şüphe etmiştir. Ama veda haccındaki Arafat vakfesinin Cuma günü olup olmadığı hususunda bir tereddütse, Süfyân (rh.a) gibi bir âlimin böyle bir şey söylemesine ihtimal vermiyorum. Çünkü, bu bilinen kesin bir hususturu. Siyer ve Megazi yazarlarından ve fakihlerden hiçbiri bundan farklı bir şey söylememiştir. Bu konuda sıhhatinden şüphe duyulamayacak tevatür derecesinde hadisler varit olmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu hadis Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan birçok vecihten rivayet edilmiştir.

[2455] İmam Taberî, Kabisa b. Züeyb'den şöyle nakleder: Ka'b, "Başka bir ümmete bu âyet nasıl olsaydı indiği günü bir araya toplanarak kutladıkları bayram yaparlardı" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "Hangi âyet ey Ka'b?" diye sorunca Ka'b, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim.."* âyeti, dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Şüphesiz ben bu âyetin indiği zamanı ve indiği yeri biliyorum; Cuma gününde ve Arafat gününde indi. Allah'a hamdolsun ki bunların ikisi de bizim bayram günlerimizdir" dedi.[61]

[2456] Taberî, Beni Hişam'ın azatlı kölelerinden Ammar'dan şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh): *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim"* âyetini okuyunca bir Yahudi, "Bu âyet bize inseydi o günü bayram yapardık" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Zaten bu âyet de iki bayram gününde, (Kurban) bayramı gününde ve (haftanın) Cuma gününde nazil oldu, dedi.[62]

[2457] İbn Merdûyeh Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Arafat gecesi ayakta iken şu âyet nazil oldu: *"Bugün size dininizi kemale erdirdim"*[63]

[2458] Taberî, Amr b. Kays es-Sekuni'den şöyle rivayet etmiştir: Muaviye b. Ebû Süfyân minberde, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim"* âyetini sonuna kadar okudu, sonra, "Bu âyet Arafat vakfesi günü, Cuma günü nazil oldu" dedi.[64]

---

61 Taberî (11104) rivayet etmiştir. Râvileri sikadır. Bir önceki hadis bunun sahih olduğunun şahididir.

62 Sahihtir. Taberî (11102) rivayet etmiştir. Senedi sahih hadis koşullarını haizdir.

63 Râvîlerden Hammani zayıf olduğundan senedi zayıftır. Fakat hadisin şahitleri vardır.

64 Taberî, (11112) ve Taberânî (19/392) rivayet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/14), "Râvileri sikadır" demiştir.

Scanned with CamScanner

[2459] İbn Merdûyeh, Semure (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim"* âyeti, Arafat günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat vakfesinde iken nazil oldu.[65]

[2460] Taberî, İbn Merdûyeh ve Taberânî 'nin İbn Lehia'nın bulunduğu bir senetle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettikleri şu söze gelince; Peygamberiniz Pazartesi günü doğdu, Mekke'den Pazartesi günü çıktı, Medine'ye Pazartesi günü girdi, Mâide sûresi, *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim"* âyeti Pazartesi günü nazil oldu ve vahyin inişi de Pazartesi günü sona erdi.[66] Bu garip bir eserdir, senedi zayıftır.

[2461] İmam Ahmed b. Hanbel de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Pazartesi günü doğdu. Peygamberlik Pazartesi günü geldi. Medine'ye hicretinde Mekke'den Pazartesi günü çıktı. Medine'ye Pazartesi günü vardı. Pazartesi günü vefat etti. Hacer-i Esved'i de (Kâbe'ye) Pazartesi günü koydu."[67] İmam Ahmed'in bu rivayetinde Mâide sûresinin Pazartesi günü nazil olduğu yer almamaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Muhtemelen İbn Abbâs (radıyallâhu anh) daha önce geçtiği gibi "iki bayram günü" (يوم عيدين اثنين) demiş, ancak râvi yanılarak sadece (يوم اثنين) demiştir (Arapçada Pazartesi "iki" mânâsına gelen isneyn'dir). Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Taberî, "Bunun insanlar tarafından bilinen bir şey olmadığı söylenmiştir" demiş, sonra Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı şu rivayeti zikretmiştir: *"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim" âyeti*nin ne zaman nazil olduğu insanlarca bilinen bir şey değildir."

---

65 Taberânî, 6916; Bezzâr, 2207. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/14), "Râvîlerden Amr b. Mûsâ zayıftır" demiştir.

66 Taberî (11113) ve Taberânî (12984) rivayet etmişlerdir. Senedindeki İbn Lehia hadiste zayıftır. Metni de kabul edilemez şeyler içermektedir; çünkü "Mâide sûresi Pazartesi günü...nazil oldu" ifadesi Buhârî ve başkalarının rivayet ettikleri daha önce geçen Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hadisiyle çelişmektedir. İbn Kesir'in yanında İmam Taberî ile Suyuti de (ed-Durru'l-Mensur, 2/457) hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

67 İmam Ahmed (1/277, hadis no: 2506) rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/196) şöyle demiştir: Senedindeki İbn Lehia zayıftır. Diğer râviler Buhârî'nin râvileridir.

Scanned with CamScanner

Taberî daha sonra, "Bu âyetin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Veda haccına giderken nazil olduğu da söylenmiştir" demiş, sonra Ebû Câfer er-Râzî kanalıyla Rebî' b. Enes'ten buna dair bir söz nakletmiştir.

[2462] Ben derim ki: İbn Merdûyeh, Ebû Harun el-Abdi kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Bu âyet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Gadir-i Hum'da (Mekke ile Medine arasında bir yer) iken, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a, "Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur" dediğinde nazil oldu."[68] İbn Merdûyeh'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan yaptığı bir rivayette de "Bu âyetin Zilhicce ayının on sekizinci gününde, yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacdan dönerken nazil olduğu" yer almaktadır.[69] Bu hadislerin ikisi de sahih değildir. Bilakis, hiç şüphe duyulmayan hakikat, Arafat günü nazil olmuştur ve o gün Cuma günüydü. Daha önce geçtiği gibi mü'minlerin emiri Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan, İslâm'ın ilk padişahı Muâviye b. Ebû Süfyân'dan, Kur'ân tercümanı İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, Semure b. Cündeb (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet edilmiştir ve Şa'bî, Katâde b. Daime ve Şehr b. Havşeb'in mürsel rivâyetlerinde de böyle geçmektedir. Bunu birçok imam ve âlim de böyle rivayet etmiş, Taberî de bunu tercih etmiştir.

Zaruret Halinde Haram Yiyeceklerden Yenebilir:

"Kim, açlıktan darda kalırsa günaha meyletmeksizin (bunlardan yemeğe mecbur olursa) muhakkak Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir." Yani, her kim Allah'ın (c.c) zikrettiği bu haram yiyeceklerden onu mecbur eden bir zaruretten dolayı yeme ihtiyacı duyarsa ondan yiyebilir. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Çünkü yüce Allah mecbur durumda kalmış kulunun halini ve buna ihtiyacını bilir ve bundan dolayı da onu affeder ve bağışlar.

68 Senedi çok zayıftır. Senedindeki Ebû Harun el-Abdi hakkında Zehebî, el-Mizan'da (6018) özetle şunları söylemiştir: Tamamen zayıftır. Hammad b. Zeyd yalancılıkla suçlamış, İmam Ahmed b. Hanbel, "Hiçbir şey değildir" demiş, Cuzcani de, "Yalancı ve iftiracıdır" demiştir. Dolayısıyla rivayet bu lafızla tamamen zayıftır. Gadir-i Hum hadisi başka lafızla sahih bir senetle gelmiştir. Yine hadisin sonundaki, "Ben kimin dostuysam..." ifadesi de başka hadislerde geçmektedir. Hadisi İmam Suyutî de ed-Durru'l-Mensur'da (2/457) zayıf olduğuna hükmetmiştir.

69 Hatib-i Bağdâdî (8/290) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Senedindeki Matar b. Tahman'ı Ebû Hâtim ve başkaları zayıf kabul etmişlerdir. Diğer râvî Şehr b. Havşeb de müdellis biri olup buradaki rivayeti de an'anlı şeklindedir. Hadisi İmam Suyutî de ed-Durru'l-Mensur'da (2/457) zayıf olarak zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

[2463] İmam Ahmed Müsned'inde, İbn Hibbân Sahih'inde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Allah günahlarının yapılmasından ne kadar hoşlanmazsa ruhsatlarının yapılmasından da o kadar hoşlanır."*[70] İbn Hibbân'ın rivayetindeki ifade böyledir.

[2464] İmam Ahmed'in rivayetindeki ifade ise şöyledir: *"Kim Allah'ın ruhsatını kabul etmezse Arafat dağı kadar günah kazanır."*[71] Bu yüzden fakihler şöyle demişlerdir: Leşi yemek bazen farz olur ki o hayatını kaybetmekten korktuğu ve başka bir yiyecek bulamadığı durumdur. Bazense duruma göre mendup (sünnet) veya mübah olur. Zaruret durumundaki kişi sadece açlığını giderecek kadar mı yiyebilir, yoksa karnını doyurması caiz midir, hatta karnını doyurduğu gibi ondan stok da edebilir mi? Bu konuda fakihlerin muhtelif görüşleri olup bunlar Ahkâm kitabımızda ele alınmıştır. Yine leş ile başkasının yiyeceği varsa leşi mi yer yoksa başkasının yiyeceğini yiyip bedelini mi öder? Veya leş ile av hayvanı varsa bu durumda leşi mi yer, yoksa av hayvanını yiyip cezasını mı öder? Bu konuda âlimlerin iki görüşü olup bunlar İmam Şâfiî'nin de (rh.a) iki kavlidir.

Halktan ve başkalarından bazılarının sandığı gibi leş yemenin helâl olması için üç gün yiyecek bulamama gibi bir şart yoktur. Bilakis, yeme ihtiyacı doğduğunda ondan yiyebilir.

[2465] Nitekim İmam Ahmed, Ebû Vakıd el-Leysi'den şöyle rivayet etmiştir. Bazıları, "Ya Rasûlallah! Biz zaman zaman açlık sıkıntısı çektiğimiz bir beldede oturuyoruz. Ölü hayvan eti bize hangi durumda caizdir?" diye sordular. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sabah bir şey yemediyseniz, akşam bir şey yemediyseniz ve bir bakla da koparamadıysanız bu size serbesttir"* buyurdu.[72] Hadisi bu tarikle sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş-

70 Ahmed b. Hanbel (2/108), İbn Hibbân (2742) ve Kuzai (1078) rivayet etmiştir. Senedi ceyyittir. Bunun İbn Hibbân (354) ve Taberânî'nin (el-Mu'cemu'l-Kebîr, 11880) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan sahih senetle rivayet ettikleri bir şahidi bulunmaktadır.

71 İmam Ahmed b. Hanbel (2/71, hadis no: 5369) ve Mecmau'z-Zevâid'de (4936) ifade ettiği gibi Taberânî İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Heysemî, "İmam Ahmed b. Hanbel'in senedi hasendir" demiştir. Oysa râvîlerden İbn Lehia zayıftır. İmam Buhârî bu hadis sebebiyle onu zayıf râviler arasında zikretmiş ve "Rivayetleri münkerdir" demiştir. Hadis anlam bakımından da problemlidir. Nitekim İmam Buhârî onu bu açıdan da reddetmiştir. Sahih olan bir önceki hadistir.

72 Ahmed b. Hanbel (5/218) ve Taberî (11128) rivayet etmişlerdir. Hassan ile Ebû Vakıd

Scanned with CamScanner

tir. Senedi sahihtir, Buhârî ile Müslim'in şartlarını taşımaktadır. Bunu Taberî de... Muhammed b. Kâsım el-Esedi'nin Evzâî'den...nakliyle rivayet etmiştir. Fakat bazıları bunu Evzâî'nin Hasan b. Atiyye'den, onun İbn Yezîd'den... nakliyle, bazıları ise Evzâî'nin Hassan'dan, onun Mersed'den....nakliyle rivayet etmişlerdir. Taberî bunu hem Hennad b. Seriyy'in İsa b. Yunus'tan, onun Hassan'dan nakliyle, hem de Hennad'ın Abdullah b. Mübârek'ten, onun Evzâî'den, onun da Hassan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir.

[2466] Taberî İbn Avn'dan da şöyle rivayet etmiştir: "Hasan'ın yanında Semure'nin yazdığı bir kâğıt gördüm ve ona okudum. Kâğıtta şöyle yazılıydı: "Akşam ve sabah bir şey yiyememek zaruretin gerçekleşmesi için yeterlidir."[73]

[2467] Taberî, Hasan-ı Basrî'den de şöyle rivayet etmiştir: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Haram (yiyeceği yemek) ne zaman helâl olur?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ailen süte kanıncaya veya sen onlara yemek götürünceye kadar (zaruret durumu devam eder)"* buyurdu.[74]

[2468] İmam Taberî, Urve b. Zübeyr'den, o da kendisine anlatan birinden de şöyle rivayet etmiştir: Bir bedevi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek Allah'ın ona haram ve helâl kıldığı şeyler konusunda fetva istedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, *"Sana temiz yiyecekler helâl, pis şeyler haramdır. Fakat sana helâl olmayan yiyeceği yemek zorunda kalırsan o zaman başka; o durumda ihtiyacını tamamen giderene kadar ondan yiyebilirsin"* buyurdu. Bunun üzerine adam, "Onu bana helâl kılan ihtiyaç hali nedir? Ona bulaşmamı gerektirmeyecek muhtaçsızlık hali nedir?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayvanların döl vereceklerini bekliyorsan döllerin meydana gelmesine kadar hayvanların etlerini yiyerek erişirsin. Veya kendini muhtaç etmeyecek bir şeye ulaşma ümidin varsa ve herhangi bir şeyle ona erişebileceksen ihtiyacın kalmayıncaya kadar ailene ondan dilediğini yedir"* buyurdu. Bedevi, "Bulduğum takdirde bunları terk

---

arasında kopukluk vardır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8074), "Bunu Taberânî rivayet etmiştir. Râvîleri sikadır" demiştir. Bunun, kuvvetlendiren bazı şahitleri vardır.

73 İmam Taberî (11132, 11133) rivayet etmiştir. Bu zayıftır, fakat önceki hadisin şahidi mahiyetindedir.

74 Mürseldir. İmam Taberî (11129, 11130) Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu bir önceki rivayetin şahididir.

Scanned with CamScanner

etmemi gerektiren muhtaçsızlık halim nedir?" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, *"Ailene geceleyin süt içirebiliyorsan, Allah'ın sana haram kıldığı yiyeceklerden kaçın. Kendi malından başkasına bakma. Kendi malının ise tamamını dilediğin gibi yiyebilirsin; onda hiçbir haramlık yoktur"* buyurdu.[75]

Hadiste geçen "ما لم تصطبحوا" ile öğle yemeğine, "ما لم تغتبقوا" ile akşam yemeğine işaret edilmek istenmiştir. "تحتفئوا" fiili de dört şekilde okunmuştur: "تحتفّوا", "تحتفيوا", "تجتفئوا" ve "تحتفوا." Bunu İmam Taberî tefsirde rivayet etmiştir.

[2469] İmam Ebû Dâvûd, Fucay' el-Amiri'den şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek, "Leş hayvanın bize neresi helaldir?" diye sordum. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sizin yemek öğünleriniz nedir?"* diye sordu. "Biz sabah ve akşam yiyoruz" dedim. Râvilerden Ebû Nuaym der ki: Ukbe bunu bana, "Sabah bir tabak, akşam bir tabak" diye tefsir etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, *"İşte bunları (öğünleri) doyana kadar yemek helaldir"* buyurdu. Böylece bu durumda ölü eti yemeyi onlara helâl kıldı.[76] Bunu da sadece İmam Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki onlar sabah ve akşam kendilerine yetmeyecek kadar şey yiyorlardı ve Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyaçlarını tamamen gidermesi için ölü etini onlara helâl kıldı. Doyuncaya kadar yemenin helâl olduğu ve onda "açlığı giderecek miktar" kaydının bulunmadığı görüşünde olanlar bunu delil gösterebilirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2470] Başka bir hadis: İmam Ebû Dâvûd, Câbir b. Semure'den şöyle nakleder: Bir adam Medine'nin siyah taşlı bölgesi Harre denen yere ailesi ve çocuklarıyla yerleşmişti. Bir adam ona, "Benim bir devem kayboldu. Onu bulursan yakala!" dedi. O da hayvana rastgeldi, fakat sahibini bulamadı. Deve hastalanınca karısı, "Onu kes" dediyse de adam dinlemedi ve hayvan murdar olup gitti. Karısı, "Derisini yüz de etini ve yağını kavurup yiyelim" dedi. Adam, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorayım da öyle" dedi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi

75 İmam Taberî (11131) rivayet etmiştir. "Bunu Urve'ye haber veren kişi" meçhuldür. Fakat bir önceki hadis bunun sıhhatine şahitlik etmektedir. Böylece birçok tarikle ve farklı mahreçlerle geldiğinden dolayı hadis metin bakımından İnşallah sahihtir.

76 Ebû Dâvûd, 3817; Beyhakî, 9/357; Beğavî, Şerhu's-Sünne, 2900. Senedi zayıftır. Ukbe makbul, neredeyse meçhul biridir. Kendinden rivayet ettiği babası da meçhuldür. Sonraki hadise bk.

Scanned with CamScanner

ve sellem) ona, *"Senin başka bir şeye muhtaç bırakmayacak kadar bir şeyin var mı?"* diye sordu. Adam, "Hayır", deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Öyleyse ondan yiyin"* buyurdu. Derken devenin sahibi geldi ve adam ona durumu anlattı. Deve sahibi, "Onu kesseymişsin!" dedi. Adam da, "Senden utandım" dedi.[77] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Zor durumda kalan kimsenin leşten doyana kadar yiyebileceği ve ileride ihtiyaç duyacağını tahmin ettiği miktar da saklayabileceği görüşünde olanlar bunu delil getirebilirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Günaha meyletmeksizin", yani, Allah'a isyan olacak şey yapmaksızın.... Allah (c.c) bunu ona helâl kılmış ve ötesine değinmemiştir. Nitekim Bakara sûresinde de, *"Kim de mecbur kalırsa isyan etmeksizin ve haddi aşmaksızın yemesinde bir günah yoktur"* (Bakara, 173) buyurmuştur. Günah işlemek üzere yola çıkan kimsenin yolculuk ruhsatlarından yararlanamayacağı, zira ruhsatlara günahlarla ulaşılamayacağı görüşünde olanlar bu âyeti delil göstermişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Eğitilmiş Avcı Hayvanların Yakaladıklarını Yemek de Helâldir:

يَسْأَلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ ۖ فَكُلُوا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

4. Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.

Tefsiri:

Yüce Allah başka bir âyette, *"Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır"* (En'âm, 119) buyurduğu

77 Ebû Dâvûd (3816) ve Beyhakî (9/356) rivayet etmişlerdir. Beyhakî, "Bu hadislerin sıhhati hususu şüphelidir ve Câbir b. Semûre hadisi bu konudaki hadislerin en sahihidir" demiştir. Bu hadisin senedi hasendir. bk. Sahih-i Ebî Dâvûd, 3234.

Scanned with CamScanner

gibi, bir önceki âyette haram kıldığı yiyenin bedenine veya dinine veyahut her ikisine zarar verecek zararlı pis şeyleri zikrettikten ve bunlardan istisna durumunda olan zaruret halini bildirdikten sonra şöyle buyuruyor: *"Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır"* Nitekim yüce Allah A'râf sûresinde de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerini şöyle anlatmaktadır: *"Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten sakındırır, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar"* (A'râf, 157)

[2471] İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr'den şöyle rivayet eder: Tai kabilesinden Adiyy b. Hatem ile Zeyd b. Mühelhil Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Ya Rasûlallah! Allah (c.c) ölü etini bize haram kıldı. Peki, bize ondan helâl olan hangisidir?" diye sordular. Bunun üzerine, *"Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır"* âyeti nazil oldu. Saîd devamla ("iyi ve temiz şeyler" şeklinde çevirdiğimiz ve esas mânâsı hoş şeyler mânâsına gelen kelimeyi tefsir ederek) şöyle demiştir: Yani, kesilmiş helâl ve temiz hayvanlar size helâl kılınmıştır.[78] Mukâtil der ki: Tayyibat'tan yeme ve içmenin helâl kılındığı her şeydir, yani "helâl rızık"tır. Nitekim Zührî'ye tedavi için idrar içmek sorulduğunda, "O tayyibattan (temiz ve helâl şeyler) değildir" demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İbn Vehb de şöyle der: İmam Mâlik'e insanların yedikleri çamur soruldu da, "O temiz şeylerden değildir" dedi.

"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin..." Yani, size, Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanlar, temiz yiyecek ve içecekler helâl kılındığı gibi avcı hayvanlarla avladığınız hayvanlar da helâl kılındı. Avcı hayvanlardan kasıt köpekler, parslar ve şahinler gibi hayvanlardır ki bu sahabelerin, tâbiinin ve imamların büyük çoğunluğunun görüşüdür. Ali b. Ebî Talha'nın bu âyetle ilgili olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı rivayete göre o da bu görüştedir. İbn Ebî Hâtim, "Saîd b. Cübeyr'den de buna benzer bir görüş rivayet edilmiştir" demiştir. Taberî de bunu Dahhâk ve Süddî'den rivayet etmiş, sonra kendisine

78 Senedinde İbn Lehia vardır ki o zayıftır. el-Mizan'da (5638) ifade edildiği gibi Atâ b. Dinar'ın da Saîd b. Cübeyr'den hadis aldığı şüphelidir. Dolayısıyla haber çok zayıftır. Bunu Vâhidi de (384) Saîd b. Cübeyr'den senetsiz zikretmiştir. Rivayetteki bazı kısımlara İkrime'den mürsel olarak gelen rivayet (no: 2477) şahitlik etm[illegible]

Scanned with CamScanner

kadar ulaşan İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın şu sözünü nakletmiştir: "Şahin ve benzeri kuşların yakaladıkları hayvanlardan yetişip aldıklarını yiyebilirsin, yetişemediklerini ise yeme!" Ben derim ki: Cumhurdan nakledilen görüşe göre kuşların avladıkları da köpeğin avladıkları gibidir. Çünkü, onlar da köpek gibi avını pençeleriyle yakalarlar. Dolayısıyla aralarında bir fark yoktur. Bu, dört imamın görüşüdür. Taberî de bunu tercih etmiş ve buna kendisinin tahric ettiği şu hadisi delil göstermiştir:

[2472] ...Adiyy b. Hatem'den: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şahinin avladığı hayvanı sordum, *"Senin için ne yakalarsa onu ye!"* buyurdu.[79]

İmam Ahmed b. Hanbel köpeklerden siyah köpeğin avladığını istisna etmiştir. Çünkü ona göre siyah köpeğin öldürülmesi gerekir, evde bulundurulması caiz değildir.

[2473] İmam Müslim Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Merkep, kadın ve siyah köpek (bunların kişinin önünden geçmesi) namazı bozar"* buyurdu. Ben, "Siyah köpekle kırmızı köpek arasındaki fark nedir ki?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Siyah köpek şeytandır"* buyurdu.[80]

[2474] Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) köpeklerin öldürülmelerini emretmiş, sonra, *"Onlardan dolayı tüm köpeklerin suçu nedir ki? Siz onlardan sadece salt siyah olanı öldürün."*[81] buyurmuştur.

Hayvan avlamada kullanılan bu hayvanlara (ayette geçtiği gibi) "Cevarih" denmiştir. Bu kelime kazanma mânâsına gelen cerh kelimesinin ism-i faili Cârih'in çoğuludur. Mesela, Arapçada "فلان جرح أهله خيرًا" (Filan ailesine hayır cerh etti) denir ki kasıt "onlara mal kazandırdı"dır. Yine, "Onun cerh eden (yani para kazanan) hiç kimsesi yoktur" mânâsında "لا جارح له" denilir. Yüce Allah da Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Allah geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi (cerh ettiğinizi) bilendir"* (En'âm, 60) buyurmuştur. (Buradaki kazanma mânâsına gelen fiil de aynı köktendir.) Yani, gündüz işlemiş olduğunuz her hayır ve şerri bilir.

---

79 Tirmizî (1467) ve Beyhakî (9/238) rivayet etmişlerdir. Cumhura göre de uygulama böyledir.

80 Bu hadis Fâtiha sûresinde geçti.

81 Müslim, 280, 1573; Ebû Dâvûd, 74; İbn Mâce, 3200; Ahmed b. Hanbel, 4/86.

Scanned with CamScanner

[2475] Bu âyet-i kerimenin tefsirinde İbn Ebî Hâtim'in Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kölesi Ebû Râfi''den naklettiği şu rivayet zikredilir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) köpeklerin öldürülmesini emretti ve köpekler öldürüldü. Daha sonra insanlar gelerek, "Ya Rasûlallah! Öldürmemizi emrettiğin bu hayvan türünden bize hangileri helaldir?" diye sordular. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sustu ve o esnada, *"Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır..."* âyeti nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, *"Adam Allah'ın adını anarak (besmele çekerek) köpeğini bir hayvana gönderir ve o da yakalarsa, köpek yemediği sürece avladığını yesin"* buyurdu.[82]

[2476] Taberî de Ebû Râfi''den şöyle rivayet etmiştir: Cebrâil (a.s) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi ve yanına girmek için ondan izin istedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sana izin verdik ey Allah'ın elçisi!"* dedi. Cebrâil (a.s), "Evet, verdin. Fakat biz içinde köpek bulunan hiçbir eve girmeyiz" dedi. Ebû Râfiî der ki: Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana Medine'deki tüm köpekleri öldürmemi emretti. Sonunda havlayan bir köpeği bulunan kadına vardım ve ona acıdığımdan köpeğine dokunmadım. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek bunu haber verdim. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu da öldürmemi emretti ve dönüp öldürdüm. Bunun üzerine insanlar gelerek, "Ya Rasûlallah! Öldürmemizi emrettiğin bu hayvan topluluğundan bize hangisi helaldir?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şey söylemedi ve o anda Allah (c.c), *"Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır..."* âyetini nazil etti.[83] Bunu Hâkim, Müstedrek'inde Muhammed b. İshâk'ın Eban b. Sâlih'ten nakliyle rivayet etmiş ve "Tahriç etmemiş olsalar da Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan bir hadistir" demiştir.

[2477] Taberî, İkrime'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Râfi'i köpekleri öldürmek için gönderdi. Ebû Râfi öldürme işleminde Medine'nin yukarı mahallesine vardığında Asım b. Adiyy, Sa'd b.

82 Râvîlerden Mûsâ b. Ubeyde sebebiyle, hadis zayıftır. Fakat başka tarikleri bulunmaktadır. Sonraki hadise bk.

83 Hâkim (2/311), Taberî (11138), Vâhidi (383) ve Taberânî (971) Ebû Râfi'den rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Hayseme ve Uveym b. Sa'd gelerek, "Ya Rasûlallah! Bize neler helâl kılındı?" diye sordular. Bunun üzerine, *"Senden, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır..."* âyeti nazil oldu.[84] Bunu Hâkim, İkrime'den rivayet etmiştir. Aynı şekilde Muhammed b. Ka'b el-Kurezi de âyetin nüzul sebebinin köpeklerin öldürülmesi olduğunu söylemiştir.

Âyetteki "مكلّبين" (avcı hale getirdiğiniz) kelimesi "علّمتم" (öğrettiğiniz) fiilindeki failden (siz) hal olabileceği gibi mef'ulden, yani "Cevarih" (avcı hayvanlar)'dan hal da olabilir. Bu durumda mânâ şöyle olur: "Öğrettiğiniz avcı hayvanların avlanmak için avcı hale getirilmiş halde iken sizin için tuttuklarını yiyin." Eğitilmiş olmasının ölçüsü avını pençesi veya tırnaklarıyla yakalamasıdır. Bundan şu sonuca varılır: Eğitilmiş avcı hayvan avını çarparak öldürür veya hem pençesi hem de tırnaklarıyla yakalarsa onu yemek helâl olmaz. Bu İmam Şâfiî'nin iki kavlinden biri ve bir grup âlimin görüşüdür. Bu yüzden âyette, *"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz"* buyurulmuştur. Âyette ifade edilen "avcı hayvan"; sahibi gönderdiğinde giden, çağırdığında gelen, yakaladığında sahibi gelene kadar onun için tutan ve kendisi için yakalamayan hayvandır. Bunu ifade etmek için ardından *"... Hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)"* buyurulmuştur. Sonuç itibariyle, avcı hayvan eğitilmiş bir hayvansa, kendisi için yakalamamışsa ve gönderirken besmele çekilmişse öldürse de yakaladığı avı yemek icmayla helâldir. Sünnette de bu âyet-i kerimenin ifade ettiği mânâyı ifade eden hadisler varit olmuştur:

[2478] Nitekim Buhârî ve Müslim, Adiyy b. Hatem'den şöyle rivayet etmişlerdir: Ben "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben besmele çekerek eğitilmiş köpeğimi salıyorum" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Eğer besmele çekerek köpeğini salarsan senin için yakaladığından ye!"* buyurdu. Ben, "Ya Rasûlallah! Onu öldürse de mi?" dedim. *"Ona başka bir köpek iştirak etmedikçe ondan ye. Çünkü sen köpeğin için besmele çektin, başka köpek için ise çekmedin"* buyurdu. "Ben ava mi'rad (denen ucu sivriltilmiş enli tahta) atıyor ve ava vuruyorum" dedim. *"Mi'radı atar da sivri ucuyla isabet ettirirsen onu ye. Eniyle isabet ettirirsen o darbeyle öldürülmüş bir hayvandır,*

84 Mürseldir. Taberî (11138) İkrime'den mürsel olarak rivayet etmiştir. İnşallah bu rivayetler toplu halleriyle birbirlerini desteklemektedirler.

Scanned with CamScanner

onu yeme!" buyurdu.[85] Her ikisinin rivayetinde geçen bir ifade de şöyledir: *"Köpeğini gönderdiğinde Allah'ın adını an (besmele çek). Eğer senin için yakalarsa ve ava yaşarken yetişirsen onu kes. Köpek onu öldürmüş ve ondan bir şey yememiş halde yetişirsen avı yine ye! Zira köpeğin yakalaması onun kesilmesi demektir."*[86] Yine ikisinin başka bir rivayeti şöyledir: *"Ondan yerse yeme; çünkü onu kendisi için yakalamış olmasından korkuyorum."*[87] Bu cumhurun delilidir ki İmam Şâfiî mezhebindeki sahih görüştür. Yani, onlar bu hadiste geçtiği gibi bir detaya girmeksizin köpek avdan yediğinde ondan yemenin haram olduğunu söylemişlerdir. Seleften bir grup zattan ise, "Bu hiçbir şekilde haram değildir" dedikleri rivayet edilmiştir.

Bu Konuda Seleften Rivayet Edilen Sözler:

İmam Taberî Selman-ı Farisi'den (radıyallâhu anh) şöyle rivayet etmiştir: "Köpek avın üçte ikisini yemiş olsa bile ondan ye!" Saîd b. Ebî Arube ile Umer b. Amri de Katâde'den böyle rivayet etmişlerdir. Muhammed b. Zeyd de Saîd b. Müseyyeb kanalıyla Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmiştir. Taberî Bekir b. Abdullah el-Müzeni ile Kâsım'dan, Selman-ı Farisi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Köpek avdan yemişse, üçte ikisini yemiş olsa bile onu ye!" Taberî Humeyd b. Mâlik b. Huseym ed-Dueli'den şöyle rivayet etmiştir: Ben Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'a köpeğin yakalayıp da yediği avın hükmünü sordum, "Ondan sadece bir parça et kalmış olsa bile ye!" dedi. Taberî, Saîd b. Müseyyeb'den de Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Üçte ikisini yemiş olsa bile ye!" Taberî Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Köpeğini bir av üzerine göndermişsen ondan ye! Üçte ikisini yemiş ve geriye üçte biri kalmış olsa bile onu ye!" Taberî Nâfi''den İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eğitilmiş köpeğini Allah'ın adını anarak avın üzerine göndermişsen, senin için yakaladığı hayvanı -ondan yemiş olsun veya olmasın- ye!" Selman-ı Farisi, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den (Allah onlardan razı olsun) nakledilen bu sözlerin hepsi de sahihtir, onlar tarafından söylendiği kesindir. Bu görüş Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs

85 Buhârî, 4576; Müslim, 1929; Ebû Dâvûd, 2847; Tirmizî, 1467; Nesâî, 7/180; İbn Mâce, 3208; Ahmed b. Hanbel, 4/256.

86 Buhârî, 5484; Müslim, 1929 (hadis no: 6).

87 Buhârî, 5487; Müslim, 1929, hadis no: 3.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh)'tan da nakledilmiştir. Atâ ile Hasan-ı Basrî'den ise farklı rivayet gelmiştir. Zührî, Rebîa ve İmam Mâlik de bu görüştedir. İmam Şâfiî'nin ilk görüşü böyledir ve yeni mezhebinde de buna imada bulunmuştur.

[2479] Bu konuda Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh) yoluyla gelen merfû hadis de vardır. Nitekim İmam Taberî, Saîd b. Müseyyeb kanalıyla Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kişi köpeğini avın üzerine gönderir, sonra yetiştiğinde köpek ondan yemiş olursa kalanı yesin."*[88] Taberî daha sonra şöyle demiştir: "Bu hadisin sıhhati şüphelidir. Saîd b. Cübeyr'in Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan hadis işittiği bilinmemektedir. Güvenilir raviler bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in değil Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak naklederler." İmam Taberî'nin söylediği doğrudur. Fakat başka yollarla rivayet edilen aynı mânâda başka merfû hadisler vardır:

[2480] İmam Ebû Dâvûd, Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından (Ebû Mûsâ el-Eş'ari) şöyle rivayet etmiştir: "Ebû Salebe adında bir bedevi, "Ya Rasûlallah! Benim eğitilmiş köpeklerim var. Bana onlarla avlanmanın hükmünü söyle!" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Senin eğitilmiş köpeklerin varsa senin için yakaladıklarından ye!"* buyurdu. Bedevi, "Kesilse veya kesilmese de mi?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Evet"* buyurdu. Bedevi, "Ondan yemiş olsa da mı?" dedi. *"Evet, ondan yemiş olsa bile"* buyurdu. Bedevi, "Ya Rasûlallah! Bana okum hakkında da fetva ver" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Okunun senin için ele geçirdiği avdan ye!"* buyurdu. Bedevi, "Kesilse veya kesilmese de mi?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Evet"* buyurdu. Bedevi, "Gözümle takip edememiş olsam (dolayısıyla benim vurduğumdan emin olmasam) da mı?" dedi. *"Değişmiş (ve kokuşmuş) olmadıkça veya onda senin okundan başka bir şeyin izini görmüş olmadıkça, gözünle takip edemediğin (avını da ye)!"* buyurdu. Bedevi, "Bana Mecûsîlerin kapları hakkında fetva ver" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yıka ve onda ye!"* buyurdu.[89] Ebû Dâvûd böyle rivayet etmiştir. Bunu Nesâî de tahric etmiştir.

---

88 Daha önce 3. âyetin tefsirinde 2440. hadis olarak geçti. Senedi zayıftır, fakat şahitleri vardır.

89 Ebû Dâvûd (2857), Dârekutnî (4/293) ve Beyhakî (9/237) rivayet etmişlerdir. Râvîleri sikadır. Daha önce (2439. hadis) geçti.

Scanned with CamScanner

[2481] Ebû Dâvûd başka bir tarikle Ebû Sa'lebe'den yine şöyle rivayet etmiştir; Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Köpeğini avın üzerine Allah'ın adını anarak (besmele çekerek) gönderdiysen avdan yemiş olsa bile ondan ye! Elinin kazandığını da ye!"* buyurdu.[90] İki hadisin de senedi sahihtir.

[2482] Sevrî de Simak b. Harb'dan, Adiyy'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Avcılık için eğitilmiş köpeğin senin için yakaladığı hayvanı ye!"* buyurdu. "Ondan yemiş olsa da mı?" dedim. *"Evet"* buyurdu.[91] Bunu Abdulmelik de ...Adiyy'den böyle rivayet etmiştir. Bu rivayetler köpeğin avdan yemesinde bir mahzur görülmediğine delalet etmektedir. Daha önce zikrettiğimiz gibi köpek ve benzeri hayvanların yedikleri avı haram görmeyenler bu hadisleri delil göstermişlerdir.

Bazıları ise orta bir yol tutarak şöyle demişlerdir: Geçen Adiyy b. Hatem hadisinden ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, *"Ondan yerse yeme; çünkü o durumda kendisi için yakalamış olmasından korkarım"* hadisiyle işaret buyurduğu illetten dolayı avını yakaladıktan hemen sonra yerse ondan yemek haramdır. Ama yakaladıktan sonra sahibini bekler ve uzun zaman geçince acıkıp açlıktan dolayı ondan yerse bu onu haram yapmaz. Bunlar Ebû Sa'lebe hadisini de bu mânâya hamletmişlerdir. Bu güzel bir ayrımdır ve her iki hadisi değerlendiren güzel bir yorumdur. Üstad Ebü'l-Meali el-Cüveyni de "en-Nihaye" isimli eserinde "Birisi meselede böyle bir ayrıntı ortaya koysa" temennisini ifade etmiştir. Allah (c.c) da onun bu temennisini gerçekleştirmiştir. Zira, onlardan (Şâfiî fukahasından) bazı âlimler bu ayrımı yapan görüşü benimsemişlerdir.

Bazı ilim ehli ise dördüncü bir görüş benimsemiştir ki o da şudur: Köpeğin yemesi durumu ile şahin ve benzeri hayvanların yemesi durumu farklı olup birincisi haram iken ikincisi haram değildir. Çünkü şahin vs. avdan yedirilerek eğitilirler. Nitekim Taberî de İbrâhim en-Nehâi'den İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kuşlar hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kuşu avın üzerine salıverir de onu öldürürse, ondan yemiş ve tüyünü yolmuş olsa bile

90 3. âyetin tefsirinde 2438. hadis olarak geçti.

91 Senedi zayıftır. Zira râvîlerden Semmak ileriki yaşlarda bunamıştır ve bu yüzden zayıf bir râvi olarak görülmüştür. Onun Adiyy'den hadis rivayet ettiğini söyleyen kimseye de rastlamadım. Fakat hadisin başka tarikleri de vardır.

Scanned with CamScanner

tuttuğu avı ye! Çünkü köpeğe vurduğunda bir daha yapmamasını sağlayabilirsin, fakat vurulamayacağından dolayı kuşun (avını yakaladıktan sonra) sahibine dönmesi eğitimli vasfını kazanması için yeterlidir."

[2483] İbn Ebî Hâtim'in Şa'bî kanalıyla Adiyy b. Hatem'den rivayet ettiği şu hadis bunlara delil gösterilebilir. Ben, "Ya Rasûlallah! Biz köpekler ve şahinlerle avcılık yapan bir milletiz. Bize onlardan hangileri helaldir?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın!"* buyurdu. Sonra, *"Sen köpeği Allah'ın adının anarak (avın üzerine) gönderdiğinde sana her ne yakalarsa onu ye!"* buyurdu. "Öldürse de mi?" dedim. *"Ondan yememişse öldürse de ye!"* buyurdu. Ben, "Peki köpeklerimizle başkalarının köpekleri karışırsa?" dedim. *"Avı yakalayanın senin köpeğin olduğundan emin olmadıkça ondan yeme!"* buyurdu. "Biz ok atan bir milletiz. Bize onlardan (onlarla vurduklarımızdan) neler helâldir?" dedim. *"Atarken Allah'ın adını andığın ve bedenini yaraladığın her hayvanı ye!"* buyurdu.[92] Hadisin söylediğimiz hususa delaleti şu yöndendir ki; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), köpeğin avlamasında "avından yememiş olmasını" şart koşarken şahinde böyle bir şart zikretmemiştir. Bu da ikisinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın." Yani, av üzerine Allah'ın adını anarak (besmele çekerek) gönderin.

[2484] Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Adiyy b. Hatem'e (radıyallâhu anh) şöyle buyurmuştur: *"Eğitilmiş köpeğini gönderir ve Allah'ın adını anarsan senin için yakaladığını ye!"*[93]

[2485] Buhârî ve Müslim'in Ebû Sa'lebe'den rivayet ettikleri hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Köpeğini gönderirken Allah'ın adını an, okunu atarken Allah'ın adını an."*[94]

Bu yüzden meşhur rivayette İmam Ahmed ve bazı imamlar bu âyet ve hadise dayanarak köpek gönderirken ve ok atarken besmele çekmenin şart

92 Senedinde hadis rivayeti zayıf olan Mücalid b. Saîd vardır. Fakat bunun farklı tarikleri olup bunlar daha önce geçti. Âlimlerin büyük çoğunluğu da bu görüştedirler. Meselenin delili âyet-i kerimedir ve bu hadis de o âyetle kuvvetlenmektedir.

93 2478. hadis olarak geçti.

94 Buhârî, 5478; Müslim, 1930; Ebû Dâvûd, 2855.

Scanned with CamScanner

olduğunu söylemişlerdir. Nitekim cumhurdan nakledilen meşhur görüşe göre âyette kastedilen, hayvan gönderilirken besmele çekilmesidir. Nitekim Süddî ve başkaları da böyle demişlerdir. Ali b. Ebî Talha ise bu âyetle ilgili İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Eğitilmiş avcı hayvanı gönderirken 'Bismillah' de! Eğer unutursan bir sakıncası yoktur."

Bazıları ise, âyetteki besmeleden kasıt yerken söylenen besmeledir, demişlerdir.

[2486] Nitekim sahih hadis kitaplarında geçtiği üzere Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) üvey oğlu Ömer b. Ebî Seleme'ye, *"Allah'ın adını an ve sağ elinle, önünden ye!"*[95] buyurmuştur.

[2487] İmam Buhârî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Bazıları "Küfürden döneli fazla olmamış bir takım kimseler bize Allah'ın adı anılarak kesilip kesilmediğini bilmediğimiz etler getiriyorlar?" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Siz besmele çekin ve yiyin"* buyururdu.[96]

[2488] Başka bir hadis: İmam Ahmed Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabesinden altı kişiyle yemek yerken bir bedevi çıkageldi ve ondan iki lokma yedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Besmele çekseydi yemek size yetecekti. Sizden biri yemek yiyeceği zaman Allah'ın adını ansın (besmele çeksin). Başlarken Allah'ın adını anmayı unutmuşsa "بسم الله أوّله وآخره/Başta ve sonda Allah'ın adıyla) desin"* buyurdu.[97] Bunu İbn Mâce de rivayet etmiştir. Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr ile Âişe (radıyallâhu anhâ) arasında kopukluk vardır. Zira, şu hadisin gösterdiğine göre o bu hadisi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan işitmemiştir:

[2489] İmam Ahmed'in Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den naklettiğine göre o kendi kabilesinden Ümmü Gülsüm adında bir kadından Âişe (radıyallâhu anhâ)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabelerinden altı kişiyle yemek yiyordu. Aç bir bedevi çıkageldi ve yemeği iki lokmada yiyip bitirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu

95 Buhârî, 5376; Müslim, 2022; Tirmizî, 1857; İbn Mâce, 3265; Ahmed b. Hanbel, 4/26; İbn Hibbân, 5211.

96 Buhârî, 2557; Ebû Dâvûd, 2829; İbn Mâce, 3174; Ebû Ya'lâ, 4447.

97 Ahmed b. Hanbel (6/143) rivayet etmiştir. Müellif senedinde kopukluk olması yönünden illetli bulmuş, sonra muttasıl rivayeti de zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem), *"Besmele çekseydi yemek hepinize yetecekti. Sizden biri bir şey yiyeceği zaman besmele çeksin. Başta unutursa "بسم الله أوّله وآخره" desin"* buyurdu.[98] Bunu ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî birçok vecihle Hişam ed-Dustuvai'den rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

[2490] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel İbn Suhb'dan şöyle nakleder: Müsenna b. Abdurrahman el-Huzai ile Vasıt (Bağdat ile Kûfe arasında bir şehir) şehrine birlikte yolculuk yaptık. Yemeğe başlarken besmele çekiyor, son lokmada da "Bismillahi evvelehu ve ahiruhu" diyordu. Ona, "Sen yemeğe başlarken besmele çekiyorsun. Peki, son lokmada, "Bismillahi evvelehu ve ahiruhu" demek ne oluyor?" dedim. Dedi ki: "Bunu sana anlatayım. Dedem Ümeyye b. Muhşi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabelerindendi. Onu şöyle derken işittim: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında yemek yiyordu. Başta besmele çekmedi ve son lokmasında, "Bismillahi evvelehu ve ahiruhu" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Vallahi besmele çekene kadar şeytan onunla yiyordu. Besmele çekince kustu ve karnında hiçbir şey kalmadı"* buyurdu.[99] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî de Câbir b. Subh er-Rasibi'nin nakliyle rivayet etmişlerdir. Bu şahsı İbn Maîn ile Nesâî sika sayarken Ebû Feth el-Ezdi, "O hüccet olmaz" demiştir.

[2491] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yemek yerken, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini yemeğe götürmeden elimizi yemeğe götürmezdik. Bir defasında onunla birlikte yemekte iken bir cariye birisi kendisini itiyormuşçasına hızla içeri girdi ve sofraya gidip elini yemeğe uzattı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyenin elini tuttu. Sonra bir bedevi, biri tarafından itilircesine bir hızla içeri girdi ve elini yemeğe uzattı.

98 Ahmed b. Hanbel, 6/143; Ebû Dâvûd, 3767. Ümmü Gülsüm'den dolayı hadisin senedi leyyindir. "İki lokmada yedi" ifadesi zayıf ve münkerdir. Ama merfû rivayet bir sonraki hadisle güçlenmektedir.

99 Ebû Dâvûd (3768), Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle (282); Ahmed b. Hanbel, 4/336; Hâkim, 4/108. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Ancak İbn Hacer "Emali el-Ezkar" kitabında, "Garip bir hadistir" demiştir. Şeyh Arnavut da Câmiu'l-Usûl'de (3768) zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Hacer'in söylediği gibi hadisin metni de gariptir.

Scanned with CamScanner

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun da elini tuttu ve şöyle buyurdu: *"Şüphesiz şeytan, besmele çekilmeden yenen yemeğe konmaya çalışır. Yemeğe konmak için bu cariyeyi getirdi ve ben elini tuttum. Konmak için bu defa bu bedeviyi getirdi, onun elini de tuttum. Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, onun (yani şeytanın) eli onların eliyle birlikte ellerimdedir."*[100] İmam Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de, A'meş kanalıyla böyle rivayet etmişlerdir.

[2492] Başka bir hadis: İmam Müslim, Tirmizî dışında diğer Sünen sahipleri Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Kişi evine girdiğinde girerken ve yemek yerken Allah'ın adını anarsa (besmele çekerse) şeytan (kendi adamlarına), "Burada sizin için gece kalacak ve yemek yiyecek yer yoktur" der. Besmele çekmeden girerse şeytan, "Geceleyecek yer buldunuz" der. Yemek yerken besmele çekmezse, "Gece kalacak ve yemek yiyecek bir yer buldunuz" der."*[101] Bu Ebû Dâvûd'un rivayetindeki ifadedir.

[2493] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel Vahşi b. Harb'den şöyle nakleder: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Biz yiyor fakat doymuyoruz" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Belki de ayrı ayrı yiyorsunuzdur. Yemeğinizin etrafında toplanıp (topluca yiyin) ve besmele çekin ki size bereketlendirilsin"* buyurdu.[102] Bunu Ebû Dâvûd ile İbn Mâce, Velid b. Müslim kanalıyla rivayet etmişlerdir.

100 Müslim, 2017; Ebû Dâvûd, 3766; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 6754; Ahmed b. Hanbel, 2/284.

101 Müslim, 2018; Ebû Dâvûd, 3765; İbn Mâce, 3887; Ahmed b. Hanbel, 3/383; Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle, 178, 819.

102 Ebû Dâvûd (3764); İbn Mâce, 3286; Ahmed b. Hanbel, 3/501; İbn Hibbân, 5224. Senedindeki Velid müdellistir. Fakat Ebû Dâvûd'un rivayetinde işittiğini ifade etmiştir. Hadisin râvîlerinden Vahşinin torunu Vahşi hakkında, el-Mizan'da (9339) ifade edildiğine göre; Sâlih Cezere, "Ne onun ne babasının rivayetleriyle ilgilenilmez" derken; Acli, "Fena değildir" demiştir. Hadisi Şeyh Arnavut Câmiu'l-Usûl'de (5439) zayıf saymış, Elbânî de Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha'da (664) şahitlerinden dolayı hasen saymıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

Ehl-i Kitab'ın Yiyeceği ve Kadınlarıyla Evlenmek:

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5. Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir ve o âhirette de ziyana uğrayanlardandır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına pislikleri bildirdikten, onlara helâl kıldığı temiz ve helâl rızkları zikrettikten sonra şöyle buyuruyor: *"Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır."* Ardından Kitap ehli Yahudi ve Hıristiyanların kestiklerinin hükmünü beyan ederek, *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir"* buyuruyor. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Ümâme, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İkrime, Atâ, Hasan-ı Basrî, Mekhûl, İbrâhim en-Nehâi, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan âyetteki kitap ehlinin yiyeceklerinden kastın kestikleri hayvanlar olduğunu söylemişlerdir. Onların kestiklerinin Müslümanlara helâl olduğu ittifak edilen bir husustur. Çünkü onlar, Allah (c.c) hakkında O'nun münezzeh olduğu bir takım inançlara sahip olsalar da hayvanı Allah'tan başkası adına kesmenin haram olduğuna inanırlar ve hayvan keserken ancak Allah'ın adını anarlar.

[2494] Nitekim sahih bir hadiste Abdullah b. Mugaffel'den şöyle rivayet edilmiştir: Hayber gününde bir yağ kırbası bulundu. Onu hemen kucakladım ve "Bugün bundan hiç kimseye vermeyeceğim" dedim. Sonra arkamı dön-

Scanned with CamScanner

düm ki Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebessüm ediyor.[103] Fakihler bu hadisi, ganimetten taksim edilmeden önce ihtiyaç duyulan yiyeceklerin alınmasının caiz olduğuna delil göstermişlerdir ki, bu açıktır. Hanefiler, Şâfiîler ve Hanbeliler hadisi ayrıca, Yahudilere haram kılınan ve haram olduğuna inandıkları içyağı gibi şeyleri yemenin yasak olduğunu söyleyen Mâlikilere karşı delil getirirler. Zira Mâlikiler, *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir"* buyruğundan dolayı bunu yemeyi Müslümanlara helâl görmez ve "Bunlar kitap ehlinin yiyeceklerinden değildir" derler. Cumhur Mâlikilere karşı bu hadisi delil göstermiştir. Fakat bu su götürür bir iddiadır. Çünkü bu hususi bir olaydır (işin içinde bilmediğimiz başka durumlar olabilir). Mesela, sahabenin gördüğü o yağın, hayvanın sırtlarındaki veya bağırsaklarındaki yağ gibi onların helâl gördükleri yağ olması mümkündür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2495] Cumhurun görüşüne daha güzel delil şu sahih hadistir: Hayberliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yağda kızartılmış bir koyun hediye ettiler. Kolunu da zehirlediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kolu severdi ve ondan alıp bir defa ısırınca kol kendisinin zehirli olduğunu söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu tükürdü. Fakat, zehrin etkisi ön dişlerine ve damarlarına sirayet etti. O koyundan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Bişr b. Berra b. Ma'rur da yedi ve öldü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona zehir katan kadını öldürttü. Adı Zeyneb olan bu kadın Bişr b. Berra'ya mukabil kısas yoluyla öldürüldü.[104] Hadisin meseleye delil oluşun açıklaması şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraberindekiler o etten yemeye yeltenmişler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara, etin haram olduğuna inandıkları yağlardan temizlenmiş olup olmadığını sormamıştır.

[2496] Başka bir hadis: Yahudi birisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i arpa ekmeği ve kokusu biraz bozulmuş içyağı ile ağırladı.[105]

İbn Ebî Hâtim der ki: Bize Mekhul'dan şöyle rivayet edildi: Allah (c.c), *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* (En'âm, 121) âyetini nazil etti. Sonra yüce Allah Müslümanlara merhamet ederek, *"Bugün*

103 Müslim, 1772; Ebû Dâvûd, 2702; Nesâî, 7/236; Ahmed b. Hanbel, 4/86.

104 Müellif bunu mânâyla zikretmiştir. Hadis İnşallah gelecek.

105 Buhârî, 5437; Müslim, 2041; Ebû Dâvûd, 3782; Ahmed b. Hanbel (3/210);İbn Hibbân, 4539. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir" âyetini nazil etti. Böylece ilkini bununla neshetti ve Kitap ehlinin yiyeceklerini helâl kıldı.

Mekhul'ün (rh.a) bu sözü pek de isabetli değildir. Çünkü, Kitap ehli'nin yiyeceklerinin helâl kılınması Allah'ın adı anılmadan kesilen her hayvanın helâl kılınmasını gerektirmez. Çünkü, Kitap ehli kestikleri hayvanlarda ve kurbanlarında Allah'ın adını anıyorlardı ve bu onlar için ibadetti. Bu yüzden Allah (c.c) onlar dışındaki müşrik ve benzeri kimselerin kestiklerini helâl kılmamıştır. Çünkü, onlar hayvanlarını Allah'ın adını anarak kesmezler. Hatta yedikleri etin kesilmiş olmasını şart görmez, leşini de yerler. Ama iki Kitap ehli ve onlara benzeyen Samiriler, Sabiiler ile âlimlerin iki görüşünden birine göre İbrâhim (a.s)'ın, Şit (a.s)'ın ve başka peygamberlerin dinine tâbi olanlar ise öyle değildirler. Cumhura göre Beni Tağlib, Tennuh, Behra, Cüzam, Amile ve benzeri Arap kabilelerinin kestikleri ise yenmez.

İmam Taberî, Abide'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Beni Tağlib kabilesinin kestiklerini yemeyin. Çünkü onlar Hıristiyanlığın sadece içki içme kısmına bağlılar" dedi. Halef ve seleften birçok âlim de böyle demiştir. Saîd b. Ebû Arube'nin Katâde'den rivayetine göre Saîd b. Cübeyr ile Hasan-ı Basrî Beni Tağlib Hıristiyanlarının kestiklerini yemekte bir sakınca görmezlerdi.

Mecûsîlere gelince; Kitap ehline bağlı olarak ve eklenerek onlardan cizye alınsa da onların kestikleri yenmez ve kadınlarıyla evlenilmez. İmam Şâfiî'nin ve İmam Ahmed b. Hanbel'in talebelerinden fakih Ebû Sevr İbrâhim b. Halid el-Kelbi ise bunun caiz olduğunu söylemiştir. O bunu söyleyip görüşü insanlar arasında yayılınca fakihler ona karşı çıkmışlardır. Hatta İmam Ahmed b. Hanbel onun hakkında, "O adı gibidir (Sevr, öküz mânâsındadır)" demiştir. Sanki Ebû Sevr bunda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mürsel olarak rivayet edilen şu hadisin genel ifadesine tutunmuştur:

[2497] *"Mecûsîlere Kitap ehli'ne davrandığınız gibi davranınız."*[106] Fakat hadis bu lafızla sabit değildir. Sahih-i Buhârî'deki ifade şöyledir:

106 Mâlik, 278, hadis no: 42; Şafii, 2/430; Beyhakî, 9/189. Muhammed b. Bakır'dan mürsel olarak rivayet etmişlerdir ve mürsel zayıf hadis kısmındandır. Senedindeki İbrâhim er-Rukiyy hakkında Hâfız İbn Hacer, el-İsâbe'de (3/416) şöyle demiştir: "Hadisin tüm senetlerinde olan bu râvi sakıttır." Bundaki sahih bölüm sadece cizyenin anıldığı kısımdır ki o da gelecek hadistir. Ayrıca bk. Nasbu'r-Râye, 3/448.

Scanned with CamScanner

[2498] Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh)'tan: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hecer Mecûsîlerinden cizye aldı."[107] Yukarıdaki hadis sahih olsa bile genelliği *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir"* buyruğunun mefhum-u muhalifi[108] ile hususileştirilmiştir. Zira, bu âyetin zıddından, kitap ehli dışındaki başka din mensuplarının yiyeceklerinin helâl olmadığı anlaşılmaktadır.

"Sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir." Yani, kestiklerinizden onlara vermeniz size helâl kılınmıştır. Bu cümleyle, dinlerinin bu konudaki hükmü açıklanmamaktadır. Bu olsa olsa onların kendi dinlerinden olsun veya olmasın Allah'ın adının anıldığı her yiyeceği yemekle emredilişlerini bildiren bir haber olabilir. Fakat ilki mânâ bakımından daha kuvvetlidir. Yani, onların kestikleri hayvanlardan yediğiniz gibi siz de kestiğiniz hayvanlardan onlara yedirebilirsiniz. Bu misliyle karşılık verme ve mukabelede bulunma, mükâfatlandırma türünden bir muameledir.

[2499] Nitekim Abdullah b. Übeyy öldüğünde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona elbisesini giydirmiş ve kabre onunla defnetmiştir. Âlimler bunu şöyle açıklamışlardır; çünkü Abdullah b. Übeyy, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Abbâs (radıyallâhu anh) Medine'ye geldiğinde ona elbisesini vermişti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bu hareketine bununla mukabelede bulunmuştur.[109]

[2500] *"Ancak mü'minle arkadaş ol ve yemeğini yalnız takva sahibi yesin..."*[110] hadisi ise, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu (emir değil) mendup ve müstehap (tavsiye ve teşvik) olarak söylediği şeklinde yorumlanır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"İffetli Mü'min kadınlar", yani, mü'min kadınların hür ve iffetli olanlarıyla evlenmek de size helâl kılınmıştır. Bu ifade sonrası için hazırlık mahi-

107 Buhârî, 3156; Ebû Dâvûd, 3043; Tirmizî, 1587; Ahmed b. Hanbel, 1/190; Ebû Ya'lâ, 860.

108 Mefhum-u Muhalif; Bir sözde sükût edilen şeyin beyan ve zikredilen şeye varlık veya yokluk bakımından hükmen muhalif olması.

109 İnşallah Tevbe sûresinde gelecek.

110 Ceyyittir. Ebû Dâvûd, 4832; Tirmizî, 3395; Ahmed b. Hanbel, 3/38; Hâkim, 4/128; Hâkim, 4/128; İbn Hibbân, 555. Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî de hasen olduğunu söylemiştir. Hadis söyledikleri gibidir.

Scanned with CamScanner

yetindedir ki o da "(...) *İle daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir.*" Âyette (evlenilecek mü'min kadınlar ile kitap ehli kadınların vasfı olarak geçen ve "iffetli kadınlar" diye çevrilmiş olan) "muhsanat" (muhsan kadınlar) ifadesiyle cariye olmayan kadınlar yani hür kadınların kastedildiği söylenmiştir. İmam Taberî bunu Mücâhid'den nakletmiştir. Mücâhid sadece, "Muhsan kadınlar hür kadınlardır" demiştir. Bu sözüyle Taberî'nin ona isnad ettiği mânâyı kastetmiş olabileceği gibi "iffetli" mânâsını kastetmiş de olabilir. Nitekim Mücâhid'den gelen başka bir rivayette öyle demiştir. Ki cumhura göre de kelimenin bu âyetteki mânâsı böyledir. Bu da doğruya daha yakındır. Çünkü evlendiği kadın zimmî olduğu gibi bir de iffetsiz olursa iyice kötü bir kadın olur ve onunla evlilikten, "hem hurma kötü hem ölçeği" darb-ı meselinde söylendiği gibi bir durum ortaya çıkar. Âyetteki "muhsanât" (muhsan kadınlar) ifadesinden normalde anlaşılan mânâ, (kendileriyle evlenilebilecek cariyelerden bahseden) *"Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın"* (Nisâ, 22) âyetinde olduğu gibi, "zinadan korunan iffetli kadınlar"dır.

Müfessirler ve âlimler *"Daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar"* ifadesinin hür olsun cariye olsun Kitap ehli tüm iffetli kadınları kapsayıp kapsamadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Taberî bir grup seleften "muhsana" kelimesini "iffetli kadın" ile tefsirlerini nakletmiştir. Kimine göre buradaki Kitap ehlinden kasıt İsrâiloğullarından (Yahudi) kadınlardır -ki bu İmam Şâfiî'nin görüşüdür- bazıları da *"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın"* (Tevbe, 29) buyruğuna dayanarak Kitap ehlinden kastın Ehl-i harp (küfür diyarında yaşayan) kadınlar değil de zimmi kadınlar olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh), "Hıristiyan kadınlarla evlenmeyi caiz görmez ve "Hıristiyan bir kadının, "Benim Rabbim İsa'dır" demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum" Allah (c.c) ise, *"İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, müşrik bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir"* (Bakara, 221) buyuruyor, derdi.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin"* âyeti nazil olunca insanlar (Müslümanlar) Kitap ehli kadınlarla evlenmekten geri durdular. Nihayet, *"Daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da...size helâldir"* âyeti nazil olunca Kitap ehli kadınlarla evlenmeye başladılar." Bir grup sahabe de *"Daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da...size helâldir"* buyruğuna tâbi olarak Hıristiyan kadınlarla evlenmiş ve kimse bunda bir sakınca görmemiştir. Onlara göre; Kitap ehli kadınların "müşrik kadınlar" genel ifadesi kapsamında yer aldığı düşünülürse bu âyet Bakara sûresindeki, *"İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin"* buyruğunu tahsis etmiştir (Kitap ehli kadınları istisna edip ayrı hüküm vermiştir). O kapsamda değillerse iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Kur'ân'ın birçok yerinde "Kitap ehli" müşriklerden ayrı olarak zikredilmiştir. Şu âyetlerde olduğu gibi: *"Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar Ehl-i kitap'tan ve müşriklerden inkârcılar (küfürden) ayrılacak değillerdi."* (Beyyine, 1) *"Ehl-i kitab'a ve ümmîlere (kendilerine ilahi bir kitap gelmemiş müşriklere) de ki: Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?"* (Âl-i İmrân, 20)

"Mehirlerini vermeniz şartıyla..." Âyetteki ücretten kasıt mehirdir. Yani, onlar iffetli ve namuslu oldukları gibi siz de onlara mehirlerini gönül hoşluğu içinde verin. Nitekim Câbir b. Abdullah, Şa'bî ve İbrâhim en-Nehâi, "Adam bir kadınla nikâh kıyar da onunla gerdeğe girmeden kadın zina ederse evlilikleri sona erdirilir ve kadın kendisine verilen mehri iade eder" diye fetva vermişlerdir. Bunu, onlardan İmam Taberî rivayet etmiştir.

"Namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere..." Yüce Allah kadınlarda "ihsan"ı, yani zinadan uzak ve iffetli olmayı şart koştuğu gibi aynısını erkeklerde de şart koşmuş, yani onların da iffetli ve namuslu olmasının zorunlu olduğunu ifade etmiş, bu yüzden de şöyle buyurmuştur: *"Zina etmemek..."* Müsafih; kendisini günahtan (zinadan) sakındırmayan ve kendilerine gelen günah tekliflerini reddetmeyen kimse demektir. *"Ve gizli dost tutmamak üzere..."* Kasıt, sevdikleri kadın dostları bulunan ve sadece onlarla zina eden erkeklerdir. Nisâ sûresinde geçtiği gibi bunların ikisinin durumu da aynıdır. Bu yüzden İmam Ahmed b. Hanbel (rh.a) tevbe etmedikçe fahişe kadınla evlenmenin caiz olmadığı, o hal üzere olduğu sürece iffetli hiçbir erkeğin onunla evlenmesinin geçerli olmayacağı görüşündedir. Ona göre

Scanned with CamScanner

aynı şekilde zinakâr erkek de tevbe etmedikçe ve bu halinden sıyrılmadıkça hiçbir iffetli kadınla evlenemez. Bu konudaki delili tefsiri yapılmakta olan bu âyet ile şu hadistir:

[2501] *"Kırbaç cezası yemiş zani ancak kendisi gibi biriyle evlenebilir."*[111] İmam Taberî'nin rivayetine göre Ömer (radıyallâhu anh), "Vallahi Müslüman iken zina yapmış hiçbir adamın hiçbir iffetli bir kadınla evlenmesine izin vermemeye azmettim" dedi. Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh), "Ey mü'minlerin emiri, şirk bundan daha büyük bir şeydir ve tevbe ettiğinde Allah (c.c) onu kabul eder" dedi.

Bu mesele, *"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır"* (Nûr, 3) âyetinde detaylıca ele alınacaktır.

Yüce Allah ardından şöyle buyuruyor: *"Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir ve o âhirette de ziyana uğrayanlardandır."*

Namazın Şartı; Taharet:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاٰةِ فاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۟ وَإِنْ كُنْتُمْ
جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۟ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَآئِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۟ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ
وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

6. Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın başlarınızı meshedip, ayak bileğindeki topuklara kadar ayaklarınızı (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız,

111 İnşallah Nûr sûresi 2. âyetin tefsirinde gelecek.

Scanned with CamScanner

yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.

Tefsiri:

Selef-i salihinin birçoğu âyetteki "Namaza kalktığınızda" ifadesini "Namaza abdestsiz iken kalktığınızda" diye tefsir ederken, diğerleri "Namaz için uykudan kalktığınızda" diye tefsir etmişlerdir. Bunların mânâları birbirine yakındır. Bazıları da şöyle demişlerdir: Bilakis âyetin mânâsı bunlardan daha geneldir. Zira, âyet namaza kalkıldığında abdest alınmasını istemekte, fakat bunu abdestsize farz olarak, abdestliye ise bir tavsiye ve teşvik (mendup ve müstehap) olarak yöneltmektedir.

Bazıları ise İslâm'ın başlangıcında her namaz için abdest almanın vacip iken sonra bunun neshedildiğini söylemiştir.

[2502] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Süleyman b. Büreyde kanalıyla babası Büreyde'den şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her namaz için abdest alırdı. Mekke'nin Fethi gününde ise tek bir abdest aldı, onda mestleri üzerine meshetti ve namazları o bir abdestle kıldı. Ömer (radıyallâhu anh) O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ya Rasûlallah! Daha önce yapmadığın bir şey yaptın" deyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben bunu kasten yaptım ey Ömer!"* buyurdu.[112] Bunu İmam Müslim ile "Sünen" sahipleri de Süfyân-ı Sevrî'nin Alkame b. Mersed'den nakliyle böyle rivayet etmişlerdir. İbn Mâce'nin rivayetinde ikisi arasında Muharib b. Disar vardır. Tirmizî bu hadis için, "Hasen-sahihtir" demiştir.

[2503] Taberî, Fadl b. Mübeşşir'den şöyle nakleder: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ı gördüm; bir abdestle birkaç namaz kılıyor, bevlettiğinde veya abdesti başka bir şekilde bozulduğunda abdest alıyor, kullandığı suyla mestleri üzerine meshediyordu. "Ey Abdullah'ın oğlu, bu senin kendi görüşüne göre yaptığın bir şey midir?" diye sordum. "Bilakis ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle yaparken gördüm ve kendim de Rasûlullah

112 Müslim, 277; Ebû Dâvûd, 172; Tirmizî, 61; Nesâî, 1/16; İbn Mâce, 510; Ahmed b. Hanbel, 5/350; İbn Hibbân, 1706.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüğüm gibi yaptım" dedi.[113] Bunu İbn Mâce de İsmail b. Tevbe'nin Ziyad el-Bukai'den nakliyle böyle rivayet etmiştir.

[2504] İmam Ahmed b. Hanbel Muhammed b. Yahyâ el-Ensârî'den şöyle nakleder: Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'e, "Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'ın abdestli olsun veya olmasın her namaz için ayrı abdest almasına ne dersin?" dedim. Dedi ki: "Zeyd b. Hattab'ın kızı Esma ona meleklerin yıkadığı şehit Hanzala'nın oğlu Abdullah'tan şöyle nakletmiş: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdestli olsun veya olmasın her namaz için abdest almakla emrolunmuştu. Bu ona meşakkat verince her namaz kılacağı vakit dişini misvaklamakla emrolundu ve abdestsiz olma dışında abdest alma yükümlülüğü kaldırıldı. Abdullah buna (her namazda abdest almaya) kendisinin gücünün yettiğine inanırdı ve vefat edene kadar buna devam etti."[114] Bunu İmam Ebû Dâvûd da rivayet etmiştir. Hadis her hâlükârda sahihtir. Râvilerden İbn İshâk bunu Muhammed b. Yahyâ'dan işittiğini açıkça ifade etmiş, böylece tedlis mahzurluğu ortadan kalkmıştır. Fakat İbn Asâkir'in rivayetinde Muhammed b. İshâk ile Muhammed b. Yahyâ arasında Muhammed b. Talha vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın bunu yapması ve her namaz için abdest almaya devam etmesi de bunun müstehap olduğuna delalet etmektedir ki, cumhurun görüşü de böyledir.

İmam Taberî'nin rivayetine göre İbn Sirin şöyle demiştir: Halifeler her namaz için abdest alırlardı. Taberî, İkrime'den şöyle rivayet eder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) her namaz için abdest alır ve "Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman..." âyetini okurdu. Taberî, Nezzal b. Sebre'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ı gördüm. Öğle namazını kıldıktan sonra insanlar için meydanda oturdu. Ardından kendisine su getirildi. Hz. Ali (radıyallâhu anh) onunla yüzünü ve kollarını yıkadı, sonra başını ve ayaklarını meshetti. Sonra da "Bu, abdesti bozulmayanın abdestidir" dedi. Taberî, İbrâhim'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) tahılları ölçtü, ardından çok titizlik göstermediği bir abdest aldı ve "Bu, abdesti bozulmayanın abdestidir" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan gelen bu rivayetlerin hepsi ceyyit derecesinde olup birbirlerini kuvvetlendirmektedirler.

113 Hasendir. Taberî (11321) ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir. Senedi leyyindir. Fakat hadisi destekleyen şahitler vardır.

114 Ebû Dâvûd, 48; Ahmed b. Hanbel, 5/225; Hâkim, 1/156; Taberî, 11331.

Scanned with CamScanner

Taberî, Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Ömer (radıyallâhu anh) titizlik göstermediği hafif bir abdest aldı ve "Bu, abdesti bozulmayanın abdestidir" dedi. Bunun senedi de sahihtir. Muhammed b. Sirin der ki: Halifeler her namaz için ayrı abdest alırlardı.

Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin Saîd b. Müseyyeb'den rivayet ettiği "Abdesti bozulmadan abdest almak haddi aşmaktır"[115] sözü ise Saîd b. Müseyyeb'den yapılan sıra dışı garip bir rivayettir ve "Kim bunun vacip olduğuna inanırsa haddi aşmış olur" mânâsına hamlolunur. Bunun müstehap olarak meşruluğu ise Sünnet'in delalet ettiği bir husustur.

[2505] İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. Amir Ensârî'den şöyle nakleder: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh), "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her namazda abdest alırdı" dedi. "Siz nasıl yapardınız?" dedim. "Abdestimiz bozulmadıkça bir abdestle birçok namaz kılardık" dedi.[116] Bunu İmam Buhârî ile Sünen yazarları Amr b. Amir'den birçok kanaldan rivayet etmişlerdir.

[2506] İmam Taberî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim abdestliyken abdest alırsa ona on sevap yazılır."*[117] Bunu başka bir tarikle daha rivayet etmiştir ki, onda bir de olay zikredilmektedir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de İfriki'nin kanalıyla böyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Senedi zayıftır" demiştir.

İmam Taberî der ki: Bu âyet abdestin diğer amellerde değil sadece namaza kalkıldığında farz olduğunu ifade etmek için nazil oldu. Çünkü Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), abdesti bozulduğunda abdest almadan bir şey yapmazdı.

[2507] Bize Alkame b. Fağra'dan yapılan rivayete göre o şöyle demiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bevlederken kendisiyle konuştuğumuzda bizimle konuşmaz, selâm verdiğimizde selâmımızı almazdı. *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman..."* âyeti nazil oluncaya kadar böyle devam etti.[118] Bunu İbn Ebî Hâtim de Muhammed b. Müslim'in Ebû Kureyb'den

115 İbn Müseyyeb'in senedindeki Ebû Hilal'in ismi Muhammed b. Süleym'dir. Ebû Dâvûd onun sika olduğunu söylerken İbn Adiyy, "Onun Katâde'den yaptığı rivayetlerin büyük çoğunluğu mahfuz değildir" demiştir.

116 Buhârî, 214; Ebû Dâvûd, 171; Tirmizî, 60; İbn Mâce, 509; Ebû Ya'lâ, 3691.

117 Ebû Dâvûd (62) ve Tirmizî (11340) rivayet etmişlerdir.

118 Taberî (11342) rivayet etmiştir. Senedindeki Câbir el-Cu'fi için cumhur "zayıf", İmam Ebû Hanîfe "yalancı" demiştir.

Scanned with CamScanner

nakliyle benzer lafızla rivayet etmiştir. Bu çok garip bir hadistir. Râvilerden Câbir, İbn Yezîd el-Cu'fi olup muhaddisler onu zayıf saymışlardır.

[2508] Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tuvaletten geldikten sonra yemek ikram edildi ve "Size abdest suyu getirelim mi?" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bana abdest sadece namaza kalktığım durum için emredildi"* buyurdu.[119] Bunu Tirmizî ve Nesâî de böyle rivayet etmiş, Tirmizî, "Hasen hadistir" demiştir.

[2509] İmam Müslim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındaydık. Helâya gitti, sonra döndü. Kendisine yemek getirildi ve "Ya Rasûlallah! Abdest almayacak mısın?" denildi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Neden? Namaz mı kılacağım ki abdest alayım?"* buyurdu.[120]

"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman...yıkayın." Bir grup âlim bu âyeti abdestte niyetin farz olduğuna delil göstermiştir. Çünkü âyetin mânâsı "Namaz kılmaya kalktığınız zaman namaz için...yıkayın" şeklindedir. Çünkü Araplar, "Emiri gördüğünde ayağa kalk" derken, "onun için ayağa kalk" mânâsını kastederler.

[2510] Nitekim Buhârî ve Müslim'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ameller niyetlerle gerçekleşir (veya niyetlere göre değerlendirilir). Her bir kimseye ancak niyet ettiği vardır."*[121] buyurmuştur.

Yüzü yıkamadan önce abdest için besmele çekmek müstehaptır.

[2511] Zira, bir grup sahabeden sahih tariklerle gelen rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Besmele çekerek abdest almayanın abdesti olmaz."*[122]

Elleri su kabına daldırmadan önce yıkamak müstehaptır ve bu, uykudan uyandıktan sonra daha kuvvetli bir müstehaptır.

---

119 Ebû Dâvûd, 3760; Tirmizî 1847; Nesâî, 1/86.

120 Müslim, 374, hadis no: 119; Ahmed b. Hanbel, 1/220; Nesâî, 7/220.

121 Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği bir hadistir.

122 Hasendir. Ebû Dâvûd, 101; İbn Mâce, 399; Hâkim, 1/146; Beyhakî, 1/43. hadisin şahitleri vardır. Hâfız İbn Hacer, Telhîsu'l-Habîr'de (1/72) bunların tariklerini zikrettikten sonra "Göründüğü kadarıyla bu hadislerin toplamı bunun bir aslının olduğuna gösteren bir kuvvet doğurmaktadır."

Scanned with CamScanner

[2512] Zira Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biri uykusundan uyandığında ellerini üç defa yıkamadan kaba sokmasın. Çünkü, sizden kimse elinin geceleyin nerelerde dolaştığını bilemez."*[123]

Fakihlere göre yüzün sınırları; yukarıdan aşağıya "saçın bitim yeriyle -bunda kellik veya alnı kaplayan saç itibara alınmaz- iki yanağın buluştuğu çene kemiğinin bitim yeri", enine ise "iki kulak arası"dır.

Alnın iki köşesinden çıkan saçların baştan mı yüzden mi olduğunda ise fakihlerin iki görüşü vardır. Farz mahallinden sarkan sakal hakkında da aynı şekilde iki görüş vardır. Birine göre yüzyüze gelindiğinde görünen kısım (vech, müvacehe) olması sebebiyle üzerine su dökmek farzdır.

[2513] Nitekim rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı sakalını örtmüş halde görünce *"Onu aç; zira sakal yüzdendir."*[124] buyurmuştur. Mücâhid de, "Sakal yüzdendir; baksana Araplar, sakalı biten genç hakkında 'Yüzü doğdu' der" demiştir.

Abdest alan kimsenin sakalı sık ise, sakalının aralarını parmaklarıyla taraklaması müstehaptır.

[2514] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Vail'den şöyle nakleder: Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı abdest alırken gördüm... Yüzünü yıkarken sakalını üç defa tarakladı, sonra "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, beni gördüğünüz gibi yaparken gördüm" dedi.[125] Bunu Tirmizî ile İbn Mâce rivayet etmiştir. Tirmizî, "Hasen ve sahihtir" demiş, İmam Buhârî de hasen olduğunu söylemiştir.

---

123 Buhârî, 162; Müslim, 278; Ebû Dâvûd, 103, 104; Tirmizî, 24; Nesâî, 1/6; İbn Mâce, 393; İbn Hibbân, 2/241.

124 Hâfız İbn Hacer, Telhîsu'l-Habîr'de (56/1/54) şöyle demiştir: "Ben bunu bu şekilde bulamadım. Hazimi Mühezzeb'in tahricinde zikretmiş ve "Bu zayıf bir hadistir, karanlık bir senedi vardır" demiştir. Nevevî, "Bu İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, kendi sözü olarak rivayet edilmiştir" demiştir.

125 Tirmizî, 31; İbn Mâce, 430; Hâkim, 1/149; İbn Hibbân, 1081; Beyhakî, 1/54. Tirmizî, "Hasen ve sahihtir" demiştir. Hâkim, "Amir b. Şakik dışındaki tüm râviler Buhârî ve Müslim'in hadis rivayet ettikleri râvilerdir. Onun hakkında ise herhangi bir cerh bilmiyorum" demiştir. Hadisin, onlarla kuvvet kazandığı şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[2515] Ebû Dâvûd, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest alırken eline bir avuç su alıp çenesinin altına sokar ve onunla sakalını taraklar, "Rabbim bana böyle emretti" derdi.[126] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Bu, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan birçok tarikle rivayet edilmiştir. Beyhakî der ki: Sakalı taraklama hususunda bize Ammar, Âişe ve Ümmü Seleme'den Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yaptığına, Hz. Ali (radıyallâhu anh) ve başkaları hakkında da onların böyle yaptıklarına dair rivayetler gelmiştir. Bunun terk edilebileceğine dair ise İbn Ömer, Hasan b. Ali, sonra Nehâi ile bir grup tabiiinden rivayetler ulaşmıştır.

es-Sahih ismi taşıyan hadis kitaplarıyla başka hadis kitaplarında gelen rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldığında mazmaza (ağzını suyla çalkalayıp tükürmek) ve istinşak (burna su çekip sonra sümkürmek) yapardı. Bunların hükmünde ise farklı görüşler vardır. İmam Ahmed b. Hanbel'e göre bunlar hem gusülde hem abdestte farzdır. İmam Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre her ikisinde müstehaptır.

[2516] Zira Sünen yazarları ile İbn Huzeyme'nin -sahih olduğunu söyleyerek- Rifaa b. Râfi' ez-Zuraki'den yaptıkları rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı düzgün kılmayan adama (olması gereken namazı anlatırken) *"Allah'ın sana emrettiği gibi abdest al"*[127] buyurmuştur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise bunlar abdestte değil sadece gusülde farzdır. İmam Ahmed b. Hanbel'den gelen başka bir rivayete göre ise mazmaza değil istinşak farzdır.

[2517] Zira Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim abdest alırsa istinşak yapsın"*[128] buyurmuştur.

[2518] Başka bir rivayette, *"Sizden biri abdest aldığında burnuna su alsın, sonra intisar yapsın"*[129] buyurmuştur. İntinsar; istinşakı mübalağalı yapmak demektir.

---

126 Hasendir. Ebû Dâvûd, 145 ve Beyhakî (1/54) rivayet etmiştir. Senedi hasendir. Hâkim de (1/149) başka bir tarikle Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiş, sahih olduğunu söylemiştir, Zehebî de ona katılmıştır.

127 Ceyyittir. Ebû Dâvûd (861), Tirmizî, 302; Nesâî, 2/225; Ahmed b. Hanbel, 4/340; Beyhakî, 2/134. Tirmizî hasen olduğunu söylemiş, Hâkim de Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

128 Buhârî, 161; Müslim, 237; Nesâî, 1/66; İbn Mâce, 409; Ahmed b. Hanbel, 2/401.

129 Buhârî, 162; Müslim, 237; Nesâî, 1/65; Ahmed b. Hanbel, 2/278.

Scanned with CamScanner

[2519] İmam Ahmed b. Hanbel, Atâ b. Yesâr'dan şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) abdest alırken yüzünü yıkadıktan sonra eline bir avuç su alıp onunla mazmaza ve istinşak yaptı. Sonra bir avuç su alıp bu avucu ile diğerini birleştirerek yüzünü yıkadı. Bir avuç su alıp sağ kolunu, bir avuç su alıp sol kolunu yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra bir avuç su aldı ve sağ ayağına döküp yıkadı. Sonra bir avuç su alıp onunla sol ayağını yıkadı. Sonra da, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bu şekilde abdest alırken gördüm" dedi.[130] Bunu İmam Buhârî de Muhammed b. Abdurrahim'in Ebû Selem el-Huzai'den nakille rivayet etmiştir.

"Dirseklerinize kadar ellerinizi...yıkayın." Yani, dirseklerinizle birlikte yıkayın. Buradaki إلى (...e kadar) edatı, "onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızla birlikte) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır." âyetindeki gibi مع (birlikte) manasındadır.

[2520] Dârekutnî ve Beyhakî, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest alırken suyu dirseğinin etrafında gezdirdi."[131] Fakat râvilerden Kâsım metruk, bir diğer râvi olan dedesi de zayıftır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Abdest alan kimsenin pazulardan başlayıp dirsekle birlikte orayı da yıkaması müstehaptır.

[2521] Zira Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimden insanlar kıyâmet gününde uzuvlarındaki abdest izinden dolayı yüzleri nurlu, elleri ve ayakları işaretli olarak çağrılacaklardır. Sizden kim bu parlaklığı daha çok artırabilirse artırsın."*[132]

[2522] İmam Müslim de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Dostumu (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururken işittim: *"Mü'minin süsü abdestinin ulaştığı yere kadar ulaşır."*[133]

---

130 Buhârî, 140; Ahmed b. Hanbel, 1/268; Beyhakî, 1/53.

131 Dârekutnî (1/83) ve Beyhakî (1/5) iki tarikle rivayetler etmişlerdir ve hadisin şahitleri de vardır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (178) şöyle demiştir: Dolayısıyla hadis iki tariki ve iki şahidi sayesinde fena değildir.

132 Buhârî, 136; Müslim, 246; Ahmed b. Hanbel, 2/400; İbn Hibbân, 1046.

133 Müslim, 250; Nesâî, 1/93; Ahmed b. Hanbel, 2/371; İbn Hibbân, 1045; Beyhakî, 1/56. Râvilerden Halef b. Halife bellek açısından zayıftır, fakat burada mütabaa edilmiştir.

Scanned with CamScanner

"وامسحوا برءوسكم Başlarınızı meshedin" ifadesindeki "ب" (ile) edatının ne mânâya geldiği hususunda iki görüş vardır. En kuvvetlisine göre "ilsak, yapıştırma" manasındadır (yani elinizi başınıza koyun), pek isabetli olmayan görüşe göre ise "tümün bir kısmı" manasındadır (yani, "başınızın bir kısmını meshedin"). Bazı usulcüler ise, Bunun mânâsı tamamen kapalıdır, dolayısıyla açıklamasında sünnete başvurulmalıdır, demişlerdir.

[2523] Nitekim Buhârî ve Müslim, Yahyâ b. el-Mazini'den şöyle rivayet etmişlerdir: Bir adam Abdullah b. Zeyd b. Asım'a -dedesine- "Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl abdest aldığını gösterebilir misin?" diye sordu. Abdullah b. Zeyd, "Evet" dedi ve (abdest almak için) su istedi. Eline su dökerek iki kere yıkadı. Sonra üç kere ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç kere yıkadı, sonra kollarını dirseklere kadar ikişer ikişer yıkadı. Sonra başını iki eliyle meshetti. Ellerini bir öne bir arkaya götürdü. Şöyle yaptı; başının ön kısmından başlayarak ensesine kadar götürdü, sonra başladığı yere getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı.[134]

[2524] Abduhayr'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdesti hakkında Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yaptığı rivayet de buna yakındır.[135] Ebû Dâvûd'un Muâviye ile Mikdam b. Ma'dikerb'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl abdest aldığına dair rivayeti de böyledir. Bu hadislerde İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbel'in söylediği görüşe uygun olarak başın tamamının meshinin gerektiğine delil vardır. Özellikle bunun Kur'ân'daki kapalılığı açıklayıcı konumda olduğu görüşünde olanlara göre böyledir. Hanefiler başın dörtte birini meshin farz olduğunu söylemişlerdir ki, bu, perçem kadar bir yerdir. Bizim âlimlerimiz (Şâfiîler) ise farzın, adına mesh denebilecek her şey olduğunu ve bunun belli bir miktarla sınırlı olmadığını, baştaki bir saçın bir kısmının meshiyle bile bunun yerine getirilmiş olacağını söylemişlerdir. Her iki taraf da (Hanefiler ile Şâfiîler) Muğîre b. Şu'be'den yapılan şu rivayeti delil göstermişlerdir:

[2525] "(Bir yolculukta) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) geride kalınca ben de onunla birlikte geride kaldım. Hacetini giderdikten sonra bana *"Yanında su var mı?"* diye sordu. Su getirdim ve ellerini ve yüzünü yıkadı.

134 Buhârî, 185; Müslim, 235; Ebû Dâvûd, 118; Tirmizî, 32; Nesâî, 1/71; İbn Mâce, 434; Ahmed b. Hanbel, 7/38; İbn Hibbân, 1084; Beyhakî, 1/59.

135 Ebû Dâvûd, 111; Nesâî, 1/67; Ahmed b. Hanbel, 1/122; İbn Hibbân, 1056; Beyhakî, 1/50.

Scanned with CamScanner

Sonra kolunu katlamaya çalıştı, fakat cübbenin yeni dar olduğundan elini cübbeden çıkardı ve cübbeyi sırtına attı. Sonra kollarını yıkadı, perçemini meshetti. Sarığı ve mestleri üzerine meshetti..."[136] Bu hadis Sahih-i Müslim ve diğer hadis kitaplarında geçmektedir.

Hanbelî mezhebi âlimleri onlara şöyle cevap vermişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sadece perçemini meshle yetinmesinin sebebi başının geri kalanının meshini sarığı meshederek yapmasıdır. Ki biz de bu görüşteyiz ve birçok hadiste geçtiği gibi bunun başı mesh yerine geçeceğini söylüyoruz. Zira birçok hadiste geçtiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sarığı ve mestleri üzerine meshederdi."* Bu hadiste size, sarığa meshetmeksizin sadece nasiye üzerine veya birkaç saça meshetmenin caiz olduğuna dair bir delil yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Fakihler daha sonra başa meshi üç defa tekrarlamanın mı, yoksa sadece bir defa yapmanın mı müstehap olduğu hususunda iki görüşe ayrılmışlardır. Birincisi İmam Şâfiî'den gelen meşhur görüş, ikincisi ise İmam Ahmed b. Hanbel ve onunla aynı görüşü paylaşanların görüşüdür.

[2526] Abdurrezzak...Humran b. Eban'dan şöyle nakleder: Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı abdest alırken gördüm. Eline üç defa su döküp onları yıkadı. Sonra mazmaza ve istinşak yaptı. Sonra üç defa yüzünü yıkadı. Sonra sağ elini dirseklere kadar üç defa yıkadı. Sonra sol elini diğeri gibi yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra üç defa sağ ayağını, ardından aynı şekilde üç defa sol ayağını yıkadı. Sonra şöyle dedi: "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i benim bu abdestim gibi abdest alırken gördüm. Sonra şöyle buyurdu: *"Kim benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra aklına bir şey getirmeden iki rekât namaz kılarsa geçmiş günahları bağışlanır."*[137] Bunu İmam Buhârî ile İmam Müslim de Zührî kanalıyla benzer bir ifadeyle rivayet etmişlerdir.

[2527] Ebû Dâvûd'un Sünen'inde Ubeydullah b. Ebî Melike'den gelen rivayette o Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın abdestini şöyle anlatır: "Başını bir defa meshetti."[138] Abduhayr'ın Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yaptığı benzer rivayette de böyle geçmektedir.

136 Müslim, 274; Ebû Dâvûd, 150; İbn Mâce, 1326; Nesâî, 1/76; Ahmed b. Hanbel, 4/248; İbn Hibbân, 1347.

137 Buhârî, 159; Müslim, 226; Nesâî, 1/64; Ahmed b. Hanbel, 1/59; Abdurrezzak, 139.

138 Ebû Dâvûd (108) rivayet etmiştir. Senedi hasen, râvileri sikadır. Hadisin birçok şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

[2528] Meshi üç defa yapmanın müstehap olduğu görüşünde olanlar Sahih-i Müslim'deki Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üçer defa yaparak abdest aldı" sözündeki genellemeyi delil göstermişlerdir.[139]

[2529] Ebû Dâvûd'un Humran'dan yaptığı rivayette de o, "Osman (radıyallâhu anh)'ı abdest alırken gördüm." demiş ve bir öncekine benzer şeyler söylemiştir. Fakat mazmaza ve istinşakı zikretmemiştir. Onda şöyle geçmektedir: "Sonra başını üç defa meshetti, sonra iki ayağını üçer defa yıkadı. Sonra, "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm; bu şekilde abdest aldı, sonra, *"Kim bundan az (sayıda) yaparsa o da yeter"* buyurdu.[140] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiş, sonra "Hz. Osman (radıyallâhu anh)'tan gelen sahih rivayetlerde onun başını bir defa meshettiği ifade edilmektedir" demiştir.

"Bileklerdeki topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın.)" Buradaki وأرجلَكم (ayaklarınızı) kelimesi (ondaki lam harfi), وجوهَكم وأيديَكم (yüzlerinizi ve ellerinizi)e atfen fethalı okunmuştur. İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) âyetteki bu kelimeyi "ve erculekum" şeklinde okumuş ve "Bu, yıkanan uzuvlara döner" demiştir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Urve, Ata, İkrime, Hasan-ı Basrî, Mücâhid, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Süddî, Mukâtil b. Hayyan, Zührî ve İbrâhim et-Teymi'den de bunun benzeri rivayet edilmiştir. Bu, selef-i salihinin söylediği gibi, ayağın yıkanmasının farz olduğuna açıkça delalet eden bir kıraattir.

Abdestte uzuvlar arasında sıralamaya (tertip) riayetin şart olduğunu söyleyenler de bundan yola çıkmışlardır ki bu cumhurun görüşüdür. İmam Ebû Hanîfe ise sıralamayı şart koşmamıştır. Bilakis ayaklarını başını meshetmeden önce yıkasa veya yüzünü kollarından önce yıkasa abdesti olur. Çünkü âyet bu uzuvları yıkamayı emretmiştir ve ﻭ (ve) edatı öncesiyle sonrası arasında bir sıralama olduğuna delalet etmez. Cumhur buna farklı şekillerde cevap vermiştir. Kimisi şöyle demiştir: Âyet "namaz için kalkıldığında evvela yüzü yıkamanın farz olduğuna" delalet etmektedir. Çünkü bu başına "hemen ardından" mânâsı ifade eden "fe" harfini almıştır. Bu ise sıralamayı gerekti-

139 Müslim, 230.

140 Ebû Dâvûd (107) rivayet etmiştir. Senedi şahitlerinde hasendir. Abr b. Virdan makbuldür. Hadisin şahitleri ve tarikleri vardır. Senedin diğer râvileri ise sikadırlar.

Scanned with CamScanner

rir. Hiç kimse de "evvela yüzü yıkamak farzdır, sonrasında ise sıraya uyma şartı yoktur" dememiştir. Bilakis iki görüş vardır; birine göre âyette zikredilen sıralamaya uymak farz, diğerine göre ise sıralama hiçbir şekilde farz değildir. Âyet evvela yüzü yıkamanın farz olduğuna delalet ettiğine göre sonrasında da sıralamaya uymak farz olur. Çünkü, aralarında hiçbir fark yoktur. Bazıları ise şöyle demiştir: Vav harfinin sıralamaya delalet etmediği iddiasını kabul etmiyoruz. Bilakis bir grup nahivci ve dilbilimci ile bazı fakihlerin söyledikleri gibi sıralamaya delalet eder. Sonra deriz ki: Bunun dil bakımından sıralamaya delalet etmediğini varsayım yoluyla kabul etsek bile, şer'an, sıralama olabilecek hususlarda buna delalet eder.

[2530] Bunun delili şudur; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Allah'ın (c.c) *"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır"* (Bakara, 158) buyruğunu okuyarak Safa kapısından çıktı, sonra, *"Allah'ın başladığıyla başlıyorum"* buyurdu. Bu Müslim'in rivayetindeki ifadedir. Nesâî'nin rivayetindeki ifade ise şöyledir: "Allah'ın başladığıyla başlayın." Bu bir emirdir ve hadisin senedi de sahihtir. Dolayısıyla Allah'ın başladığıyla başlamanın vacip olduğuna delalet eder. Şer'an sıralamaya delalet etmesinin mânâsı işte budur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bazıları ise sıralamanın vacipliğini şöyle açıklamışlardır: Yüce Allah abdest şeklini bu sırayla bildirince ve benzerleri birbirinden ayırıp yıkanılan uzuvlar arasına meshedileni (başı meshi) sokunca sıralamaya riayetin istenilen bir şey olduğu anlaşılmıştır.

Bazıları da şöyle demişlerdir: Şüphesiz Ebû Dâvûd ve başkaları Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından nakliyle yaptığı rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) (uzuvların yıkama ve meshini) birer birer yapmış, sonra *"Bu, Allah'ın namazı ancak onunla kabul edeceği bir abdesttir"*[141] buyurmuştur. Bunlar şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o abdesti ya sıraya riayet ederek almıştır ki o durumda sıraya riayet vacip olur veya sıraya riayet etmeden almıştır ki o durumda da sıraya uymamanın vacip olması gerekir. Bunu hiç kimse söylemediğine göre söylenilen şeyin vacip olması gerekir.

141 Bunu Ebû Dâvûd değil, İbn Mâce (419), Dârekutnî (1/80) ve Beyhakî (1/80) rivayet etmişlerdir. Râvîlerden Zeyd el-Ammi zayıftır.

Scanned with CamScanner

Diğer kıraate, yani وأرجلِكم kıraatine (yani lâm harfinin üstün yerine esre okunan, dolayısıyla zahirde onu 'baş'a atfeden kıraate) gelince; Şiiler bunu kendilerinin ayak hakkında farz olanın (yıkamak değil) mesh olduğuna dair görüşlerine delil göstermişlerdir. Çünkü, onlara göre bu başı mesh üzerine atfedilmiş olur.

Bir grup seleften de mesh mânâsı vehmettiren rivayetler bulunmaktadır. Nitekim Taberî, Humeyd'den şöyle nakleder: Biz Enes'in yanındayken Mûsâ b. Enes ona, "Ey Ebû Hamza, Haccac Ehvaz'da biz yanındayken bize hutbe verdi. Abdestten bahsederek şöyle dedi: "Yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayın, başınızı ve ayaklarınızı meshedin. Çünkü, Âdemoğluna ayaklarından daha yakın bir pislik yoktur. Onun için ayakların iç ve dış kısımlarını, damarlarını yıkayın" dedi. Bunun üzerine Enes şöyle dedi: "Allah doğru, Haccac ise yalan söylemiştir. Allah (c.c) *"Başlarınızı ve ayaklarınızı meshedin"* buyuruyor." Humeyd devamla der ki: Enes ayaklarını meshettiğinde onları ıslatırdı." Bunun ona kadar olan senedi sahihtir.

Taberî, Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kur'ân meshi, sünnet ise yıkamayı getirdi." Bunun senedi de sahihtir. Taberî İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Abdest iki yıkama ve iki meshtir." Saîd b. Ebû Aruba kanalıyla Katâde'den de böyle rivayet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o *"Başlarınızı ve bilekteki topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın"* âyetini okumuş ve "Bu meshtir" demiştir. Sonra şöyle demiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh), Alkame, Ebû Câfer Muhammed b. Ali, rivayetlerden birine göre Hasan-ı Basrî, Câbir b. Zeyd ve rivayetlerden birine göre Mücâhid'den de buna benzer şeyler rivayet edilmiştir. Taberî, Eyyûb'tan şöyle nakleder: İkrime'yi ayakları üzerine meshederken gördüm. O da böyle derdi.

Taberî, Şa'bi'den şöyle nakleder: "Cebrâil (a.s) meshi getirdi. Şa'bî sonra şöyle demiştir: Baksanıza; teyemmümde yıkama mahalleri meshedilir, mesh mahallerine ise hiçbir şey yapılmaz." İsmail'den de şöyle nakleder: Amir'e, "Bazı insanlar, "Cebrâil (a.s) ayakların meshini indirdi" diyorlar?" dedim. "Cebrâil (a.s) meshi indirdi" dedi. Bunlar çok garip rivayetlerdir ve meshten kastın hafif yıkama olduğu şeklinde açıklanır. Zira, zikredeceğimiz üzere ayakların yıkanması kesin bir sünnettir. Bu kıraatte lam harfinin esre olması ise ya komşusuna (kendinden önceki "برءوسكم"e) uyumluluk veya

Scanned with CamScanner

sözdeki uyumluluk içindir. Nitekim Araplar "حجرُ ضبٌّ خربٍ" derler (haribun yerine, bir önceki komşusu ضبٍّ sonu esreli olduğundan dolayı haribin okurlar). Buna örnek, "عالیَهم ثیاب سندسٍ خضرٍ واستبرقٍ"[142] buyruğudur (normalde ise hudrin değil hurdun, istebrekin değil istebrekun olması gerekir ki diğer kıraatler de böyledir.) Bu caiz ve meşhurdur, Arapçada da yaygındır.

Bazıları da şöyle demişlerdir: Bu kıraat mestli iken üzerine meshedilmesi durumuna hamlolunur. Bunu İmam Şâfiî söylemiştir. Bazıları, "Âyet ayakların meshedileceğini ifade etmektedir. Fakat meshten kasıt Sünnet'te geldiği gibi hafif yıkamadır" demişlerdir.

Her hâlükârda yapılması gereken ayakları yıkamaktır. Yıkamak bu âyet ve zikredeceğimiz hadislerden dolayı, mutlaka yapılması gereken bir farzdır. Mesh kelimesinin hafif yıkamaya delaletinin en büyük delili Hâfız Beyhakî'nin şu rivayetidir:

[2532] ...Nezzal b. Sebre'den: Hz. Ali (radıyallâhu anh) öğle namazını kıldı. Sonra insanların ihtiyaçlarını dinlemek için Kufe'nin meydanında oturdu ve ikindi namazına kadar burada durdu. Sonra ona bir testi su getirildi. Hz. Ali (radıyallâhu anh) ondan bir avuç alıp onunla yüzünü ellerini, başını ve ayaklarını meshetti. Sonra kalkıp artan suyu ayakta içti. Sonra, "İnsanlar ayakta içmeyi mekruh görüyorlar. Oysa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim gibi yaptı ve *"Bu, abdesti bozulmamış kimsenin abdestidir"* buyurdu.[143] Bunu Buhârî bazı mânâlarıyla Sahih'inde rivayet etmiştir. Kim Şiiler gibi ayakların baş gibi meshedileceğini söylerse sapmış ve saptırmıştır. Ayakları meshetmenin de yıkamanın da caiz olduğunu söyleyen de aynı şekilde hata etmiştir. İmam Taberî'nin ayakları hadislerden dolayı yıkamanın, âyetten dolayı meshetmenin farz olduğu görüşünde olduğunu söyleyenler de onun görüşünü tam olarak tespit edememişlerdir. Çünkü, tefsirindeki sözlerinden sadece, diğer âzaların değil sadece ayağın ovulmasının farz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ayak yere, çamura vs. şeylere değmektedir. O yüzden üzerindeki şeylerin yok edilmesi için ovulmasını vacip görmüştür. Fakat ovalamayı mesh ile ifade etmiştir. Onun sözleri üzerinde düşünen ise ayakları hem yıkamanın hem meshetmenin farziyeti görüşünde olduğuna kanaat getirmiş ve ona bu

142 İnsan: 21. Bu A'meş, İbn Visab, Hamza ve Kisai'nin kıraatidir. Bk. Tefsir-i Kurtubî, 130/19.

143 Buhârî, 5615; Ebû Dâvûd, 3718; Tirmizî, Şemail, 210; Ahmed b. Hanbel, 1/78.

Scanned with CamScanner

görüşü nispet etmiştir. Bu yüzden birçok fakih bunu müşkil bulmaktadır. Zira, ister önce ister sonra olsun yıkadıktan sonra ayrıca bir de meshetmenin hiç-bir mânâsı yoktur. Çünkü mesh yıkamanın içerisinde yer almaktadır. Bu zat sadece söylediğim şeyi kastetmiştir. Sonra sözleri üzerinde tekrar düşündü-ğümde gördüm k i o "erculikum" kıraatinin delalet ettiği mesh, yani ovalama ile "erculukum" kıraatinin delalet ettiği yıkamayı birleştirmeye çalışmış. İkisi-ni birden uygulamış olmak için de ikisinin birden farz olduğunu söylemiş.

Ayakları Yıkamanın Farz Olup Mutlaka Yapılması Gerektiğine Dair Gelen Hadisler:

Mü'minlerin emirlerinden Hz. Osman (radıyallâhu anh) ve Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Muâviye (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zeyd b. Asım, Mikdad b. Ma'dikerb'den rivayet edilen "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdestte ayaklarını -farklı rivayetlere göre- bir, iki veya üç defa yıkadığına dair hadisler daha önce geçti.

[2533] Amr b. Şuayb, babasından, o da kendi babasından şöyle riva-yet etmiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldı ve ayaklarını yıkadı. Sonra *"Bu, Allah'ın namazı ancak onunla kabul edeceği abdesttir"* buyurdu.[144]

[2534] Buhârî ve Müslim, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle riva-yet etmişlerdir: Bir yolculukta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ara bizden geride kaldı, sonra gelip yetişti. O esnada namaz vakti gelmiş ve biz de abdest alıyorduk. Abdestte ayaklarımıza mesh ediyorduk (mesheder gibi hafif yıkıyorduk). Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) en yüksek sesiyle iki veya üç kere şöyle bağırdı: *"Ateşte yanacak topukların vay haline!"*[145] Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan yaptıkları rivayet de böyledir.

[2535] İmam Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Abdestinizi tam alın. Ateşte yanacak topukların vay haline!"* buyurdu.[146]

144 Bundan iki hadis önce geçti. Bu Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği hadis değildir.

145 Buhârî, 60, 96; Müslim, 241; Ebû Dâvûd, 97; Nesâî, 1/77; İbn Mâce, 4450; Ahmed b. Hanbel, 2/193.

146 Müslim, 240; İbn Mâce, 452; Ahmed b. Hanbel, 6/81; İbn Hibbân, 1059; Beyhakî, 1/69.

Scanned with CamScanner

[2536] Abdullah b. Haris b. Cez'den rivayet edildiğine göre o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işitmiştir: *"Ateşte yanacak topukların ve ayakların altlarının vay haline!"*[147] Bunu Beyhakî ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir.

[2537] İmam Ahmed b. Hanbel, Saîd b. Ebî Kerib veya Şuayb b. Ebî Kerib'den şöyle rivayet eder: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ı deve üzerinde şöyle derken işittim: "Cehennemde yanacak topukların vay haline!"[148]

[2538] Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan rivayet edildiğine göre, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bizden ayağının bir avuç ayası kadar kısmını yıkamayan birine *"Cehennemde yanacak topukların vay haline!"*[149] demiştir. Bunu İbn Mâce rivayet etmiştir. Taberî de benzer bir lafızla rivayet etmiştir.

[2539] Taberî daha sonra şöyle demiştir: ...O da Câbir'den şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest alan ve topuklarına su değmeyen kimseleri gördü ve *"Cehennemde yanacak topukların vay haline!"* buyurdu.[150]

[2540] İmam Ahmed b. Hanbel, Muaykıb'dan şöyle rivayet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Cehennemde yanacak topukların vay haline!"* buyurdu.[151] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2541] İmam Taberî, Ebû Ümâme'den şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Cehennemde yanacak topukların vay haline! Cehennemde yanacak topukların vay haline!"* buyurdu. Bunun üzerine camideki asil ve alelâde herkese baktığımda topuklarına bakıp alt üst ederek yıkadıklarını gördüm.[152]

---

147 Ahmed b. Hanbel 4/191; Hâkim, 1/162; Beyhakî, 1/70. İmam Hâkim senedinin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Heysemî de Mecmau'z-Zevâid'de (1/240) bunu Taberânî'nin de rivayet ettiğini zikrettikten sonra, "İmam Ahmed b. Hanbel ile İmam Taberânî'nin râvileri sikadır" demiştir.

148 Ahmed b. Hanbel, 3/369, hadis no: 14548. Senedi hasendir. Sonraki hadise bk.

149 İbn Mâce, 454; İbn Hibbân, 3/390; Taberânî 11514. Senedi hasendir.

150 Taberânî (11521) rivayet etmiştir. Senedi sahihtir.

151 Ahmed b. Hanbel, 3/426, 5/425; Taberî, 11522. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/240) şöyle demiştir: Senedindeki Eyyûb b. Utbe hakkındaki çoğunluğun görüşü onun zayıf olduğu yönündedir." Fakat şahitlerinden dolayı hadisin metni sahihtir.

152 Taberî (11527) Ebû Ümâme'den rivayet etmiştir. Senedi çok zayıftır. Râvilerden Mut-

Scanned with CamScanner

[2542] İmam Taberî, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan veya onun kardeşinden şöyle rivayet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir topluluğa abdest alırken baktı ve onlardan birinin topuğunda bir avuç ayası -veya bir tırnak- miktarı yere su değmediğini görünce, *"Cehennemde yanacak topukların vay haline!"* buyurdu. Bunun üzerine topuğunda su ulaşmamış yer gören herkes tekrar abdest aldı.[153]

Bu hadislerin konumuza delaleti açıktır. Zira, ayaklarda farz olan şey oranın meshi olsaydı veya mesh ve yıkamadan hangisi yapılsa geçerli olsaydı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu tehditte bulunmazdı. Çünkü mesh ayağın tamamını kapsamaz, aynen mestleri mesh gibidir. İmam Taberî (rh.a) Şiilere karşı hadislerin delaletini böyle açıklamıştır.

[2543] İmam Müslim, Sahih'inde, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Bir adam abdest aldığında ayağında bir tırnaklık yeri yıkamadı. Bunu gören Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Dön ve güzelce abdest al!"* buyurdu.[154]

[2544] Hâfız Beyhakî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir adam abdest alırken ayağında bir tırnak büyüklüğünde bir yeri yıkamayı bıraktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Dön ve güzelce abdest al!"* buyurdu.[155] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de rivayet etmişlerdir. Senedi ceyyit, râvilerinin hepsi sikadır. Fakat Ebû Dâvûd, "Bu hadis mâruf değildir, bunu sadece İbn Vehb rivayet etmiştir" demiştir.

[2545] Beyhakî, Hasan-ı Basrî'den şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ..." Bu bir önceki hadis gibidir.[156]

---

tarih zayıflığında ittifak edilmiş biridir. Ubeydullah b. Asıl güçlü kavle göre da cumhura göre zayıftır. Ali b. Zeyd de metruktur.

Not: Bunun merfû olarak rivayeti şahitlerinden dolayı sahihtir. Zayıflık sadece bu lafızla gelen rivayettedir.

153 Taberî (11529).

154 Müslim, 243; Ebû Dâvûd, 173.

155 Ebû Dâvûd, 173; İbn Mâce, 665; Ahmed b. Hanbel, 3/146; Ebû Ya'lâ, 2944; Beyhakî, 1/83. Hadisin senedi sahihtir, Buhârî ve Müslim'in koşullarındadır. Daha önce geçen Müslim hadisi bunun şahididir.

156 Ebû Dâvûd (174) rivayet etmiştir. Mürseldir, fakat daha önceki hadisle kuvvetlenmiştir.

Scanned with CamScanner

[2546] İmam Ahmed b. Hanbel, Halid b. Mi'dan kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşlerinden birinden şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı namaz kılarken ayağının üstünde bir avuç ayası kadar yerin ıslanmamış olduğunu gördü. Bunun üzerine ona tekrar abdest almasını emretti.[157] Bunu Ebû Dâvûd, Bakiyye'nin rivayetiyle zikretmiştir ki, onda "namazını da tekrar kılmasını emretti" ziyadesi vardır. Senedi ceyyit, kuvvetli ve sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2547] Humran'ın Hz. Osman (radıyallâhu anh)'tan yaptığı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alış şekli hususundaki hadiste şöyle geçmektedir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) parmaklarının arasını tarakladı.[158]

[2548] Sünen sahipleri Lakit b. Sabera'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Ben "Ya Rasûlallah! Bana abdesti anlat!" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Abdestini iyice al. Parmaklarının arasını tarakla ve oruçlu olmadıkça istinşakı mübalağalı yap."*[159]

[2549] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Ümâme'den, Amr b. Abese (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini nakleder: Ben, "Ey Allah'ın Nebîsi! Bana abdesti anlat!" dedim. Şöyle buyurdu: *"Sizden kim abdest suyu alır, sonra mazmaza ve istinşak yapıp sümkürürse, günahları, ağzından ve sümkürmesiyle birlikte burnundan dökülür. Sonra Allah'ın emrettiği gibi yüzünü yıkayınca yüzünün günahları sakalının iki tarafından dökülür. Sonra başını meshedince başının günahları suyla birlikte saçının uçlarından dökülür. Sonra ayaklarını Allah'ın emrettiği şekilde topuklara kadar yıkayınca ayaklarının günahları suyla birlikte parmaklarının uçlarından dökülür. Sonra kalkıp Allah'a layık olduğu şekilde hamd ve senalar yapar, sonra iki rekât namaz kılarsa günahları tamamen dökülür ve annesinin doğurduğu günkü gibi olur."* Bunun üzerine Ebû Ümâme ona, "Ey Amr! Ne söylediğine dikkat et! Sen bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittin mi? Bu adama oturduğu yerde bunların hepsi mi verilir?" dedi. Amr, "Ey Ebû Ümâme! Artık yaşım geçti, kemiklerim

157 Ceyyittir. Ahmed b. Hanbel, 3/424; Ebû Dâvûd, 175. Bundaki rivayette, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir sahabisinden" diye geçmektedir, fakat sahabinin bilinmemesinin zararı yoktur.

158 2528 ve 2529 numaralı hadisler olarak daha önce geçti.

159 Ebû Dâvûd, 2366; Tirmizî, 38; Nesâî, 1/66; İbn Mâce, 407; İbn Hibbân, 1054; Beyhakî, 1/50; Hâkim, 1/147. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî de, "Hasen ve sahihtir" demiştir.

Scanned with CamScanner

inceldi ve ecelim yaklaştı. Benim Allah'a (c.c) ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı yalan söylemeye ihtiyacım yoktur. Bunu bir, iki veya üç defa da işitmedim. Ben bunu yedi defa veya daha fazla işittim" dedi.[160] Hadisin senedi sahihtir. Sahih-i Müslim'de ise başka bir tarikle yer almaktadır ve ondaki ifade şöyledir: *"Sonra ayaklarını Allah'ın emrettiği şekilde yıkar."*[161] Bu ise Kur'ân'ın ayağı yıkamayı emrettiğini göstermektedir.

[2550] Ebû İshâk es-Sebii de, Haris'ten, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın, "Ayaklarınızı emrolunduğunuz gibi topuklara kadar yıkayın!" dediğini nakletmiştir.[162]

[2551] Bundan anlaşılıyor ki Abduhayr'ın Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği, "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakkabıları içindeki ayağına su döktü ve ovaladı"[163] hadisinden kasıt, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağını ayakkabıları içinde hafifçe yıkamasıdır. Aslında ayağın ayakkabı içindeyken yıkanmasına hiçbir engel yoktur. Fakat bunu vesveseci ve tutucu kimselere karşı cevap olarak zikrettik.

[2552] İmam Taberî şu hadisin kendisine itiraz olarak getirilebileceğini söylemiştir. Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kavmin tuvalet mahalline gitti ve orada ayakta bevletti. Sonra su istedi. Abdest aldı ve ayakkabısı üzerine meshetti.[164] Bu sahih hadistir. İmam Taberî buna şöyle cevap vermiştir: Sika râviler bunu A'meş'in Ebû Vail'den, onun da Huzeyfe'den nakliyle şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Ayakta bevletti. Sonra abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti."[165] Ben derim ki: Şu açıklamayla iki rivayeti cem etmek mümkündür: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayağında iki mest, onların üzerinde de ayakkabısı vardı (ve her ikisini de meshetti).

---

160 Ahmed b. Hanbel (4/112). Müellifin söylediği gibi sahih senetle rivayet etmiştir.

161 Sahih-i Müslim, no: 832. Hadis uzunca yer almaktadır.

162 Râvilerden Haris el-A'ver zayıftır, fakat bunun şahitleri ve başka tarikleri vardır.

163 Daha önce geçti.

164 Taberî (11531) rivayet etmiştir. Râvileri sikadır. Bunda sadece A'meş'in an'anlı rivayeti vardır ve o müdellistir. Asıl sahih rivayet grubun yaptığı rivayettir ki o bir sonra gelecek hadistir.

165 Buhârî, 224; Müslim, 273; Ebû Dâvûd, 23; Tirmizî, 13; Nesâî, 1/25; İbn Hibbân, 5/402.

Scanned with CamScanner

[2553] İmam Ahmed b. Hanbel'in Evs b. Ebî Evs'ten (radıyallâhu anh) rivayet ettiği hadis de böyledir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm; abdest aldı, ayakkabılarının üzerine meshetti, sonra namaza kalktı."[166]

[2554] Bunu Ebû Dâvûd da Evs b. Ebî Evs'ten şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm; bir bölgedeki insanların çöplüğüne vardı ve bevletti. (Sonra) abdest aldı ve ayakkabıları üzerine meshetti.[167] Bunu İmam Taberî de Şu'be kanalıyla, bir de Hüşeym kanalıyla rivayet etmiş, sonra şöyle demiştir: Bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o defasında abdestliyken abdest aldığı şeklinde yorumlanır. Çünkü Allah'ın farzlarının ve peygamberinin sünnetlerinin çelişkili ve birbirine zıt olması imkânsızdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdestte suyun ayakların her yerini kapsamasına dair emri kendisine ulaşan kimsenin mazeretini ortadan kaldıracak derecede yaygın rivayetlerle kesinlik kazanmıştır.

Kur'ân "Erculekum" kıraatinde ve gerekli yorumla birlikte "erculikum" kıraatinde yıkamayı emredince, seleften bazıları bunun mestler üzerine meshi neshettiğini sanmışlardır. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan böyle bir şey rivayet edilmiştir, fakat senedi sahih değildir. Üstelik bu konudaki uygulama onların iddia ettiklerinin tersidir. Zira, bu âyetin nüzulünden sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mestler üzerine meshettiği sabittir.

[2555] İmam Ahmed b. Hanbel, Cerîr b. Abdullah el-Beceli'den şöyle nakleder: "Ben Mâide sûresi nazil olduktan sonra Müslüman oldum ve Müslüman olduktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i meshederken gördüm."[168] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2556] Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Hemmam'dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Cerîr bevletti, sonra abdest alıp mestleri üzerine meshetti.[169] Ona "Sen böyle mi yapıyorsun?" denilince şöyle cevap verdi: "Evet ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm; bevletti, sonra abdest aldı ve mestleri üze-

166 Ahmed b. Hanbel 4/8, hadis no: 15725.

167 Ebû Dâvûd, 160; Taberânî, 603; Beyhakî, 1/287; Taberî, 1532. Senedi sahihtir. Ayrıca bk. Sahih-i Ebî Dâvûd, 145.

168 Ahmed b. Hanbel, 4/363. Ziyad sebebiyle senedi hasendir. Diğer râviler ise sikadır. Sonraki hadisle daha da kuvvetlenmektedir.

169 Buhârî, 387; Müslim, 272; Ebû Dâvûd, 154; Tirmizî, 93; Nesâî, 1/81; İbn Mâce, 543; İbn Hibbân, 5/364.

Scanned with CamScanner

rine meshetti." A'meş der ki: Bu hadis İbrâhim'in hoşuna giderdi. Çünkü, Cerîr'in Müslüman olması Mâide sûresinin nüzulünden sonra olmuştur. Bu, Müslim'in rivayetindeki ifadedir. "el-Ahkamu'l-Kebîr" kitabında ortaya konulduğu gibi, mestler üzerine meshin meşruluğu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den tevatür yoluyla ulaşan sözlü ve fiili sünnetle sabittir. Meshin belli bir süreyle sınırlı olup olmadığı ve bunun detayları gibi ihtiyaç duyulacak konular o kitapta uzunca yer almaktadır.

Şiiler hiçbir delile dayanmaksızın, sadece cehalet ve sapıklıklarından bunların hepsine muhalefet etmişlerdir. Oysa bu Sahih-i Müslim'de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan da rivayet edilmektedir.

[2557] Şiiler, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mut'a nikâhını yasakladığına" dair hadise[170] rağmen onu da mübah saymışlardır. Bu âyet-i kerime de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mütevatir derecesindeki rivayetlerde geçen âyetin delalet ettiği mânâya uygun şekildeki uygulamasıyla birlikte ayakların yıkanması gerektiğine delalet etmektedir. Fakat onlar bunların hepsine muhalefet etmişlerdir. Oysa Allah'a hamdolsun ki onların gerçekten doğru olan hiçbir delilleri yoktur. Böylece onlar ayaktaki topuklar (ka'b) konusunda da imamlara ve selef-i salihine muhalefet etmişlerdir. Onlara göre ka'b ayağın üstündedir. Cumhura göre ise iki ka'b'tan kasıt bacak ile ayağın buluştuğu yerdeki iki çıkık kemiktir. Rebî' der ki: İmam Şâfiî şöyle dedi: "Allah'ın Kitabı'ndaki abdest âyetinde geçen iki ka'b'tan kastın bacakla ayağın buluştuğu yerdeki iki topuk olduğundan farklı hiçbir görüş bilmiyorum." Bu onun harfiyyen sözüdür! İmamlara göre de, insanlarca bilindiği ve Sünnet'in delalet ettiği gibi de her ayakta iki ka'b vardır.

[2558] Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de Humran b. Osman'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldı ve ayakların bitimindeki iki topuğa kadar sağ ayağını, sonra aynı şekilde sol ayağını yıkadı."[171]

[2559] İmam Buhârî bir defasında muallak, bir defasında kesin ifadeyle, Ebû Dâvûd ve İbn Huzeyme -Sahih'inde- Ebû Kâsım el-Cedeli'den, Nu'man b. Beşir'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Rasûlullah (sallallâhu

170 Daha önce Nisâ sûresi 24. âyetin tefsirinde geçti.

171 Tahrici daha önce, 2528 ve 2529. hadislerin tahricinde geçti.

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem) yüzünü bize döndü ve üç defa *"Safları düzgün tutunuz"* buyurduktan sonra şöyle dedi: *"Vallahi, saflarınızı düzgün tutmazsanız, Allah (c.c) kalplerinizin arasına ayrılık sokar."* Baktım ki her bir kimse ayağının "ka'b"ını yanındakinin "ka'b"ına, dizini onun dizine ve omzunu onun omzuna yapıştırıyor."[172] Bu İbn Huzeyme'nin rivayetindeki ifadedir. Bir kimsenin ka'b'ını yanındakinin ka'b'ına bitiştirebilmesi için ka'b'tan kastın ayak bileğindeki topuklu kemik olması gerekir. Bu da Ehl-i sünnetin söylediği gibi ka'b'tan kastın bizim belirttiğimiz şekilde ayak bileğindeki çıkık iki kemik olduğu mânâsına gelir. Nitekim İbn Ebî Hâtim Yahyâ b. Abdullah b. Haris'ten şöyle nakleder: Zeyd'in öldürülen arkadaşlarına baktığımda ayak bileklerindeki topukları ayaklarının üstünde gördüm. Bu, hakikate karşı muhalefet ve onda ısrarlarından dolayı Şiilere ölümlerinden sonra verilmiş bir cezadır.

"Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin." Daha önce Nisâ sûresindeki benzer âyette bu konu üzerinde konuşuldu. Dolayısıyla sözün uzamaması için onları tekrar etmemize gerek yoktur. Orada teyemmüm âyetinin nüzul sebebini de zikretmiştik. Fakat İmam Buhârî burada bu âyete özgü bir hadis zikrederek şöyle demiştir:

[2560] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan; Biz Medîne'ye girmek üzereyken Beydâ denen yerde gerdanlığım düştü. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesini çökertip indi. Başını kucağıma koyup uyudu. Sonra Ebû Bekir geldi. Şiddetle elini göğsüme vurup itti. Ardından, "Bir gerdanlık yüzünden insanları yollarından alıkoydun, öyle mi?" dedi. Buna rağmen ben, Peygamber'in durumundan dolayı ölü gibi hiç kımıldamadan durdum. Ebû Bekir'in vurması canımı yakmıştı. Sonra Allah Rasûlü uyandığında sabah namazı vakti girmişti. Su arandı, ancak bulunamadı. Ardından, *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman..."* âyeti indi. Bunun üzerine Üseyd İbn Hudayr şöyle dedi: "Ey Ebû Bekir ailesi! Allah Teâlâ sizde, insanlar için birçok bereket var etmiştir. Siz, insanlar için kesinlikle bir bereketsiniz!"[173] Bu hadis daha önce de geçti.

---

172 Buhârî, 1/219 -muallak olarak- Müslim, 436; Ebû Dâvûd, 665, 666; Tirmizî, 227; Nesâî, 2/89; Ahmed b. Hanbel, 4/277. Hadis ceyyittir.

173 Buhârî, 4067. Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez."* O yüzden size bir zorluk çıkarmamış, hükümlerini kolaylaştırmış ve basitleştirmiştir. Size genişlik olması için ve size merhametinden dolayı hastalıkta ve su bulunamadığında teyemmümü mübah kılmış, daha önce açıklandığı gibi bazı durumlar dışında teyemmüm etmesi caiz olan kimse hakkında toprağı su yerine geçen madde yapmıştır. Nitekim bu daha önce açıklanmıştı ve "el-Ahkamu'l-Kebîr" kitabında da vardır.

"Fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz." Yani, umulur ki Allah'ın (c.c) size şefkat, merhametiyle koymuş olduğu kolaylık, genişlik, rahatlık ve hoşgörü hükümleri lütuflarından dolayı O'na şükredersiniz. Hadislerde âyet-i kerimenin bir uygulaması olarak abdestten sonra, kendisini temizlenenlerden eylemesi için Allah'a duaya teşvik edilmiştir.

[2561] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Sünen sahipleri Ukbe b. Amir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Bizim develeri gütme görevimiz vardı. Benim sıram gelince onları akşamleyin alıp götürdüm. Döndüğümde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanlara verdiği bir sohbete yetiştim. Onun sözlerinden yetişebildiklerim şunlardı: *"Herhangi bir Müslüman güzelce abdest alır, sonra kalkıp kalbi ve yüzüyle (Allah'a) yönelerek iki rekât namaz kılarsa mutlaka ona cennet vacip olur."* Bunu işitince "Bu ne güzel şey!" dedim. Birden önümdeki biri, "Bundan önceki daha güzel!" dedi. Bir de baktım ki Ömer (radıyallâhu anh) devamla şöyle dedi: "Senin biraz önce geldiğini gördüm. Allah Rasûlü (sen gelmeden önce) şöyle buyurdu: *"Sizden biri güzelce abdest alır, sonra 'Eşhedu en-lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluh' derse, ona cennetin sekiz kapısı birden açılır. O da dilediği kapıdan girer."*[174] Bu İmam Müslim'in rivayetindeki ifadedir.

[2562] İmam Mâlik, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslüman (veya 'mümin') bir kul abdest alırsa; yüzünü yıkadığında gözleriyle bakarak işlediği her günah suyla birlikte (veya son su damlasıyla birlikte) yüzünden dökülür. Kollarını yıkayınca eliyle tutarak işlediği her günah suyla (veya 'suyun son*

174 Müslim, 234; Ebû Dâvûd, 169; Tirmizî, 55; Nesâî, 1/92; İbn Mâce, 470; İbn Hibbân, 4/153; İbn Hibbân, 1050; Beyhakî, 1/78.

Scanned with CamScanner

damlasıyla') birlikte kollarından dökülür. Ayaklarını yıkadığında ayaklarıyla yürüyerek işlediği her günah suyla (veya 'suyun son damlasıyla') birlikte dökülür. Sonunda günahlardan tamamen arınmış hale gelir."[175] Bunu Müslim de Ebû Tahir'in İbn Vehb'den, onun da Mâlik'ten nakliyle rivayet etmiştir.

[2563] İmam Taberî, Ka'b b. Mürre'den şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Herhangi bir kimse abdest alırsa; ellerini (veya 'kollarını') yıkadığında günahları onlardan dökülür. Yüzünü yıkadığında günahları yüzünden dökülür, başını meshettiğinde günahları başından dökülür, ayaklarını yıkadığında günahları ayaklarından dökülür."*[176] Bu Taberî'nin rivayetindeki ifadedir.

[2564] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de Mürre b. Ka'b'tan veya Ka'b b. Mürre'den şöyle rivayet etmiştir; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kul abdest alırken; ellerini yıkadığında günahları ellerinin arasından dökülür, yüzünü yıkadığında günahları yüzünden dökülür, kollarını yıkadığında günahları kollarından dökülür, ayaklarını yıkadığında günahları ayaklarından dökülür."* Şu'be der ki: Rivayet ettiğim kişi başa meshi söylemedi.[177] Bunun senedi de sahihtir.

[2565] İmam Taberî, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kim güzelce abdest alır, sonra namaza kalkarsa günahları kulağından, gözünden, ellerinden ve ayaklarından dökülür."*[178]

[2566] İmam Müslim, Sahih'inde, Ebû Mâlik el-Eş'ari'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Temizlik imanın yarısıdır. 'Elhamdulillah' (diyerek Allah'a hamdetmek) amel terazisini doldurur. 'Sübhânallâhi ve Bihamdih' (Allah'ı tenzih ile hamd ederim) zikri gökle yer arasını doldurur. Namaz nurdur, sadaka (kişinin iman ve ihlasına) delildir, sabır ışıktır. Kur'ân senin lehinde veya aleyhinde hüccettir. Her insan bir çaba*

175 Müslim, 244; Tirmizî, 2; Mâlik, 1/32; İbn Hibbân, 2/303; İbn Hibbân, 1040; Beyhakî, 1/81.

176 Taberânî, 11549. Hadis sahihtir.

177 Ahmed b. Hanbel 4/235. Bunu Heysemî Mecmau'z-Zevâid'de (1/224) zikrettikten sonra "Râvileri sahih hadislerin râvileridir" demiştir. Hadis şahitleriyle birlikte sahihtir.

178 Ahmed b. Hanbel 5/252; Taberî, 11548. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/223) senedinin hasen olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

içerisindedir ve bunu yaparken o kendisini ya (cehennemden) azat etmekte veya helaka götürmektedir."[179]

[2567] İmam Müslim, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah ganimetten kaçırılmış maldan verilen sadakayı da taharetsiz kılınan namazı da kabul etmez."*[180]

[2568] Ebû Dâvûd Tayâlisî, Ebû Melih el-Hüzeli'den, o da babasından şöyle nakleder: Ben Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir evdeydim ve onu işittim, şöyle buyuruyordu: *"Şüphesiz Allah taharetsiz kılınan hiçbir namazı, ganimetten çalınmış maldan verilen hiçbir sadakayı kabul etmez."*[181] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de Şu'be'nin nakliyle böyle rivayet etmişlerdir.

Allah'ın Nimetlerini ve O'na Verdiğiniz Sözü Hatırlayın. Adaleti de Ayakta Tutun:

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

179 Müslim, 223; Tirmizî, 3517; Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle, 169; İbn Mâce, 280; Ahmed b. Hanbel, 5/342; İbn Hibbân, 844.

180 Müslim, 224; Tirmizî, 1; Ahmed b. Hanbel, 2/20; Beyhakî, 1/42.

181 Ebû Dâvûd, 59; Nesâî, 5/56; İbn Mâce, 271; Ahmed b. Hanbel, 5/74; İbn Hibbân, 1705; Beyhakî, 1/230. Senedi sahihtir. Şahitleri vardır ve onlardan biri bundan önceki hadistir.

Scanned with CamScanner

7. Allah'ın size olan nimetini, "Duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.

8. Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha çok yakışan (bir davranış) tır. Takva sahibi olun. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.

9. Allah, iman eden ve salih amel işleyenlere söz vermiştir ki onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır.

10. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar cehennemliklerdir.

11. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler.

Tefsiri:

Yüce Allah, mü'min kullarına, onlara ihsan ettiği bu büyük din ve gönderdiği bu değerli peygamber nimetlerini hatırlatıyor, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyacakları, yardımcı ve destek olacakları, dinini uygulayacakları, ondan kabul edip başkalarına aktaracakları hususunda O'na biat edeceklerine dair kendilerinden aldığı ahit ve misakı hatırlatarak şöyle buyuruyor: "Allah'ın size olan nimetini, "duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın" Burada, sahabilerin Müslüman olduklarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yaptıkları biat kastedilmektedir.

[2569] Nitekim sahabiler şöyle demişlerdir: "Biz neşeli ve kederli anlarımızda, zor ve kolay halimizde dinleyip itaat edeceğimize, amirlerimiz haklarımızı vermese bile onlara itaat etmek, onlarla iktidar ve yönetim konusunda çekişmemek üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e biat ettik."[182] Yüce Allah da, *"Peygamber sizi, Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Halbuki O, sizden kesin söz de almıştı. Eğer inanırsanız"* (Hadîd, 8) buyurmuştur.

182 Nisâ sûresi 59. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Âyette kastedilenin Allah'ın (c.c) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymaları ve şeriatına boyun eğmeleri hususunda Yahudilerden aldığı misak ve ahitlerini hatırlatma olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunu Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Kimisi de şöyle demiştir: Burada, *"'Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?' dedi. Onlar da 'Rabbimizsin, şahit olduk' dediler"* (A'râf, 172) buyruğunda anlatılan, Allah'ın Âdem (a.s)'ın sulbünden çıkardığında ve kendilerine karşı şahit kıldığında Âdemoğullarından almış olduğu ahit hatırlatılmaktadır. Bunu da Mücâhid ile Mukâtil b. Hayyan söylemişlerdir. Fakat İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Süddî'den rivayet edilen ve Taberî tarafından tercih edilen birinci görüş daha kuvvetlidir.

Yüce Allah sonra, *"Allah'tan korkun"* buyuruyor. Bununla her hâlükârda takva üzere olmaya vurgu yapılmakta ve buna teşvik edilmektedir.

Yüce Allah daha sonra kalplerinde ve içlerinde bulunan gizli his ve düşünceleri bildiğini haber vererek, *"Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir"* buyuruyor.

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun." Yani, hakkı insanlar hatırına ve şöhret maksadıyla değil Allah için ayakta tutan kimseler olun. *"Ve adaletle şahitlik eden kimseler olun."* Yani haksız şahitlikten sakınıp adil şahitlikte bulunun.

[2570] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Nu'man b. Beşir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Babam bana bir bağışta bulunmuştu. Annem Revâha kızı Amra ise "Allah Rasûlü'nü şahit tutmadığın sürece bu bağışı kabul etmiyorum" dedi. Bunun üzerine babam Allah Rasûlü'ne giderek "Ey Allah Rasûlü! Ben, Revâha kızı Amra'dan olan oğluma bir bağışta bulundum. O ise seni buna şahit tutmamı istedi" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Diğer oğullarına da buna denk bir bağışta bulundun mu?"* diye sordu. Ben, "Hayır" deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah'tan korkun ve çocuklarınız hakkında adaletli olun"* buyurdu. Ardından, *"Ben hiçbir haksızlığa kesinlikle şahitlik etmem"* buyurdu. Bunun üzerine babam dönüp bağışı geri aldı."[183]

183 Buhârî, 2586; Müslim, 1623; Nesâî, 6/258; Mâlik, 2/751; İbn Hibbân, 5100; Beyhakî, 6/176.

Scanned with CamScanner

"Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin." Yani bir topluluğa olan kininiz sizi onlar hakkında adaleti terke itmesin. Bilakis dost olsun düşman olsun herkes hakkında adil olun. O yüzden yüce Allah daha sonra *"Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır."* buyuruyor. Yani adaletli olmanız takvaya adaletli olmamanızdan daha yakındır. "Huve" (bu) zamiri daha önce geçen "Adaletli olun" fiilinin mastarına racidir. Bunun Kur'ân'da ve başka yerlerde benzerleri çoktur. Şu âyette de olduğu gibi: *"Eğer size, 'Geri dönün!' denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır."* (Nûr, 28) ("Huve" [bu] zamiri "geri dönün" fiilinin mastarına döner).

"Bu, takvaya daha çok yakışan (bir davranış)tır" ifadesinde, "bir şeyin bir şeyden daha üstün olduğunu ifade eden ef'al-u (tafdil)" kipi, mukabilinde bir şey bulunmaksızın (tek taraf için) kullanılmıştır. Mesela, *"O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir"* (Nûr, 24) buyruğu da bu nevidendir. Bazı kadın sahabilerin Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a "Sen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den daha katı ve daha sertsin" sözleri de böyledir.

Yüce Allah daha sonra *"Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir"* buyuruyor. Yani, yaptığınız ve O'nun (c.c) bilmekte olduğu hareketlerinizin karşılığını size verecek, iyilik yapmışsanız iyilik, kötülük yapmışsanız kötülükle mukabelede bulunacaktır. O yüzden ardından şöyle buyuruyor: *"Allah, iman eden ve salih amel işleyenlere söz vermiştir ki onlara"*, yani günahlarına *"bağışlama ve büyük mükâfat vardır."* Büyük mükâfat, Allah'ın kullarına rahmetinin tezahürü olan cennettir. Onlar ona amelleriyle değil, Allah'ın merhamet ve lütfuyla erişirler. Allah'ın rahmetinin onlara ulaşmasının sebebi amelleri olsa da bunları Allah'ın merhamet, lütuf, afv ve hoşnutluğunun kendilerine ulaşmasına sebep kılan Allah'tır. Böylece her şey O'ndandır ve O'nundur. Hamd ve lütuf sahibi sadece O'dur.

"İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar cehennemlikler dir." Bu, Allah'ın (c.c) adalet ve hikmeti, hiçbir haksızlık içermeyen hükmü sebebiyledir. Bilakis O (c.c), her şeye gücü yeten, adaletin kaynağı ve büyük hikmet sahibi olan hakemdir.

Allah (c.c) sonra şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti."*

Scanned with CamScanner

[2571] Abdurrezzak, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yerde konaklamış, insanlar büyük ağaçların diplerine dağılmış altında gölgeleniyorlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) silahını bir ağaca asmıştı. Aniden bir bedevi çıkageldi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kılıcını aldı. Onu kınından çıkarıp Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e doğru yöneltti ve "Seni benden kim koruyacak?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Allah!" dedi. Bedevi "Seni benden kim koruyacak?" diye iki veya üç defa tekrarladı ve her defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Allah!" dedi. Sonunda bedevi kılıcını kınına soktu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de sahabilerini çağırdı ve onlara yanında oturan bedevinin hikâyesini anlattı ve onu cezalandırmadı.[184] Râvilerden Muammer der ki: Katâde de buna benzer bir şey anlatırdı. O der ki: Bazı Araplar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i öldürmek istediler ve bunun için bir bedeviyi gönderdiler. Ğavras b. Haris adındaki bu bedevinin hikâyesi sahih hadis kitaplarında yer almaktadır.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Bir grup Yahudi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile sahabilerini öldürmek için onlara yemek yaptılar. Allah (c.c) onların durumlarını Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiyle haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber yemeğe gitmedi. Sahabilere de gitmemeleri için haber gönderince onlar da gitmediler. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Ebû Mâlik der ki: Bu âyet Ka'b b. Eşref'in evindeyken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabına haince bir saldırı düzenlemeyi planlayan Ka'b b. Eşref ve arkadaşları hakkında nazil oldu. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[2572] Muhammed b. İshâk, Mücâhid, İkrime ve daha birçok kişi şöyle demiştir: Bu âyet Benî Nadir kabilesi hakkında nazil oldu. Onlar bu iş için Amr b. Cihaş b. Ka'b'ı görevlendirmişlerdi. Amiriyye kabilesinden iki kişinin diyet ödemesine yardım etmelerini istemeye geldiğinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başına değirmen taşı atmayı planlamışlar ve bu

184 Abdurrezzak, et-Tefsir, 684; Ahmed b. Hanbel, 3/364; Ebû Ya'lâ, 1778; İbn Hibbân, 3883. Bunu İmam Müslim de (843) farklı bir tarikle yine Ebû Seleme'nin Câbir (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

işi Amr b. Cihaş b. Ka'b'a bırakmışlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelip onun etrafında toplandıklarında değirmen taşını O'nun üzerine atacaktı. Allah (c.c) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i onların aldıkları karardan haberdar etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye döndü ve sahabiler de ardından geldiler. İşte bu olayda yüce Allah "Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler" âyetini nazil etti. Sonra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, gidip onlara saldırmasını emretti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onları kuşattı. Sonunda onları evlerinden çıkarıp sürgün etti.[185]

"Ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler." Yani, kim Allah'a tevekkül ederse Allah (c.c) onun dert ve sıkıntılarını üstlenir, ona bir iş bırakmaz. Onu insanların şerlerinden korur ve muhafaza eder.

Kitap Ehlinin Ahitlerini Bozmaları:

وَلَقَدْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللهُ إِنِّي مَعَكُمْ ۖ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾ وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

185 Bk. Tefsir-i Taberî, 11560; Vâhidî, Esbâb-ı Nüzûl, 387.

Scanned with CamScanner

12. Andolsun ki Allah İsrâiloğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13. Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

14. "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya Kitab'ın) önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyâmete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına, kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diliyle onlardan aldığı ahit ve misaklara uymalarını emrettikten, hakkı ve şahitliği adaletle yerine getirmelerini emrettikten, erdirdiği hak ve hidayet gibi lutfettiği açık ve gizli nimetleri hatırlattıktan sonra, şimdi de onlardan önce Yahudi ve Hıristiyanlardan nasıl söz aldığını ve onlar söz ve ahitlerini bozunca onlara lânet ederek, kapısından ve katından kovarak, kalpleriyle hidayet ve hak din arasına -ki o faydalı ilim ve salih ameldir- perde koyarak nasıl cezalandırdığını bildirerek şöyle buyuruyor: *"Andolsun ki Allah İsrâiloğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de başkan göndermiştik."* Yani biat hususunda ve Allah'ı, Rasûlü'nü ve Kitab'ını dinleyip itaat edeceklerine dair kabilelerin temsilcisi olan kimseler göndermiştik. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Muhammed b. İshâk ve başka birçok kişi şöyle anlatmıştır: Bu, Mûsâ (a.s) zorbalarla savaşmaya çıktığında olmuştu. O her boydan bir temsilci seçmelerini emretmişti. Muhammed b. İshâk der ki: Rubil boyundan Şamun b. Zekkur, Şem'un boyundan Şafat b. Huriyy, Yahuda bo-

Scanned with CamScanner

yundan Kalib b. Yufenna, Ebin boyundan Mihail b. Yusuf, Yusuf, yani Efrayim boyundan Yuşa' b. Nun, Bünyamin boyundan Feltami b. Refun, Zeblun boyundan Cüdiy b. Sudi, Yusuf boyundan Cüdeyy b. Susi, Dan boyundan Hamlail b. Cemel, Esir boyundan Satur b. Milkil, Neftali boyundan Nûhay b. Vefsi, Cad boyundan da Culail b. Miki seçilmişti.

Tevrat'ın dördüncü bölümünde İsrâiloğullarından seçilen temsilci sayı ve isimlerinin Muhammed b. İshâk'ın zikrettiğinden farklı olduğunu gördüm. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Orada şöyle geçmektedir: Rubiloğulları adına Suni b. Sadun, Şem'unoğulları adına Şimval b. Surşeki, Yahudaoğulları adına Yahşun b. Ambiyazab, Yusahiroğulları adına Şal b. Saun, Zeblunoğulları adına Yab b. Halub, Yusufoğulları adına İfrayim, Danoğulları adına Cuayzar b. Umeyşezi, Esiroğulları adına Nûhayil b. Acran, Hazoğulları adına Seyf b. Da'vayil, Neftalioğulları adına da Ecza b. Umyenan.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Akabe gecesi Ensar'la bey'atleştiğinde de onlardan on iki temsilci vardı. Üçü Evs kabilesindendi; Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Hayseme ve Rifaa b. Abdulmünzir. Sonuncusunun Ebû Heysem b. Teyyehan olduğu da söylenmiştir. Allah hepsinden razı olsun. Dokuzu ise Hazreç kabilesindendi: Ebû Ümâme Esad b. Zürare, Sa'd b. Rebî', Abdullah b. Revaha, Râfi' b. Mâlik b. Aclan, Berra b. Ma'rur, Ubâde b. Sâmit, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Amr b. Haram, Münzir b. Amr b. Huneys. Allah onlardan razı olsun. İbn İshâk'ın kitabına da aldığı gibi bunların isimlerini Ka'b b. Mâlik bir şiirinde zikretmiştir. Bunlar o gece gelen ve Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emirlerini kabilelerine bildirecek ve tebliğ edecek temsilcilerdi. İşitip itaat edeceklerine dair Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile sözleşen ve biatleşenler de bunlardı.

[2573] İmam Ahmed b. Hanbel, Mesrûk'tan şöyle nakleder: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın yanında oturuyorduk ve o bize Kur'ân okutuyordu. Bir adam ona, "Ey Abdurrahman'ın babası, siz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu ümmetin kaç halifesinin olacağını sordunuz mu?" diye sordu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Irak'a geldiğimden beri bunu bana senden başka soran olmadı, dedikten sonra ekledi: Biz bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduk da, *"İsrâiloğullarının temsilcilerinin sayısı gibi on ikidir"* buyurdu.[186] Hadis bu kanalla gariptir.

186 Ahmed b. Hanbel, 3781; Ebû Ya'lâ, 5031; Bezzâr, 1586; Taberânî, 10310. Tüm senet-

Scanned with CamScanner

[2574] Bu hadisin aslını Buhârî ve Müslim Câbir b. Semûre'den rivayet etmişlerdir. Câbir (radıyallâhu anh) der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"On iki kişi başlarında olduğu sürece insanların işleri yolunda gidecek."* Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şey söyledi, onu duyamadım. Babama "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne dedi?" diye sorduğumda, *"Hepsi de Kureyş'tendir"* buyurdu, dedi.[187] Bu Müslim'in rivayetindeki ifadedir. Bu hadiste, ümmette hak-hukuku uygulayacak, insanlar aralarında adaletle hükmedecek on iki salih halifenin olacağı müjdesi vardır. Bu onların peş peşe gelmelerini ve aynı dönemde olmalarını gerektirmez. Bilakis onların dördü ardı ardına gelmiştir ki onlar dört halifedir; Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali (Allah onlardan razı olsun). Onlardan biri imamların ittifakıyla kesin olarak Ömer b. Abdulaziz'dir. Bazıları da Abbâsoğullarından bazı halifelerdir. Yönetim onların eline geçmeden de kıyâmet kopmayacaktır. Görünen o ki hadislerde müjdelenen Mehdi de onlardandır. Onun adı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adının, babasının adı da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in babasının adının aynısı olacaktır. Yeryüzünü, daha önce zulüm ve haksızlıkla dolu olduğu gibi adalet ve düzenle dolduracaktır. Bu, Şiilerin şu anda hayatta olduğunu ve sonra Serdab-ı Samerra denen yerden çıkacağını vehmettikleri kişi değildir. Zira, onun hiçbir hakikat ve gerçekliği yoktur. Bilakis, basit akılların gördüğü seraptan, sönük beyinlerin hayalindeki canlandırmasından başka bir şey değildir. Bu on iki imamdan kasıt da yine Şiilerin cehalet ve kıt akıllarıyla inandıkları (Ehl-i beyt'ten) imamlar değildir. Tevrat'tâ İsmail (a.s)'ın müjdesi, Allah'ın onun soyundan on iki büyük insanı önder yapacağı ifadesi yer almaktadır ki onlar İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ile Câbir b. Semure hadislerinde zikredilen on iki halifedir. İslâm'a giren bazı Yahudiler Şiilerle bir araya geldiklerinde onlara on iki imamın bunlar olduklarını vehmettirmişler, onların bir çoğu da cehaletleri ve kendilerine bunları telkin edenlerin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sünnet hakkındaki bilgi kıtlığı sebebiyle cahilce ve beyinsizce bu fikirlere taraftar olmuşlardır.

---

lerde bulunan Mücalid b. Saîd kuvvetli değildir. Yahyâ b. Saîd, İbn Maîn ve başkaları onu zayıf saymışlardır. Bundaki gariplik (başka hiçbir hadiste geçmeyen husus) on iki sayısıdır. Öyle değildir, halifelerin sayısı çoktur. Doğrusu şimdi gelecek Müslim'in rivayet ettiği hadistir.

187 Buhârî, 7222; Müslim, 1821, hadis no: 6; Ebû Dâvûd, 4279; İbn Hibbân, 5/86; İbn Hibbân, 6662. Rivayetlerdeki ifadeler birbirine yakındır.

Scanned with CamScanner

"Allah onlara şöyle demişti: Ben", korumam, muhafazam ve yardımımla *"sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanırsanız"*, size getirdikleri vahyi tasdikler ve onaylarsanız, *"onları desteklerseniz"*, yani hak yolda yardım eder ve destek olursanız *"ve Allah'a güzel borç verirseniz"*, yani Allah yolunda ve O'nun rızası için infak ederseniz, *"andolsun ki günahlarınızı"* ('Seyyiat' günahlar demektir) *"örterim"* silerim, kapatırım, sizi onlardan hesaba çekmem ve cezalandırmam *"ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım."* Yani, sizden kötülükleri def eder, güzelliklere ve herkesçe arzulanan şeylere eriştiririm.

"Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur." Yani, kim bağladıktan ve iyice sağlamlaştırdıktan sonra verdiği söze aykırı davranır, inkâr eder ve ona tanımıyormuş gibi hareket ederse hak yolu kaybetmiş, hidayetten sapıklığa kaymış demektir.

Yüce Allah daha sonra Yahudilerin, ahitlerine uymamaları ve verdiği sözleri bozmaları üzerine çarpıldıkları cezaları haber vererek şöyle buyuruyor: *"Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik"*, yani kendilerinden alınan ahdi bozmaları sebebiyle onları lanetledik, yani haktan uzaklaştırdık, hidayetten kovduk *"ve kalplerini katılaştırdık."* Dolayısıyla, kalpleri katılaştığı ve kasvetleştiği için hiçbir nasihatten öğüt almıyorlardı. *"Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler."* Yani, Allah'ın âyetlerini anlayışlarında bozulma olmuş, onlarda kötü tasarrufta bulunmuşlardır. Allah'ın kitabını te'vil ederek ona indiğinden farklı anlamlar vermişler, kastetmediği mânâlar yüklemiş, söylemediğini söyletmişlerdir. Allah bizi bundan korusun. *"Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular."* Yani, Allah'ın kitabından soğuyarak ondakilerle amel etmeyi terk ettiler. Hasan-ı Basrî der ki: Dinlerinin bağlarını ve Allah'ın ondan başkasıyla ameli kabul etmeyeceği amelî vazifeleri terk ettiler. Birisi de şöyle demiştir: (Allah'ın dinine göre) Ameli terk edince kötü ve alçak bir hal aldılar; artık sahih (sâlim) bir kalpleri, düzgün bir fıtratları ve doğru amelleri yoktur. *"İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün."* Sana ve arkadaşlarına karşı tuzak ve hilelerini görürsün. Mücâhid ve başkaları şöyle demişlerdir: Bununla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i öldürmek üzere ittifak etmeleri kastedilmiştir. *"Yine de sen onları affet ve aldırış etme."* Asıl zafer ve galibiyet

Scanned with CamScanner

budur. Nitekim seleften bir zat şöyle der: "Sana davranışında Allah'a asi olan kimseye karşı, Allah'a itaat üzere davranmaktan daha güzel bir davranış bulamazsın." Böyle yapıldığında arada ülfet meydana gelir ve hak üzerinde buluşulur. Belki de Allah (c.c) onlara hidayet eder. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."* İyilikten kasıt sana kötülük yapanı affetmendir. Katâde der ki: *"Yine de sen onları affet ve aldırış etme"* âyeti, *"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın"* (Tevbe, 28) âyetiyle neshedilmiştir.

"Biz Hıristiyanlarız, diyenlerden de kesin sözlerini almıştık" Yani, öyle olmadıkları halde kendilerinin Meryem oğlu İsa (a.s)'ın takipçisi Hıristiyanlar olduklarını iddia eden kimselerden de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyacaklarına, yardım edeceklerine, izinden gideceklerine, Allah'ın yeryüzü halkına göndereceği her peygambere iman edeceklerine dair söz almıştık. Yani, onlar da Yahudiler gibi yaptılar; verdikleri sözde durmadılar, ahitlerini bozdular. O yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ama onlar da kendilerine zikredilen önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyâmete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık." Yani, aralarına kin ve düşmanlık attık ve onlar kıyâmete kadar böyle olmaya devam edeceklerdir. Gerçekten, Hıristiyanlar da farklı milletlerden oldukları halde birbirlerine düşmanlık ve kin besler, birbirlerini tekfir eder ve lânetlerler. Her fırka diğerinin kendisinin mâbedine girmesine izin vermez ve engeller. Melkâîler ile Ya'kûbîler birbirlerini tekfir ederler. Nastûrîler ile Arûsîler de birbirlerini hem bu dünyada hem şahitlerin hazır olacağı günde red ve tekfir ederler ve edeceklerdir.

"Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir." Bu, Allah'a (c.c) ve Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı işlemiş oldukları cürümlerden ve Yüce Rabbi Yüce ve münezzeh olduğu vasıflarla nitelemeleri sebebiyle Hıristiyanlara yöneltilmiş büyük bir tehdittir. Zira, onlar Allah'a (c.c) eş ve oğul nispet etmişlerdir. Oysa Allah (c.c) bir ve tektir. Hiç kimseyle birlikte değildir, her şeyin dayanağıdır. Doğmamış ve doğrulmamıştır. Ona denk hiç kimse yoktur.

Scanned with CamScanner

Kitap Ehline Çağrı:

يَآ أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَآءَكُمْ مِنَ اللهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنِ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

15. Ey Ehl-i kitap! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.

16. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

Tefsiri:

Yüce Allah kendi mukaddes zatından haber vererek kendisinin elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Arab'ı ve Acem'i, ümmisi ve kitap ehliyle yeryüzündeki herkese hidayet ve hak dinle, bu dinle birlikte açık deliller ve hak ile bâtılı birbirinden ayıran ölçüler gönderdiğini bildirerek şöyle buyuruyor: *"Ey Ehl-i kitap! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor."* Yani, onların değiştirdikleri, tahrif ve te'vil ettikleri, Allah'a karşı iftirayla uydurdukları şeyleri açıklıyor. Değiştirdikleri ve açıklamasında bir fayda bulunmayan birçok şeye ise hiç değinmiyor. Nitekim Hâkim, Müstedrek'inde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kim recmi (evliyken zina edenin taşlanarak öldürülme cezası) inkâr ederse, hiç ummadığı yerden Kur'ân'ı inkâr etmiş olur. Çünkü Allah (c.c), *"Ey Ehl-i kitap! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor"* buyurmuştur. Recm de onların gizledikleri şeylerdendir. Hâkim daha sonra, Buhârî ve Müslim tahriç etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir. Yüce Allah daha sonra değerli peygamberine indirdiği Kur'ân-ı Azimuşşan'dan bahsederek şöyle buyuruyor: *"Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi. Rızasını arayanı Allah onunla selamet yollarına"*, yani kurtuluş ve esenlik yollarına, dosdoğru yaşam metotlarına *"götürür ve onları iradesiyle*

Scanned with CamScanner

karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir." Yani, onları helake götürücü şeylerden kurtarır. En aydın yolları bildirip sakıncalı yerlerden engellemeye çalışır. Onlardaki sapıklıkları giderip en iyiye yöneltir.

Yahudi ve Hıristiyanların Bazı Boş İddiaları:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ۚ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

17. Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'tir, diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam mânâsıyla kâdirdir.

18. Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.

Tefsiri:

Yüce Allah Hıristiyanların, Allah'ın kullarından bir kul, mahlukatından bir mahluk olmasına rağmen, Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa (a.s)'ın Allah olduğu iddialarını bildirip onların kâfir olduklarına hükmediyor (Yüce Allah onların sözlerinden münezzeh ve uzaktır): *"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir, diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır."* Sonra Allah'ın her şeye

Scanned with CamScanner

kâdir olduğunu ve her şeyin O'nun (c.c) tasarruf ve gücü altında bulunduğunu bildirerek şöyle buyuruyor: *"De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir."* Yani, bunu dileyecek olursa Allah'ı (c.c) bundan engelleyebilecek kimdir? Veya Allah'ı bundan çevirmeye kimin gücü yeter? *"Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır."* Yani, tüm varlık âlemi O'nun (c.c) mülkü ve yaratığıdır. Dilediğine gücü yeten sadece O'dur. Kudreti, hükümranlığı, adalet ve azameti sebebiyle yaptığından sorguya çekilemez. *"Allah her şeye tam mânâsıyla kâdirdir."* Bu, Hıristiyanlara (Allah'ın daimi lâneti kıyâmete kadar üzerlerine olsun) verilmiş bir reddiyedir.

Yüce Allah daha sonra Yahudi ve Hıristiyanların başka bir yalan ve iftiralarına değinerek şöyle buyuruyor: *"Yahudiler ve Hıristiyanlar 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler."* Yani, "Biz Allah'ın peygamberlerinin soyundanız. Onlarsa Allah'ın oğullarıdır ve O'nun katında özel yerleri vardır. Dolayısıyla Allah bizi de sevmektedir." Onlar ilâhi kitaplarında "Allah (c.c), kulu İsrâil'e (Yakup (a.s)'a) 'Sen benim dokunulmamış taze oğlumsun!' dedi" diye yazılı olduğunu söylemişler, bunu kastedilmeyen bir mânâyla te'vil edip tahrifte bulunmuşlardır. Onlardan İslâm'a giren bazı aklı başında insanlarsa, "Bu ifade onlarda ikram ve tâzim mânâsında söylenirdi" demişlerdir. Nitekim Hıristiyanlar kitaplarında şöyle yazılı olduğunu söylerler: "İsa onlara, 'Ben benim ve sizin babanızın yanına gidiyorum' dedi. Kastı 'Benim ve sizin Rabbinizdir. Bilindiği gibi onlar kendileri hakkında, Hz. İsa (a.s)'daki gibi Allah'ın oğulluğu iddiasında bulunmamışlardır. Bilakis, Allah katında büyük şan ve şeref sahibi oldukları iddia etmişlerdir. O yüzden, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" demişlerdir.

Yüce Allah ise onlara cevaben şöyle buyuruyor: *"De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?"* Yani, iddia ettiğiniz gibi siz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyseniz neden küfür, yalan ve iftiralarınızın cezası olarak size cehennem ateşini hazırlamıştır? Bir tasavvuf şeyhi fakihlerden birine, "Sevenin sevdiğine azap etmeyeceği Kur'ân'ın neresindedir?" diye sorar. O cevap vermez. Şeyh *"De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?"* âyetini okur. Bu söylediği şey güzeldir.

Scanned with CamScanner

[2575] Bunun İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bir şahidi vardır: Zira, o Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir grup sahabinin yanından geçiyordu. Bir çocuk da yoldaydı. Anne çocuğunun çiğnenmesinden korktu ve "Oğlum, oğlum!" diyerek koşup aldı. Oradakiler, "Ya Rasûlallah! Bu kadın çocuğunu ateşe atacak değildir" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara seslerini kısmalarını işaret etti ve şöyle buyurdu: *"Hayır. Allah da sevdiğini cehenneme koymaz."*[188] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

"Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız." Yani, sizler diğer Âdemoğulları gibisiniz. Allah (c.c) da tüm kulları üzerinde hâkimdir. *"O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder."* Yani, Allah (c.c) dilediğini yapar. O'nun hükmünü hiçbir sorgulayacak yoktur. O hesabı çabuk görendir. *"Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir."* Yani, bunların hepsi Allah'ı mülküdür, O'nun hâkimiyet ve hükümranlığı altındadır. *"Sonunda dönüş de ancak O'nadır."* Yani, dönüş ve varış ancak O'na olacak, O da kulları arasında dilediği hükmü verecektir. O (c.c), hiç zulmetmeyen adalet sahibidir.

[2576] Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Numan b. Eda, Bahri b. Amr ve Şa's b. Adiyy Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuştu ve Allah'a çağırıp azabına karşı uyardı. Onlar ise Hıristiyanlar gibi, "Bizi neden korkutuyorsun ey Muhammed! Oysa biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) onlar hakkında, *"Yahudiler ve Hıristiyanlar, 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler..."* âyetini nazil etti.[189] Bunu İbn Ebî Hâtim ile Taberî rivayet etmişlerdir. İkisi, Allah'ın (c.c), "Yahudiler ve Hıristiyanlar 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler..." âyetiyle ilgili olarak Esbat yoluyla Süddî'den de şöyle rivayet etmişlerdir: Allah (c.c) İsrâil'e (yani Yakup (a.s)'a) şöyle vahyetti: "Allah senin evlatlarını, yani ilk oğullarını cehenneme koyacak. Orada kırk gün kalacaklar ve ateş onları temizleyecek ve günahlarını silip süpürecek. Sonra birisi, "İsrâiloğullarından

188 Ahmed b. Hanbel 3/104; Ebû Ya'lâ, 3747. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/212): "Bunu Ahmed b. Hanbel ile Bezzâr rivayet etmişlerdir. Ahmed'in râvileri Buhârî ve Müslim'in râvileridir" demiştir.

189 Zayıftır. Taberî (11616) zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Çünkü Muhammed b. Ebû Muhammed zayıftır.

Scanned with CamScanner

sünnet olan herkesi cehennemden çıkarın" diye nida edecek ve oradan çıkarılacaklar. Bu onların, *"Ateş bize sadece sayılı günler kadar dokunacak"* (Âl-i İmrân, 24) sözleridir.

Ey Kitap Ehli! Size Hak Peygamber Geldi:

يَآ أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

19. Ey Ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyâmette), "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir.

Tefsiri:

Yüce Allah kitap ehli Hıristiyan ve Yahudilere hitaben, kendisinin onlara son peygamberi gönderdiğini, daha sonra hiçbir nebî ve rasûlün gelmeyeceğini, bilakis bunun hepsinin sonuncusu olan bir peygamber olduğunu bildiriyor. O yüzden *"Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada"* buyuruyor. Yani, bu peygamberin gönderilmesiyle Hz. İsa (a.s)'ın gönderilmesi arasında geçen uzun bir aradan sonra... Bu sürenin ne kadar olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Ebû Osman en-Nehdi ile (bir rivayette) Katâde 600 yıldır, demişlerdir. Bunu İmam Buhârî de Selman-ı Farisi'den rivayet etmiştir. Katâde'den başka bir rivayete göre o 650 yıldır, demiştir. Ma'mer bazı arkadaşlarının 450 yıl dediklerini nakletmiştir. Dahhâk dört yüz otuz küsur yıl olduğunu söylemiştir. İbn Asâkir de Hz. İsa biyografisinde Şa'bî'den şöyle nakleder: Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesiyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hicreti arasında 933 yıl vardır. Meşhur görüş ise birincisi, yani 600 yıl olduğudur. Bazıları 620 yıl olduğunu söylemiştir. İkisi arasında bir fark yoktur. Çünkü birincisi şemsî, ikincisi ise kamerî takvime göre söylemiştir. Her yüz şemsî yıl ile kamerî yıl arasında ise üç yıl civarında bir fark vardır. Bu sebeple yüce Allah Ashab-ı Kehf hakkında *"Onlar, mağaralarında üçyüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir"* (Kehf, 25) buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

Bazılarının 9 yıl fazla söylemeleri kamerî hesaba göredir. Zira, kitap ehlince bilinen 300 şemsî yılı kamerî yıl olarak hesaplandığında 9 yıl fazla çıkmıştır.

İsrâiloğullarının son peygamberi Hz. İsa (a.s) ile tüm insanların son peygamberi Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında (hiçbir peygamberin gelmediği) bir fetret (ara, boşluk) dönemi vardır.

[2577] Nitekim İmam Buhârî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Meryem'in oğluna en yakın insan benim. Çünkü onunla aramda hiçbir peygamber yoktur."*[190] Bunda, Hz. İsa (a.s)'dan sonra Halid b. Sinan adında bir peygamber olduğunu iddia edenlere cevap vardır. Bunu Kuzai ve bazıları nakletmişlerdir.

Konuya dönecek olursak... Allah (c.c) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamberlerin kesintiye uğradığı, yolların silindiği, dinlerin değiştiği, putlara, ateşe ve haça ibadetin arttığı bir dönemde göndermiştir. Dolayısıyla o dönemde peygamberin gönderilmesi son derece büyük bir nimet ve buna olan ihtiyaç herkesçe duyulan bir ihtiyaçtı. Çünkü, fesat ve bozgunculuk tüm ülkeleri kuşatmış, tuğyan ve cehalet tüm insanlarda hâkim olmuştu. Geride sadece, daha önce gelen peygamberlerin dinlerinden kalan kalıntılara tutunan bazı Yahudi hahamlar, Hıristiyan ruhbanlar ve bazı Sabiiler kalmıştı.

[2578] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, İyâz b. Himar el-Mücaşii (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün verdiği hutbesinde şöyle buyurdu: *"Rabbim bugün bana öğrettiği ve sizin bilmediğiniz şeyleri size bildirmemi emretti. Allah şöyle buyurdu: Kullarıma, çalışmadan hibe olarak lutfettiğim her nimet helâldir. Ben kullarımın hepsini muvahhid olarak yarattım. Ancak şeytanlar gelip onları dinlerinden saptırdılar. Kendilerine helâl kıldığım nimetleri haram yaptılar. Bana, hakkında kendilerine hiçbir delil inmemiş şeyleri ortak koşmalarını emretti. Sonra Allah (c.c) yeryüzündekilere nazar etti ve Kitap ehlinden geride kalan kalıntılar dışında Arabı ve Acemiyle hepsine gazap etti. Allah (c.c) bana şöyle buyurdu: Ben seni, hem seni denemek, hem seninle (insanları) denemek için gönderdim. Sana suyun yıkayamayacağı, uykuda ve uyanıkken okuyacağın bir kitap indirdim. Sonra Rabbim bana Kureyş'i yakmamı emretti. Ben "Ey*

190 Buhârî, 3442; Müslim, 2365; İbn Hibbân, 2/319; İbn Hibbân, 6195.

Scanned with CamScanner

Rabbim, o durumda başımı ezip un haline getirirler" dedim. Bunun üzerine, "Seni çıkardıkları gibi sen de onları yurtlarından çıkar. Onlarla savaş ki sana yardım edelim, onlara harca ki sana verelim. Bir ordu gönder, biz onun beş katını gönderelim. Sana itaat edenlerle birlikte sana karşı gelenlere karşı savaş. Cennetlikler üç kesimdir. Biri adaletli, infak eden ve iyiliklere muvaffak kılınmış nüfuz sahibi adamdır. Diğeri her yakınına ve Müslüman'a karşı şefkatli ve merhametli olan yufka yürekli adamdır. Biri de çoluk çocuk sahibi olup onlara harcayan, fakir olduğu halde izzetini koruyan adamdır. Cehennem halkı da üç kesimdir. Biri iktidarı olmayan güçsüz kişi... Bunlar eş ve çocuk da, mal da istemeyen ve aranızda başkalarına tâbi olan kimselerdir. Diğeri, tamahkârlığı gizli kalmayan, fırsat bulur bulmaz ihanet eden hain kimsedir. Biri de gece gündüz ailen ve malın hakkında seni aldatan düzenbazdır. O ayrıca cimrilik veya yalancılığı, bir de aşırı ahlaksızı söyledi."[191] Sonra bunu İmam Ahmed b. Hanbel ile Müslim ve Nesâî birçok kanalla Mutarrif b. Abdullah b. Şihir'den rivayet etmişlerdir. Ebû Saîd'in Katâde'den rivayetinde ise Katâde bu hadisi Mutarrif'ten işittiğini ifade etmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel ise şöyle demiştir: Katâde bunu Mutarrif'ten değil, ondan duyan dört kişiden işitmiştir. Bu hadisten asıl kastettiğimiz kısım ondaki "Kitap ehlinden -diğer rivayette İsrâiloğullarından- geride kalan kalıntılar dışında Arab'ıyla Acem'iyle herkese gazap etti" ifadesidir. Din konusu yeryüzünde yaşayan herkesin kafasını karıştıran bir hususdu. Nihayet Allah (c.c) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i göndererek insanları hidayete erdirmiş, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmış, nurlu bir yol ve zengin bir şeriat üzere bırakmıştır. O yüzden yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Ta ki (kıyâmette), 'Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi' demeyesiniz."* Yani, kendinize delil olarak "Ey dinlerini değiştiren ve tahrif edenler, bize iyiliği müjdeleyen ve kötülüğe karşı uyaran hiçbir peygamber gelmedi (ki ona uyasınız)" demememeniz içindir. Size bir müjdeci ve uyarıcı gelmiş bulunmaktadır ki o Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

"Allah her şeye hakkıyla kâdirdir." Taberî bunu şöyle tefsir etmiştir: "Şüphesiz benim, bana isyan edeni cezalandırmaya ve itaat edeni mükâfatlandırmaya gücüm yeter."

191 Müslim, 2865; Ahmed b. Hanbel, 4/262; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8071; İbn Hibbân, 653; Abdurrezzak, 20088; Beyhakî, 9/60.

Scanned with CamScanner

Beytülmakdis'e Girme Emri ve İsrâiloğullarının Tavrı:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ
أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا ۖ وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾
يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا
عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا
جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا ۖ فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا
دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا
ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا
فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ
إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ
﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۛ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ۗ فَلَا
تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

20. Hani Mûsâ kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

21. Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes beldeye girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

22. Onlar şu cevabı verdiler: Ey Mûsâ! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

23. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin.

Scanned with CamScanner

24. "Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; artık sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler.

25. Mûsâ, "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.

26. Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme!" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah kulu, elçisi ve kelîmesi (direk konuştuğu) olan Mûsâ (a.s)'ın, kavmine, doğru yolda olduklarında Allah'ın kendilerine dünya ve âhiret nimetlerinin ikisini birden vererek yapmış olduğu lütuf, iyilik ve ihsanını hatırlattığını bildirerek şöyle buyuruyor: *"Hani Mûsâ kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı."* Atanız İbrâhim (a.s)'dan bu yana her peygamber vefat ettiğinde aranızdan bir peygamber göndermiştir. Gerçekten de öyleydi; onlarda Hz. İsa (a.s)'a kadar Allah'a (c.c) çağıran ve azabına karşı uyaran peygamberler hiç eksik olmamıştır. Sonra Allah (c.c) rasûl ve nebîlerin en sonuncusu olan İbrâhim (a.s)'ın oğlu İsmail (a.s)'ın soyundan gelen Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyetmiştir ki o kendinden önce gelenlerin hepsinden daha üstündür.

"Sizi hükümdarlar kıldı." Abdurrezzak, Hakem ile başka biri kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, onun bu âyet hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: "Yani sizi hizmetçisi, eşi ve evi bulunan kimseler yaptı." Hâkim de Müstedrek'inde Sevrî'den, o A'meş'ten, o Mücâhid'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: *"Sizi hükümdarlar kıldı."* Yani kadın (eş) ve hizmetçisi olan kimseler yaptı. *"Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."* Yani, o devirde bulunanlardan hiç kimseye vermediğini verdi." Daha sonra Hâkim, "Buhârî ve Müslim tahriç etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir.

Meymun b. Mihran, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İsrâiloğullarından birinin eşi, hizmetçisi ve evi varsa ona kral denirdi. Taberî,

Scanned with CamScanner

Ebû Abdurrahman el-Hubuli'den şöyle nakleder: Kendim işittim; Abdullah b. Amr b. el-Âs'a bir adam, "Biz fakir muhacirlerden değil miyiz?" deyince, Abdullah ona, "Kendisine sığındığın bir eşin yok mudur?" diye sordu. Adam, "Evet" dedi. "Oturduğun bir evin var mı?" dedi. Adam "Evet" dedi. Abdullah, "Öyleyse sen zenginlerdensin" dedi. Adam, "Bir de hizmetçim var" deyince, "O zaman sen krallardansın" dedi. Hasan-ı Basrî der ki: "Mal-mülk denilen şey binek, hizmetçi ve evden başka nedir ki?" Bunu Taberî rivayet etmiştir. Taberî daha sonra Mansur, Hakem, Mücâhid ve Süfyân-ı Sevrî'den buna yakın sözler rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de Meymun b. Mihran'dan rivayet etmiştir. İbn Şevzeb der ki: İsrâiloğullarından bir adamın evi ve hizmetçisi varsa ve kendisinden izin alınıyorsa o kraldı. Katâde, "İsrâiloğulları ilk hizmetçi edinen kimselerdir" demiştir. Süddî, "Sizi hükümdarlar (melikler) kıldı" âyeti hakkında, "Sizden bir kimse kendisine, malına ve ailesine maliktir, onlar üzerinde söz sahibidir" demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[2579] İbn Ebî Hâtim, Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"İsrâiloğullarından birinin hizmetçisi, bineği ve eşi varsa kral sayılırdı."*[192] Hadis, bu kanalla gariptir.

[2580] Taberî, Enes b. İyâz'dan şöyle nakleder: "Sizi hükümdarlar (melikler) kıldı." Bildiğim o ki Zeyd b. Eslem aynen şöyle dedi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kimin evi ve hizmetçisi varsa o kraldır."*[193] Bu da mürsel ve gariptir. Mâlik ise, *"Evi, hizmetçisi ve eşi varsa..."* diye rivayet etmiştir.

[2581] Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Sizden kimin bedeni sağlıklıysa, kendisi güven ve emniyet içindeyse ve yanında günlük yiyeceği varsa, sanki dünyanın tüm nimetleri onda toplanmış gibidir."*[194]

---

192 Senedi çok zayıftır. Üç illeti vardır. Taberî (11629) mürsel olarak rivayet etmiştir.

193 Taberî, 11630 numaralı rivayeti de Hasan-ı Basrî'nin kendisine nispet etmiştir. Bu İbn Abbâs, İbn Amr b. el-Âs'ın kendi sözleri olarak da gelmiştir ki, gerçekten de merfûdan çok buna benzemektedir.

194 Hasendir. Tirmizî (2346) ve İbn Mâce (4141) Ubeydullah b. Mihsan'dan rivayet edilmiştir. Senedindeki Seleme b. Ubeyd meçhul biridir. Tirmizî bu hadis için, "Hasen ve gariptir" demiştir. Hadisin şahitleri de vardır ve bunlar sebebiyle hasen derecesindedir. Bk. İbn Hibbân, 671; Ebû Nuaym, Hilye, 5/249; el-Mu'cemu'l-Evsat, Taberânî, 10/289.

Scanned with CamScanner

"Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi." Yani, yaşadığınız dönemdeki âlemlerde... Sanki onlar çağlarındaki Yunanlılardan, Kıptilerden ve diğer milletlerden daha izzetli ve saygın konumdaydılar.

Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"Andolsun ki biz, İsrâiloğullarına Kitap, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel rızklarla besledik ve onları âlemlere üstün kıldık."* (Câsiye, 16) İsrâiloğulları hakkında da şöyle buyurur: *"İsrâiloğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, 'Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilah yap!' dediler. Mûsâ: 'Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz' dedi. Şüphesiz bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır, yapmakta oldukları da bâtıldır. Mûsâ dedi ki: Allah sizi âlemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir ilah mı arayayım?"* (A'râf, 138-140) Anlatmak istediğimiz şudur ki, onlar kendi zamanlarının en üstünleriydiler. Yoksa, bu ümmet onlardan daha şerefli ve Allah (c.c) katında daha üstün, Şeriatı daha mükemmel, yol ve metodu daha düzgün, peygamberi daha değerli, hükümdarları daha çok, rızkı daha bol, mal ve evlatça daha zengin, sahip olduğu ülkeleri daha geniş, izzet ve gücü daha uzun süreli dir. Yüce Allah, *"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"* (Âl-i İmrân, 110) buyurmuştur. Yine, *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık"* (Bakara, 143) buyurmuştur. Âl-i İmrân sûresindeki, *"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"* âyetinin tefsirinde bu ümmetin fazilet, üstünlük ve değeri hakkındaki mütevatir hadisleri zikretmiştik.

İmam Taberî'nin, İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Mâlik ve Saîd b. Cübeyr'den naklettiğine göre onlar *"Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi"* âyetini "Muhammed Ümmeti" diye tefsir etmişlerdir. Sanki bu hitabın Muhammed Ümmetine olduğunu kastetmişlerdir. Cumhur ise bunun Mûsâ (a.s)'ın kendi ümmetine hitabı olduğu görüşündedir. Daha önce anlattığımız gibi bu, kendi dönemlerinin âlemleri olarak yorumlanır. Bir görüşe göre ise, *"Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi"* sözüyle, onlara kudret helvası ve bıldırcının indirilmesi, bulutun onları gölgelemesi gibi sadece onların gördüğü olağanüstü olaylardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah daha sonra Mûsâ (a.s)'ın İsrâiloğullarını cihada ve Beyt-i Mukaddes'e (Kudüs'e) girmeye teşvik ettiğini bildiriyor. Kudüs, ataları Yakup

Scanned with CamScanner

(a.s) zamanında onların elindeydi. Yakup (a.s), oğulları ve ailesi Yusuf (a.s) zamanında Mısır'a gitmiş, sonra Mûsâ (a.s) ile birlikte çıkana kadar orada yaşamışlardı. İsrâiloğulları Kudüs'te güçlü ve zorba Amalika milletiyle karşılaştılar. Orayı ele geçirmiş ve hâkim olmuşlardı. Allah'ın elçisi Mûsâ (a.s) onlara oraya girmelerini ve düşmanlarıyla savaşmalarını emretti, onları yeneceklerini ve muzaffer olacaklarını müjdeledi. Ancak onlar emre uymadılar, itaat etmeyip isyan ettiler. Bunun üzerine Tih çölüne gitmek ve kırk yıl boyunca orada nereye gittiğini ve ne yaptığını bilmez halde şaşkın şaşkın dolaşmakla cezalandırıldılar. Bu onların Allah'ın emrinde gevşeklik göstermelerinin cezasıydı.

İşte yüce Allah bunu haber veriyor ve Mûsâ (a.s)'ın kavmine şöyle buyurduğunu bildiriyor: *"Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes"*, yani pak ve temiz "beldeye girin." Süfyân-ı Sevrî, A'meş'ten, o Mücâhid'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Mukaddes belde"den kasıt Tur dağı ve çevresidir. Mücâhid ve birden çok kişi de böyle demiştir. Süfyân-ı Sevrî, Ebû Saîd el-Bakkal'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Mukaddes beldeden kasıt Eriha'dır. Birçok müfessir de böyle söylemiştir. Bu isabetli değildir. Çünkü fethedilmesi istenen belde Eriha olmadığı gibi orası Kudüs'e giderken yolları üzerinde de değildi. Çünkü onlar Kudüs'e, Allah (c.c) düşmanları Firavun'u (denizde) helâk etmiş halde Mısır'dan geliyorlardı. Ama Eriha'dan kasıtları, Taberî'nin Süddî'den rivayet ettiği gibi Kudüs'ün batısındaki meşhur şehir değil de Kudüs'ün içinde bulunduğu topraklar ise o zaman başka.

"Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes beldeye..." Yani, Allah'ın (c.c) size atanız Yakup (a.s)'ın diliyle sizden inananların ona sahip olacağına dair vaad ettiği mukaddes topraklara. "Ve arkanıza dönmeyin!" Cihattan geri kalmayın, kaçmayın, "yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."

"Onlar şu cevabı verdiler: Ey Mûsâ! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz." Yani, İsrâiloğulları girmek ve halkıyla savaşmakla emrolundukları belde hakkında şu mâzereti öne sürdüler: "Onlar zorba, yani korkunç büyüklükte ve çok kuvvetli insanlar. Biz onlara karşı koyamayız, saldıramayız. Orada bulundukları sürece oraya girmemiz imkânsızdır. Çıkarlarsa gireriz, yoksa onlarla başa çıkacak güce sahip değiliz."

Scanned with CamScanner

Taberî, Katâde kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Mûsâ (a.s)'a yaman ve kuvvetlilerin şehrine girmesi emredildi. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) yanındakilerle birlikte yola çıktı ve oraya yakın bir yerde (ki burası Eriha'dır) konakladı. Şehir halkı hakkında haberler getirmeleri için oraya her bir kabileden bir kişi olmak üzere on iki gözcü gönderdi. Şehre girdiklerinde halkın tarz, şekil ve iriliklerine dair korkunç şeyler gördüler. Şehre birinin bahçesinden girdiler. Bahçe sahibi meyve toplamak için geldiğinde onların izlerini fark etti. İzlerini takip edip onları buldu. Her birini bulduğça meyveyle birlikte elbisesinin yenine atıyordu. Sonra onları alıp krallarına götürdü ve önüne serpti. Kral onlara, "Bizim durum ve halimizi görmüş bulunmaktasınız. Şimdi gidin de durumu liderinize haber verin" dedi. Onlar da Mûsâ (a.s)'ın yanına gittiler ve tanık oldukları şeyleri anlattılar. Bunun senedi problemlidir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Mûsâ (a.s) ve kavmi (Beytulmakdis'e yakın bir yerde) konaklayınca, durum hakkında bilgi getirmeleri için onlardan on iki kişiyi -ki bunlar Allah'ın zikrettiği kabile temsilcileridir- şehre gönderdi. Onlar da yola çıktılar. Halktan güçlü kuvvetli biri onları gördü ve hepsini torbasına koyup şehre götürdü. İnsanlara seslendi ve etrafında toplandılar. "Sizler kimsiniz?" diye sordular. Onlar, "Biz Mûsâ (a.s)'ın milletindeniz. Haberlerinizi almak için gönderdi" dediler. Onlar da bir kişiye yetecek tek üzüm tanesi verip, "Mûsâ'ya ve kavmine gidin ve kendinizi meyvenizin büyüklüğüne göre ölçün" dediler. Mûsâ (a.s)'ın yanına gelince, "Ey Mûsâ! Artık sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Sonra Yahyâ b. Abdurrahman'dan şöyle nakletmiştir: Enes b. Mâlik'i gördüm. Eline bir sopa aldı ve ne kadar olduğunu bilmediğim bir ölçü belirledi. Sonra ondan elli veya elli beş uzunluğunda yer ölçtü. Sonra "Bu Amalika'ların uzunluğudur" dedi. Burada birçok müfessir bu zorba ve güçlü kuvvetli insanların bedenlerinin büyüklüğüne, Âdem (a.s)'ın kızının oğlu Uc b. Unuk'un aralarında bulunduğu ve uzunluğunun 3333,3 arşın olduğuna dair İsrâiloğullarının uydurma hikâyelerini zikretmiştir. Bunlar insanın söylemeye hayâ ettiği şeylerdir.

[2582] Ayrıca bunlar sahih hadis kitaplarında yer alan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Allah (c.c) Âdem (a.s)'ı 60 arşın yarattı. Sonra insanlar gitgide günümüze kadar küçüldüler"*[195] hadisine aykırıdır. Sonra bu adamın kâfir

195 Buhârî, 3326; Müslim, 2841; Ahmed b. Hanbel, 2/315; Abdurrezzak, 19435; İbn Hibbân, 6162.

Scanned with CamScanner

ve veled-i zina olduğu, Nûh (a.s) tufanında gemiye binmeyi reddettiği, tufanın dizine bile ulaşamadığı gibi şeyler zikretmişlerdir. Bunlar yalan ve iftiradır. Çünkü Allah (c.c) Nûh (a.s) 'ın yeryüzündeki tüm kâfirlere beddua ettiğini haber vermektedir. Allah (c.c) şöyle buyurur: *"Nûh, 'Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!' dedi"* (Nûh, 26) Yine şöyle buyurur: *"Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık. Sonra da geri kalanları suda boğduk."* (Şuarâ, 120) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"(Nûh), 'Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur' dedi."* (Hûd, 43) Nûh (a.s)'ın kâfir oğlu boğulduğuna göre, kâfir ve veled-i zina olan Unuk oğlu Uc nasıl hayatta kalabilir? Bu aklen de şer'an da mümkün değildir. Kaldı ki Unuk oğlu Uc diye birinin varlığı bile şüphelidir.[196] Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufda bulunduğu iki kişi şöyle dedi." İsrâiloğulları Allah'ın elçisi Mûsâ (a.s)'a itaate ve onu uymaya yanaşmayınca Allah'ın kendilerine büyük lütuflarda bulunduğu iki kişi onları teşvik etti ki, bunlar Allah'ın emrini önemseyen ve azabından korkan kimselerdi. Bazıları "يَخافون" yerine "يُخافون" (ye harfini üstün yerine ötre, yani "kendinden korkulan" mânâsında bina-i meçhul kipinde) okumuşlardır. Yani insanlar nezdinde heybetli ve saygın kimselerdi. Onların Yuşa b. Nun ile Kaleb b. Yufenna olduğu söylenir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, İkrime, Atiyye, Süddî ve Rebî' b. Enes ile selef ve haleften pek çok kimse böyle demiştir. Onlardan bu iki kişi şöyle demiştir: *"Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin."* Yani, Allah'a tevekkül ettiğiniz, emrine uyduğunuz ve peygamberine itaat ettiğiniz vakit Allah (c.c) size düşmanlarınıza karşı yardım edecek, sizi destekleyecek ve onlara karşı muzaffer kılacak ve sonunda Allah'ın (c.c) sizin için yazdığı beldeye gireceksiniz. Fakat bu onlara hiçbir fayda vermedi ve *"Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; artık sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız, dediler."* Onlar bununla cihattan kaçmış, peygamberlerine muhalefet etmiş ve düşmanla savaşmaktan geri durmuş oluyorlardı. Denilir ki: Onlar cihada yanaşmayıp oradan ayrılmaya ve beldelerine gitmeye yeltenince Mûsâ (a.s) ile Harun (a.s), yapmayı düşündükleri şeyin ne kadar dehşetli olduğunu gös-

196 Uc hakkında sahih veya hasen, hatta zayıf hiçbir hadis yoktur. Sadece mürsel yolla gelen İsrâiliyat vardır ki onlar da hüccet değildir.

Scanned with CamScanner

termek için İsrâiloğullarının önüne geçip Allah'a secdeye kapandılar. Yuşa b. Nun ile Kaleb b. Yufenna da elbiselerini yırtmak sûretiyle yaptıklarından dolayı milletlerini kınadılar. İsrâiloğullarının bu ikisini taşladıkları, büyük olayların ve hâdiselerin cereyan ettiği söylenir.

[2583] Buna karşın, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir günü sahabilere Ebû Süfyân ile birlikte bulunan kafileyi korumak üzere gelen savaşçılarla savaşma hususunda sahabilere danıştığında onların verdiği cevap ne güzeldir! Ticaret kafilesini avlama imkânı kaybedilmiş, kalkan ve kılıçlı teçhizatlarıyla 900-1000 savaşçı onlara iyice yaklaşmıştı. Önce Ebû Bekir (radıyallâhu anh) güzel bir konuşma yaptı. Sonra muhacir sahabilerden bazıları konuşma yaptılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise hâlâ, "Bana bir şey söyleyin ey Müslümanlar!" diyordu. Bundaki kastı sadece, Ensar'ın fikrini öğrenmekti. Çünkü o gün Müslümanların büyük çoğunluğunu onlar oluşturuyordu. Bunun üzerine Sa'd b. Muaz şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Sanki bizi kastediyorsun! Seni hak dinle gönderen Allah'a andolsun ki, bize şu denizi gösterip dalsan seninle birlikte dalarız ve bizden tek bir kimse geri kalmaz. Yarın bizi düşmanla karşı karşıya getirmenden hoşlanmamamız gibi bir durum yoktur. Biz savaşta sebat eden, düşmanla tüm samimiyetiyle savaşan insanlarız. Umarız ki Allah (c.c) sana bizimle ilgili olarak gözünü aydınlatacak, seni mutlu edecek şeyler gösterir. Sen bizi Allah'ın bereketi üzere yürüt!" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sa'd'ın konuşmasına sevindi ve bu ona moral verdi.[197]

[2584] Ebû Bekir b. Mirdeveyh, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir'e doğru yola çıktıktan sonra Müslümanlarla istişare etti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) görüşünü söyledi. Sonra onlara görüşlerini tekrar sordu. Bunun üzerine Ensar'(dan bazıları), "Ey Ensar topluluğu, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sizi kastediyor" dediler. Bunun üzerine Ensar, "Öyleyse, biz ona İsrâiloğullarının Mûsâ (a.s)'a söyledikleri gibi, 'Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız' demiyoruz. Seni hak ile gönderen Allah'a andolsun ki, düşmanla Berku'l-Ğimad'a (Yemen'de bir mevki) kadar savaşmamızı emretsen bile sana uyarız" dediler.[198] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Hibbân da rivayet etmişlerdir.

197 Müslim, 1779; Ebû Dâvûd, 2681; Ahmed b. Hanbel, 3/219; İbn Hibbân, 4722.

198 Ahmed b. Hanbel 3/105; Nesâî, et-Tefsir, 161; Ebû Ya'lâ, 3766; İbn Hibbân, 4721. Senedi sahihtir. Humeyd et-Tavil, İbn Hibbân'ın rivayetinde işittiğini açıkça ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

[2585] İbn Merdûyeh, Utbe b. Abdussulemi'den şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına, "Savaşmayacak mısınız?" deyince onlar, "Savaşacağız. Biz İsrâiloğullarının dedikleri gibi, "Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" demeyiz. Bilakis diyoruz ki: "Sen ve Rabbin gidip savaşın, biz de sizinle birlikte savaşacağız."[199] O gün böyle diyenlerden biri de Mikdad b. Amr el-Kindi (radıyallâhu anh) idi.

[2586] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Târık b. Şihab'dan şöyle nakleder: Bedir günü Mikdad Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Biz İsrâiloğullarının Mûsâ (a.s)'a söyledikleri gibi, 'Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız' demiyoruz. Bilakis, 'Sen ve Rabb'in gidin, savaşın. Biz de kesinlikle sizinle birlikte savaşacağız.'[200] İmam Ahmed b. Hanbel hadisi bu tarikle böyle rivayet etmiştir.

[2587] Başka tarikle de şöyle nakletmiştir: ...Târık b. Şihab'dan; İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle anlattı: Mikdad'ın öyle bir hareketine şahit oldum ki, onu yapmış olmayı onun ağırlığınca mala sahip olmaktan daha çok temenni ederdim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere beddua ederek geldi. Mikdad, "Ya Rasûlallah! Biz İsrâiloğullarının Mûsâ (a.s)'a dedikleri gibi, *'Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız'* demeyiz. Bilakis senin sağında, solunda, önünde ve arkanda savaşacağız" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün bundan dolayı parladığını ve buna sevindiğini gördüm.[201]

[2588] Bunu İmam Buhârî de Meğazi ile Tefsir kitaplarında birçok tarikle Muharik'ten rivayet etmiştir. Tefsir kitabındaki rivayet şöyledir: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan: Mikdad Bedir günü "Ya Rasûlallah! Biz sana İsrâiloğullarının Mûsâ (a.s)'a söyledikleri gibi "Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" demiyoruz. Bilakis sen yürü biz de seninle beraberiz." dedi. Sanki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna sevindi..."[202] Buhârî daha sonra şöyle demiştir: "...Süfyân'dan, o Muharik'ten, o da Târık'tan şöyle rivayet etti: Mikdad Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ..."

199 Şahitlerinde hasen bir hadistir. Senedi leyyindir, fakat öncesindeki ve sonrasındaki hadisle kuvvetlenmektedir.

200 Ahmed b. Hanbel (4/314) rivayet etmiştir. Râvileri Buhârî'nin râvileridir. Fakat zahire bakılırsa mürseldir. Çünkü, bir sonraki hadisin delalet ettiği gibi İbn Şihab bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan işitmiştir.

201 İmam Ahmed (1/389) sahih bir senetle rivayet etmiştir. Sonraki hadise bk.

202 Buhârî 3952; Nesâî, et-Tefsir, 160.

Scanned with CamScanner

[2589] İmam Taberî, Katâde'den şöyle nakleder: Bize anlatıldığına göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye günü müşrikler hedy kurbanı kesmelerini engelledikleri ve kurban kesmelerinin önüne geçmeye çalıştıklarında ashabına, "Ben hedy kurbanını götürüp Kâbe'nin orada keseceğim" dedi. Mikdad b. Esved de, "Vallahi biz peygamberlerine, 'Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız' diyen İsrâiloğulları gibi olmayacağız. Bilakis sen ve Rabbin gidip savaşın, biz de seninle birlikte savaşacağız" dedi. Bunu duyan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı oraya birikiverdiler.[203] Bunun Hudeybiye günü gerçekleştiği kesinse Mikdad'ın (radıyallâhu anh) bu sözü Bedir'de söyledikten sonra orada da tekrarlamış olması mümkündür.

"Mûsâ, 'Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır' dedi." Yani, İsrâiloğulları savaştan kaçınınca Mûsâ (a.s) onlara öfkelenmiş ve *"Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum..."* diyerek beddua etmiştir. Yani, ben ve kardeşim Harun dışında onların hiçbiri sözümü dinleyip de Allah'ın emrini uymuyor, çağrıma icabet etmiyor. "Bizimle bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır." Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yani, benimle onlar arasındaki hükmünü ver. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmiştir. Dahhâk da, "Onlarla aramızda hükmünü ver ve onlarla aramızı aç" diye tefsir etmiştir. Başka biri de, "aramızı ayır"dan kasıt "beni onlardan ayır, onlarla alakamı kes" demektir, demiştir. Nitekim şair de şöyle der:

يَا رب فافرق بَيْنَه وبَيْني أشدّ ما فَرقْت بَيْن اثنين

Rabbim, benimle onun arasını ayır.

Aralarını en çok ayırdığın iki şey kadar.

"Allah da şöyle buyurdu: Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar..." Cihada yanaşmamaları üzerine Mûsâ (a.s) onlara beddua edince Allah (c.c) onlara bu şehre kırk yıl boyunca girmeyi yasakladı. Şaşkın kimseler oldular. Sürekli dolaşıyor ve oradan çıkamıyorlardı. Bulutun gölgelemesi, gökten

203 Taberî (11686) Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

kudret helvası ile bıldırcın kuşunun inmesi, yanlarında taşıdıkları sert kayadan suyun kaynaması ve Mûsâ (a.s)'ın asasıyla her vuruşunda ondan her bir kabile için su fışkırması gibi Allah'ın Mûsâ (a.s)'a destek olarak verdiği birçok ilginç olaylar ve olağanüstü hâdiseler bu dönemde gerçekleşmiştir. Tevrat'ın inmesi, hükümlerin konması ve zaman kubbesi adı verilen Ahit kubbesinin yapılması da burada olmuştur.

Saîd b. Cübeyr'den şöyle nakledilir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a, *"Allah da şöyle buyurdu: Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır..."* buyruğu hakkında sordum, şöyle cevap verdi: "Yeryüzünde kırk yıl boyunca şaşkın şaşkın dolaştılar. Her gün seyir halindeydiler, yerleşik bir hayatları yoktu. Sonra bu haldeyken onları bulut gölgeledi ve kudret helvası ile bıldırcın eti gönderildi. Bu, Fitneler adındaki hadisten bir bölümdür.[204] Bir süre sonra Harun (a.s), ondan üç yıl sonra da Mûsâ (a.s) vefat etti. Allah (c.c) Mûsâ (a.s)'ın halifesi olarak başlarına Yuşa b. Nun'u geçirdi. Bu sürede İsrâiloğullarının çoğu öldü. Yuşa b. Nun ve Kaleb dışında tamamının öldüğü de söylenir. Buradan hareketle bazı müfessirler Allah'ın (c.c) bu âyetinde, "Öyleyse orası onlara yasaklanmıştır"dan sonra durmuşlar, "أربعين سنة" (kırk yıl) ifadesini "يتيهون في الأرض" (yeryüzünde şaşkın dolaşacaklar) ile mansup yapmışlardır. Yani, "Yeryüzünde kırk yıl şaşkın şaşkın dolaşacaklar..." Kırk yıl bitince Yuşa b. Nun (a.s) İsrâiloğullarıyla veya onlardan ve ikinci nesilden geride kalanlarla birlikte çölden çıkıp Kudüs'e yöneldi ve orayı kuşattı. Kudüs'ün fethi Cuma günü ikindiden sonra gerçekleşti. Güneş batmak üzereydi. Cumartesi gününün girmesinden korkunca, "Sen de emrolunmuşsun, ben de emrolundum. Allah'ım! Onu benim için durdur" dedi. Allah (c.c) da Kudüs'ü fethedene kadar batmasını engelledi. Allah (c.c) Yuşa b. Nun'a, Kudüs'e girerken kapısından secde ederek ve "Hıtta", yani "Allah'ım! Günahlarımızı bağışla!" diyerek girmelerini emretti. Onlarsa emre uymayıp kalçaları üzere sürünerek ve "Habbetun fi şa'ra" (arpa içinde buğday tanesi) diyerek girdiler. Bunların tamamı Bakara sûresinde geçti.

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Allah da şöyle buyurdu: Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar..."* Kırk yıl bo-

204 İnşallah Tâhâ sûresinde gelecek. Çok zayıf bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

yunca şaşkın halde dolaştılar. Bu dönemde Mûsâ (a.s), Harun (a.s) ve kırk yaşın üstünde olan herkes öldü. Kırk yıl geçtikten sonra onlarla Yuşa b. Nun mücadele etti. Bu görev Mûsâ (a.s)'dan sonra ona verilmişti ve Kudüs'ü de o fethetti. Kendisine "Bugün Cuma günüdür" denilen odur. İnsanlar Kudüs'ü fethetmeye karar vermişlerdi. Güneş batmaya yaklaşınca Cumartesi gününün girmesinden korktu (zira, İsrâiloğullarının o gün çalışması yasaktır) ve güneşe "Ben de emrolundum, sen de emrolundun" dedi. Bunun üzerine güneş, orayı fethedene kadar batmadı. Fethettikleri yerde benzeri hiç görülmemiş ganimetler buldular. Ganimetleri ateşe attılar, fakat ateş yakmadı. Peygamber, "Aranızda ganimetten mal aşıranlar var" dedi. Sayıları on iki olan kabilelerin başlarını çağırdı ve onlarla bey'atlaştı. Onlardan birinin eli eline yapışınca, "Çalınan ganimet sende; onu çıkar" dedi. O da gözleri yakuttan, dişleri inciden olan altın bir baş çıkarıp ganimetlerin olduğu yere bıraktı. Bunun üzerine ateş gelip ganimetleri yok etti. Burada anlatılan şeyler sahih hadis kitaplarında da zikredilmiştir.[205]

Taberî ise "kırk yıl" kelimesinin âmilinin "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır" olduğunu, onların kırk yıl boyunca oraya girmeden beklediklerini, hiçbir hedefleri olmaksızın karada şaşkın şaşkın dolaştıklarını tercih etmiştir. O şöyle der: Daha sonra Mûsâ (a.s) ile çıktılar ve Kudüs'ün fethi onlarla gerçekleşti. Sonra buna eski milletlerin tarihi alanında uzman âlimlerin Uc b. Unuk'u Mûsâ (a.s)'ın öldürdüğüne dair icmalarını delil göstermiştir. Şöyle demiştir: Onun öldürülmesi şaşkın dolaşma döneminden önce olsaydı İsrâiloğulları Amalika'dan korkmazlardı. Bu da onun çöle düştükten sonra olduğunu gösteriyor. Taberî yine şöyle der: Bu âlimler Bel'am b. Baura'nın Mûsâ (a.s)'a beddua etmek sûretiyle zorbacılara yardım ettiği hususunda ittifak etmişlerdir. Taberî şöyle der: Bu ise ancak çöle düştükten sonra olmuştur. Çünkü, onlar çöle düşmeden önce Mûsâ ile kavminden korkmuyorlardı. Bu onun delillendirmesidir.

Taberî daha sonra Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Mûsâ (a.s)'ın asası on arşın, atış mesafesi on arşın ve kendisinin boyu da on arşındı. Mûsâ (a.s) onu fırlattı ve Uc'un eğe kemiğine isabet ettirip öldürdü. Hatta Nil nehri halkı onu bir yıl boyunca köprü

205 Bk. Sahih-i Buhârî, 3124; Müslim, 1747.

Scanned with CamScanner

olarak kullandılar. Taberî, Nevf el-Bekali'den de şöyle rivayet etmiştir: Uc'un yatağı on arşın, Mûsâ (a.s)'ın asası da on arşın uzunluğundaydı. Havada on arşın mesafeye fırlattı ve Uc'a vurdu. Onun aşığına isabet ettirdi ve Uc ölü olarak yere düştü. İnsanlar onu üzerinden geçtikleri köprü yaptılar.[206]

"Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme, dedi." Bu Mûsâ (a.s)'a yapılan bir tesellidir. Yani, onlar için üzülme ve hüzünlenme! Allah (c.c) onlar hakkında her ne hüküm verse onu hak ediyorlar.

Bu kıssada Yahudiler azarlanmakta, rezaletleri, emrolundukları cihad hususunda Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhalefetleri ortaya konmaktadır. Onlar düşmanla mücadele etme ve savaşma hususunda zaaf göstermişlerdi. Oysa Allah'ın elçisi, kelimullah ve zamanın seçkin kulu olan Mûsâ (a.s) aralarındaydı ve onlara düşmanlarına karşı zafer ve galibiyet müjdesi veriyordu. Üstelik onlar, Allah'ın, düşmanları Firavun'a verdiği ceza ve azaplara, onu ve ordusunu denizde boğmasına şahit olmuşlar, sevinsinler diye bunlar gözleri önünde cereyan etmişti. Bu hâdiselerin üzerinden fazla bir zaman geçmemiş olmasına rağmen onlar teçhizat ve sayı bakımından Mısırlıların onda biri bile etmeyen bir halkla savaşmaktan kaçınıyorlardı. Böylece onların bu iğrençlikleri avamı ve havasıyla herkesin önüne serildi ve gecenin kapatamayacağı ve gölgenin örtemeyeceği bir şekilde rezil rüsva oldular. Onlar hâlâ cehaletleri içinde yüzmekte, sapkınlıkları içinde şaşkın halde yaşamaktadırlar. Allah'ın buğzettiği kimseler ve Allah'ın düşmanları oldukları halde bir de, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" derler. Oysa Allah (c.c) onları domuzlara ve maymunlara çevirerek yüzlerini iğrençleştirmiş, kızgın ateşli cehenneme girinceye kadar kendilerinden ayrılmayacak lânete duçar etmiştir. Orada da ebedi kalacaklarına hükmetmiştir. Olan her şeyde hamd O'na mahsustur.

206 Bu ve öncesindeki israiliyattandır, hiçbirinde hüccet olamaz. İbn Kesir de bunu delil makamında zikretmemiş, sadece İmam Taberî'nin sözünü nakletmiştir. Nitekim bu haberleri biraz önce reddetmiştir. Sonra, insanoğlu ne kadar güçlü ve sağlam olursa olsun, öldüğünde eklemleri ve âzaları gevşer ve çürür. Beden ancak onda ruh olduğunda ayakta durur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

Habil ile Kabil Kıssası:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ ۘ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ۭ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ۭ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَآ أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ ۚ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۚ وَذٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ۚ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ ۭ قَالَ يَا وَيْلَتَىٰٓ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي ۚ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ۛ ﴿٣١﴾

27. Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder" dedi (ve ekledi;)

28. Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.

29. Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur.

30. Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü; bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. O da, "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve yaptığına pişman olanlardan oldu.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, cumhura göre Âdem (a.s)'ın öz oğulları olan Habil ile Kabil olayında azgınlık, haset ve zulmün korkunç neticelerini anlatmaktadır. Onlardan birinin diğerine haksız yere ve Allah'ın ona lütfettiği nimeti ve sadece Allah için samimiyetle takdim ettiği kurbanını kabul edişini kıskanarak nasıl saldırdığını, maktulün sonuçta günahlarından kurtulmak ve cennete girmekle kazançlı çıkarken kâtilin hüsrana uğrayıp dünya ve âhiret ticaretinden zararla çıktığını anlatmaktadır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat."* Yani, o hasetçi ve azgın "domuz ve maymunların kardeşleri Yahudilere", onların benzerlerine ve emsallerine Âdem (a.s)'ın iki oğlunun kıssasının anlat. Ki onlar selef ve haleften birçok kişinin anlattığına göre Habil ile Kabil'dir.

"Gerçek olarak", yani açık biçimde, hiçbir karmaşıklık, yalan, zan, değiştirme, ekleme ve çıkarma yapmaksızın, aynen olduğu gibi. Nitekim yüce Allah başka yerlerde de şöyle buyurur: *"Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler), doğru haberlerdir."* (Âl-i İmrân, 62) *"Biz sana onların (Ehl-i Kehf'in) başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz."* (Kehf, 13) *"İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur."* (Meryem, 19)

Selef ve haleften birçok kimsenin onlar hakkında anlattıkları bazı şeyler şöyledir: Allah (c.c) Âdem (a.s)'a zaruretten dolayı kızlarını oğullarıyla evlendirmesine izin vermişti. Ancak her karında bir oğlu ile bir kızı oluyor ve bir karında olan kızını diğer karında olan oğluyla evlendiriyordu. Habil'in (aynı karından) kızkardeşi çirkin, Kabil'inki ise güzel ve parlak idi. Kabil onunla Habil yerine kendisi evlenmek istedi. Âdem (a.s) ise birer kurban takdim etmedikçe kabul etmeyeceğini, kimden kabul olunursa kızla onun evlenebileceğini söyledi. İkisi de birer kurban takdim ettiler. Kurban Habil'den kabul edilirken Kabil'den kabul edilmedi. Daha sonra Allah'ın, Kitabı'nda anlattığı olay gerçekleşti.

Müfessirlerin Konuyla İlgili Sözleri:

Süddî, Ebû Mâlik, Ebû Sâlih ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, Mürre kanalıyla İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan ve bazı sahabilerden naklen şöyle demiştir: Âdem (a.s)'ın her oğlu olduğunda onunla bir de kızı oluyordu. Bu

Scanned with CamScanner

karında olan oğlunu diğer karında olan kızıyla, diğer karında olan kızını da bu karında olan oğluyla evlendiriyordu. Âdem (a.s)'ın Kabil ile Habil adında iki oğlu oldu. Kabil'in bağ bahçesi, Habil'in ise hayvanları vardı. En büyükleri Kabil'di ve kızkardeşi Habil'in kızkardeşinden daha güzeldi. Habil onun kızkardeşiyle evlenmek isteyince kabul etmedi ve "O benim kızkardeşim ve benimle doğdu. Hem de senin kızkardeşinden daha güzel. Onunla evlenmeye ben daha lâyığım" dedi. Babası Kabil'e kızkardeşini onunla evlendirmesini emrettiyse de Kabil yine kabul etmedi. Sonra kıza hangisinin daha layık olduğunu öğrenmek için Allah'a birer kurban takdim ettiler. O arada Âdem (a.s) yanlarından ayrılmış Mekke'yi görmeye gelmişti. Allah (c.c) ona, "Biliyor musun, benim yeryüzünde bir evim var?" dedi. Âdem, "Hayır ey Allah'ım!" dedi. Allah (c.c), "Benim Mekke'de bir evim var, oraya gel!" buyurdu. Âdem (a.s) göğe, "Oğlumu bir emanet olarak koru!" dedi, fakat gök bunu kabul etmedi. Yere söyledi, kabul etmedi, dağlara söyledi, onlar da kabul etmediler. Sonunda Kabil'e söyledi. Kabil, "Tamam, git! Döndüğünde aileni seni mutlu edecek bir halde bulacaksın" dedi. Âdem (a.s) oradan ayrıldığında kurbanlarını takdim ettiler. Kabil ona karşı böbürlendi, "Ben kızkardeşime senden daha layığım. O benim kardeşim. Senden büyüğüm ve babamın yerine geçecek olan oğluyum" dedi. Habil besili ve genç bir hayvan, Kabil ise bir deste buğday takdim etti. Hatta arasında iri bir başak gördü ve desteden çıkarıp yedi. Ateş inip Habil'in kurbanını yedi ve Kabil'in kurbanına bir şey yapmadı. Bunun üzerine Kabil sinirlendi ve "Kardeşimle evlenmemen için seni öldüreceğim" dedi. Habil, "Allah (c.c) ancak müttakilerden kabul eder" dedi. Bunu Taberî rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim, İbn Huseym'den şöyle nakleder: Saîd b. Cübeyr bana İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan duyduğu şu şeyleri anlattı: Kızın ikiz erkek kardeşiyle evlenmesi yasaklanmış, onunla diğer kızkardeşlerinin evlenmesi emredilmişti. Âdem (a.s)'ın her karında bir erkek bir kız çocuğu oluyordu. O dönemde bir güzel bir de çirkin kızı oldu. Çirkinin (ikiz) kardeşi, "Beni kızkardeşinle evlendir, ben de seni kızkardeşimle evlendireyim" dedi. O ise, "Hayır. Kızkardeşimle evlenmeye ben daha hak sahibiyim" dedi. İkisi de Allah'a (c.c) kurban sundular. Hayvan sunanın kurbanı kabul edilirken, buğday sunanınki kabul edilmedi. O da onu öldürdü." Bunun senedi iyidir. İbn Ebî Hâtim Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Hani birer kurban takdim etmişlerdi de" buyruğu hakkında şöyle nakleder: İkisi de birer kurban

Scanned with CamScanner

sundu. Hayvan besleyicisi olan kardeş en gözde, en parlak ve en iyi bir koç, çiftçi ise bir avuç yiyecek (ekin) sundu. Allah koçu kabul etti, diğerini ise kabul etmedi. Allah (c.c) onu cennette kırk koç olarak bulundurdu. İbrâhim (a.s)'ın kestiği koç da budur. Senedi iyidir.

Taberî, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Âdem (a.s)'ın iki oğlu birer kurban takdim ettiler ve birinden kabul olunup diğerinden kabul olunmadı. Zira, onlardan birinin bağ bahçesi, diğerinin ise koyunları vardı. Kurban sunmaları emredilince koyunları olan gönül hoşluğuyla en değerli, en semiz ve en iyisini sunarken bağ bahçesi olan istemeye istemeye en kötü, en değersiz olan ekini sundu. Allah (c.c) da davar sahibinin kurbanını kabul etti, fakat bahçesi olanın kurbanını kabul etmedi. Sonra Allah'ın (c.c) kitabında anlattığı olay oldu. Vallahi öldürülen diğerinden daha güçlü ve kuvvetliydi. Fakat günah korkusu onu kardeşine el uzatmaktan alıkoydu. İsmail b. Râfi' el-Medenî el-Kass şöyle nakleder: Bana ulaşan haberlere göre Âdem (a.s)'ın iki oğlu kurban takdim etmekle emrolundular. Onlardan birinin koyunları vardı ve bir kuzusu doğmuştu. Onu çok seviyor, geceleri bile gelip yokluyordu. Aşırı sevgisinden dolayı sırtında taşıyordu. Öyle ki ondan daha çok sevdiği bir malı yoktu. Kurban sunmakla emrolunca Allah (c.c) için onu takdim etti. Allah da (c.c) ondan kabul buyurdu. Bu hayvan İbrâhim (a.s)'ın oğlunun yerine kesilmek üzere gönderilene kadar cennette otlandı. Bunu Taberî rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim der ki: Ali b. Hüseyin'den şöyle nakledilir: Âdem (a.s) Habil ile Kabil'e, "Rabbim bana neslimden Allah'a kurban sunacak kimselerin olacağını bildirdi. İkiniz de birer kurban sunun ki kurbanlarınızla gözüm aydınlansın" dedi. Onlar da kurbanlarını sundular. Habil'in koyunları vardı ve onların en semiz ve en değerli olanını sundu. Kabil'in ise ekinleri vardı ve bayat bir tahıl tanesi takdim etti. Âdem (a.s) yanlarında kurbanları olduğu halde onlarla birlikte gitti. Dağa çıktılar ve kurbanlarını oraya bıraktılar. Sonra üçü birden oturdu. Âdem (a.s) ile iki oğlu kurbana bakıyorlardı. Yüce Allah bir ateş gönderdi. Kurbanlara yaklaştığında oradan bir boyun yaklaştı ve Habil'in kurbanını yüklenip gitti, Kabil'in kurbanını ise bıraktı. Sonra üçü de oradan ayrıldı. Âdem (a.s), Kabil'i Allah'ın sevmediğini anladı. "Yazıklar olsun sana ey Kabil, kurbanın reddedildi" dedi. Kabil, "Sen oğlunu sevdin ve kurbanının kabul olunması için dua ve ibadet ettin. Sonunda onun kur-

Scanned with CamScanner

banı kabul edildi, benimki ise kabul edilmedi" dedi. Kabil Habil'e, "Seni öldürerek senden kurtulacağım. Babam senin için dua etti, kabul olunması için ibadet etti. Allah da onu senden kabul etti" dedi. Onu sürekli tehdit edip duruyordu. Bir gece onu koyunlarının olduğu yere kilitledi. Âdem (a.s), "Ey Kabil, kardeşin nerede?" diye sordu. Kabil, "Beni ona bekçi olarak mı göndereceksin?" dedi. Âdem (a.s), "Yazıklar olsun sana ey Kabil, git ve onu ara!" dedi. Bunun üzerine Kabil içinden, "Onu bu gece öldüreyim" dedi ve yanına bir demir sopa alarak gitti. Habil dönerken yolda karşıladı ve "Ey Kabil, senin kurbanın kabul edildi, benim kurbanım ise kabul edilmedi. Seni kesinlikle öldüreceğim" dedi. Habil, "Ben malımın en iyisini sundum, sen ise en kötüsünü sundun. Allah (c.c) sadece iyi olanı kabul eder. Allah ancak müttakilerden kabul buyurur" dedi. Bu sözü üzerine Kabil öfkelendi ve demiri kaldırıp ona vurdu. Habil, "Yazıklar olsun sana ey Kabil! Allah katında halin nasıl olacak? Allah bu hareketini nasıl cezalandıracak?" dedi. Kabil onu öldürüp bir çukura itti ve üzerine bir miktar toprak attı.

Muhammed b. İshâk eski kitaplar hakkında bilgi sahibi bazı kimselerden şöyle nakleder: Âdem (a.s) Kabil'e Habil'in ikiz kızkardeşiyle, Habil'e de Kabil'in ikiz kızkardeşiyle evlenmesini söyledi. Habil bunu kabul etti. Fakat Kabil kabul etmedi ve kızkardeşinin Habil yerine kendisinin olmasını istedi. "Biz Cennet'te doğduk, onlarsa dünyada doğdular. Ben kızkardeşime daha layığım" dedi. Evvelki kitaplar hakkında bilgi sahibi biri şöyle anlatır: Kabil'in kızkardeşi herkesten güzeldi. O yüzden Kabil onu kardeşinden kıskandı ve kendisinin olmasını arzuladı. Bunların hangisinin gerçekleştiğini Allah (c.c) bilir. Babası ona, "Ey oğlum, o sana helâl değildir" dediyse de Kabil babasının sözünü kabul etmedi. Babası, "Oğlum, öyleyse sen de bir kurban takdim et kardeşin de kurban takdim etsin ve hanginizin kurbanı kabul edilirse kızla evlenmeye o daha layık demektir" dedi. Kabil ziraatle, Habil ise hayvanları otlatmakla uğraşırdı. Kabil buğday, Habil ise en taze koyununu (bazıları inek ğini demiştir) kurban etti. Allah (c.c) beyaz bir ateş gönderdi. Ateş Habil'in kurbanını yedi, Kabil'in kurbanına ise dokunmadı. Ateşin alması kurbanın kabul edildiği mânâsına geliyordu. Bunu Taberî rivayet etmiştir.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: O dönemde sadaka verilen bir fakir söz konusu değildi. Kurban, kişinin takdim ettiği bir şeyden ibaretti. Âdem (a.s)'ın iki oğlu bir gün otururlarken "Bir kurban takdim ede-

Scanned with CamScanner

lim" dediler. Kişi bir kurban takdim ettiğinde Allah (c.c) ondan razı olmuşsa gönderdiği ateş onu yer, razı olmamışsa ateş sönerdi. Bunlar birer kurban takdim ettiler. Bunların biri hayvan otlatır, diğeri çiftçilik yapardı. Koyunları olan en iyi ve en iri koyununu kurban sundu. Diğeri ise az miktarda bir ekinini kurban sundu. Bir ateş gelip ikisinin arasına indi. Koyunu yedi, ekine ise bir şey yapmadı. Âdem (a.s)'ın oğlu, "İnsanlar arasında senin kurbanının kabul edildiğini benim kurbanımın ise kabul edilmediğini bildikleri bir halde mi gezeceksin? Vallahi insanlar sana ve bana senin benden daha faziletli olduğun bir gözle bakamazlar" dedi. Sonra, "Seni öldüreceğim" dedi. Kardeşi, "Benim günahım nedir? Allah (c.c) ancak takva sahiplerinden kabul eder" dedi. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Bu rivayet, daha önce geçen ve bazı kimselerden zikredilen rivayetlerde olduğu gibi, kurbanın sebepsiz yere olmasını, bir kız hakkındaki anlaşmazlıktan dolayı olmamasını gerektirmektedir ki Kur'ân'dan normalde anlaşılan da budur. Zira âyette, "Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş), 'Andolsun seni öldüreceğim' dedi. Diğeri de 'Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder' dedi" buyurulmuştur. Cümlenin akışından anlaşıldığına göre Kabil kendisinin kurbanının kabul edilmeyip kardeşininkinin kabul edilmesinden dolayı ona öfke duymuş ve haset etmiştir. Cumhur arasında meşhur görüşe göre koyunu takdim eden Habil, yiyeceği (ekini) takdim eden ise Kabil'dir ve Habil'den koyunu kabul edilmiştir. Selef ve haleften birçok kimse bunu bizzat söylemiştir ve Mücâhid'den gelen meşhur rivayet de böyledir. Fakat Taberî ondan şöyle nakleder: Ekini takdim eden Kabil'dir ki kurbanı kabul edilen de odur. Bu, yaygın olarak bilinen meşhur görüşe muhaliftir. Muhtemelen aktaranlar iyi ezberleyememişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder." Yani, bu işinde Allah'tan sakınan kimseden kabul eder. İbn Ebî Hâtim Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Tek bir namazımın kabul edildiğini kesin olarak bilmem benim için dünya ve içindekilerden daha sevimlidir. Çünkü, "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder." İbn Ebî Hâtim Meymun b. Hamza'dan şöyle nakleder: Ebû Vail'in yanında oturuyordum. Yanımıza Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'ın talebelerinden Ebû Afif adında biri geldi. Şakik b. Seleme ona, "Ey Ebû Afif, bize Muaz'dan bir şey anlatmayacak mısın?" dedi. Ebû Afif şöyle dedi: Onu şöyle derken işittim: İnsanlar bir yerde toplanıp hareketten alıko-

Scanned with CamScanner

nulurlar. Sonra bir münadi, "Müttakiler nerede?" diye seslenir. Bunun üzerine onlar kalkıp Rahmân'ın himayesine girerler. Allah kendisini onlardan gizlemez, araya perde koymaz. Ben, "Müttakiler kimlerdir?" dedim. "Kendilerini şirkten ve putlara tapmaktan koruyan, ibadeti ihlas ve samimiyetle yapan kimselerdir. Bunlar geçip doğruca cennete giderler" dedi.

"Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." Allah'ın (c.c) kurbanını kabul ettiği salih kardeş, ona karşı hiçbir kusuru olmadığı halde öldürme tehdidinde bulunduğunda kardeşine takvasından (Allah'tan korktuğundan ve çekindiğinden) dolayı böyle demiştir: "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim." Yani, bu kötü ve yanlış hareketine aynısıyla mukabelede bulunmayacağım. Öyle yaparsam sen ve ben hata hususunda eşit oluruz. "Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." Yani, senin bana yapmak istediğinin aynısını sana yapmaktan Allah'tan korkarım. Bilakis, sevabını Allah'tan umarak sabredeceğim. Abdullah b. Amr der ki: Vallahi o diğerinden daha kuvvetliydi, fakat takvası onu engelledi.

[2590] O yüzden Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde şöyle rivayet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İki Müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya geldiklerinde hem katil hem maktul (öldürülen) cehennemdedir"* buyurdu. Sahabiler, "Ya Rasûlallah! Bu katildir, peki maktulün suçu nedir?" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O da arkadaşını öldürmeye kararlıydı"* buyurdu.[207]

[2591] İmam Ahmed b. Hanbel, Büsr b. Saîd'den şöyle nakletmiştir: Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın (şehit edildiği) kargaşada Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Şehâdet ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Öyle bir fitne olacak ki, onda oturan ayaktakinden, ayaktaki yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlı bir halde olacak."* Ben, "Peki evime girse ve öldürmek için elini uzatsa?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Âdem'in oğlu gibi ol!"* dedi.[208] Bunu Tirmizî de rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hasen bir hadistir."

207 Buhârî, 31, 7083; Müslim 2888; Ebû Dâvûd, 4267; Nesâî, 7/125; Ahmed b. Hanbel, 7/46.

208 Ahmed b. Hanbel, 1/185; Tirmizî, 2195; Ebû Ya'lâ, 750. Tirmizî der ki: Hasen hadistir, Hadis söylediği gibidir. Hadisin şahitleri de vardır, dolayısıyla sahihtir.

Scanned with CamScanner

Konuyla ilgili Ebû Hureyre, Habbab b. Eret, Ebû Bekre, İbn Mes'ud, Ebû Vakıd, Ebû Mûsâ el-Eş'ari ve Hareşe'den de hadisler rivayet edilmiştir. Birisi bunu Leys b. Sa'd'dan rivayet etmiş ve senedine (Büsr ile Sa'd b. Ebî Vakkas arasına) bir râvi eklemiştir. Hâfız İbn Asâkir der ki: "O Hüseyin el-Eşcai'dir." Ben derim ki:

[2592] Bunu Ebû Dâvûd da Büsr'den, o da Hüseyin b. Abdurrahman el-Eşcai'den, kendisinin Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'ı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi işittiğini söylerken işittiğini nakletmiştir. O rivayette şöyle geçmektedir: Ben, "Ya Rasûlallah! Evime girer ve beni öldürmek için elini uzatırsa?" dedim. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Âdem (a.s)'ın oğlu gibi ol!"* buyurdu. Râvilerden Yezîd daha sonra, *"Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" âyetini okumuştur. Eyyûb es-Sahtiyani der ki: Bu ümmetten, "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım"* âyetini uygulayan ilk kişi Hz. Osman (radıyallâhu anh)'tır. İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[2593] İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bineğe binip beni terkisine aldı ve *"Ey Ebû Zerr! Söyle bakalım, insanlar şiddetli açlığa duçar olurlar da sen yatağından kalkıp camiye bile gidemezsen nasıl yaparsın?"* diye sordu. "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. *"İffetini koru (kimseden bir şey isteme)!"* buyurdu. *"Ey Ebû Zerr! Söyle bakalım; insanlara evlerini kabre dönüştüren çetin bir hastalık geliverirse ne yaparsın?"* dedi. "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. *"Sabret!"* buyurdu. Sonra *"Ey Ebû Zerr! İnsanlar, (Medine'deki) Zeyt taşlığı kana batacak derecede birbirlerini öldürürlerse ne yaparsın?"* dedi. "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. *"Evinde otur ve kapını kilitle"* buyurdu. "Kendi halime bırakılmazsam?" dedim. *"Kendilerinden olduğun kimselerin yanına gidip aralarında dur"* buyurdu. "Silahımı alayım mı?" dedim. *"O durumda yapmakta oldukları işe iştirak etmiş olursun. Fakat kılıç parıltısının sana korku vermesinden endişe edersen elbisenin ucunu yüzüne at ki (seni öldürmek isteyen) kendisinin ve senin günahını yüklensin"* buyurdu.[209] Bunu İmam Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivayet

209 Ebû Dâvûd, 4409; İbn Mâce, 3958; Ahmed b. Hanbel 5/49; İbn Hibbân, 6685; Hâkim, 4/423; Beyhakî, 8/191.

Scanned with CamScanner

etmişlerdir. Hadisi Ebû Dâvûd ile İbn Mâce başka bir tarikten daha rivayet etmişlerdir.

[2594] İbn Merdûyeh, Rib'i'den şöyle nakleder: Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın cenazesindeyken bir adamı şöyle derken işittim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittiğini söyleyen birinden şöyle duydum: *"Eğer birbirinizle savaşacak olursanız evimin en köşe odasına bakar ve oraya sığınırım. Yanıma biri girecek olursa "Haydi, benim ve senin günahını yüklen!" derim. Böylece Âdem'in iki oğlundan en hayırlısı olurum."*[210]

"Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur." İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Dahhâk, Katâde ve Süddî şöyle demişlerdir: "Hem benim günahımı hem de kendi günahını", yani beni öldürme günahını ve daha önce işlediğin günahları... Taberî der ki: Başkaları ise şöyle mânâ vermiştir: "Hem benim işlemiş olduğum günahları, hem de beni öldürme günahını..." Bunu Mücâhid'in görüşü diye gördüm, fakat yanlış olmasından korkuyorum. Çünkü ondan gelen sahih rivayet bunun tersidir. İmam Taberî'nin kastettiği Süfyân-ı Sevrî'nin Mansur'dan, onun da Mücâhid'den yaptığı şu rivayettir: "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı", yani beni öldürmek sûretiyle işlediğin günahı; "hem de kendi günahını", yani daha önce işlemiş bulunduğun günahları... İsa da İbn Cüreyc kanalıyla Mücâhid'den bunun benzerini rivayet etmiştir. Şibl de İbn Ebî Necîh kanalıyla Mücâhid'den şöyle nakleder: "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip..." Yani, istiyorum ki benim günahlarımı ve döktüğün kanımı alıp ikisinin birden günahlarını yüklenesin.

Ben derim ki: Birçok kimse böyle inanır ve şu asılsız hadisi zikrederler: *"Katil maktul üzerinde hiçbir günah bırakmaz."*[211] Bezzâr da buna benzer bir hadis rivayet etmiştir, fakat sahih değildir.

---

210 Sahihtir. Hadisin şahitleri vardır. Onlardan biri önceki hadistir.

211 Zerkeşi, Tezkire'de (50, 51) şöyle der: İbn Kesir, Tarih'inde şöyle demiştir: Bu zayıf bile olsa hiçbir senedi bulunmayan asılsız bir rivayettir. Mânâsı ise doğrudur.
Ben derim ki: Eğer, fitnelerde Müslüman kardeşinin kanının dökülmesinin önüne geçmek mânâsında daha önce geçen hadislere hamlolunursa mânâsı da doğrudur. Fakat katil kâfir, müşrik veya eşkıya biriyse ona teslim olmak caiz değildir. Bilakis, onu öldürmesini gerektirse bile kendisini savunması gerekir.

Scanned with CamScanner

[2595] Bezzâr'ın Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Haksız yere adam öldürmek istisnasız tüm günahları siler."*[212] Bu da bu senetle sahih değildir. Sahih olsa bile mânâsı, "Allah, çektiği öldürülme acısından dolayı maktulün günahlarını siler" şeklindedir. Yoksa günahlarının katilin üzerine yüklenmesi kastedilmemiştir. Fakat bazı kimseler hakkında bu da denk gelebilir ki genelde de böyledir. Zira, kıyâmet gününde Arasat meydanında maktul kâtilden hakkını ister. Gördüğü zulüm miktarınca sevaplarından alınır. Sevapları borcunu kapatamazsa maktulün günahlarının bir kısmı alınıp kâtile yüklenir. Bazen maktulün tüm günahlarının kâtile yüklendiği olur. Nitekim tüm haksızlıklarla ilgili Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih bir hadis vardır. Adam öldürmek de onların en büyük ve en dehşetlisidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Taberî ise şöyle demiştir: "Bu konuda en isabetlisi şöyle demektir. Âyetin mânâsı şöyledir; Ben senin, beni öldürme günahınla dönmeni isterim. "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı yüklenesin..." cümlesinin mânâsı budur. "Hem de kendi günahını yüklenesin" ifadesinin mânâsı ise "öldürme dışındaki günahlarını" şeklindedir. Yani Allah'a (c.c) karşı işlediğin başka günahları. Doğrusunun böyle olduğunu söylememizin sebebi tefsircilerin bunda icma etmeleridir. Allah da (c.c) her amel sahibinin, amelinin iyi veya kötü sonucunu göreceğini bildirmiştir. Allah'ın kulları hakkındaki hükmü böyle olduğuna göre maktulün günahlarını kâtilin üzerinde olması mümkün değildir. Kâtil, maktulün yaptığı günahlardan değil, sadece haram olan adam öldürme günahı ile işlediği diğer günahlarından sorumlu tutulur."

Bu Taberî'nin ifadesidir. Taberî daha sonra bir soru getirir ki özetle şöyledir: Kardeşinin kendisini öldürmesi haram olduğu halde Habil nasıl Kabil'in onu öldürmesini ve başka günahlarının üzerine olmasını istemiştir? Taberî cevabı özetle şöyle vermiştir: Habil kardeşi kendisine saldıracak olursa onunla savaşmayacağını, hatta hiçbir şekilde dokunmayacağını, bir öldürme olacaksa kendisinden değil, kardeşinden sadır olmasını istemişti. Ben derim ki: Habil'in bu sözü alacak olsaydı Kabil için bir öğüt, sakınsaydı onun için bir sakındırmaydı. O yüzden de, "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı

212 Bezzâr (1545) rivayet etmiş ve "Bundan başka bir kanalla geldiğini bilmiyoruz" demiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10602), "Râvîleri sikadır" demiştir.

Scanned with CamScanner

hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur" demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Habil kardeşini cehennemle uyarmış ve korkutmuş, fakat Kabil geri durmamış ve sakınmamıştır.

"Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü; bu yüzden de kaybedenlerden oldu." Yani, nefsi bunu ona hoş ve güzel gösterdi, kardeşini öldürmeye teşvik ve tahrik etti, o da öldürdü. Yani, bu nasihat ve uyarıyı yapmışken yine de öldürdü. Daha önce İmam Ebû Câfer el-Bakır'dan (ki o Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'nin oğlu Muhammed'dir) gelen "Kabil onu elindeki demir sopayla öldürdü" rivayetini zikretmiştik. Süddî ise Ebû Mâlik'ten, Ebû Sâlih kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, Mürre kanalıyla Abdullah b. Mes'ud ile bir grup sahabiden şöyle rivayet etmiştir: "Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü." Kabil öldürmek için kardeşini yanına çağırdı. Bunun üzerine kardeşi dağların tepesine kaçtı. Hayvanlarını otlatırken uyuduğu bir anda Kabil geldi ve bir kaya alıp onunla kafasını ezerek öldürdü. Sonra onu dağ başında olduğu gibi bıraktı. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Kitap ehli bazı kimselerden, Kabil'in onu yırtıcı hayvanların öldürdüğü gibi boğarak ve ısırarak öldürüldüğü de rivayet edilmiştir. İbn Cüreyc der ki: Kabil öldürmek istediğinde Habil boynunu önüne eğiyordu. Sonra İblis bir hayvanı getirdi ve başını bir taşın üzerine koydu, sonra bir taş alıp öldüreyapıp. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Abdullah b. Vehb, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den, o da babasından şöyle rivayet eder: Kabil öldürmek için kardeşinin başını tuttu. Habil onun için yere yattı. Başını ve kemiklerini yokluyor ve nasıl öldüreceğini bilmiyordu. O esnada İblis geldi ve "Onu öldürmek mi istiyorsun?" dedi. Kabil "Evet" deyince, "Şu kayayı al ve başına at" dedi. O da alıp attı ve başını yardı. İblis derhal Havva'nın yanına gelerek, "Ey Havva, Kabil Habil'i öldürdü," dedi. Havva, "Ne söylüyorsun sen. Katletmek nedir?" dedi. İblis, "Kişi yemez, içmez ve hareket etmez" dedi. Havva, "Yani ölüm mü?" dedi. O, "Evet" deyince Havva çığlık atmaya başladı. O sırada Âdem (a.s) yanına girdi. Havva hala çığlık atıyordu. Ona, "Ne oldu sana?" diye sordu. Havva cevap vermedi. Sorusunu iki defa tekrarladı, fakat Havva yine karşılık vermedi. Âdem (a.s), "Çığlık senin ve kızlarının olsun. Ben ve oğullarım ise çığlık atmayacağız" dedi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

"Bu yüzden de" dünya ve âhirette *"kaybedenlerden oldu."* Bundan daha büyük bir hüsranlık var mıdır?

[2596] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim haksız yere birini öldürürse onun günahından bir pay Âdem (a.s)'ın ilk oğluna verilir. Çünkü öldürme çığırını ilk açan odur."*[213] Bunu Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir. Taberî Mücâhid'den şöyle nakleder: Habil'in öldürüldüğü günden beri kâtilin inciğinden baldırına kadar bir ayağı asılı haldedir. Yüzü Güneş'e dönüktür ve nerede gitse oraya döner. Üzerinde yazın ateşten, kışın ise kardan bir barınağı vardır. Taberî yine şöyle der: Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Biz Âdem (a.s)'ın kâtil oğlunun, çektikleri azaplarda cehennemliklerle gerçek bir ortaklığının olduğunu, azabının yarısının ona olduğunu görmekteyiz. Taberî'nin Hakim b. Hukeym'den şöyle naklettiğine göre o Abdullah b. Amr'dan şöyle nakletmiştir: Cehennemdeki en bahtsız insan Âdem (a.s)'ın kardeşini öldüren oğludur. Kardeşini öldürdüğü günden kıyâmet kopuncaya kadar yeryüzünde hangi kan dökülse ondan ona bir şer bulaşır. Çünkü o öldürme çığırını ilk açan kişidir." İbrâhim en-Nehâi der ki: Haksız yere kim öldürülürse Âdem (a.s)'ın ilk oğlu ile şeytanın onda bir payı vardır. Bunu da Taberî rivayet etmiştir.

"Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. O da, 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim' dedi ve yaptığına pişman olanlardan oldu." Süddî daha önce geçen ve sahabelere kadar uzanan senediyle şöyle rivayet etmiştir: Kardeşi ölünce ne yapacağını bilmez halde cesedini dağ başında bıraktı. O arada Allah (c.c) iki kardeş karga gönderdi. Bunlar kavga ettiler ve sonunda biri diğerini öldürdü. Sonra bir yeri eşeleyip onu oraya koydu ve üzerini toprakla örttü. Kabil bunu görünce, "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim, dedi." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir karga ölü bir karganın yanına gelip üstüne toprak attı ve onunla örttü. Bunun üzerine kardeşini öldüren kâtil, *"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim"* dedi. Dahhâk, İbn Abbâs

213 Buhârî, 3335; Müslim, 1677; Tirmizî, 2673; Nesâî, 7/81; İbn Mâce, 2616; Ahmed b. Hanbel, 1/382; İbn Hibbân, 5683; Beyhakî, 8/15.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kabil kardeşini bir yıl boyunca bir torba içerisinde omzunda taşıyıp durdu. Nihayet Allah (c.c) iki karga gönderdi. Onları bir çukuru kapatırken görünce, *"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim"* dedi ve kardeşini gömdü. Leys b. Ebî Süleym, Mücâhid'den şöyle nakleder: Onu ne yapacağını bilemeden yüz yıl boyunca omzunda taşıdı. Sürekli taşıyıp bir yere bırakıyordu. Sonunda kargayı gömen bir karga görünce, *"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim"* dedi. Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir.

"Ve yaptığına pişman olanlardan oldu." Atiyye el-Avfî der ki: Kabil kardeşini öldürünce onu yanına aldı. Bir süre sonra bedeni kokuşunca kuşlar ve yırtıcı hayvanlar yemek için üşüşüp ne zaman atacağını beklemeye başladılar. Bunu Taberî rivayet etmiştir.

Muhammed b. İshâk eski kitaplar hakkında bilgisi bulunan bazılarından şöyle rivayet eder: Onu öldürünce ölüsü elinde kaldı ve onu ne yapacağını bilemedi. Çünkü söylediklerine göre Habil Âdemoğullarından ilk öldürülen ve ilk ölen kişidir. "Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. O da, 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim' dedi ve ettiğine yananlardan oldu." İbn İshâk devamla şöyle der: Tevrat ehli şöyle der: Kabil Habil'i öldürünce Allah (c.c) ona, "Ey Kabil, kardeşin Habil nerede?" dedi. Kabil, "Bilmiyorum, ben onun bekçisi değilim" dedi. Allah (c.c) şöyle buyurdu: "Kardeşinin kanı yeryüzünden bana sesleniyor. Şu anda, ağzını açıp elinden kardeşinin kanını alıp yutmuş olan yeryüzü tarafından lanetlenmiş bulunmaktasın. Sen çalıştığında toprak ekinini sana eskisi gibi vermeyecek. Sonunda korku ve panik içinde yeryüzünde başıboş dolaşıp duracaksın." Hasan-ı Basrî, "Ve yaptığına pişman olanlardan oldu" buyruğu ile ilgili şöyle der: Yüce Allah onu hüsrandan sonra bir de pişmanlık duygusuyla kaplatmıştır.

Bunlar müfessirlerin kıssa hakkındaki sözleridir. Hepsi de, Kur'ân'ın zahirinden anlaşıldığı üzere, onların Âdem (a.s)'ın öz oğlu olduklarında müttefiktirler. "Haksız yere kim öldürülse onun günahından bir pay Âdem (a.s)'ın ilk oğluna verilir. Çünkü, öldürme çığırını ilk açan odur" hadisinde de aynısını ifade edilmektedir. Bu açık ve belli bir şeydir. Fakat Taberî, Hasan-ı Basrî'den

Scanned with CamScanner

şöyle nakletmiştir: Kur'ân'da geçen ve Allah'ın (c.c) kendilerinden, "Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat" diye bahsettiği iki kişi Âdem (a.s)'ın öz oğulları değil, İsrâiloğullarından iki kişidir. Kurban da sadece İsrâiloğullarında vardı. İnsanlardan ilk ölen de Âdem (a.s)'dır."[214] Bu çok gariptir ve senedi problemlidir.

[2597] Abdurrezzak, Ma'mer'den, o da Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdem (a.s)'ın iki oğlu bu ümmete verilmiş bir misaldir. Siz onlardan en iyisini (örnek) alın."*[215]

[2598] Abdullah b. Mübârek de, Asım b. Ahvel'den, o Hasan-ı Basrî'den şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah (c.c) Âdem (a.s)'ın iki oğlunu size misal getirmiştir. Siz ondaki iyilikleri alın, kötülükleri ise bırakın."*[216] Bu hadisi Bekr b. Abdullah el-Müzeni de aynı şekilde mürsel olarak rivayet etmiştir. Bunların hepsini İmam Taberî rivayet etmiştir. Sâlim b. Ebû Ca'd der ki: Âdem (a.s)'ın oğlu kardeşini öldürünce Âdem (a.s) yüz yıl boyunca gülmeyip hüzünlü yaşadı. Sonra ona, "Allah sana selâm etsin ve güldürsün" diye seslenildi. Bunu da Taberî rivayet etmiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Âdem (a.s)'ın oğlu kardeşini öldürünce Âdem (a.s) ağladı ve şöyle dedi:

Beldeler değişti, sakinleri de.

Toprağın rengi artık değişik, iğrenç.

Rengi ve tadı olan her şey değişti.

Yüzdeki tatlı ve hoş gülüş azalıverdi.

Âdem (a.s)'a şu cevap geldi:

Ey Habil'in babası, onların ikisi birden öldü.

Belde boğazlanmış ölüye döndü.

---

214 Hasan-ı Basrî'ye nispet edilen bu söz rivayet bakımından sahih değildir. Çünkü râvîlerden Süfyân b. Vekî' ömrünün sonlarında bunamış ve hadisleri birbirine karıştırmıştır. Bu yüzden cumhur onu zayıf biri olarak görmektedir.

215 Taberî, 11771.

216 Mürseldir. Taberî (11772) Abdullah b. Mübârek kanalıyla rivayet etmiştir. 11770. numarada da Mu'temir ve Bekr b. Abdullah el-Müzeni'inin mürsel rivayeti olarak tahric etmiştir. Muhtemelen bu mürseller birbirlerini kuvvetlendirmektedir. Geçen hadisler de bunların şahitleridir.

Scanned with CamScanner

Korku ve panik yaşatan bir şer getirdi.

Şimdi ondan dolayı çığlık halindedir.[217]

Anlaşılan, Kabil çok geçmeden cezalandırılmıştır. Nitekim Mücâhid b. Cebr şöyle der: Kardeşini öldürdüğünden kıyâmet gününe kadar boynu bacağına asılı haldedir. Allah (c.c) ceza ve işkence olarak yüzünü güneşe çevirmiştir ve o nereye dönse oraya döner.

[2599] Bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Sahibi için âhirette hazırlanan cezayla birlikte cezası dünyada peşinen verilmeye zulüm ve akrabayla ilişkiyi kesme kadar layık bir günah yoktur."*[218] Kabil'in fiilinde ise bunların ikisi de vardır. İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.

مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ۚ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

32. İşte bu yüzden İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık: Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız

217 Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yapılan bu rivayet sahih değildir. Taberî (11724) rivayet etmiştir. Ğıyas b. İbrâhim en-Nehâi metruktur, Cuzcani ve başkaları onu hadis uydurmakla itham etmişlerdir. Bu şiirin Adem (a.s)'a nispeti de asılsızdır. Çünkü bunu söylerken yanında kim vardı ve kim belleyip nakletti?

218 Senedi iyidir. Ebû Dâvûd (4902); Tirmizî (2511); Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 67; İbn Mâce, 4211; Ahmed b. Hanbel, 5/36; İbn Hibbân, 455. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî de, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir. Konuyla ilgili başka hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı hayatta bırakırsa bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

33. Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için âhirette de büyük azap vardır.

34. Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve affedicidir.

Tefsiri:

Bir insanı öldürmek tüm insanları öldürmekle eşdeğerdir:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İşte bu yüzden", yani Âdem (a.s)'ın oğlunun zulüm ve düşmanlıkla öldürülmesinden dolayı "İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık." Yani şu hükmü koymuş ve bildirmiştik ki; "Kim bir cana veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur." Yani, kim kısas gerektiren bir şeyin (öldürmenin) veya yeryüzünde bozgunculuğun cezası olmaksızın birisini öldürürse, hiçbir sebep veya yapılmış bir cinayet olmaksızın bir cana kıyarsa, tüm insanları öldürmüş gibi olur. Çünkü Allah (c.c) katında bir canla diğer can arasında hiçbir fark yoktur. "Kim de bir canı hayatta bırakırsa", yani öldürülmesini yasaklar ve buna inanırsa, bu yönden tüm insanlar onun öldürmesinden selamette olacağından, "bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur." A'meş ve başkaları, Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Evinde saldırıya uğradığı gün Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın yanına girdim ve "Sana yardım etmeye geldim. Benim için vurulmak da hoştur ey mü'minlerin emiri!" dedim. "Ey Ebû Hureyre! Tüm insanları ve onlarla birlikte beni öldürmek ister misin?" dedi. "Hayır" dedim. "Tek bir insanı öldürürsen tüm insanları öldürmüş gibi olacaksın. Şimdi, sana izin verilmiş bir şekilde, günah değil sevap kazanmış olarak buradan git" dedi. Ben de savaşmayıp oradan ayrıldım. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu Allah'ın "Kim bir cana veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları

Scanned with CamScanner

öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı hayatta bırakırsa bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur" buyruğu gibidir. Cana hayat vermekten kasıt Allah'ın haram kıldığı cana kıymamaktır. İşte tüm insanları hayatta bırakan bu kimsedir. Yani, kim insanları haksız yere öldürmeyi haram görürse insanların hepsi ondan yana hayatta olurlar, yaşarlar. Mücâhid de böyle demiştir: "Kim de bir canı hayatta bırakırsa"

Yani öldürmekten geri durursa "bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur." Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kim Allah'ın haram kıldığı bir cana kıyarsa o kimse tüm insanları öldüren gibidir. Saîd b. Cübeyr der ki: Kim bir Müslüman'ın kanını akıtırsa tüm Müslümanların kanını akıtmış gibidir. Kim bir Müslüman'ın kanını haram görürse tüm insanların kanını haram görmüş gibidir. Bu görüşlerden biri ve en kuvvetlisidir.

İkrime ve Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetlerine göre o şöyle demiştir: "Kim bir peygamberi veya adaletle hükmeden bir imamı (İslâm Devleti'nin başkanını) öldürürse tüm insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir peygamber veya âdil imama destek olur ve korursa bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur." Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Rivayete göre Mücâhid şöyle demiştir: "Her kim bir can karşılığı olmaksızın bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur." Çünkü, kim bir insanı öldürürse cehennemi hak eder. Dolayısıyla, tüm insanları öldürenle aynı durumda olur. İbn Cüreyc, A'rec'ten, Mücâhid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bütün insanları öldürmüş gibi olur." Yani, kim mü'min bir canı kasten öldürürse, Allah (c.c) onu cehennemle cezalandırır, gazap ve lânet eder ve ona büyük bir azap hazırlar. Bu kimse tüm insanları öldürse bundan fazla göreceği bir ceza yoktur. İbn Cüreyc, Mücâhid'den şöyle nakleder: "Kim de bir canı hayatta bırakırsa bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur." Yani, hiç kimseyi öldürmezse insanların hepsi ondan yana hayatta kalmış olurlar.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem der ki: "Kim bir cana...kıyarsa "bütün insanları öldürmüş gibi olur." Yani ister bir kişiyi ister bir topluluğu öldürmüş olsun, her hâlükârda ona kısas uygulanır. "Kim de bir canı hayatta bırakırsa", yani yakınını öldüren kişiyi affederse bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur. O bunu babası Zeyd b. Eslem'den rivayet etmiştir. Bir rivayette Mücâhid şöyle demiştir: "Kim de bir canı hayatta bırakırsa", yani birisini boğulma, yanma veya ölmekten kurtarırsa, "bütün insanları hayatta bırakmış

Scanned with CamScanner

gibi olur." Hasan-ı Basrî ve Katâde şöyle demişlerdir: "Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur." Bu, öldürmenin ne büyük bir cürüm olduğunu ifade etmek için söylenmiştir. Katâde der ki: Vallahi bunun Allah katında günahı büyük, vallahi (diğerinin) Allah katında sevabı büyüktür. Abdullah b. Mübârek, Selâm b. Miskin kanalıyla Süleyman b. Ali er-Rib'i'den şöyle nakleder: Hasan-ı Basrî'ye, "Ey Ebû Saîd, bu İsrâiloğulları gibi bizim için de mi geçerli?" dedim. "Evet, kendinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'a andolsun ki öyledir. İsrâiloğullarının kanlarını Allah (c.c) katında bizim kanımızdan daha değerli kılan ne var ki?" dedi. Hasan-ı Basrî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Kim...bir cana kıyarsa" günah bakımından "bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı hayatta bırakırsa" sevap bakımından "bütün insanları hayatta bırakmış gibi olur."

[2600] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Abdulmuttalip'in oğlu Hamza (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Bana hayatımda uygulayabileceğim bir şey söyle!" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Hamza, senin için yaşattığın can mı iyidir, öldürdüğün can mı?"* dedi. O, "Yaşattığım can" deyince, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Öyleyse kendini öyle bir şey yapmaktan koru!"* buyurdu.[219]

"Peygamberlerimiz onlara apaçık beyyineler", yani hüccetler, burhanlar ve açık deliller "getirdiler; ama bundan sonra da onların çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler." Bu bildikten sonra haramları irtikâp etmelerinden dolayı onlara yöneltilmiş bir eleştiri ve kınamadır. Nitekim cahiliye döneminde Evs ve Hazreç kabileleri birbirleriyle savaştıklarında onlara Medine çevresindeki Kurayzaoğulları ve Nadiroğulları gibi Yahudi kabileleri de katılır, savaş bittikten sonra ise esirleri kurtarmak için fidye verir ve öldürülenler için diyet öderlerdi. Nitekim yüce Allah Bakara sûresinde onları kınayarak şöyle buyurmuştur: *"(Ey İsrâiloğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz. Bu misakı kabul eden sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından*

219 İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir (2/175). İbn Lehia'dan dolayı senedi zayıftır. Bir de hadis mürseldir, fakat sahabilerin mürsel rivayeti makbuldür.

Scanned with CamScanner

çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyâmet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir." (Bakara, 84-85)

Düzen Bozucu Muhariplerin (Eşkıyaların) Cezası:

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir..."* Muhariplik zıtlaşma ve birbirine karşı olmak demektir. Küfür, yol kesme ve yolcuları korkutma birer muhariplik olabilir. Yine yeryüzünde bozgunculuk da birçok kötülük için kullanılabilir. Hatta, aralarında Saîd b. Müseyyeb'in bulunduğu seleften birçok zat, "Dirhem ve dinarı (altın ve gümüş parayı) yıpratmak (aşındırmak) bozgunculuk kabilindendir" demişlerdir. Yüce Allah bir âyette, *"İnsanlardan öyleleri vardır ki... O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez"* (Bakara, 205) buyurmuştur.

Bazıları bu âyetin müşrikler hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Örneğin Taberî, İkrime ve Hasan-ı Basrî'den şöyle nakletmiştir: *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak...biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* (32-34. âyetler) âyetleri müşrikler hakkında nazil olmuştur. Onlardan kim elinize geçmeden önce tevbe ederse (Müslüman olursa) ona hiçbir şey yapma hakkınız yoktur. Fakat, âyet öldürdükten, yeryüzünde bozgunculuk yaptıktan veya Allah (c.c) ve Rasûlü'ne karşı savaştıktan sonra ele geçirilmeden kâfirlere katılan Müslüman'ı koruma altına almamaktadır. Tevbesi ona işlediği cürümlerin cezasının uygulanmasını engellemez. Bu görüşü Ebû Dâvûd ve Nesâî de İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Rivayette İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle der: "Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..." âyeti müşrikler hakkında nazil oldu. Dolayısıyla, onlardan ele geçirilmeden önce tevbe

Scanned with CamScanner

edenlerin tevbesi onlara had cezasının uygulanmasına engel olmaz. Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o şöyle demiştir: Allah (c.c) *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* buyurdu. Kitap ehlinden bazıları ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bir ahit ve sözleşme vardı. Fakat onlar bu ahdi bozdular ve yeryüzünde bozgunculuk yaptılar. Allah (c.c) da peygamberini muhayyer bıraktı; dilerse öldürecek, dilerse ellerini ve ayakların çaprazlama kesecekti. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Mus'ab b. Sa'd da babasından (Sa'd b. Ebî Vakkas) şöyle rivayet eder: Haruriler (Hariciler) hakkında, "Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..." âyeti nazil oldu.[220] Doğrusu ise bu âyetin müşrikler ve bu cürümleri işleyen başka kimseler hakkında genel olduğudur.

[2601] Nitekim Buhârî ile Müslim Ebû Kılabe (ki adı Abdullah b. Zeyd el-Cürmi el-Basrî'dir) kanalıyla Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "Ukl kabilesinden sekiz kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler ve Müslüman olduklarına dair onunla biatlaştılar. Fakat Medine'nin havası onlara ağır geldiğinden hastalandılar. Bu hastalıklarını Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arzettiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bizim çobanımızla beraber develerin yanına çıkıp onların sütlerinden ve idrarlarından içseniz"* buyurdu. Onlar, "Peki" deyip develerin yanına çıktılar. Develerin sütlerinden ve idrarlarından içtiler ve sıhhat buldular. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çobanını öldürdüler ve develeri sürüp gittiler. Bu haber Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca derhal ardlarından bir askeri birlik gönderdi ve kısa zamanda yakalanıp getirildiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri üzerine elleri ve ayakları kesildi, gözleri oyuldu. Sonra Medine'nin Harre denilen siyah taşlık bölgesine atıldılar[221] ve ölünceye kadar öyle kaldılar." Bu Müslim'in rivayetindeki ifadedir. Hem Buhârî hem Müslim'e ait bir rivayette "Ukl veya Ureyne kabilesinden" denilmiştir. Başka bir rivayette "Harre'ye atıldılar. Su istediler, fakat kendilerine verilmedi" ifadesi yer almaktadır. Müslim'in bir rivayetinde, "Rasûlullah

220 Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) hadisi sahihtir, Müslim'in koşullarındadır. Fakat o bu âyetin onlara uyduğunu kastetmiştir. Yoksa hariciler bu âyetin nüzulünden onlarca yıl sonra zuhur etmişlerdir.

221 Bunun sebebi bu cinayeti işledikleri yere en yakın yer olmasıdır. Bk. Avnu'l-Ma'bûd, 6/397. (Çevirmenin notu).

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) kanlarını durdurmak için yaralarını dağlattırmadı" ifadesi vardır. Buhârî'nin bir rivayetinde Ebû Kılabe şöyle demektedir: "Bunlar hırsızlık yaptılar, adam öldürdüler, imanlarından sonra kâfir oldular, Allah ve Rasûlüyle de savaştılar." Müslim bunu Suheyb ve Humeyd'in Enes (radıyallâhu anh)'tan rivayeti olarak da rivayet etmiştir. Oradaki ifadeler buna yakındır, ancak onda "irtidat ettiler" cümlesi yer almaktadır. Bunu Buhârî ve Müslim Katâde'nin Enes (radıyallâhu anh)'tan nakli şeklinde de benzer bir lafızla rivayet etmişlerdir. Saîd'in Katâde'den rivayetinde de "Ukl veya Ureyne kabilesinden" denilmiştir. Müslim'deki Süleyman et-Teymi'nin Enes'ten (radıyallâhu anh) rivayeti şöyledir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onların gözlerini oymasının sebebi onların çobanların gözlerini oymalarıdır. Müslim'deki Muâviye b. Kurra'nın Enes'ten rivayeti de şöyledir: "Ureyne kabilesinden bir grup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek Müslüman oldular ve O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat ettiler. Medine'de de Mum, yani Birsam denen (Ateşli akciğer zarı iltihabı) bir hastalık vardı. Yukarıdakine benzer ifadelerden sonra bir yerde şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında Ensar'dan yirmiye yakın atlı vardı ve onları izlerini sürecek bir izciyle birlikte peşlerinden gönderdi."[222] Bunların hepsi Müslim'in (rh.a) rivayetlerindeki ifadelerdir.

[2602] Hammad b. Seleme der ki: Bize Katâde, Sabit el-Bunani ve Humeyd et-Tavil'in Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet ettiğini nakletti: Ureyne kabilesinden bir takım insanlar Medine'ye geldiler. Fakat Medine'nin su ve havası kendilerine dokundu. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları zekât develerinin olduğu yere gönderdi ve onlara develerin idrar ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar da öyle yaptılar ve iyileştiler. Fakat İslâm'dan irtidat ettiler, çobanı öldürdüler ve develeri sürüp gittiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) derhal ardlarından adamlar gönderdi ve getirtti. Ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestirdi, gözlerini oydurdu ve Harre denen yere attırdı. Enes (radıyallâhu anh) der ki: Birini susuzluktan dolayı ağzıyla toprağı çiğnerken gördüm. Sonunda öldüler ve haklarında, *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* âyeti nazil oldu.[223] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn

222 Buhârî, 233, 1501, 6899; Müslim, 1671; Ebû Dâvûd, 4364; Nesâî, 7/94; Ahmed b. Hanbel, 3/198; İbn Hibbân, 6744.

223 Tirmizî, 72, 1845; Nesâî, 7/97; Tahâvî, 1/107. Senedi Müslim'in koşullarını haizdir.

Scanned with CamScanner

Merdûyeh (ki metin onun rivayetindekidir) rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

İbn Merdûyeh bunu birçok tarikle Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Onlardan bazıları şunlardır:

[2603] İbn Merdûyeh, iki tarikle Selâm b. Ebî Sahba'dan, o Sabit'ten, o da Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Haccac'ın bana sorduğu hadis kadar hiçbir hadisi söylediğime pişman olmadım. Haccac, "Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği en büyük cezayı söyle!" dedi. Dedim ki: Bahreyn'den Ureyne kabilesinden bir takım insanlar gelmişlerdi. Bunlar karınlarındaki bir şikâyetlerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arzettiler. Renkleri solmuş, karınları şişmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlara zekât develerinin olduğu yere gidip onların idrar ve sütlerinden içmelerini emretti. Renkleri düzelip karınlarının şişleri inince çobana saldırıp öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) derhal peşlerinden adam gönderip getirtti. Sonra ellerini ve ayaklarını kesti, gözlerini oydu. Sonra sıcak kuma attı ve ölene kadar orada kaldılar. Haccac da minbere çıktığında şöyle derdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kötü hareketlerinden dolayı bir takım kimselerin ellerini ve ayaklarını kesmiş, sonra onları ölene kadar güneşin altına atmıştır.[224] Haccac insanlara karşı bu hadisi delil gösterirdi.

[2604] İmam Taberî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bunlar Ureyne kabilesinden dört, Ukl kabilesinden üç kişiydiler. Getirilince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) el ve ayaklarını kestirdi, gözlerini çıkarttı. Yaralara kanını kesecek olan dağlama yaptırmadı. Onları Harre (denen taşlı) bölgesine atıp kendi hallerine terk etti. Bunlar (susuzluk ve açlıktan) taş yiyorlardı. Bunun üzerine Allah, *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* buyruğunu nazil etti.[225]

[2605] İbn Ebî Hâtim, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ureyne kabilesinden bir grup kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. Yorgun, renkleri sararmış ve karınları şişmişti. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi

224 Şahitleriyle birlikte hasen bir hadistir. Senedi râvilerden Sellam'dan dolayı kuvvetli değildir. Fakat hadisin şahitleri vardır.

225 Taberî (11818) rivayet etmiştir. Senedi hasendir. Râvilerden Velid tahdisi açıkça ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

ve sellem) onlara develerin olduğu yere gitmelerini ve onların bevlinden ve sütünden içmelerini emretti. Onlar da yapınca renkleri berraklaştı, karınlarının şişliği indi. Sonra çobanı öldürdüler ve sürüyü alıp götürdüler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ardlarından adamlar gönderdi ve getirtti. Onlardan bazılarını öldürdü, bazılarının gözlerini oydurdu, bazılarının da ellerini ve ayaklarını kestirdi. Bunun üzerine Allah'ın (c.c) *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* buyruğu nazil oldu.[226]

[2606] İmam Taberî, Yezîd b. Ebî Habib'den şöyle nakleder: Abdulmelik b. Mervan Enes (radıyallâhu anh)'a bir mektup yazarak ona bu âyeti sordu. Enes de (radıyallâhu anh) ona şöyle yazdı: Bu Ureyne kabilesinden olan bir takım kimseler hakkında nazil oldu. Bunlar Beceyle'liydiler. İslâm'dan çıktılar, çobanı öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Yolcuları korkuttular ve ırzlara geçtiler.[227]

[2607] Taberî, Abdullah b. Amr veya Abdullah b. Ömer (tereddüt eden râvilerden Yunus'tur) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakletti: *"Muhariplik âyeti Ureyne kabilesi mensupları hakkında nazil oldu."*[228] Bunu Ebû Dâvûd ile Nesâî de rivayet etmiştir ve bunda tereddütsüz Abdullah b. Ömer denilmiştir.

[2608] Taberî, Cerîr'den şöyle nakleder: Ureyne kabilesinden yalınayaklı ve perişan halde bir takım insanlar geldiler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara bir tavsiyede bulundu. Onu yapıp sağlıkları düzelince ve kuvvetleri yerine gelince damızlık develeri öldürdüler, sonra onları alıp kavimlerinin yurduna doğru gittiler. Cerîr der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni bir grup Müslüman'la gönderdi. Kavimlerinin beldesine yaklaştıkları bir anda onlara yetiştik ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına getirdik. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestirdi, gözlerine mil çektirdi. "Su" diyerek su istiyorlar, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise "Ateş" diyordu. Sonunda öldüler. Yüce Allah gözlerin oyulmasını

226 Hasen hadistir. Birçok kişi, râvilerden Ebû Saîd el-Bakkal'ın zayıf olduğu görüşündedir, fakat hadisin şahitleri ve bir çok tariki vardır.

227 Hasendir. Taberî (11820) rivayet etmiştir. Senedinde İbn Lehia vardır, fakat şahitlerle birlikte değerlendirildiğinde hasendir.

228 Ebû Dâvûd, 4369; Nesâî, 7/100; Taberî (11817).

Scanned with CamScanner

hoş karşılamadığından, *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* âyetini nazil etti.[229]

Bu garip (diğer hiçbir rivayette bulunmayan farklı ifadeler içeren) bir hadistir. Senedindeki Rebezi zayıftır. Ancak bunda fazla bir bilgi vardır ki o da seriyyenin başkanının Cerîr b. Abdullah el-Beceli olduğudur. Daha önce geçen Müslim hadisinde ifade edildiği gibi seriyye atlı yirmi Ensar'dan oluşuyordu. Bu rivayetteki, "Yüce Allah gözlerin oyulmasını hoş karşılamadığından *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* âyetini nazil etti" ifadesi münkerdir. Daha önce geçen Sahih-i Müslim'deki hadiste ifade edildiği gibi, onlar çobanın gözlerini oymuşlardı ve bu onlara kısas olarak yapılmıştı. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2609] Abdurrezzak, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına zayıflıktan adamları ölen Fezare kabilesinden bazı insanlar geldi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara damızlık develeri tavsiye etti. Onlar da (sütünü vs.) içip sıhhat buldular. Sonra develere kastederek çaldılar. Arkalarından gidildi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirildiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini ve ayaklarını kestirdi, gözlerini oydurdu. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) der ki: *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* âyeti onlar hakkında nazil oldu. Ondan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözleri oymayı bıraktı.[230] Bu Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan başka bir kanalla da rivayet edilmiştir.

[2610] İbn Merdûyeh, Seleme b. Ekva'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Yesar adında genç bir hizmetçisi vardı. Namazı güzel kıldığını görünce azat etti ve damızlık develeri otlatması için Medine'deki Harre denen yere gönderdi. Genç orada kalıyordu. Ureyne kabilesinden bazıları Müslüman olduklarını açıklamışlar, bitkin ve karınları şişmiş olarak hasta bir halde Medine'ye gelmişlerdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları Yesar'ın yanına gönderdi. Develerin sütlerinden içiyorlardı. Sonunda karınlarının şişliği indi. Sonra Yesar'a saldırarak boğazladılar,

229 Taberî (11815) rivayet etmiştir.

230 Abdurrezzak, el-Mûsânnaf, 18541. İbrâhim el-Eslemi'den dolayı senedi zayıftır, zaten daha önce geçen hadisler buna gerek bırakmamaktadır.

Scanned with CamScanner

gözüne diken soktular. Sonra develeri sürüp gittiler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) derhal ardlarından Kürz b. Câbir el-Fihri komutasında atlılardan oluşan seriyye gönderdi. Onlara yetiştiler ve alıp getirdiler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini ve ayaklarını kestirdi ve gözlerine mil çektirdi.[231] Bu çok gariptir. Ureyneliler hadisi, aralarında Câbir (radıyallâhu anh) ile Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın da bulunduğu birçok sahabiden rivayet edilmiştir. Hâfız İbn Merdûyeh bu hadisin üzerinde durmuş ve muhtelif birçok rivayetini toplamıştır. Allah (c.c) ona rahmet etsin ve mükâfatını versin.

[2611] Taberî, Ebû Hamza'dan şöyle nakleder: Abdulkerim'e develerin sütü sorulduğunda şöyle dedi: Saîd b. Cübeyr bana muharipler hakkında şöyle anlattı: Bir takım insanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Sana İslâm üzere biat edeceğiz" dediler. Aslında yalancıydılar ve Müslüman olmak gibi bir niyetleri yoktu. Sonra, "Medine'nin havası bize ağır geldi" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Siz sabah akşam yanınıza getirilecek şu damızlık develerin idrarından ve sütünden için"* buyurdu. Onlar bu şekilde oraya gitmiş iken bir gün birisi çığlık atarak geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Çobanı öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri üzerine insanlara, *"Ey Allah'ın atlı kulları, atlarınıza binin (ve suçluları yakalayın)!"* diye duyuru yapıldı. Hiçbiri diğerini beklemeksizin tüm atlılar atlarına bindiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ardlarından gitti. Onları aradılar ve sonunda sığınaklarına girmeye mecbur bıraktılar. Onlardan bazılarını esir alarak döndüler ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdiler. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak..."* âyetini nazil etti. Bunların sürgün edilmesi, sığınaklarına ve topraklarına kadar takip edilmeleri, (sonra öldürülerek) Müslümanların yurtlarında bırakılmamaları şeklinde olmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan bazılarını öldürdü, astı, (ellerini ve ayaklarını) kesti ve gözlerini oydu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan ne önce ne sonra hiçbir zaman uzuv kesme cezası uygulamamıştır. Hatta, *"Hiçbir şeyle müsle yapmayın"* buyurarak bundan nehyetmiştir. Ancak Enes

231 Senedindeki Mûsâ b. Muhammed et-Teymi hakkında Zehebî, el-Mizan'da (8914) şöyle demiştir: Yahyâ b. Maîn, "Hiçbir şey değildir, hadisi yazılmaz"; Buhârî, "Münker hadisleri vardır"; Nesâî, "Hadisleri münkerdir"; Dârekutnî, "Metruktur" demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh) şöyle derdi: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları öldürdükten sonra yaktı.[232] Bazıları onların Beni Süleym kabilesinden, bazıları ise Becile beldesindeki Ureyne kabilesinden olduklarını söylemişlerdir.

Ureyne kabilesinden olan kimselere uygulanan bu hükmün neshedildiği veya neshedilmemiş muhkem bir hüküm olduğu hususunda imamların farklı görüşleri vardır. Kimisi onun bu âyetle neshedildiğini söylemiş, âyette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Allah seni affetsin; onlara niçin izin verdin?"* (Tevbe, 43) tarzında bir kınama olduğunu iddia etmiştir. Kimisi, "Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müsleden (uzuvları kesme vs.) nehyeden hadisiyle neshedilmiştir" demiştir. Bu pek isabetli değildir. Ayrıca iddia sahibinin neshedici olduğunu iddia ettiği delilin neshedilen olduğunu iddia ettiği delilden sonra varit olduğuna dair delil getirmesi gerekir. Bazıları, "Bu olay had cezaları inmeden önce olmuştur" demiştir. Bunu Muhammed b. Sirin söylemiştir, fakat pek isabetli değildir. Çünkü, bunların olayı ileriki yıllarda olmuştur. Nitekim Cerîr b. Abdullah'ın rivayeti bunun ileriki yıllarda olduğuna delildir; çünkü o Mâide sûresi nazil olduktan sonra Müslüman olmuştur. Kimisi de, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözlerini oymayıp sadece buna niyetlenmiş, ardından Kur'ân âyeti inerek muhariplerin hükümlerini açıklamıştır" demiştir. Bu da iddia da problemlidir. Çünkü, daha önce geçen Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat "gözlerine mil çektirdi", başka bir rivayette "gözlerini çıkardı" ifadeleri yer almaktadır.

[2612] İmam Taberî, Velid b. Müslim'den şöyle nakleder: Leys b. Sa'd ile birlikte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onların gözlerini çıkarması, yaralarını dağlatmayıp ölüme terk etmesi konusunda sohbet ediyorduk. Dedi ki: Ben Muhammed b. Aclan'ı şöyle derken işittim: Bu âyet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir kınama olarak indi ve ona böylesi kimselere öldürme, kesme ve sürgün edilme cezalarının uygulanacağını bildirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de daha sonra bunu kimseye yapmadı.[233] Bu görüş İmam Evzâî'ye söylendiğinde bunun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kınayıcı olarak indiğini reddetmiş ve şöyle demiştir: Bilakis bu bizzat onların cezasıydı. Daha sonra onlardan sonra muharebe eden muhariplerin cezasını bildiren âyet indi ve göz çıkarma cezasını kaldırdı.

232 Senedi zayıftır. Taberî (11814) rivayet etmiştir. Fakat çoğu kısımlarının şahitleri vardır.
233 Taberî rivayet etmiştir (11822), mu'daldir.

Scanned with CamScanner

Sonra, cumhur-u ulema, şehirde muhariplik (eşkıyalık) yapanlarla şehirlerarası yollarda muhariplik yapanların cezalarının aynı olduğuna bu âyetteki genel ifadeyi delil göstermişlerdir. Zira âyette, "Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların" denilmiştir. Bu İmam Mâlik, Evzâî, Leys b. Sa'd, İmam Şâfii, İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Hatta İmam Mâlik, bir adamı kandırarak bir eve sokup öldüren ve malını alan kimse hakkında, "O muhariptir, dava maktulün yakınlarının değil sultanın (İslâm Devleti'nin başkanının)dır. Yakınları affedip kısas yapmamaya karar verseler geçerli olmaz" demiştir. Ebû Hanîfe ile arkadaşları ise şöyle demişlerdir: "Muhariplik ancak yollarda olur, şehirde olmaz. Çünkü şehirde yardım istendiğinde yardımına koşulur. Şehir dışındaki yollar ise yardımına koşacak ve imdadına yetişecek kimselerden uzakta olduğundan, muhariplik sadece orada olur."

"...Cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir." Ali b. Ebî Talha bu âyet hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kim İslâm yurdunda silah çeker ve yolcuları korkutur, sonra ele geçirilir ve tutuklanırsa Müslümanların imamı muhayyerdir; dilerse onu öldürür, dilerse asar, dilerse ellerini ve ayaklarını keser. Saîd b. Müseyyeb, Mücâhid, Atâ, Hasan-ı Basrî, İbrâhim en-Nehâi ve Dahhâk şöyle demişlerdir. Bunların hepsini İmam Taberî rivayet etmiştir. İmam Mâlik'ten de (rh.a) bunun benzeri rivayet edilmiştir. Bu görüşün delili şudur: Âyetteki أو (veya) ifadesi, Kur'ân'ın diğer yerlerinde olduğu gibi burada da muhayyerlik mânâsını ifade eder. Mesela (ihramlıyken) avlanmanın cezası hakkında şöyle buyurulmuştur: *"İçinizden kim onu (ihramlıyken av hayvanını) kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder. Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffarettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır."* (Mâide, 95) (Hacc veya umreyi tamamlayamayanın) fidye keffareti hakkında, *"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir"* (Bakara, 196) buyurulmuştur. Yemin keffareti hakkında da, *"Bunun (bilerek yapılan yeminin) keffareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffareti işte budur."* (Mâide,

Scanned with CamScanner

89) buyurulmuştur. Bunların hepsinde muhayyerlik mânâsı vardır. Öyleyse bu âyet de bu şekilde anlaşılmalıdır.

Cumhur, "Bu âyet farklı durumlara göre inmiştir" demiştir. Nitekim İmam Şâfiî yol kesenler hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Eğer öldürür ve mal alırlarsa öldürülür ve asılırlar. Öldürür, fakat mal almazlarsa öldürülürler, asılmazlar. Mal alır ve öldürmezlerse elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. Sadece yol keser ve mal almazlarsa sürgün edilirler."[234] İbn Ebî Şeybe de Atiyye kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan benzer bir lafızla rivayet etmiştir. Ebû Miclez, Saîd b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehâi, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî ve Atâ' el-Horasânî'den de bunun benzeri rivayet edilmiştir. Seleften ve imamlardan birçok kişi de böyle demiştir.

Fakat diri diri asılır ve ölene kadar yiyecek ve içecek verilmez mi, yoksa mızrak ve benzeri bir aletle mi öldürülür, yahut önce öldürülüp sonra başka bozguncular için ibret ve ürkütücü olması için asılır mı, yahut üç gün boyunca asılı bırakılıp sonra indirilir mi, yahut irini akıp boşalana kadar bekletilir mi? Tüm bunlar, yerinde (Fıkıh kitaplarında) ele alınmış ihtilaflı konulardır. Güvencimiz sadece Allah'tır, yalnız O'na dayanırız.

İmam Taberî'nin tefsirinde zikrettiği şu hadis eğer sahih ise bu detayların doğruluğunun şahididir:

[2613] Yezîd b. Ebû Habib'den; Abdulmelik b. Mervan Enes (radıyallâhu anh)'a bu âyet hakkında bilgi vermesi için mektup yazdı. Enes (radıyallâhu anh) da ona şu cevabı gönderdi: "Bu âyet Becile bölgesindeki Ureyne kabilesinden bir grup kişi hakkında nazil oldu. Bunlar İslâm'dan irtidat ettiler, çobanı öldürdüler, develeri sürüp götürdüler, yolculara korku saçtılar ve namus çiğnediler. Enes (radıyallâhu anh) devamla şöyle demiştir: Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil (a.s)'a muhariplerin hükmünü sordu. Cebrâil (a.s) da, "Kim mal çalmış ve yolcuları korkutmuşsa hırsızlığından dolayı elini, korkuttuğu için ayaklarını kes. Kim öldürmüşse onu öldür. Kim hem öldürmüş hem yolcuları korkutmuş hem de ırza geçmişse onu da as!" dedi.[235]

234 İmam Şâfiî (2/86) ve Beğavî, Tefsir'inde (788) rivayet etmişlerdir. Râvilerden İbrâhim b. Muhammed metruktur. Medini, Kattan ve İbn Maîn yalancılıkla itham etmiş, diğerleri çok zayıf olduğunu söylemişlerdir. Sadece İmam Şâfiî sika olduğunu söylemiştir.

235 İmam Taberî (11858). Râvilerden Velid b. Müslim müdellis, İbn Lehia çok zayıftır. Dolayısıyla hadis bu lafızla, yani Cebrâil (a.s) zikredilmiş şekliyle çok zayıftır. Nitekim İmam Taberî, "Senedi problemlidir" demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

"Yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir." Bazıları şöyle demişlerdir: Bu yakalanana kadar takip edilip cezasının verilmesi veya İslâm yurdundan kaçmasıdır. Bunu İmam Taberî İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh), Saîd b. Cübeyr, Dahhâk, Rebî' b. Enes, Zührî, Leys b. Sa'd ve Mâlik b. Enes'ten rivayet etmiştir. Bazıları ise, "Bu bir beldeden başka bir beldeye sürgün edilmesi, yahut sultan veya temsilcisinin insanların onunla ilişkilerini tamamen kestirmesidir" demişlerdir. Şa'bî der ki: "İbn Hübeyre'nin dediği gibi, sultan onu tüm işlerden kovar." Atâ' el-Horasânî, "Yıllarca bir ordugahtan başka bir ordugaha gönderilir, İslâm diyarından çıkarılmaz" demiştir. Saîd b. Cübeyr, Ebû Şa'sa, Hasan-ı Basrî, Zührî, Dahhâk ve Mukâtil b. Hayyan da, "Sürgün edilir, fakat İslâm diyarından çıkarılmaz" demiştir. Bazıları ise, "Buradaki sürgünden kasıt hapistir" demişlerdir. Bu İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşlarının görüşüdür. Taberî ise buradaki sürgünden kastın, beldesinden başka bir beldeye götürülüp orada hapsedilmesi olduğunu tercih etmiştir.

"Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için âhirette de büyük azap vardır." Yani, bahsetmiş olduğum onların öldürülmeleri, asılmaları, ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ve sürgün edilmeleri, kıyâmet gününde onlar için hazırladığım büyük azap yanında, bu dünyada da onlar için insanlar arasında rezil ve rüsvalık vardır. Âyetin müşrikler hakkında nazil olduğunu söyleyenlerin bu cümleyi görüşlerini destekleyici olarak göstermeleri mümkündür. Müslümanlar hakkında olduğu görüşüne göre ise;

[2614] Müslim Sahih'inde Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlardan aldığı gibi Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, birbirimize iftira atmayacağımıza dair bizden de söz aldı (ve şöyle buyurdu:) *"Sizden kim sözünde dururbut mükâfatı Allah'a aittir. Kim bunlardan bir şey yapar da cezalandırılırsa cezası ona keffaret olur. Kimi de Allah (c.c) örterse durumu Allah'a kalmıştır; dilerse azap eder, dilerse bağışlar."*[236]

"Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için âhirette de büyük azap vardır."

236 Nisâ sûresi 59. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[2615] Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim dünyada bir günah işler de cezalandırılırsa Allah (c.c) kuluna iki defa ceza vermeyecek kadar âdildir. Kim dünyada bir günah işler de Allah onu örter ve rezil rüsvay etmekten muaf tutarsa Allah (c.c) affettiği bir konuya tekrar dönmeyecek kadar kerem sahibidir."*[237] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiş; Tirmizî, "Hasen ve gariptir" demiştir. İmam Dârekutnî'ye de bu hadis sorulduğunda "Bu hem hadis-i şerif olarak, hem sahabi sözü olarak rivayet edilmiştir" demiş, "hadis-i şerif rivayeti sahihtir" diye eklemiştir.

İmam Taberî bu âyetle ilgili şöyle der: "Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır." Yani şer, âr, ceza, zillet ve âhiretten önce acilen verilmiş bir cezadır. "Onlar için âhirette de büyük azap vardır." Yani ölene kadar bu fiillerinden tevbe etmezlerse, bu dünyada kendilerine verdiğimiz ceza ve ukubetin yanında âhirette de büyük bir azap, yani cehennem azabı vardır.

"Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir" âyetin müşrikler hakkında nazil olduğu görüşüne göre mânâ açıktır. Müslüman savaşçılar hakkında olduğu düşünüldüğünde ise; onlar ele geçirilmeden kendileri tevbe ederlerse öldürülme, asılma ve ayakların kesilmesi cezası kesin olarak düşer. Peki, ellerin kesilmesi cezası düşer mi düşmez mi? Bu konuda âlimlerin iki görüşü vardır. Âyetin zahiri hepsinin düşmesini gerektirmektedir ki sahabilerin uygulaması da böyledir. Nitekim İbn Ebî Hâtim, Şa'bî'den şöyle nakleder: Basralı Harise b. Bedr et-Temimi yeryüzünde muhariplik (eşkıyalık) yapıyordu. Kureyş'ten aralarında Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın oğlu Hz. Hüseyin, İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Abdullah b. Câfer'in bulunduğu kimselerle görüştü. Onlar da Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile konuştular. Fakat Hz. Ali (radıyallâhu anh) ona eman vermedi. Sonra Saîd b. Kays el-Hemedani'ye geldi. Hemedani onu evinde bırakarak Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a gitti. "Ey mü'minlerin emiri, şu kişi hakkında ne dersin?" dedikten sonra; "Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası..." âyetlerini okudu. "Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna" cümlesini okuyunca Hz. Ali (radıyallâhu anh) ona eman yazdı. Saîd, "O Bedr oğlu Harise'dir" demiştir. Bunu Taberî de birçok kanalla Mücâhid'den, o da

237 İnşallah birazdan tahrici gelecek.

Scanned with CamScanner

Şa'bî'den rivayet etmiştir. Bu rivayette şu ziyade vardır: Bunun üzerine Harise b. Bedr şöyle dedi:

Hemdan'la karşılaşırsan uzaklarda bir yerde.

Haber ver ki; onu kınayan hiç kimse selâmette olmaz.

Babasının ömrüne yemin olsun ki Hemdan korkar İlâh'tan.

Karşısındaki de Kur'ân'la hükmeder.

İmam Taberî, Süddî ve Eş'as kanalıyla Şa'bî'den şöyle nakleder: Murad kabilesinden bir adam Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın hilafeti döneminde Kûfe valisiyken Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'a gelerek, "Ey Ebû Mûsâ! Burası himayene girme makamıdır. Ben Murad kabilesinden filan oğlu filanım. Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaştım, yeryüzünde bozgunculuk yaptım ve yakalanmadan tevbe ettim" dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) kalktı ve "Filan oğlu filan oğlu filan Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaşmış ve yeryüzünde bozgunculuk yapmıştı. Ve o yakalanmadan önce tevbe etmiş bulunmaktadır. Kim onunla karşılaşırsa ancak iyilikle muamele etsin. Eğer doğru ise bu doğrunun yoludur. Yalancıysa günahları kendisine erişir" dedi. Adam Allah'ın dilediği kadar bir süre orada kaldı. Sonra tekrar eşkıyalığa başladı. Allah da onu günahlarıyla yakaladı ve öldürdü. Taberî daha sonra Mûsâ b. İshâk el-Medenî'den şöyle nakleder: Ali el-Esedi muhariplik yaptı, kan döktü ve mal gasbetti. Yöneticiler ve halk onu aradılar, fakat kendisini korudu ve yakalanamadı. Sonra tevbe etmiş olarak çıkageldi. Zira birisini, *"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir"* (Zümer, 53) buyruğunu okurken işitmiş ve ona, "Ey Allah'ın kulu, tekrar oku!" demişti. Tekrar okuyunca kılıcını kınına koymuş ve tevbe etmiş olarak çıkagelmişti. Seher vakti Medine'ye girdi. Guslettikten sonra Mescid-i Nebevî'ye geldi. Sabah namazını kıldıktan sonra bazı öğrencileriyle oturmakta olan Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın meclisine gelip oturdu. Gün aydınlanınca insanlar onu tanıdılar ve etrafında toplandılar. "Bana dokunamazsınız. Çünkü yakalanmadan önce tevbe etmiş olarak geldim" dedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), "Doğru söylüyor" dedi. Sonra elinden tutup Muâviye döneminde Medine valisi olan Mervan b. Hakem'in yanına götürdü. "Bu yanıma tevbe etmiş olarak geldi. Buna hiçbir şey yapamaz ve öldüremezsiniz" dedi. Bunun üzerine ona hiçbir şey yapılmadı. Ali

Scanned with CamScanner

daha sonra tevbekâr biri olarak Allah yolunda cihad etmek üzere denize açıldı. Müslümanlar Rumlarla karşılaştılar. Onun bulunduğu gemiyi gemilerine doğru çektiler. Gemileri üzerinde Rumlar'a şiddetle saldırdı. Ondan kaçarak geminin öbür tarafına yığılmaları üzerine gemi yan yatıp battı ve toptan boğuldular.

Kurtuluşa Erebilmek İçin:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَابْتَغُوٓا إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

36. Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

37. Ateşten çıkmak isterler, fakat oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına kendinden sakınmalarını (takva) emrediyor. Takva itaat ile birlikte kullanıldığında haramlardan sakınmak ve yasakları terk etmek mânâsına gelir. Nitekim yüce Allah ardından, *"O'na yaklaşmaya (vesile) yol arayın"* buyurmuştur. Süfyân-ı Sevrî'nin, senediyle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre o "vesile"yi "Allah'a yaklaşmak" ile tefsir etmiştir. Mücâhid, Ebû Vâil, Hasan-ı Basrî, Katâde, Abdullah b. Kesir, Süddî, İbn Zeyd ve daha başkaları böyle demişlerdir. Katâde der ki: Yani Allah'a itaat ederek ve O'nu razı edecek ameller işleyerek Allah'a yaklaşmaya çalışın. İbn Zeyd, *"Onların (müşriklerin) yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi*

Scanned with CamScanner

daha yakın olacak diye- vesile ararlar" (İsrâ, 57) âyetini de böyle okumuştur. Bu imamların söylediklerinde müfessirler arasında hiçbir ihtilaf yoktur. İmam Taberî bu mânâ için şairin şu şiirini zikreder:

إذا غَفَل الواشُون عُدنَا لِوصْلنَا... وعَاد التَّصَافي بَيْنَنَا والوسَائلُ

Jurnalciler gaflete daldıklarında eski yakın ilişkilerimize döneriz.
Karşılıklı saf ilişki ve yakınlıklar geri döner.

Vesile, onunla hedefe ulaşılan vasıtaya denir. Vesile aynı zamanda cennetteki en yüksek makamın adıdır ki o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oradaki makamı ve mekânıdır. Orası cennetin Arş'a en yakın yeridir.

[2616] Nitekim İmam Buhârî'nin Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim ezanı duyduğunda;*

اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ

"Ey bu mükemmel çağrının ve vakti gelmiş bulunan namazın sahibi Allah'ım! Muhammed'e vesile makamını ve fazileti ver, O'nu vaad ettiğin Makam-ı Mahmud'a [övülen makama] gönder)" derse kıyâmet gününde ona şefaatim erişir."[238]

[2617] Başka bir hadis: İmam Müslim'in Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işitmiştir: *"Müezzini işittiğinizde onun gibi söyleyin, sonra bana salât getirin. Zira, kim bana bir salât getirirse Allah ona on salât (rahmet) eder. Sonra Allah'tan benim için vesile isteyin. Çünkü o cennette Allah'ın sadece bir kuluna olacak bir makamdır ki kendimin o kişi olacağını umarım. Artık kim benim için vesile isterse ona şefaatim erişir."*[239]

[2618] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bana salât getir-*

238 Buhârî, 614; Ebû Dâvûd, 529; Tirmizî, 211; Nesâî, 2/26; İbn Mâce, 722; Ahmed b. Hanbel, 3/354; İbn Hibbân, 1689.

239 Müslim, 384; Ebû Dâvûd, 523; Tirmizî, 3614; Nesâî, 2/25; Ahmed b. Hanbel, 2/168; İbn Hibbân, 1690; Beyhakî, 1/410.

Scanned with CamScanner

diğinizde benim için vesile de isteyin" buyurdu. "Ya Rasûlallah! Vesile nedir?" denildi. *"Cennet'teki en yüksek makamdır. Oraya sadece bir kişi ulaşacaktır ki benim o kişi olduğumu umarım"* buyurdu.[240] Bunu Tirmizî de (biraz farklı senetle) yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiş, sonra "Gariptir. Ka'b bilinen biri değildir. Ondan Leys b. Ebû Süleym'den başka hadis rivayet eden birini bilmiyoruz" demiştir.

[2619] Hadisin başka bir tariki: İbn Merdûyeh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bana salâtınızı getirin ve Allah'tan bana vesile isteyin"* buyurdu. Sahabiler onun ne olduğunu sorunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: *"Vesile cennette öyle bir makamdır ki ona tek bir kişi ulaşacaktır. Umuyorum ki o kişi benimdir"* buyurdu.[241]

[2620] Başka bir hadis: Hâfız Taberânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim için Allah'tan vesile isteyin. Zira hangi kul dünyada benim için onu isterse kıyâmet gününde ona şahit (veya şefaatçi) olacağım."*[242] Taberânî daha sonra, "Bunu İbn Ebî Zi'b'ten sadece Mûsâ b. A'yun rivayet etmiştir" demiştir. Bunu İbn Merdûyeh de kendi senediyle ve yakın bir lafızla rivayet etmiştir.

[2621] Başka bir hadis: İbn Merdûyeh kendi senediyle Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Vesile, Allah katındaki daha üstü bulunmayan (en yüksek) makamdır. Onun için siz vesileyi kulları arasından bana vermesi için Allah'a dua edin."*[243]

---

240 Tirmizî, 3616; Ahmed b. Hanbel, 2/365; Abdurrezzak, 3120; Ebû Ya'lâ, 6414. Tirmizî, "Bu garip bir hadistir ve senedi kuvvetli değildir. Ka'b bilinen biri değildir" demiştir. Fakat hadisin başka tarikleri ve şahitleri vardır.

241 Hasen bir hadistir. Senedi ise Leys b. Ebû Süleym'den dolayı zayıftır. Fakat hadisin başka tarik ve şahitleri vardır. Bunu Bezzâr (363) başka bir vecihle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiş, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/332) Züabe b. Ulbe sebebiyle illetli bulmuştur.

242 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 638. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/333) der ki: "Bunda Velid b. Abdulmelik el-Harranî vardır. İbn Hibbân onu sikalar arasında zikretmiş ve "Sikalardan rivayet ettiğinde hadisi düzgündür" demiştir. Ben derim ki: "Bu rivayeti Mûsâ b. A'yun'dendir ki o sika biridir." Hadisin şahitleri de vardır.

243 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 260; Ahmed b. Hanbel 3/83. Senetlerinde zayıf râviler bulunmakla birlikte hadisin metninin şahitleri vardır ve onlarla kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

[2622] Başka bir hadis: Yine İbn Merdûyeh Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Cennette Vesile adı verilen bir makam vardır. Siz Allah'a dua ettiğinizde benim için de Vesile isteyin"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Orada seninle birlikte kim oturacak?" diye sordular. *"Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin"* buyurdu.[244] Hadis bu vecihten garip ve münkerdir.

[2623] İbn Ebî Hâtim, Sâlim b. Sevban'ın kölesi Ali b. Hüseyin el-Ezdi'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ı Kufe minberinde şöyle hitap ederken duydum: "Ey insanlar! Cennette biri beyaz diğeri sarı iki tane inci vardır. Sarı inci Arş'ın içine kadar uzanır. Mahmud Makamı da beyaz inciden olup onda her biri üç mil genişliğinde yetmiş bin oda vardır. Odaları, kapıları ve sedirleri tek türdendir. Adı Vesile olup Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile O'nun Ehl-i beytinindir. Sarı da bunun gibidir ve o da İbrâhim (a.s) ile onun Ehl-i beyti (aile halkı)nındır.[245] Bu çok garip bir rivayettir.

"Ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz." Yüce Allah mü'minlere haramları terk etmelerini ve ibadetlerini yapmalarını emrettikten sonra, doğru yoldan çıkmış ve doğru dini terk etmiş bulunan kâfir ve müşrik düşmanlarıyla savaşmalarını emrediyor. Yolunda cihad edenlere kıyâmette vermek üzere hazırladığı kurtuluşa, emin, yüksek ve âlî, manzarası güzel ve sakinleri hoş olan köşklerdeki hiçbir değişime, dönüşüme ve yokluğa maruz kalmayan ebedi, büyük ve kesintisiz saadete teşvik ediyor. Oraya yerleşen nimetler içinde yüzer, yokluk nedir bilmez. Daima yaşar, hiç ölmez. Elbisesi eskimez ve gençliği gitmez.

Yüce Allah daha sonra kâfir düşmanlarına hazırladığı kıyâmet günündeki azap ve cezayı haber vererek şöyle buyuruyor: *"Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır."* Yani, onlardan biri kıyâmet

244 Batıldır, çok zayıftır. İki illeti vardır. Haris el-A'ver cumhurca zayıf bilinen biridir. Diğer râvî Abdulhamid b. Bahr hakkında da İmam Zehebî, el-Mizan'da (4765) şöyle demiştir: İbn Hibbân, "Bu hadis hırsızıdır" demiştir. İbn Adiyy de böyle demiştir.

245 Mevkuftur, çok zayıftır. Râvîlerden Sa'd b. Tarif hakkında Zehebî, el-Mizan'da (3118) şöyle der: İbn Maîn, "Ondan hadis rivayet etmek hiç kimseye helal değildir"; Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim, "Zayıftır"; Nesâî ve Dârekutnî, "Metruktur" demişlerdir. Kendinden rivayet ettiği Ali b. Hüseyin el-Ezdi'nin biyografisini de bulamadım.

Scanned with CamScanner

günü kendisini, Allah'ın kendisini kuşatmış ve erişeceğinden emin olduğu azabından kurtarabilmek için yeryüzü dolusu altın ve bir o kadar daha getirse yine de ondan kabul edilmez. Bilakis ondan kaçıp kurtulma imkânı yoktur. O yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Onlar için acı"* yani acı verici *"bir azap vardır. Ateşten çıkmak isterler, fakat oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Izdıraptan dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oraya geri döndürülürler ve "Tadın bu yakıcı azabı!" (denilir)"* (Hacc, 22) buyurur. Onlar azabının şiddetinden ve dokunduğundaki acısından dolayı sürekli içinde bulundukları azaptan kurtulma çabasında olacaklar, fakat buna güçleri yetmeyecektir. Alev onları her yükselttiğinde cehennemin daha üstüne çıkacaklar, bu defa zebaniler demir tokmaklarla vurarak onları geri alta göndereceklerdir. *"Onlar için devamlı bir azap vardır."* Yani hiç çıkamayacakları ve kurtulamayacakları daimi ve sürekli bir azap vardır.

[2624] Hammad b. Seleme de, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennem halkından biri getirilir ve ona, "Ey Âdemoğlu, yatağını (yuvanı) nasıl buldun?" denilir. "En kötü bir yatak" der. "Yeryüzü dolusu altın fidye vermek ister misin?" denilir. "Evet ey Rabbim!" diye cevap verir. Bunun üzerine Allah (c.c), "Yalan söylüyorsun. Senden bundan daha azını istedim de yapmadın" buyurur. Sonra emir verilerek cehenneme atılır."*[246] Bunu Müslim ve Nesâî de Hammad b. Seleme kanalıyla benzer bir lafızla rivayet etmişlerdir. Bunu Buhârî ve Müslim de Katâde'nin Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmişlerdir. Ayrıca, Abdulmelik b. Habib'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan nakliyle de rivayet etmişlerdir. Bunu Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan Matar el-Varrak da rivayet etmiştir ki, onu bu senetle İbn Merdûyeh tahric etmiştir.

[2625] İbn Merdûyeh daha sonra Yezîd b. Suheyb el-Fakir kanalıyla Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Bir takım insanlar cehennemden çıkıp cennete girecekler"* buyurdu. Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'a, "Allah (c.c), *'Ateşten çıkmak isterler, fakat oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır'* buyuruyor" dedim. Dedi ki: Âyetin öncesini oku; Allah (c.c), *'Şüphe*

246 Âl-i İmrân sûresi 91. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır' buyuruyor. Dikkat et, onlar kâfirlerdir."[247] Bu hadisi İmam Müslim ile İmam Ahmed b. Hanbel başka bir tarikle Yezîd el-Fakir'in Câbir (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmişlerdir ki o daha uzundur.

[2626] İbn Ebî Hâtim, Yezîd el-Fakir'den şöyle nakleder: Hadis dersi vermekte iken Câbir'in meclisine oturdum. Bazı insanların cehennemden çıkacaklarına dair hadis söyledi. O zaman ben bunu inkâr ediyordum. Öfkelendim ve şöyle dedim: "Ey Muhammed'in ashabı! İnsanlara değil, fakat size hayret ediyorum. Allah'ın bir takım insanları cehennemden çıkaracağını iddia ediyorsunuz. Oysa Allah (c.c) 'Yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır' buyuruyor" dedim. Öğrencileri beni itip kaktılar. En yumuşak davrananları Câbir idi. "Adamı bırakın" dedi. Sonra "O kâfirler hakkındadır" dedi ve "Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır" âyetini okudu. Sonra, "Sen Kur'ân okumuyor musun?" dedi. "Evet, hepsini okudum" dedim. Allah (c.c), *"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin"* (İsrâ, 79) buyurmuyor mu? İşte bu o makamdır. Zira Allah (c.c), günahları sebebiyle bazı insanları hiç konuşmaksızın dilediği vakte kadar cehennemde tutacak, çıkarmak istediğinde oradan çıkaracak. Bundan sonra bu fikre hiç dönmedim ve onun söylediklerini yalanlamadım.[248]

[2627] İbn Merdûyeh daha sonra Talk b. Habib'ten şöyle nakleder: Ben şefaati herkesten daha şiddetle reddederdim. Nihayet bir gün Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) ile karşılaştım. Ona cehennemliklerin orada ebedi ka-

247 Râvîlerden Mes'udi saduk olmakla birlikte ömrünün sonlarında bunamıştır. Fakat hadisin aslı Sahih-i Müslim'de (191) Yezîd b. Suheyb'in uzunca rivayetiyle yer almaktadır. Bunu İbn Hibbân da başka bir tarikle Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir.

248 Acurri, eş-Şeria, 787.

Scanned with CamScanner

lacaklarına dair okuyabildiğim kadar âyet okudum. Bana şöyle dedi: "Ey Talk, sence Allah'ın Kitabını ve Rasûlü'nün sünnetini benden iyi mi biliyorsun? Okuduğun kimseler cehennemin (daimi) halklarıdır ki onlar müşriklerdir. Bunlar ise bazı günahlar işleyen ve bundan dolayı azap görüp sonra çıkan kimselerdir" dedi. Sonra ellerini kulaklarına götürdü ve şöyle dedi: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, *'Onlar cehennem'e girdikten sonra çıkacaklardır'* diye duymadıysam kulaklarım sağır olsun! Biz de senin gibi Kur'ân okuyoruz!"[249]

Hırsızlığın Hükmü:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

38. Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarının cezası ve Allah'tan bir ceza olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39. Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

40. Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

Tefsiri:

Yüce Allah hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerinin kesilmesine hükmediyor ve bunu emrediyor. Sevrî...Şa'bî'den şöyle rivayet eder: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) bu âyeti أيديهما (ellerini) yerine أيمانهما (sağ ellerini) şeklinde okurdu. Bu şaz bir kıraattir. Hüküm onun kıraatındaki gibi olmakla birlikte, onunla değil, başka bir delille sabittir. El kesme cahiliye döneminde de

249 Bk. Şuabu'l-İman, 1/356, hadis no: 327; Müsned-i İbn Ca'd, 3384.

Scanned with CamScanner

uygulanan bir cezaydı. İslâm da onu onaylamış ve İnşallah birazdan zikredeceğimiz başka şartlar getirmiştir. Nitekim aynı şekilde Kasame[250], diyet, borçlanma gibi şeyleri de İslâm önceki haliyle onaylamış, ayrıca insanların faydasına olacak ek hükümler getirmiştir.

Cahiliyye döneminde ilk el kesenlerin Kureyşliler olduğu söylenir. Zira, onlar Kâbe'nin hazinesini çalan Huzaa kabilesinden Müleyh b. Amroğullarının kölesi Düveyk'in elini kesmişlerdi. Hazineyi başkalarının çalıp onun yanına bıraktıkları da söylenir.

Zâhirî mezhebinden bazı fakihler, "Hırsızlık eden erkek ve kadının...ellerini kesin" buyruğundaki genellemeye dayanarak az veya çok her ne çalarsa çalsın hırsızın elinin kesileceğini söylemişlerdir. Nisâp ve hırz (malın korunmuş halde bulunması) gibi hususları göz önünde bulundurmamış, sadece hırsızlığın yapılmış olmasını itibara almışlardır.

Taberî ve İbn Ebî Hâtim, Abdulmümin kanalıyla Necede el-Hanefi'den şöyle naklederler: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a "Hırsızlık eden erkek ve kadının...ellerini kesin" âyeti genel midir, özel midir?" diye sordum, "Geneldir" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kastı bunların söyledikleri olabileceği gibi başka bir şey de olabilir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2628] Bunlar bir de Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisine dayanmışlardır: *"Allah hırsıza lânet etsin. Bir yumurta çalsa da eli kesilir, bir iplik çalsa da eli kesilir."*[251]

Cumhur ise hırsızlıkta elin kesilmesinde nisabı şart koşmuşlardır. Aralarındaki ihtilaf ise sadece miktarı hakkındadır; dört imamdan her biri bu konuda farklı görüştedir.

İmam Mâlik şöyle demiştir: Nisâp tedavülde olan saf üç dirhemdir. Dolayısıyla bunu veya aynı değerde bir şeyi veyahut daha fazlasını çalanın elinin kesilmesi gerekir.

---

250 Faili meçhul cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tespit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanlarının veya maktulün yakınlarının yemin etmesi. Bk. DİA, İSAM. Kasame maddesi. (Çevirmenin notu).

251 Buhârî, 6799; Müslim, 1687; Nesâî, 8/65; İbn Mâce, 2583; Ahmed b. Hanbel, 2/253; İbn Hibbân, 5748.

Scanned with CamScanner

[2629] Buna Nâfi'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan yaptığı şu rivayeti delil göstermiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) değeri üç dirhem olan bir zırhtan dolayı el kesti."[252] Bunu Buhârî ile Müslim rivayet etmişlerdir. İmam Mâlik der ki: Hz. Osman da üç dirhem kıymet biçilen bir meyve çalan kimsenin elini kesti. Bu, duyduklarım arasında en hoşuma gidendir, demiştir. Bu sözü İmam Mâlik şöyle rivayet etmiştir:. Abdurrahman b. Ebî Bekir'den, o babasından, o da Abdurrahman kızı Amra'dan; Hz. Osman (radıyallâhu anh) zamanında bir hırsız bir meyve çaldı. Hz. Osman (radıyallâhu anh) ona kıymet biçilmesini emretti. On iki dirhemin bir dinar etmesi hesabına göre buna üç dirhem fiyat biçildi. Bunun üzerine onun elini kesti. İmam Mâlik'in arkadaşları şöyle demişlerdir: Bu uygulama her tarafa yayılmış ve kimse karşı çıkmamıştır. Böyle bir şey sukuti icma (birinin bir hüküm verip hiçbir âlimin karşı çıkmaması) sayılır. Bunda, Hanefilerin aksine meyve hırsızlığında elin kesileceğine delil vardır. Bunda yine nisabın on dirhem olduğunu söyleyen Hanefilerin ve çeyrek dinar olduğunu söyleyen Şafiilerin aksine, üç dirhem olduğuna delil vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Şâfiî (rh.a), Hırsızın elinin kesilmesinde ölçü, çeyrek veya daha fazla dinar yahut o değerde bir para veya mal çalmasıdır, demiştir.

[2630] Bundaki delili Buhârî ve Müslim'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettikleri Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, *"Hırsızın eli çeyrek dinarda veya daha fazlasında kesilir"*[253] hadisidir. Müslim'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan başka bir tarikle yaptığı rivayette Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Hırsızın eli ancak çeyrek dinar veya daha fazlasında kesilir."*[254] Şâfiî fakihlerimiz şöyle demişlerdir: Hadis bu meselede kesin bir hüccettir; başka değil sadece çeyrek dinarın itibara alınacağı hususunda direk ve kesin bir delildir. Yine şöyle demişlerdir: Zırhın parası ve onun üç dirhem olduğu hadisi bununla çelişmez. Çünkü, o vakitte bir dinar on iki dirhemdi ki bu da dinarın dörtte biri eder. Bu yolla farklı rivayetler arasında cem yapılmış olunur. Bu görüş Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilmiştir. Ömer b. Abdulaziz,

252 Buhârî, 6795; Müslim, 1686; Ebû Dâvûd, 4385; Tirmizî, 1446; Nesâî, 8/76; İbn Mâce, 2584.

253 Buhârî, 6789; Müslim, 1684; Nesâî, 8/78; İbn Mâce, 2585; Ahmed b. Hanbel, 6/163.

254 Müslim, 1684.

Scanned with CamScanner

Leys b. Sa'd, Evzâî, Şâfiî ve arkadaşları, bir rivayette İshâk b. Râhûyeh'in, Ebû Sevr ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin (Allah hepsine merhamet etsin) görüşü de böyledir.

İmam Ahmed ile bir rivayette İshâk b. Raheveyh'e göre, çeyrek dinar ile üç dirhemden her biri nisaptır. Dolayısıyla bunlardan birini veya bunların değerindeki başka bir şeyi çalarsa, İbn Ömer (radıyallâhu anh) hadisi gereği eli kesilir.

[2631] İmam Ahmed b. Hanbel'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayetinin birinde hadis şu lafızla geçmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Çeyrek dinarda el kesin, daha azında kesmeyin."* O dönemde çeyrek dinar üç dirhem, bir dinar ise on iki dirhemdi.[255]

[2632] Nesâî'nin rivayeti şöyledir: Âişe (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Zırh parasından daha düşük bir şeyden dolayı el kesilmez"* buyurdu, dedi. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya, "Zırh parası ne kadardır?" diye sorulunca, "Çeyrek dinardır" dedi.[256] Bunların hepsi on dirhemin şart olmadığına delalet eden delillerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan ve Züfer ile Süfyân-ı Sevrî ise nisabın tedavülde olan saf on dirhem olduğunu söylemişlerdir. Buna Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde eli kesilen hırsızın çaldığı zırhın fiyatının on dirhem olduğunu delil göstermişlerdir.

[2633] Nitekim İbn Ebî Şeybe, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında zırhın fiyatı on dirhemdi."[257]

[2634] İbn Ebî Şeybe daha sonra şöyle demiştir:... Amr b. Şuayb'tan, o babasından, o da kendi babasından şöyle nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Hırsızın eli zırh parasından daha düşük bir malda*

255 Ahmed b. Hanbel, 6/80. Senedi hasen, râvileri sikadır. Bunun bazı şahitleri ve tarikleri vardır.

256 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 7422. Bunda İbn İshâk'ın an'anlı rivayeti vardır, fakat hadisin şahitleri bulunmaktadır.

257 Bu lafızla garîptir. İbn Ebî Şeybe (6/465) rivayet etmiştir. Nesâî de, Sünen-i Kübrâ'da (7437) başka bir vecihten müellifin zikrettiğine yakın bir lafızla rivayet etmiştir ki o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tandır.

Scanned with CamScanner

kesilmez."[258] Bunlar şöyle demişlerdir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Abdullah b. Amr zırhın fiyatını İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan farklı söylemişlerdir. İhtiyat ise en çok miktarın esas alınmasını gerektirmektedir. Çünkü had cezaları şüphelerle düşürülür.

Seleften bazıları da hırsızın elinin on dirhem veya bir dinar veyahut bunlardan birinin kıymetinde olan bir mal çalmasında kesileceği görüşündedirler. Bu Hz. Ali (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), İbrâhim en-Nehâi ve Ebû Câfer el-Bakır'dan rivayet edilmiştir. (Allah hepsine merhamet etsin). Seleften bazıları, "Beş dinar veya elli dirhemde kesilir" demişlerdir. Bu da Saîd b. Cübeyr (rh.a)'ten rivayet edilmiştir.

Cumhur, Zahirîlerin tutundukları "Hırsız bir yumurta çalar da eli kesilir, bir iplik çalar da eli kesilir"[259] hadisine bazı cevaplar vermişlerdir:

Bir: Bu Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisiyle neshedilmiştir. Fakat bu cevap tatmin edici değildir. Çünkü böyle bir iddiada tarihlerin söylenmesi şarttır.

İki: Buradaki "beyda" (yumurta)dan kasıt demir miğfer, ipten kasıt da gemi halatıdır. Buhârî ve başkalarının rivayetine göre A'meş böyle söylemiştir.

Üç: Bu şeyleri çalmak kişinin gittikçe elinin kesileceği miktara doğru ilerlemesine sebeptir.

Ayrıca bunun cahiliye döneminde uygulananı haber verme olması da mümkündür. Çünkü onlar az ve çokta, her hırsızlıkta el kesiyorlardı. Bu hadiste de hırsıza, değerli elini değersiz ve alçak işlere bulaştırmasından dolayı lânet edilmiştir.

Fakihler şunu anlatırlar: Ebû Ala el-Maarri Bağdad'a geldiğinde onun, hırsızlığın nisabının çeyrek dinar olduğunu söyleyen fakihleri tenkit ettiği haberi her tarafa yayılmıştı. Bu konuda cahilliğini ve aklının kıtlığını ortaya koyan bir de şiir yazmış, şöyle demişti:

Diyeti beş yüz altın olan el,

Çeyrek dinarda nasıl kesilir?

---

258 Müellif bunu kalem sürçmesiyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak zikretmiştir. Zira bunu İbn Ebî Şeybe (6/465) bu lafızla, fakat İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmiştir.

259 2628. hadis olarak geçti.

Scanned with CamScanner

Öyle bir çelişki ki, tek yapacağımız sükûttur.
Bir de cehennemden Rabbimize sığınmak.

Bunu söyleyince ve insanlar arasında yayılınca fakihler onu çağırdılar, fakat o kaçtı. Bazıları onun şiirine cevap verdiler. Onlardan biri Kadı Abdulvahhab el-Mâliki'dir (rh.a) ki o şöyle demiştir:

El emin iken değerliydi,
Hainlik yapınca değerini yitirdi.

Biri de şöyle demiştir: Bu son derece hikmetli, maslahata ve büyük şeriatın sırlarına uygundur. Çünkü, saldırı yoluyla insanlara zarar gelmemesi için (diyette) ele beş yüz dinar gibi büyük bir kıymet biçilmesi uygun olmuştur. Hırsızlıkta ise insanlar hırsızlığa cür'et etmesinler diye el kesme nisabının çeyrek dinar olarak belirlenmesi uygun düşmüştür. Bu, akıl sahipleri nezdinde hikmetin tâ kendisidir.

Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yaptıklarının cezası ve Allah'tan bir azap olmak üzere ellerini kesin. Allah izzetlidir ve hikmet sahibidir." Yani insanların mallarını elleriyle alarak yaptıkları bu çirkin hareketlerinin cezası olarak bunu yaparken yardımına başvurduğu uzvun kesilmesi uygundur. نكالاً من الله (Allah'tan bir azap olarak), yani, Allah'ın işledikleri cürümden dolayı ellere azabı olarak. "Allah" intikamında "izzetlidir", emir ve nehyinde, şeriat ve kaderinde "hikmet sahibidir."

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." Yani, kim hırsızlığından sonra tevbe eder ve Allah'a dönerse Allah (c.c) onunla kendisi arasındaki ilişkide tevbesini kabul eder. Çalınan malların ise, ya kendilerinin veya bedellerinin sahiplerine iade edilmesi gerekir. Fakat İmam Ebû Hanîfe, "Eli kesilirse ve çaldığı malı da harcayıp tüketmişse bedelini vermez" demiştir.

[2635] Nitekim Dârekutnî Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadifeden yapılmış ihram çalan biri getirildi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben onun hırsızlık yaptığını sanmıyorum"* dedi. O "Çaldım ya Rasûlallah!" deyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bunu götürün ve elini kesin. Sonra (kanın kesilmesi için) dağlayın, daha sonra bana getirin"* buyurdu. Eli kesilip

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirildi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'a tevbe et"* dedi. "Allah'a tevbe ettim" deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah da tevbeni kabul etti"* buyurdu.[260] Bu başka bir tarikle de mürsel olarak rivayet edilmiştir ki, Ali b. el-Medînî ile İbn Huzeyme mürsel olduğunu tercih etmişlerdir.

[2636] İbn Mâce, İbn Lehia'nın bulunduğu bir senetle Salebe el-Ensârî'den şöyle rivayet etmiştir: Amr b. Semûre b. Habib (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Ben filanoğulları kabilesinin bir devesini çaldım, beni temizle" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) durumu öğrenmek için onlara haber gönderdi. "Evet, biz bir devemizi kaybettik" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) emretti ve eli kesildi. Sa'lebe der ki: Onu eli yere düşerken duydum, şöyle diyordu: "Beni senden temizleyen Allah'a hamdolsun; sen bedenimi cehenneme sokmak istemiştin!"[261]

[2637] İmam Taberî, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir kadın bir ziynet eşyası çaldı. Eşyası çalınanlar gelerek, "Ya Rasûlallah! Bu kadın malımızı çaldı!" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kadının sağ elini kesin"* buyurdu. Kadın, "Benim için bir tevbe imkânı var mı?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"(Öyle yaparsan) günahların bakımından annenden doğduğun günkü gibi olursun"* buyurdu. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir"* âyetini nazil etti.[262]

[2638] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel daha uzun haliyle şöyle rivayet etmiştir. Abdullah b. Amr'dan rivayet edilmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir kadın hırsızlık yaptı. Mallarını çaldığı kimseler onunla geldiler ve "Ya Rasûlallah! Bu kadın malımızı çaldı" dediler. Kadının kabilesi,

---

260 Tahâvî, el-Meani, 2/96; Dârekutnî, 3/102; Hâkim, 4/381; Beyhakî, 8/275. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Telhîsu'l-Habîr'de (4/66) ifade edildiği gibi İbn Kattan muttasıl olanı tercih etmiştir. İbn Hacer, "Bunun Ebû Ümeyye el-Mahzumi'den rivayet edilen bir de şahidi vardır" demiştir. Bu hadisi ise Ebû Dâvûd (4380), Darimi (2218), İbn Mâce (2597) ve Ahmed b. Hanbel (5/293) rivayet etmişlerdir.

261 İbn Mâce, 2588. Senedinde İbn Lehia vardır.

262 Taberî, 11922. Senedinde İbn Lehia vardır. Hakkında daha önce konuşuldu.

Scanned with CamScanner

"Fidye verelim" dedi, fakat Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kadının elini kesin"* buyurdu. Onlar, "Beşyüz dinar fidye verelim" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine, *"Elini kesin"* buyurdu. Onlar "Biz beşyüz dinar fidye verebiliriz" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine, *"Elini kesin"* buyurdu ve kadının sağ eli kesildi. Kadın, "Ya Rasûlallah! Benim için herhangi bir tevbe imkânı var mı?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Evet. Sen günah bakımından bugün, annenin seni doğurduğu gündeki gibisin (olursun)"* buyurdu. Bunun üzerine Allah (c.c) Mâide sûresindeki, *"Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir"* âyetini nazil etti. Mahzumlu hırsızlık yapan kadın işte budur.[263]

[2639] Kadının hikayesi Buhârî ve Müslim'de de yer almaktadır; Zührî, Urve'den, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakletmiştir: Kureyşliler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Mekke'nin Fethi gazvesinde hırsızlık yapan kadının tasasını çekiyorlar, "Bu konuda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kim konuşur?" diyorlardı. Sonunda, "Buna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in habibi Üsame b. Zeyd'den başkası cesaret edemez" dediler. Kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürüldü ve Üsame b. Zeyd onun hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuştu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rengi değişti ve *"Allah'ın had cezalarından bir ceza hakkında mı aracılık yapıyorsun?"* dedi. Üsame b. Zeyd, "Benim için istiğfar et ya Rasûlallah!" dedi. Yatsı vakti Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp bir konuşma yaptı. Allah'a layık olduğu şekilde övgü yaptıktan sonra şöyle buyurdu: *"Sizden öncekileri helâk eden şuydu: Onlardan soylu biri hırsızlık yaptığında ona dokunmazlar, güçsüz biri hırsızlık yaptığında ise onu cezalandırırlardı. Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapmış olsa bile onun elini keserdim."* Sonra hırsızlık yapan kadının elinin kesilmesini emretti ve kadının eli kesildi. Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: Kadın tevbesinde iyi ve samimi oldu. Sonra evlendi. Sonraları bize gelir ve ihtiyacını Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arz ederdi.[264] Bu Müslim'in rivayetindeki ifadedir. Ona ait başka bir rivayette

263 Ahmed b. Hanbel (2/177) zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Senedinde İbn Lehia vardır. Âyetin nüzulü sadece onun rivayetinde geçmektedir.

264 Buhârî, 4375; Müslim, 1688; Ebû Dâvûd, 4373; Tirmizî, 1430; Nesâî, 8/73; İbn Mâce, 2547.

Scanned with CamScanner

ise Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle der: Mahzum kabilesinden bir kadın bir eşyayı ödünç alır, sonra inkâr ederdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) elinin kesilmesini emretti.[265]

[2640] İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edilmiştir: Mahzum kabilesinden bir kadın komşularının diliyle ödünç eşya alır, sonra inkâr ederdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) elinin kesilmesini emretti.[266] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivayet etmiştir. İfade Nesâî'nin rivayetindekidir.

[2641] Nesâî'nin başka bir rivayetindeki ifade ise şöyledir: Bir kadın insanlar adına ödünç ziynet eşyası alır sonra kendisine ayırırdı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu kadın Allah (c.c) ve Rasûlü'ne tevbe etsin ve insanlardan aldıklarını teslim etsin"* buyurdu. Sonra (buna hâlâ devam edince) *"Ey Bilal, kalk ve elini tutup kes"* buyurdu.[267] Hırsızlığın hükmü konusunda birçok hadis gelmiştir ki bunlar Allah'a hamd ve senalar olsun "el-Ahkam" kitabımızda vardır.

Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir"* Yani, bunların hepsinin sahibi ve hepsinde hükmeden Allah'tır. O'nun (c.c) hükmünü bozacak hiçbir güç (şahıs) yoktur. O (c.c) dilediğini kolaylıkla yapar.

Münafıklarla Yahudilerin Küfre Doğru Koşuşmaları, Yahudilerin Tevrat'ın Hükümlerine Karşı Tutumları:

يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا اٰمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ ۙ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۖ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ۚ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ

265 Müslim, 1688, hadis no: 10.

266 Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (7376) ve Ebû Dâvûd (4395) rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir.

267 Hasendir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (7376) rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ
﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ
فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ
يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ
وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ۘ ﴿٤٣﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ
يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ
بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ
وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

41. Ey Peygamber! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "iman ettik" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının! derler. Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlara dünyada rezillik vardır ve âhirette onlar için büyük bir azap vardır.

42. Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.

43. İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da, sonra bunun ardından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

44. Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudiler

Scanned with CamScanner

arasında hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zahitler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerimeler küfürde yarış eden, Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) itaatten çıkan, kendi görüş ve hevalarını Allah'ın şer'i kurallarının önüne geçiren kimseler hakkında nazil olmuştur. "Ey Peygamber! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'iman ettik' diyen kimselerden", yani kalpleri harap ve boş olduğu halde dilleriyle iman etmiş gibi gözüken kimseler -ki bunlar münafıklardır- "ve" İslâm ve Müslümanların düşmanları "Yahudilerden" yani hem münafıklardan hem Yahudilerden "küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler" ona göre davranır ve tepki gösterirler "ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler." Yani: Ey Muhammed! Senin sohbetlerine hiç gelmeyen başka birilerinin sözlerine (inanıp ona) göre hareket ederler. Şu mânâ da verilmiştir: Sözü işitir ve yanına gelmeyen düşmanlarına götürürler. "Kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler." Anladıkları halde bile bile onları ifade etmediği mânâyla te'vil eder ve anlamını değiştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının, derler." Kimileri şöyle demiştir: Âyet bazı Yahudiler (Allah onları kahretsin) hakkında nazil olmuştur. Bunlar "Gelin de Muhammed'in hükmüne gidelim. Eğer diyetle hükmederse söylediğini alın, kısasa hükmederse onu dinlemeyin" demişlerdi. Fakat doğru olan bu âyetin zina eden iki Yahudi hakkında nazil olduğudur. Bunlar Allah'ın ellerindeki kitabında yazılı "evli iken zina edenin recm edileceğini emredici" âyetini değiştirmişler ve tahrif etmişler, aralarında anlaşarak yüz değnek vurma, yüzünü ateşle siyaha boyama ve bir merkebe ters bindirilip dolaştırmaya dönüştürmüşlerdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hicretinden sonra bu olay olunca, "Gelin de onun hakemliğini başvuralım. Eğer sopa ve yüzü ateşle siyahlaştırmaya hükmederse alın ve hükmünü Allah ile aranızda hüccet yapın. Böylece Allah'ın peygamberlerinden biri aranızda böyle hüküm vermiş olur. Ama recm hükmünü verirse sözüne uymayın" dediler. Bu konuda hadisler vardır:

Scanned with CamScanner

[2642] İmam Mâlik, Nâfi' kanalıyla Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Yahudiler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek kendilerinden bir adamla bir kadının zina ettiğinden söz ettiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Siz recm hakkında Tevrat'tâ ne buluyorsunuz?"* diye sordu. Onlar, "Biz zina edenleri teşhir ederiz. Bir de sopayla dövülürler" dediler. Abdullah b. Selâm onlara, "Yalan söylüyorsunuz. Tevrat'tâ recm vardır" dedi. Bunun üzerine Yahudiler Tevrat'ı getirdiler ve açtılar. İçlerinden birisi elini recm âyetinin üzerine koyup kapattı, ondan önceki ve sonraki âyetleri okumaya başladı. Abdullah b. Selâm ona "elini kaldır" dedi. Bir de baktılar ki recm âyeti elinin altında. Yahudiler "Ey Muhammed! Abdullah b. Selâm doğru söyledi; gerçekten Tevrat'tâ recm âyeti vardır" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki kişinin recm edilmesini emretti ve recm edildiler. Abdullah b. Ömer, "Ben, recm edilirken erkek Yahudi'nin taşlardan korumak için kadının üzerine kapandığını gördüm" demiştir. Bunu Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir, bu Buhârî'nin rivayetindeki ifadedir. Onun başka bir rivayetindeki ifade ise şöyledir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yahudilere *"Sizler zina edenlere ne yaparsınız?"* diye sordu. Onlar, "Bizler onların yüzlerine kömür sürüp karartır ve onları (bir merkep üzerine ters bindirip sokaklarda dolaştırmak sûretiyle) aşağılarız" dediler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Eğer doğru sözlü iseniz o zaman Tevrat'ı getirip okuyun"* (Âl-i İmran, 93) âyetini okudu. Yahudiler Tevrat'ı getirdiler ve kendisinden razı bulundukları bir adama, "Ya A'ver! Oku!" dediler. O da Tevrat'tan recm âyetine kadar okudu ve oranın üstüne elini koydu. (Abdullah b. Selâm ona) "Elini onun üstünden kaldır!" dedi. O da elini kaldırdı. Bir de baktılar ki orada recm âyeti parlayıp durmakta. Bunun üzerine Abdullah b. Selâm "Ya Muhammed! Tevrat'tâ taşlama (recm) cezası vardır. Fakat bizler recm âyetini aramızda gizliyorduk" dedi. Akabinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zina edenlerin taşa tutularak recm edilmelerini emretti. İbn Ömer, "Ben onların recm edilmelerini gördüm. Erkek, kadını taşlardan korumak için üzerine eğiliyordu" demiştir.

Müslim'in rivayetinde şöyle geçmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zina etmiş Yahudi bir erkek ile Yahudi bir kadın getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkıp Yahudilerin yanına gitti ve *"Tevrat'tâ zina edenler hakkında ne buluyorsunuz?"* diye sordu. "İkisinin yüzünü siyaha boyarız. Bir bineğe yüzleri arkaya dönük olarak bindirir ve gezdiririz" dediler. Allah

Scanned with CamScanner

Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Eğer doğru sözlü iseniz o zaman Tevrat'ı getirip okuyun"* dedi. Bunun üzerine Tevrat'ı getirip okudular. Recm âyetine geldiğinde okuyan genç elini recm âyetinin üzerine koydu ve iki eli arasındaki kısım ile gerisini okudu. Abdullah b. Selâm Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteyken O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ona emret de elini kaldırsın"* dedi. Elini kaldırınca baktılar ki altında recm âyeti! Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikisinin de recm edilmesini emretti ve recm edildiler. Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) der ki: Onu taşlayanlar arasında ben de vardım. Adamı, kendisini siper ederek kadını taşlardan korumaya çalışırken gördüm.[268]

[2643] Ebû Dâvûd İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir grup Yahudi gelerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Kuff denen yere çağırdılar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de gitti. Mekteplerine varınca, "Ey Ebû Kâsım, bizden bir adam bir kadınla zina etti. Sen bize bu konuda hüküm ver" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de bir minder verdiler. Üzerine oturdu ve *"Bana Tevrat'ı getirin"* buyurdu. Getirilince altındaki minderi aldı ve üzerine Tevrat'ı koydu. *"Sana ve seni indirene inandım"* dedi. Ardından, *"Bana en bilgininizi getirin"* buyurdu. Delikanlı bir genç getirdiler. Râvi gerisini İmam Mâlik'in Nâfi'den rivayetine benzer şekilde anlatmıştır.[269]

[2644] Zührî der ki: Biz Saîd b. Müseyyeb'in yanında iken Müzeyne kabilesinden ilme uyan ve onu kavrayan bir adamdan şöyle işittim: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edildi: Yahudiler bir adam bir kadınla zina etti. Birbirlerine, "O peygambere gidin. Zira, o kolay hükümlerle gönderilmiştir. Bize recmden daha hafif bir hükümle fetva verirse kabul ederiz ve Allah katında da onu öne sürer ve 'Senin peygamberlerinden birinin fetvası' deriz dediler. Sonra Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. Rasûl-i Ekrem mescitte ashabıyla oturuyordu. "Ey Ebû Kâsım, zina eden erkek ve kadın hakkında ne dersin?" dediler. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların mekteplerine varıncaya kadar onlarla bir kelime olsun konuşmadı. Sonra kapının önünde durdu ve *"Tevrat'ı Mûsâ (a.s)'a gönderen Allah'ın adına soruyorum; evliyken zina eden bir kimsenin cezasını Tevrat'tâ ne olarak buluyorsunuz?"* buyurdu. "Yüzü kömürle boyanır, tecbih edilir ve sopayla

268 Buhârî, 3635, 6841, 7543; Müslim, 1699, hadis no: 26; Ebû Dâvûd, 4446; Mâlik, 719; İbn Hibbân, 4434.

269 Ebû Dâvûd (4449) hasen bir senetle rivayet etmiştir. Şahitleri ve başka tarikleri vardır.

Scanned with CamScanner

dövülür" dediler. (Tecbih; zina edenlerin bir merkebe sırt sırta gelecek şekilde bindirilip dolaştırılmalarıdır.) Onlardan bir genç ise susuyordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu suskun görünce ısrarla yemin ettirdi. Sonunda genç, "Bize yemin verdirdiğin için söylüyorum; biz Tevrat'tâ recmi görüyoruz" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu sizin Allah'ın emri hususunda ilk yumuşatıp kolaylaştırma çabanız değildir"* buyurdu. Genç şöyle dedi: Krallarımızdan biriyle akrabalığı bulunan birisi zina etmişti ve kral ona recm cezasını geciktirdi. Bunun hemen akabinde başka bir adam daha zina etti. Kral onu recmetmek isteyince adamın kavmi buna engel oldular ve "Adamını getirip recm etmedikçe bizim adamımız da recm edilemez" dediler. Sonunda bu cezanın kaldırılması üzerine aralarında anlaştılar." Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Öyleyse ben Tevrat'takiyle hükmediyorum"* buyurdu. Emretti ve onlar recmedildiler. Zührî der ki: Bize ulaşan bilgiye göre "Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudiler arasında hükmederlerdi" âyeti bu olay üzerine nazil oldu. Dolayısıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan biriydi.[270] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd (ki rivayet onundur) ve Taberî rivayet etmişlerdir.

[2645] İmam Ahmed b. Hanbel, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından yüzü karaya boyanmış ve sopa atılmış bir adam götürüldü. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürenleri çağırdı ve *"Siz kitabınızda zina edenin cezasını böyle mi buluyorsunuz?"* diye sordu. "Evet" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilginlerinden birini çağırttı ve *"Tevrat'ı Mûsâ (a.s)'a indiren Allah adına soruyorum; siz kitabınızda zina edenin cezasını böyle mi buluyorsunuz?"* dedi. O, "Vallahi hayır. Bana yemin verdirmeseydin söylemeyecektim. Biz kitabımızda zinanın cezasını recm olarak görüyoruz. Fakat eşrafımızdan zina edenler çoğalmıştı. Biz de eşrafımızdan birini yakalarsak bırakır, güçsüz birini yakalarsak ona ceza uygulardık. Sonunda, "Gelin de hem soylu hem sıradan kişiye uygulayacağımız bir ceza belirleyelim" dedik. Nihayet yüzü siyaha boyamak ve sopa vurmak üzerinde toplu karar kıldık" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ım! Bunlar öldürdülerse bu emrini ilk ihya eden benim"* dedi. Sonra emir verdi ve ikisi de recmedildi. Bunun

270 Ebû Dâvûd, 4450; Taberî, 11928. Senedinde bilinmeyen biri vardır.

Scanned with CamScanner

üzerine yüce Allah, *"Ey Peygamber! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'iman ettik' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin..."* buyruğunu indirdi.

"Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının, derler." Yani, "Muhammed'e gidin. Eğer size yüz karartma cezası verirse alın. Recm cezası verirse ondan geri durun" derler. "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyeti de, *"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin tâ kendileridir"* âyeti de Yahudiler hakkında nazil oldu. *"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir"* âyeti ise tüm kâfirler hakkında nazil oldu.[271] Bunu Buhârî rivayet etmeyip Müslim rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce birçok kanalla A'meş kanalıyla rivayet etmişlerdir.

[2646] İmam Humeydi, Müsned'inde, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Fedek halkından bir adam zina etti. Fedekliler Medine'deki Yahudilere, "Bunu Muhammed'e sorun. Eğer size sopayı emrederse alın, recmi emrederse almayın" dediler. Medineli Yahudiler de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordular. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bana sizin en bilginlerinizden iki kişi gönderin"* buyurdu. İbn Suriya adında tek gözü kör bir adamla başka bir adam getirdiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara, *"Siz kavminizin en bilginleri misiniz?"* diye sordu. "Evet, kavmimiz bizi bunun için çağırdı" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sizde Allah'ın hükmü yazılı bulunan Tevrat yok mu?"* diye sordu. "Evet, var" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Denizi İsrâiloğulları için yaran, sizi bulutla gölgeleyen, Firavun'un adamlarından kurtaran ve İsrâiloğullarına kudret helvası ve bıldırcın indiren Allah'ın hakkı için doğru söyleyin; kitabınızda recm hakkında ne buluyorsunuz?"* diye sordu. Birbirlerine, "Daha önce hiç böyle bir şeyle yemin ettirilmedik" dediler. İkisi birden, "Onda şunu görüyoruz; bakmak bir tür zina, sarılmak bir tür zina ve öpmek bir tür zinadır. Eğer dört kişi birisinin sürme çöpünün sürmedanlığa girişi gibi girip çıkardığını görürse, onun recmedilmesi gerekir" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İşte kastettiğim odur"* buyurdu. Sonra

271 Müslim, 1700; Ebû Dâvûd, 4447; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 7218; İbn Mâce, 2558; Ahmed b. Hanbel, 4/286; Beyhakî, 8/246.

Scanned with CamScanner

emretti ve adam recmedildi. Bunun üzerine, *"Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever"* âyeti nazil oldu.[272] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de Mücâhid'in benzer lafızla nakliyle rivayet etmişlerdir.

[2647] Ebû Dâvûd'un rivayetinde Câbir (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Yahudiler zina etmiş bir erkek ile kadını getirdiler. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sizden en bilgin iki adam getirin"* buyurdu. Onlar da Surya'nın iki oğlunu getirdiler. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara yemin verdirerek *"Bunların Tevrat'taki durumunu nasıl görüyorsunuz?"* diye sordu. "Tevrat'tâ şöyle görüyoruz; dört kişi adamın organını kadının organında sürmedanlıktaki sürme çöpü gibi gördüğüne şahitlik ederse adamla kadın recmedilirler" dediler. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onları recmetmenizi engelleyen şey nedir?"* diye sordu. "Güç ve nüfuzumuz gidince öldürme cezasını uygulamak istemedik" dediler. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şahitleri çağırttı. Onlar da dört kişi getirdiler. Şahitler adamın organını kadının organında sürmedanlıktaki sürme çöpü gibi gördüklerine şahitlik ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların recmedilmesini emretti.[273] Ebû Dâvûd daha sonra bunu Şa'bî ve İbrâhim en-Nehâî'den mürsel olarak rivayet etmiştir, fakat onda "Şahitleri çağırttı, onlar da şahitlik ettiler" ifadesi yoktur.

Bu hadisler Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Tevrat'ın hükmüne uygun şekilde hükmettiğini göstermektedir. Bu onları doğru olduğuna inandıkları şeriata uymaya mecbur bırakmak türünden değildir. Çünkü onlar kesin bir şekilde Muhammedi Şeriat'a uymakla emrolunmuşlardır. Fakat bu, Allah'ın (c.c) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e özel vahyiyle olmuştur. Onlara sormasındaki maksat ise ellerindeki kitapta bulunan ve uzun bir dönem boyunca gizlemek, inkâr etmek ve uygulamamakta ittifak ettikleri hükmü kendilerine itiraf ettirmekti. Onlar da kendileri farklı yaptıkları halde hükmün Tevrat'tâ böyle olduğunu itiraf ederek, aslında azgınlıklarının,

272 Mücalid b. Saîd'den dolayı senedi kuvvetli değildir.

273 Ebû Dâvûd, 4452; İbn Mâce, 2328. "Şahitleri çağırttı" ifadesi sadece bundaki Mücalid'in rivayetinde vardır, o ise hüccet değildir. Ebû Dâvûd bunu 4453. ve 4454. hadislerde Şa'bî ve İbrâhim en-Nehâî'den mürsel olarak tekrar zikretmiştir, onda da şahitler yoktur. Hadisin esas itibariyle metni ise şahitlerinden dolayı sahihtir.

Scanned with CamScanner

inatlarının ve ellerinde bulunan kitapta doğru olduğuna inandıkları hususları yalanlamalarının, onu bırakıp Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne başvurmalarının sebebinin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in doğru hükmettiğine inanmaları, değil sadece kendi görüşlerine uyması ümidi olup, bunun tamamen heva ve heveslerinden kaynaklandığını itiraf etmiş oldular. Nitekim o yüzden şöyle demişlerdi: "Eğer size şu" sopa vurma ve yüzü ateşle karartma cezası "verilirse hemen alın", yani kabul edin, "o verilmezse" kabul etmekten ve uymaktan "sakının!"

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlara dünyada rezillik vardır ve âhirette onlar için büyük bir azap vardır. Hep yalana"* asılsız şeylere *"kulak verir, durmadan haram yerler"*

Suht'tan kasıt haramdır. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ve başka birçok kişiye göre ise kasıt rüşvettir. Yani, Allah (c.c) bu vasıflardaki kişinin kalbini nasıl temizler, onun isteklerine nasıl icabet eder?

Yüce Allah daha sonra Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: "Onlar" aralarında hüküm vermen için "sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir." Yani hükmetmediğinde sana hiçbir mesuliyet yoktur. Çünkü, onlar seni hakem yaparken niyetleri hakka uymak değildir. Bilakis, onlar heva ve arzularına uyana göre hareket edecekler. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî, Zeyd b. Eslem ve Atâ' el-Horasânî şöyle demişlerdir: Bu âyet, "Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet" âyetiyle neshedilmiştir. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Ve eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet." Kıst; hak ve adalet demektir. Yani, onlar her ne kadar adaletten çıkan zalimler olsalar da sen hak ve adaletle hükmet.

Yüce Allah daha sonra onların, kıyâmete kadar hükümlerine uymakla emrolunduklarını iddia ettikleri ve doğru olduğuna inandıkları kitabı terk edip ve onun hükmünden çıkıp vâkıada bâtıl ve kendileri için bağlayıcı olmadığına inandıkları şeye başvurmalarını tenkit ederek şöyle buyuruyor: "İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da, sonra bunun ardından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir."

Scanned with CamScanner

Sonra kulu ve elçisi İmran oğlu Mûsâ (a.s)'a gönderdiği Tevrat'ı överek şöyle buyuruyor: "Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudiler arasında hükmederlerdi. "Yani, onun hükmünden çıkmaz, onda hiçbir değiştirme ve tahrif yapmazlardı. "Rabbe kul olanlar", "rabbaniler", yani abid âlimler "ile bilginler de", "ahbar", yani âlimler, "Allah'ın kitabından kendilerine bırakılanla", yani açıklamak ve amel etmekle emrolundukları kendilerine emanet bırakılmış âyetlerle "hükmederlerdi. Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."

Bu Âyet-i Kerimelerin Başka Bir Nüzul Sebebi:

[2648] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yüce Allah, "Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" ve "İşte onlar zalimlerin tâ kendileridir", "İşte onlar fasıkların tâ kendileridir" buyurdu. Yüce Allah bu âyetleri Yahudilerden iki grup hakkında nazil etmiştir. Cahiliyye döneminde bunlardan biri diğerini yenilgiye uğratmış, sonunda güçlü olan tarafın öldürdüğü kimsenin diyetinin 50 vesk (bir vesk yaklaşık 200 kg.), zayıf tarafın öldürdüğü kimsenin diyetinin ise 100 vesk olması üzerinde anlaşıp barış yapmışlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince, O'nun gelişinden dolayı iki taraf da zayıf ve zelil duruma düştü. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu dönemde onlarla barış halindeyken onlardan hiçbirinin diğeri üzerinde hâkimiyet kurmasına izin vermedi. Bu arada güçsüz kabileden biri kuvvetli kabileden birini öldürdü. Güçlü olan kabile, "Bize yüz vesk gönderin" diye haber gönderdiler. Güçsüz taraf, "Dinleri bir, soyları bir ve beldeleri bir olan iki kabile arasında bir kabilenin diyetinin diğer kabilenin diyetinin yarısı olması mümkün müdür? Biz o hakkı size sadece güçsüz olduğumuzdan ve sizden korktuğumuzdan dolayı vermiştik. Muhammed geldiğine göre size onu vermeyeceğiz" dediler. Neredeyse aralarında savaş çıkacaktı. Sonunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i aralarında hakem yapmaya karar verdiler. Güçlü taraf kendi aralarında şöyle konuşurken şöyle dediler: "Vallahi, Muhammed onlardan size sizden ona verdirdiğinin iki katını verdirecek değildir. Gerçekten doğru söylüyorlar; onlar daha önce ancak bizden korktuk-

Scanned with CamScanner

larından ve mecbur kalarak vermişlerdi. Siz hileli yollarla Allah Rasûlü'nün görüşünü öğrenmeleri için münâfıkları gönderin." Münafıklar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelince Allah (c.c) hepsinin durumunu ve ne yapmak istediklerini O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdi. Bunun üzerine yüce Allah, *"Ey Peygamber! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'iman ettik' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin.... Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse onlar fasıkların tâ kendileridirler"* âyetlerini (Mâide: 41-47) nazil etti. Vallahi bu âyetler onlar hakkında nazil oldu ve Allah (c.c) bilhassa onları kastetti.[274] Bunu Ebû Dâvûd, İbn Ebî Zinad'ın, babasından, benzer lafızla nakliyle rivayet etmiştir.

[2649] İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Mâide sûresindeki, *"Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir....Allah âdil olanları sever"* âyetleri Nadiroğulları ve Kurayzaoğullarındaki diyet konusunda nazil oldu. Zira, Nadiroğulları soylu sayılıp tam diyet ödenirken Kurayzaoğullarına yarım diyet ödenirdi. Derken bu konuda aralarında hüküm vermesi için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. İşte Allah (c.c) bu âyetleri onlar hakkında nazil etti. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları bu konuda hak olana yönlendirdi ve bu konudaki diyeti eşit yaptı. Bunlardan hangisinin doğru olduğunu Allah (c.c) bilir.[275] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî de İbn İshâk kanalıyla benzer bir ifadeyle rivayet etmişlerdir.

[2650] İmam Taberî sonra İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: (Medine'de) Kurayza ile Nadiroğulları kabilesi vardı ve Nadiroğulları Kurayza'dan daha soyluydu. Kurayzaoğullarından bir adam Nadiroğullarından bir adamı öldürüldüğünde onlardan biri öldürülür, Nadiroğullarından birisi Kurayzaoğullarından birisini öldürdüğünde ise diyet olarak onlara yüz vesk (20 tona yakın) hurma verirlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), peygamber olarak gönderildiği dönemde Nadiroğullarından bir adam Kurayzaoğullarından bir adamı öldürdü. Kurayzaoğulları, "Bize malımızı ödeyin" dediler, fakat onlar "Sizinle aramızdaki hakem Allah Rasûlü olsun" dediler.

274 Ahmed b. Hanbel, 1/246; Taberânî,, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 10732. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/16) şöyle demiştir: "Abdurrahman b. Ebû Zinad için sika denmiş olsa da sikadır. İmam Ahmed b. Hanbel'in diğer râvileri sikadır." Hadisin aslı Ebû Dâvûd'da (3576) İbn Ebî Zinad kanalıyla çok kısa şekliyle rivayet edilmiştir.

275 Ebû Dâvûd, 3591; Nesâî, 8/19; Ahmed b. Hanbel, 1/3; Taberî, 11979.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine, *"Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir...Allah âdil olanları sever"* âyeti nazil oldu.[276] Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim, el-Müstedrek'te, Ubeydullah b. Mûsâ'nın benzer bir ifadeyle nakliyle rivayet etmişlerdir. Katâde, Mukâtil b. Hayyan, İbn Zeyd ve daha başkaları da böyle demişlerdir.

Avfî ve Ali b. Ebî Talha ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetlerin daha önce geçen hadislerde ifade edildiği gibi zina eden iki kişi hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Aynı vakitte iki sebebin de tahakkuk etmesi ve âyetin hepsi hakkında nazil olması mümkündür. Doğrusunu en iyi Allah bilir. O yüzden yüce Allah daha sonra, "Tevrat'tâ onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o keffaret olur..." buyurmuştur. Bu âyet nüzul sebebinin kısas meselesi olma ihtimalini güçlendirmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."* Berâ b. Âzib, Huzeyfe b. Yeman, İbn Abbâs, Ebû Miclez, Ebû Reca el-Utaridi, İkrime, Ubeydullah b. Abdullah, Hasan-ı Basrî ve başkaları, "Kitap ehli hakkında nazil oldu" demişlerdir. Hasan-ı Basrî, "O bize de vaciptir" diye eklemiştir. Abdurrezzak, Süfyân-ı Sevrî'den, o Mansur'dan, o da İbrâhim en-Nehâi'den şöyle nakleder: Bu âyetler İsrâiloğulları hakkında indi ve Allah (c.c) o hükümleri bu ümmet için de uygun bulup razı oldu. Bunu Taberî rivayet etmiştir.

Taberî'nin rivayetine göre Alkame ile Mesrûk İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a rüşveti sordular. "Rüşvet suht'tandır" dedi. "Peki hükümde rüşvet (Allah'ın indirdiğinden farklı hüküm vermek için rüşvet alıp vermek) nedir?" dediler. "O küfürdür" dedi. Sonra, "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyetini okudu. Süddî "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyeti hakkında şöyle der: Yani, kim benim indirdiğim hükümlerle hükmetmeyip onu kasten terk eder veya bile bile çiğnerse, yaptığı şey küfürdür. Ali b. Ebî

276 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4494; Nesâî, 8/18; Hâkim, 4/366; İbn Hibbân, 5057; Taberî, 11980; Beyhakî, 8/24. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

Scanned with CamScanner

Talha, "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" buyruğu hakkında, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kim Allah'ın indirdiği hükümleri inkâr ederse kâfir olur. Kim kabul eder, fakat onunla hükmetmezse o zalim ve fasıktır." Bunu Taberî rivayet etmiştir. İmam Taberî sonra âyetin kitap ehli hakkında veya Allah'ın Kitabında indirmiş olduğu hükümleri inkâr eden kimseler hakkında olduğu görüşünü tercih etmiştir. Abdurrezzak da senediyle Şa'bî'den şöyle nakleder: "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyeti Müslümanlar için inmiştir. Taberî Şa'bî'den şöyle nakleder: "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin tâ kendileridir" âyeti Müslümanlar hakkında, "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar fasıkların tâ kendileridir" âyeti Yahudiler hakkında, "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyeti de Hıristiyanlar hakkındadır. Bunu Hüşeym ve Süfyân-ı Servî, Zekeriyya b. Ebî Zaide kanalıyla Şa'bî'den aynı şekilde rivayet etmişlerdir. Abdurrezzak, İbn Tâvûs kanalıyla Tâvûs'tan şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a, "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyeti soruldu, "O bununla küfretmiş olur" dedi. Tâvûs'un oğlu der ki: Bu Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve peygamberlerini inkâr eden kâfir gibi değildir. Süfyân-ı Sevrî, İbn Cüreyc kanalıyla Atâ'dan şöyle nakleder: Bu (itikadi) küfürden başka bir küfür (yani, ameli küfür), zulümden başka bir zulüm ve fasıklıktan başka bir fasıklıktır. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Vekî', Süfyân'dan, o Saîd el-Mekkî'den o da Tâvûs'tan şöyle nakleder: "Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir." Bu dinden çıkaran bir küfür değildir." İbn Ebî Hâtim de Tâvûs kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder:

"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" buyruğu hakkında şöyle nakleder: "Bu kâfirlerin gittikleri küfür yolu değildir. Bunu Hâkim de Müstedrek'inde Süfyân b. Uyeyne'nin nakliyle rivayet etmiş ve "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da onların şartlarını haiz bir hadistir" demiştir.

Scanned with CamScanner

Tevrat'taki Kısas Hükmü:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

45. Onda onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diştir. Yaralamalara da kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa o kendisi için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar zalimlerin tâ kendileridir.

Tefsiri:

Bu da Yahudilerin azarlandıkları ve kınandıkları hususlardan biridir. Çünkü, onlardaki Tevrat'tâ bizatihi "Cana candır" diye yazılıdır. Onlar ise buna kasten ve inatla karşı geliyor, kısası Nadiroğulları için Kurayzaoğullarına uygularken Kurayzaoğulları için Nadiroğullarına uygulamayıp bilakis diyete başvuruyorlardı. Aynı şekilde kendilerindeki Tevrat'ta yazılı bulunan evli zaninin recmedilmesi hükmüne de uymayıp onun yerine sopa vurma, yüzü ateşle karartma ve halka teşhir etme cezası veriyorlardı. O yüzden orada,

"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar kâfirlerin tâ kendileridir" buyurulmuştur. Çünkü, Allah'ın hükmünü kasten, bile bile ve inatla inkâr etmişlerdir. Burada ise "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar zalimlerin tâ kendileridir" buyurulmuştur. Çünkü, Allah'ın herkes arasında adaletli bir şekilde ve eşitçe davranılması gerektiği konusundaki emirlerine uymamış, zalime karşı mazlumun yanında yer alarak adaleti sağlamamışlardır. Allah'ın emrine aykırı hareket etmiş, birbirlerine zulmetmiş ve birbirlerinin haklarını çiğnemişlerdir.

[2651] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyette, "النفسَ" kelimesinin sonunu üstün, "العينُ" kelimesinin sonunu ise ötreli okudu."[277] Ebû Dâvûd,

277 Ebû Dâvûd, 3976; Tirmizî, 3930; Ahmed b. Hanbel, 3/215; Ebû Ya'lâ, 3566; Hâkim, 2/236. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî ise, "Hasen ve gariptir" demiştir.

Scanned with CamScanner

Tirmizî ve Hâkim (Müstedrek'inde) Abdullah b. Mübârek'in nakliyle böyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve gariptir" demiştir. İmam Buhârî de, "Abdullah b. Mübârek bunu tek rivayet eden kişidir" demiştir.

Bir çok usulcü ve fakih "bizden evvelki ümmetlerdeki bir hükmün, onaylanmış ve neshedilmemişse bizim için de konulmuş bir hüküm olduğuna" bu âyeti delil göstermişlerdir. Ki bu cumhurun meşhur görüşü, Ebû İshâk el-İsferani'nin bizzat İmam Şâfiî'nin sözü olarak naklettiği ve çoğu Şâfiî âlimlerinden naklettiği görüştür. Nitekim tüm imamlara göre bizde cinayetler konusundaki hükümler onunla tamamen aynıdır. Hasan-ı Basrî, "Bu onlara ve tüm insanlara konmuş bir hükümdür" demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İmam Nevevî, bu konuda Şâfiî mezhebi âlimlerinden üç görüş (vecih) nakletmiştir. (Bunların birincisi bizim için tamamen geçerli, ikinci tamamen geçersiz olduğudur). Üçüncüsü de, diğerleri değil sadece İbrâhim (a.s)'ın şeriatının geçerli olduğu görüşüdür. Ebû İshâk el-İsferani bu üç görüşü İmam Şâfiî'nin kavilleri ve Şâfiî fukahasının çoğunun görüşü olarak da nakletmiş, sonunda Şâfiî fukahasının büyük çoğunluğuna göre bunun hüccet olduğunu tercih etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Ebû Nasr b. Sabbağ (rh.a), Şamil isimli kitabında bu âyetin, ifade ettiği mânâlarda şer'i delil teşkil ettiği hususunda âlimlerin icmasını nakletmiştir. Nitekim, bütün imamlar erkeğin bir kadını öldürdüğünde öldürüleceğine bu âyet-i kerimenin genelliğini delil getirmişlerdir.

[2652] İmam Nesâî ve başkalarının rivayet ettikleri hadiste de böyle varit olmuştur; hadiste "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr b. Hazm'a 'Adam kadına karşılık öldürülür' diye yazdı" denilmektedir.[278]

[2653] Başka bir hadiste de, *"Müslümanların kanları birbirine eşittir"*[279] buyurulmuştur. Bu cumhur-u ulemanın görüşüdür. Mü'minlerin emiri Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan ise, "Bir adam bir kadını öldürdüğünde ona mukabil ancak, kadının velisi erkeğin velisine yarım diyet ödediğinde öldürülür. Çünkü kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır" dediği rivayet edilmiştir. Bir rivayete göre İmam Ahmed b. Hanbel bu görüştedir. Hasan-ı Basrî, Atâ ve Osman el-Betti'den de böyle rivayet edilmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel'den başka

278 Nesâî, 8/57; Hâkim, 1/395; İbn Hibbân, 6559; Beyhakî, 1/77.

279 Daha önce Bakara sûresi 178. âyetin tefsirinde geçmiştir.

Scanned with CamScanner

bir rivayete göre ise bir adam bir kadını öldürdüğünde ona karşılık öldürülmez, bilakis kadının diyetini ödemesi gerekir.

Aynı şekilde İmam Ebû Hanîfe de Müslüman'ın ehl-i zimmetten kâfire karşılık, hürün köleye karşılık öldürüleceğine bu âyetin genelliğini delil göstermiştir. Fakat cumhur ikisinde de ondan farklı görüştedir.

[2654] Zira Buhârî ve Müslim'in mü'minlerin emiri Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiklerine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hiçbir Müslüman hiçbir kâfire karşılık öldürülmez"*[280] buyurmuştur. Köle konusunda ise selefin, köle için hüre kısas uygulamadıklarına ve hiçbir hürü köleye mukabil öldürmediklerine dair birçok rivayet vardır. Bu konuda sahih olmayan hadisler de bulunmaktadır. İmam Şâfiî, Hanefilerin görüşünün hilafında icma bulunduğunu söylemiştir. Fakat, "âyet-i kerimenin genelliğini daraltan ve ondan istisna eden bir delil" (muhassıs) bulunmadıkça, bu, onların görüşlerinin geçersiz olmasını gerektirmez.

İbn Sabbağ'ın bu âyet-i kerimeyi delil getirmesini konuyla ilgili şu hadis-i şerif desteklemektedir:

[2655] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Enes'in halası Rübeyyi bir cariyenin ön dişini kırmıştı. Kabilesinden affetmelerini rica ettilerse de onlar kabul etmeyerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kısas uygulansın"* buyurdu. Bunun üzerine kardeşi Enes b. Nadr, "Ya Rasûlallah! Seni hakikatle gönderene andolsun ki, bunun dişleri kırılmaz" dedi. Sonra kızın milleti buna razı olarak affettiler ve kısastan vazgeçtiler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ın öyle kulları vardır ki Allah adına yemin etseler Allah (c.c) onları yeminlerinde yalancı çıkarmaz"* buyurdu.[281] Bunu Buhârî ile Müslim rivayet etmişlerdir.

[2656] Bunu Muhammed b. Abdullah b. Müsenna el-Ensârî de, Humeyd'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet ettiği meşhur hadis şöyle rivayet etmiştir: Halam Nadr kızı Rübeyyi bir cariyeye tokat atarak ön dişini kırmıştı. Cariyenin yakınlarına diyet teklif ettiler, fakat onlar

280 Bu da Bakara sûresi 178. âyetin tefsirinde geçmiştir.

281 Buhârî, 2806, 4500; Müslim, 1675; Ebû Dâvûd, 4595; Nesâî, 8/27; İbn Mâce, 2649; Ahmed b. Hanbel, 3/128.

Scanned with CamScanner

kabul etmedi. Tekrar, diyet ödeme ve affetme teklifinde bulundular, onlar yine kabul etmediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona kısas uygulamalarını emretti. Kızın ağabeyi Enes b. Nadr geldi ve "Ya Rasûlallah! Rübeyyi'in dişini kıracak mısın? Seni hakikatle gönderene and olsun ki onun dişleri kırılmaz" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Enes, Allah'ın farzı kısastır (veya Allah'ın kitabı kısası emreder)"* buyurdu. Bu defa cariyenin yakınları affettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ın öyle kulları vardır ki Allah üzerine yemin etseler Allah onları yeminlerinde yalancı çıkarmaz"* buyurdu.[282] Bunu İmam Buhârî de Muhammed b. Abdullah b. el-Müsenna el-Ensârî'den benzer bir lafızla rivayet etmiştir.

[2657] Ancak, Ebû Dâvûd, İmran b. Husayn'dan şöyle rivayet etmiştir: "Fakirlerden birinin kölesi zengin birinin kölesinin kulağını kesti. Bunun üzerine (kulağı kesenin) ailesi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Biz fakir insanlarız" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlara hiçbir şey (ceza) yüklemedi."[283] Bunu Nesâî de İshâk b. Raheveyh'in Muaz b. Hişam ed-Destevai'den, o babasından, o da Katâde'den nakliyle rivayet etmiştir. Bu senet kuvvetli, râvilerinin tamamı sikadır. Bu hadis yukarıdaki görüş açısından problem teşkil edebilir. Fakat olsa olsa şöyle denebilir; orada kulak koparan henüz büluğ çağına erişmemişti. Büluğa ermeyene de kısas uygulanmaz. Ayrıca, muhtemelen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zenginlerin köleleri için ödenecek diyetin bir kısmını kendisi üstlenmiş veya onlardan affetmelerini rica etmiştir.

"Yaralamalara da kısas vardır." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Cana karşılık can alınır, göze karşı göz çıkarılır, burna karşılık burun kesilir, dişe karşılık diş sökülür ve yaralamanın kısası da yaralamakla yapılır."

Kasten cana veya bedenin bir yerine yapılmışsa bunda erkek ve kadınıyla hür olan tüm Müslümanlar kendi aralarında eşittirler. Kasten cana veya bedenin bir yerine yapılmışsa bunda erkek ve kadınıyla tüm köle Müslümanlar da kendi aralarında eşittir." Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir.

282 Buhârî, 2703; Nesâî, et-Tefsir, 1650; İbn Mâce, 2649.
283 Ebû Dâvûd, 4590; Nesâî, Sünen-i Kübrâ 6953. Hadis hasendir.

Scanned with CamScanner

Önemli bir kaide: Yaralama bazen kol, bacak, el ve ayak gibi eklemlerde olur ve o durumda icmayla kısas gerekir. Bazense eklem yerlerinde değil kemikte olur. İmam Mâlik (rh.a), "Bunda kısas vardır. Fakat diz vb. yerde kısas yapılmaz; çünkü orası tehlikeli ve risklidir." İmam Ebû Hanîfe ve iki arkadaşı (Ebû Yusuf ve Muhammed), "Diş dışında hiçbir kemikte kısas yoktur" demişlerdir. İmam Şâfiî de, "Hiçbir kemikte hiçbir şekilde kısas uygulanmaz" demiştir ki bu Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen bir görüştür. Atâ, Şa'bî, Hasan-ı Basrî, Zührî, İbrâhim en-Nehâi ve Ömer b. Abdulaziz de böyle demişlerdir. Süfyân-ı Sevrî ve Leys b. Sa'd da bu görüştedir. İmam Ahmed b. Hanbel'in meşhur görüşü de böyledir. İmam Ebû Hanîfe diş dışında hiçbir kemikte kısasın olmayacağına dair görüşüne Nadr kızı Rübeyyi hadisini delil göstermiştir. Fakat, Rübeyyi hadisinde ona delil olacak bir şey yoktur. Çünkü orada, "Bir cariyenin ön dişini kırdı" ifadesi geçmektedir. Dişin kırılmadan düşmüş olması da mümkündür ki, o durumda (diğer fakihlere göre de) kısas gerekir.

[2658] Hanefiler görüşlerine bir de İbn Mâce'nin Cariye b. Zafer el-Hanefi'den rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir: Bir adam bir adamın kolunu eklem olmayan bir yerden kılıçla kesip kopardı. Adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek şikâyetçi oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona diyet vermelerini emretti. Adam, "Ya Rasûlallah! Ben kısas yapılmasını istiyorum" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Diyeti al. Allah onda sana bereket versin"* dedi ve ona kısas hükmü vermedi.[284] İbn Abdilberr der ki: Hadisin bundan başka bir senedi yoktur. Senetteki Dehsem b. Kurran el-Ukki ise bedevi ve zayıf biridir; hadisi hüccet olmaz. Diğer râvi Nimran b. Cariye de yine rivayette zayıf bir bedevidir. Babası Cariye b. Zafer sahabeler arasında zikredilir.

Hanefiler ayrıca şöyle demişlerdir: Yara iyileşmeye başlamadan kısas yapmak caiz değildir. Eğer iyileşmeye başlamadan önce kısas uygulanır, sonra yarası artarsa hakkını yitirir.

[2659] Bunun delili İmam Ahmed b. Hanbel'in, Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da kendi babasından nakliyle rivayet ettiği şu hadistir: Bir adam boynuzla birisini dizinden yaraladı. Yaralanan adam Rasûlullah (sallallâhu aley-

284 İbn Mâce, 2636; Beyhakî, 8/65. Busayri, Zevaid'de şöyle der: Dehsem b. Kırran'ı Ebû Dâvûd zayıf saymıştır.

Scanned with CamScanner

hi ve sellem)'e gelerek "Benim kısasımı uygula" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Acele etme. Yaran iyileşsin de öyle!"* buyurduysa da adam kabul etmeyerek kısasın hemen yapılmasını istedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kısası uyguladı. Sonra kısas yaptıran topal oldu, kısas yapılan ise iyileşti. Topal olan adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Ben topal oldum, beni yaralayan adam ise iyileşti" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ben sana böyle yapmamanı söyledim, ama dinlemedin. Allah da seni (hayırdan vs.) uzaklaştırdı ve topallığın karşılıksız kaldı"* buyurdu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra, yaralamanın kısasını yara iyileşmeden yapmaktan neyhetti.[285] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

Bir mesele: Saldırıya uğrayan kişi kendisine saldırı yapan kimseye kısas yapar, o da bu kısastan dolayı ölürse İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre öldürene bir şey gerekmez. Bu sahabe, tâbiin ve başkalarının büyük çoğunluğunun görüşüdür. Ebû Hanîfe, "Kısas uygulayan kişinin malından diyet ödemesi gerekir" demiştir. Şa'bî, Atâ, Tâvûs, Amr b. Dinar, Haris el-Ukli, İbn Ebî Leylâ, Hammad b. Ebî Süleyman, Zührî ve Servi, "Kendisi için kısas yapılan kimsenin akilesinin (akrabalarının) diyet ödemesi gerekir" demişlerdir. İbn Mes'ud, İbrâhim en-Nehâi, Hakem b. Uteybe ve Osman el-Betti ise, "Kısas yapan kişi yarasının diyetini düştükten sonra kalanının diyetini kendi malından öder" demiştir. "Kim kısası bahşederse o kendisi için keffaret olur." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kim kısası bahşederse", yani kısası bağışlar ve ona bahşederse bu, kısas yapılmayı hak eden kimse için keffaret, kısas hakkı olan kimse için ise sevap olur. Süfyân-ı Sevrî, Atâ b. Saib'ten, o Saîd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kim kısası bahşederse o kendisi için keffaret olur." Yani, yaralayan kimse için keffaret olur. Yaralananın sevabı ise Allah'a (c.c) aittir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş, sonra şöyle demiştir: Hayseme b. Abdurrahman, Mücâhid (iki görüşünden biri olarak) İbrâhim en-Nehâi, Şa'bî ve Câbir b. Zeyd'den de bu ikinci görüş rivayet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim daha sonra, "Kim kısası bahşederse o kendisi için keffaret olur" buyruğu hakkında Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan, "Kendisi'nden

285 Ahmed b. Hanbel 2/217. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/295): Râvîleri sikadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

kasıt yaralanan kişidir" dediğini rivayet etmiştir. Hasan-ı Basrî'den (iki görüşünden birinde) İbrâhim en-Nehâi'den ve Ebû İshâk el-Hemedani'den de bu şekilde rivayet edilmiştir. İmam Taberî de Şa'bî ile Katâde'den benzer bir rivayette bulunmuştur. İbn Ebî Hâtim, Heysem Ebû Uryan en-Nehâi'den şöyle nakleder: Abdullah b. Amr'ı köleler gibi kırmızı rengiyle Muâviye'nin yanında gördüm ve kendisine Allah'ın, "Kim kısası bağışlarsa o kendisi için keffaret olur" buyruğunu sordum. "Ne kadar bağışlarsa Allah (c.c) o kadar günahını siler" dedi. Süfyân-ı Sevrî de Kays b. Müslim'den böyle rivayet etmiştir. Taberî de Süfyân ve Şu'be kanalıyla böyle rivayet etmiştir.

[2660] İbn Merdûyeh, Abdullah b. Amr ile Eban b. Tağlib kanalıyla Şa'bî'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir ashabından, o da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, *"Kim kısası bağışlarsa o kendisi için keffaret olur"* buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: *"O, dişi kırılıp veya eli kesilip veya bedeninin bir parçası koparılıp veyahut bedeninden bir yeri yaralanıp da bunu yapanı affeden kimsedir"* buyurdu. Devamla, *"Onun, affı oranında günahı affolunur. Yani, diyetin dörtte birini affederse günahlarının dörtte biri, üçte birini affederse günahlarının üçte biri, diyetin tamamını affederse bütün günahları silinir"* buyurdu.[286]

[2661] İmam Taberî daha sonra Ebû Sefer'den şöyle nakletmiştir: Muhacirden biri Ensar'dan birini itti ve onun ön dişi kırıldı. Ensar'dan olan kişi meseleyi Muâviye'ye götürdü. Israr edince Muâviye, "Seni dâvacınla baş başa bırakıyorum" dedi. Ebû Derdâ (radıyallâhu anh) Muâviye'nin yanındaydı ve şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Bir Müslüman'ın bedeninden bir yerine bir zarar verilir de o bunu bağışlarsa, mutlaka Allah (c.c) onun makamını bir derece yükseltir ve bir günahını siler."* Ensar'dan olan adam, "Sen bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittin mi?" dedi. O, "Bunu iki kulağım işitti ve kalbim kavradı" dedi. Bunun üzerine adam Kureyşli'nin peşini bıraktı. Muâviye de adamlarına, "Adamlarıma söyleyin buna para versinler" dedi.[287] Bunu Taberî de böyle rivayet etmiştir.

---

286 Senedi sakıttır. Senetlerin hepsinde bulunan râvî Ma'li b. Hilal metruk ve yalancılıkla suçlanan biridir.

287 Tirmizî, 1393; İbn Mâce, 1425; Taberî, 12085.

Scanned with CamScanner

[2662] İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Sefer'den şöyle nakleder: Kureyş-ten biri Ensar'dan birinin dişini kırdı. Ensar'dan olan adam Muâviye'ye (radıyallâhu anh) gitti ve "Bu adam benim dişimi kırdı" diyerek ondan dâvacı oldu. Muâviye (radıyallâhu anh), "Biz seni hoşnut edeceğiz" dedi. Adam ısrar edince Muâviye, "Seni adamınla baş başa bırakıyorum" dedi. Ebû Derdâ da orada oturuyordu ve şöyle dedi: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i *'Herhangi bir Müslüman'ın bedenine bir zarar verilir, o da yapanı bağışlar-sa, Allah (c.c) makamını bir derece yükseltir ve günahlarından birini siler'* buyururken işittim." Ensârî, "Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sen mi işittin?" dedi. Ebû Derdâ (radıyallâhu anh), "Evet, kulaklarım işitti ve kalbim anladı" dedi. Bunun üzerine Ensarî, "Öyleyse ben de (yani ben de onu affettim)" dedi. Bunu Tirmizî de Abdullah b. Mübârek'in rivayetiyle, İbn Mâce Vekî''in rivayetiyle, bunların her ikisi Yunus b. Ebî İshâk'tan rivayet etmişlerdir. Tirmizî daha sonra, "Hadis gariptir. Sadece bu vecihle biliyoruz. Ebû Sefer'in Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan hadis işittiğine dair bir bilgim yoktur" demiştir.[288]

[2663] İbn Merdûyeh, Adiyy b. Sabit'ten şöyle nakleder: Muâviye (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde bir adam birinin dudağını patlattı. Di-yet vermek istediyse de adam kısas dışında hiçbir şeye razı olmayacağını söyledi. Diyetin iki katını verdi, adam yine kabul etmedi, üç katını verdi, adam yine reddetti. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in as-habından biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, *"Kim bir kanı (öldürme) ve daha azını (yaralama) bağışlarsa, o, doğduğu günden öleceği güne kadar-ki günahlarına keffaret olur"* buyurduğunu söyledi.[289]

[2664] İmam Ahmed b. Hanbel, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöy-le nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Herhangi bir adamın bedeninden bir yer yaralanır, o da bunu bağışlarsa, Allah onun o kadar günahını mutlaka siler."*[290] Bunu Nesâî, Ali b. Hacer'in Cerîr b. Abdulhamid'den, Taberî Mahmud b. Haddaş'ın Hüşeym'den, her ikisinin Muğîre'den nakliyle rivayet etmişlerdir.

---

288 Ahmed b. Hanbel, 6/448. Senedi öncesi gibidir. Sonraki hadise bk.

289 Adiyy b. Sabit, Muâviye ile karşılaşmamış ve ondan hadis rivayet etmemiştir. Dolayı-sıyla hadis munkatı'dır. Hadis bu lafızla gariptir.

290 Hadisin metni bu lafızla gariptir.

Scanned with CamScanner

[2665] İmam Ahmed b. Hanbel Muharrar b. Ebû Hureyre kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir ashabından şöyle rivayet etmiştir: "Kimin bedenine zarar verilir de yapanın peşini Allah rızası için bırakırsa, bu onun günahlarına keffaret olur."[291]

"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar zalimlerin tâ kendileridir." Tâvûs ile Atâ'nın, "Bu (bilinen dinden çıkarıcı) küfrün altında bir küfür, zulmün altında bir zulüm ve fasıklığın altında bir fasıklıktır" dedikleri daha önce geçti.

İncil'e Tâbi Olanlar da Allah'ın Hükmüyle Hükmetsin:

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾

46. Ardından, kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı tasdik edici, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olarak İncil'i verdik.

47. İncil'e tâbi olanlar Allah'ın onda indirdiği hükümlerle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıkların tâ kendileridir.

Tefsiri:

"Ardından", yani İsrâiloğullarından peygamberlerin ardından "kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı", yani ona iman edici ve ondakilerle hükmedici "olarak peygamberlerin izleri üzerine Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik", yani hakikat kılavuzluğu "ve nur", yani şüpheleri izale edici ve problemleri çözücü bir ışık "bulunan, önündeki Tevrat'ı tasdik edici", yani ondakilere muhalefet etmeyip izinden gidici. İncil'de sade-

291 Ahmed b. Hanbel 5/412, hadis no: 22983. Râvîlerden Muharrir İbn Hibbân'a göre sikadır. İbn Hacer de, Takrib'de, "Makbuldür" demiştir. Kastı mütâbaa edildiğindedir.

Scanned with CamScanner

ce, ihtilaf ettikleri az miktardaki konuda farklılıklar vardır. Nitekim yüce Allah, *"Ve, size haram kılınmış bazı şeyleri size helâl kılmak için (gönderildim)"* (Âl-i İmrân, 50) buyurmuştur. Bu yüzden âlimlerin iki görüşünden meşhur olanına göre İncil Tevrat'taki bazı hükümleri neshetmiştir.

"Sakınanlara bir hidayet ve öğüt olarak İncil'i verdik." Yani, biz İncil'i, Allah'tan sakınan, tehdit ve azabından korkanlara onunla yollarını bulacakları bir kılavuz, haramları ve günahları işlemekten engellemelerini sağlayan bir öğüt kıldık.

"İncil'e tâbi olanlar Allah'ın onda indirdiği hükümlerle hükmetsinler." Burada hükmetme fiili hem لِيَحْكُمَ, (hükmetmesi için) şeklinde lam harfi "كي" gibi sebep bildiren bir edat olarak ve sonu mansup okunmuştur ki mânâsı, "Biz İncil'i, ona tâbi olanlar kendi dönemlerinde onunla hükmetsinler diye gönderdik"tir. Hem de وَلْيَحْكُمْ, (hükmetsin) şeklinde sonu cezimli ve lâm harfi emir lamı olarak da okunmuştur ki, o durumda da mânâsı şöyledir: "Onlar İncil'de geçen her şeye iman etsinler, onda emrolundukları şeyleri yapsınlar, onda geçen Muhammed'in peygamberliği müjdesini duyursunlar ve zamanında yaşıyorlarsa ona tâbi olsunlar" şeklindedir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyle uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme."* (Mâide, 68) *"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nur'a (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır."* (A'râf, 157) O yüzden yüce Allah burada şöyle buyuruyor: "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıkların", yani Rabblerine itaatten çıkan, bâtıla meyleden ve hakkı terk edenlerdir. Bu âyetin Hıristiyanlar hakkında nazil olduğu daha önce ifade edildi ki, bu sözün bağlamından açıktır.

Scanned with CamScanner

Allah'ın İndirdiğiyle Hükmet, Onların Arzularına Uyma:

وَأَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ أَنْزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَآءَ اللهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ اٰتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُم بِمَآ أَنْزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ أَنْزَلَ اللهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللهُ أَنْ يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

48. Sana da, daha önceki kitapları tasdik edici ve onlar üzerinde emin (bir hakem) olarak da bu Kitab'ı (Kur'ân'ı) hak ile indirdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlarda) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir.

49. (Sana şu tâlimatı verdik): Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.

50. Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi istiyorlar? Kesin iman etmiş bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Açıklamasıyla birlikte geçtiği gibi yüce Allah kelimullah Mûsâ (a.s)'a indirdiği Tevrat'ı zikrettikten, onu övüp methettikten, tâbi olunması caiz olduğu sürece ona tâbi olmayı emrettikten, İncil'i de zikredip methettikten, ona tâbi olanlara onu hayata geçirmeyi ve ondakilere uymayı emrettikten sonra, şimdi de kulu ve değerli elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirdiği büyük Kur'ân'dan bahsetmeye başlayarak şöyle buyuruyor: "Sana da, daha önceki kitapları tasdik edici...bu Kitab'ı indirdik." Daha önce indirilmiş olup bu kitabı (Kur'ân'ı) övgüyle anan, Allah katından elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirileceğini bildiren kitapları onaylayıcı olarak gönderdik. Kur'ân'ın o kitapların bildirdiklerine uygun niteliklerde inmesi Allah'ın (c.c) emirlerine uyan, şeriatına tâbi olan, peygamberlerini tasdik eden ve o kitaplar hakkında bilgi ve basiret sahibi kimseler açısından, onun doğru olma ihtimalini daha da kuvvetlendirmektedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'ân) okununca, derhal yüzüstü secdeye kapanırlar. Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir"* (İsrâ, 107-108) Yani, Allah'ın (c.c) bize geçmiş peygamberler diliyle Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceğine dair vaadi kesindir, mutlaka olacaktır.

"Ve onlar üzerinde emin (bir hakem) olarak..." "مهيمناً عليه", Süfyân-ı Sevrî ve bazıları Temimi kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklet-mişlerdir: Müheymin kendisine güvenilmiş kişi demektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Müheymin emin ve güvenilir demektir. Kur'ân kendinden önce geçen her kitap hakkında (söylediği şeylerde) güvenilirdir. İkrime, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid, Muhammed b. Ka'b, Atiyye, Hasan-ı Basrî, Katâde, Atâ' el-Horasânî, Süddî ve İbn Zeyd'den bunun gibi rivayet edilmiştir. İbn Cüreyc der ki: Kur'ân kendinden önce geçen kitapların eminidir; onlardan muvafık olduğu şeyler hak, kabul etmedikleri ise bâtıldır. Valibi kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Müheymin şahit demektir" dediği rivayet edilmiştir. Mücâhid, Katâde ve Süddî de böyle demişlerdir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Müheymin, kendinden önceki kitaplar üzerinde hâkim ve hüküm verici demektir" demiştir. Bu görüşlerin hepsi mânâca birbirine yakındır. Çünkü Müheymin ismi

Scanned with CamScanner

hepsini kapsar. Zira Kur'ân kendinden önceki her kitap hakkında emin, şahit ve hâkim/hakemdir. Allah (c.c) en son kitap olarak gönderdiği bu büyük kitabı en kapsamlı, en büyük ve en sağlam kitap kılmıştır. Onu korumayı bizzat kendisi üstlenerek de şöyle buyurmuştur: *"Kur an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."* (Hicr, 9)

İbn Ebî Hâtim'in İkrime, Saîd b. Cübeyr, Atâ' el-Horasânî ve İbn Ebî Necîh kanalıyla Mücâhid'den rivayet ettiği, "Müheymin'den kasıt Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân hakkında emin olmasıdır" sözü; mânâ bakımından doğru olmakla birlikte bunun tefsiri olması isabetli değildir. Bu mânâyla yorumu Arapça yönünden problemlidir. Özetle, asıl doğru görüş birincisidir. İmam Taberî, Mücâhid'den bunu naklettikten sonra şöyle demiştir: Bu te'vil Arapça mânâya uzak, hatta yanlıştır. Çünkü, "Müheymin" kelimesi "Mûsâddık"a (tasdik edici) atfedilmiştir. Dolayısıyla ancak onun sıfat olduğu şeye sıfat olabilir. Taberî daha sonra şöyle demiştir: Durum Mücâhid'in söylediği gibi olsaydı ifade atıf harfi olmaksızın, "Sana da, daha önceki kitapları, koruyucu bir tasdik edici olarak da bu Kitab'ı (Kur'ân'ı) hak ile indirdik" şeklinde olurdu.

"Artık aralarında", Yani: Ey Muhammed! Arabı ve Acemiyle, ümmisi (kendilerine ilahi bir kitap gelmemiş olanlar) ve kitap ehliyle insanlar arasında Allah'ın", sana bu büyük ve değerli kitapta "indirdiği" ve senden önceki peygamberlerin hükümlerinden onayladığı ve senin şeriatında neshetmediği hükümler "ile hükmet." Taberî böyle mânâ vermiştir.

[2666] İbn Ebî Hâtim, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) başta muhayyerdi; dilerse aralarında hükmediyor, dilerse kabul etmeyip kendi hükümlerine havale ediyordu. Sonra yüce Allah, "Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma!" âyetini indirdi. Böylece Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlar arasında kitabımızla hükmetmekle emrolundu.[292]

"Onların arzularına", yani aralarında kabul ettikleri ve ona binaen Allah'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirdiklerini terk ettikleri

292 İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kendi sözüdür. Süfyân b. Hüseyin'den dolayı kuvvetli değildir.

Scanned with CamScanner

şahsi görüşlerine "uyma!" O yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma." Yani, Allah'ın sana emrettiği haktan ayrılıp bu cahil ve bedbaht kimselerin heva ve arzularına yönelme.

"Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik." İbn Ebî Hâtim, Temimi kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Minhac'dan kasıt kanundur" dediğini rivayet etmiştir. Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Şir'aten ve minhacen"in mânâsı, "yol ve yöntem"dir, dediğini rivayet etmiştir. Mücâhid, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk, Süddî ve Ebû İshâk es-Sebii'den de, onların bunu aynı şekilde "yol ve yöntem" diye tefsir ettikleri rivayet edilmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Mücâhid'den ayrıca ve de Atâ' el-Horasânî'den bunun tersi, yani "şir'a" (şeriat) yöntem ve "minhac" ise yol demektir, şeklinde bir tefsir de vardır. Ancak birincisi daha uygundur. Çünkü, aynı zamanda şeriat da denilen şir'at, gidilen yerin başlangıç noktasıdır. Örneğin, "Şu işe başladı" mânâsındaki "şerea fi keza" cümlesinde böyledir. Şeriat da aslında suya gitmek üzere çıkılan yolun başlangıcına denir. Minhac ise açık ve düz yoldur. Sünen (sünnetler) de yollar demektir. Dolayısıyla "şir'aten ve minhacen"in "yol ve yöntem" ile tefsiri tersinden daha kuvvetli ve daha uygundur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Sonra, burada, Allah'ın (c.c) değerli peygamberlerini fer'i hükümlerde birbirinden farklı, tevhidde aynı olan şeriatlarla gönderdiği bildirilmektedir.

[2667] Nitekim Buhârî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Biz peygamberler topluluğu babaları bir anaları ayrı kardeşlerizdir; dinimiz birdir"*[293] buyurmuştur. Bununla, Allah'ın (c.c) göndermiş olduğu her peygamberle birlikte gönderdiği ve indirdiği her kitapta bulunan tevhid kastedilmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Senden önce hiçbir Rasûl göndermedik ki ona, 'Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 25) *"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik."* (Nahl, 36) Emir ve yasaklar konusundaki şer'i kurallar ise birbirinden farklıdır. Zira, bir şey bir şeriatta haram iken, sonra başka bir şeriatta helâl kılınabilir. Veya bunun aksi olabilir; hüküm birinde hafif iken sonrakinde zorlaştırılabilir. Bu, Allah'ın (c.c) erişilmez hikmetinden ve kuvvetli hüccet gücünden dolayıdır.

293 Bakara sûresi 133. âyetin tefsirinde geçmiştir.

Scanned with CamScanner

Saîd b. Ebû Arube, Katâde'den şöyle nakleder: "Her birinize bir şeriat ve minhac yaptık." Yani, her birinize ayrı bir yol ve yöntem gönderdik. Kanun ve hükümler her bir şeriatta farklıdır; zira Tevrat'taki hükümler farklı, İncil'deki hükümler farklı, Kur'ân'daki hükümler farklıdır. Allah (c.c) kendisine itaat eden ile etmeyeni bilmek (ortaya çıkarmak) için bunlardan dilediğini helâl, dilediğini haram kılar. Allah'ın (c.c) başkasını kabul etmediği din ise bütün peygamberlerin getirdiği tevhid ve ibadeti yalnız Allah'a tahsis etmektir. Şöyle diyen de olmuştur: Burada seslenilenler bu ümmettir ve mânâsı, "Ey bu ümmet! Kur'ân'ı her biriniz için şeriat ve yol kıldık." Yani, hepinizin uyacağı bir şeriat ve yol kıldık. Buna göre aslı جعلناه, (onu yaptık) olup daha sonra sonundaki zamir hazfedilmiştir. Yani, biz onu, Kur'ân'ı, şeriat ve yol, yani açık ve belli bir yol ve yöntem kıldık. Taberî'nin Mücâhid'den (rh.a) yaptığı rivâyetin mânâsı böyledir. Fakat doğrusu birincisidir. Buna, ardından gelen, "Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı" cümlesi delalet etmektedir. Zira, hitap Muhammed ümmetine olsaydı, "Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı" denemezdi. Bilakis, bu bütün ümmetlere yapılan bir hitaptır ve dileseydi Allah'ın (c.c) insanların hepsini tek bir din ve tek bir şeriatta birleştirebileceği ve ardından hiçbir hükmün neshetmeyeceği büyük kudretini haber vermektedir. Bilakis, Allah (c.c) her bir peygambere ayrı bir şeriat koymuştur. Sonra bunların hepsini veya bir kısmını sonraki peygamberle neshetmiştir. Sonunda, yeryüzündeki tüm insanlara peygamberlerin en sonuncusu olarak gönderdiği kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiği şeriatla onların hepsini neshetmiştir. Bu yüzden yüce Allah "Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde sizi denemek için (böyle yaptı)" buyurmuştur. Yani, yüce Allah kendilerine gönderdiği şeriatlara karşı tavırlarını denemek, eylem ve niyetlerinde kendisine itaat ve isyanlarına göre mükâfat ve cezalarını vermek için şeriatlarını farklı farklı yapmıştır. Abdullah b. Kesir der ki: "Fakat size verdiğinde", yani Kitap'ta...

Sonra yüce Allah iyiliklere koşmayı ve ondan yarışmaya teşvik ederek şöyle buyuruyor: *"Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın."* İyi işlerden kasıt; Allah'a (c.c) itaat etmek ve kendinden öncekileri neshedici kıldığı şeriatına uymak, indirdiği son kitabı Kur'ân'ı tasdik etmektir. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Hepinizin dönüşü Allah'adır."* Yani: Ey insanlar! Sonuçta kıyâmet günü Allah'a dönecek ve O'na varacaksınız.

Scanned with CamScanner

"O da size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) haber verecektir." Yani, hakikatten ayrıldığınız hususları size haber verecek, doğru ve sadıkları doğrulukları sebebiyle mükâfatlandıracak, hakkı inkâr ve red eden, hiçbir delil ve mesnet olmaksızın, kat'i delillere, kuvvetli hüccetlere ve çürütücü sağlam burhanlara karşı inatla direnerek onu bırakıp başkasına gidenlere azap verecektir.

Dahhâk, "Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın!" buyruğunda kastedilenler Muhammed ümmeti olduğunu söylemiştir. Fakat birincisi daha kuvvetlidir.

"(Sana şu tâlimatı verdik): Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma!" cümlesi, daha önce geçen ve bunu emredip zıddından nehyeden ifadeleri pekiştirici olarak gelmiştir. "Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et." Yani, düşmanın olan Yahudilerin sana getirdikleri meselelerde hakkı gizlemelerine karşı dikkatli ol. Onlara aldanma. Çünkü, onlar yalancı, kâfir ve hainlerdir.

"Eğer" aralarında vereceğin hükümlerden "yüz çevirirlerse" ve Allah'ın şeriatına uymazlarsa *"bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister."* Yani, bil ki bu Allah'ın (c.c) kudreti ve hikmetiyle olmuştur. Zira, saptırılmalarını ve haktan engellenmelerini gerektiren geçmişteki günahları onların hidayetten uzaklaştırılmalarını gerektirmiştir. "İnsanların birçoğu da zaten fasıklardır." Yani, insanların çoğu Rabblerine itaatten ayrılmış, hakka karşı ve ondan uzaklaşmış haldedirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir."* (Yusuf, 103) *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar."* (En'âm, 116)

[2668] Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ka'b b. Esed, İbn Saluba, Abdullah b. Surya ve Şe's b. Kays birbirlerine "Muhammed'e gidelim. Belki O'nu dininden saptırırız" dediler. Yanına gelip "Ey Muhammed! Sen bizim Yahudilerin din adamlarından, eşrafından ve önderlerinden olduğumuzu bilmektesin. Biz sana uyarsak onlar bize muhalefet etmezler. Bizimle milletimiz arasında ise düşmanlık var. Onların meselesinde seni hakem yapalım. Sen bizim lehimizde ve onların aleyhinde hüküm ver. Böylece sana inanır ve tasdik ederiz" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi

Scanned with CamScanner

ve sellem) ise kabul etmedi. Bunun üzerine Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır" âyeti nazil oldu.[294] Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir.

"Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi istiyorlar? Kesin iman etmiş bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?" buyruğunda yüce Allah, kendisinin her iyiliği içeren ve her kötülükten nehyeden muhkem ve sağlam hükümlerini bırakıp başka görüşlere, Allah'ın şeriatında hiçbir mesnedi bulunmayan ve insanların kendi arzu ve kendilerince koydukları bir takım literatürlere yönelenleri kınıyor.[295] Nitekim Cahiliye döneminde de insanlar böyleydiler. Kendi görüş ve arzularına göre koydukları sapıklık ve cehalet kanunlarıyla hükmediyorlardı. Tatarların, kendilerine Yasa denen kanunları koyan Cengiz Han'dan alınma krallık yönetimi de böyledir. Yasa Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi farklı dinlerden aldığı, kendi görüş ve hevasına göre koyduğu çok sayıda hüküm de içeren kanunlar bütünüdür. Bu oğullarında uyulan bir şeriata dönüşmüştür. Onlar bunu Allah'ın Kitabı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin önünde tutarlar. Onlardan kim böyle yaparsa kâfirdir, Allah (c.c) ve Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hükmüne dönene, az veya çok başka hiçbir kanuna göre hükmetmeyinceye kadar onunla savaşmak farzdır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Yoksa onlar" Allah'ın hükmünü bırakıp "cahiliye idaresini mi istiyorlar?" Yani arıyor ve arzuluyorlar. "Kesin iman etmiş bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?" Yani, Allah'ın şeriatını kavrayan ve ona inanan, Allah'ın hüküm koyanların en hikmetlisi, kullarına annenin evladına merhametinden daha merhametli olduğuna kesin iman eden ve bilen kimse için Allah'tan daha âdili kimdir? Çünkü her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve her şeyde âdil olan yalnızca Allah'tır.

294 Taberî, 12156; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 2/536.

295 Günümüzde İslam ülkelerinin çoğunda yürürlükte olan Allah'ın şeriatı yerine başka kanunlardır. Bunlar Allah'ın, âyette "cahiliyye" diye ifade ettiği şeyin ta kendisidir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: Kim Allah'ın hükmü dışındaki kurallarla yönetirse onun yönetimi cahiliye yönetimidir. İbn Ebî Necîh, İbn Ebî Necîh'ten şöyle nakleder: Birisi gelip Tâvûs'a, "Hurma ağaçlarını paylaştırırken bazı oğullarıma daha fazla verebilir miyim?" diye sorunca Tâvûs ona, "Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi istiyorlar? Kesin iman etmiş bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir?" âyetini okurdu.

[2669] Hâfız Taberânî İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın en sevmediği kişi İslâm'a bir cahiliye âdeti sokmaya çalışan kimse ile birisinin kanını dökmek (öldürmek) için kanını haksız yere talep eden kimsedir."*[296] Bunu İmam Buhârî de Ebû Yeman'ın senediyle, biraz fazlalıkla birlikte benzer lafızla rivayet etmiştir.

Kâfirleri Dost Edinmek:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى أَوْلِيَآءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشٰى أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۚ فَعَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَآ أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا أَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

51. Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar. İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

52. Kalplerinde hastalık bulunanların, "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Belki de Allah katından bir fetih veya bir emir getirir de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar.

296 Buhârî, 6882; Taberânî, 10749.

Scanned with CamScanner

53. (O zaman) iman edenler, "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarını İslâm'ın ve Müslümanların düşmanları Yahudi ve Hıristiyanları (Allah onları kahretsin) dost edinmekten nehyediyor. Sonra onların birbirlerinin dostları olduklarını bildiriyor. Ardından da bunu yapanları tehdit ederek ve korkutarak, "İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez" buyuruyor. İbn Ebî Hâtim, İyâz'dan şöyle nakleder: Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'a bir deri konusunda alınıp verilenlerin bilgisini getirmesini emretti. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın Hıristiyan bir kâtibi vardı ve bilgileri Ömer (radıyallâhu anh)'a o götürdü. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hayretle "Bu bir bekçi" dedi. Sonra, "Sen mescidde Şam'dan gelmiş bir mektubu bize okur musun?" dedi. Ebû Mûsâ el-Eş'ari, "Hayır, okuyamaz" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "O cünüp mü?" dedi. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh), "Hayır, Hıristiyan'dır" dedi. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) der ki: Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) beni azarlayarak baldırıma vurdu ve "Onu çıkarın" dedi. Sonra, "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin..." âyetini okudu.

İbn Ebî Hâtim daha sonra Muhammed b. Sirin'den şöyle nakleder: Abdullah b. Utbe: Kişi farkına varmadan Hıristiyan veya Yahudi olmaktan sakınsın, dedi. Muhammed b. Sirin der ki: Zannımızca o, "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin...." âyetini kastetti. İbn Ebî Hâtim, İkrime'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a Arap Hıristiyanların kestikleri hayvanlar soruldu, "Ye; çünkü Allah (c.c) 'İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır' buyuruyor" dedi. Ebû Zinad'dan da bunun benzeri rivayet edilmiştir.

"Kalplerinde hastalık", şüphe, kuşku ve nifak bulunanların, *'Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz'* diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün." Yani, içlerinde ve görünüşte onlarla dostluk ve muhabbette koşuştuklarını görürsün. Bu dostluk ve muhabbetlerini ise, "Kâfirlerin Müslümanlara karşı bir zafer elde etmesi durumunda Yahudi ve Hıristiyanlar arasında

Scanned with CamScanner

bir takım destekçilerinin olup onların kendilerine fayda vereceği" te'viliyle açıklarlar.

"Belki de Allah katından bir fetih" (Süddî: Fetihten kasıt Mekke'nin fethidir, demiştir. Başkası ise, Allah'ın vereceği hükûm ve karardır, demiştir) "veya bir emir" (Süddî, 'Yahudi ve Hıristiyanlara cizye vergisinin konulmasıdır' demiştir) "getirir de onlar" Yahudi ve Hıristiyanları dost edinen bu münafıklar, "içlerinde gizledikleri şeyden", yani onlarla dostluklarından "dolayı pişman olurlar." Çünkü, yaptıklarının kendilerine hiçbir fayda sağlamadığını, sakınılan hiçbir şerri def etmediğini, bilakis onun şerrin kendisi olduğunu görmüşlerdir. Zira, onlar rezil olmuşlar, belirsiz ve gizli iken gerçek hallerini Allah (c.c) bu dünyada mü'min kullarının gözleri önüne sermiştir. Onların rezil rüsvay olma sebepleri gerçekleşince Allah'ın kulları durumlarının farkına varmışlar, onların kendilerini mü'minlerden göstermelerine, buna yemin etmelerine ve onlar gibi görünmelerine hayret etmişler, sonunda iftira ve yalanları ortaya çıkmıştır. O yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: "(O zaman) iman edenler, 'Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?' diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır."

Kurraların burada farklı okuyuşları vardır. Cumhur "ويقول" şeklinde vav harfiyle okumuşlardır. Sonra, onlardan bazıları fiili "يقولُ" cümle başlangıcı şeklinde sonunu ötre (merfû) okumuşlardı. Bazıları ise daha önce geçen "أن يأتي"ye atfen "يقولَ" şeklinde sonunu üstün okumuşlardır. Cümlenin takdiri "أن يأتي وأن يقولَ" (belki fetih gelir...ve mü'minler böyle derler) şeklindedir. Medineliler ise bunu başında vav harfi olmaksızın, "يقول" şeklinde okumuşlardır. Taberî'nin söylediğine göre onların mushaflarında da böyle yazılıdır. İbn Cüreyc, Mücâhid'den şöyle nakleder: "Belki de Allah katından bir fetih veya bir emir getirir de ..." o zaman "İman edenler, 'Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?' derler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır."

Müfessirler bu âyet-i kerimelerin nüzul sebebi hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Süddî şöyle demiştir: Bu iki adam hakkında nazil oldu. Uhud gazvesinden sonra bunlardan biri arkadaşına, "Ben filan Yahudi'nin yanına gidip ona sığınacağım ve yanında gibi görüneceğim. Belki bir durum veya hâdise olduğunda bana bir faydası dokunur" dedi. Diğeri ise, "Ben de Şam'daki

Scanned with CamScanner

filan Hıristiyan'a sığınacak ve onunla Hıristiyan olacağım" dedi. Bunun üzerine yüce Allah, "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin..." âyetlerini nazil etti. İkrime der ki: Âyet Ebû Lübabe b. Abdulmünzir hakkında nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu Kurayzaoğulları Yahudilerine gönderdiğinde ona, "O bize ne yapacak?" diye sorduklarında öldürmeyi kastederek eliyle boğazını işaret etmişti. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Âyetin Abdullah b. Übeyy b. Selul hakkında indiği de söylenmiştir.

[2670] Nitekim İmam Taberî, Atiyye b. Sa'd'dan şöyle nakleder: Haris b. Hazreçoğullarından Ubâde b. Sâmit Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Benim çok sayıda Yahudi dostum var. Ben Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yahudilerle dostlukla alakamın olmadığını ilan edip Allah (c.c) ve Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dost ediniyorum" dedi. Abdullah b. Übeyy ise, "Ben başıma bir zarar gelmesinden korkuyorum, o yüzden dostlarımla dostluğu bırakmayacağım" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Übeyy'e, "Ey Ebû Hubab, Ubâde b. Sâmit'in seçmeyip senin seçtiğin Yahudilerle dostluk onun değil senin olsun" dedi. O da "Tamam, kabul ettim" dedi. Bunun üzerine yüce Allah, *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira, onlar birbirinin dostudurlar..."* âyetlerini (51, 52) nazil etti.[297]

[2671] Sonra İmam Taberî, Zührî'den şöyle nakletmiştir: Bedir'de kâfirler bozguna uğrayınca Müslümanlar Yahudi dostlarına, "Allah sizin başınıza Bedir günü bir bela getirmezden evvel iman edin" dediler. Mâlik b. Sayf, "Savaştan anlamayan bir Kureyş kervanını yenmeniz sizi gurura mı sevk etti. Biz sizin aleyhinizde insanları toplamaya karar verecek olursak bizimle savaşacak hiçbir gücünüz olmaz" dedi. Bunun üzerine Ubâde b. Sâmit, "Ya Rasûlallah! Benim Yahudi dostlarım bedenleri kuvvetli, silahları çok ve nüfuzları büyük kimselerdir. Fakat ben Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem), Yahudilerle dostluktan beri olduğumu ilan ediyorum. Benim Allah (c.c) ve Rasûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir dostum yoktur" dedi. Abdullah b. Übeyy ise, "Fakat ben Yahudilerle dostluktan uzak olduğumu ilan etmiyorum. Ben, onlara mutlaka ihtiyaç duyacak bir adamım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Hubab! Ubâde b. Sâmit seçmezken senin seçmiş olduğun Yahudi dostluğu onun değil senin*

297 Mürseldir. Taberî, (12162) Atiyye el-Avfî'den rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

olsun, tamam mı?" dedi. O da "Kabul ediyorum" dedi. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin..."* âyetleri nazil oldu.[298]

[2672] Muhammed b. İshâk, Asım b. Ömer b. Katâde'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yahudileri kuşatmış ve sonunda O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) vereceği hükme razı olmuşlardı. Allah (c.c) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i onlara galip edince Abdullah b. Übeyy, "Ey Muhammed! Benim dostlarıma iyi davran" dedi. Bu Yahudiler Hazreç kabilesinin müttefikleriydiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geri durunca Abdullah b. Übeyy tekrar, "Ey Muhammed! Dostlarıma iyi davran" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu defa ona arkasını döndü. Abdullah b. Übeyy, elini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zırhının cebine soktu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Beni bırak"* dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona o kadar öfkelendi ki yüzünde gölge gördüler. Sonra, *"Yazıklar olsun, bırak beni"* dedi. Abdullah b. Übeyy, "Hayır vallahi, sen dostlarıma iyilik etmedikçe seni bırakmayacağım. Onlardan dört yüz zırhsız üç yüz zırhlı beni kırmızı ve siyahlara karşı korudu. Sen onları bir sabah vaktinde bitirip tüketebilir miydin? Ben gelecek felaketlerden korkan biriyim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onlar senin olsun"* buyurdu.[299]

[2673] Muhammed b. İshâk, Ubâde b. Sâmit'in torunu Ubâde b. Velid şöyle anlatır: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kaynukaoğullarıyla savaşa tutuştuğunda Abdullah b. Übeyy onlarla ilgilendi ve aralarında bulundu. Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh) ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti. Abdullah b. Übeyy gibi Yahudilerle ittifakı bulunan Avf b. Hazreçoğullarından biri de Ubâde'ydi. Onlarla ittifakından uzaklaşarak Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gitti. "Ya Rasûlallah! Onlardan uzaklaşıp Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) geliyorum. Allah'ı (c.c), Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve mü'minleri dost ediniyorum. Kâfirlerle ittifakı ve dostluğu ise reddediyorum" dedi. İşte Mâide sûresindeki şu âyetler o ve Abdullah b. Übeyy hakkında nazil oldu: *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları*

298 Mürseldir. Taberî (12163) rivayet etmiştir. Fakat şahitleriyle kuvvetlenmektedir.

299 Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve'de (3/174) rivayet etmiştir. Mürseldir ve şahitleriyle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar... Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır." (53-56).[300]

[2674] İmam Ahmed b. Hanbel Üsame b. Zeyd (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Hastalığında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Abdullah b. Übeyy'i ziyarete gittik. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, *"Seni Yahudilere sevgi beslemekten men etmiştim"* buyurdu. Abdullah b. Übeyy, "Es'ad b. Zürare onlara buğuz besliyordu, (bu yüzden) öldü" dedi.[301] Bunu Ebû Dâvûd da Muhammed b. İshâk'ın nakliyle böyle rivayet etmiştir.

Allah'ın İzzet Sahibi Mü'min Dostları:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

54. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirir. Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.

55. Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir.

56. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın taraftarlarıdır.

300 Taberî, 12164. İshâk b. Yesar'dan dolayı senedi kuvvetli değildir, fakat gördüğün gibi şahitleri vardır.

301 Ebû Dâvûd, 3094; Ahmed b. Hanbel, 5/201. Her senette yer alan Muhammed b. İshâk müdellistir, burada da an'anlı rivayette bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah büyük kudretinden haber vererek kimler dinine yardım etmek ve şeriatını uygulamaktan geri dururs a, Allah'ın onların yerine ondan daha iyi, daha kuvvetli ve daha doğru yolda olan kimseler getireceğini bildiriyor. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Eğer yüz çevirirseniz, Allah sizden başka bir millet getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar."* (Muhammed, 38) *"Dilerse ey insanlar sizi götürür ve yerinize başkalarını getirir."* (Nisâ, 133) *"Allah dilerse sizi götürür ve yeni bir halk getirir. Bu Allah'a hiç de güç değildir."* (İbrâhim, 19-20) Yüce Allah burada da şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse"*, yani haktan bâtıla dönerse. Muhammed b. Ka'b der ki: Bu âyet Kureyş'in önde gelenleri hakkında nazil oldu. Hasan-ı Basrî, "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) döneminde irtidat edecek kimseler hakkında nazil oldu" demiştir. *"(Bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirir."* Hasan-ı Basrî, "Onlar Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile arkadaşlardır" demiştir. İbn Ebî Şeybe der ki: Ebû Bekir el-Ayyaş'ı, *"(Bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven...bir toplum getirir"* âyeti hakkında, "Onlar Kadisiyye savaşına katılanlardır" derken işittim. Leys b. Ebî Süleym, Mücâhid'den şöyle nakleder: Onlar Sebe kavmidir. İbn Ebî Hâtim Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "(Bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven, ...bir toplum getirir" âyeti hakkında, "Onlar Yemen'li, sonra Kinde'den, sonra Sekun'dan kimselerdir" dediğini rivayet etmiştir.

[2675] İbn Ebî Hâtim, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, *"...(Bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven...bir toplum getirir"* âyeti soruldu, *"Onlar Yemen'den, sonra Kinde'den, sonra Sekun'dan, sonra da bu çağrıya icabet eden kimselerdir"* buyurdu.[302] Bu çok gariptir.

[2676] İbn Ebî Hâtim, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"...(Bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven...bir toplum getirir"* âyeti nazil olunca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onlar bunun milletidir"* buyurdu.[303] Bunu Taberî de Şu'be kanalıyla benzer bir lafızla rivayet etmiştir.

302 Senedindeki Muhammed b. Mûsâffa saduktur, fakat Sâlih Cezre, "Münker rivayetlerde bulunmuştur" demiştir. Benzer bir söz İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak daha önce geçti ki o doğruya daha yakın gözükmektedir.

303 Hasendir. Taberî (12194) ve Beyhakî (5/351) rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

"Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirir." Bunlar kâmil mü'minlerin vasıflarıdır. O, kardeşine ve dostuna karşı mütevazi, düşmanına ve hasmına karşı ise onurludur. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Muhammed; Allah'ın Rasûlüdür. O'nunla beraber olanlar kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler..."* (Fetih, 29) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasfı olarak da "Güler yüzlü ve savaşçı" denmiştir. Zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem), dostlarına güleryüzlü, kâfirlerle ise hep savaş halindedir.

"Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar." Onları içinde bulundukları Allah'a itaat, düşmanlarıyla savaş, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker halinden hiçbir engel geri çevirmez, hiçbir önleyici önleyemez. Hiçbir kınayıcının kınaması, hiçbir ayıplayanın ayıplaması onlara etki etmez.

[2677] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Dostum (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana yedi şey emretti. Yoksulları sevmeyi ve onlara yaklaşmayı emretti. Benden yukarı değil aşağıda olanlara bakmamı emretti. Bana sırtlarını dönseler de akrabalarıma sıla-ı rahim yapmamı emretti. Hiç kimseden bir şey istememi emretti. Acı da olsa hakkı söylememi emretti. Allah (c.c) yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamamı emretti. "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" zikrini çok söylememi emretti. Zira bunlar Arş'ın altındaki hazinelerdendir."[304]

[2678] İmam Ahmed b. Hanbel yine Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beş hususta benden biat aldı, yedi konuda benden ahit aldı ve dokuz şeyde Allah'ı (c.c) bana şahit tuttu. Ben hiçbir kınayıcının kınamasından korkmam. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni çağırdı ve *"Bana karşılığı cennet olan bir biatta bulunur musun?"* diye sordu. "Evet" dedim ve elimi uzattım. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hiç kimseden bir şey istememen şarttır"* diye şart koştu. Ben de "Tamam" dedim. *"Sopan senden düşse bile inip onu alacaksın"* dedi.[305]

304 Ahmed b. Hanbel, 5/159; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 5635. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/263) şöyle demiştir: "İmam Ahmed b. Hanbel'in iki senedinden birindeki râviler sikadır."

305 Ahmed b. Hanbel 2/172. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/93), "Râvileri sikadır" demiştir.

Scanned with CamScanner

[2679] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dikkat edin! Sakın ha, insanlardan korkunuz sizden kimseyi gördüğü veya şahit olduğu (münker ve İslâm'a muhalif) bir şeyde hakkı söylemekten men etmesin. Çünkü kişinin hakkı söylemesi veya önemli bir şeyi hatırlatması hiçbir eceli öne almaz, hiçbir eceli ertelemez ve kişiyi hiçbir rızıktan uzaklaştırmaz."*[306] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2680] İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Sizden kimse (kötü) bir şey gördüğünde, Allah için bir şey söyleme hususunda kendisini küçümseyip de bir şey söylemezlik etmesin. Çünkü, kıyâmet günü ona "Şu şu konuda neden bir şey söylemedin?" denilir. O "İnsanlardan korkum" deyince Allah (c.c), "Korkmana ben daha layığım" buyurur."*[307] Bunu İbn Mâce de A'meş'in Amr b. Mürre'den nakliyle ve bu lafızla rivayet etmiştir.

[2681] Hem İmam Ahmed b. Hanbel, hem de İbn Mâce farklı bir senetle Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Allah (c.c) kıyâmet günü kula her şeyi soracak, hatta, "Ey kulum, münker bir şey gördün de karşı çıkmadın" diyecek. Allah (c.c) kuluna delilini gösterince "Rabbim, sana güvendim ve insanlardan korktum" diyecek."*[308]

[2682] Sahih hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hiçbir mü'mine kendisini zelil hale düşürmek yaraşmaz"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Kişi kendisini nasıl zelil yapar?" diye sordular. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Üzerine taşıyamayacağı belaları alır"* buyurdu.[309]

---

306 Ahmed b. Hanbel 3/50, 87; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 2825. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/265), "Taberânî'nin rivayet ettiği dışında tüm râviler sahih hadis râvileridir" demiştir.

307 İbn Mâce, 4008; Ahmed b. Hanbel, 3/47. Busayri, Zevaid'de, "Senedi sahih hadistir, râvileri sikadır" demiştir. Münzirî de et-Tergîb ve't-Terhîb'de (3410): Râvileri sikadır, demiştir. Fakat râvîlerden Ebû Buhteri Said b. Feyruz Ebû Said'den hadis işitmemiştir.

308 Sahihtir. İbn Mâce, 4017; Ahmed b. Hanbel, 3/27; Ebû Ya'lâ, 1089. Busayri, Zevaid'de, "Senedi sahih, râvileri sikadır" demiştir.

309 Tirmizî, 225; İbn Mâce, 4016; Ahmed b. Hanbel, 5/405. Tirmizi, "Hasen ve gariptir" demiştir. Bunun, Mecmau'z-Zevâid'de ifade edildiği gibi Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-

Scanned with CamScanner

"Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur." Yani, kim bu vasıflara sahipse Allah'ın lütfundan ve onu bunlara muvaffak kılmasıyladır. "Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir." Yani, Allah'ın lütfu geniştir ve lütfunu hak edenlerle bundan mahrum edeceği kimseleri iyi bilir.

"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir." Yani, Yahudiler sizin dostlarınız değildir, sizin dostluğunuzun ancak Allah (c.c), Rasûlü ve mü'minlerledir. "Namazı kılan, zekâtı veren", yani İslâm'ın en büyük rüknü olan namazı kılma, insanların onda hakkı bulunan ve güçsüz, yoksul gibi muhtaç kimselere yardım olan zekâtı verme sıfatlarına sahip olan kimselerdir. Bazıları, "Allah'ın emirlerine boyun eğerek (rükû halinde)" ifadesini "Zekât verirler" cümlesinden hal sanmışlardır. Buna göre mânâ, "onlar rüku halinde zekât verirler" olur. Böyle olsaydı, övüldüğünden dolayı rükûdayken zekât vermek başka durumlarda vermekten daha faziletli olurdu. Oysa bildiğimiz fetva ehli hiçbir imama göre böyle bir şey yoktur. Hatta bazıları burada âyetin Hz. Ali (radıyallâhu anh) hakkında nazil olduğunu zikretmiştir. Zira, rükû halindeyken yanından bir dilenci geçmiş, o da yüzüğünü çıkarıp vermiştir.

İbn Ebî Hâtim, Utbe b. Ebî Hakim'den şöyle nakleder: "Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir" âyeti hakkında, "Onlar mü'minler ve Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tır" demişlerdir.

[2683] İbn Ebî Hâtim, Seleme b. Küheyl'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) rükûdayken yüzüğünü tasadduk etti. Bunun üzerine, "Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir" âyeti nazil oldu.[310] İmam Taberî, Mücâhid'den şöyle nakleder: "Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir" âyeti Hz. Ali (radıyallâhu anh) hakkında nazil oldu; o namazda rükû halindeyken sadaka vermiştir.[311] Abdurrezzak, bu âyet hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu

Kebîr'de ve el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet ettiği destekleyici bir şahidi vardır. Heysemi, "Taberânî'nin râvileri iyidir" demiştir. Böylece hadis, bu tarik ve şahitleriyle hasen derecesindedir.

310 Senedi çok zayıftır. Mu'dal (senette iki ravi düşmüş) olması yanında râvîlerden biri bazılarınca yalancılıkla suçlanan biridir.

311 Taberî (12219) Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Galib b. Ubeydullah, el-Mizan'da (6645) ifade edildiği gibi metruktur.

Scanned with CamScanner

anh)'tan şöyle nakleder: Bu âyet Ebû Tâlib'in oğlu Ali (radıyallâhu anh) hakkında nazil oldu.[312] Râvilerden Abdulvahhab b. Mücâhid, hadisi hüccet olan biri değildir.

[2684] İbn Merdûyeh, Dahhâk kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ebû Tâlip oğlu Hz. Ali (radıyallâhu anh) ayakta namaz kılıyordu. Rükûdayken bir dilenci geçti. Hz. Ali (radıyallâhu anh) da ona yüzüğünü verdi. Bunun üzerine, *"Sizin dostunuz ancak Allah'tır..."* âyeti nazil oldu. Râvilerden Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile karşılaşmamıştır.

[2685] Yine İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) camiye çıktı. İnsanlar kimisi rükûda, kimisi secdede, kimi kıyamda, kimi kuudda olmak üzere namaz kılıyorlardı. O arada dilencilik yapan yoksul biri geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) camiye girince, *"Sana hiç kimse bir şey verdi mi?"* diye sordu. Adam, "Evet" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim?"* diye sordu. Adam, "Şu ayaktaki adam" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sana ne haldeyken verdi?"* dedi. "Rükûdayken" diye cevap verdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu işitince tekbir getirdi ve *"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir"* âyetini okudu.[313] Senedi iç açmayan bir senettir. İbn Merdûyeh daha sonra bunu Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan kendisi hakkında, Ammar b. Yasir[314] ile Ebû Râfi hakkında rivayet etmiştir. Senetleri zayıf ve râvîleri meçhul olduğundan dolayı bunların hiçbiri hiçbir şekilde sahih değildir.

İbn Merdûyeh daha sonra kendi senediyle Meymun b. Mihran'dan İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Sizin dostunuz ancak Allah'tır..."* âyeti mü'minler hakkında nazil oldu ve Hz. Ali (radıyallâhu anh) onların ilkidir. İmam Taberî, Abdulmelik'tan şöyle nakleder: Ebû Câfer'e,

312 Vekî' ile babası arasında kopukluk vardır. Râvîlerden Abdulvahhab b. Mücâhid hakkında el-Mizan'da (5324) şöyle denmiştir: Yahyâ, "Hadisleri yazılmaz. O bir şey değildir" demiştir. İmam Ahmed b. Hanbel de, "Zayıftır" demiştir.

313 Senedi çok zayıftır. Vâhidî (394) bu senetle rivayet etmiştir. Bu senetse geçersizdir. Zira küçük Süddî denen Muhammed b. Mervan metruktur, hadis uydurmakla suçlanmıştır. Hadis aldığı kişi Kelbi de yalancılıkla suçlanan biridir.

314 Mecmau'z-Zevâid'de (10978) ifade edildiği gibi Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet etmiştir. Heysemi senedinde bilinmeyen biri olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

"Sizin dostunuz ancak Allah'tır...." âyeti hakkında, "İman edenler kimlerdir?" diye sorduk. "İman edenlerdir!" dedi. "Bize ulaşan habere göre Hz. Ali (radıyallâhu anh) hakkında nazil olmuş" dedik. "Ali de mü'minlerdendir" dedi. Esbat, Süddî'den şöyle nakleder: Bu bütün mü'minler hakkında nazil oldu. Fakat, Hz. Ali (radıyallâhu anh) camide rükûdayken yanından bir dilenci geçti ve Hz. Ali (radıyallâhu anh) yüzüğünü ona verdi.[315]

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kim Müslüman olursa Allah'ı, Rasûlü'nü ve mü'minleri dost edinmiştir. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Bu âyetlerin hepsinin, Yahudilerle ittifaktan çekilip Allah (c.c), Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve mü'minlerle dostluğu tercih ettiğinde nazil oldu. O yüzden yüce Allah âyetlerin hepsinin sonunda "Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlüdür, Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir" buyurmuştur. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Allah, Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz, diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Rasûlü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır."* (Mücadile 21-22) Böylece, her kim Allah'ın (c.c), Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve mü'minlerin dostluğunu tercih ederse dünya ve âhirette kurtuluşa erer, dünya ve âhirette yardım ve destek görür. O yüzden yüce Allah burada daha sonra, "Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın taraftarlarıdır" buyuruyor.

315 Bu mu'dal dir, hüccet olamaz. Bu Taberî'de 12215 numaralı rivayet olarak geçmektedir.

Scanned with CamScanner

Müslümanlar Dinleriyle Alay Eden Kâfirleri Nasıl Dost Edinebilirler?

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ وَاتَّقُوا اللهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

57. Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz Allah'tan korkun.

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

Tefsiri:

Bu âyetler İslâm'ın dinî ve dünyevi her iyiliği içeren pak ve sağlam kurallarına göre hareket etmek sûretiyle Allah'a kulluğun en iyisini yapan Müslümanları, düşmanları olan Kitap ehli ve müşrikleri dost edinmekten nefret ettirmekte, bunun ne kadar iğrenç bir şey olduğunu ortaya sermektedir. *"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden"*[316] *"dininizi"*, eğlendikleri bir *"alay ve oyun konusu edinenleri"* kendi bozuk düşünceleri ve sönük fikirlerine göre bir tür oyun olduğuna inandıkları şey kabul edenleri[317] *"ve kâfirleri dost edinmeyin."* Bazıları burada "والكفار" kelimesinin sonunu الذين أوتوا الكتاب, (kendilerine kitap verilenler) üzerine atfen mecrur, yani sonu esreli okumuşlardır. Bazıları ise "لا تتخذوا, (edinmeyin)in mef'ulü olmak üzere mansup, yani üstün okumuşlardır ki mânâsı "kafirleri de dost edinmeyin"dir. Yani onları da bunları da dost edinmeyin. Buradaki kâfirlerden maksat müşriklerdir. Nitekim İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) bunu "والكفار" yerine "ومن الذين

316 Buradaki "min" (den) edatı "bazılık" değil, öncesinin türünü açıklamak için gelmiştir (yani, "düşmanlarınızdan bu kimseler"). "Necis olan putlardan sakının" (Hacc: 30) âyetinde olduğu gibi (Yani burada; putların necislerinden sakının necis olmayanlarından sakınmayın, gibi bir mânâ yoktur.)

317 Şairin dediği gibi:

Doğru sözü ayıplayan nice kimseler vardır ki,
Onların felaketi sakat anlayışlarındadır

Scanned with CamScanner

اشركوا (müşriklerden) diye okumuştur. *"Eğer"* onların alay ve oyun konusu ettikleri Allah'ın şeriatına *"inanan kimselerseniz Allah'tan korkun."* Yani, sizin ve dininizin düşmanı olan bu kimseleri dost edinmekten sakının. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır."* (Âl-i İmrân, 28)

"Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar." Yani, düşünen ve bilen akıl sahibi kimse için ibadetlerin en üstünü olan namaza çağıran ezanı okuduğunuzda onu da alay konusu yaparlar. *"Bu davranış, onların"* Allah'a ibadeti ve Allah'ın şer'i kurallarını *"düşünemeyen bir toplum olmalarındandır."* Bunlar şeytanın takipçilerinin sıfatlarıdır. Şeytan ise,

[2686] *"Ezan okunduğu zaman şeytan arkasını dönüp yellenerek ezanı işitmeyeceği yere kadar kaçar. Ezan bitince dönüp geri gelir. Namaz için kâmet getirilince yine arkasını dönüp kaçar. Kâmet bitince tekrar gelir ve kişi ile düşüncelerinin arasına girer. Ona hiç aklında olmayan konulara ilişkin 'şunu hatırla, bunu hatırla' diye vesvese verir. Nihayet insan, kaç rekât kıldığının bile farkında olmaz. Sizden biri böyle bir şey hissettiğinde selâm vermeden önce iki defa secde etsin."*[318] Bunu Buhârî ile Müslüman rivayet etmişlerdir. Zührî der ki: Allah (c.c) Kitab'ında ezandan bahsederek, "Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır" buyurmuştur. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Esbat, Süddî'den *"Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar"* âyetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir: Medine'de Hıristiyan bir adam, müezzinin "Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah" sözünü işittiğinde, "Yalancı yansın" derdi. Bir gece bu adam ve ailesi uyumakta iken hizmetçisi ateş getirdi. Ateşten kıvılcım düştü ve evde yangın çıktı. Hem o hem ailesi yandılar. Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir.

[2687] Muhammed b. İshâk, Siret kitabında şöyle anlatır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke Fethi'nde yanında Bilal'le birlikte Kâbe'ye girdi

318 Buhârî, 608; Müslim, 389. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.,

Scanned with CamScanner

ve ona ezan okumasını emretti. Ebû Süfyân, Attab b. Üseyd ve Haris b. Hişam Kâbe'nin avlusunda oturuyorlardı. Attab b. Üseyd: Allah Üseyd'e bunu işitmemesini, işiterek öfkeden patlamamasını lütfetti" dedi. Haris b. Hişam, "Bense vallahi onun hak üzere olduğunu bilsem uyarım" dedi. Ebû Süfyân ise, "Ben bir şey söylemiyorum. Söyleyecek olursam şu taşlar benden başkalarına iletir" dedi. O sırada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına çıktı ve *"Neler söylediklerinizi işittim"* dedi, sonra onlara söyledi. Bunun üzerine Haris ile Attab, "Senin Allah'ın elçisi olduğuna iman ettik. Söylediklerimize başka hiç kimse şahit olmadı ki sana haber vermiş olsun" dedi.[319]

[2688] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Mahzure'nin evinde kalan yetim Abdullah b. Muhayriz'den şöyle nakleder: Ebû Mahzure'ye, "Amca! Ben Şam'a gidiyorum. Senin ezanın hakkında soru sorulmaktan korkuyorum" dedim. O da "Pekiyi" diyerek (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müzzini olma hikâyesini) şöyle anlattı: "Bir toplulukla yolculuğa çıkmıştık. Huneyn yolunda giderken bir yerde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kafilesiyle karşılaştık. Ben bir yere yaslanmış halde dururken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir müezzini namaz için ezan okudu. Biz de alay ve taklit ederek onun gibi bağırıp çağırdık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesimizi işitince bize birini gönderdi ve yanına götürülüp huzurunda durdurulduk. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yüksek sesini duyduğum kişi hanginizdi?"* diye sordu. İnsanların hepsi, doğru olarak beni işaret ettiler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hepsini salıverdi, beni ise bırakmadı. *"Kalk ve ezan oku!"* dedi. Kalktığımda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve bana emrettiği şeyden daha çok nefret ettiğim bir şey yoktu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda durdum ve bana ezanı kendisi okudu. Bana, *"Allahu Ekber, Allahu Ekber. Eşhedu en lâ ilahe illallah. Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah. Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah, de"* dedi. Sonra bana, *"Baştan al ve yüksek sesle oku!"* dedi. Sonra şöyle dedi: *"Eşhedu en lâ ilahe illallah. Eşhedu en lâ ilahe illallah. Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah. Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah. Hayye alessalâh, Hayye alessalâh. Hayye ale'l-felâh, Hayye ale'l-felâh. Allahu Ekber, Allahu Ekber. Lâ ilâhe illallâh."*

319 Müellif İbn İshâk'a nispet etmiştir, fakat onda bulamadım. Bir kısmını Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve'de (5/78) Muhammed b. İshâk kanalıyla zayıf senetle rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Ezan okumamı bitirince beni yanına çağırdı ve içinde bir miktar gümüş bulunan bir kese verdi. Sonra elini Ebû Mahzure 'nin başına koyup yüzüne, sonra göğüslerine, sonra ciğerine doğru sıvazladı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eli Ebû Mahzure'nin göbeğine değdi. Sonra, *"Allah sende bereket kılsın, Allah sana bereket versin"* dedi. Ben, "Ya Rasûlallah! Mekke'de ezan okumam için bana emret!" dedim. *"Pekâlâ, sana onu emrediyorum"* dedi. Bendeki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı nefret duyguları tamamen gidip hepsinin yerini O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı sevgi ve muhabbet aldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke valisi Attab b. Üseyd'in yanına geldim ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emriyle yanında namaz ezanlarını okudum. Bunu bana ailemden Ebû Mahzure'yle karşılaşan kişiler de ondan, aynen Abdullah b. Muhayriz'in anlattığı şeyleri aktardılar.[320] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel böyle rivayet etmiştir. İmam Müslim ve dört Sünen sahibi de Abdullah b. Muhayriz'in Ebû Mahzure'den nakliyle rivayet etmişlerdir. Adı Semûre b. Mi'yer b. Levzan olan bu kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dört müezzininden biridir, Mekke müezzinidir. Ebû Mahzure uzun yıllar yaşamıştır. Allah (c.c) ondan razı olsun ve razı etsin.

Yahudilerin İnkârda, İman Ehline Kötülük ve Düşmanlıkta Yarışagelmeleri:

قُلْ يَآ أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ اٰمَنَّا بِاللهِ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللهِ مَنْ لَعَنَهُ اللهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَى كَثِيرًا

320 Ebû Dâvûd, 503; Nesâî, 2/5; İbn Mâce, 708; Ahmed b. Hanbel, 3/409 (İbn Cüreyc kanalıyla). Müslim, 379; Ebû Dâvûd, 502; Tirmizî, 192 (Amir Ahvel'in Abdullah b. Muhayriz'den, onun da Mahzure'den nakliyle). Hadis sahihtir.

Scanned with CamScanner

مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

59. (Onlara) şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene ve çoğunuzun fasık olduğuna inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?

60. De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri daha kötü olan ve doğru yoldan daha fazla sapmış bulunanlardır.

61. Size geldiklerinde "inandık" derler. Oysa yanınıza inkârla girmiş, inkârla çıkmışlardır. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

62. Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!

63. Rabbani âlimler ve din adamları onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! Bu yaptıkları şey ne kötüdür!

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Kitap ehlinden dininizi eğlence ve oyun edinenlere de ki: "Ey kitap ehli! Sırf, Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene...inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?" Yani, sizin bize yöneltebileceğiniz bundan başka bir kusur ve ayıbımız var mı? Bu ise ayıp ve yerilecek bir şey değildir. Dolayısıyla buradaki ("sırf" ile ifade edilen) istisna, şu âyetlerde olduğu gibi munkatı'dır: *"Onlardan, sırf, azîz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar."* (Burûc, 8) *"Ve sırf Allah ve Rasûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar."* (Tevbe, 74)

[2689] Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İbn Cemil, sırf, fakirken Allah'ın onu zenginleştirmesinin intikamını mı alıyor?"*[321] buyurmuştur.

321 Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Yakında gelecektir.

Scanned with CamScanner

"وأن أكثركم فاسقون (çoğunuzun fasık olduğuna) ifadesi daha önce geçen أن آمنا بالله (inandığımız için mi) ifadesine matuftur. Yani, çoğunuzun fasık, yani doğru yoldan çıkmış olduğuna inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?

"De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi?" Yani, size, Allah'ın kıyâmet gününde bize vereceğini vehmettiğiniz azaptan daha büyüğünü haber vereyim mi? Allah'ın o azabına müstehak yapan vasıflara sahip olanlar asıl sizlersiniz ki onlar şunlardır: "Allah'ın lânetlediği" rahmetinden uzaklaştırdığı "ve" sonra asla hoşnut olmayacağı bir gazapla "gazap ettiği, aralarından" (Bakara sûresinde açıklandığı gibi ve A'râf sûresinde de izah edileceği gibi) "maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler."

[2690] Nitekim İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mevcut maymun ve domuzlar hakkında, "Onlar Allah'ın hayvanlara dönüştürdüğü insanlar mıdır?" diye soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah hiçbir kavmi helak edip de* (başka bir rivayette 'hayvana dönüştürüp de') *onun neslini ve soyunu devam ettirtmemiştir. Maymunlar ve domuzlar daha önce de vardı"* buyurdu.[322] Bunu İmam Müslim de rivayet etmiştir ve onda İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivayet eden Ma'rur b. Zeyd değil Muğîre b. Abdullah el-Yeşkuri'dir.

[2691] Ebû Dâvûd Tayâlisî, Ebu'l-Ahvas kanalıyla İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e maymun ve domuzların Yahudilerin soyundan mı geldiklerini sorduk. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır. Allah bir kavme lânet edip hayvana dönüştürdükten sonra onun soyunu devam ettirmiş değildir. Bilakis onlar daha önce var olan hayvanlardı. Allah (c.c) Yahudilere gazap edince onları hayvanlara dönüştürdü, onlar gibi yaptı"* buyurdu.[323] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de rivayet etmiştir.

[2692] İbn Merdûyeh İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

322 Müslim, 2663, hadis no: 33; Ahmed b. Hanbel, 1/413.

323 Ahmed b. Hanbel 1/390; Tayâlisî, 307; Ebû Ya'lâ, 5314. Senedi, Ebû A'yun el-Abdi'den dolayı zayıftır. Fakat öncesiyle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

"Maymunlar ve domuzların insanlardan dönüştürüldüğü gibi yılanlar da cinlerin hayvana dönüştürülmüş halidir."[324] Bu hadis çok gariptir.

"Tâğuta tapanlar" mealindeki ifade hem; "عَبَد" fiil-i mazi olarak ve الطاغوتَ onun mef'ulü olmak üzere mansup (sonu üstün) şeklinde okunmuştur. Yani, Allah onlardan öyle kimseler çıkarmıştır ki onlar Tağut'a tapmışlardır. Hem, وعبُد الطاغوتِ şeklinde Tağut'un sonu muzaf ileyh olmak üzere esreli okunmuştur. Yani, Allah onlardan Tağut'un hizmetçileri ve köleleri yapmıştır. Hem de, "عبد" kelimesi "عُبُد" şeklinde çoğulun çoğulu olarak okunmuştur. ثُمُر kelimesi ثمار'ın çoğulu olduğu gibi, عُبُد da (bir çoğul olan) عَبيد'in çoğuludur. İmam Taberî, A'meş'in böyle okuduğunu söylemiştir. Ebû Büreyde'nin "عابد الطاغوت" (şeklinde abid'i tekil) okuduğunu, Übeyy (radıyallâhu anh) ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın "عبدوا, ibadet ettiler" diye okuduklarını nakletmiştir. Taberî, kurralardan Ebû Câfer'in bunu وعُبِد الطاغوت (tağuta ibadet edildi) şeklinde bina-i meçhul fiil kipiyle okuduğunu zikretmiştir. Sonra bunun mânâsının uygun olmadığını söylemiştir. Aslında zahirde mânâsı uzak bir mânâ değildir. Çünkü bu onlara şu mânâda yapılmış bir imadır: Tağut'a ibadet sizde yapıldı, bunu yapan yalnız sizdiniz. Hepsinin ifade ettiği ortak mânâ ise şudur: Ey Allah'ı birlemek (tevhid) ve yalnız O'na ibadet etmekten ibaret olan dinimizi lekelemeye çalışan Kitap ehli! Yukarıda bahsedilen şeylerin hepsi sizde olmuşken nasıl böyle bir şeyi (bizi lekelemeyi) nasıl yapabilirsiniz? O yüzden yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "İşte bunlar, yerleri" bizim hakkımızda sandığınızdan "daha kötü olan ve doğru yoldan daha fazla sapmış bulunanlardır." Burada "daha" mânâsı veren ef'al-i tafdil kipinde karşıtı kastedilmemiştir. (yani, "bizim yerimiz de kötü ve biz de sapığız, ama siz daha fazlasınız" mânâsı yoktur.) Şu âyet-i kerimede de olduğu gibi: *"O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir."* (Furkân, 24)

"Size geldiklerinde 'inandık' derler. Oysa yanınıza inkârla girmiş, inkârla çıkmışlardır." Bu Yahudilerden münafıkların sıfatıdır. Onlar, kalplerinde küfür

324 Doğrusu bunun mevkûf olduğudur. Ahmed b. Hanbel, 1/348, hadis no: 3245; Taberânî, 1146; Bezzâr, 1232. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6124), "Râvîleri sahih hadis râvîleridir, demiştir. Söylediği doğrudur. Fakat onun bir illeti vardır. Zira, İmam Ahmed b. Hanbel'in güneş gibi açık bir senetle yaptığı rivayette bu, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet edilir. Bu ilkinden daha sahihtir ve ondan daha doğru gözükmektedir.

Scanned with CamScanner

olduğu halde görünüşte mü'minlere yapmacık davranarak mü'min gözükürler. O yüzden "Oysa yanınıza inkârla girmiş, inkârla çıkmışlardır." denmiştir. "Yanınıza inkârla" yani kalplerinde küfür taşıyarak "girmiş," sonra, senden işittikleri ilimden hiçbir şey istifade etmeden, nasihat ve uyarılardan etkilenmeden yine küfür kalplerine girmiş ve yerleşmiş bir halde "inkârla çıkmışlardır." Bu ifadede küfürle çıkanların başkaları değil sadece onlar oldukları anlamında bir tahsis vardır (sebebi cümle başındaki هم zamiridir).

"Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir." Yani, insanlara farklı yansıtsalar ve kendilerinde olmayan vasıflar varmış gibi kendilerini süsü gösterseler de, Allah onların içlerinde gizlilikleri ve kalplerindekileri bilir. Zira Allah (c.c) görüneni ve görünmeyeni (gaybı) bilendir. Onları kendilerinden daha iyi bilir; sonra da gerektiği şekilde tam bir cezayla cezalandıracaktır.

"Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün." Yani, günah ve haramları işleme, insanların haklarına tecavüz etme ve mallarını haksızca ele geçirip yeme hususunda koşuştuklarını ve yarıştıklarını görürsün. "Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!" Yani, yaptıkları ne kötü hareket, hakka tecavüzleri ne büyük tecavüzdür.

"Rabbanî âlimler ve din adamları onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya!" Yani, Rabbanî âlimlerin ve din adamlarının onları bunları yapmaktan men etmeleri gerekmez miydi? Âyetteki "Rabbanîler" insanlar üzerinde nüfuz sahibi ilimleriyle âmil âlimlere denir. "Din adamları (ahbar)" ise sadece din âlimlerine denir.

"Bu yaptıkları şey ne kötüdür!" Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Burada kastedilenler Rabbani âlimlerdir. Yani, onların yapmakta oldukları insanları bundan men etme görevini terk etme hareketleri ne kötüdür. Zeyd b. Eslem ise, "Ne kötü" denen şey âlimlerin engellememesi, halkın bunları işlemesidir, demiştir. O, "يعملون" ile "يصنعون"nin aynı mânâya geldiğini söylemiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Kur'ân âyetleri arasında şu âyettekinden daha büyük bir uyarı ve kınama yoktur: "Rabbanî âlimler ve din adamları onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! Bu yaptıkları şey ne kötüdür!" Rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) âyetin sonunu "يصنعون" değil "يعملون" diye okumuştur.

Scanned with CamScanner

Dahhâk da, "Bana göre Kur'ân'da bundan daha korkutucu bir âyet yoktur; yani bizim insanları menetmememiz." Bunu Taberî rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim, Yahyâ b. Ya'mer'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) verdiği bir hutbede Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Sizden öncekiler ancak günahlara daldıklarından dolayı helak oldular. Rabbanî âlimler ve din adamları da onları men etmemişlerdi. Halk günahlarda ileri gidince, Rabbanî âlimler ve din adamları da men etmeyince onları cezalar yakaladı. Öyleyse, onların başına gelen sizin de başınıza gelmezden evvel iyiliği emredin ve kötülükten men edin. Bilin ki emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker hiçbir rızkı kesmez ve hiçbir ölümü öne almaz."

[2693] İmam Ahmed b. Hanbel, Münzir b. Cerîr kanalıyla babasından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Bir topluğun gözleri önünde günahlar işleyen kimseler bulunur da onlar daha güçlü ve kuvvetli oldukları halde değiştirmezlerse, Allah (c.c) bundan dolayı mutlaka onlara bir azap verir."*[325] Bunu bu vecihten sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2694] Bunu Ebû Dâvûd da başka bir tarikle Münzir'den şöyle rivayet etmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Bir topluluktaki bir adam onların arasında günahlar işler, onlar da bundan vazgeçirmeye güçleri yettiği halde engellemezlerse, ölmeden önce onlara Allah'ın azabı mutlaka gelir."*[326] Bunu İbn Mâce de rivayet etmiştir. Hâfız el-Mizzi, "Şu'be, Ebû İshâk'tan böyle rivayet etti" demiştir.

Yahudilerin Hayâsızlıklarından:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا ۘ بَلْ يَدَاهُ
مَبْسُوطَتَانِ ۖ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن
رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ

325 Ahmed b. Hanbel 3/363. Senedi şahitlerde hasendir. Sonraki hadise bk.

326 Hasendir. Ebû Dâvûd (4339) rivayet etmiştir. Münzir b. Cerîr dışındaki râviler sika, o ise makbuldür. Burada da mütâbaa edilmiştir. Bunu ayrıca İbn Mâce (4009), Ahmed b. Hanbel (4/364), Ebû Ya'lâ, 7508, İbn Hibbân, 300, Beyhakî, 10/91 rivayet etmişlerdir. Senedi mütâbaalarda hasendir. Râvîlerden Ubeydullah b. Cerîr makbuldür.

Scanned with CamScanner

كُلَّمَآ أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۚ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

64. Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır, dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyâmete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

65. Eğer Ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

66. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerindeki hem de altlarındaki nimetlerden yerlerdi. Onlardan aşırılığa kaçmayan bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

Tefsiri:

Yüce Allah Yahudilerin (Allah'ın kesilmek bilmeyen lanetleri üzerlerine olsun) Allah'ı (c.c), "Biz zenginiz Allah ise fakir" diye vasıflandırdıkları gibi, "cimrilik" ile de vasıflandırdıklarını haber veriyor (Allah onların söylediklerinden münezzeh ve yücedir.) Allah'ın (c.c) cimriliğini de "Allah'ın eli bağlıdır" sözüyle ifade ettiler. İbn Ebî Hâtim, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Elinin bağlı olması"ndan kasıt "cimri olması"dır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Onlar bununla Allah'ın elinin gerçekten bağlı olmasını değil, nimetleri elinde tutmasını ve vermemesini kastetmişlerdir. Allah, söylediklerinden münezzehtir. İkrime, Katâde, Süddî, Mücâhid ve Dahhâk'tan da böyle rivayet edilmiştir. Bunlar, *"Elini boynuna bağlı tutma. Ve onu bütünüyle de açma Sonra kınanır, (kay-*

Scanned with CamScanner

bettiklerinin) hasretini çeker durursun" (İsrâ, 29) âyetini de okumuşlar ve şöyle demişlerdir: Allah (c.c) cimrilikten ve saçıp savurmadan, yani yerinde olmayan fazla harcamadan men etmiştir. Cimrilikten "Elini boynuna bağlı tutma" ile bahsetmiştir ki Yahudilerin (Allah'ın lâneti üzerlerine olsun) kastettikleri de budur. İkrime, "Âyet, Finhas adında bir Yahudi hakkında nazil oldu" demiştir. Daha önce geçtiği gibi, *"Şüphesiz Allah fakirdir, bizse zenginiz"* (Âl-i İmrân, 181) sözünü o söylemiş ve bundan dolayı Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ona vurmuştur. Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle nakleder: Şe's b. Kays adında bir Yahudi, "Senin Rabbin cimridir, harcamıyor" dedi. Bunun üzerine yüce Allah, "Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır, dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir" âyetini nazil etti. Yüce Allah onlara kendi söyledikleriyle cevap vererek, uydurdukları, iftira ettikleri ve türettiklerinin aynısıyla mukabelede bulunarak şöyle demiştir: "Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar!" Vâkıada da bu böyle olmuştur; onlarda aşırı bir cimrilik, haset, korkaklık ve zillet vardır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurmuştur: *"Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi (kadar bir şey bile) vermezlerdi. Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrâhim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik."* (Nisâ, 53-54) Yine şöyle buyurmuştur: *"Üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar..."* (Bakara, 61)

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir."* Yani, lütfu geniş, ihsanı boldur. Her ne varsa onun hazinesi Allah'ın (c.c) katındadır. Mahlukatın sahip olduğu ne nimet varsa sadece O'ndandır, hiçbir ortağı yoktur. O (c.c) gece ve gündüzümüzde, mukimken ve yolculuğumuzda, tüm hallerimizde ihtiyaç duyduğumuz her şeyi bize yaratandır. Nitekim bir âyette şöyle buyurur: *"O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!"* (İbrâhim, 34) Bu konudaki âyetler çoktur.

[2695] İmam Ahmed b. Hanbel de, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın sağ eli dopdoludur. Harcamak onu eksiltmez. O, gece gündüz daima çok cömert olup devamlı verir durur. Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden*

Scanned with CamScanner

beri verdiği nimetlerinin mahiyetini bana bildirebilir misiniz? Şu muhakkak ki onun sağ elindeki nimetler hiç eksilmez. Onun arşı su üzerindedir. Onun diğer elinde de kabz (tutma) vardır ki onunla (insanları) yükseltir ve alçaltır. Yüce Allah (kuluna), "Harca ki ben de sana vereyim" buyurur."[327]

"Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır." Yani: Ey Muhammed! Allah'ın sana vermiş olduğu bu nimet Yahudi ve benzeri düşmanların hakkında bir bela olmuştur. Onunla mü'minlerin iman, salih amel ve faydalı ilimleri artarken, kâfirlerin sana ve ümmetine olan hasedi artar. "Tuğyan (azgınlık)"; aşırıya gitmek ve haddi aşmak demektir. "Küfür"den kasıt ise yalanlamadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'ân onlara kapalıdır. (Sanki) onlara uzak bir yerden bağırılıyor (da Kur'ân'da ne söylendiğini anlamıyorlar.)"* (Fussilet, 44) *"Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır."* (İsrâ, 82)

"Aralarına, kıyâmete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk." Onların kalpleri hiçbirleşmez. Bilakis fırkaları arasında sürekli bir düşmanlık vardır. Çünkü onlar hiçbir hakikat üzere birleşmezler. Nitekim sana da muhalefet etmişler ve yalanlamışlardır. İbrâhim en-Nehâi der ki: "Aralarına, kıyâmete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk" âyetinde kastedilen dindeki husumetler ve tartışmalardır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Aralarına, kıyâmete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk." Yani, sana karşı her tuzak kurduklarında ve seninle savaşmak için her karar aldıklarında Allah tuzaklarını boşa çıkarmış ve geri onlara çevirmiştir. Yaptıkları komplolar kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.

"Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez." Onların huy ve karakterlerinden biri yeryüzünde sürekli olarak bozgunculuk için çalışmalarıdır. Allah (c.c) ise böyle olanları sevmez. Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Eğer Ehl-i kitap iman edip sakınsalardı", yani Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman edip yapmakta oldukları haram ve günahlardan

327 Buhârî, 7419; Müslim, 993, hadis no: 37; Ahmed b. Hanbel, 2/313; İbn Hibbân, 725.

Scanned with CamScanner

geri dursalardı, *"herhalde kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık."* İstenmeyen kötü şeyleri onlardan def eder, arzulanan güzel şeylere ulaştırırdık.

"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni..." İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bunu Kur'ân'la tefsir etmiştir. *"Doğru dürüst uygulasalardı, hem üstlerinden, hem de ayaklarının altındakilerden yerlerdi."* Yani, ellerinde bulunan peygamberlerden gelmiş kitaplardaki hükümleri hiçbir tahrif, değiştirme ve tebdil yapmaksızın uygulasalardı, bu onları hakka uymaya ve Allah'ın (c.c) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiği şeriata göre hareket etmeye iterdi. Çünkü onların kitapları kesin bir şekilde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman etmeyi ve ona uymayı emretmektedir.

"Hem üstlerinden, hem de ayaklarının altındakilerden yerlerdi" ifadesiyle onlara gökten inen ve yerden biten rızkın çokluğu kastedilmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Hem üstlerinden, hem de ayaklarının altındakilerden yerlerdi."* Yani, gökyüzü onlara sicim gibi yağmur yağdırır, yeryüzü bereketlerini çıkarırdı. Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Katâde ve Süddî de böyle demişlerdir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık..."* (A'râf, 96) Bir âyette de, *"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki, Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler."* (Rûm, 41) buyurur.

Kimisi şöyle demiştir: "Hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi." Yani, hiç çalışmadan ve yorulmadan, hiçbir zorluk ve meşakkat çekmeden yerlerdi. İmam Taberî der ki; Kimisi şöyle demiştir: Yani, nimetlerin içinde olacaklardı. Bu ifade, "O boynuzundan ayağına kadar nimet içindedir" ifadesine benzemektedir. İmam Taberî sonra selefin sözlerine aykırı olduğundan dolayı bunu reddetmiştir.

[2696] İbn Ebî Hâtim, *"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı"* buyruğunda Cübeyr b. Nüfeyr'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yakında ilim kaldırılacak"* buyurdu. Ziyad b. Lebid, "Ya Rasûlallah! Biz Kur'ân'ı okumuş ve çocuklarımıza öğretmişken Kur'ân nasıl kaldırılır?" diye sordu. Rasûlullah

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: *"Annen seni kaybetsin ey İbn Lebid! Ben de seni Medinelilerin en fakihi biliyordum. Tevrat ve İncil Yahudi ve Hıristiyanların elinde iken Allah'ın emrini terk edince onlara hiçbir faydası oldu mu?"* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra, *"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı"* âyetini okudu.[328] İbn Ebî Hâtim bunu, senedin başı muallak, sonu ise mürsel olarak rivayet etmiştir.

[2697] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de hem muttasıl ve mevsul olarak Ziyad b. Lebid'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şeyden bahsetti ve *"Bu, ilim gittiğinde olacak"* buyurdu. Biz "Ya Rasûlallah! İlim nasıl yok olur? Oysa biz Kur'ân'ı okuyor, evlatlarımıza okutuyoruz. Kıyâmet gününe kadar da evlatlarımız evlatlarına okutacak" dedik. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Annen seni kaybetsin ey İbn Ümmi Lebid. Ben de seni Medine'deki en bilgili kişi sanıyordum. Şu Yahudiler ve Hıristiyanlar Tevrat ve İncil'i okuyup da ondan faydalanmıyor değiller miydi?"* buyurdu.[329] Bunu İbn Mâce de İbn Ebî Şeybe'nin Vekî''den nakliyle ve benzer bir lafızla rivayet etmiştir. Bunun senedi sahihtir.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onlardan mutedil (orta) bir zümre vardır, fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!" Nitekim yüce Allah başka bir âyette, "Mûsâ'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır"* (A'râf, 159) buyurmuştur. Hz. İsa (a.s)'ın takipçileri hakkında da, *"Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır"* (Hadîd, 27) buyuruyor. Yüce Allah onların en yüksek makamını "mutedil (orta) makamı" olarak zikretmiştir ki o bu ümmetin orta makamıdır. Bunun üstünde "önde gidenler" makamı vardır. Nitekim yüce Allah bir âyette bunları şöyle zikretmiştir: *"Sonra bu Kitab'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de Allah'ın izniyle, iyiliklere koşar. İşte büyük lütuf budur. Bunlar, Adn cennetlerine girerler."* (Fâtır, 32-33) Doğru görüşe göre bu ümmetin üç kesimi de cennete girecektir.

328 Taberânî, 18 (75). İki illeti vardır: Birincisi; senedin başı muallaktır, ikincisi mürseldir. Hadisin şahitleri vardır. Bk. Mecmau'z-Zevâid, 1/200.

329 İbn Mâce, 4048; Ahmed b. Hanbel, 4/160; İbn Ebî Hayseme, el-İlm, 52; Taberânî, 5290. Busayri, Zevaid'de, "Râvîleri sikadır, fakat munkatı'dır" demiştir. bk. Sahih-i İbn Mâce 3272.

Scanned with CamScanner

[2698] İbn Merdûyeh, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındaydık, şöyle buyurdu: *"Mûsâ'nın ümmeti yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Onların yetmişi cehennemde, biri cennettedir. İsa'nın (a.s) ümmeti yetmiş iki fırkaya ayrıldı. Onların yetmiş biri cehennemde, biri cennettedir. Bu ümmet her ikisini de geçecek ve onların biri cennette yetmiş ikisi cehennemde olacak."* Orada bulunanlar "Onlar kimdir ya Rasûlallah?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cemaatler, cemaatlerdir"* buyurdu. Râvilerden Yakup b. Yezîd der ki: Hz. Ali (radıyallâhu anh) bu hadisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiğinde, *"Eğer Ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altındaki nimetlerden yerlerdi. Onlardan aşırılığa kaçmayan bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!"* âyetlerini okurdu. Bir de *"Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur"* (A'râf, 181) âyetini okurdu. Ki bu âyette kastedilen Muhammed ümmetidir.[330] Hadis bu tarikle ve bu lafızla çok gariptir. Ümmetin yetmiş küsur fırkaya ayrılacağı hadisi birçok tarikle rivayet edilmiştir ki, onları başka bir yerde zikrettik. Hamd ve lütuf Allah'a mahsustur.

Tebliğ Emri ve Koruma Garantisi:

يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

67. Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna kılavuzluk etmez.

330 Ebû Ya'lâ, 3668; Acurri, 22. Senedindeki Ebû Ma'şer'i Nesâî, Dârekutnî ve Buhârî zayıf görmüşlerdir. Fakat hadisin metni sabit olup birçok şahidi vardır ve bunların çoğu daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e peygamberlik vasfıyla seslenerek "Ey Rasûl" diyor ve onunla gönderdiği her şeyi tebliğ etmesini emrediyor. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu emre uymuş ve görevini en mükemmel şekilde yerine getirmiştir.

[2699] İmam Buhârî, bu âyetin tefsirinde Mesrûk kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Sana her kim Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, kendisine indirilenlerden tek bir şeyi gizlediğini söylerse o yalancıdır. Zira Allah (c.c), *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun..."* buyuruyor.[331] İmam Buhârî burada böyle kısa olarak rivayet etmiştir. Sahih'inin diğer yerlerindeki rivayetleri ise uzundur. Bunu İmam Müslim İman Kitabı'nda, Tirmizî ve Nesâî ise Sünen'lerinin Tefsir kitaplarında birçok tarikle yine Mesrûk'un Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle rivayet etmişlerdir.

[2700] Yine Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân'dan bir şey gizleyecek olsaydı, *"Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır"* (Ahzâb, 37) âyetini gizlerdi.[332]

[2701] İbn Ebî Hâtim, Harun b. Antere kanalıyla onun babasından şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın yanındaydım. Bir adam geldi ve "Bize bazı insanlar gelerek sizde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanlara açmadığı bir bilginin olduğunu söylüyorlar" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle cevap verdi: Allah'ın (c.c), *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et"* buyurduğunu bilmiyor musun? Vallahi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize beyazlık içinde herhangi karalık bırakmadı."[333] Bunun senedi sağlamdır.

331 Buhârî, 4612, 3234, 4855; Müslim, 177; Tirmizî, 3067; Nesâî, et-Tefsir, 167; Ahmed b. Hanbel, 6/49. Birçok tarikle, uzun ve kısa metinler olarak rivayet etmişlerdir.

332 Müslim, 177, hadis no: 288. İnşallah Ahzâb sûresinin tefsirinde gelecek.

333 Senedindeki Harun b. Antere, Takrib'de ifade edildiği gibi fena biri değildir. Hadis şahitleriyle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

[2702] Sahih-i Buhârî'de de Ebû Cuheyfe'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a, "Sizde Kur'ân'da bulunmayan bir vahiy var mı?" diye sordum. "Tohumları çatlatıp bitkileri büyüten ve insanı yaratan Allah'a yemin ederim ki hayır. Benim bildiklerim Allah'ın bir kişiye Kur'ân hakkında verdiği bir anlayış ve bu anlayışa dayalı çıkarımlar ile işte şu kâğıttan ibarettir" dedi. Ben, "Peki bu kâğıtta ne yazıyor?" deyince şöyle dedi: "Diyet, esirlerin kurtarılması ve bir Müslüman'ın öldürdüğü kâfire karşılık kısas yoluyla öldürülmemesi konuları yazıyor" dedi.[334] İmam Buhârî der ki: Zührî şöyle dedi: Risaletin kaynağı Allah'tır (Peygamber gönderen ve vahyeden odur.) Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşen onu tebliğ etmek, bize düşen ise teslim olmaktır. O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmeti de risaleti tebliğ ettiğine, emaneti yerine ulaştırdığına şahitlik etmiş, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) en kalabalık bir dini törende, Veda haccındaki hutbesinde onlara bunu söyletmiştir. O anda orada kırk bin civarında sahabi vardı.

[2703] Sahih-i Müslim'de de Câbir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün hutbesinde *"Ey insanlar! Size benden sorulacak, ne cevap vereceksiniz?"* diye seslendi. İnsanlar, "Şahitlik ederiz ki sen tebliğ ettin, emaneti ulaştırdın ve öğüt verdin" dediler. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) işaret parmağını göğe kaldırdı ve onlara doğru çevirerek *"Allah'ım! Tebliğ ettim mi? Allah'ım! Tebliğ ettim mi?"* buyurdu.[335]

[2704] İmam Ahmed b. Hanbel, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccında: *"Ey insanlar! Bugün hangi gündür?"* diye sordu. "Haram bir gündür" dediler. *"Burası hangi beldedir"* diye sordu. "Haram bir beldedir" dediler. *"Bu hangi aydır?"* diye sordu. "Haram bir aydır" dediler. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte mallarınız, kanlarınız ve namuslarınız da bu ay ve beldenizdeki bu gününüzün haramlığı (dokunulmazlığı, saygınlığı) gibi haramdır"* buyurdu. Bunu defalarca tekrarladı. Sonra parmağını göğe kaldırıp defalarca *"Allah'ım! Tebliğ ettim mi?"* dedi. (İbn Abbâs (radıyallâhu anh) burada, "Vallahi, bu onun Rabb'ine vasiyetidir" demiştir.) Rasûl-i Ek-

334 Bakara sûresi 178. âyetin tefsirinde geçmişti.

335 Sahihtir. Bu Sahih-i Müslim'de (1218) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl haccettiğine dair Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen hadisten bir bölümdür.

Scanned with CamScanner

rem (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şöyle buyurdu: *"Dikkat edin! Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi aktarsınlar. Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olmayın."*[336] Bunu İmam Buhârî de Ali b. el-Medînî'nin, Yâhya b. Saîd'den, onun Fudayl b. Gazvan'dan nakliyle ve benzer bir ifadeyle rivayet etmiştir.

"Eğer bunu yapmazsan", yani seninle gönderdiğim ilâhi mesajı insanlara iletmezsen "O'nun elçiliğini yapmamış olursun." Ki öyle bir durumda sonucun ne olacağını biliyorsun. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun." Yani, Allah'ın tek bir âyetini gizlersen risaletini tebliğ etmemiş olursun.

İbn Ebî Hâtim Mücâhid'den şöyle nakleder:

"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et" buyruğu nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Rabbim! Tek başıma ne yapayım. Bana karşı birleşirler"* dedi. Bunun üzerine, *"Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun"* buyruğu nazil oldu. Bunu Taberî de, yine Süfyân-ı Sevrî kanalıyla bu lafızla rivayet etmiştir.

"Allah seni insanlardan koruyacaktır." Yani, sen ilahi mesajı tebliğ et. Ben seni düşmanlarına karşı korur, yardım eder, destekler ve onlara karşı muzaffer ederim. O yüzden hiç korkma ve üzülme. Onlardan hiçbiri sana kötülük yapamayacak, eziyet edemeyecek! Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyet inmeden önce muhafızlar tarafından korunurdu.

[2705] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Amir b. Rebîa kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece sabaha kadar uyumadı ve ben de yanındaydım. "Ya Rasûlallah! Neyin var?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Keşke ashabımdan salih birisi bu gece benim için nöbet tutsa!"* buyurdu. Tam o anda bir ses işittim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kimdir o?"* buyurdu. "Ben Sa'd b. Mâlik'im" diye bir ses geldi. *"Seni buraya getiren nedir?"* diye sordu. "Senin muhafızlığını yapmak için geldim ya Rasûlallah!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (uyudu, hatta onun) uykuda horultusunu işittim.[337] Bunu

336 Buhârî, 1739; Ahmed b. Hanbel, 1/230.

337 Buhârî, 2885, 7231; Müslim, 2410; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8867; Ahmed b. Hanbel, 6/141; İbn Hibbân, 6986.

Scanned with CamScanner

Buhârî ile Müslim de rivayet etmişlerdir. Başka bir rivayetteki ifade şöyledir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye yeni geldiği dönemde bir gece sabaha kadar uyumadı. Kasıt, hicreti akabinde Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) ile evlenmesinden sonradır ki bu hicretin ikinci yılı demektir.

[2706] İbn Ebî Hâtim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyeti ininceye kadar (bir muhafız tarafından) korunurdu. Bu âyet ince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını çadırdan çıkardı ve *"Ey insanlar! Yanımdan gidin. Beni Allah koruma altına aldı"* buyurdu.[338] Tirmizî de böyle rivayet etmiş ve "Bu garip bir hadistir" demiştir. Bunu Taberî ve Hâkim de rivayet etmiş, Hâkim, "Buhârî ve Müslim rivayet etmemiş olsalar da senedi sahih hadistir" demiştir. Saîd b. Mansur da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan böyle rivayet etmiştir. Tirmizî bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: Bazıları Cüreyri kanalıyla Abdullah b. Şakik'ten, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhafızlar tarafından korunurdu" dediğini rivayet etmişlerdir ve onda Abdullah Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan bahsetmemiştir. Ben derim ki: Bunu Taberî de İsmail b. Uleyye kanalıyla, İbn Merdûyeh Vüheyb kanalıyla, bunların her ikisi Cüreyri'den, o Abdullah b. Şakik'ten mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Bu Saîd b. Cübeyr, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'den de mürsel olarak rivayet edilmiştir ki, bunları İmam Taberî rivayet etmiştir.

[2707] İbn Merdûyeh, İsmet b. Mâlik el-Hatmi'den şöyle rivayet etmiştir: Biz geceleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a muhafızlık yapardık. *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyeti nazil olunca muhafızlık bırakıldı.[339]

[2708] Atiyye kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan da şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Abbâs Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhafızlık yapan kimselerdendi. *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhafız edinmeyi bıraktı.[340]

---

338 Tirmizî, 3046; Hâkim, 2/313; Taberî, 12279. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî, Garip bir hadistir" demiştir. İbn Hacer de Fethu'l-Bârî'de, "Senedi hasendir. Muttasıl veya mürsel olduğu ihtilaflıdır" demiştir. Hadisin, Müellifin zikredeceği mürsel şahitleri vardır.

339 Senedindeki Fadl b. Muhtar metruktur.

340 Taberânî, el-Mu'cemu's-Sağir, 418; el-Mu'cemu'l-Evsat, 3534. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/17), "Senedinde Atiyye el-Avfî vardır ki o zayıftır" demiştir.

Scanned with CamScanner

[2709] Ebû Zübeyr el-Mekkî kanalıyla Câbir b. Abdullah'tan şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yere gittiğinde Ebû Talip yanında onu koruyacak birisini gönderirdi. *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyeti nazil olduktan sonra onunla birlikte birisini göndermek isteyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Amca! Allah beni korumasına aldı. Bana göndereceğin kimselere ihtiyacım kalmadı"* buyurdu.[341] Bu gariptir ve mânâ bakımından da makbul değildir. Çünkü bu âyet Medine'de nazil olmuştur, bu rivayet ise Mekke'de inmiş olmasını gerektirmektedir.

[2710] İbn Merdûyeh daha sonra İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhafızlık yapılırdı. Ebû Talip onu koruması için her gün yanına Hişam oğullarından birini gönderirdi. *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyeti nazil olunca amcası beraberinde onu koruyacak birini göndermek istedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise, *"Allah beni cinlerden ve insanlardan koruma altına almıştır"* buyurdu.[342] Bunu Taberânî de başka bir senetle rivayet etmiştir. Bu da aynı şekilde gariptir. Doğrusu şu ki, bu âyet Medenî'dir, hatta son nazil olan âyetlerdendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Allah'ın (c.c) Peygamber'ini (sallallâhu aleyhi ve sellem) korumasının bir örneği de onu Mekkelilerden, onların önde gelen azılılarından, hasetçilerinden, inatçılarından ve azgın zenginlerinden korumasıdır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı aşırı düşmanlık ve kin beslemelerine, savaş açıp gece gündüz ona karşı mücadele etmelerine rağmen Allah (c.c) kaderi ve büyük hikmetiyle O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) korumuştur. Yüce Allah O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaletin (peygamber olarak göndermesinin) başlarında amcası Ebû Talip vasıtasıyla korudu. Çünkü, o Kureyş'in itaat edilen büyük bir başkanıydı. Allah (c.c) kalbine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı şer'i değil fakat fıtri bir sevgi koymuştu. Müslüman olsaydı Mekke'nin kâfirleri ve büyükleri ona saldırırlardı. Fakat onunla kendileri arasında küfürde ortak bir payda olunca ona saygı ve tazim gösterdiler. Amcası Ebû Talip ölünce müşrikler ona biraz eziyet ettiler. Sonra ise Allah (c.c) emrine Ensar'ı verdi.

341 Metin olarak münker, senedi zayıftır.
342 Taberânî, 11663; İbn Adiyy, 22/7/1660.

Scanned with CamScanner

Ensar Müslüman olduklarına ve beldelerine geldiği takdirde koruyacaklarına dair O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat ettiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gittiğinde de onu kızıldan ve karadan, herkesten korudular. Müşriklerden ve kitap ehlinden kim ona bir kötülük yapmaya yeltendiyse Allah (c.c) onu tuzağa düşürdü ve hilesini kendisine geri çevirdi. Yahudiler ona sihir tuzağı kurduklarında Allah (c.c) onlardan korudu ve bu hastalığına şifa olarak Felâk ve Nâs sûrelerini gönderdi. Yahudiler Hayber'de koyuna zehir kattıklarında Allah (c.c) ona bunu bildirdi ve korudu. Benzer birçok olay daha vardır ki, onları zikredecek olursak söz uzar. Onlardan biri müfessirlerin bu âyetin tefsirinde zikrettikleri şu hadisedir:

[2711] İmam Taberî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve başkalarından şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculukta bir yere konakladığında ashabı ona gölgelikli bir ağaç seçer, o da altında uyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir durumdayken bir bedevi geldi. Kılıcını çıkardı ve "Seni benden kim koruyacak?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Aziz ve celil olan Allah!"* deyince bedevinin eli titredi ve kılıç elinden düştü. Başını ağaca vurdu ve beyni dağıldı. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyetini nazil etti.[343]

[2712] İbn Ebî Hâtim, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Enmaroğullarıyla savaşa çıktığı bir yolculukta en yüksek hurma ağaçlarının bulunduğu Zaturrika denen yerde konakladı.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kuyu başında ayaklarını ona sarkıtmış duruyordu. O esnada Neccaroğullarından Ğavras b. Haris, "Ben Muhammed'i kesinlikle öldüreceğim" dedi. Arkadaşları "Nasıl öldüreceksin?" dediler. "Ona, "Bana kılıcını ver, diyeceğim. Verince onunla kendisini öldüreceğim" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi ve "Ey Muhammed! Kılıcını bana ver de bakayım" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kılıcını verir vermez eli titredi ve sonunda kılıç elinden düştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, *"Allah seninle yapmak istediğin şeyin arasına girdi"* buyurdu. Bu olay üzerine Allah (c.c),

343 Taberî, 12281. Mürseldir. Râvîlerden Ebû Ma'şer için birçok kişi zayıf demiştir. Hadisin metni sahih hadis kitaplarında farklı bir ifadeyledir. Onda, başını ağaca vurduğu ifadesi yoktur. Dolayısıyla bu kısmının aslı yoktur.

Scanned with CamScanner

"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır" âyetini nazil etti.[344] Hadis bu tarikle gariptir. Ğavras b. Haris'in hikâyesi de meşhur olup Sahih-i Buhârî'de geçmektedir.

[2713] İbn Merdûyeh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Biz bir yolculukta Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteyken en büyük ve en gölgelikli ağacı O'na bırakırdık, O da altına yerleşirdi. Bir gün bir ağacın altında konaklamış ve kılıcını ağaca asmıştı. Bir adam geldi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yakalayıp, "Ey Muhammed! Seni benden kim koruyacak?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Beni senden Allah koruyacak. Kılıcı bırak!"* dedi. O da bıraktı. Bunun üzerine yüce Allah, *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* âyetini nazil etti.[345] Bunu İbn Ebî Hâtim de, Sahih'inde, başka bir senetle rivayet etmiştir.

[2714] İmam Ahmed b. Hanbel, Ca'de b. Halid b. Samme el-Cüşemi'den (radıyallâhu anh) şöyle rivayet etmiştir: İşittiğime göre Hz. Peygamber şişman bir adam gördü ve karnına işaret ederek, "O başka bir yerde olsaydı senin için daha hayırlı olurdu" dedi. O sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir adam getirildi ve "Bu seni öldürmek istedi" denildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Korkma, korkma! Sen bunu istesen bile Allah seni bana musallat etmez"* buyurdu.[346]

"Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna hidayet etmez." Yani, sen tebliğini yap. Dilediğini hidayete erdirecek, dilediğini saptıracak olan ise Allah'tır. Nitekim yüce Allah bir âyette, *"(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir"* (Bakara, 272) buyurur: Başka bir âyette de, *"Sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir"* (Ra'd, 40) buyurur.

---

344 Râvîlerden Mûsâ b. Ubeyde er-Rebzi'den dolayı senedi zayıftır. Hadisin âyet zikredilmeksizin rivayeti şu kitaplarda yer almaktadır: Buhârî, 2913; Müslim, 4/1786; İbn Hibbân, 4537.

345 Senedi hasendir. Sebebi Muhammed b. Amr'dır.

346 Ahmed b. Hanbel 3/471; Taberânî, 2183. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8/227) şöyle der: "Râvîler Sahih kitaplarının râvîleridir. Sadece Ebû İsrâil el-Ceşmi sikadır." Bunu sadece İbn Hibbân sika saymıştır.

Scanned with CamScanner

Allah'ın Hükmünü Tatbik Etmeyenin Tüm İddiaları Boştur:

قُلْ يَآ أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

68. De ki: Ey Kitap ehli! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, siz hiçbir şey üzere değilsiniz. Rabbinden sana indirilen onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.

69. İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe (gerçekten) inanıp salih amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! *"De ki: Ey Kitap ehli! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça..."* Yani, elinizde bulunan Allah (c.c) tarafından peygamberlere indirilmiş kitapların tümüne inanmadıkça ve onlardakini uygulamadıkça -ki onlardan biri Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tâbi olma, peygamberliğine iman etme ve şeriatına uyma emridir- *"siz"* din adına *"hiçbir şey üzere değilsiniz."* O yüzden Leys b. Ebû Süleym, Mücâhid'den, *"Rabbinizden size indirilen"* buyruğu hakkında, "O Kur'ân-ı Kerîm'dir" dediğini rivayet etmiştir. *"Rabbinden sana indirilen onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır"* cümlesinin tefsiri daha önce geçti.[347] "Artık Kâfirler topluluğuna üzülme." Yani, onlar için üzülme ve onların bu hali seni dehşet ve korkuya düşürmesin.

"İman edenler", yani Müslümanlar *"ile Yahudiler"*, yani Tevrat'ın mensupları *"Sâbiîler."* İnne ile arası uzayınca bu kelimenin diğerlerinden farklı olarak (والصابئون) şeklinde merfû olarak atfedilmesi uygun olmuştur. Sâbiîler;

347 Bk. Bu sûrenin 64. âyetinin tefsiri.

Scanned with CamScanner

kendilerine mahsus dinleri olmayan Hıristiyanlar ile Mecûsîler arası bir taifedir. Mücâhid böyle demiştir. Ondan, "Yahudilerle Mecûsîler arası bir taifedir" dediği de rivayet edilmiştir. Saîd b. Cübeyr, "Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında bir taifedir" demiştir. Hasan-ı Basrî ile Hakem'den, "Onlar Mecûsîler gibidir" dedikleri rivayet edilmiştir. Katâde, "Meleklere ibadet eden bir taifedir. Kıble'den başka tarafa yönelerek ibadet ederler ve Zebur okurlar" demiştir. Vehb b. Münebbih, "Onlar Sadece Allah'ı bilen, uydukları bir şeriatları bulunmayan, küfür olan hiçbir şey de türetmemiş olan bir taifedir" demiştir.

İbn Vehb der ki: Ebû Zinad'ın oğlu bana babasının şöyle dediğini aktardı: "Sâbiîler Irak'ın ötesinde Kusa denen yerde oturan bir topluluktur. Peygamberlerin hepsine inanır, her yıl otuz gün oruç tutar, her gün beş defa Yemen'e yönelerek ibadet ederler." Sâbiîler hakkında başka şeyler de söylenmiştir.

Hıristiyanlar ise malumdur. Onlar kendilerini İncil'e nispet eden kimselerdir.

Âyette anlatılmak istenen şudur: Allah'a ve âhiret gününe, yani öbür dünyada tekrar diriltilip mükafat veya ceza görüleceğine iman eden ve iyi ameller işleyenler, takipçisi oldukları peygamberden sonra insanlara ve cinlere gönderilmiş olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatına uymadıkça iman edip salih amel işlemiş sayılmazlar. Kim de bu vasıflara sahipse *"onların üzerine"* ne gelecekte olacaklara dair, ne de arkalarında bıraktıklarından dolayı *"asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir."* Bu cümlenin tefsiri Bakara sûresindeki benzer bir âyette burada tekrara ihtiyaç bırakmayacak şekilde detayla yapıldı.

Yahudilerin Peygamberleri Yalanlamaları ve Öldürmeleri:

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَاءَهُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا
وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

70. Andolsun ki İsrâiloğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin

Scanned with CamScanner

arzu etmediğini (ilâhî hükümleri) getirdi ise bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.

71. Bir fitne olmayacak zannettiler de körleştiler ve sağırlaştılar. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine körleştiler, sağırlaştılar. Allah yaptıklarını hakkıyla görendir.

Tefsiri:

Yüce Allah İsrâiloğullarından Allah (c.c) ve Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinleyip itaat edeceklerine dair söz ve ahitler aldığını, onların ise bu ahit ve sözleri bozduğunu, kendi görüşlerine uyup onu şeriat kurallarının önüne geçirdiklerini, onlardan kendi görüş ve hevalarına uyanları alıp uymayanları reddettiklerini bildiriyor. Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilâhî hükümleri) getirdi ise bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."* Ardından şöyle buyuruyor: *"Bir fitne olmayacak zannettiler de..."* Yani, onlar yaptıklarının bir kötülük ve şerre yol açmayacağını düşündüler, fakat yol açtı. Zira onlar hakikate karşı körleştiler ve sağırlaştılar; artık hiçbir hakikati işitemez ve doğru yolu bulamazlar. *"Sonra Allah tevbelerini kabul etti."* Yani içinde bulundukları kötü halden çıkardı. *"Sonra"* yeniden *"içlerinden çoğu yine körleştiler, sağırlaştılar. Allah yaptıklarını hakkıyla görendir."* Yani, onlardan tamamen haberdardır; onlardan hidayeti hak edenleri de saptırılmayı hak edenleri de bilir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي
إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ
الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ
قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ
إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
إِلَّا رَسُولٌ ۖ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۖ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۗ
انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

Scanned with CamScanner

72. Andolsun ki "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh, "Ey İsrâiloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona Cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

73. Andolsun "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer bu söylediklerinden vazgeçmezlerse, kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

74. Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

75. Meryem oğlu Mesîh ancak bir Rasûldür. Ondan önce de (birçok) Rasûller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar.

Tefsiri:

Yüce Allah Hıristiyanların Melkiyye, Yakûbiyye ve Nasturiyye fırkalarından "Mesih Allah'ın kendisidir" diyenlerin kâfir olduklarına hükmediyor. Allah (c.c) onların söylediklerinden münezzeh ve uzaktır. O mukaddestir, yüce ve büyüktür. Oysa İsa (a.s) daha önce onlara kendisinin Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söylemişti. Onun beşikte bebek iken ilk telaffuz ettiği söz "Muhakkak ki ben Allah'ın kuluyum" idi. O "Ben Allah'ım" da "Ben Allah'ın oğluyum" da dememiş, bilakis şöyle demişti:

"Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni Peygamber yaptı." (Meryem, 30) *"(İsa şunu da söyledi:) Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir."* (Meryem, 36) İsa (a.s) olgunluk çağına erişip Peygamber olarak gönderildiğinde de aynısını söylemiş; sadece hiçbir ortağı bulunmayan kendisinin ve onların Rabbi olan Allah'a ibadet etmelerini emretmişti. O yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Halbuki Mesîh şöyle demişti: Ey İsrâiloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa"*, yani Allah'la birlikte başka şeylere de ibadet ederse "muhakkak Allah ona Cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir" Yani, Cehennemi hak eder ve Cennet ona haram olur. Nitekim yüce

Scanned with CamScanner

Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."* (Nisâ, 48) Yine, *"Cehennem ehli, Cennet ehline, 'Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!' diye seslenirler. Onlar da, 'Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır' derler"* (A'râf, 50) buyurur.

[2715] Sahih bir hadiste ifade edildiğine göre Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) birisini insanlara şu duyuruyu yapmak üzere göndermiştir: *"İyi bilin ki Cennet'e ancak Müslüman kimseler (başka bir rivayette 'Mü'min kimseler') girecektir."*[348]

[2716] Yezîd b. Babenus'un Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan yaptığı şu rivayet, Nisâ sûresinin başlarındaki *"Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz"* âyetinin tefsirinde geçmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Divanlar üçtür"* buyurmuş, onlardan birini "Allah'ın bağışlamayacağı bir divanı" olarak zikretmiş ve onun *"Allah'a ortak koşmak"* olduğunu bildirmiştir. Allah (c.c), *"Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona Cenneti haram kılar"* buyurmuştur. Hadis İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçmektedir. Bu sebepten yüce Allah, Hz. İsa (a.s)'ın İsrâiloğullarına şöyle dediğini haber vermiştir: *"Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona Cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur."* Yani, onun Allah (c.c) katında hiçbir yardımcısı, destekçisi ve onu içinde bulunduğu durumdan kurtaracak kimsesi yoktur.

"Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir' diyenler kâfir olmuşlardır." İbn Ebî Hâtim, Ebû Sahr'dan, "Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesîh'tir' diyenler kâfir olmuşlardır" buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: Âyette bahsedilen Yahudilerin, *"Uzeyir Allah'ın oğludur"* (Tevbe, 30) sözü ile Hıristiyanların *"Mesih İsa Allah'ın oğludur"* (Tevbe, 30) sözleridir. Hıristiyanlar Allah'ı üçün üçüncüsü yapmışlardır. Âyette hem Yahudilerin hem Hıristiyanların kastedildiği görüşü gariptir. Asıl doğru olan sadece Hıristiyanlar hakkında indiğidir ki Mücâhid ve pek çok kişi böyle demiştir. Sonra kim oldukları hususunda farklı görüşler vardır. Kimisi şöyle demiştir: Üç unsur görüşünde olan kâfirler kastedilmiştir ki onlar baba unsuru, oğul

348 Müslim rivayet etmiştir. Tevbe sûresinin başlarında gelecektir.

Scanned with CamScanner

unsuru ve babadan oğla sirayet eden söz unsurudur. Allah onların söylediklerinden münezzeh ve yücedir.

Taberî ve başkaları şöyle demişlerdir: Her üç mezhep, Melekiyye, Ya'kubiyye ve Nasturiyye mezheplerinin hepsi de bu unsurlara inanırlar. Onlar bu konuda birbirinden çok zıt görüşlere sahiptirler ki burası o onların genişçe ele alınmasına müsait değildir. Her bir grup diğerini kâfirlikle suçlar. Doğrusu ise bunların hepsi kâfirdir.

Süddî ve başkaları şöyle demişlerdir: Âyet-i kerime onların Hz. İsa (a.s) ile annesini Allah'la birlikte iki ilâh yapmalarından dolayı nazil oldu. Onlar Allah'ı (c.c) bu itibarla üçün üçüncüsü yapmışlardır. Süddî der ki: Âyette ifade edilen, Allah'ın bu sûrenin sonundaki şu buyruğundaki gibidir: *"Allah, Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin' diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o şöyle dedi: Hâşâ! Seni tenzih ederim..."* (Mâide, 116) Asıl kuvvetli görüş de budur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Halbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."* Yani, Allah (c.c) birden çok değildir; bilakis tektir, hiçbir ortağı yoktur. Tüm canlıların ve diğer bütün varlıkların yaratıcısıdır.

Yüce Allah daha sonra onları tehditte ederek şöyle buyuruyor: *"Eğer bu söylediklerinden"* yalan ve iftiralarından *"vazgeçmezlerse, kâfir olanlara"* âhirette, zincirler ve diğer işkenceler gibi *"acı bir azap isabet edecektir."*

"Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir." Bu Allah'ın kereminden, kullarına karşı cömertliğinden, lütuf ve merhametindendir. Bu büyük günaha, böylesi iftira ve yalana rağmen yine de onları tevbeye ve bağışlanmaya çağırıyor. Zira, Allah kendisine her tevbe edenin tevbesini kabul buyurur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Meryem oğlu Mesîh ancak bir Rasûldür. Ondan önce de (birçok) Rasûller gelip geçmiştir."* Yani, onun diğer Peygamberlerden örnekleri, benzerleri ve emsalleri vardır. O Allah'ın kullarından bir kul, değerli Peygamberlerinden bir Peygamberdir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"O, sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrâiloğullarına örnek kıldığımız bir kuldur."* (Zuhruf, 59)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah devamla *"Anası da çok doğru bir kadın (sıddıka)dır"* buyuruyor. Meryem (a.s) Hz. İsa (a.s)'a iman etmiş ve onu tasdik etmiştir ki bu onun en yüksek makamıdır. Bu âyet İbn Hazm ve başkalarını iddia ettiklerinin aksine Meryem (a.s)'ın Peygamber olmadığının delilidir. Onlar meleklerin Hz. İshâk (a.s)'ın annesi Sarre (Sara)'ya ve Meryem (a.s)'a seslenmelerine ve *"Biz Mûsâ'nın annesine onu emzir diye vahyettik"* (Kasas, 7) âyetine dayanarak bunların Peygamber olduklarını iddia etmişlerdir. Zira Peygamberliğin mânâsı da budur (vahiy, meleklerin onunla konuşması vs.dir.) Cumhur ise Allah'ın (c.c) tüm Peygamberleri sadece erkeklerden gönderdiği görüşündedirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını Peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler!"* (Yusuf, 109)

Ebû Hasen el-Eş'ari de bu konuda icmanın olduğunu söylemiştir.

"Her ikisi de yemek yerlerdi." Yani, yiyecekle beslenme ve onları dışarı atma ihtiyaçları vardı. Dolayısıyla onlar diğer insanlar gibi birer kuldurlar ve cahil Hıristiyan mezheplerinin (Allah'ın kıyâmete kadar daimi laneti üzerlerine olsun) iddia ettikleri gibi ilâh değillerdir. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz"*, yani açığa çıkarıyor ve beyan ediyoruz. *"Sonra bak"*, bu açıklamadan, hakikatin ayan beyan ortaya çıkarılmasından sonra *"nasıl yüz çeviriyorlar?"* Nereye gidiyor, hangi görüşe tutunuyorlar? Hangi sapıklık yolunda yürüyorlar!

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَاللهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

76. De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

77. De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kendisinin dışında putlara, taşlara ve sahte ilâhlara tapanları eleştirerek, onların ilâhlıktan hiçbir şeyi hak etmediklerini açıklayarak şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Allah'tan başkalarına ibadet eden muhtelif insan gruplarına -ki buna Hıristiyanlar da girer- "De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara", yani size hiçbir zarar vermeye ve hiçbir fayda ulaştırmaya "gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen", yani kullarının sözlerini hakkıyla işiten ve her şeyi bilen "yalnız Allah'tır." Öyleyken siz neden O'nu bırakıp da hiçbir şey duymayan, görmeyen ve bilmeyen, ne kendisine ne başkasına hiçbir zarar ve fayda veremeyen bu cansızlara ibadete yöneldiniz?

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın."* Yani, hakka uymada haddi aşmayın, saygı ve tazimle emrolunduğunuz kişiler hakkında aşırıya gitmeyin. Hz. İsa (a.s)'da yaptığınız gibi onu haddinden fazla överek Peygamberlik konumundan ilâhlık konumuna yükseltmeyin. Peygamberlerden bir Peygamber olduğu halde onu Allah dışında ayrı bir ilâh yaptınız. Bunun sebebi ise sapıklık önderlerine uymanızdır ki, onlar sizden önceki nesillerden yoldan sapmış kimselerdir. "Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan", yani istikamet yolundan ve itidalden ayrılıp sapıklık ve azgınlık yoluna giren "bir topluma uymayın."

İbn Ebî Hâtim, Rebî' b. Enes'ten şöyle nakleder: Başlarda Hıristiyanların, onları istikamet üzere tutan bir liderleri vardı. Uzun bir süre onlarda Kitap ve Sünnet'in hükümlerine uydu. Sonra şeytan gelerek ona, "Sen kendinden önce gidilen yolu izliyor, senden önce yapılanları yapıyorsun. Eskisi üzerinde çakılıp kalma, donuk olma. Bilakis, kendinden bir şeyler türet, ona çağır ve insanları ona zorla!" dedi. O da söylediği gibi yaptı. Böyle yaptıktan bir süre sonra kendine geldi ve tevbe etmek istedi. Saltanatını ve hükümranlığını bırakarak kendisini Allah'a ibadete vermek istedi. Bu defa şeytan onun ibadetiyle oynamak istedi. Ona gelerek şöyle dedi: "Sen, seninle Rabbin arasında yaptığın bir günahtan dolayı tevbe ettiğinde bu kabul olunabilir. Fakat senin izinden giden filan, filan ve filan da sapıttılar, sonra dünyadan sapıklık üzere ayrıldılar. Şimdi sen onları hidayete nasıl ileteceksin? Dolayısıyla senin tevben ebediyen geçerli değildir." İşte biz şu âyetin bu ve benzerleri hakkında ol-

Scanned with CamScanner

duğunu duyduk: "De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın."

İsrâiloğullarının Lânetlenmesi ve Bunun Sebebi:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

78. İsrâiloğullarından kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79. Onlar birbirlerini işledikleri kötülükten vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için (âhiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları (Müşrikleri) dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

Tefsiri:

Yüce Allah İsrâiloğullarının kâfirlerine çok uzun zaman önce, Allah'a isyanları ve O'nun (c.c) kullarının haklarına tecavüzleri sebebiyle Peygamberi Dâvûd (a.s)'a indirdiği kitapta ve İsa (a.s)'ın diliyle lânet ettiğini bildiriyor. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Onlara Tevrat'tâ, İncil'de, Zebur'da ve Kur'ân'da lânet edilmiştir." Yüce Allah sonra onların dönemle-

Scanned with CamScanner

rinde sürekli yapageldikleri şeyi bildiriyor: *"Onlar birbirlerini işledikleri kötülükten vazgeçirmeye çalışmazlardı."* Yani, onlardan hiçbiri diğerini günahları ve haramları işlemekten men etmezdi. Yüce Allah daha sonra, aynısı yapmaktan sakınılsın diye onları yererek şöyle buyuruyor: *"Andolsun yaptıkları ne kötüdür!"*

[2717] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsrâiloğulları günahlara dalınca âlimleri onları men ettiler, fakat onlar bırakmadılar. (Buna rağmen âlimler) onlarla sohbet meclislerinde ve çarşılarında (sonuncu kelime râvilerden Yezîd'in tahminen yaptığı ziyadedir) birlikte oturup kalktılar, onlarla birlikte yiyip içtiler. Bunun üzerine Allah (c.c) onların kalplerini birbirine benzetti ve onlara Dâvûd (a.s) ile Meryem oğlu İsa (a.s) diliyle lânet etti. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır."* Rasûl-i Ekrem bir yere yaslanmış haldeydi. Oturdu ve şöyle buyurdu: *"Hayır! Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, siz de onlar gibi mâsiyet ehli insanları hakka döndürmedikçe kurtuluşa eremezsiniz."*[349]

[2718] Ebû Dâvûd, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsrâiloğullarında eksilme ve gerileme ilk olarak şöyle başladı. Bir adam birine rastgelir ve "Ey adam, Allah'tan kork ve şu yaptığın şeyi bırak; zira bunu yapman helâl değildir" derdi. Sonra ertesi sabah onunla karşılaştığında, yapmış olduğu çirkin işler onunla yiyip içmesini ve oturup kalkmasını engellemezdi. Böyle yapınca Allah (c.c) kalplerini birbiriyle benzetti."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra şu âyetleri okudu: *"İsrâiloğullarından kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır...fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır."* (78-81. âyetler). Sonra şöyle buyurdu: *"Hayır, kesinlikle! Vallahi, mutlaka iyiliği emredip kötülükten men etmeli, kesinlikle zalimin elini tutup engellemeli, onu zorla hakka çevirmeli veya zorla hakka iletmelisiniz."*[350] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce de Ali b.

349 Ahmed b. Hanbel, 1/391. Ebû Ubeyde ile babası İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır. Sonraki hadise bk.

Not: Hadisin manası için bk. Tirmizî Şerhi Tuhfetu'l-Ahvezi, 2973. hadis şerhi (Çevirmen).

350 Hadis şahitleri sebebiyle hasendir. Ebû Dâvûd, 4336; Tirmizî, 3051; İbn Mâce, 4006 hadisi akabinde; Taberî, 12312. Tirmizî, "Hasen ve garip bir hadistir, senette kopukluk vardır" demiştir.

Scanned with CamScanner

Bezime'nin nakliyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve gariptir" demiştir. Sonra o ve İbn Mâce bunu mürsel olarak da rivayet etmişlerdir.

[2719] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ubeyde kanalıyla İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsrâiloğullarından biri din kardeşini bir günah üzere gördüğünde onu kızarak men ederdi. Ertesi günü olduğunda ise görmüş olduğu hali onunla yemek arkadaşı, oturup kalktığı kişi ve ortağı (Harun'un rivayetinde 'ortağı' yerine 'içme arkadaşı' geçmektedir) olmasını engellemezdi. Allah (c.c) onlarda bunu görünce kalplerini birbirine benzetti ve Peygamberleri Dâvûd (a.s) ile Meryem oğlu İsa (a.s)'ın diliyle onlara lânet etti. Bu onların günahlar işlemeleri ve haddi aşmaları sebebiyle idi."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra şöyle buyurdu: *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, siz ya kesin olarak iyiliği emreder ve kötülükten men edersiniz, günah işleyenlerin elini günahtan el çektirirsiniz ve onları ısrarla hakka çevirirsiniz yahut Allah (c.c) kalplerinizi birbirine benzetir veya onlara lânet ettiği gibi size de lânet eder."*[351]

Bu rivayetteki ifade râvilerden Ebû Saîd'e aittir. Hadisin rivayetinde aynen böyle demiştir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd benzer bir lafızla rivayet etmiştir. Bunu Muharibi de rivayet etmiştir.

İyiliği Emretmek ve Kötülükten Men Etmek Hakkında Hadisler:

"Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya!" (Mâide, 63) âyetinin tefsirinde Cerîr hadisi geçmişti. *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez"* (Mâide, 105) âyetinde de Ebû Bekir (radıyallâhu anh) hadisi ile Ebû Sa'lebe el-Huşeni hadisi gelecek.

[2720] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, ya iyiliği emreder ve kötülükten*

351 Şahitleri sebebiyle hasendir. Ebû Dâvûd, 4337; Ebû Ya'lâ, 5035; Taberî, 12309; Beğavî, et-Tefsir, 816. sayesinde kuvvetlendiği şahitleri vardır. Onlardan birini, Mecmau'z-Zevâid'de (12153) bildirildiği gibi Taberânî rivayet etmiştir. Heysemî, "Râvîleri sahih hadis râvileridir" demiştir. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, 2/532. Özetle; hadis, toplam tarikleri ve şahitleriyle hasendir. Zayıf diyenler isabet etmemişlerdir.

Scanned with CamScanner

nehyedersin ya da yakın zamanda Allah (c.c) size katından bir ceza gönderir de O'na (c.c) dua ettiğiniz halde kabul olunmaz."[352] Bunu Tirmizî de rivayet etmiş ve "Bu hasen hadistir" demiştir.

[2721] İbn Mâce, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Dua ettiğiniz halde size duanız kabul olunmazdan evvel iyiliği emredin ve kötülükten nehyedin."*[353] Bunu sadece İbn Mâce rivayet etmiştir. Râvilerden Asım meçhuldür.

[2722] Müslim, Sahih'inde, Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edilmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden kim bir münker (şeriata muhalif bir şey) görürse onu eliyle değiştirsin. Ona gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Ona da gücü yetmezse kalbiyle (buğzetsin). Bu ise imanın en zayıf halidir."*[354] Bunu Müslim rivayet etmiştir.

[2723] İmam Ahmed b. Hanbel, Adiyy b. Umeyre'den şöyle rivayet etmiştir; Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Allah (c.c) bazı kimselerin yaptıklarından dolayı halka ancak, gözleri önünde kötülükler işlenip de güçleri yettiği halde karşı çıkmadıklarında azap eder. Böyle yaptıklarında Allah (c.c) hem onları yapanlara halka azap eder."*[355] İmam Ahmed b. Hanbel sonra bunu başka bir tarikle Adiyy b. Adiyy'den şöyle rivayet etmiştir: "Kölemin bana anlattığına göre dedemi şöyle derken işitmiş: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim ..." İmam Ahmed b. Hanbel bu hadisi bu iki tarikten rivayet etmiştir.

[2724] Ebû Dâvûd da İbn Amire (radıyallâhu anh)'dan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Bir yerde gü-*

352 Âl-i İmrân sûresi 104 âyetin tefsirinde geçti. Bu hasen bir hadistir.

353 Hadis hasendir. İbn Mâce, 4004 ve Ahmed b. Hanbel (6/159) rivayet etmişlerdir. Râvîlerden Asım b. Amr'ı meçhul olması sebebiyle senedi zayıftır. Fakat hadisin şahitleri vardır. Onlardan biri Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisidir. Onu Hatib-i Bağdâdî, Tarih'inde (3/92) rivayet etmiştir ve râvileri sikadır. Dolayısıyla şahitleri sebebiyle hadis hasendir.

354 Müslim, 49; Ebû Dâvûd, 1140; Tirmizî, 2172; Nesâî, 8/112; İbn Mâce, 1275; Ahmed b. Hanbel, 3/10; İbn Hibbân, 306; Beyhakî, 10/90.

355 Şahitleri sebebiyle hasendir. Abdullah b. Mübârek, Zühd'de (1352), Ahmed b. Hanbel (4/192) ve Taberânî (17/344), Tahâvî, Müşkilu'l-Asar'da (10751) rivayet etmişlerdir. Hadisin aynı mânâda bir şahidi olup onu Ebû Dâvûd (4339), İbn Mâce (4009) ve İbn Hibbân (300) rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir.

Scanned with CamScanner

nah işlenirse, ona tanık olup nefret eden (bir rivayette 'karşı çıkan') orada bulunmayan kimse gibidir. Orada bulunmadığı halde o fiile rıza gösteren ise ona şahit olan gibidir."[356] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Sonra başka bir tarikten mürsel olarak rivayet etmiştir.

[2725] Ebû Dâvûd, Ebû Buhteri'den şöyle rivayet etmiştir: Bana Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i işiten biri (başka bir rivayette, 'Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından biri!) O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu anlattı: *"İnsanlar mâzeretlerini tüketmedikçe (başka bir rivayette, 'kabul edilebilir bir mazeret bıraktıkça') helâk olmazlar."*[357]

[2726] İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) verdiği bir hutbede söyledikleri arasında şu cümle vardı: *"Dikkat edin. Sakın insanlardan korku ve çekincesi kişiyi bildiğinde hakkı söylemekten alıkoymasın!"* Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh) daha sonra ağladı ve "Vallahi biz de bir takım şeyler gördük ve çekindik" dedi.[358]

[2727] Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan yapılan başka bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"En büyük cihad zalim bir sultanın yanında hak sözü söylemektir."*[359] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiş, Tirmizî, "Bu kanaldan hasen ve gariptir" demiştir.

[2728] İbn Mâce, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İlk cemrede (Hacc'daki şeytan taşlamada) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına bir adam gelerek, "Ya Rasûlallah! En faziletli cihad hangisidir?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) cevap vermedi. İkinci cemreyi yapınca adam tekrar sordu ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sel-

356 Ebû Dâvûd, 4345. Senedi hasendir. Ebû Dâvûd bunu Adiyy b. Adiyy'den (4346) mürsel olarak da rivayet etmiştir, fakat bunun diğer muttasıl rivayete bir zararı yoktur. Hadisi kuvvetlendiren şahitler de vardır.

357 Hasendir. Ebû Dâvûd (4347) hasen bir senetle rivayet etmiştir. Sahabinin meçhul olmasının bir zararı yoktur. Senedin râvileri sikadır.

358 54. âyetin tefsirinde geçti. Şahitleri sebebiyle hasendir. Bk. Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahîha, 3237.

359 Ebû Dâvûd, 4344; Tirmizî, 2175; İbn Mâce, 4011. Tirmizî, "Bu vecihten hasen ve gariptir" demiştir. Aynı şekilde Münzirî de et-Tergîb ve't-Terhîb'de (3401) hasen olduğuna hükmetmiştir. Konuyla ilgili başka hadisler de vardır. Sonraki hadise bk.

Scanned with CamScanner

lem) yine sustu. Akabe cemresini attıktan sonra bineğe binmek için ayağını eğere koyduğunda *"Soru soran kişi nerede?"* diye sordu. Adam "O benim ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Zalim bir sultanın yanında söylenen hak sözdür"* buyurdu.[360] Bunu sadece o rivayet etmiştir.

[2729] İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sizden kimse kendisini hakir duruma düşürmesin"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Bizden biri kendisini nasıl hakir duruma düşürür?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hakkında Allah'ın sözü bulunan bir şey görür, sonra onunla ilgili bir şey söylemez. Allah (c.c) ona kıyâmet günü "Şu şu şu konularda konuşmanı ne engelledi?" der. O "İnsanlardan korkum" der. Allah (c.c), "Korkmana ben daha layıktım" buyurur."*[361] Bunu sadece o rivayet etmiştir.

[2730] Yine İbn Mâce Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Ben Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Muhakkak ki Allah kıyâmet gününde kula soracak ve 'Kötülük gördüğünde ona karşı çıkmanı ne engelledi?' diyecek. Allah (c.c) kula gerekçesini ilham edecek olursa, "Ey Rabbim, sana (hoşgörüne) ümit besledim ve insanlardan korktum" der."*[362] Bunu da yine sadece İbn Mâce rivayet etmiştir. Senedi fena değildir.

[2731] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hiçbir Müslüman'ın kendisini zelil duruma düşürmesi yakışık almaz."* buyurdu. "Kendisini nasıl zelil eder?" denilince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kendisini tahammül edemeyeceği belaya sokar"*[363] buyurdu.[364] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce de böyle rivayet etmiş, Tirmizî, "Hasen, sahih ve garip hadistir" demiştir.

---

360 Hasendir. İbn Mâce, 4012. Busayri, Zevaid'de, "Senedindeki Ebû Galib zayıftır" demiştir. Fakat hadis önceki hadisle kuvvetlenmektedir.

361 54. âyetin tefsirinde geçti.

362 Yine 54. âyetin tefsirinde geçti.

363 Yani, yol açacağı sıkıntı ve belalara katlanamayacağı bir takım emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker eyleminde bulunur. Başına belalar gelince sabredemez, hatta çok ağır olursa imanını bile kaybedebilir. Sünen-i İbn Mâce Şerhi, 4016. hadis. (Çevirmenin notu).

364 Tirmizî, 2254; İbn Mâce, 4016; Ahmed b. Hanbel, 5/405. Tirmizî, "Hasen ve garip bir hadistir" demiştir. bk. Mecmau'z-Zevâld, 8/274; Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha, 613.

Scanned with CamScanner

[2732] İbn Mâce, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ya Rasûlallah! emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker ne zaman terk edilebilir?" diye soruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sizde önceki ümmetlerde yaygın olan şeyler yaygınlaştığında"* buyurdu. "Bizden önceki ümmetlerde yaygın olan şeyler nelerdi?" dediler. *"Yönetim küçüklerinizde, fenalıklar büyüklerinizde, ilim de rezillerinizde olduğu vakit"* buyurdu. Râvilerden Zeyd b. Yahyâ der ki: "İlim rezillerinizde olduğunda"nın mânâsı "İlim fasıklarda olduğunda"dır.[365] Bunu sadece İbn Mâce rivayet etmiştir. İnşallah, *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez"* (Mâide, 105) âyetinin tefsirinde bunu destekleyici Ebû Sa'lebe hadisinde'de bu husus zikredilecek. Yegâne güvencemiz Allah'tır.

"Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün." Mücâhid, "Kasıt münafıklardır" demiştir. "Nefislerinin onlar için (âhiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür" O şeyden kasıt, Mü'minlerle dostluğu bırakıp kafirleri dost edinmeleridir. Bunun akabinde kalplerine nifak girmiş ve Allah onlara kıyâmet gününe kadar devam edecek bir gazapla gazap etmiştir. O yüzden âyette şöyle denilmiştir: "Allah onlara gazap etmiştir." Bu, Allah'ın onları yerme sebebinin açıklamasıdır. "Ve onlar" kıyâmet günü "azap içinde devamlı kalıcıdırlar!"

[2733] İbn Ebî Hâtim, A'meş'ten, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Ey Müslümanlar! Zinadan sakının. Çünkü onun üçü dünyada üçü âhirette olmak üzere altı sonucu vardır. Dünyada olan sonuçları şunlardır; yüzün güzelliğini giderir, fakirliğe yol açar ve ömrü kısaltır. Âhiretteki sonuçları ise; Rabbin gazabına, çetin bir hesaba ve Cehennemde ebedi kalmaya yol açar."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra *"Nefislerinin onlar için (âhiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!"* âyetini okudu.[366] Bunu İbn Ebî Hâtim böyle rivayet etmiştir. Bunu İbn

365 İbn Mâce, 4015. Busayri, Zevaid'de senedinin sahih olduğunu söylemiştir. Ancak bunda Mekhul'ün an'anlı rivayeti vardır. Bu yüzden Elbânî bu hadisi Zaifu İbn Mâce'de (4015) zikretmiştir.

366 Ebû Nuaym (4/111) ve Beyhakî, Şuabu'l-İman'da (5475) rivayet etmiş İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat'ta zikretmiştir. Beyhakî, "Senedi zayıftır. Râvilerden Mesleme metruk, Ebû Abdurrahman el-Kufi meçhuldür" demiştir. Bunun başka şahitleri ve tarikleri vardır. Fakat onlarla da zayıftır.

Scanned with CamScanner

Merdûyeh de farklı bir senetle Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan benzer bir lafızla rivayet etmiştir. Bu hadis her hâlükârda zayıftır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları (Müşrikleri) dost edinmezlerdi"* Yani, Allah'a (c.c), Peygamberlere ve Kur'ân'a gerçekten iman etmiş olsalardı içlerinde kâfirleri dost edinmez, Allah'a (c.c), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirilen Kitab'a düşmanlık beslemezlerdi. *"Fakat onların çoğu fasıktır."* Yani, Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) itaatten çıkan, vahyine ve Kur'ân âyetlerine muhalefet eden kimselerdir.

Kâfirlerin Mü'minlere Düşmanlık Derecesi:

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ۚ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّا نَصَارَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذَا سَمِعُوا مَآ أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰٓ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ ۖ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ أُولَٰٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

82. İnsanlar arasında iman edenlere en amansız düşmanların Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar arasında iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü bunların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83. Rasûle indirileni duydukları zaman, âşina oldukları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz.

Scanned with CamScanner

84. Rabbimizin bizi salihler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?

85. Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan Cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi davrananların mükâfatı işte budur.

86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar Cehennemliklerdir.

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bu âyetler, Ebû Tâlib'in oğlu Câfer (radıyallâhu anh) kendilerine Kur'ân okuduğunda sakalları ıslanana kadar ağlayan Necâşî ve arkadaşları hakkında nazil oldu. Fakat bu görüş isabetli değildir. Çünkü bu âyet Medine'de inen âyetlerdendir, Câfer (radıyallâhu anh) ile Necâşî arasında geçen olay ise hicretten önce olmuştur.

[2734] Saîd b. Cübeyr, Süddî ve başkaları şöyle demişlerdir: Bu âyetler Necâşî'nin, sözlerini dinlemeleri ve vasıflarını görmeleri için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdiği delege hakkında nazil oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlara Kur'ân okuduğunda Müslüman olmuşlar, ağlamış ve huşuya kapılmışlar, sonra Necâşî'nin yanına dönüp O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) durumunu haber vermişlerdi. Süddî der ki: Necâşî de hicret ediyordu, fakat yolda vefat etti.[367] Bunu Süddî'den başka kimse söylememiştir. Çünkü, Necâşî Habeşistan hükümdarıyken ölmüş, vefat ettiği gün Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına bunu söylemiş, Habeşistan'da vefat ettiğini haber vererek onlarla cenaze namazını kılmıştır.

Bu delegede bulunanların sayısı hakkında farklı görüşler vardır. Sayılarının on iki olup onlardan yedisinin keşiş, beşinin rahip olduğu söylenir. Bunun aksi de söylenmiştir. Sayılarının elli küsur, altmış küsur, yetmiş küsur olduğunu söyleyenler de olmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Atâ b. Ebî Rebâh der ki: Onlar, Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar ülkelerine geldiklerinde İslâm'a giren bazı Habeşlilerdir. Katâde, "Bunlar Hz.

367 Mürseldir. Taberî (12318) Saîd b. Cübeyr'den mürsel olarak, Süddî'den de (12321) mürsel olarak rivayet etmiştir. Süddî'nin rivayetinin son kısmı asılsızdır.

Scanned with CamScanner

İsa (a.s)'ın dini üzere iken Müslümanları görüp Kur'ân'ı işitince Müslüman olan ve bir daha sapmayan bir topluluktur" demiştir. İmam Taberî, ister Habeşistan ister başka yerden olsun böyle durumdaki herkesin vasıfları hakkında nazil olduğunu tercih etmiştir.

Allah (c.c), *"İnsanlar arasında iman edenlere en amansız düşmanların Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın"* buyuruyor. Çünkü, Yahudilerin küfürleri inatçılık, inkarcılık, hakikatle cedelleşme, insanları küçümseme ve aralarında ilim erbabının az olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden birçok Peygamberi öldürmüşler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i birçok defa öldürmeye yeltenmiş, O'na sihir yapmış, emsalleri Müşrikleri onlara karşı kışkırtmışlardır. Allah'ın kesintisiz lânetleri kıyâmet gününe kadar üzerlerine olsun.

[2735] Hâfız İbn Merdûyeh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Bir Yahudi bir Müslüman'la ne zaman baş başa kaldıysa mutlaka onu öldürmek istemiştir."*[368] Sonra bunu başka bir tarikle yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şu lafızla rivayet etmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir Yahudi ne zaman bir Müslüman'la baş başa kalmışsa mutlaka aklından onu öldürmeyi geçirmiştir"*[369] Bu çok garip bir hadistir.

"Onlar arasında iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz Hıristiyanlarız' diyenleri bulacaksın." Yani, kendilerinin Hz. İsa (a.s)'ın takipçileri ve İncil'inin yolunda olan Hıristiyanlardan olduklarını iddia edenler. Onlarda genel olarak İslâm'a ve Müslümanlara karşı bir muhabbet vardır. Bunun sebebi ise kalplerindeki duygulardır. Zira, onlarda İsa (a.s)'ın dininde bulunan şefkat ve merhamet vardır. Nitekim yüce Allah, *"Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet vermiştik"* (Hadîd, 27) buyurmuştur. Kutsal kitaplarında da, "Kim senin sağ yanağına vurursa ona sol yanağını çevir" yazar. Dinlerinde savaş da meşru değildir. O yüzden yüce Allah devamında şöyle buyuruyor: "Çünkü bunların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar." Yani, onların arasında keşişler bulunur. Keşiş onların hatip ve âlimlerine denir. Kıssîsûne (قسيسون)'nin tekili Kıssîs ve Kıss'tır.

368 İbn Hibbân, el-Mecruhin'de (3/122) ve Sehavi'nin Mekasıd'da zikrettiğine göre Sa'lebi rivayet etmiştir. Suyutî hadisin zayıf olduğunu söylemiş, Münavi de ona katılmıştır. Bk. Feyzu'l-Kadîr, 7903.

369 Senedi öncesi gibi çok zayıftır.

Scanned with CamScanner

Bazen çoğulu "Kusûs" olarak gelir. Ruhban ise rahib'in çoğulu olup "abid" mânâsına gelir. Korku mânâsına gelen "rahbe"den türetilmiştir; râkib (binici) ve rukbân, fâris (atlı) ve fursân gibi. Taberî der ki: "Ruhban" tekil olup çoğulu "Rehâbîn" de olabilir; kurban ve karabîn, curzân (erkek fare) ve cerazîn gibi. Ruhban'ın çoğulu bazen de "rehabine" gelir. Ruhban'ın Araplarda tekil olduğunun delillerinden biri şairin şu sözüdür:

لَوْ عَايَنَتْ رُهْبان دَيْر في القُلَل... لانْحدَر الرُّهْبَان يَمْشي ونزل

Kulel'deki manastırın ruhbanını görseydin,

O ruhban yürüyerek aşağı gelir ve inerdi.

[2736] Hâfız Bezzâr, Hamiye b. Riab'dan şöyle nakleder: "Selman'a Allah'ın (c.c), 'Çünkü bunların içinde keşişler ve râhipler vardır' buyruğunu sordum. "Kıssîsîn" (keşişler) kelimesini mabetlerde ve mihraplarda bırak. Zira Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bana "Kıssîsîin" yerine "Sıddîkîn" (sıdıklar) diye okudu" dedi.[370] Bunu İbn Merdûyeh de biraz farklı bir senetle Hamiye b. Riab'dan böyle rivayet etmiştir.

[2737] İbn Ebî Hâtim, Hamiye b. Riab'dan şöyle rivayet etmiştir: Selman'ı (radıyallâhu anh)'ı, kendisine, *"Çünkü bunların içinde keşişler ve rahipler vardır"* âyeti sorulması üzerine şöyle derken duydum: "Onlar manastır ve mâbetlerdeki ruhbanlardır. Onları orada bırakın." Selman şöyle dedi: Ben bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "kıssîsîne" olarak, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bana "sıddîkîne" diye okudu.[371]

Özetle, *"Çünkü bunların içinde keşişler ve rahipler vardır"* cümlesi onların ilim, ibadet ve tevazu sahibi kimseler oldukları mânâsını içermektedir. Yüce Allah daha sonra onları hakka uyma, hakka boyun eğme ve insaf vasıflarıyla nitelendirerek şöyle buyuruyor: "Rasûle indirileni duydukları zaman, aşina oldukları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla", yani, ellerinde

370 Çok zayıftır. Taberânî (6175) bu senetle rivayet etmiş, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10982), "Râvîlerden Yahyâ el-Hamani ile Nusayr b. Ziyad zayıftır" demiştir. Ben derim ki: Hamani hadis hırsızlığıyla suçlanan biridir. Hadis mânâ bakımından da çok münkerdir.

371 Senedi önceki gibi çok zayıftır.

Scanned with CamScanner

Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Peygamberliği müjdesi bulunan kimselerle "beraber yaz." Yani, bunun doğru ve hak olduğuna şahitlik yapan ve ona iman eden kimselerle beraber yaz.

[2738] Nitekim Nesâî de Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Şu âyet Necâşî ve arkadaşları hakkında nazil oldu: *"Rasûle indirileni duydukları zaman, aşina oldukları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz."*[372]

[2739] Taberânî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan "Rasûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün" buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: Onlar Habeşistan'dan Câfer (r.anh) ile birlikte gelen çiftçilerdiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân okuyunca iman ettiler ve gözlerinden yaşlar boşandı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Belki beldenize gittiğinizde dininizden dönersiniz"* buyurunca, "Dinimizden kesinlikle dönmeyeceğiz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) onların bu sözlerini aktaran bu âyetlerin nazil etti.[373] İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûyeh ve Hâkim Müstedrek'inde, İkrime kanalıyla İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz." Yani, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmetiyle beraber yaz. Çünkü şahitler onlardır; Peygamberlerinin tebliğ ettiğine şahitlik edecekler, diğer Peygamberlerin de tebliğ ettiklerine şahitlik edeceklerdir. Hâkim, "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir.

"Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?" Bu tür Hıristiyanlar, Allah'ın (c.c) haklarında, *"Ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır"* (Âl-i İmrân, 199) buyurduğu Hıristiyanlardır. Onlar Allah'ın (c.c) *"Kendilerine daha önceden kitap verdiklerimiz buna da inanırlar. Kur'ân onlara okunduğu zaman, 'Ona*

372 Mürseldir. Nesâî, et-Tefsir'de (168) ve Taberî (12330) rivayet etmişlerdir.

373 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr 12455; el-Mu'cemu'l-Evsat, 4636. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/18), "Râvîlerden Abbâs b. Fadl el-Ensârî zayıftır" demiştir.

Scanned with CamScanner

inandık, doğrusu o Rabbimizden gelen gerçektir; biz şüphesiz daha önceden Müslüman olmuş kimseleriz' derler. İşte onlara, sabırlarından dolayı ecirleri iki defa verilir; onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızktan da sarfederler" (Kasas, 52-55) buyruğunda bahsedilen kimselerdir. O yüzden yüce Allah burada "Söyledikleri (bu) sözden dolayı", yani iman ve tasdiklerinden, hakkı itiraflarından dolayı...

"Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere", yani çıkma ve başka bir yere geçme olmaksızın sonsuza dek orada yaşamak üzere "zemininden ırmaklar akan Cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin" nasıl, nerede ve kimde olursa olsun hakka uymalarının karşılığı olarak *"mükâfatı işte budur."*

Sonra yüce Allah bedbahtlığı seçen insanlardan bahsederek şöyle buyuruyor: *"İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara"* inkâr eden ve karşı gelenlere *"gelince, onlar Cehennemliklerdir."* Yani, Cehennemin halkıdırlar, oraya girecek kimselerdir.

Allah'ın Size Helâl Kıldığını Haram Kılmayın:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ أَحَلَّ اللهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

87. Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88. Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızklardan yiyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

Tefsiri:

[2740] Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu âyet, "Cinsel organlarımızı keselim, dünya zevklerini bırakalım ve ruhbanların yaptığı gibi yeryüzünde seyahat edelim" diyen bir grup sahabi hakkında nazil oldu. Bu haber Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca onları çağırttı ve onlara duyduğunu söyledi. Onlar da, "Evet, söyledik" dediler.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Fakat ben hem oruç tutarım hem tutmam, hem (gece namazı) kılar, hem uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim sünnetimi alırsa o bendendir. Kim sünnetimi almazsa benden değildir."* buyurdu.[374] Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûyeh, Avfî kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan benzer bir lafızla rivayet etmişlerdir.

[2741] Buhârî ve Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmişlerdir: "Üç kişi, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının evlerine gelerek O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) gizli halindeki ibadetlerini sordular. İçlerinden biri "Ben kadınlarla evlenmeyeceğim" dedi. Diğeri "Ben et yemeyeceğim" dedi. Biri de, "Ben hiç yatakta uyumayacağım" dedi. Bu haber Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyurdu: *"Bir takım kimselere ne oluyor da şöyle şöyle diyorlar. Fakat ben hem oruç tutar, hem bozarım. Hem uyur hem (gece) namaz kılarım. Et yer, kadınlarla da evlenirim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*[375]

[2742] İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Ben bu eti yediğimde kadınlara istek duyuyorum. Eti kendime yasakladım" dedi. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın"* âyeti nazil oldu.[376] Bunu Tirmizî de rivayet etmiş, "Hasen ve gariptir" demiştir. Bu birçok yoldan mürsel şekilde de, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2743] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edilmiştir: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteyken ve aramızda kadınların olmadığı bir vakitte "Kendimizi hadımlaştırabilir miyiz?" dedik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bize bunu yasakladı. Bize belli bir süreye kadar olmak üzere evlenmemize de izin verdi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) sonra şu âyeti okudu: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri*

374 Taberî, 12350. Onda "Âyet bunda indi" ifadesi yoktur. Sonraki hadise bk.

375 Buhârî, 5063; Müslim, 1401; Nesâî, 6/60; Ahmed b. Hanbel, 3/241; İbn Hibbân, 14.

376 Tirmizî, 3054; Taberî, 3054; Taberî, 12354; İbn Adiyy, 1326. Tirmizî, "Garip bir hadistir. Bazıları bunu İkrime'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir" demiştir. İbn Adiyy bu hadisi Osman b. Sa'd el-Kâtip sebebiyle zayıf saymış, sözünü şöyle noktalamıştır: Bu zayıf olmakla birlikte hadisi yazılır. Böylece hadis zayıftır, mürsel daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

(siz kendinize) haram kılmayın."[377] Bunu Buhârî ve Müslim de İsmail'in nakliyle rivayet etmişlerdir. Bu, Mut'a nikâhı haram kılınmadan önce olmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Amr b. Şurahbil'den şöyle rivayet edilmiştir: Makfel b. Mukarrin, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a gelerek "Ben yatağı kendime kesin bir şekilde haram ettim" deyince İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ona, "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın" âyetini okudu. Süfyân-ı Sevrî...Mesruk'tan şöyle nakleder: Biz İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın yanındayken beyaz üzüm getirildi. Bir adam geriye çekildi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ona, "Yaklaş" dedi. Adam, "Ben bunu yemeyi kendime yasakladım" deyince İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), "Yaklaş ve ye. Yemininin keffarettini de öde!" dedi. Sonra, "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın..." âyetini okudu. İkisini de İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Sonuncusunu ayrıca Hâkim Müstedrek'inde rivayet etmiş, sonra, "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da onların şartlarını haizdir" demiştir.

[2744] İbn Ebî Hâtim, sonra, Zeyd b. Eslem'den şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Revaha'nın ailesi birisini evlerinde misafir etmişlerdi. Abdullah Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındaydı ve eve gittiğinde kendisini bekleyerek misafire yemek yedirmediklerini gördü. Bunun üzerine hanımına, "Misafirimi benden dolayı alıkoydun. Yemek bana haram olsun" dedi. Misafir, "(Sen yemezsen) bana da haram olsun" dedi. Bunun üzerine Abdullah elini uzattı ve "Allah'ın adıyla yiyin" dedi. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip olanları haber verdi. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın..."* âyetini nazil etti.[378] Bu senedi kopuk bir rivayettir.

[2745] Sahih-i Buhârî'de Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'ın misafiriyle yaşadığı benzer bir olay zikredilmiştir.[379] Her iki olay İmam Şâfiî ve

377 Buhârî, 4615; Müslim, 1404; İbn Hibbân, 4141; Beyhakî, 7/79.

378 Hadis mürsel olması yanında râvîlerden Hişam b. Sa'd el-Medenî'yi birçok kişi zayıf saymıştır. Bir çok tarikten gelen sahih hadislerde bir âyetin Osman b. Maz'un ve bazı arkadaşları hakkında indiği ifade edilmiştir.

379 Taberî (12352) İkrime ve Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. bk. ed-Durru'l-Mensur 2/544.

Scanned with CamScanner

bazılarının söyledikleri gibi, "yemeyi, içmeyi veya kadınlar dışında bir şeyi kendisine haram kılan kimseye, onun haram olmadığına ve keffaret de gerekmediğine" delalet etmektedir. Allah'ın (c.c), "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın..." buyruğu da buna delildir. Ayrıca, önceki hadiste geçtiği gibi, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eti kendisine haram kılan kimseye keffareti emretmemiştir.

Aralarında İmam Ahmed b. Hanbel'in bulunduğu diğer âlimlerse yeme, içme, giyme veya başka herhangi bir şeyi kendisine haram kılan kimsenin bundan dolayı yemin keffareti ödemesinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Kendisini yemin etmek sûretiyle bunları terke zorladığında keffaret gerektiği gibi, kendisine yasakladığında da, "üstlendiği şeyi yerine getirme zorunluluğu" gereği yemin keffareti gerekir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da böyle fetva vermiştir. Nitekim yüce Allah da, "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Ardından, "Allah, (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır" buyurmuştur. Allah (c.c) burada da öyle yapmıştır; hükmü zikrettikten sonra yemin keffaretini açıklayıcı âyet getirmiştir. Bu ise keffaret gerektirme hususunda kendine haram kılmanın yemin gibi sayıldığını göstermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2746] Taberî, Mücâhid'den şöyle nakleder: Aralarında Osman b. Maz'un ve Abdullah b. Amr'ın bulunduğu bazı adamlar dünyadan el etek çekmek, kendilerini hadımlaştırmak ve ruhban elbisesi giymek istediler. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın..."* âyeti nazil oldu.

İbn Cüreyc, İkrime'den şöyle nakleder: Osman b. Maz'un, Ali b. Ebû Tâlib, İbn Mes'ud, Mikdad b. Esved ve Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim, bir grup insanla birlikte dünyadan el etek çektiler ve evlerde oturmaya, kadınlara yaklaşmamaya ve ruhban elbisesi giymeye başladılar. İsrâiloğullarından seyahat ehli kimselerin yiyip giydikleri dışındaki helâl ve hoş yiyecek ve giyecekleri kendilerine yasakladılar. Kendilerini hadımlaştırmak istediler. Geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tutmaya karar verdiler. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez"* âyeti nazil

Scanned with CamScanner

oldu. Allah (c.c), "Müslümanların yolundan başka bir yoldan gitmeyin" diyordu. Bununla, onların kadınları, yiyecek ve içecekleri kendilerine yasaklamalarını, gecelerini namaz gündüzlerini oruçla geçirmeye karar vermelerini ve hadımlaşmaya niyetlenmelerini kastediyordu. Haklarında bu âyet inince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara "Nefsinizin sizde hakkı vardır. Gözünüzün sizde hakkı vardır. Bazen oruç tutun, bazen tutmayın. Hem namaz kılın, hem uyuyun. Çünkü sünnetimizi (yolumuzu) terk eden bizden değildir" diye haber gönderdi. Onlar da: "Allah'ım! Teslim olduk ve indirdiğine uyduk" dediler.[380] Bu olayı tâbiînden birçok kişi mürsel olarak (senette sahabi ismi zikretmeksizin) rivayet etmiştir. Daha önce geçen ve Buhârî ile Müslim'in Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettikleri hadis bunun doğruluğunu desteklemektedir. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

[2747] Esbat *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez"* buyruğu hakkında Süddî'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün oturup insanlara (korkutucu şeylerden bahsederek) öğütte bulundu. Sonra, korkutmadan başka (müjdeleyici ve ümit verici sözler) söylemeden sohbetten kalktı. Bunun üzerine aralarında Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile Osman b. Maz'un (radıyallâhu anh)'ın bulunduğu on sahabi, "Yeni bir amel ortaya koymazsak korkmuş olmayız. Hıristiyanlar kendilerine bazı şeyleri haram kılmışlardı, biz de haram kılalım" dediler. Kimisi kendisine et ve yağ yemeyi, gündüz yemeyi yasakladı, kimisi uykuyu yasakladı, kimisi de kadınlara yaklaşmayı yasakladı. Hanımlarına yaklaşmayı yasaklayanlar arasında Osman b. Maz'un da vardı ve ne o hanımına ne hanımı ona yaklaşıyordu. Havla adındaki bu kadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşi Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına gelmişti. Âişe (radıyallâhu anhâ) ile Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in orada bulunan hanımları kadına, "Neyin var ey Havla? Rengin değişmiş. Hiç taranmaz ve koku sürünmez misin?" dediler. "Eşim şu kadar zamandır benimle ilişkiye girmemişken ve elbisemi çıkarmamışken nasıl taranayım ve nasıl koku sürüneyim?" dedi. Oradakiler sözüne gülüştüler. Onlar gülmekte iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına geldi. *"Sizleri güldüren nedir?"* diye sordu. Âişe (radıyallâhu anhâ)

380 Taberî (12352) İkrime ile Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Ayrıca, bk. ed-Durru'l-Mensur, 2/544.

Scanned with CamScanner

"Ya Rasûlallah! Havla'nın durumunu sordum. Kocam şu kadar zamandır elbisemi çıkarmadı, dedi" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Osman'ı (radıyallâhu anh) yanına çağırttı. Ona, *"Neyin var ey Osman?"* diye sordu. "Ben kendimi ibadete verebilmek ve Allah rızasını kazanabilmek için kadınlara yaklaşmayı bıraktım" dedi ve hikâyesini anlattı. Osman (radıyallâhu anh) kendisini hadımlaştırmaya karar vermişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah aşkına senden hanımınla ilişkiye girmeni istiyorum"* dedi. Osman (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! Ben orucum" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Orucunu boz"* buyurdu. O da bozdu ve hanımının yanına gitti. Havla bir gün Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya saçını taramış, gözüne sürme çekmiş ve koku sürünmüş halde geldi. Âişe (radıyallâhu anhâ) güldü ve "Neyin var?" dedi. Havla, "O dün hanımına yaklaştı" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ne oluyor bir takım kimselere de kadınları, yemeyi ve uykuyu kendilerine yasaklıyorlar? Bilin ki ben hem uyur hem gece namaz kılarım, hem yer hem oruç tutarım. Kadınlara da yaklaşırım. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir"* buyurdu. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez"* âyeti nazil oldu. Yüce Allah Osman (radıyallâhu anh)'a, "Kendini nimetlerden kesme. Zira asıl haddi aşmak odur" diyordu. *"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffareti..."* buyurarak da onlara yeminlerinin keffaretini ödemelerini emrediyordu.[381] Bunu Taberî rivayet etmiştir.

"Sınırı aşmayın" ifadesinin mânâsı, seleften bazılarının söylediği gibi *"kendinize mübahları yasaklamak sûretiyle kendinize daraltma yapmayın"* olabilir. Mânâsının, "Helali kendinize yasaklamadığınız gibi helâlden çok miktarda da almayın. Bilakis size yetecek ve kâfi gelecek miktarda alın, onda sınırı aşmayın" olması da mümkündür. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"Yiyin, için, fakat israf etmeyin"* (A'râf, 31) buyurmuştur. Bir âyette de, *"(Rahmân'ın has kulları) harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar"* (Furkân, 67) buyurmuştur. Zira, Allah'ın şeriatı

381 Taberî (12349) Süddî'den rivayet etmiştir. Bu mu'dal, dolayısıyla çok zayıftır. Fakat metni destekleyen çok sayıda hadis vardır. Bk. Vâhidî, Esbâb-ı Nüzûl, 411.

Scanned with CamScanner

dünya nimetlerinden aşırı almak ile ondan uzak durmak arasında denge üzere kuruludur; onda hiçbir ifrat ve tefrit yoktur. O yüzden Allah (c.c), *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez"* buyurmuştur. Devamında da şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızklardan yiyin."* Yani Allah'ın rızklarından helâl ve temiz hallerinde yiyin. *"Ve"* her işinizde *"kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun."* Ona itaat etme ve rızasını kazanma yolunu tutun, O'na muhalefeti ve isyanı bırakın.

Yemin ve Keffareti:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89. Allah, kasıtsız olarak ettiğiniz yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemini bozduğunuz takdirde yeminlerinizin keffareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

Tefsiri:

Daha önce Bakara sûresinde lağv (boş) yemin hakkında, tekrara gerek bırakmayacak kadar açıklamalar yapılmıştı. Hamd ve lütuf Allah'a mahsustur. Orada da ifade edildiği gibi lağv yemin kişinin kasıtsız olarak söylediği "Hayır vallahi", "öyle vallahi" gibi sözleridir. Bu İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Kimine göre lağv yemin şakayla söylenen yemindir. Kimine göre günahları işlemeye dair yapılan yemindir. Kimine göre ise kişinin büyük ihtimal vererek söylediği hususlarda yaptığı yemindir ki, bu İmam Ebû Hanîfe ile İmam

Scanned with CamScanner

Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Bu yeminin "Öfkeyle söylenen yemin" olduğunu söyleyenler olduğu gibi, "unutarak söylenen yemin" olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bazılarına göre ise yeme, içme, giyme ve benzeri şeyleri terk üzerine yapılan yemindir. Bu görüştekiler Allah'ın (c.c), "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın..." âyetini delil göstermişlerdir.

Asıl doğru görüşe göre ise lağv yemin kasıtsız yapılan yemindir. Delili, sonrasındaki, "fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar" *cümlesidir. Mânâsı, "karar vererek ve kastederek yaptığınız yeminlerden"dir.*

"Bunun da keffareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek..." "Miskin"; ihtiyaç sahibi fakir, kendisine yetecek miktarda malı olmayan kimse demektir.

"Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden..." İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Saîd b. Cübeyr ve İkrime, "Ailenize yedirdiğiniz en ortalama yemekten" demişlerdir. Atâ' el-Horasânî, "Ailenize yedirdiğiniz yemeğe en yakın olandan, en benzeyenden" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Haris kanalıyla Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu ekmek ile peynir, ekmek ile yağdır.

İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bazılarının ailesine verdiği yiyecek az, bazılarınınki çok olduğundan Allah (c.c) "ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden" buyurmuş, "ekmek ve yağdan" demek istemiştir. İbn Ebî Hâtim, Amir kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden", yani "darlık ve bolluk bakımından orta halinize göre yedirin" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Temimi kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan da şöyle rivayet etmiştir: "Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden", yani, ekmek ile et, ekmek ile yağ, ekmek ile süt, ekmek ile zeytin yağı, ekmek ile sirke. İbn Ebî Hâtim, İbn Sirin kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Ailenize yedirdiğiniz orta halli yemek ekmek ile yağ, ekmek ile süt, ekmek ile zeytinyağı, ekmek ile hurmadır. Ailenize yedirdiğiniz en iyi yemek ise ekmek ile ettir. Bunu Taberî de Ebû Muâviye kanalıyla rivayet etmişlerdir. Taberî daha sonra Ubeyde, Esved, Kadı Şurayh, Muham-

Scanned with CamScanner

med b. Sirin, Hasan-ı Basrî, Dahhâk ve Ebû Rezin'den buna benzer sözler rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim ayrıca Mekhûl'den rivayet etmiştir.

Taberî, "Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden" ifadesinden kastın azlık ve çokluk bakımından orta hallisi olduğunu tercih etmiştir.

Verilecek yemek miktarı hususunda âlimlerin farklı görüşleri vardır. İbn Ebî Hâtim, Haris kanalıyla Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan, "ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden" hakkında, "Bir sabah bir akşam yemek yedirir" dediğini rivayet etmiştir. Hasan-ı Basrî ile Muhammed b. Sirin, "On yoksula bir kez ekmek ile et vermesi yeterlidir" demişlerdir. Hasan-ı Basrî ayrıca, "Onu bulamazsa ekmek, yağ ve süt verir. Onu bulamazsa doyacakları miktarda ekmek, zeytinyağı ve sirke verir" demiştir. Diğerleri ise, "On fakirden her birine yarım sa' (bir sa' 3 kg) buğday veya hurma veyahut bunların benzeri bir şey verir" demişlerdir. Ömer (radıyallâhu anh), Ali (radıyallâhu anh), Âişe (radıyallâhu anhâ), Mücâhid, Şa'bî, Saîd b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehâi, Meymun b. Mihran, Ebû Mâlik, Dahhâk, Hâkim, Mekhûl, Ebû Kılabe ve Mukâtil b. Hayyan bu görüştedir. Ebû Hanîfe ise, "Buğdaydan bir sa', diğerlerinden ise yarım sa' verir" demiştir.

[2748] İbn Merdûyeh, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) keffarette bir sa' hurma verdi ve insanlara da böyle yapmalarını, bulamayanın yarım sa' buğday vermesini emretti.[382] Bunu İbn Mâce, Ömer b. Abdullah'ın bulunduğu bir senetle rivayet etmiştir. Râvilerden Ömer b. Abdullah'ın durumundan dolayı hadis sahih değildir. Çünkü Ömer zayıf olduğunda ittifak edilen biridir, hatta içki içtiğini söylemişlerdir. Dârekutnî onun hakkında, "Metruktur" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Bir müdd (509 gr.) buğdayla katık verir" dediğini rivayet etmiştir. Kastettiği her bir yoksula verilecek miktardır. İbn Ebî Hâtim sonra şöyle demiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh), Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh), Saîd b. Müseyyeb, Mücâhid, Atâ, İkrime, Ebû Şa'sa, Kâsım, Sâlim, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Süleyman b. Yesar, Hasan-ı Basrî, Muhammed b. Sirin ve Zührî'den de bunun benzeri rivayet edilmiştir.

382 İbn Mâce, 2112.

Scanned with CamScanner

İmam Şâfiî, "Yemin keffaretinde ödenmesi gereken miktar her bir yoksula Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müddüyle bir müddür" demiş, katıktan bahsetmemiştir. Buna da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Ramazan'da eşiyle ilişkiye giren adama "her birine 1 müd (750 gr.) olmak üzere altmış yoksula 15 sâ' (45 kg.) büyüklüğündeki bir ölçekle vermeyi" emretmesini delil göstermiştir. Bu konuda bir de açık ve net bir hadis vardır.

[2749] Zira, İbn Merdûyeh, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yemin keffaretinde ilk müd ölçüsüyle bir müd buğday verirdi.[383] Râvilerden, aslen Belh'li ve Kufe'de mukim Nadr b. Zürare'nin durumundan dolayı hadis zayıftır. Çünkü Ebû Hâtim onun hakkında "meçhuldür" demiştir. Bununla birlikte birçok kişi ondan rivayette bulunmuş, İbn Hibbân sikalar arasında zikretmiş ve "Kuteybe b. Saîd ondan düzgün şeyler rivayet etmiştir" demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Ayrıca, kendinden rivayet ettiği Umeri de zayıftır.

Ahmed b. Hanbel ise, "Vermesi gereken miktar buğdaydan bir müd, diğerlerinden iki müddür" demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"*Yahut onları giydirmek*" İmam Şâfiî (rh.a) şöyle demiştir: On kişiden her birine giyisi diye isimlendirilebilecek fistan, şalvar (pantolon), etek, sarık ve peçe gibi bir şey verirse borcunu ödemiş olur. Mezhebindeki âlimler takkeyle borcunu ödemiş olup olmayacağı konusunda ikiye ayrılmışlardır. Kimisi, İbn Ebî Hâtim'in Zübeyr'den yaptığı şu rivayete dayanarak caiz olduğunu söylemişlerdir. Zübeyr der ki: İmran b. Husayn'a "yahut onları giydirmek" buyruğunu sordum. "Bir delege emirinizin huzuruna gitse ve o gelenlerin her birine bir takke verse "onları giydirdi" denir, dedi.[384] Fakat Muhammed b. Zübeyr'den dolayı bu hadis zayıftır. Ebû Hamid el-İsferayini mest konusunda da aynı şekilde iki görüş rivayet etmiştir ki, onlardan sahihi yeterli olmayacağı görüşüdür.

İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbel, "Erkekse erkeğin kadınsa kadının onunla namaz kılabileceği bir giysi olması gerekir" demişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

383 Müellifin belirttiği gibi zayıftır. İlk müdden kasıt Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müddüdür.

384 Beyhakî, 10/56.

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Her bir yoksula bir aba veya bedeni saran örtü verir" demişlerdir. Mücâhid: En azı bir elbise, en fazlası ise ne istersen odur, demiştir. Leys, Mücâhid'den, Yemin keffaretinde tübban (diz-kapağına kadar örten bir tür kısa şalvar) dışında her şey olur, dediğini rivayet etmiştir. Hasan-ı Basrî, Ebû Câfer el-Bakır, Atâ, Tâvûs, İbrâhim en-Nehâi, Hammad b. Seleme ve Ebû Mâlik, "Birer elbise dağıtır" demişlerdir. İbrâhim en-Nehâi ayrıca, "Büyük örtü veya çarşaf gibi bedenin tamamını saran bir elbisedir" dediği rivayet edilmiştir. Ona göre kadın fistanı, gömlek ve başörtüsü gibi şeyler bedeni sarıcı değildir.

Ensârî, Eş'as'tan, İbn Sirin ile Hasan-ı Basrî'nin, "İkişer elbise verir" dediklerini rivayet etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, Dâvûd b. Ebî Hind kanalıyla Saîd b. Müseyyeb'den, "Başını saracağı bir sarık ile bedenine dolayacağı bir abadır" dediğini rivayet etmiştir. Taberî'nin İbn Sirin'den naklettiğine göre; Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) bir yeminde bulunmuş ve yoksula Bahreyn cübbesi türünden iki elbise giydirmiştir.

[2750] İbn Merdûyeh, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"yahut onları giydirmek"* buyruğu hakkında, *"Her bir yoksula bir aba"* dediğini rivayet etmiştir.[385] Bu garip bir hadistir.

"Yahut da bir köle azat etmektir." İmam Ebû Hanîfe bunu kayıtsız haliyle almış ve "Mü'min köle gibi kâfir köle de olur" demiştir. İmam Şâfiî ve diğerleri ise, "Mü'min olması şarttır" demişlerdir. İmam Şâfiî bu Mü'min olma şartını adam öldürmenin keffaretindeki şarttan almıştır. Zira, her birinin keffaret sebebi farklı olsa da yol açtıkları hüküm (keffaret) aynıdır.

[2751] İmam Mâlik'in Muvattaa'sı, İmam Şâfiî'nin Müsned'i ve İmam Müslim'in Sahih'indeki Muâviye b. Hakem Selemi hadisinde geçtiğine göre; onun bir köle azadı borcu vardı. Yanında siyah bir cariye götürdü. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye, *"Allah nerede?"* diye sordu. "Yukarıda" dedi. *"Ben kimim?"* diye sordu. Cariye, "Allah'ın elçisisin" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu azat et; zira Mü'mindir"* buyurdu.[386] Hadisin devamı vardır.

385 Asılsızdır. Râvîlerden Mukâtil b. Süleyman için Vekî' ile Nesâî "yalancıdır", demiş, İmam Buhârî ile İbn Maîn zayıf olduğunu söylemiştir. Bk. el-Mizan, 8741. Diğer illeti İsmail b. Ayyaş'tır. Zira o Şamlılardan başka kimselerden yaptığı rivayetinde zayıftır.

386 Daha önce Nisâ sûresi 92. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

Yemin keffaretinde yapılacak üç şey bunlardır. Yeminini bozan kimse bunlardan hangisini yaparsa icmayla keffaretini ödemiş olur. Yüce Allah bunları kolaydan zora doğru sıralamıştır. Çünkü, yedirmek giydirmekten, giydirmek de köle azadından daha kolaydır. Dolayısıyla burada aşağıdan yukarıya doğru bir sıralama söz konusudur.

Mükellefin bu üç şeyden hiçbirine gücü yetmezse keffaretini üç gün oruç tutarak öder. Zira Allah (c.c), "Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır" buyurmuştur.

İmam Taberî, Saîd b. Cübeyr ile Hasan-ı Basrî'den şöyle rivayet etmiştir: "Üç dirhemi olan kimsenin yoksula yedirmesi gerekir. Onu bulamazsa oruç tutar." Taberî, zamanındaki son dönem fıkıh talebelerinden birisinin şöyle dediğini nakleder: "Geçimi için gerekli mal dışında yoksulu yedirecek kadar parası olmazsa oruç tutabilir. Fakat geçimine yetip ondan yemininin keffareti için harcamaya parası kalırsa o zaman tutamaz." İmam Taberî sonra, "Kendisinin ve ailesinin o günlük yiyeceğinden artan miktar yemin keffaretini ödeyecek kadarsa keffareti ondan ödemesi gerektiğini" tercih etmiştir.

Bu orucun peş peşe tutulmasının vacip mi olduğu, yoksa vacip değil caiz olup peş peşe tutmasa da keffareti ödemiş mi sayılacağı hususunda âlimler arasında iki görüş vardır. Birine göre peş peşe tutmak şart değildir. İmam Şâfiî'nin Yeminler Kitabı'nda ifade ettiği bu görüş aynı zamanda İmam Mâlik'in de görüşüdür. Çünkü, "Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır" ifadesinde böyle bir kayıt yoktur. Dolayısıyla, peş peşe tutulanı da ayrı ayrı tutulanı da kapsar. Aynısı Ramazan orucu kazasındaki, "Başka günlerde onlar (bıraktığı oruçlar) sayısınca "oruç tutar" ifadesinde de geçerlidir.

İmam Şâfiî el-Ümm adlı başka bir kitabında ise peş peşe olmasının şart olduğunu söylemiştir ki Hanefiler ve Hanbelîler bu görüştedir. Çünkü Übeyy b. Ka'b ve başkalarından onların bu âyeti peş peşe mânâsına gelen "mütetâbiât" ziyadesiyle okudukları rivayet edilmiştir. Ebû Câfer er-Râzî'nin Ebû Âliye'den rivayetine göre Übeyy b. Ka'b âyeti böyle okurdu. Bunu Mücâhid, Şa'bî ve Ebû İshâk da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmişlerdir. İbrâhim en-Nehâi, "İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) bunu "peş peşe üç gün oruç" şeklinde okurdu" demiştir. A'meş der ki: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın öğrencileri âyeti böyle okurlardı. Bu ziyade mütevatir yolla sabit ol-

Scanned with CamScanner

muş bir Kur'ân âyeti olmasa bile, en azından haber-i vahittir veya sahabinin âyeti tefsiri veyahut merfû (Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söz ve hareketi) hükmünde bir rivayettir.

[2752] İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Keffaretler hakkındaki âyetler nazil olunca Huzeyfe (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! Biz bunlardan istediğimizi seçebilir miyiz?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sen muhayyersin; dilersen köle azat eder, dilersen giydirir, dilersen yedirirsin. Kim bunları bulamazsa peş peşe üç gün oruç tutar"* buyurdu.[387] Bu çok garip bir hadistir.

"Yemini bozduğunuz takdirde yeminlerinizin keffareti", yani yeminin şeriata göre keffareti *"işte budur. Yeminlerinizi koruyun."* Taberî, "Yani, yeminlerinizi keffareti ödenmemiş halde bırakmayın" demiştir. *"Allah size âyetlerini açıklıyor"* beyan ediyor, bildiriyor, *"umulur ki şükredersiniz!"*

Şeytan İşi Pisliklerden; İçki, Kumar vs.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ ۚ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَأَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا ۗ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۚ ﴿٩٣﴾

90. Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

387 Asılsızdır. Râvîlerden İsmail b. Yahyâ et-Teymi yalancıdır. İbn Cüreyc de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bir şey işitmiş değildir.

Scanned with CamScanner

91. Şeytan içkide ve kumarda, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?

92. Allah'a itaat edin, Rasûle itaat edin ve kötülüklerden sakının. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki, Rasûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.

93. İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyilik yapanları sever.

Tefsiri:

Yüce Allah Mü'min kullarını içki ve kumardan (âyetteki ifade "meysir") nehyediyor. Mü'minlerin emiri Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yapılan bir rivayette onun "Satranç kumardandır" dediği rivayet edilmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim, Câfer b. Muhammed'in babasından, onun da Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, Leys'ten Atâ, Mücâhid ve Tâvûs'un şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Çocukların ceviz oyunları dâhil, kumar türünden her şey (âyette yasaklanan) meysirdendir." Raşid b. Sa'd ile Hamza b. Habib'ten de benzeri rivayet edilmiştir. Onlar, "Zar ve hatta çocukların oynadıkları yumurta oyunları bile meysirdir" demişlerdir. Nâfi', İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, "Meysir kumar demektir" dediğini rivayet etmiştir. Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Meysir kumar demektir. İnsanlar cahiliye döneminde kumar oynarlardı. İslâm gelince onları bu kötü ahlaktan nehyetti. İmam Mâlik, Dâvûd b. Husayn'dan, Saîd b. Müseyyeb'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: "Cahiliye döneminde insanların kumarları, eti bir-iki koyun mukabilinde satmak şeklindeydi.

Zührî'nin rivayetine göre A'rec, "Kumar para ve meyveler için ok atmaktır" demiştir. Kâsım b. Muhammed, "Allah'ı anmaktan ve namazdan oyalayan her şey kumardandır" demiştir. Bunları İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[2753] İbn Ebî Hâtim, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kişiyi*

Scanned with CamScanner

her şeyden tümüyle alıkoyan şu şu zardan şiddetle sakının; zira o kumardandır." [388] Bu garip bir hadistir. Sanki bununla, Sahih-i Müslim'de geçen hadiste nehyedilen tavla kastedilmiştir.

[2754] Ebû Büreyde el-Huseyb el-Eslemi'den gelen rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kim tavlayla oynarsa elini domuz yağına ve kanına batırmış gibi olur."*[389]

[2755] İmam Mâlik'in el-Muvatta'sında, Müsned-i Ahmed'de, Sünen-i Ebî Dâvûd ve Sünen-i İbn Mâce'de Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kim tavla oynarsa Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne isyan etmiş olur"*[390] buyurmuştur. Bu Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak da rivayet edilmiştir.[391] Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2756] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman el-Hatmi kanalıyla onun babasından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Tavla oynayan, sonra kalkıp namaz kılan kimsenin durumu, irin ve domuz kanıyla abdest alan, sonra kalkıp namaz kılan kimsenin durumu gibidir."*[392]

---

388 Mecmau'z-Zevâid'de (13265) ifade edildiği gibi Taberânî bu senetle rivayet etmiştir. Râvîlerden Ya'la b. Yezîd metruktur. Osman b. Ebû Atike hakkında da birçok kişi "zayıftır" demiştir.
Bunu destekleyen İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan gelen bir hadis vardır ki onu da Ahmed b. Hanbel (1/446) ve Mecmau'z-Zevâid'de (13260) ifade edildiğine göre Taberânî rivayet etmiştir. Heysemî, "Taberânî 'nin râvileri sahih hadis râvîleridir" demiştir.
Bu, el-Metalibu'l-Âliye'de (2149) ve Beyhakî'de sahabinin sözü olarak geçmektedir. Beyhakî, "Mahfuz olan mevkuf rivayettir" demiştir.

389 Daha önce bu sûrenin 3. âyetinde geçti.

390 Ebû Dâvûd, 4937; İbn Mâce, 3762; Ahmed b. Hanbel, 4/397; Ebû Ya'lâ, 7290. Senedinde kopukluk vardır, fakat geçen Büreyde hadisi bunun sahih olduğunun şahididir.

391 Senedinin sahih olması, Büreyde'nin ve başkalarının rivayetinde merfû olarak gelmesi sebebiyle bunun merfû rivayete bir zararı yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

392 Ahmed b. Hanbel, 5/370; Taberânî, 22/292; Ebû Ya'lâ, 1104. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (13261), "Râvîlerden Mûsâ b. Abdurrahman el-Hatmi'yi ben bilmiyorum. İmam Ahmed b. Hanbel'in diğer râvileri sahih hadis râvîleridir" demiştir. Ben derim ki: el-Hatmi'yi İmam Buhârî ve İbn Ebî Hâtim zikretmiş, hakkında herhangi bir cerh ve tadil söylememişlerdir. Bunun bir de Mecmau'z-Zevâid'de (13262) belirtildiği gibi el-Mu'cemu'l-Evsat'ta İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan gelen bir şahidi vardır. Hadis kuvvetli değildir. Metin de bu şekliyle garîptir.

Scanned with CamScanner

Satranca gelince; Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh), "O tavladan beterdir" demiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın onun hakkındaki, "O kumarın tâ kendisidir" sözü daha önce geçti. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed b. Hanbel satrancın haram olduğunu söylemişler, İmam Şâfiî ise mekruh görmüştür. (Allah rahmet eylesin).

Dikili taşlar (الأنصاب) hakkında ise; İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Atâ, Saîd b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî ve birçok kişi, "Bu, Müşriklerin yanında kurbanlarını kestikleri bir taştır" demişlerdir.

Fal okları (أزلام) için de yine aynı kimseler, "O Müşriklerin kısmet aramak için attıkları oklardır" demişlerdir.

"Birer şeytan işi pisliktir" ifadesindeki "rics, pislik" kelimesini; Ali b. Ebî Talha'nın rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "İğrenç şeyler"; Saîd b. Cübeyr, "Günahlar"; Zeyd b. Eslem de, "Şeytan işi şer ve kötülüklerdir" diye tefsir etmiştir.

"Bunlardan uzak durun..." Buradaki "bunlar" zamirinden kasıt "rics, pislik"tir. Yani, bunları terk edin. *"Ki kurtuluşa eresiniz"* ifadesinde bunları terke teşvik vardır.

Yüce Allah sonra, *"Şeytan içkide ve kumarda, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"* buyuruyor. Bunda ise tehdit ve korkutma vardır.

İçkinin Haram Kılınışı Hakkında Gelen Hadisler:

[2757] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İçki üç defa haram kılındı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde insanlar içki içiyor ve kumarla para kazanıyorlardı. Bunları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorunca Allah (c.c), *"Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır"* (Bakara, 219) âyeti nazil oldu. İnsanlar "Bize haram kılınmadı. Sadece her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır" denildi, dediler ve içmeye devam ettiler. Günlerden bir gün muhacirlerden biri insanlara akşam namazını kıldırırken karıştırarak Kur'ân'ı yanlış okudu. Bunun üzerine yüce Allah daha katı olan şu âyeti indirdi: *"Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye*

Scanned with CamScanner

kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın...” (Nisâ, 43) İnsanlar yine içmeye devam ediyorlar, fakat namaza ayık halde geliyorlardı. Sonra bundan daha katı şu âyet nazil oldu: *“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz...Artık vazgeçtiniz değil mi?”* (Mâide, 93) İnsanlar “Vazgeçtik ey Rabbimiz!” dediler. İnsanlar, “Ya Rasûlallah! Allah yolunda öldürülen bazı kimseler var ki bunlar öldüklerinde haddi aşmaktaydılar; içki içiyor, kumar oynuyorlardı. Oysa Allah (c.c) bunları şeytan işi pislik saydı” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) “İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyilik yapanları sever” âyetini nazil etti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“Bunlar onlara haram kılınsaydı sizin bıraktığınız gibi onlar da bırakırlardı”* buyurdu.[393] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2758] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Meysere'den şöyle rivayet etmiştir: “İçkiyi haram kılan âyet inince Hz. Ömer (radıyallâhu anh), “Allah'ım! İçki konusunda bize şifa olacak bir açıklama gönder!” dedi. Bunun üzerine Bakara sûresindeki, *“Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: Her ikisinde de büyük günâh vardır”* âyeti nazil oldu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. Fakat o yine, “Allah'ım! İçki konusunda bize tam bir açıklama gönder!” diye dua etti. Bunun üzerine Nisâ sûresindeki, “Ey îmân edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın” âyeti nazil oldu. Kamet getirildiğinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in münadisi, “Kesinlikle hiçbir sarhoş namaza gelmesin!” derdi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) yine çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) yine, “Allah'ım! İçki konusunda bize tam açıklama gönder!” diye dua etti. Bunun üzerine Mâide sûresindeki âyet nazil oldu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) yine çağrılıp kendisine bu âyet okundu. Âyetteki, “Artık vazgeçtiniz değil mi?” okununca Hz. Ömer (radıyallâhu anh), “Vazgeçtik, vazgeçtik!” dedi.[394] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de birçok kanalla yine Ebû Meysere'den böyle

393 Ahmed b. Hanbel (2/351) rivayet etmiştir. Senedi zayıftır, fakat metni kuvvetlendiren şahitleri vardır. Gelecek hadislere bk.

394 Daha önce Bakara sûresi 219. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

rivayet etmişlerdir. Ebû Meysere'nin adı Amr b. Şurahbil'dir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan bundan başka hiçbir rivayeti yoktur. Ebû Zür'a, "O Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan bir şey işitmemiştir" demiştir. Ali b. el-Medînî ile Tirmizî ise bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

[2759] Buhârî ve Müslim'in Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan yaptıkları rivayette Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minberindeki hutbesinde şöyle demiştir: "Ey insanlar! İçkinin haramlığı şu beş şeyde inmiştir: Üzüm, hurma, bal, buğday ve arpa. Hamr ("içki") aklı örten şey demektir."[395]

[2760] İmam Buhârî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "İçkiyi haram eden hüküm geldiğinde Medine'de beş çeşit içki vardı ve bunlar arasında üzüm şarabı yoktu."[396]

[2761] Ebû Dâvûd Tayâlisî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İçki hakkında üç âyet nazil oldu. İlk inen âyet, "Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır" âyetidir. "İçki haram kılındı" diye söylenti oldu. İnsanlar "Ya Rasûlallah! Bizi bırak da Allah'ın (c.c) buyurduğu gibi ondan faydalanalım" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlara bir cevap vermedi. Sonra, *"Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın..."* âyeti nazil oldu. Yine, "İçki haram oldu" denildi. İnsanlar, "Ya Rasûlallah! Namazın yaklaştığı vakitlerde içki içmeyeceğiz" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine bir şey söylemedi. Sonra şu iki âyet nazil oldu: *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir...Artık vazgeçtiniz değil mi?"* Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İçki haram oldu"* buyurdu.[397]

[2762] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Va'le'den şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a içki satmayı sordum, şöyle anlattı: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Sakif (veya Devs) kabilesinden bir arkadaşı vardı. Mekke Fethi gününde onunla karşılaştı. Ya-

395 Buhârî, 5581; Müslim, 3032; Tirmizî, 1874; Nesâî, 8/295; İbn Hibbân, 5353.

396 Buhârî, 4616.

397 Ebû Dâvûd Tayâlisî, 1957. Râvîlerden Muhammed b. Ebî Hamid'den dolayı senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

nında, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hediye etmek üzere bir içki tulumu vardı. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey filan! Allah'ın onu haram kıldığını bilmiyor musun?"* buyurdu. Adam kölesine döndü ve "Git bunu sat" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Ey filan! Ona ne emrettin?" diye sordu. Adam, "Onu satmasını emrettim" deyince Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu içmeyi haram kılan satmayı da haram kılmıştır"* buyurdu. Bunun üzerine adamın emriyle içki kumluğa boşaltıldı.[398] Bunu Müslim ve Nesâî de rivayet etmiştir.

[2763] Başka bir hadis: Hâfız Ebû Ya'lâ'nın Temim-i Dari (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e her yıl bir tulum içki hediye ederdi. Allah (c.c) içkiyi haram kılan hükmü indirdikten sonra da O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir tulum içki getirmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce güldü ve *"O senden sonra haram kılındı"* buyurdu. Temim, "Ya Rasûlallah! Öyleyse satayım da parasından yararlanayım" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah (c.c) Yahudilere lânet etsin. Allah (c.c) onlara inek ve davarın yağını haram kılınca onu eritip sattılar. Allah (c.c) içkiyi de parasını da haram kılmıştır"* buyurdu.[399]

[2764] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de Abdurrahman b. Ğanem'dan şöyle rivayet etmiştir: Temim-i Dari (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e her yıl bir tulum içki hediye ederdi. İçkinin haram kılındığı yıl da bir tulum içki getirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce güldü ve *"Onun senden sonra haram kılındığını fark ettin mi?"* buyurdu. Temim, "Ya Rasûlallah! Onu satıp parasını kullanayım mı?" diye sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah Yahudilere lânet etsin. Kendilerine haram kılınan inek ve davar yağlarını alıp erittiler. Sonra satıp parasını yediler. Muhakkak ki içki de haramdır, parası da haramdır. Muhakkak ki içki de haramdır, parası da haramdır. Muhakkak ki içki de haramdır, parası da haramdır"* buyurdu.[400]

---

398 Müslim, 1579; Ahmed b. Hanbel, 1/224, 357; Ebû Ya'lâ, 2468; Beyhakî, 6/12.

399 Müellif Ebû Ya'lâ'ya nispet etmiş. es-Sağir'inde bulamadım. Mecmau'z-Zevâid'de de zikredilmemiş. Görülen o ki el-Kebîr'de zikretmiş. Her halükarda senedi zayıftır. Çünkü senette Şehr b. Havşeb ile Temim-i Dari arasında kopukluk vardır.

400 Ahmed b. Hanbel 4/227. Râvîlerden Şehr hakkında birçok kişi "zayıftır" demiştir. Ayrıca hadis metnine bakıldığında baş tarafı mânâ bakımından münkerdir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) içki haram kılınmadan önce de sonra da içki içmez ve

Scanned with CamScanner

[2765] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel'in Nâfi' b. Keysan'dan rivayet ettiğine göre; onun babası Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında içki ticareti yapardı. Yine Şam'dan gelirken ticaretini yapmak için bir küp de içki getirmişti. Onu Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirerek, "Ya Rasûlallah! Sana hoş bir içecek getirdim" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Keysan! O senden sonra haram kılındı"* buyurdu. Keysan, "Ya Rasûlallah! onu satayım mı?" diye sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O haram kılınmıştır, parası da haram kılınmıştır"* buyurdu. Bunun üzerine Keysan gitti ve küpleri ayaklarıyla devirip içkileri döktü.[401]

[2765] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Ben Ebû Talha'nın evinde Ebû Ubeyde b. Cerrah, Übeyy b. Ka'b, Süheyl b. Beyza ve bazı arkadaşlarına içki servisi yapıyordum. İçki onları neredeyse sarhoş ettiği bir vakitte Müslümanlardan biri gelerek, "Siz içkinin haram kılındığının farkında değil misiniz?" dedi. Oradakiler, "Bir bakalım ve soralım" demediler, "Ey Enes, içkiyi kabında bırak" dediler. Vallahi bir daha da içmediler. O yaş ve kuru hurma içkisinden başka bir şey değildi. O bu sözüyle o günkü içkilerin çeşidini söylemiştir.[402] Bunu İmam Buhârî ile Müslim de birçok vecihle Enes (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir.

[2767] Hammad b. Zeyd'in, Sabit'ten, onun Enes (radıyallâhu anh)'tan yaptığı rivayet ise şöyledir: Ebû Talha'nın evinde içki servisi yapıyordum. O gün onların şarabı, yaş ve kuru hurma koruğu şarabıydı. Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) emri üzerine tellal "İyi biliniz ki şarap haram kılındı" diye seslendi. Ebû Talha "Çık ve bu şarabı dök" dedi. Ben de çıkıp döktüm. O gün, Medine sokaklarında şarap selleri aktı. İçimizden bazı kimseler, "İyi ama kimilerimiz karınlarında şarap dolu iken öldürüldü" dediler. Bunun üzerine Allah, *"İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri,*

---

evine koymazdı. Dolayısıyla hadisin baş tarafı kabul edilemez mânâlar içermektedir. Kalan kısmının ise destekleyici şahitleri vardır.

401 Ahmed b. Hanbel 4/335; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr 19/438. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/88) şöyle der: Râvîlerden Nâfi' b. Keysan durumu kapalı biridir, demiştir. Senedinde bir de zayıf bir ravi olan İbn Lehia zayıftır. Bunun bazı şahitleri olup onların çoğu zayıftır.

402 Buhârî, 5600; Müslim, 1980, hadis no: 7; Nesâî, 8/287; Ebû Ya'lâ, 3008; Ahmed b. Hanbel 3/181.

Scanned with CamScanner

sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur" âyetini indirdi.[403]

[2768] İmam Taberî, Katâde kanalıyla Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Ben bir gün Ebû Talha, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ebû Dücane, Muaz b. Cebel ve Süheyl b. Beyza'ya içki dağıtıyordum. Yaş ve kuru hurmadan yapılma içki onları sarhoş etmeye durduğu bir vakitte bir tellalin, "İyi bilin ki içki haram oldu" sesini işittim. Yanımıza kimse gelmeden ve yanımızdan kimse çıkmadan içkiyi döktük, tulumları kırdık. Bazılarımız abdest aldı bazılarımız guslettiler. Sonra Ümmü Süleym'in kokusundan sürünüp mescide gittik. Gittiğimizde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir... Artık vazgeçtiniz değil mi?"* âyetlerini okuyordu. Katâde bunu anlatırken birisi ona, "Sen bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittin mi?" dedi. O "Evet" dedi. Enes (radıyallâhu anh) bunu anlatırken de bir adam, "Sen bunu Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittin mi?" diye sordu, o da "Evet" dedi. Bir rivayette "Bunu bana hiç yalan söylemeyen biri söyledi. Biz yalan söylemez, yalan nedir bilmezdik" dedi.[404]

[2769] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Kays b. Sa'd b. Ubâde'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Rabbim içkiyi, davulu, Rumların kınnin denen kumar oyununu ve mısır şarabını haram kıldı. Zira, bunlar dünyadaki içkilerin üçte biridir."*[405]

[2770] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah (c.c) ümmetime içki ve kumarı, mısır, buğday veya arpadan*

403 Buhârî, 2464; Müslim, 1980; Ebû Dâvûd, 3673; Ahmed b. Hanbel, 3/227; Beyhakî, 8/286.

404 Taberî, 12531. Ravilerden Abbad b. Raşid'in, İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim sika, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân ise zayıf olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu önceki hadiste mütabaa edilmiştir.

405 Ahmed b. Hanbel 3/422; Taberânî, 18/352. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8088), Râvîlerden Ubeydullah b. Zahr'ı Ebû Zür'a ile Nesâî sika kabul ederken, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Hadisin metni baştan sona komple haliyle zayıftır. Ancak baş tarafının şahitleri vardır. Zayıflık sadece en sondaki "Zira bunlar dünyadaki içkilerin üçte biridir" cümlesindedir.

Scanned with CamScanner

yapılma şarabı, davulu ve kınnin adında uda benzer çalgı aletini haram kıldı. Bana bir de vitir namazını ekledi."[406] Kınnin ûda benzeyen bir alettir. Hadisi sadece İmam Ahmed rivayet etmiştir.

[2771] Yine İmam Ahmed b. Hanbel Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmişti: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim benim adıma söylemediğim bir şeyi söylerse Cehennemdeki yerine hazırlansın."* Abdullah der ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken de işittim: *"Şüphesiz Allah içki ve kumarı, davulu ve mısır şarabını haram kıldı. Sarhoş eden her şey haramdır."*[407] Bunu yine sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2772] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İçki on açıdan lânetlenmiştir: İçkinin kendisi, onu içen, servisini yapan, satan ve satın alan, sıkan ve sıktıran, taşıyan ve kendisi için taşınan ve de parasını yiyen."*[408] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Vekî''in nakliyle rivayet etmişlerdir.

[2773] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün hurma sergenine doğru gitti. Ben de onunla beraber çıktım ve sağ yanındaydım. Hz. Ebû Bekir bize doğru gelince geri çekildim. O sağ tarafında, ben sol tarafında yürüyordum. Sonra Hz. Ömer bize doğru gelince ben yine kenara çekildim. Ömer (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in solunda yer aldı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sergene vardığında orada içinde içki bulunan bir tulum gördü. İbn Ömer (radıyallâhu anh) der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bıçak istedi. Ben bıçağın ne olduğunu ilk defa o zaman öğrendim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (oradakilere) emretti ve tulum ikiye yarıldı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şöyle buyurdu: *"İçkiye, onu içene, servisini yapana, satana, satın alana, taşıyana, kendisine taşınana, sıkana, sıktırana ve kazancını yiyene lânet edilmiştir."*[409]

406 Ahmed b. Hanbel, 2/165. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/240), "Râvîlerden İbrâhim b. Abdurrahman b. Râfi' meçhuldür" demiştir.

407 Ahmed b. Hanbel 2/171. Senedi fena değildir. Şahitleri de vardır.

408 Ebû Dâvûd, 3674; İbn Mâce, 3380; Ahmed b. Hanbel, 2/25; Ebû Ya'lâ, 5591; Beğavî, et-Tefsir, 826.

409 Ahmed b. Hanbel, 2/71, hadis no: 5367. Hakkında bazı tartışmalar olsa da sonraki hadisle kuvvetlenmektedir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olan kısım ise her halükarda sahihtir. Kuvvetlendiren bir çok şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

[2774] İmam Ahmed b. Hanbel Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana kendisine bir bıçak getirmemi emretti. Getirdim. Onu göndertti ve keskinletti. Sonra bana verdi ve *"Onu benimle beraber getir"* dedi. Ben de yaptım. Sonra Medine'nin çarşılarına çıktı. Şam'dan getirilmiş bir içki tulumu vardı. Benden bıçağı aldı ve onu kesti. Sonra bıçağı bana verdi. Beraberindeki arkadaşlarına benimle birlikte gelmelerini ve bana yardım etmelerini emretti. Bana da tüm çarşı pazarı dolaşıp gördüğüm her içki tulumunu yarmamı emretti. Ben de söylediğini yaptım; pazarlarında bulunan tüm tulumları yardım.[410]

[2775] Başka bir hadis: Abdullah b. Vehb, Sabit b. Yezid el-Havlani'den şöyle nakleder: Benim içki satan bir amcam vardı. Onu bundan nehyettim, fakat bırakmadı. Medine'ye geldiğimde İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile görüştüm ve ona içki ve içkiden para kazanmayı sordum. "O da haram, parası da haramdır" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) sonra şöyle dedi: "Ey Muhammed ümmeti! Kitabınızdan sonra bir kitap ve Peygamberinizden sonra bir Peygamber olsaydı, sizden evvelkiler hakkında indiği gibi hakkınızda da vahiy inerdi. Fakat bu işiniz kıyâmet gününe kadar ertelenmiştir. Ömrüme yemin olsun ki bu sizin için daha zordur."

Sabit der ki: Sonra Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) ile karşılaştım ve içkiden kazanılan parayı sordum. Şöyle cevap verdi: Sana içkiyi anlatacağım. Ben mescitte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındaydım. Dizlerini dikmiş halde oturuyordu ve üstüne sardığı elbiseyi çözdü. Sonra, "Kimde bu içkiden bir şey varsa onu getirsin" buyurdu. Oradakiler getirmeye başladılar. Kimisi, "Bende bir küp var", kimisi "Bende bir tulum var" diyordu veya başka kimde ne varsa onu söylüyordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Şuralara toplayın, sonra bana haber verin" buyurdu. Onlar da getirdiler, sonra O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı, ben de onunla kalktım. Sağında yürüyordum ve bana yaslanıyordu. O arada bize Ebû Bekir (radıyallâhu anh) yetişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni geriye aldı, sonra beni soluna Ebû Bekir'i de sağ tarafına aldı. Sonra bize Ömer (radıyallâhu anh) yetişti. Bu defa Hz. Peygamber

410 Ahmed b. Hanbel, 2/132, hadis no: 5613. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8084), bunaması sebebiyle Ebû Bekir b. Ebî Meryem'den dolayı illetli saymıştır. Fakat önceki hadisle mütabaa edilmiştir. Sonraki hadis de onun sahih olduğuna şâhitlik eder.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) beni geriye, Ömer'i benim yerime aldı ve ikisinin arasında yürüdü. İçkinin başına varınca insanlara, "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?" dedi. "Evet ya Rasûlallah! Bu içkidir" dediler. "Doğru söylediniz" buyurdu ve ekledi: "Şüphesiz Allah içkiye, onu sıkana, sıktırana, içene, ikram edene, taşıyana, kendisine taşınana, satana, satın alana ve parasını yiyene lânet etmiştir" buyurdu. Sonra bir bıçak istedi. "Onu keskinleyin" buyurdu. Dediğini yaptılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra bıçağı aldı ve onunla tulumları kesmeye başladı. İnsanlar "Bu tulumlardan yararlanılır" diyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Evet, fakat ben bunu Allah (c.c) için öfkelenerek yapıyorum. Zira, Allah'ın buna gazabı vardır" buyurdu. Ömer (radıyallâhu anh), "Senin yerine ben yapayım ya Rasûlallah!" dedi, fakat O (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Hayır" buyurdu. Râvilerden Abdullah b. Vehb der ki: Bu olayın rivayetinde bazı râviler diğerlerinden ziyade şeyler söylemişlerdir.[411] Bunu Beyhakî rivayet etmiştir.

[2776] Başka bir hadis: Hâfız Beyhakî, Sa'd'dan şöyle rivayet etmiştir: "İçki hakkında dört âyet indi..." Sa'd onları söyledikten sonra şöyle anlatmıştır: Ensardan biri bizi yemeğe dâvet etti. O vakit içki henüz haram edilmemişti. Dâvette kendimizden geçene kadar içki içtik, ardından birbirimize karşı övünmeye başladık. Ensar, "Biz daha üstünüz", Kureyşliler, "Biz daha üstünüz" diyordu. Ensar'dan biri bir deve kemiği alarak Sa'd'ın burnuna vurdu ve yaraladı. Sa'd'ın burnu yaralıydı. Bu olay üzerine, "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir...Artık vazgeçtiniz değil mi?" âyeti nazil oldu.[412] Bunu Müslim de Şu'be'nin nakliyle rivayet etmiştir.

[2777] İmam Beyhakî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İçkiyi haram kılan âyet Ensar'dan iki kabile hakkında nazil oldu. Bunlar içki içmişler, sarhoş olunca birbirlerine sataşmışlardı. Ayıktıklarında her biri yüzündeki, başındaki ve sakalındaki izleri gördü. "Bunu bana filanın kardeşi yaptı. Vallahi bana şefkatli ve merhametli olsaydı bunu yapmazdı" diyorlardı. Aslında bunlar kardeştiler ve aralarında kin yoktu. Böylece kalplerinde birbirlerine karşı kin oluştu. Bunun üzerine

411 Hâkim, 4/144; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar 3342; Beyhakî, 8/287. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

412 Müslim, 1748; Ahmed b. Hanbel, 1/185; İbn Hibbân, 6992; Beyhakî, 6/269.

Scanned with CamScanner

yüce Allah, *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir...Artık vazgeçtiniz değil mi?"* âyetlerini indirdi. Dinde işi zorlaştıran bazı kimseler, "Bu pisliktir. Filanın karnında bundan vardı ve Uhud günü öldürüldü" dediler. Bunun üzerine yüce Allah, *"İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur..."* âyetini nazil etti.[413] Bunu Nesâî de Tefsir'de Muhammed b. Abdurrahim'in Haccac b. Minhal'den nakliyle rivayet etmiştir.

[2778] Başka bir hadis: İmam Taberî, Büreyde'den şöyle rivayet etmiştir: Biz üç dört kişi bir kum üzerinde içki içiyorduk ve yanımızda büyük bir şişe vardı. O zaman içki içmemiz helaldi. Kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldim ve ona selâm verdim. Tam o vakit, *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir...Artık vazgeçtiniz değil mi?"* âyeti nazil oldu. Arkadaşlarıma gidip âyetleri, *"Artık vazgeçtiniz değil mi?"* cümlesine kadar okudum. Bazılarının içeceği elindeydi; bardaktan bir miktar içmişti ve gerisi duruyordu. Hacamatçıların yaptığı gibi bardağını üst dudaklarının altına koymuşlardı. Sonra şişelerdekini de döktüler ve "Vazgeçtik ey Rabbimiz" dediler.[414]

[2779] İmam Buhârî, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Uhud savaşının yapıldığı günün sabahında bazı insanlar içki içtiler ve onların tamamı o gün şehit oldu. Bu olay içkinin haram kılınmasından önce gerçekleşmişti.[415] İmam Buhârî bunu Sahih'indeki Tefsir kitabında böyle rivayet etmiştir.

[2780] Bezzâr, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazıları Uhud sabahı içki içtiler, sonra Uhud şehitleri olarak öldürüldüler. Yahudiler, "Ölenlerden bazıları karınlarındaki içkiyle öldüler" deyince, *"İman eden ve salih ameller işleyenlere,*

413 Nesâî, et-Tefsir, 171; Taberî, 12526; Taberânî, 12459; Hâkim, 4/141; Beyhakî, 8/18. Hâkim herhangi bir şey söylememiş, Zehebî Müslim'in koşullarında sahih olduğunu söylemiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/18), "Bunu Taberânî rivayet etmiştir. Râvîleri sahih hadis râvîleridir" demiştir.

414 Taberî, 12527.

415 Buhârî, 4618, 4044.

Scanned with CamScanner

hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları...takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur" âyeti nazil oldu.[416] Bezzâr sonra, "Senedi sahihtir" demiştir. Senet söylediği gibidir, fakat cümlenin akışında bir gariplik vardır.

[2781] Ebû Dâvûd Tayâlisî Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İçkinin haram kılınışı inince bazıları, "Haram kılınmadan önce içenlerin durumu ne olacak?" dediler. Bunun üzerine, *"İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları...takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur"* âyeti nazil oldu.[417] Bunu Tirmizî, Bündar'ın Ğunder'den, onun da Şu'be'den nakliyle benzer bir lafızla rivayet etmiş, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

[2782] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsılı, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir adam Hayber'den Medine'ye içki getirip Müslümanlara satardı. Yine bir gün mal yüklenmiş gelirken Medine'ye vardığında bir Müslümanla karşılaştı. Müslüman "Ey filan, içki haram kılındı" deyince malı hemen indirdi ve tepenin başına çıkıp oraya koydu, üzerini örtülerle örttü. Sonra Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Duyduğuma göre içki haram kılınmış?" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Evet"* buyurdu. "Onu satın aldığım kişiye iade edebilir miyim?" diye sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İade etmek olmaz"* buyurdu. Adam, "Onu, bana bir şeyle mukabelede bulunacak birisine versem?" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır"* buyurdu. Adam, "Bunda himayemde bulunan yetimlerin parası var" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bize Bahreyn malı gelince yanımıza gel de yetimlerinin zararlarını mallarıyla telafi edelim"* buyurdu. Sonra Medine'de bunun haram olduğunu ilan etti. Bir adam, "Ya Rasûlallah! İçki tulumlarından faydalanabilir miyiz?" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Tulumların bağlarını çözün"* buyurdu. Tulumlardan vadinin içi dolana kadar içki boşaldı.[418] Bu garip bir hadistir.

---

416 Senedi Müslim'in koşullarını haizdir. Müellif sahih olduğunu söylemiş, fakat sözün akışını garip bulmuştur. Çünkü Yahudilerin bahsi geçmektedir.

417 Şahitleriyle hasendir. Tirmizî, 3051; Ebû Ya'lâ, 1719; Tayâlisî, 715; Taberî, 12533; İbn Hibbân, 5350. Tirmizî, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

418 Ebû Ya'lâ, 1884. İsa b. Cariye'den dolayı senedi zayıftır. Bazı kısımlarının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[2783] İmam Ahmed b. Hanbel, Süfyân-ı Sevrî kanalıyla Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Ebû Talha Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendilerine içki miras kalan himayesindeki yetimlerin durumunu sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu dök"* buyurdu. Adam, "Onu sirke yapmayalım mı?" diye sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır"* buyurdu.[419] Bunu Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de Sevrî'nin nakliyle ve benzer lafızla rivayet etmişlerdir.

[2784] İbn Ebî Hâtim, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Kur'ân'da, "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz" âyeti vardır. Tevrat'ta da şöyle geçer: "Şüphesiz Allah hakkı, onunla batılı yok etmek için, eğlenceyi, çalgıları, dansı, zurnaları, tamburları, davulları, şiirleri yok etmek için göndermiştir. İçki, onu içen için acıdır. Allah (c.c) gücüne ve izzetine şöyle yemin etti: Ben haram kıldıktan sonra kim ondan içerse kıyâmet gününde onu kesinlikle susuz bırakacağım. Haram kıldıktan sonra kim terk ederse mutlaka ona mukaddes katımdan içireceğim."[420] Hadisin senedi sahihtir.

[2785] Abdullah b. Vehb, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Kim namazı sarhoşluktan dolayı bir defa terk ederse sanki dünya ve içindekiler kendisinin iken kaybetmiş gibi olur. Kim sarhoşluktan dolayı namazı dört defa terk ederse, Allah'ın ona Hibal çamurundan içirmesini hak eder."* Sahabiler, "Hibal çamuru nedir?" diye sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cehennem halkının (kan ve irin gibi) akıntılarıdır"* buyurdu.[421] Bunu Ahmed b. Hanbel, Amr b. Şuayb kanalıyla rivayet etmiştir.

[2786] Ebû Dâvûd, Tâvûs kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Aklı örten her şey*

419 Müslim, 1983; Ebû Dâvûd, 3675; Tirmizî, 3/119; Ebû Ya'lâ, 4045.

420 Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözüdür. Müellifin söylediği gibi, senedi sahihtir.

421 Sahihtir. Ahmed b. Hanbel, 2/178; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 5582; Hâkim, 4/146. Hâkim sahih olduğunu söylemiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (5/69), "Bunu Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir, râvileri sağlamdır" demiştir. Bunu başka bir tarikle uzun şekilde Nesâî (8/317), İbn Mâce (3377) vs. rivayet etmiştir. Senedi sahih, râvileri sağlamdır.

Scanned with CamScanner

içkidir. Sarhoş yapan her şey haramdır. Her kim sarhoş edici bir şey içerse kırk sabah (kırk gün) boyunca namazları (Allah katında) değersiz olur. Eğer tevbe ederse Allah kabul eder. Fakat dönüp dört kez tekrarlarsa Allah'ın ona Hibal çamurundan içirmesi hak olur." buyurdu. Sahabiler, "Hibal çamuru nedir ya Rasûlallah?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cehennem halkının akıntılarıdır. Her kim onu helali haramdan ayıramayan bir çocuğa içirirse Allah'ın ona Hibal çamurundan içirmesi hak olur"* buyurdu.[422] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[2787] İmam Şâfiî, İmam Mâlik kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir: "Her kim dünyada içki içer, sonra ondan tevbe etmezse âhirette ondan mahrum edilir."[423] Bunu Buhârî ile Müslim de İmam Mâlik'in nakliyle rivayet etmişlerdir.

[2788] İmam Müslim, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her sarhoş edici şey içkidir, her sarhoş edici şey haramdır. Kim içki içer, tevbe etmeyip sürekli içmeye devam ederse âhirette onu içemez."*[424]

[2789] İbn Vehb kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan yapılan bir rivayette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Üç kişi vardır ki Allah (c.c) kıyâmet gününde onlara bakmayacaktır: Ana babasına isyan eden, içki bağımlısı ve verdiği sadakayı başa kakan..."*[425] Bunu Nesâî rivayet etmiştir.

[2790] İmam Ahmed b. Hanbel, Mücâhid kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Çok minnet eden, ana babasına isyan eden ve içki ba-*

422 Ceyyit (sahih)tir. Ebû Dâvûd, 3680. Senedi, İbrâhim b. Ömer San'anin'den dolayı kuvvetli değildir. Fakat aralarında geçen Abdullah b. Amr hadisinin bulunduğu şahitleri vardır. Son kısmının Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen bir şahidi vardır ki onu da Müslim (2002), Nesâî (8/327) vs. rivayet etmişlerdir. Başka şahitleri de vardır. bk. Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha, 2039.

423 Buhârî, 5575; Müslim, 2003; Mâlik, 2/746, Nesâî, 8/317.

424 Müslim, 2003, no: 73; Ebû Dâvûd, 3679; Tırmizî, 1861; Nesâî, 8/296; İbn Hibbân, 26, 5366.

425 Nesâî, 5/80; Ahmed b. Hanbel, 2/134; Beyhakî, 8/388; Hâkim, 1/146. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Senedi sahih, râvileri sağlamdır.

Scanned with CamScanner

ğımlısı Cennete giremez."[426] Bunu Ahmed b. Hanbel ile Nesâî de (biraz farklı senetlerle) yine Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir.

[2791] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzak'ın Süfyân-ı Sevrî'den... onun Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Ana babasına isyan eden, içki bağımlısı, çok minnet eden ve zina çocuğu hiç kimse Cennete giremez."*[427]

İmam Ahmed b. Hanbel bunu Yezîd'in Hemmam'dan...onun Abdullah b. Amr'dan nakliyle de rivayet etmiştir.

[2792] Bunu Gunder ve başkaları ise Şu'be'den... o da Abdullah b. Amr'dan, o da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Başa kakan, ana babasına isyan eden ve içki müptelası hiç kimse Cennete giremez."*[428] Bunu Nesâî, yine Şu'be'nin nakliyle rivayet etmiş, sonra şöyle demiştir: Şu'be'nin Nabit b. Şarit'ten naklini mütabaa eden kimse bilmiyorum. İmam Buhârî, "Caban'ın Abdullah'tan, Sâlim'in ne Caban'dan ne Nubayt'tan rivayeti bilinmemektedir" demiştir. Bu hadis Mücâhid'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle, ayrıca onun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2793] Zührî... Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Beş şeyden sakının; zira onlar kötülüklerin anasıdır. Sizden önceki bir ümmette insanlardan uzlete çekilip kendisini ibadete vermiş bir adam vardı. Azgın bir kadın ona musallat oldu. Ona cariyesini göndererek, "Seni bir konuda şahitlik için çağırıyoruz?" dedi. Adam cariyeyle içeri girdi. Her girdiği kapı arkasından kapatılıyordu. Sonunda yanında bir erkek çocuğu ile bir içki

---

426 Ahmed b. Hanbel 3/28; Nesâî, Sünen-i Kübrâ 4920; Ebû Ya'lâ, 1168.

427 Ahmed b. Hanbel, 2/203; Darimi, 2/112; İbn Hibbân, 483; İbn Huzeyme, Tevhid, 365; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 914; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, 3/110.

Şuayb el-Arnavut, el-İhsan'da "veled-i zina" ifadesi bulunan rivayetin hasen, onun bulunmadığı rivâyetin sahih olduğunu söylemiştir. Elbânî de Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahîha'da (67) sahih olduğunu söylemiştir. Fakat "veled-i zina" lafzı gariptir. Tahâvî, Müşkilu'l-Asar'da bunu, "Mânâsı işi gücü zina olan ve "zina adamı" mânâsında zinaya nispet edilen kimse hakkında olduğu" şeklinde tevil etmiştir. Nitekim, aynı şekilde dünya düşkünü kimseye "Dünyanın oğlu", yolcuya "yolun oğlu" denir. Bunu İbn Huzeyme ile İbn Hibbân da tevil etmişlerdir. "Hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez" âyeti gereği hadisi görünürdeki mânâsıyla almak caiz değildir.

428 Sünen-i Kübrâ, 8/287.

Scanned with CamScanner

şişesi bulunan güzel bir kadına vardı. Kadın, "Vallahi ben seni şahitlik için çağırmadım. Bilakis, ya benimle zina etmen ya şu çocuğu öldürmen yahut içki içmen için çağırdım" dedi. Sonra ona bir bardak içki içirdi. İçtikçe, "Yine verin" diyordu. Daha sonra kadınla ilişkiye girdi, sonra da çocuğu öldürdü. Şu halde içkiden sakının. Zira, onunla iman bir araya geldiğinde çok geçmeden biri diğerini çıkarır." Bunu Beyhakî rivayet etmiştir. Senedi sahihtir. Bunu İbn Ebi'd-Dünya da, "Zemmu'l-Muskir"de Zührî kanalıyla yine hadis-i şerif olarak rivayet etmiştir.[429] Bunun sahabi sözü (Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın) olarak rivayeti daha sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2794] Buhârî ve Müslim'de yer alan bunu destekleyici bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Zanî zina ederken Mü'min halde zina etmez. Hırsız hırsızlık yaparken Mü'min halde hırsızlık yapmaz. İçkici içki içerken Mü'min halde içmez."*[430]

[2795] İmam Ahmed b. Hanbel, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: İçki haram kılınınca bazı insanlar "Ya Rasûlallah! İçki içmekte iken ölen arkadaşlarımızın durumu ne olacak?" diye sordular. Bunun üzerine yüce Allah *"İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları...taktirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur."* âyetini nazil etti. Kıble Kâbe'ye çevrilince bazıları "Ya Rasûlallah! Beytimakdis'e yönelerek namaz kılmakta iken ölen arkadaşlarımızın durumu ne olacak?" diye sordular. Bunun üzerine de yüce Allah *"Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir."* (Bakara, 143) âyetini nazil etti.[431]

---

429 İbn Ebi'd-Dünya, Zemmu'l-Müskir, no: 1. Zührî'den rivayet eden Ömer b. Saîd b. Süreyc'den dolayı senedi zayıftır. İbn Adiyy: Zührî'den rivayetleri düzgün değildir. Bazı rivayetlerinde sikalara muhalefet eder, demiştir. İbn Ebi'd-Dünya, 2 ve 3 numaralı sözleri Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmiştir ki Müellifin söylediği gibi o daha sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

430 Buhârî, 2475; Müslim, 57; Ebû Dâvûd, 4689; Tirmizî, 2625; Nesâî, 8/65; İbn Hibbân, 2/376; İbn Hibbân, 186.

431 Ahmed b. Hanbel, 1/295. Senedi kuvvetli değildir. Baş tarafını Tirmizî (3052) rivayet etmiş ve "Hasen ve sahihtir" demiştir. Son tarafını Ebû Dâvûd (4680), Tirmizî (2964) ve Hâkim (2/269) rivayet edip sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizi de, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

Scanned with CamScanner

[2796] İmam Ahmed b. Hanbel'in Yezîd kızı Esma (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işitmiştir: *"Kim içki içerse Allah kırk gece (kırk gün) boyunca ondan razı olmaz. Ölürse kâfir olarak ölür. Bu arada tevbe ederse Allah tevbesini kabul eder. Tevbeden sonra içkiye tekrar dönerse ona Hibal çamurundan içirmek Allah'a hak olur."* Oradakiler, "Hibal çamuru nedir ey Allah Rasûlü?" dediler. *"Cehennem ehlinin akıntılarıdır"* buyurdu.[432]

[2797] A'meş, İbrâhim en-Nehâi'den, o Alkame'den, o da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"İman eden ve salih ameller işleyenlere, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve salih ameller yaptıkları...takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur"* âyeti nazil olduğunda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana, "Sen de onlardansın" denildi."*[433] Bunu Müslim, Tirmizî ve Nesâî de aynı tarikten rivayet etmişlerdir.

[2798] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanları işlerinden tamamen alıkoyan üzeri çizili şu iki zardan sakının. Zira, o Acemlerin kumarıdır."*[434]

İhramlı İken Avlanmak:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللهُ مِنْهُ وَاللهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

432 Ahmed b. Hanbel 6/460; Taberânî, 24/168. Hadisin şahitleri vardır.
433 Müslim, 2459; Tirmizî, 3053; Nesâî, et-Tefsir, 173; Ebû Ya'lâ, 5064; Hâkim, 4/143.
434 Ahmed b. Hanbel, 1/446.

Scanned with CamScanner

94. Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir av ile dener ki, gizlide kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için elem verici bir azap vardır.

95. Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse, onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır. Buna Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder. Yahut onun keffareti fakirleri doyurmaktır yahut bunun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır. Allah daima galiptir, intikam alandır.

Tefsiri:

Valibi, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: *"Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir av ile dener"* buyruğunda kastedilen, Allah'ın kullarını ihramlarında denediği, istediklerinde elleriyle tutabilecekleri kadar güçsüz ve küçük av hayvanlarıdır. İşte Allah onlara yaklaşmaktan men etmiştir. Mücâhid, "Ellerinizin erişeceği" ifadesini "küçük ve yavru av hayvanları" ile, "mızraklarınızın erişeceği" ifadesini "büyük av hayvanları" ile tefsir etmiştir.

Mukâtil b. Hayyan der ki: Bu âyet Hudeybiye umresinde nazil oldu. Yabani hayvanlar, kuşlar ve av hayvanları, daha önce benzerini görmedikleri şekilde kafilelerinin dört bir taraflarında dolaşıyorlardı. Allah (c.c) da Mü'minleri ihramlıyken onları avlamaktan nehyetti. *"Tâ ki gizlide kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın."* Yani, yüce Allah kafilelerini kuşatan, gizli ve açık şekilde elleriyle ve mızraklarıyla elde edebilecekleri avlar hususunda onları deniyor ki, onlardan gizlide ve açıkta Allah'a itaat edenler belli olsun. Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Fakat daha görmeden Rablerinden (azabından) korkanlara gelince, onlar için gerçekten hem bağışlanma hem de büyük mükâfat vardır"* (Mülk, 12) buyurmuştur.

Yüce Allah burada daha sonra şöyle buyuruyor: *"Kim bundan sonra..."* Süddî ve başkaları, "Yani, bu duyuru, uyarı ve açıklamadan sonra" demiştir. *"Sınırı aşarsa"* Allah'ın emrine ve koyduğu şer'i kurallara karşı geldiğinden dolayı *"onun için elem verici bir azap vardır."*

Scanned with CamScanner

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin."* Burada yüce Allah'ın ihramlıyken av öldürmeyi yasakladığı ve onu yapmaktan nehyediyor. Bu, mânâ bakımından, sadece yenebilen hayvanlarla onlardan doğan hayvanları kapsamaktadır. Yenilmeyen kara hayvanları öldürmek ise İmam Şâfiî'ye göre caizdir. Cumhur onların öldürülmesinin de haram olduğu görüşündedir. Bunun tek istisnası Buhârî ve Müslim'in Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettikleri Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir:

[2799] *"Beş zararlı hayvan ihramlı değilken de ihramlıyken de öldürülebilir: karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek."*[435]

[2800] İmam Mâlik, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Beş hayvanı ihramlının öldürmesinde hiçbir günah yoktur: karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek."*[436] Bunu Buhârî ve Müslim de rivayet etmişlerdir.

[2801] İmam Mâlik, Eyyûb kanalıyla Nâfi'den İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın böyle rivayet ettiğini nakletmiştir. Bu rivayette Eyyûb şöyle der: Nâfi'e, "Peki yılan?" dedim. "Yılanda şüphe yoktur. Onun öldürülmesinde ihtilaf edilmemiştir" dedi.[437] İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi bazı imamlar saldırgan köpeğe kurt, canavar, kaplan ve sırtlanı da katmışlardır. Çünkü, bunlar daha zararlıdırlar. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Süfyân b. Uyeyne ve Zeyd b. Eslem de, "Saldırgan köpek ifadesi 'tabiatı itibariyle azılı olan bu hayvanların tümünü kapsamaktadır" demişlerdir.

[2802] Bu görüş sahipleri görüşlerine (delil değil, sadece) destekleyici olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebû Leheb'in oğlu Utbe'ye beddua sında, *"Allah'ım! ona Şam'daki köpeğini musallat et"* demesini ve onun (Ürdün'deki) Zerka'da yırtıcı bir hayvan tarafından yenmesini zikrederler.

Âlimler, "Bunlar dışında sırtlan, tilki ve kara kedisi gibi bir hayvanı öldürürse fidye verir" demişlerdir. İmam Mâlik, "Hadiste zikredilen beş tür hayva-

435 Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Daha önce Bakara sûresi 27. âyeti tefsirinde geçti.

436 Mâlik, 1/356; Buhârî, 1826; Müslim, 1199, hadis no: 76; Nesâî, 5/188

437 Nesâî (5/190); Ebû Ya'lâ, 5810. İmam Taberî der ki: Eyyûb bana şöyle dedi: Nâfi'e, "Peki yılan?" dedim. "Onda (öldürülebileceğinde) iki kişi dahi ihtilaf etmiyor" dedi.

Scanned with CamScanner

nın küçükleri ile onlara kıyas yoluyla eklenen saldırgan karakterli hayvanların küçükleri bundan istisna edilir" demiştir. İmam Şâfiî, "İhramlının eti yenen her tür hayvanı avlaması haramdır, küçüğü ile büyüğü arasında hiçbir yoktur" demiştir. İmam Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: "İhramlı saldırgan köpek ile kurdu öldürebilir. Çünkü kurt 'kara köpeği'dir. Bunlardan başkasını öldürürse fidye öder. Ancak bunlar dışında bir hayvan kendisine saldırır da onu öldürürse ona fidye gerekmez.

İmam Evzâî ile Hasan b. Sâlih b. Hayy da aynı görüştedir. İmam Züfer ise, "Üzerine saldırmış olsa bile bunlar dışındaki bir hayvanı öldürdüğünde fidye vermesi gerekir" demiştir.

Bazıları, "Hadisteki 'ğurab' (karga)dan kasıt saf siyah ve saf beyaz karga değil, alacalı, yani karnında ve sırtında beyazlık bulunan kargadır.

[2803] Zira, Nesâî 'nin Saîd b. Müseyyeb kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan yaptığı rivayette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İhramlı şu beş şey hayvanı öldürebilir: yılan, fare, çaylak, alacalı karga ve saldırgan köpek."*[438] Cumhura göre kasıt daha geneldir (bunlar sadece örnek olarak zikredilmiştir.) Zira, Buhârî ve Müslim'deki rivayette hiçbir kayıt yoktur.

İmam Mâlik (rh.a), "İhramlı kargaya ancak kendisine saldırdığında ve eziyet ettiğinde öldürebilir" demiştir. Mücâhid b. Cebr ile bir grup âlim, "Onu öldüremez, sadece savurur" demişlerdir. Benzeri Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan da rivayet edilmiştir.

[2804] Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlının öldürebileceği hayvanlar sorulduğunda, "Yılan, akrep, zararlı hayvancık (fare), karga (ki onu öldürmeyip savurur) saldırgan köpek, çaylak ve yırtıcı hayvanlar" diye cevap verdi.[439] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiş, Tirmizî, "Hasen bir hadistir" demiştir.

438 Müslim, 1198, hadis no: 67; Nesâî, 5/188.

439 Ebû Dâvûd, 1848; Tirmizî, 83; İbn Mâce, 3089; Tahâvî, 1/385; Ahmed b. Hanbel, 3/3; Beyhakî, 5/2210. Tirmizî hasen olduğunu söylemiş ve "İlim ehlinin uygulaması bu şekildedir" demiştir. Fakat ne onda ne başkasında "kargayı savurur, öldürmez" ifadesi yoktur. Sadece bu ifade münkerdir. Yoksa hadis geçen şahitlerinden dolayı hasen, hatta sahihtir.

Scanned with CamScanner

"İçinizden kim onu kasten öldürürse, onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır." İbn Ebî Hâtim, Eyyûb'dan şöyle rivayet etmiştir: Bana Tâvûs'tan aktarıldığına göre o şöyle demiş: "Av hayvanını hatayla öldürene cezayla hükmedilmez, yalnızca onu kasten öldürene hükmedilir." Tâvûs'tan nakledilen bu görüş sıra dışıdır ve bunda âyetin zahirine tutunmuştur. Mücâhid b. Cebr, "Burada 'kasten'den kasıt, ihramlı olduğunu unutup kasten av öldürmek istemesidir. İhramlı olduğu hatırındayken avlanan kimsenin durumu ise keffaretle hallolacak kadar basit değildir. Onun ihramı bozulmuştur. Bunu ondan Taberî, İbn Ebî Necîh, Leys b. Ebî Süleym ve başkalarının ondan nakliyle rivayet etmiştir. Bu da aynı şekilde sıra dışı bir görüştür. Çünkü, cumhura göre cezayı hak etmesi hususunda kasıtlı yapan ile unutan arasında bir fark yoktur. Zührî der ki: Kur'ân kasıtlıyı ifade etmiş, Sünnet'te unutan kimse için de uygulanmıştır. Bunun mânâsı şudur: Kur'ân, "Tâ ki işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır" buyruğuyla bunu kasten yapanın cezayı hak ettiğine ve günah kazandığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabının hükümlerinde de hatayla yapana da ceza uygulanagelmiştir. Hatayla yapılana ceza hükmü aynı zamanda Kur'ân'ın kasten yapan hakkındaki hükmü delalet etmektedir. Çünkü, av hayvanını öldürmek itlaftır. İtlaf ise hem kasıtlıda hem hatada tazmin edilir. Aralarındaki fark; kasıtlı yapan günah kazanırken, hatayla yapan kınanmayı hak etmez.

"Onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır." (فجزاءٌ مثل ما قتل من النعم) cümlesinde "مثل" kelimesini bazıları muzaf ileyh olmak üzere mecrur, bazıları ise "مثلُ" şeklinde matuf olmak üzere merfu okumuşlardır. Taberî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın bu âyeti "فجزاؤه مثل ما قتل من النعم" şeklinde okuduğunu rivayet etmiştir. (Birincisinin tam mânâsı, "öldürdüğü hayvanın dengi bir ceza", ikincinin tam mânâsı, "onun cezası öldürdüğü hayvanın dengidir.")

İki farklı şekliyle ilk kıraatte İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve cumhurun söylediği "ihramlının, öldürdüğü hayvanın dengi bir hayvan varsa onu kurban etmesinin gerektiğine" delalet etmektedir. İmam Ebû Hanîfe (rh.a) ise öldürülen avın bir dengi olsun veya olmasın, her hâlükârda kıymetini ödemesine hükmetmiştir. Ona göre kıymeti kadar parayı tasadduk eder, isterse onunla bir kurban keser. Sahabenin verdiği "dengi bir hayvan" hükmü, tâbi olmaya daha layık bir görüştür. Zira, onlar deve kuşun-

Scanned with CamScanner

da deve, yabani sığırda sığır, ceylanda da bir keçi ile hükmetmişlerdir. Sahabelerin verdikleri hükümleri ve senetlerini "el-Ahkâm" kitabımızda vardır.

Avlanan hayvanın dengi yoksa, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Mekke'ye götürülecek o değerde sadakaya hükmetmiştir. Bunu Beyhakî rivayet etmiştir.

"İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder." Yani, dengi olan hayvanda dengine, dengi olmayanda kıymetine Müslümanlardan iki âdil kişi hükmeder.

Âlimler avı öldüren kimsenin iki hakemden biri olup olamayacağı hususunda ikiye ayrılmışlardır. Birincisine göre hakem olamaz. Çünkü hakkında verdiği hükümde kendi lehine verme ithamıyla karşı karşıyadır. Bu İmam Mâlik'in görüşüdür. Diğer görüşe göre ise, âyetin genel ifadesinden dolayı hakem olabilir. Bu da İmam Şâfiî ile İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür.

İlk görüş sahipleri, "Hâkim bir konuda hem hâkim hem mahkum olamaz" esasını delil getirmişlerdir. İbn Ebî Hâtim Meymun b. Mihran'dan şöyle nakleder: Bir bedevi Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'a gelerek, "İhramlıyken bir av öldürdüm. Bana gereken ceza hakkında ne düşünürsün?" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) yanında oturmakta olan Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'a, "Söylediği konuda ne düşünüyorsun?" dedi. Bedevi, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in halifesi olarak sana geldim, sen ise başkasına soruyorsun" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), "Karşı çıktığın şey nedir? Allah (c.c), "Onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır. Buna Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder" buyuruyor. Ben de arkadaşıma danıştım. Bir şeyde karar kılarsak sana emredeceğiz" dedi. Bunun senedi sağlamdır, fakat Meymun ile Ebû Bekir (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır. Aynı ihtimal burada da geçerlidir. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bedeviyi cahil biri görünce sakin ve yumuşak bir üslupla hükmü açıklamıştır. Cehaletin ilacı öğretmektir. Eğer o itiraz eden bilgili olarak bilinen biriyse; İmam Taberî, Kabisa b. Câbir'den şöyle nakletmiştir: Hac yolculuğuna çıkmıştık. Sabah namazını kıldıktan sonra hayvanlarımızı otlatmaya götürür, hem gezinir, hem sohbet ederdik. Bir sabah karşımıza bir ceylan çıkıverdi. Yanımızdaki biri ona bir taş attı. Tam kulak arkasına vurdu ve hayvan o korkuyla ölü olarak yere yığılıverdi. Biz bunu çok çirkin bir hareket bulduk. Mekke'ye vardığımızda onu yanıma aldım ve birlikte Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a gittik.

Scanned with CamScanner

Olayı ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanında yüzü gümüş gibi biri (yani Abdurrahman b. Avf) vardı. Döndü ve onunla konuştu. Sonra adama yöneldi ve "Onu kasten mi hatayla mı öldürdün?" dedi. Adam, "Vurmayı kasten yaptım, ama öldürmek istememiştim" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "Bana göre sen kasıt ile hatayı birbirine katmışsın. Bir koyun al ve kes. Etini dağıt, postunu bırak" dedi. Yanından kalktık. Arkadaşıma, "Be adam! Allah'ı şiarlarını yücelt. Mü'minlerin emiri arkadaşına sormadan sana ne söyleyeceğini bilemedi (durumun karışık görünüyor). Bir deve kes!" dedim. O da dediğimi yaptı. Kabisa der ki: Mâide sûresindeki, *"İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder"* âyetini hatırlayamamıştım. Sözüm Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a ulaşmış. Zaten, karşılaştığımızda elinde hep sopayla görürdük. Arkadaşıma sopayla vuruyor ve "Hem Harem-i Şerif'te kan akıttın, hem de hakeme beyinsiz muamelesi yaptın öyle mi?" dedi. Sonra bana döndü. Ben, "Ey Mü'minlerin emiri! Bugün sana bana yapman haram olan hiçbir şeyi helâl etmiyorum" dedim. "Ey Kabisa b. Câbir. Seni yaşı genç, gönlü geniş ve ifadesi açık biri olarak görüyorum. Gençte bazen dokuz güzel ile bir kötü ahlâk bulunur da kötü ahlâk güzel ahlakını bozar. Gençliğin tökezlemelerine karşı dikkatli ol" dedi. Bunu Hüşeym de Abdulmelik b. Umeyr'in Kabisa'dan benzer bir şekilde rivayet etmiştir. Husayn'ın Şa'bî'den, onun Kabisa'dan nakliyle de zikretmiştir. Bunu Bekir b. Abdullah el-Müzeni ile Muhammed b. Sirin de Ömer (radıyallâhu anh)'tan mürsel olarak zikretmiştir.

Taberî, Ebû Cerîr el-Beceli'den şöyle nakleder: Ben ihramlıyken bir ceylan vurdum. Bunu Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a söyledim. "Arkadaşlarından iki kişi getir de hakkında hüküm versinler" dedi. Abdurrahman ile Sa'd'ı getirdim. Hakkımda alacalı bir teke kesmeme hükmettiler.

Taberî, Târık'tan şöyle nakleder: Erbed ihramlıyken bir ceylanı çiğneyerek öldürmüştü. Hüküm vermesi için Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a gitti. Ömer (radıyallâhu anh), "Benimle birlikte hüküm ver" dedi. Birlikte su içebilen ve ot yiyebilen (sütten kesilmiş yaşta) bir oğlağa hükmettiler. Daha sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) "İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder" dedi. Bu, İmam Şâfiî (rh.a) ile İmam Ahmed b. Hanbel'in (rh.a) söyledikleri gibi hayvanı öldüren kimsenin hakemlerden biri olabileceğine delalet eder.

İhramlının her öldürmesinde, hakkında daha önce sahabeler hüküm vermiş olsalar bile yeniden hakem tayin etmek gerekir mi, yoksa sahabilerin

Scanned with CamScanner

daha önceki hükümleriyle mi yetinilir? Bu konuda âlimlerin farklı görüşleri vardır. İmam Şâfiî ile İmam Ahmed b. Hanbel, "Onda sahabilerin vermiş olduğu hükme uyulur" demişler ve onu bırakılmaması gereken şer'i bir hüküm olarak kabul etmişlerdir. Sahabenin verdiği bir hüküm yoksa iki âdilin hakemliğine başvurulacağını söylemişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe ise, "Benzer bir öldürmede sahabilerin hükmü bulunsa da her birinde ayrı bir hükmün verilmesinin gerektiğini" söylemişlerdir. Zira Allah (c.c), "içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder" buyurmuştur.

"Buna Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere..." Yani, Kâbe'ye ulaşacak bir kurban... Ulaşmasından kasıt orada kesilmesi ve etinin harem bölgesinin fakirlerine dağıtılmasıdır. Bu durumda böyle yapılacağı âlimlerin ittifak ettiği bir husustur.

"Yahut onun keffareti fakirleri doyurmaktır" Yani, ihramlı kişi öldürdüğü hayvana denk hayvandan kesebileceği bir hayvan bulamaz veya öldürdüğü dengi bulunamayan bir hayvan olursa, avlanmasının keffareti fakirleri doyurmaktır. Bu durumdaki kişinin kurban kesme, yedirme ve oruç tutma arasında muhayyer olduğu görüşüne göre de bu kişi fakirleri doyurabilir. Muhayyer olduğu görüşü İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan'in görüşü, İmam Şâfiî'nin iki görüşünden biri, İmam Ahmed'in meşhur görüşüdür. Bunun delili âyetin zahiridir. Çünkü, "أو" (veya) edatı muhayyerlik ifade eder. Diğer görüşe göre sıraya uymak şarttır.

Bu şu şekilde yapılır: Denk hayvan bulunamazsa parasal değeri tespit edilmeye çalışılır. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Hammad ve İbrâhim en-Nehâi'ye göre avladığı hayvanın ölü haldeki fiyatına göre belirlenir. İmam Şâfiî, "Varsa aynı büyüklükteki evcil hayvanın parasal değeri hesaplanır, sonra onunla yiyecek alınıp tasadduk edilir" demiştir. İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve Hicaz fukahasına göre her bir yoksula bir müd (yaklaşık 750 gr.) yiyecek dağıtılır ki İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. İmam Ebû Hanîfe ile arkadaşları, "Her bir yoksula iki müd yiyecek verir" demişlerdir ki bu da Mücâhid'in görüşüdür. İmam Ahmed b. Hanbel, "Buğdaydan bir müd, diğerlerinden iki müd dağıtır" demiştir.

Eğer yoksula verecek yiyecek bulamazsa veya (üç şey arasında) muhayyerlik görüşüne göre; her bir yoksula vereceği yemeğe karşılık bir gün oruç

Scanned with CamScanner

tutar. Taberî der ki: Bazıları şöyle demiştir: İhramlıyken dağınıklığı giderme ve süslenme mânâsındaki saç kesme vs. fiillerin cezasında olduğu gibi, bunda da her bir sa' için bir oruç tutar. Çünkü, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ka'b b. Ucra'ya altı kişiye bir ferak yiyecek dağıtmasını veya üç gün oruç tutmasını emretmişti. Ferak ise üç sa'dır.

Nerede yedireceği konusunda âlimler arasında farklı görüşler vardır. İmam Şâfiî: Yeri Harem'dir, demiştir ki bu Atâ'nın da görüşüdür. İmam Mâlik: Avı öldürdüğü yerde veya oraya en yakın yerde yedirir, demiştir. İmam Ebû Hanîfe: İsterse Harem'de, isterse başka yerde yedirir, demiştir.

Konuyla İlgili Selef-i Sâlihinin Sözleri:

İbn Ebî Hâtim, Miksem kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "İçinizden kim onu kasten öldürürse, onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır" buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İhramlı biri av hayvanı öldürürse; cezası hak ettiği hayvanı kurban etmektir. Cezası olan hayvanı bulabilirse keser ve etini dağıtır. Bulamazsa fiyatının ne olduğuna bakılır, sonra ne kadar yiyeceğe tekabül ettiği hesaplanır, sonra yiyecek olarak fiyatı belirlenir. Orucu ise yiyecekten her bir sa'a karşılık bir gün tutarak öder. Yüce Allah, "Yahut onun keffareti fakirleri yedirmek yahut bunun dengi oruç tutmaktır" buyurmuştur. "Yemek yedirmek"le orucun durumu açıklanmak istenmiştir. Yemek yedirme imkânı bulamayan bir kimse, elbette onun karşılığını bulabilir.

Bunu İmam Taberî, Cerîr kanalıyla rivayet etmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Buna Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder. Yahut onun keffareti fakirleri doyurmaktır, yahut bunun dengi oruç tutmaktır" buyruğu hakkında şöyle rivayet eder: İhramlı kimse herhangi bir av hayvanı öldürürse cezayla hükmedilir; ceylan ve benzeri bir hayvan öldürmüşse Mekke'de kesilecek bir koyun kurban etmesi gerekir. Onu bulamazsa altı yoksulu doyurur, onu da bulamazsa üç gün oruç tutar. Geyik ve benzeri bir hayvan öldürmüşse bir sığır kurban etmesi gerekir. Onu bulamaza on yoksulu doyurur, onu da bulamazsa yirmi gün oruç tutar. Deve kuşu, yabani eşek veya benzer bir hayvan öldürmüşse deve keser. Onu bulamazsa otuz yoksulu doyurur, onu da bulamazsa otuz gün oruç tutar. Bunu İbn Ebî Hâtim ile Taberî rivayet etmiştir ve Taberî'nin ri-

Scanned with CamScanner

vayetinde "Yiyecek; onları doyuracak miktardaki yiyecektir" ziyadesi vardır. Câbir el-Cu'fi, Şa'bî'den, Atâ ve Mücâhid'den "Yahut bunun dengi oruç tutmaktır" buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: "Hediye kurbanı kesemeyen kimse için yiyecek birer müddür." Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

İbn Cüreyc Mücâhid'den, Esbat da Süddî'den aynı şekilde keffaretler hakkında sıralamanın olduğunu rivayet etmişlerdir. Atâ, İkrime ve Dahhâk'n rivayetine göre Mücâhid ile İbrâhim en-Nehâi, "Keffarette (üçü arasında) seçim serbestliği vardır" demişlerdir. Leys de Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmiştir. İmam Taberî de (rh.a) bunu tercih etmiştir.

"Tâ ki işinin cezasını tatmış olsun." Yani, avlanan kimseye keffareti bir borç kıldık ki işlemiş olduğu emre muhalefet suçunun cezasını çeksin.

"Allah geçmişi affetmiştir." Yani, İslâm'ı güzel yaşayan, Allah'ın şeriatına uyan ve günah işlemeyen kimselerin cahiliye döneminde yaptıkları günahları affetmiştir.

"Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır." Yani, kim İslâm'da haram kılındıktan ve hüküm kendisine ulaştıktan sonra bunu yaparsa Allah (c.c) onu cezalandıracaktır.

"Allah daima galiptir, intikam alandır." İbn Cüreyc der ki: Atâ'ya "Allah geçmişi affetmiştir" buyruğunun mânâsını sordum. "Cahiliye döneminde olanları affetmiştir, demektir" dedi. "Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır" buyruğunu sordum, "Kim İslâm'dayken bunu tekrar yaparsa Allah (c.c) ona cezasını verir, ayrıca keffaret ödemesi gerekir, demektir" dedi. "Tekrar yapmanın bildiğin bir cezası var mı?" dedim. "Hayır" dedi. "İmamın onu cezalandırma hakkı olduğunu düşünüyor musun?" dedim. "Hayır. Bu, kendisiyle Allah (c.c) arasındaki bir günahtır. Fakat fidye öder" dedi. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Mânâsının, "Allah (c.c) onu keffaretle cezalandırır" olduğu da söylenmiştir ki Saîd b. Cübeyr ve Atâ böyle demişlerdir.

Sonra, selef ve haleften cumhur-u ulema ihramlı ne zaman av hayvanı öldürse ceza gerektiği, ilk, ikinci ve üçüncü arasında bir fark olmadığı, ne kadar tekrarlarsa tekrarlasın cezasının aynı olduğu, bunda hata ile kasıt arasında da bir fark bulunmadığı görüşündedir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu

Scanned with CamScanner

anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Kim ihramlıyken hatayla bir hayvanı öldürürse her öldürdüğünde cezayla hükmedilir. Fakat, kasten öldürmüşse ona bir defa keffaretle hükmedilir, tekrar yaparsa yüce Allah'ın buyurduğu gibi ona, "Allah seni cezalandırsın" denir. İmam Taberî, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir kimse bir av öldürür, hakkında keffaret hüküm verilir, sonra tekrar yaparsa hakkında tekrar keffaret hükmü verilmez. Allah (c.c) onun cezasını verir. Şurayh, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî ve İbrâhim en-Nehâi de böyle demişlerdir. İmam Taberî bunları naklettikten sonra ilk görüşü tercih etmiştir. İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam bir av hayvanı öldürdü, ancak cezası verilmedi. Sonra bir av daha öldürdü. Bunun üzerine gökten bir ateş indi ve onu yaktı. Allah'ın (c.c), "Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır" buyruğunun mânâsı budur."

İmam Taberî, "Allah daima galiptir, intikam alandır" buyruğu hakkında şöyle der: Aziz ve celil olan Allah burada buyuruyor ki: Allah (c.c) hükümranlığında güçlüdür. Hiçbir güçlü O'nu yenemez, intikam alacağı kimseden intikam almasını kimse önleyemez, ceza vermek istediği kimseyi cezalandırmaktan kimse engelleyemez. Çünkü tüm mahlukat O'nun yaratığıdır, emir O'nun emridir. İzzet ve güç yalnız onun elindedir. "İntikam alandır." Yani, kendisine isyan edene isyanının cezasını verendir.

Deniz ve Kara Avı:

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

Scanned with CamScanner

96. Deniz avı ve yiyeceği, size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

97. Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hacc kurbanını ve gerdanlıkları insanların kalkınmasına sebep kıldı. Bu da, Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu bilmeniz içindir.

98. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve rahmeti sınırsızdır.

99. Rasûle düşen ancak tebliğdir. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

Tefsiri:

İbn Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan (ondan rivayetlerden biri olarak) Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr ve başkalarından Allah'ın (c.c), *"Deniz avı ve yiyeceği, size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır"* buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: "Deniz avı"ndan kasıt denizden avlanılan taze hayvanlar, "deniz yiyeceği"nden kasıtsa tuzlanarak ve kurutularak saklananlardır.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yapılan meşhur rivayette o şöyle demiştir: "Deniz avı"ndan kasıt denizden diri olarak yakalanan hayvanlar, "denizin yiyeceği"nden kasıt ise denizin üstüne ölü olarak attığı hayvanlardır.

Ebû Bekir, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'den (Allah hepsinden razı olsun), İkrime, Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbrâhim en-Nehâi ve Hasan-ı Basrî'den böyle rivayet edilmiştir. Süfyân b. Uyeyne İkrime kanalıyla Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Deniz yiyeceği"nden kasıt denizde bulunan her hayvandır. Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir. Taberî, Semmak'tan şöyle rivayet etmiştir: Bana İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle aktarıldı: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) insanlara verdiği bir hutbede şöyle dedi: "Deniz avı ve yiyeceği, size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır." Denizin yiyeceğinden kasıt denizin attığı hayvanlardır. Taberî, Ebû Miclez kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Âyetteki 'deniz yiyeceği'nden kasıt denizin üstüne attığı hayvandır" dediğini rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

İkrime, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Denizin yiyeceği", denizin su yüzüne ölü olarak attığı hayvandır, dediğini rivayet etmiştir. Saîd b. Müseyyeb, "Deniz yiyeceği denizin canlı olarak atıp veya denizden yakalanıp da ölen hayvandır" demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiştir. Taberî, Nâfi''den şöyle nakleder: Abdurrahman b. Ebî Ebû Hureyre İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a, "Deniz, yüzüne çok miktarda ölü balık atıyor. Onları yiyelim mi?" diye sordu. İbn Ömer (radıyallâhu anh), "Yemeyin" dedi. Eve döndüğünde Kur'ân'ı açıp Mâide sûresini okudu. "Ve denizin yiyeceği size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır" âyetine gelince, "Git ve ona söyle, yesin. Çünkü o denizin yiyeceğidir" dedi. Aynı şekilde İmam Taberî de "denizin yiyeceği"nden kastın orada ölen hayvan olduğu görüşünü tercih etmiştir. Taberî şöyle der: Bu konuda, bazıları rivayetlerde mevkûf olsa da bir hadis nakledilmiştir:

[2805] Bize... Ebû Seleme, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etti: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Deniz avı ve yiyeceği size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır"* âyetini okudu, sonra, *"Denizin yiyeceği yüzüne ölü olarak attıklarıdır"* buyurdu.[440] İmam Taberî sonra şöyle der: Bazıları bunu Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak rivayet etmişlerdir. Bize de *"Deniz avı ve yiyeceği size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır"* buyruğu hakkında... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet edildi: "Deniz yiyeceği üste ölü olarak attıklarıdır."

"Size de, yolculara da geçimlik olmak üzere helâl kılınmıştır." Yani ey muhataplar, bu sizin için bir fayda ve azık olarak helâl kılındı. "Seyyâre" (yolcular), "seyyâr"ın çoğuludur. İkrime bunu, "Deniz kıyısında bulunan ve deniz yolculuğu yapan kimseler" diye tefsir etmiştir. Başkaları şöyle demiştir: "Deniz avı deniz kıyısındakilerin taze olarak avladıkları hayvanlar, deniz yiyeceği ise denizde ölen veya orada avlanılan, sonra yolculara ve denizden uzakta olanlara azık olması için tuzlanıp salamura yapılandır." Benzer görüş İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Süddî ve başkalarından da rivayet edilmiştir.

440 Taberî (12733) rivayet etmiştir. Râvîleri sikadır. Onlardan Muhammed b. Amr, Buhârî ve Müslim'in mütabaa olarak rivayet ettikleri biridir, fakat hata ettiği olur. Bunun mevkûf rivayeti de vardır ki o daha sahihtir. Bu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) (12690), Ömer (radıyallâhu anh)'ın (12691), Ebû Eyyûb el-Ensârî (12709) ve Katâde'nin (12708) sözü olarak da rivayet edilmiştir. Bunları Taberî muttasıl olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Cumhur-u ulemâ denizde ölen hayvanların helâl olduğuna bu âyeti delil göstermiştir.

[2806] Bir de, İmam Mâlik'in Câbir b. Abdullah'tan yaptığı şu rivayeti delil getirmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahil tarafına bir seriyye gönderdi. Üç yüz kişilik bu seriyyenin komutasına Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı geçirdi. Ben de aralarındaydım. Yola çıktık. Bir süre ilerledikten sonra azıklarımız bitti. Ebû Ubeyde ordunun tüm azıklarının toplanmasını emretti ve hepsi toplandı. Benim azığım da hurmaydı. Ebû Ubeyde bize hergün azar azar veriyordu. Sonunda onlar da bitti. Artık (günde) sadece bir-iki hurma yiyebiliyorduk. Bunu ondan rivayet eden Vehb b. Keysan ona, "Bir hurma neye yeter ki?" dedi. Câbir b. Abdullah şöyle dedi: "Tamamen bitince onu da arar olduk. Sonunda denize ulaştık. Dağ gibi bir balık vardı ve ordu on sekiz gece boyunca ondan yedi. Sonra Ebû Ubeyde'nin emri üzerine balinanın iki kemiği havaya dikildi ve deve semerlendi. Deve kemiklerin altından geçti de onlara değmedi."[441] Bu hadis Buhârî ve Müslim'de geçmekte olup Câbir (radıyallâhu anh)'tan birçok yolla nakledilmiştir.

[2807] Sahih-i Müslim'de Ebû Zübeyr'in Câbir (radıyallâhu anh)'tan nakliyle zikredilen rivayette o şöyle anlatır: Bir de baktık ki denizin kıyısında bir kum tepesi gibi koca bir balık! Yanına vardığımızda onun anber denen hayvan olduğunu gördük. Ebû Ubeyde önce, "Bu ölü" dedi. Sonra, "Hayır. Biz Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) elçileriyiz ve Allah yolundayız. Siz de mecbur kaldığınıza göre ondan yiyin" dedi. Biz üç yüz kişi bir ay boyunca onu yedik, hatta şişmanladık. Vallahi, onun gözünden testilerle iç yağı aldığımızı, öküz gibi (veya öküz büyüklüğünde) parçalar kestiğimizi gördüm. Ebû Ubeyde bizden on üç kişiyi alarak gözünün üzerine oturttu. Kaburgalarından birini alıp dikti. Sonra beraberimizdeki en iri deveyi semerletti ve onun altından geçirdi. Onun etinden kavurma yaparak azık edindik. Medine'ye geldiğimizde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittik ve bunları kendisine anlattık. *"O, Allah'ın sizin için çıkardığı bir rızktır. Yanınızda etinden bir şey var mı ki bize de yediresiniz?"* buyurdu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ondan gönderdik de yedi.[442]

441 Buhârî, 2483; Müslim, 1935; Mâlik, 2/930; İbn Hibbân, 5262; Beyhakî, 9/252.

442 Müslim, 1935, hadis no: 17; Ebû Dâvûd, 3840; Nesâî, 7/208; Ahmed b. Hanbel, 3/303; Ebû Ya'lâ, 1920; İbn Hibbân, 5260.

Scanned with CamScanner

Müslim'in bir rivayetinde ifade edildiğine göre; onlar bu balığı bulduklarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarındaydı.[443] Bazıları, "Bu ayrı bir hâdisedir" demişlerdir. Bazıları ise, "Bilakis aynı hâdisedir, fakat başta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteydiler, sonra onları Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasında seriyye olarak gönderdi. Balinayı da Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasındaki bu seriyyedeyken buldular" demişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2808] İmam Mâlik, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, "Ya Rasûlallah! Biz denize açılıyor, yanımıza az miktarda su alıyoruz. Onunla abdest alacak olursak (suyumuz biteceğinden) susayacağız. Deniz suyuyla abdest alalım mı?" diye sordular. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir"* buyurdu.[444] Bu hadisi İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, dört Sünen sahibi, Buhârî, Tirmizî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve başkaları rivayet etmişlerdir. Hadis Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir grup sahabiden de benzer bir ifadeyle rivayet edilmiştir.

[2809] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Yezîd b. Süfyân kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Biz bir hac veya umre yolculuğunda iken karşımıza bir çekirge sürüsü çıktı. Onlara sopalarımızla ve değneklerimizle vuruyorduk; sonunda elimize düştüler. "Biz ihramda olduğumuz şu halde ne yapalım?" dedik ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduk. *"Deniz avında bir sakınca yoktur"* buyurdu.[445] Râvilerden Ebû Mühezzim zayıftır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2810] İbn Mâce, Câbir (radıyallâhu anh) ile Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) çekirge için dua ederken şöyle derdi: *"Allah'ım! Büyüklerini yok et, küçüklerini öldür, yumurtalarını boz, köklerini getir. Ağızlarını bizim geçimimiz olan nimetlerden ve rızklarımızdan engelle. Şüphesiz sen duaları işitirsin."* Halid, "Ya Rasûlallah!

443 Bunu Sahih-i Müslim'de bulamadım. Böyle bir rivayet olduğunu varsaysak bile şazdır, hüccet olamaz.

444 Bu sûrenin 3. âyetiyle Bakara sûresinin 173. âyetinde geçti. Kuvvetli bir hadistir.

445 Ebû Dâvûd, 1854; Tirmizî, 850; İbn Mâce, 3222; Ahmed b. Hanbel, 2/306; İbn Adiyy, 2/265. Tirmizî şöyle demiştir: Gariptir. Sadece Ebû Mühezzim'in rivayetiyle geldiğini biliyoruz. Adı Yezîd b. Süfyân'dır. Hakkında Şu'be olumsuz şeyler söylemiştir.

Scanned with CamScanner

Nasıl olur da Allah'ın askerlerinden bir askerin kökünün gelmesi için dua edersiniz?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Çekirgeyi denizdeki balıklar aksırarak atmıştır"* buyurdu. Râvilerden Ziyad der ki: Görenler bana balığın çekirgeyi aksırdığını gördüklerini söylediler.[446] Bunu sadece İbn Mâce rivayet etmiştir.

İmam Şâfiî'nin Atâ kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o harem bölgesinde çekirge avlanılmasına karşı çıkmıştır.

Fakihlerden deniz hayvanlarının istisnasız hepsinin yenilebileceğini söyleyenler bu âyeti delil göstermişlerdir. Daha önce, Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın "Denizin yiyeceğinden kasıt ondaki her şeydir" sözü geçti.

Bazıları bundan sadece kurbağayı istisna tutmuş, onun dışındakilerin hepsinin helâl olduğunu söylemişlerdir.

[2811] Zira, İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Abdurrahman b. Osman et-Teymi'den şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbağayı öldürmekten men etti.[447]

[2812] Nesâî, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbağayı öldürmekten men etti ve *"Onun sesi tesbihtir"* buyurdu.[448]

Bazı âlimler, "Deniz avlarından balık yenir, kurbağa yenmez" demiş, bu ikisi dışındakiler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimi, "Bunların dışındakiler yenilir"; kimi, "Bunların dışındakiler yenmez"; kimi de, "Karadaki benzerleri

---

446 Çok zayıf, son kısmı ise asılsızdır. İbn Mâce, 3221; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, 3/14. İbnu'l-Cevzî, "Senedindeki Mûsâ b. Muhammed hakkında İbn Maîn, 'Bir şey değildir, rivayetleri yazılmaz' demiştir. Nesâî de, "Hadisleri münkerdir" demiştir. Bunun, Beyhakî'nin Şuabu'l-İman'da (10130) İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği bir şahidi vardır ki onun hakkında da Kısi, "Münker bir hadistir" demiştir. Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

447 Ebû Dâvûd, 3871; Nesâî, 7/210; Tayâlisî, 1183; Hâkim, 4/410. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

448 Müellif bunu Nesâî'ye nispet etmiştir, fakat bunu onun ne Sünen-i Suğra'sında ne de Sünen-i Kübra'sında bulabildim. Hadis Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat (3727) ile el-Mu'cemu's-Sağir'de (521) yer almaktadır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/41): Senedindeki Müseyyeb b. Vadıh hakkında olumsuz şeyler söylenmiş, fakat bazılarınca sika sayılmıştır. Diğer râviler ise sahih hadis râvîleridir. Bunu Beyhakî (9/318) başka bir tarikle İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmiş ve senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

yenenler yenilir, yenmeyenler yenmez" demiştir. Bunların her biri Şâfiî fukahasının bazılarınca söylenmiş görüşlerdir.

İmam Ebû Hanîfe (rh.a) şöyle demiştir: Karada ölen hayvanlar yenmediği gibi denizde (suda) ölen hayvanlar da yenmez. Zira, Allah'ın (c.c) "Size ölü eti haram kılınmıştır" buyruğu genel olup bunu da kapsar. Bu mânâda hadisler de varit olmuştur:

[2813] İbn Merdûyeh, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Siz canlıyken avladıktan sonra ölen hayvanları yiyin. Denizin yüzüne ölü olarak attığını ise yemeyin."*[449] İbn Merdûyeh daha sonra başka bir tarikle rivayet etmiştir ki o münkerdir.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel mezhebindeki âlimler daha önce geçen balina hadisi ile, "Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir" hadisini delil getirmişlerdir ki, bunlar daha önce geçti.

[2814] İmam Şâfiî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Bize iki ölü ile iki kan helâl kılındı. İki ölü balık ile çekirge, iki kan ise ciğer ile dalaktır."*[450] Bunu Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârekutnî ve Beyhakî de rivayet etmişlerdir. Hadisin destekleyici şahitleri vardır. Sahabi sözü olarak da rivayet edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı." Yani, ihramlıyken avlanmanız haramdır. Âyet, bunun haram olduğuna delalet etmektedir. İhramlı kişi kasıtlı olarak avlanırsa günah işlemiş olur ve borçlanır (cezayı hak eder). Hatayla yaptıysa yine borçlanır. Onu yemesi haramdır; çünkü avladığı hayvan onun hakkında ölü mesabesindedir. İmam Mâlik'e ve iki kavlinden birinde İmam Şâfiî'ye göre bu, ihramlı veya ihramsız başka herkes hakkında da böyledir. Atâ, Kâsım, Sâlim, Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan ve başkaları da böyle demişlerdir.

---

449 Senedi zayıftır. Râvilerden İbn Kani sonradan bunamış, bu sebeple zayıf görülmüştür. Hafs b. Gıyas sikadır, fakat garip rivayetlerde bulunur. Ebû Zübeyr de müdellistir ve burada an'anlı rivayette bulunmuştur. Bunu başka bir tarikten Ebû Dâvûd (3815) ve Dârekutnî (4/268) rivayet etmiştir. Dârekutnî, "Merfû rivayet sahih değildir" demiş, sonra birkaç tarikten mevkûf olarak rivayet etmiş ve doğrusunun bunun Câbir (radıyallâhu anh)'ın sözü olduğunu söylemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

450 Bunun hakkında Bakara sûresi 173. âyette uzunca bilgiler verildi.

Scanned with CamScanner

Avladığı hayvanı veya ondan bir miktar yerse ikinci bir ceza alır mı? Bunda âlimlerin iki görüşü vardır. Birine göre alır. Abdurrezzak, İbn Cüreyc kanalıyla Atâ'dan şöyle rivayet etmiştir: Eğer onu kesip sonra yerse iki kefaret öder, demiştir. Bir grup âlim de bu görüşü benimsemiştir. İkinci görüşe göre ise yemesinden dolayı ikinci defa ceza almaz. Bunu İmam Mâlik bizzat belirtmiştir. İbn Abdilberr, "Farklı ülkelerdeki fakihlerin ve cumhûr-u ulemânın görüşü de böyledir" demiştir. İbn Abdilberr daha sonra bunu "kişinin zina ettikten sonra ceza almadan tekrar tekrar zina etmesine" benzetme yaparak açıklamıştır.Zira, bu kimseye had cezası sadece bir kez uygulanır. Ebû Hanîfe, "Yediğinin kıymetini ödemesi gerekir" demiştir. Ebû Sevr şöyle demiştir: İhramlı kişi av hayvanını öldürürse ceza gerekir. O avı yemesi helaldir, fakat ben onu öldürenin yemesini iyi bulmuyorum (haramdır). Zira, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

[2815] *"Avlanan kara hayvanları ihramlıyken size helâldir. Ancak onu siz avlamadıkça veya sizin için avlanmadıkça."* Bu hadisin açıklaması birazdan[451] gelecek. Öldürene helâl olduğu görüşü sıra dışı garip bir görüştür. Başkası hakkında ise ihtilaf vardır. Bunu yasaklayanları daha önce zikrettik. Diğerleri ise bu hadisten dolayı bunun, ihramlı olsun veya olmasın kâtil (avlayan) dışındaki kimselere helâl olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İhramlı olmayan kimse onu avladıktan sonra ihramlı birine hediye ederse; bazıları bunun her hâlükârda helâl olduğunu söylemişler, ihramlı için avlayıp avlamaması arasında bir fark görmemişlerdir. İbn Abdilberr bu görüşü Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Zübeyr b. Avvam (radıyallâhu anh), Ka'b el-Ahbar (radıyallâhu anh), Mücâhid, bir rivayette Atâ ve Saîd b. Cübeyr'den rivayet etmiş, "Kufeliler (Hanefiler) de böyle söylemişlerdir" demiştir.

Taberî'nin Saîd b. Müseyyeb'den rivayetine göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a ihramlı olmayan kimsenin avladığı hayvanı ihramlının yiyip yiyemeyeceği soruldu. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) onu yiyebileceğine dair fetva verdi. Sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ile karşılaştığında böyle yaptığını söyleyince Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "Onlara bundan başka bir şekilde fetva verseydin senin başını kırardım" dedi.

451 İki hadis sonra.

Scanned with CamScanner

Diğerleri ise âyetin genel ifadesinden dolayı, "İhramlının avlanan hayvanı yemesi hiçbir şekilde helâl değildir" demişler ve onu tamamen yasaklamışlardır.

Abdurrezzak'ın Tâvûs'tan rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ihramlının av etini yemesini hoş bulmadı (helâl görmedi) ve "İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı" âyetini kastederek, "O kapalı bir hususdur" dedi. Zührî'den rivayetine göre İbn Ömer (radıyallâhu anh) ihramlının av etinden yemesini her hâlükârda kerih görürdü. Abdurrezzak, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Nâfi' kanalıyla da böyle rivayet etmiştir. İbn Abdilberr der ki: Tâvûs, Câbir b. Zeyd de böyle demiştir. Süfyân-ı Sevrî ve (bir rivayette) İshâk b. Râhûyeh de bu görüşü benimsemiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan da benzer bir görüş rivayet edilmiştir. Zira İmam Taberî, Saîd b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Ali (radıyallâhu anh) av etini ihramlıya her hâlükârda kerih (haram) sayardı.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, bir rivayette İshâk b. Râhûyeh ve cumhûr-u ulema ise "İhramlı olmayan kimse ihramlı için avlanmışsa ihramlının onu yemesi caiz değildir" demişlerdir.

[2816] Zira Sa'b b. Cüsame'dan yapılan rivayete göre kendisi, Ebva'da (veya Veddan'da) iken Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yabani bir merkep hediye etti, fakat O (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabul etmedi. Sa'b'ın yüzünün değiştiğini görünce Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Biz onu senden ancak ihramlı olduğumuz için kabul etmedik"* buyurdu.[452] Bu hadis Buhârî ve Müslim'de tahric edilmiştir ve farklı birçok ifadelerle gelmiştir. Âlimler bunun açıklamasını şöyle yapmışlardır: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu kendisi için avladığını sandığından kabul etmedi. Kendisi için avlanılmamışsa kişinin onu yemesi caizdir.

[2817] Zira, Ebû Katâde, arkadaşları ihramlı kendisi ise ihramda değilken yabani bir eşek avlamıştı. Arkadaşları tereddüt ederek ondan yemediler. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduklarında onlara, *"Sizden kimse ona avı gösterdi mi, veya yardım etti mi?"* diye sordu. Onlar,

452 Buhârî, 1825; Müslim, 1193; Nesâî, 5/183; Mâlik, 1/353; Ahmed b. Hanbel, 4/72; İbn Hibbân, 3969; Beyhakî, 5/191.

Scanned with CamScanner

"Hayır" deyince "*Yiyin*" buyurdu ve kendisi de ondan yedi.[453] Yine bu hadis de Buhârî ve Müslim'de farklı lafızlarla yer almaktadır.

[2818] İmam Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Siz avlamadıkça veya sizin için avlanmadıkça avlanan kara hayvanları size helaldir." Râvilerden Kuteybe, "Siz ihramlıyken" ziyadesiyle nakletmiştir.[454] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de böyle rivayet etmişler, Tirmizî, "Bizde Muttalib'in Câbir'den hadis işittiğine dair bir bilgi yoktur" demiştir. Bunu İmam Şâfiî de rivayet ettikten sonra, "Bu konuyla ilgili rivayet edilen en iyi ve kıyasa en uygun hadistir" demiştir. İmam Mâlik, Amir b. Rebîa'dan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı Arc denen yerde sıcak bir havada ihramlıyken gördüm. Yüzünü Ürcüvan kadifesiyle kapatmıştı. Sonra bir av eti getirdi ve arkadaşlarına "Yiyin" dedi. "Sen yemeyecek misin?" dediler. "Benim durumum sizinki gibi değil. Bu sadece benim için avlanıldı" dedi.

İmam Taberî der ki: İlim erbabı Allah'ın (c.c) haram kıldığı avların nitelikleri hususunda farklı görüşlere sahiptir. Bazı âlimler, "Kara hayvanı; hem karada hem suda yaşayan hayvan, su hayvanı ise karada değil suda yaşayan ve karaya sığınan hayvandır" demişlerdir. İmran b. Cerîr, Ebû Miclez'den, Allah'ın (c.c) "İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı." buyruğuyla ilgili şöyle demiştir: "İhramlı hem karada hem suda yaşayan hayvanı avlayamaz, yaşamı suda olan hayvanı ise avlayabilir." Atâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: Kaplumbağa, yengeç ve kurbağa gibi karada yaşayan hayvanları avladığında ihramlıya ceza gerekir. Bazıları, "Kara hayvanı karada olduğu süre suda olduğu süreden uzun olan hayvandır" demişlerdir. İbn Cüreyc der ki: Atâ'ya, zaman zaman suda yaşayan hayvanı sorarak "O kara avı mıdır su avı mıdır?" dedim. "Hangisinde daha çok yaşıyorsa oranın avıdır" dedi. Atâ b. Ebî Rebâh'tan şöyle rivayet edilmiştir: "En çok nerede kuluçkaya yatıyorsa oranın hayvanıdır."

"Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun." İmam Taberî şöyle der: Yüce Allah buyuruyor ki; Ey insanlar! Allah'tan korkun ve size emrettiği farzlarında, Peygamberinize indirdiği bu âyetlerde sizi men ettiği içki, kumar,

453 Buhârî, 1824; Müslim, 1196; Nesâî, 5/186; İbn Cârud, 435.

454 Ebû Dâvûd, 1851; Tirmizî, 846; Nesâî, 5/187 miştir. 1/322; Dârekutnî, 2/290; Tahâvî, 2/171; Hâkim, 1/452; Beyhakî, 5/190; İbn Hibbân, 3971.

Scanned with CamScanner

dikili taşlar ve fal oklarından, ihramlıyken kara avı avlamak ve öldürmekten sakınma ve daha başka yasaklarında Allah'a itaat etmek sûretiyle O'ndan sakının. Zira, varışınız ve dönüşünüz Allah'a olacak ve sizi O'na (c.c) karşı işlediğiniz günahlardan dolayı cezalandıracak, O'na karşı itaatlerinizi de mükâfatlandıracak ve ödüllendirecektir.

Kâbe:

"Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hacc kurbanını ve gerdanlıkları insanların kalkınmasına sebep kıldı." Allah (c.c) buyuruyor ki: Allah (c.c), haram (saygın) evi Kâbe'yi kuvvetlilerini güçsüzlerinden, kötülerini iyilerinden, zalimlerini mazlumlarından engelleyecek bir dayanakları bulunmayan insanlar için dayanak (sığınma yeri) kıldı. Haram ayları, hediye kurbanını ve kurbanların boynundaki gerdanlıkları da aynı şekilde insanlar için dayanak (sığınak) kıldı. Bunların her biriyle insanları birbirinden engelledi. Çünkü, onların Allah'tan başka dayanakları yoktur. Allah (c.c) bunları dinlerinin şiarları kıldı ve dünya işlerinin faydasına yaptı.

Mücâhid'den, "Kâbe'ye bu isim küp şeklinde olmasından dolayı verilmiştir" dediği rivayet edilmiştir. İkrime'den de benzer bir rivayet vardır. Taberî der ki: Kâbe'den kasıt harem bölgesinin tamamıdır. Allah'ın (c.c) buraya haram demesi av hayvanlarını avlamayı, yaş otunu koparmayı ve ağacını kesmeyi haram kılmasıdır. Taberî, "kıyam"ı "kıvam" (destek, temel, direk) ile tefsir etmiş, bu konuda rivayetler nakletmiş ve şöyle demiştir: Saîd b. Cübeyr "insanlar için kıyam"ı "dinleri için bir fayda" diye tefsir etmiştir. Başka bir rivayette, "Dinlerini sağlamlaştırıcı şey" demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bir rivayette, o (radıyallâhu anh), "Kâbe'nin kıyam oluşu insanların oraya yönelmesidir" demiştir. Başka bir rivayette, "Dinleri için bir dayanak, haclarının şiarlarıdır" demiştir. Süddî, "Allah (c.c) bu dört şeyi insanlara kıyam yaptı; bunlar işlerinin dayanağıdır" demiştir.

Taberî der ki: Bu sözler söyleyenlerin ifadeleri bakımından birbirinden farklı olsa da, sonuçta hepsi bizim söylediğimiz şu mânâya dönmektedir: Bir şeyin kıvamı onunla sağlıklı şekilde hayatta kaldığı şeydir. Mesela, en büyük hükümdar halkının ve yönetimi altında bulunanların kıvamıdır; çünkü onların işlerini düzene koyan, zalimlerini mazlumlara ilişmekten engelleyen, saldırı ve düşmanlıklarının şerrini def eden kimsedir. Kâbe, haram ay, hediye

Scanned with CamScanner

kurbanı ve gerdanlıklar Arapların cahiliye döneminde hayatlarının onunla yolunda olduğu dayanaklarıydı. İslâm'da da Müslümanlar için haclarının ve hac ibadetlerinin (nüsük) nişaneleri, namazda yöneldikleri cihet, farzlarını o tarafa dönerek eda ettikleri yer olmuştur."

Taberî daha sonra şöyle der: Bir grup müfessir de bizim söylediğimiz şekilde söylemiştir. Bize gelen rivayete göre Katâde, "Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hacc kurbanını ve gerdanlıkları insanların kalkınmasına sebep kıldı" âyeti hakkında şöyle demiştir: Yani, Allah buraları cahiliye döneminde insanlar arasına koyduğu engeller kılmıştır. Zira, adam her türlü cinayeti işler, sonra hareme sığınırdı da ona dokunulamaz ve yaklaşılamazdı. Adam haram ayında babasının kâtiliyle karşılaşsa ona sataşmaz ve yaklaşmazdı. Adam Kâbe'ye gitmek istediğinde boynuna kıldan bir gerdanlık takardı da bu onu korur, insanlardan engellerdi. Yine Kâbe için yola çıktığında kendisine (harem bölgesindeki) "izhar" otundan veya "semur" ağacının kabuğundan gerdanlık edinirdi de bunlar ailesine dönünceye kadar onu insanlardan korurdu. Allah bunları cahiliye döneminde insanlar arasında engeller ve duvarlar olarak koymuştu. İbn Zeyd ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da bunun benzeri rivayet edilmiştir.

"Haram ay", "hediye kurbanı" ve "gerdanlıklar" hakkında bu sûrenin başında bilgiler verildi.

"Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve rahmeti sınırsızdır." İmam Taberî der ki: Yüce Allah şöyle buyuruyor: Bilin ki ey insanlar, göklerdeki ve yerdeki şeyleri bilen, gizli ve açık hiçbir hareket ve davranışınızdan bihaber olmayan, karşılığını vermek üzere sizin için onları teker teker kaydeden rabbiniz; kendisine isyan eden ve dik kafalılık yapanlara karşı ve onların bu günahlarını cezalandırmada sert ve katıdır. Aynı zamanda kendisine itaat eden, tevbe edip dönen kimselerin de kusurlarını örtücüdür, onları deşifre etmeyi bırakır. Dönüp tevbe ettikten sonra yapmış oldukları günahların cezasını vermeyip merhamet eder.

"Rasûle düşen ancak tebliğdir. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir." Bu, yüce Allah'tan kullarına bir tehdit ve uyarıdır. Yüce Allah buyuruyor ki: Ey insanlar! Size gönderdiğimiz elçilerimiz, sizleri gelecek şiddetli bir azabımızla uyarmak ve bize karşı bahanelerinizi ortadan kaldıran deliller

Scanned with CamScanner

sunmakla yapmaları gereken tek görevleri size mesajımızı iletmektir. Sonra itaatini mükâfatlandırmak bize aittir, günahının cezasını vermek bize düşer. Allah açığa vurmakta ve gizlemekte olduklarınızı bilir. Allah (c.c) burada şöyle demek istiyor: Sizden, mesajımızı kabul eden, emrettiklerimi yerine getiren itaatkârla, mesajımızı reddeden, yapmayı emrettiklerimi terk eden isyankâr bize kapalı değildir. Çünkü, biz bedenleriyle yaptıkları ve dilleriyle söylediklerileriyle sizden kimlerin neler yapmakta olduğunu biliriz. *"Gizlediğinizi de..."* Yani, içinizde gizlemekte olduğunuz iman ve küfrü, yakin, şüphe ve nifakı da bilir. Yüce Allah buyuruyor ki: Böyle olduğuna göre göklerdeki ve yerdekilerin hiçbiri, kalplerin derinliklerindeki gizli hallerin ve bedenlerin ortaya koyduğu amellerin hiçbiri kendisine gizli kalmayan, mükâfat ve ceza yetkisi sadece kendisinde olan böyle birisi sakınılmaya ve itaat edilip isyan edilmemeye layıktır.[455]

Lüzumsuz Yere Soru Sormak:

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ ۚ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

100. De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu hoşunuza gitse de bu böyledir. Öyleyse ey akıl sahipleri, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

101. Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsınız size açıklanır. Allah onları affetmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

455 "Taberî der ki" ile başlayan iki parantez arasındaki bölüm İmam Taberî'nin tefsirinden alıntıdır. Bu, âyetlerin tefsirinin tamamlanması için zorunludur.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! *"De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu hoşunuza gitse de bu böyledir."* Ey insanlar "bu böyledir." Yani faydalı ve helâl olan az şey, zararlı ve haram olan şeyden hayırlıdır.

[2819] Nitekim bir hadiste, *"Yetesi kadar az, oyalayıcı çoktan hayırlıdır"*[456] buyurulmuştur.

[2822] Ebû Kâsım Beğavî, Mucem'inde, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Salebe b. Hatıb el-Ensârî, "Ya Rasûlallah! Bana mal mülk nasip etmesi için Allah'a dua et" buyurdu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Şükrünü eda edebileceğin az mal, eda edemeyeceğin çok maldan hayırlıdır"* buyurdu.[457]

"Öyleyse ey akıl sahipleri", yani salim ve düzgün akla sahip kimseler *"Allah'tan korkun ki"*, yani haramdan kaçının ve terk edin, helâle kanaat edin ve onunla yetinin ki *"kurtuluşa eresiniz."* Yani, dünya ve âhirette kurtuluşa eresiniz.

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın."* Yüce Allah burada Mü'min kullarını eğitiyor, onları sorma ve araştırmada hiçbir fayda vermeyecek şeyleri sormaktan nehyediyor. Çünkü, hoşlanmayacakları ve kendilerine ağır gelecek cevaplar alabilirler.

[2821] Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kimse bana hiç kimseden bir şey aktarmasın; çünkü ben yanınıza kalbim selim olarak çıkmak istiyorum"*[458] buyurmuştur.

---

456 Ebû Ya'lâ (1053) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Senedindeki Sadaka b. Rebî' İbn Hibbân tarafından sika kabul edilmiştir. İbn Ebî Hâtim de onu zikretmiş, fakat cerh veya tadile dair herhangi bir söylememiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/255) şöyle demiştir: Râvîleri sahih hadis râvîleridir, Sadaka b. Rebî' ise sikadır.

457 Asılsızdır. Çünkü Ali b. Yezîd el-Elhani vardır ki o metruktur. Bu Tevbe sûresinde uzunca anlatılacak.

458 Ebû Dâvûd, 4860; Tirmizî, 3896; Ahmed b. Hanbel, 1/395; Ebû Ya'lâ, 5388. Senedindeki Velid b. Hişam hakkında İbn Hacer, "durumu meçhuldür" Ebû Hâtim, "Meşhur biri değildir" demiştir. Tirmizî de, "Hadis bu vecihten gariptir" demiştir.

Scanned with CamScanner

[2822] İmam Buhârî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle bir hutbe okudu ki öylesini hiç dinlememiştim. Hutbede şöyle konuştu: *"Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız."* Bu söz üzerine Hz. Peygamber'in ashabı elbiseleri ile yüzlerini örttüler ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladılar. Derken adamın biri çıkıp, "Benim babam kimdir?" diye sordu. Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve selem, "Falancadır" diyerek cevap verdi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın."*[459] İmam Buhârî bunu bir yerde daha rivayet etmiştir. İmam Müslim, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî de birçok kanalla Şu'be b. Haccac'dan rivayet etmişlerdir.

[2823] İmam Taberî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Sahabeler bir gün Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e o kadar çok sordular ki onu soruya boğdular. Bundan sonra bir gün minbere çıktı ve *"Bugün bana her ne sorarsanız cevaplayacağım"* buyurdu. Sahabiler tehlikeli bir durumla karşı karşı olmaktan korktular. Sağıma soluma nereye baktıysam herkesin yüzünü elbisesiyle örtüp ağladığını gördüm. Derken, birileriyle kavga ettiğinde (filanın oğlu denilerek) babasından başkasına nispet edilerek çağrılan bir adam Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Peygamberi, babam kimdir?" diye sordu. O da *"Baban Huzâfe'dir"* buyurdu. Sonra Hz. Ömer, "Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan ve Peygamber olarak Muhammed'den razıyız. Fitnelerden Allah'a sığınırız" dedi. Bunu takiben Hz. Peygamber, *"Bugün kadar hayırlı ve şerli şeyleri bir arada görmedim. Bana duvarın arkasında Cennet ve Cehennem gösterildi"* buyurdu.[460]

Bunu Buhârî ve Müslim de Saîd'in rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Bunu Ma'mer, Zührî'den, o da Enes'ten bu şekilde veya buna yakın şekilde rivayet etmiştir. Zührî der ki: Abdullah b. Huzafe'nin annesi, "Ana babasına senden daha hayırsız ve asi bir evlat görmedim. Annenin cahiliye insanlarının işlediği rezaleti işlemiş olduğundan emin oldun da onu herkese rezil etmek mi istedin?" dedi. Abdullah, "Vallahi, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni siyah bir köleye isnad etseydi onun oğlu olduğumu kabul ederdim" dedi.[461]

459 Buhârî, 4621; Müslim, 2359; Tirmizî, 3058; Ahmed b. Hanbel, 3/210; Tayâlisî, 2/60.

460 Buhârî (6362) Hişam'ın Katâde'den nakliyle, Taberî (12801) ve Müslim (2359) ise Saîd'in Katâde'den nakliyle rivayet etmişlerdir.

461 Abdurrezzak, el-Mûsânnaf, 20797; Ebû Ya'lâ, 3601.

Scanned with CamScanner

[2824] Yine İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün kızgın ve yüzü kızarmış halde yanımıza çıktı ve minbere oturdu. Ardından bir adam, "Babam nerede?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cehennemde!"* buyurdu. Başka biri, "Benim babam kimdir?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Baban Huzafe'dir"* buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kalktı ve "Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Peygamber olarak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve önder olarak Kur'ân'ı seçtik ve razı olduk. Ya Rasûlallah! Bunlar cahiliyeden ve şirkten yeni dönmüş kimseler. Babalarımızın kim olduğunu Allah daha iyi bilir" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öfkesi dindi ve *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın"* âyeti nazil oldu.[462] Bunun senedi sahihtir.

[2825] Bu olayı seleften birçok kişi mürsel olarak rivayet etmiştir. Onlardan biri Esbat'ın Süddî'den *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın"* âyetiyle ilgili şu rivâyetidir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) günlerden bir gün öfkelendi ve konuşmak için minbere çıkıp, *"Bana sorun bakalım. Her neyden sorarsanız size cevap vereceğim"* buyurdu. Kureyşin Sehmoğullarından Abdullah b. Huzafe adında soyu hakkında itham edilen bir adam, "Ya Rasûlallah! Babam kimdir?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) babasının adını söyleyerek, *"Baban filandır"* buyurdu. Sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kalkıp Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti ve ayağını öpüp, "Ya Rasûlallah! Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Peygamber olarak seni, rehber olarak Kur'ân'ı seçtik ve razı olduk. Bizi affet, Allah seni affetsin" dedi. Israrı sonucu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hoşnut oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Çocuk yatağında bulunana aittir. Fahişeye ise taş vardır"* sözünü de o zaman söyledi.[463]

462 Taberî, 12806. Kays b. Rebî'den dolayı senedi sahih değildir, fakat şahitleri vardır. Konuyla ilgili başka bir hadisi Müslim (203), Ebû Dâvûd (326), Ahmed b. Hanbel (3/268) ve İbn Hibbân (578).

Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Taberânî (326) ve İbn Sünni, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (588) Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişler, Heysemî, "Râvîleri sahih hadis râvîleridir" demiştir.

463 Taberî (12805) Süddî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Hadisin şahitleri vardır. Fakat "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın kalkıp ayaklarını öptüğü" ifadesini sadece Süddî rivayet etmiştir. Burası onun münker rivayetlerindendir.

Scanned with CamScanner

[2826] İmam Buhârî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir takım insanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e alaylı sorular soruyorlardı. Bir adam "Babam kim?" diyor, devesini kaybeden birisi "Devem nerede?" diyordu. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* âyeti nazil oldu.[464] Bunu sadece İmam Buhârî rivayet etmiştir.

[2827] İmam Ahmed b. Hanbel Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: *"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"* (Âl-i İmrân, 97) âyeti nazil olunca bazıları, "Ya Rasûlallah! Her yıl mı?" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sustu. Tekrar "Her yıl mı?" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine sustu. Sonra "Her yıl mı?" deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır. Ben evet deseydim farz olacaktı ve farz olsaydı gücünüz yetmeyecekti"* buyurdu. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* âyeti nazil oldu.[465] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce de rivayet etmiş, Tirmizî, "Bu kanalla gariptir. İmam Buhârî'yi 'Ebû Buhteri Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile karşılaşmamıştır' derken işittim" demiştir.

[2828] İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Muhakkak ki Allah haccı size farz kılmıştır"* buyurdu. Bir adam, "Ya Rasûlallah! Her yıl mı?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan yüz çevirdi. Adam ikinci veya üçüncü kez sordu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Soru soran kim?"* buyurdu. "Filan" dediler. *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, ben evet deseydim farz olacaktı. Farz olsaydı gücünüz yetmeyecek, terk ettiğinizde de kâfir olacaktınız"* buyurdu. Bunun üzerine yüce Allah, *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* âyetini nazil etti.[466] Taberî sonra bunu başka bir tarikten daha rivayet etmiştir ki onda adamın

---

464 Buhârî, 4622.

465 Tirmizî, 814; İbn Mâce, 2884; Hâkim, 2/294; Dârekutnî, 2/280. Hadisin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakledilen bir şahidi vardır ki onu İbn Hibbân (3704) ve Taberî (12809) rivayet etmişlerdir. el-İhsan'da zikredildiği üzere senedi hasen, râvileri sikadır. Bununla, Elbânî'nin bunu Zaifu't-Tirmizî'de (134) zikretmesinde yanıldığı ortaya çıkmaktadır. el-İrva'da verdiği zayıf hükmüne dayanmış, tariklerini ve şahitlerini zikretmemiştir.

466 Taberî, 12808; Dârekutnî, 2/282. İbrâhim el-Hicri'den dolayı senedi zayıftır. Fakat itibar için elverişlidir.

Scanned with CamScanner

ismi "Mihsan el-Esedi" olarak geçmektedir. Bu yolla gelen başka bir rivayette ise Ukaşe b. Mihsan diye geçmektedir ki bu doğruya daha çok benzemektedir. Râvilerden İbrâhim b. Müslim el-Hicri zayıftır.

[2829] Yine İmam Taberî, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanların arasında kalktı ve *"Hac size farz kılındı"* buyurdu. Bedevilerden biri kalkıp, "Her yıl mı?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü ağzında kaldı ve öfkelendi. Uzun süre bekledikten sonra *"Soran kim?"* diye sordu. Bedevi, "O kişi benim" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yazıklar olsun sana! Benim evet demeyeceğimden nasıl emin olabilirsin? Vallahi, evet deseydim farz olacaktı ve farz olunca küfre girecektiniz. İyi bilin ki sizden evvelki ümmetleri 'zorlaştırma önderleri' helâk etti. Vallahi ben size yeryüzünün tamamını helâl kılıp bir ayakkabı miktarı yeri haram kılsaydım oraya düşerdiniz"* buyurdu.[467] Bunun senedinde zayıflık vardır.

Âyetin zahirinde kişi cevabın kötü olacağını bildiğinde soru sormaktan nehyedilmektedir. O durumda evla olan sorudan vazgeçmek ve sormamaktır.

[2830] İmam Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği şu hadis ne güzel! Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına, *"Kimse bana hiç kimse hakkında bir şey aktarmasın; çünkü ben yanınıza selim bir kalple çıkmak istiyorum"* buyurdu.[468] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Bu vecihle gariptir" demiştir.

"Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsınız size açıklanır..." Yani, nehyolunduğunuz bu soruları vahiy indiğinde Rasûle (sallallâhu aleyhi ve sellem) sorarsanız size açıklanır. Bu Allah (c.c) için kolaydır.

"Allah onları" sizin daha önce yaptığınız kusur ve günahları *"affetmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir."* Yüce Allah'ın, *"Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsınız size açıklanır...."* buyruğuyla söylenmek istenen şudur: Bir konuda baştan soru sormayın. Zira, sorunuz sebebiyle zorlaştırıcı veya sıkıntı verici bir hüküm inebilir.

---

467 Taberî (12811) rivayet etmiştir. Râvîlerden Muâviye b. Yahyâ zayıf, fakat aşırı zayıf veya metruk değildir. Dolayısıyla hadisi öncekinin şahididir. Bu birazdan geleceği üzere İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da rivayet edilmiştir.

468 Bundan sekiz hadis önce geçti.

Scanned with CamScanner

[2831] Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Müslümanlardan cürmü en büyük kimse haram kılınmamış bir şeyi sorup da sorusu sebebiyle o şey haram kılınan kimsedir."*[469] Fakat bir konuda Kur'ân mânâsı kapalı inmişse o zaman mânâsını sorarsanız ihtiyacınızdan dolayı size açıklanır. "Allah onları affetmiştir." Yani, Allah'ın kitabında değinmediği şeyler (kullarını) muaf tuttuğu şeylerdir. Öyleyse o konularda Allah (c.c) sustuğu gibi siz de susun.

[2832] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'tan nakledilen sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Sizi bıraktığım sürece beni kendi halime bırakın. Çünkü sizden öncekileri Peygamberlerine çok soru sormaları ve onlara muhalefetleri helak etmiştir."*[470]

[2833] Yine sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Şüphesiz yüce Allah bir takım farzlar koymuştur; onları zayi etmeyin. Bir takım sınırlar çizmiştir; onları aşmayın. Bazı şeyleri haram kılmıştır; onları çiğnemeyin. Bazı şeylere de unuttuğundan değil size olan rahmetinden değinmemiştir; onları da sormayın."*[471]

Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu."* Yani, bu nehyedilen soruları sizden önceki bazı topluluklar sormuştu da, kendilerine cevap verilmiş, fakat iman etmemişler, sonuçta kendi soruları sebebiyle kâfirlerden olmuşlardı. Yani, kendilerine açıklandı, fakat faydalanmadılar. Çünkü, doğruyu bulmak için değil inatçılık ve zıtlaşma maksatlı sormuşlardı.

[2834] Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey halk, size hac farz kılındı"* diye duyurunca Beni Esed kabilesinden bir adam kalkarak, "Ya Rasûlallah! Her yıl mı?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna çok öfkelendi ve *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, ben evet deseydim farz olacaktır. Farz olunca yapamayacaktınız ve o zaman da kâfirlerden olacaktınız. Onun için ben sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın. Bir şey emret-*

469 Buhârî, 8279; Müslim, 2358; Ahmed b. Hanbel, 1/176; Ebû Dâvûd, 4610; Ebû Ya'lâ, 761.

470 Daha önce Bakara sûresi 108. âyetin tefsirinde geçti.

471 Bakara sûresi 230. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

tiğimde yapın, bir şeyden nehyettiğimde sakının" buyurdu. Bu olay üzerine Allah (c.c), *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* âyetini nazil etti. Onları, Hıristiyanların gökten sofra istemeleri gibi şeyler isteyerek (sorarak) sonunda kâfirler olmaktan nehyetti. Bundan men ederek şöyle buyurdu: *"Kur'ân'da zorunuza giden ağır bir hüküm nazil olmuşsa hakkında soru sormayın, bilakis bekleyin. Kur'ân nazil olduğunda sorarsanız siz mutlaka onda açıklamasını bulacaksınız."*[472] Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

[2835] Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsınız size açıklanır..."* âyeti hakkında şöyle rivayet etmiştir: Hac âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında, *"Ey insanlar, Allah size haccı farz kılmıştır; haccedin"* diye seslendi. Bazıları, "Ya Rasûlallah! Bir yıl mı her yıl mı?" dediler. *"Hayır, bilakis bir yıl. Şayet her yıl demiş olsaydım farz olacak, farz olunca da küfre düşecektiniz"* buyurdu. Sonra yüce Allah, *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın... Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu"* âyetlerini (101-102) indirdi.[473] Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

Husayf, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: *"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."* âyetinde kastedilen şeyler, (sûrenin 103. âyetindeki) Bahira, Vasile, Saibe ve Hâm'dır. Baksanıza, daha sonraki âyette *"Allah bahîra, sâibe, vaîle ve hâm diye bir şey meşru kılmamıştır"* buyurulmuştur.

İkrime, "Sahabiler bazı âyetler hakkında sorular soruyorlardı, bundan men edildiler" demiş, sonra *"Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu"* âyetini okumuştur. Bunu Taberî rivayet etmiştir. İkrime'nin kastı, Kureyşlilerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

---

472 Taberî (12812) rivayet etmiştir. Senedi çok zayıftır, fakat sonrakiyle mütâbaa edilmiştir.

473 Taberî (12812) rivayet etmiştir. Ali b. Ebî Talha ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır. Çünkü o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın tefsirlerini Mücâhid'den almıştır. İmam Ahmed b. Hanbel, "Onun münker rivayetleri vardır"; Nesâî ise, "Fena değildir" demiştir. el-Mizan'da (5870) böyle denmiştir. Bu rivayet zinciri zayıf olsa da "itibar" için elverişlidir. Bu tarikler toplam haliyle birbirlerini kuvvetlendirmekte ve hadisin derecesini yükseltmektedirler. Fakat "kâfir olurdunuz" ifadesi müstesna; zira o gariptir.

Scanned with CamScanner

nehirler akıtması ve Safa tepesini onlar için altına çevirmesi gibi mucizeler istemeleridir. Yahudilerin gökten bir kitap indirmesini istemeleri gibi... Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz."* (İsrâ, 59) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: 'Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?' Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çevirirız. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler."* (En'âm, 109-111)

Atalardan Kalma Hurafeleri Allah'ın Hükmüne Tercih Etmek:

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۙ وَلَٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

103. Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey bildirmemiştir. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.

104. Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Rasûle gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğunuz yol bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?

Tefsiri:

[2836] İmam Buhârî, Saîd b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir: Bahîra Müşriklerin putlar için tahsis ettikleri, bu yüzden sağılması yasaklanan deveye denirdi. Sâibe; Müşriklerin putlar için serbest bıraktıkları ve üzerine

Scanned with CamScanner

yük vurulmayan develere denirdi. Ebû Hureyre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, "Amr b. Âmir el-Huzâî'yi Cehennemde bağırsaklarını çekerken gördüm" dediğini aktardı. Çünkü o hayvanını bu şekilde başıboş bırakan ilk kişidir. Vasîle; develerin doğum yapabileceği en erken dönemde doğum yapan, ikincide dişi doğuran devedir. Araplar bu özelikteki develeri, erkek yavru olmadan peş peşe dişi doğurursa putlarına tahsis ederlerdi. Hâm ise damızlık deve anlamına gelir. Belirli sayıdaki dişi deveyi dölledikten sonra onları dölleyemeyecek hale gelince cahiliye Arapları tarafından putlara tahsis edilirdi. Araplar, bu develeri yük taşımaktan muaf tutarlar, onlara hiç yük yüklenmezdi. Buna da "Hâmî" adını vermişlerdi.[474] Bunu Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmişlerdir. İmam Buhârî sonra bunu başka bir tarikle daha rivayet etmiştir.

[2837] İmam Buhârî daha sonra Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemi parçaları birbirini yer halde gördüm. Amr'ı da bağırsaklarını çekerken gördüm. O saibe develerini ilk serbest bırakan kişidir."*[475] Bunu sadece İmam Buhârî rivayet etmiştir.

[2838] İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Eksem b. Cevn'e şöyle buyururken işittim: *"Ey Eksem! Amr b. Lühayy b. Kamea b. Hindif'i Cehennemde bağırsağını çekerken gördüm. Ona senden daha çok sana ondan daha çok benzeyen birini görmedim."* Eksem, "Bana benzemesinin beni vurmasından mı korkuyorsun ey Allah Rasûlü?" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır. Sen Mü'minsin, o ise kâfirdir. İbrâhim (a.s)'ın dinini ilk değiştiren; bahireyi tahsis eden, saibeyi salıveren ve hamiyi koruyan odur"* buyurdu.[476] Taberî daha sonra başka bir kanalla benzer ve hatta aynı ifadeyle rivayet etmiştir. Bu iki sened kitaplarda yoktur.

[2839] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Saibeyi salıveren ve putlara tapan ilk kişi Ebû Huzaa Amr b. Amir'dir. Ben*

474 Buhârî, 4623; Müslim, 2856, 2/275; İbn Hibbân, 6260; İbn Ebî Asım, el-Evail, 44.
475 Buhârî, 4624.
476 Sahihtir. Müslim, 2856, hadis no: 50; İbn Hibbân, 7490; Taberî, 12820; İbn Ebî Âsım, el-Evail, 83.

Scanned with CamScanner

onu Cehennemde bağırsağını çekerken gördüm."[477] Hadisi bu kanalla sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.

[2840] Abdurrezzak, Zeyd b. Eslem'den şöyle rivayet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Şüphesiz ben saibeyi ilk salıveren ve İbrâhim (a.s)'ın dinini ilk değiştiren kimseyi biliyorum"* buyurdu. "O kimdir ya Rasûlallah?" dediler. *"Beni Ka'b kabilesinden Amr b. Lühayy'dır. Onu Cehennemde bağırsağını çekerken (sürüklerken) gördüm. Kokusu da Cehennem halkına eziyet veriyordu."* buyurdu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra, *"Ben bahirayı putlara ilk tahsis eden kimseyi biliyorum"* buyurdu. "O kimdir ya Rasûlallah?" dediler. *"Beni Müdlic kabilesinden bir adamdır. İki dişi devesi vardı. Bunların kulaklarını kopardı ve sütlerine dokunulmasını yasakladı. Sonra sütünden kendisi içti. Ben onu Cehennemde gördüm; bu iki deve ağızlarıyla onu ısırıyor, topuklarıyla tepiyorlardı."* buyurdu.[478]

Bu Amr b. Lühayy b. Kamea; Cürhüm kabilesinden sonra Kâbe yönetimini elen alan Huzaa kabilesinin reislerinden biridir. Bu, İbrâhim (a.s)'ın dinini ilk değiştirip Hicaz'a putları sokan, ayak takımı halkı ona ibadete ve tapmaya çağıran, Allah'ın (c.c), *"Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?..."* (En'âm, 136) âyetlerinde bildirdiği hayvanlar vs. ile ilgili bir takım cahiliye kuralları koyan kişidir.

Bahira hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Dişi deve beş karın doğum yapmışsa bakarlar, beşincisi erkekse keserlerdi ve ondan kadınlar değil sadece erkekler yerdi. Dişiyse kulaklarını koparır ve "Bu Bahira'dır" derlerdi. Süddî ve başkaları da onu benzer bir şekilde tarif etmişlerdir.

Sâibe hakkında Mücâhid şöyle der: O bahira özelliklerine sahip koyundur. Fakat onda koyun yedincide bir veya iki erkek doğurur da öylece kalırsa keserler ve etini kadınlar değil sadece erkekler yerdi. Muhammed b. İshâk şöyle demiştir: Saibe aralıksız on dişi yavru doğuran devedir. Ona binilmez,

477 Ahmed b. Hanbel 1/446; İbn Ebî Âsım, el-Evail, 129. İbrâhim el-Hicri'den dolayı hadis zayıftır, fakat hadisin şahitleri vardır.

478 Abdurrezzak, tefsirinde (752) Zeyd b. Eslem'den rivayet etmiştir. Mürseldir ve mürsel zayıf hadis türlerindendir, fakat şahitlerinden dolayı baş tarafı sahihtir.

Scanned with CamScanner

yünü kesilmez ve sütünü misafirden başka kimse içmezdi. Ebû Revk saibe hakkında şöyle der: Adam bir yolculuğa çıkar da işi hallolursa malından dişi deve veya başka bir şeyi putlar adına başıboş bırakırdı. Onun doğurduğu yavru da putların olurdu. Süddî der ki: Birisinin bir ihtiyacı görülür, hastayken iyileşir veya zenginleşirse malından bir kısmını putlar için serbest bırakırdı. Ona insanlardan kim ilişse dünyada cezalandırılırdı.

Vasile hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Koyun yedi karın doğurmuşsa bakarlardı; erkekse onu kadınlar değil sadece erkekler yer, dişiyse diri bırakırlardı. Şayet tek karında erkek ve dişi birlikteyse ikisini de diri bırakır ve "kızkardeşi yetişti ve onu (erkeği) bize haram kıldı" derlerdi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Abdurrezzak, Saîd b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir: Vasile bir devedir. Deve ilk olarak dişi doğurduktan sonra ikinciye de dişi doğurursa ona "Vasile" adını verirler ve "Araya erkek koymayıp iki dişiyi birbirine vasıl etti, birleştirdi" derlerdi. Sonra kulağını koparıp putlarına adarlardı. İmam Mâlik'ten de böyle rivayet edilmiştir. Muhammed b. İshâk der ki: Vasile bir koyundur. Her birinde ikiz olmak üzere beş karında on dişi doğurmuşsa ona "Vâsıla" adı verilir ve başıboş bırakılırdı; bundan sonra doğan erkek veya dişiyi kadınlar değil sadece erkekler yiyebilirdi. Eğer ölü doğarsa her ikisi de yerdi.

Hâm'a gelince; Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Adamın devesi on defa aşılamışsa ona hâm adı verilir ve başıboş bırakılırdı. Ebû Ravk ve Katâde de böyle demiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hâ tohumluk erkek deveye denir. Oğlunun oğlu olduğunda "Oğlu bunun sırtını korudu" der ve üzerine bir şey yüklemez, tüyünü kesmez ve hiçbir korulu tarladan yemekten, sahibinden başkasının da olsa hiçbir havuzdan içmekten engellemezlerdi. İbn Vehb der ki: İmam Mâlik'i şöyle derken işittim: Hâm bir devedir. Develer çekilir, tohumu tükenince üzerine tavus tüyü koyup serbest bırakırlardı. Âyetin tefsirinde başka şeyler de söylenmiştir.

[2841] Bu konuda İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiği bir de hadis vardır. İbn Ebî Hâtim, Ebû Ahvas kanalıyla onun babası Mâlik b. Nadla'dan şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eskimiş bir elbiseyle geldim. Bana *"Senin malın var mı?"* diye sordu. "Evet" dedim. *"Hangi çeşit*

Scanned with CamScanner

mal?" dedi. "Her türlü mal var; deve, koyun, at, köle..." dedim. *"Allah sana bir nimet verdiğinde onun izi üzerinde görülsün"* buyurdu. Sonra *"Deven kulağı sağlam bir halde doğuruyor mu?"* diye sordu. "Evet. Deve başka ne halde doğurur ki?" dedim. *"Belki de sen bıçağı alıp onlardan bazılarının kulağını keser ve 'Bunlar bahiralar' dersin, bazılarının kulağını keser ve 'Bunlar haramdır' dersin"* dedi. Ben "Evet" deyince *"Öyle yapma! Allah'ın sana verdiği her mal helâldir"* dedi, sonra *"Allah bahîra, sâibe, vaile ve hâm diye bir şey bildirmemiştir. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz"* âyetini okudu.[479] (Hadisin devamında şöyle denmektedir) "Bahira; kişinin kulaklarını kestiği ve hanımının, kızlarının ve ev halkından kimsenin yününden, yapağından, kılından ve sütünden faydalanmadığı hayvandır. Öldüğünde etinden kadın erkek hepsi yerdi. Saibe; ilâhları için başıboş bıraktıkları hayvandır. Vasile ise; altı karın doğurduktan sonra yedincisini doğurduğunda kulağı kesilip boynuzu kırılan ve "vasıl oldu, ulaştı" denilen koyundur. Onu artık kesmezler, vurmaz ve hangi havuza giderse gitsin engellemezler."[480] Hadis, râvi tarafından yapılmış bu eklemeyle birlikte rivayet edilmiştir. Başka bir vecihten Ebû Ahvas Avf b. Mâlik'in kendi sözü olarak rivayet edilmiştir ki o doğruya daha yakın gibidir. Bu hadisi İmam Ahmed b. Hanbel de rivayet etmiştir, ancak onda bunların açıklaması kısmı yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz." Yani, ne Allah böylesi hükümler koymuştur, ne de bunlar O'nun (c.c) katında bir ibadettir. Bilakis, bunları Müşrikler uydurmuş, kendileri için birer kural ve Allah'a yaklaştırıcı ibadet saymışlardır. Bu onlar için Allah'a yaklaştırıcı değil, aksine boyunlarında bir vebal olacaktır.

"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine ve Rasûle gelin' denildiği vakit, 'Babalarımızı üzerinde bulduğunuz yol bize yeter' derler." Yani, Allah'ın dinine, şeriat kurallarına, farz kıldıklarını yapmaya ve haram kıldıklarını terk etmeye

---

479 Taberî, 12629; Ahmed b. Hanbel, 3/473, hadis no: 15458; Beyhakî, el-Esmâu Ve's-sıfât, 2/76. Senedi kuvvetlidir. İmam Ahmed b. Hanbel bunu 15457. hadis olarak tekrarlamış, bunu Taberânî de el-Mu'cemu's-Sağir'de (489) rivayet etmiş, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8587), "Taberânî'nin râvileri sahih hadis râvîleridir" demiştir. Hadisin son kısmı -ed-Durru'l-Mensur'da (2/595) ifade edildiği gibi- râvîlerden Ebû Ahvas'ın kendi sözüdür.

480 Ahmed b. Hanbel, 4005; İbn Hibbân, 304; Beyhakî, 10/91.

Scanned with CamScanner

çağrıldıklarında, "Babalarımızı ve atalarımızı üzerinde bulduğumuz yollar ve tarzlar (âdetler) bize yeter" derler. *"Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?"* Yani, hakikati anlamıyor, bilmiyor ve bulamıyorlarsa da mı? Durum böyleyken nasıl olup da onların izinden gidiyorlar? Onlara ancak onlardan daha cahil ve daha sapık kimseler tâbi olur.

Nefsinizi Islah Edin:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105. Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır ve O size yaptıklarınızı bildirecektir.

Tefsiri:

Yüce Allah Mü'min kullarına kendilerini ıslah etmelerini, gayret ve çaba göstererek hayır işler yapmalarını emrediyor. Kendisini ıslah eden kimseye, yakınındaki veya uzağındaki bozulmuş hiç kimsenin zarar veremeyeceğini bildiriyor. Avfî, bu âyetin tefsiriyle ilgili olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yüce Allah bu âyette buyuruyor ki: Kulum emrettiğim helâllerde ve nehyetmiş olduğum haramlarda bana itaat ettikten ve emirlerimi yerine getirdikten sonra, sapanlar ona hiçbir zarar veremezler. Valibi de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmiştir. Mukâtil b. Hayyan da böyle demiştir.

"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın." (عليكم أنفسكم) ifadesinde "enfuse" kelimesi iğra (teşvik ve kışkırtma) mânâsı üzere mansup olmuştur. "Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır ve O size yaptıklarınızı bildirecektir." Yani, her yapanın yaptığının karşılığını verecek, iyiyse iyilikle mükâfatlandırıp kötüyse kötülükle cezalandıracaktır. Âyette, mümkün olması halinde emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münkeri terk etmenin caiz olduğuna dair bir delil yoktur.

[2842] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel; Kays'tan şöyle rivayet eder: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bir gün kalktı ve Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: Ey insanlar! Siz *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın.*

Scanned with CamScanner

Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez..." âyetini okuyor ve ait olmadığı yere koyuyorsunuz. Zira, ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: "İnsanlar kötülüğü gördüklerinde değiştirmezlerse çok geçmeden Allah'ın (c.c) cezası onları yakalayıverir."[481] Kays der ki: Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ı işittim, şöyle diyordu: Ey insanlar! Yalandan sakının. Zira yalanla iman birbirinin zıddıdır. Bu hadisi dört sünen sahibi, İbn Hibbân (Sahih'inde) ve başkaları birçok kişiden birçok tarikle gelen muttasıl senetle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadis-i şerifi olarak rivayet etmişlerdir. Bazıları ise Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak nakletmişlerdir. Dârekutnî ve başkaları bunun hadis-i şerif olduğunu tercih etmişlerdir. Müsned-i Ebû Bekir es-Sıddîk kitabında hadisin yollarını zikrettik ve hakkında uzun uzadıya konuştuk.

[2843] İmam Tirmizî, Ebû Ümâme eş-Şa'bani'den şöyle rivayet etmiştir: Ebû Sa'lebe'ye gittim ve "Şu âyet hakkında ne dersin?" diye sordum. Ebû Sa'lebe "Hangi âyet?" dedi. "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır ve O size yaptıklarınızı bildirecektir" âyeti" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: Vallahi sen bu âyeti bilen birine sormuş bulunmaktasın. Ben de bu âyeti aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sormuştum da şöyle buyurmuştu: *"Birbirinize iyiliği emredin kötülükten sakındırın. Ancak cimriliğe boyun eğildiğini, insanların arzu ve hevesleri peşinde gittiklerini gördüğünde, dünyanın dine tercih edilip herkesin kendi görüşünü beğendiği dönemlerde sadece kendinin çaresine bak ve avamı bırak. Ondan sonra öyle günler gelecek ki, o günlerde dinin emirlerine uyma hususunda gösterilecek sabır ateş parçasını elde tutmak gibi zor olacaktır. O günlerde Müslüman olarak yaşamaya çalışanlara sizin gibi yaşayan birinin elli katı sevap verilecek."* Râvilerden Abdullah b. Mübârek der ki: Utbe dışındakiler şu ziyadeyi yaptılar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden elli kişinin mi yoksa onlardan elli kişinin

481 Ebû Dâvûd, 4341; Tirmizî, 3058; İbn Mâce, 4014; İbn Hibbân, 385; Beyhakî, 10/92; Ebû Nuaym, 2/30. Hadisin kuvvetlendirici şahitleri vardır. Fakat "sizden elli kişi" ifadesi gariptir. Şahitlerden biri Taberânî'nin Utbe b. Gazevan'dan rivayet ettiği (17/117) bir hadistir. Bezzâr (3370) ve Taberânî'nin (1039) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri başka bir hadis de bunun şahididir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (12216) şöyle demiştir: Bezzâr'ın râvileri sahih hadis râvîleridir. Sehl b. Amir el-Beceli için ise İbn Hibbân "sikadır" demiştir.

Scanned with CamScanner

sevabı mı?" denildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır sizden elli kişinin sevabı"* buyurdu. Tirmizî sonra, "Bu hasen, garip ve sahih bir hadistir" demiştir. Bunu Ebû Dâvûd da Abdullah b. Mübârek kanalıyla rivayet etmiştir. İbn Mâce, Taberî ve İbn Ebî Hâtim Utbe b. Ebû Hâkim kanalıyla rivayet etmişlerdir. Abdurrezzak, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: Bir adam İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a Allah'ın (c.c), *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez"* âyetini sordu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), "Şimdi o âyetin zamanı değildir. Bugün bu (emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker, insanlar tarafından) kabul edilmektedir. Fakat onun zamanının gelmesi yakındır. O vakit emredersiniz de size şöyle şöyle yapılır (veya "sizden kabul edilmez"). İşte, *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez"* âyeti o zamandır. Ebû Câfer er-Râzî de, "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez" âyeti hakkında Ebû Âliye'den şöyle rivayet etmiştir: İnsanlar İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın yanında oturuyorlardı. İki kişi arasında insanlar arasında vuku bulan türde bir tartışma yaşandı. Sonunda her biri diğeri için ayağa kalktı. Orada oturanlardan biri arkadaşına, "Kalkıp da bunlara emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker yapayım mı?" dedi. Yanındaki, "Sen kendine bak. Yüce Allah "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın" buyuruyor" dedi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) onu duyunca şöyle dedi: "Dur bakalım. Onun vakti henüz gelmedi. Zira Kur'ân indirildiği yerde indi. Fakat ondaki bazı âyetler, onlar nazil olmadan önce gerçekleşti. Bazı âyetler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında gerçekleşti, bazıları Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kısa bir süre sonra gerçekleşti. Bazı âyetler bugünden sonra gerçekleşecek, bazıları kıyâmetle ilgili âyetlerde zikredildiği şekilde kıyâmet koparken gerçekleşecek. Hesaba çekilme, Cennet ve Cehennemden bahseden bazı âyetler gibi bir kısmı da hesap gününde gerçekleşecek. Kalpleriniz bir, arzu ve hevesleriniz bir olduğu ve bölünüp gruplara ayrılmadığınız sürece emir ve nehiy yapın. Kalplerinizin, arzu ve hevesleriniz ayrıldığı, parça bölük olduğunuz, birbirinizden acı ve işkence tattığınız vakit, işte o zaman bu âyetin tevili (yorumu) gerçekleşmiş olacaktır." Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

[2844] İmam Taberî, Süfyân b. İkab'tan şöyle rivayet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Bu günler biraz otursan da emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker yapmasan. Zira Allah (c.c), *'Ey iman edenler! Siz kendinize bakın.*

Scanned with CamScanner

Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez' buyuruyor" denildi. İbn Ömer (radıyallâhu anh), "Bu benim için de arkadaşlarım için de değildir. Zira Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *'Dikkat edin! Burada bulunan bulunmayana tebliğ etsin'* buyurdu. Orada olanlar bizdik, sizse yoktunuz. Fakat bu âyet bizden sonra gelecek olan ve söylediklerinde dinlenilmeyecek kimseler hakkındadır" dedi.[482]

İmam Taberî, Sevvar b. Şebib'den şöyle rivayet eder: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanında olduğum bir sırada bakışı sert ve dili keskin bir adam gelerek şöyle dedi: "Ey Ebû Abdurrahman! Altı kişi var. Bunların hepsi Kur'ân'ı öğrenmişler ve hızlı okuyabiliyorlar. Hepsi de düşünmeden içtihad ediyor. Hepsi aşağı konumda olmaktan hoşlanmıyor. Her biri diğerini şirkle itham ediyor" dedi. Orada bulunanlardan biri, "Birbirlerine şirk ithamında bulunmalarından daha aşağı ne vardır ki?" dedi. Adam, "Ben sana sormuyorum. Ben bu hocaya soruyorum" dedi. Abdullah dediklerini tekrarlamasını söyledi. Söyleyince, "Babasız kalasıca! Her halde sana gidip onları öldürmeni emredeceğimi sandın. Onlara nasihat et ve bundan nehyet. Seni dinlemezler ve karşı gelirlerse kendine bak. Çünkü Allah (c.c), 'Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez' buyuruyor" dedi.

Taberî, Ebû Mazin'den şöyle nakleder: Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın hilafeti döneminde Medine'ye gitmiştim. Oturmuş sohbet eden bir grup Müslüman gördüm. Onlardan biri, "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez..." âyetini okudu. Çoğu ise, "Bugün bu âyetin vakti gelmiş değil" dediler.

Taberî Cübeyr b. Nüfeyr'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının bulunduğu bir sohbet halkasındaydım ve oradakilerin en küçüğüydüm. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker hakkında konuştular. Ben, "Allah (c.c) 'Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez' buyurmuyor mu?" dedim. Bana

482 Taberî, 12855. Senedi zayıftır. Çünkü Rebî' saduktur, fakat çok hata yapan biridir. Kendinden rivayet ettiği Süfyân b. İkal'ı sadece İbn Hibbân, kendisinin meçhulleri sika kabul etme prensibine göre sağlam olarak zikretmiştir. Onu İbn Ebî Hâtim de zikretmiş, hakkında herhangi bir cerh ve ta'dil belirtmemiştir.
Bunun hadis-i şerif olarak rivayeti sahihtir ve şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

yönelerek bir ağızdan, "Sen te'vilini bilmediğin bir âyeti mi çıkarıp getiriyorsun?" dediler. Öyle ki, keşke konuşmasaydım, diye temenni ettim. Sonra konuşmaya devam ettiler. Kalkacakları zaman, "Sen yeni yetişen bir çocuksun. Kur'ân'dan ne olduğunu bilmediğin bir âyeti alıp getirdin. Belki de o zamana ulaşırsın. İtaat edilen bir cimrilik, tâbi olunan bir heva, her görüş sahibinin kendi görüşünü beğenmesini gördüğünde, o zaman kendine bak. Sen doğru yolda yürüdüğünde sapanlar sana hiçbir zarar veremezler" dediler.

Taberî, Damra b. Rebîa'dan şöyle nakleder: Hasan-ı Basrî "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez" âyetini okudu. Ve şöyle dedi: "Buna ve bunun için Allah'a hamd olsun. Geçmişte ve gelecekte her Mü'minin yanında mutlaka onun amellerini beğenmeyen bir münafık vardır. Saîd b. Müseyyeb der ki: Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker yaptığında, sen hidayette olduğunda sapıtanlar sana bir zarar veremezler. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Taberî benzer bir söz de Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Seleften birçok kişi de böyle demiştir. İbn Ebî Hâtim, Yezîd b. Ebî Habib kanalıyla Ka'b'dan, "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Doğru yolda olduğunuzda sapan kimse size zarar veremez" buyruğu hakkında şöyle rivayet etmiştir: "Şam kilisesi yıkılıp yerine mescit yapıldığı ve "usb" denen sert hırka giyimi yaygınlaştığı vakit, işte bu âyetin vakti o zamandır."

Yolculukta Ölen Kişinin Vasiyeti ve Malına Şahit Tutması:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللهِ إِنَّآ إِذًا لَمِنَ الْاٰثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلٰى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّآ إِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانُ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللهِ لَشَهَادَتُنَآ أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ إِنَّا إِذًا لَمِنَ

Scanned with CamScanner

الظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُوا بِالشَّهَٰدَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓا أَن تُرَدَّ أَيْمَٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَٰنِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

106. Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken ölüm gelip çatmışsa sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkoyarsınız ve "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ederler.

107. Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa, (şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan (mirasçılardan) iki kişi onların yerini alır ve "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.

108. Bu (usul), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine çare olarak) daha uygundur. Allah'tan korkun ve (O'nu) dinleyin. Allah, fasıklar topluluğuna doğru yola erdirmez.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerime kıymetli bir hüküm içermektedir. Kimisine göre neshedilmiştir ki bunu Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Hammad b. Ebî Süleyman'ın İbrâhim en-Nehâi'den rivayetine göre o da, "Bu âyet mensuhtur" demiştir. İmam Taberî'nin belirttiğine göre ise çoğunluk şöyle demiştir: "Bilakis bu, hükmü geçerli muhkem bir âyettir. Kim mensuh olduğunu iddia ederse gerekçesini getirmesi gerekir."

(İlk cümlenin Arapçaya uyumlu meali: "Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında aranızdaki şahitlik; içinizden iki adalet sahibi kişinin şahit-

Scanned with CamScanner

liğidir.") Âyetteki شهادة بينكم, (aranızdaki şehadet) mübteda, "اثنان" haberidir. Muzaf hazfedilip yerine muzaf ileyh konmuştur (aslı شهادة اثنين). Kimisi ise cümlenin bağlamına göre takdirin şöyle olduğunu söylemiştir: "أن يشهد اثنان"dir (yani اثنان gizli fiilin failidir). "Zevâ adlin" (adalet sahibi) de onun sıfatıdır. Yani o iki şahit adalet vasfına haiz olmalıdır.

"Sizden" kasıt Müslümanlardan olmasıdır ki cumhur da böyle demiştir. Nitekim Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyet hakkında, "Yani Müslümanlardan iki adil şahit" dediğini rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim bunu rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: Abide, Saîd b. Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, Mücâhid, Yahyâ b. Ya'mer, Süddî, Katâde, Mukâtil b. Hayyan ve Abdurrahman da böyle söylemişlerdir.

Taberî der ki: "Adalet sahibi"nden kasıt vasiyet edenin mahallesinden olmasıdır. Bu İkrime, Abide ve başka birkaç kişiden rivayet edilmiştir.

"Sizden olmayan başka iki kişi"; İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr'den rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bunu "Müslümanlardan olmayan, yani Ehl-i kitaptan iki kişi" ile tefsir etmiştir. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle der: Abide, Şurayh, Saîd b. Müseyyeb, Muhammed b. Sirin, Yahyâ b. Ya'mur, İkrime, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Şa'bî, İbrâhim en-Nehâi, Katâde, Ebû Miclez, Süddî, Mukâtil b. Hayyan ve Abdurrahman b. Zeyd'den de benzeri rivayet edilmiştir. Taberî'nin İkrime ve Abide'den rivayetine göre, "Sizden" kasıt vasiyet edenin kabilesinden olmasıdır. O durumda "sizden olmayan başka iki kişi"den kasıt da vasiyet edenin kabilesinden olmayan iki kişi olur. İbn Ebî Hâtim bunun benzerini Hasan-ı Basrî (rh.a) ve Zührî'den (rh.a) rivayet etmiştir.

"Yahut seferde iken", yani "yeryüzünde yolculuk yaparken" *"ölüm gelip çatmışsa..."* Kadı Şurayh'ın ifade ettiği gibi, Mü'minlerin olmadığı yerde zimmilerin şahitliğinin caiz olması için şu iki şartın tahakkuku gerekir: yolculukta olması ve şahitliğin vasiyet konusunda olması. Taberî, İbrâhim en-Nehâi kanalıyla kadı Şurayh'tan şöyle rivayet etmiştir: Yahudi ve Hıristiyan'ın şahitliği ancak yolculukta, yolculukta da ancak konusu vasiyetse caizdir. Sonra bunu Ebû İshâk es-Sebii'nin kadı Şurayh'tan aynı şekildeki rivayetini zikretmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel'den de bunun benzeri rivayet edilmiştir. Bu, imamlar arasında sadece onun görüşü olup diğer üç imam ona muhalefet ederek,

Scanned with CamScanner

"Ehl-i zimmetin Müslümanlara şahitliği hiçbir şekilde caiz değildir" demişlerdir. İmam Ebû Hanîfe onların birbirlerine şahitliklerini kabul etmiştir.

Taberî, Zührî'den şöyle nakleder: Sünnetteki uygulama hazarda ve yolculukta hiçbir kâfirin şahitliğinin geçerli olmadığı, şahitliğin ancak Müslümanlarda olduğu şeklinde olmuştur. İbn Zeyd der ki: Bu âyet vefat ederken yanında Müslümanlardan hiç kimse olmayan hakkında nasıl oldu. Bu, ülkelerin küfür diyarı ve insanların kâfir olduğu, insanların birbirlerine vasiyet yoluyla varis oldukları İslâm'ın ilk döneminde nazil oldu. Sonra vasiyet neshedildi ve miras hükümleri kondu. İnsanlar da ona göre hareket ettiler. Bunu Taberî rivayet etmiştir. Fakat isabetli değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Taberî der ki: "Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin" buyruğunda kastedilenin iki kişiye vasiyet etmesi mi yoksa onları şahit tutması mı olduğu hususunda iki görüş vardır. Birine göre onlara vasiyet etmesidir. Nitekim Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Abdullah b. Kusayt'tan şöyle nakleder: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a bu âyet sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Bu yolculuk esnasında yanında mal varken eceli yeten kimse hakkındadır. Müslümanlardan iki adam bulursa onlara terikesini teslim eder ve iki adil Müslüman'ı buna şahit tutar. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir ve senedinde kopukluk vardır. İkinci görüşe göre ise iki Müslüman onun şahitleri olur ki âyetin bağlamından zahiren anlaşılan da budur. İkisiyle birlikte üçüncü bir vasi yoksa onlarda iki vasıf, yani vasilik ve şahitlik vasıfları birleşir. Allah'ın izniyle birazdan gelecek Temim-i Dari ve Adiyy b. Bedda kıssasında olduğu gibi.

Taberî ise onların şahit olmalarını problemli bulmuş ve "Çünkü biz (şeriatta) şahidin yemin ettiği bir mesele bilmiyoruz" demiştir. Fakat o âyetin içerdiği hükmü engellemez. Âyetteki başlı başına bağımsız bir hükümdür; diğer tüm hükümlere uyması şart değildir. Kaldı ki bu belli bir yerde belli bir şehadet şeklinde yapılan belli bir hükümdür. Başkalarında göz ardı edilmeyen şeyler bunda edilmiştir.

Âyet-i kerimenin delaleti gereği, şüpheye yol açan işaretler olması durumunda bu şahit yemin eder.

"Eğer şüpheye düşerseniz", yani onların hainlik veya hile yaptıklarına dair içinizde bir şüphe belirirse, *"o iki şahidi namazdan sonra alıkoyarsınız."*

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Bu ikindi namazıdır" dediğini rivayet etmiştir. Saîd b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehâi, Katâde, İkrime ve Muhammed b. Sirin de böyle demişlerdir. Zührî, "Kasıt Müslümanların namazıdır" demiştir. Süddî ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Kasıt onların dindaşlarının ibadetidir. Bundan maksat, bu iki şahidin insanların bulunduğu bu mecliste onların huzurlarında tutulmalarıdır.

"Ve şöyle şahitlik ederler: Akraba da olsa", yani aleyhinde şahitlik yaptığımız kişi yakınımız da olsa *"bunun karşılığında"*, yani bu yemin karşılığında (bunu Mukâtil b. Hayyan söylemiştir) *"hiçbir şeyi satın almayacağız"*, geçici ve fani dünyanın az menfaatiyle değişmeyeceğiz.

"Allah'ın şahitliğini..." Şahitlik Allah'a (c.c) nispet edilerek şeref ve değer kazandırılmak, önemi büyültülmek istenmiştir. Bazıları burayı "شهادة الله" yerine "شهادةَ اللهِ" yemin üzere mecrur (esre) okumuşlardır (normal kıraatte ise izafet üzere mecrurdur). Bunu Taberî, Şa'bî'den rivayet etmiştir. Bazılarının da "شهادة. اللهِ" şeklinde okudukları söylenmiştir. Fakat meşhur kıraat birincisidir. "(Aksi takdirde) biz elbette günahkârlardan oluruz." Yani, şahitlikte tahrif ve değişiklik yapmak veya tamamen gizlemek gibi bir şey yaparsak elbette günahkârlardan oluruz.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Bu şahitlerin bir günah kazandıkları anlaşılırsa"* yani iki vasi şahidin kendilerine vasiyet yoluyla verilen malda bir hainlik ve hile yaptıkları ortaya çıkar, belli olur ve kesinleşirse, bu onlarda açıkça görülürse *"(şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan (mirasçılardan) iki kişi onların yerini alır."* İki kişi olarak geçen kelimeyi cumhur "el-evleyâni" (ölüye daha yakın) şeklinde okumuştur. Hz. Ali (radıyallâhu anh), Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh) ve Hasan-ı Basrî'den ise onların "evveliyani" (ilk iki) diye okudukları rivayet edilmiştir.

[2845] Nitekim Hâkim, Müstedrek'te Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) âyeti "استُحقّ عليهم الأوليان" şeklinde okurdu (istehakka yerine üstuhikka).[483] Sonra, "Bunu Buhârî

483 Hâkim, 2/237. Hâkim Müslim'in koşullarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Fakat râvîlerden Ferevi saduk olmakla birlikte belleği zayıflamıştır. Burada da yanlışlıkla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmiş olabilir. Nitekim bunu Taberî (12976) başka bir vecihten kuvvetli bir senetle Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın kendi kıraati olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

ve Müslim rivayet etmemiş olsa da Müslim'in koşullarını haizdir" demiştir. İçlerinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın bulunduğu bazı kimseler, "اسْتُحِقَّ عليهم الأوْلَيين" şeklinde okumuşlardır. Hasan-ı Basrî de "اسْتُحِقَّ عليهم الأوْلَان" şeklinde okumuştur. Bunu Taberî söylemiştir. Cumhurun kıraatine göre mânâ şöyle olur: "Ne vakit doğru haberle şahitlerin şahitliklerinde hainlik ettikleri kesinleşirse, terikeye hak kazanan varislerden iki kişi kalksın ve o malın ilk varisleri olsunlar."

Ve şöyle diyerek Allah'a yemin ederler: *"Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir."* Yani bizim onların hainlik ettiğine dair sözümüz, onların yapmış olduğu şahitlikten kabule daha layıktır, daha doğru ve daha sağlamdır. *"Ve biz"* hainlik iddiasında bulunurken *"(kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, o takdirde"*, yani onlar hakkında yalan uydurursak *"biz elbette zalimlerden oluruz."*

Böyle bir durumda "ölünün yakınlarına yemin ettirme ve onların sözüne dönme" konusu, fıkıh kitaplarının yemin bahsinde anlatıldığı üzere, "kâtilin bir hilesi ortaya çıktığında öldürülenin yakınlarının buna yemin etmeleri, cezalandırma hakkı bulunanların katil aleyhinde yemin etmeleri ve meselenin tamamen onların inisiyatifine bırakılması" meselesine benzemektedir. Bu âyet-i kerimenin ifade ettiği mânâ Sünnet'te gelen rivayetlerde bulunmaktadır.

[2846] Nitekim İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Temim-i Dari (radıyallâhu anh)'tan, *"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin..."* buyruğu hakkında, "Ben ve Adiyy b. Bedda dışında herkes bu âyetin hükmü altına girmekten kurtulmuştur" dedi. Temim ve Adiyy İslâm'dan önce Hıristiyan idiler ve ticaret için Şam'a gider gelirlerdi. Yine bir seferinde ticaret için Şam'a gelmişlerdi. Büdeyl b. Ebî Meryem adında Sehm oğullarının azâdlı kölesi olan bir kimse de ticaret mallarıyla birlikte bunlara katılmıştı. Yanında gümüş bir kap vardı ve onu krala satmak istiyordu. Ticaretinin büyük bir kısmını bu gümüş kap oluşturuyordu. Orada hastalandı ve o iki kişiye vasiyette bulundu, bıraktığı eşyaları ailesine teslim etmelerini istedi. Temim diyor ki: Büdeyl öldüğü zaman o gümüş kabı alıp bin dirheme sattık. Sonra parasını ben ve Adiyy b. Bedda paylaştık. Büdeyl'in ailesine geldiğimizde yanımızdaki eşyalarını kendilerine verdik. Gümüş kabı aradılar ve bize sordular. Biz de "Sadece bunları bıraktı, başka bir şey vermedi" dedik. Temim

Scanned with CamScanner

devamla der ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medîne'ye gelip ben de Müslümanlığı kabul edince bu olaydan dolayı kendimi günahkâr hissettim. Büdeyl'in ailesine gelerek durumu kendilerine anlattım. Hisseme düşen beş yüz dirhemi kendilerine verdim, arkadaşımda da bir bu kadar para olduğunu bildirdim. Doğruca Adiyy b. Bedda'ın yanına gittiler. (Rasûlullah [s.a.v.]'e gittiklerinde) kendilerinden delil istedi, delil bulamadılar. Kendi dinlerine göre kutsal saydıkları bir şeye yemin etmelerini emretti. Adiyy de yemin etti. Bunun üzerine, *"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin...'biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz' diye Allah'a yemin ederler"* (Mâide: 107, 108) âyeti nazil oldu. Amr b. Âs ile başka biri kalkıp yemin ettiler ve böylece Adiyy b. Bedda'dan beş yüz dirhem alınmış oldu. Bunu Tirmizî ve Taberî de, Hasan b. Ahmed b. Ebî Şuayb'ın Muhammed b. Seleme'den, onun Muhammed b. İshâk'tan nakliyle rivayet etmişlerdir ve onda şu ifade de geçmektedir: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. Onlardan kanıt istedi, bulamadılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kez kendi dinlerince kutsal saydıları bir şeye yemin etmelerini istedi. O da yemin etti. Bunun üzerine yüce Allah, *"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin...Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez"* (Mâide: 106-108) âyetlerini nazil etti. Bir rivayette, "Amr b. Âs ile başka biri kalkıp yemin ettiler ve böylece Adiyy b. Bedda'dan beş yüz dirhem alınmış oldu."[484] Tirmizî daha sonra şöyle demiştir: Bu garip bir hadistir, senedi sahih değildir. Muhammed b. İshâk'ın bu hadisi kendinden rivayet ettiği Ebû Nadr bana göre Muhammed b. Saib el-Kelbi'dir. O da Ebû Nadr kinayesiyle anılır. Hadis âlimleri onun rivayetlerini almamışlardır. O tefsir kitabının sahibi olan Kelbi'dir. Muhammed b. İsmail'i duydum, "Muhammed b. İsmail el-Kelbi'nin künyesi Ebû Nadir'dir" dedi, sonra "Sâlim Ebû Nadir'in Ümmü Hani'in kölesinden hiçbir rivayetini bilmiyoruz" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan başka bir vecihten bu kabilden kısa bir şey rivayet edilmiştir.

[2847] İmam Buhârî'nin bahsettiği rivayet şöyledir; İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilmiştir: Sehmoğullarından biri Temîm-i Dârî ve Adiyy b.

484 Tirmizî, 3059; Taberî, 12971. Bir sonraki hadis bunun sahih olduğuna şahitlik etmektedir. Fakat o kısadır.

Scanned with CamScanner

Bedâ' ile yolculuğa çıkmıştı. Sehm oğullarından olan kişi hiçbir Müslûman'ın bulunmadığı bir yerde öldü. Arkadaşları geride kalan mallarını toparlayıp akrabalarına getirdiklerinde altın kaplamalı gümüş bir vazosunu bulamadılar. Akrabalarının başvurusu üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölen kişinin iki yol arkadaşına yemin ettirdi. Sonra söz konusu vazo Mekke'de bulundu. Vazonun son sahipleri, "Biz bunu Temim ve Adiyy'den satın aldık" dediler. Ölen Sehmoğulları mensubu kişinin velilerinden iki kişi kalkarak, "Bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir. Bu vazo, adamımızındır" diye yemin ettiler. Mâide sûresinden 106-108. âyetler bunun üzerine indirildi.[485] Ebû Dâvûd da bunu böyle rivayet etmiştir. Sonra Tirmizî, "Bu hasen ve garip bir hadistir. Bu İbn Ebî Zaide'nin rivayetidir. Muhammed b. Ebî Kâsım Kufe'lidir. Onun hadislerinin fena olmadığı söylenmiştir" demiştir. Bu olayı aralarında İkrime, Muhammed b. Sirin ve Katâde 'nin bulunduğu birçok tâbiîn mürsel olarak zikretmişlerdir. Yemin ettirmenin de ikindi namazından sonra olduğunu söylemişlerdir. Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve Dahhâk da mürsel rivayetlerinde böyle demişlerdir. Tüm bunlar olayın selef arasında yaygın ve doğru olduğunu göstermektedir.

[2848] Bu olayın gerçek olduğunun bir şahidi de Taberî'nin Şa'bî'den yaptığı şu rivayettir: Müslümanlardan birine Dakuk'ta (Bağdat ile Erbil arasında bir yer) ölüm gelip çattı. Fakat vasiyetine şahit yapacağı hiçbir Müslüman bulamayınca kitap ehlinden iki kişiyi şahit tuttu. Bunlar Kufe'ye gelince Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'a gelerek bunu haber verdiler. Terikesini ve vasiyetini de getirdiler. Ebû Mûsâ, "Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanındakinden sonra hiç olmamış bir şeydir" dedi. İkindi namazından sonra onlara, "hainlik etmediklerine, yalan söylemediklerine, hiçbir şeyde değişiklik yapmadıklarına, hiçbir şeyi gizlemediklerine, onların adamın vasiyeti ve terikesi olduğuna" dair yemin ettirdi. Sonra şahitliklerini onayladı.[486] İmam Taberî daha sonra bunu Muğîre b. Ezrak kanalıyla Şa'bî'den nakletmiştir ki onda Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın bu hükmü Dakuk'ta verdiği ifade edilmektedir. İki rivayette de Şa'bî'ye kadar olan senet sahihtir. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın "Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)

485 Buhârî, 2780; Ebû Dâvûd, 3606; Tirmizî, 3060; Vâhidî; Dârekutnî, 4/169. Hadis sahih olup geçen rivayetlerin bazı kısımlarına şahitlik etmektedir.

486 Mürseldir. Ebû Dâvûd (3605) ve Taberî (12952) Şa'bî'den rivayet etmişlerdir. Bu mevkuftur.

Scanned with CamScanner

zamanından olandan sonra hiç olmamış bir şeydir" sözünden, bununla Temim ile Adiyy b. Bedda olayını kastettiği anlaşılıyor. Rivayetlerde Temim b. Evs ed-Dari 'nin İslâm'a giriş tarihi hicretin 9. yılı olarak verilmektedir. Buna göre bu hüküm daha sonra gelmiş olur. Bunun neshedildiğini iddia edenin de bu konuda kesin bir delile ihtiyaç duyar. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Esbat, Süddî'den, "Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin..." âyeti hakkında şöyle rivayet etmiştir: Bu vasiyet ölüm esnasında yapılan vasiyettir. Mevcut mal ve üzerindeki borçlara dair Müslümanlardan iki kişiye vasiyette bulunur ve onları şahit tutar. Bu cümlede kastedilen hazardaki vasiyet, sonrasındaki, "Yahut seferde iken ölüm gelip çatmışsa sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun)" ifadesiyle kastedilen ise yolculuktaki vasiyettir. Adama yolculuk esnasında ölüm gelip çatar da yanında hiçbir Müslüman olmazsa Yahudi, Hıristiyan veya Mecûsîlerden iki kişiyi çağırıp onlara vasiyet eder, miras kalan malını verir, onlar da kabul ederler. Ölenin ailesi vasiyeti kabul eder ve yakınlarının malını bilirlerse adamlara bir şey yapmazlar. Fakat şüphelenirlerse onları hâkime götürürler. "Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkoyarsınız ve...diye Allah üzerine yemin ederler" buyruğunda ifade edilen budur. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Ben Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın evine gelmiş olan o iki kâfiri görüyor gibiyim. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) kâğıdı açınca ölünün ailesi inkâr ettiler ve onları hainlikle suçladılar. Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) onları ikindi namazından sonra yemin ettirmek istedi. Ben, "İkindi namazı onlar için bir şey ifade etmez. Bilakis, onlara kendi dinlerindeki ibadetlerinden sonra yemin ettir" dedim. Adamlar kendi dinlerindeki ibadetten sonra durdurulurlar ve "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diyerek, arkadaşlarının böyle vasiyet ettiğini ve terikesinin de şu olduğunu söyleyerek Allah üzerine yemin ederler. Yemin etmeden önce Müslümanların hâkimi onlara, "Gizler veya ihanet ederseniz sizi milletinizin ortasında rezil ederim. Bir daha şahitlik yapamazsınız. Ayrıca sizi cezalandırırım" der. Onlara bunu da söylediğinde bu onların şahitliği doğru şekilde yapma ihtimalini daha da kuvvetlendirir. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

İmam Taberî'nin İbrâhim en-Nehâî ile Said b. Cübeyr'den rivayetine göre onlar, "Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin..." âyeti hakkında şöyle demişlerdir: Kişiye yolculuk esnasında ölüm gelip çatarsa Müslümanlardan iki adamı, onları bulamazsa kitap ehlinden iki adamı buna şahit tutsun. Bunlar terikesini getirdiklerinde varisler tasdik ederlerse sözleri kabul edilir. Onları yalancılık vs. ile suçlarlarsa ikindi namazından sonra, "Vallahi, bir şey gizlemedik, yalan söylemedik, ihanet etmedik ve değiştirmedik" diye yemin ederler. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetin tefsiri hakkında şöyle rivayet eder: Onların şahitlikleri hususunda şüphe duyulursa namazdan sonra "Vallahi, şahitliğimizi az bir değere değişmedik" derler. Ölünün yakınları kâfirlerin şahitliklerinde bir yalanlarının farkına varırlarsa onlardan iki kişi kalkarak, "Vallahi bu iki kâfirin şahitliği batıldır. Biz onu kabul etmiyoruz" derler. İşte Allah'ın (c.c) şu buyruğu bunun hakkındadır: "Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa" yani iki kâfirin yalancı olduğundan haberleri olursa "(şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan iki kişi", yani ölünün yakınlarından iki kişi "onların yerini alır" ve Allah'a yemin ederek "Kâfirlerin şahitliği geçersizdir. Biz onu kabul etmiyoruz" derler. Böylece iki kâfirin şahitliği reddedilip velilerin şahitliği geçerli kabul edilir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle nakleder. İki rivayeti de İmam Taberî nakletmiştir. Tâbiînden ve seleften (Allah onlardan razı olsun) birçok zat bu hükmü âyetin gerektirdiği bu şekilde ortaya koymuşlardır. İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşü de böyledir.

"Bu (usul), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya", yani, şüphelenmesi durumunda zimmi şahitlerin yemin ettirilmesi hükmünün yürürlükte olması, onların şahitliği gerektiği şekilde yapmalarını sağlamaya daha elverişlidir. *"Yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine çare olarak) daha uygundur."* Yani, Allah'a yeminden ürkmeleri, Allah'ın azamet ve yüceliğini göz önünde tutmaları, varisler hakkındaki yeminlerinin reddi durumunda insanlar önünde rezil olma korkuları onları şahitliği doğru yapmaya iter. Böylece yemin eder ve iddia ettiklerini alırlar. O yüzden, "Yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin reddedilmesinden korkmalarına" denilmiştir. *"Allah'tan korkun"*, yani her işinizde Allah'tan korkun *"ve (O'nu) dinleyin."* Yani, itaat edin. *"Allah, fasıklar topluluğunu"*, yani kendisine itaat ve şeriatına uyma dairesinden çıkanlar topluluğunu *"doğru yola erdirmez."*

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın Kıyâmet Gününde Peygamberlerine Bir Hitabı:

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَآ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

109. Allah'ın Peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi?" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin" diyeceklerdir.

Tefsiri:

Burada Allah'ın (c.c) kıyâmet gününde elçilerine, kendilerini göndermiş olduğu milletlerin ne tür bir karşılık verdiklerini soruşu haber veriliyor. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Elbette kendilerine Peygamber gönderilen kimseleri sorguya çekeceğimiz gibi, gönderilen Peygamberlere de mutlaka soracağız."* (A'râf, 6) Yine şöyle buyurur: *"Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."* (Hicr, 92-93)

Peygamberlerin, "Bizim hiçbir bilgimiz yok" sözü hakkında Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve Süddî, "Onlar bunu o günün dehşetinden söylemişlerdir" demişlerdir. Abdurrezzak, A'meş kanalıyla Mücâhid'den şöyle nakleder: "Allah'ın Peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi?'" dediği gün" dehşete kapılırlar ve "Bizim hiçbir bilgimiz yok..." derler. Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivayet etmişlerdir. Taberî'nin kendi senediyle bir ihtiyardan naklettiğine göre o Hasan-ı Basrî'yi, "Allah'ın Peygamberleri topladığı gün..." buyruğu hakkında şöyle derken işitmiş: Onlar bunu o günün dehşetinden dolayı söyleyecekler. Esbat, Süddî'den, "Allah'ın Peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi?'" dediği gün" buyruğu hakkında şöyle nakleder: Onlar bir yere geldiklerinde akılları başlarından gider. Onlara bu sorulunca "Bizim hiçbir bilgimiz yok" derler. Sonra başka bir yere geldiklerinde kavimleri aleyhinde şahitlikte bulunurlar. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Taberî daha sonra, İbn Cüreyc'den şöyle rivayet etmiştir: "Allah'ın Peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi?' dediği gün", yani "sizden sonra ne yaptılar, sizden sonra neler uydurup türettiler?" denilir. Onlar da, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin" diye cevap verirler. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Allah'ın Peygamberleri toplayıp

Scanned with CamScanner

da 'Size ne cevap verildi?' dediği gün, 'Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin' diyeceklerdir" buyruğu hakkında şöyle nakleder: Peygamberler Yüce Rabbe, "Bizim senin bilgin dışında hiçbir bilgimiz yoktur. Ne biliyorsak sen daha iyisini biliyorsun" derler. Bunu İmam Taberî rivayet etmiş, sonra bunu diğer üç görüşe tercih etmiştir. Şüphesiz bu güzel bir görüştür. Bunu, Allah'a karşı edep olarak yapmışlardır. Yani, senin her şeyi kuşatan bilgin yanında bizim bilgimiz hiçtir. Bize cevap verilmiş ve biz verilen cevabı biliyor olsak da bazılarının sadece zahirini biliyorduk, içini ise bilmiyorduk. Sen ise her şeyi bilensin, her şeyden haberdarsın. Dolayısıyla bizim bilgimiz senin bilgin yanında hiç gibidir. Çünkü; "Şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin."

Yüce Allah'ın Kıyâmet Gününde İsa (a.s)'a Hitabı:

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ ۘ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي ۖ قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

110. Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrâil) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani

Scanned with CamScanner

İsrâiloğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

111. Hani havarîlere, "Bana ve Peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar (da), "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.

Tefsiri:

Yüce Allah kulu ve elçisi Meryem oğlu İsa (a.s)'a lütfettiği nimetleri, onun ellerinde gerçekleştirdiği müthiş mucizeleri ve harikulade şeyleri zikrediyor ve şöyle diyor: *"Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla!"* Seni babasız olarak bir anneden yaratışımı, seni her şeyi yapmaya gücümün tam olduğuna bir âyet ve kat'i delil yapışımı hatırla. Annene de, cahil zalimlerin ona isnat ettikleri fahişelikten uzak olduğuna seni şahit kılmak sûretiyle lütufta bulunmuştuk.

"Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştim." Mukaddes ruhtan kasıt Cebrâil (a.s)'dır. Yani, seni küçüklüğünde ve büyükken Allah'a dâvet eden bir nebî kılmıştım. Seni bebekken kundakta konuşturmuştum da, annenin her türlü hayâsızlıktan uzak olduğuna şahitlik yapmış, Allah'a kulluğunu itiraf etmiş, seni Peygamber gönderişimi ve senin insanları bana ibadete çağırışını ifade etmiştin. *"Beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun."* Yani, küçüklüğünde ve büyükken insanları Allah'a dâvet ediyordun. Burada "konuşma" fiili "dâvet etme" mânâsında kullanılmıştır; çünkü yetişkin iken insanlarla konuşması hayret verici bir şey değildir.

"Sana kitabı ve hikmeti", yani yazı yazmayı ve anlamayı, *"Tevrat ve İncil'i öğretmiştim."* Tevrat'tan kasıt kelimullah Mûsâ (a.s)'a nazil olan kitaptır. Bazen hadislerde Tevrat'la bundan daha geniş mânâ kastedilir. *"Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da"* Benim iznimle çamura kuş şekil ve sûreti veriyordun. *"Ona üflüyordun da hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu."* Sana verdiğim izinle kuş sûretinde yaptığın çamura üflediğinde Allah'ın izni ve yaratmasıyla uçan canlı bir kuş oluveriyordu.

"Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun." Bu konu daha önce Âl-i İmrân sûresinde tekrara gerek bırakmayacak kadar uzun ele alınmıştı. "Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun." Yani, on-

Scanned with CamScanner

ları çağırıyordun da Allah'ın izni, kudreti, dilemesi ve iradesiyle derhal kabirlerinden kalkıyorlardı. Nitekim İbn Ebî Hâtim Ebû Hüzeyl'den şöyle nakleder: Meryem oğlu İsa (a.s) ölüyü diriltmek istediğinde iki rekât namaz kılar, ilk rekâtında Mülk sûresini, ikincisinde ise Secde sûresini okurdu. Namazı bitirdikten sonra Allah'a hamd ve sena eder, sonra Allah'ın (c.c) yedi ismiyle dua ederek şöyle derdi: "Yâ Kadim (ezeli olan), yâ Hafî (gözlerden gizli olan), yâ Dâim (ebedi), yâ Ferd (tek ve eşsiz olan), yâ Vetr (tek), yâ Ehad, yâ Samed (her varlığın dayanağı)" Başına bir bela ve sıkıntı geldiğinde de başka yedi isimle dua ederek şöyle derdi: "Ya Hayy, yâ Kayyum, yâ Allah, ya Rahmân, ya Zelcelali ve'l-ikram, ya nure's-semavati ve'l-ardı ve mâ beynehuma Rabbu'l-Arşi'l-Azim, ya Rabb!"[487] Bu çok garip bir rivayettir.

"Hani İsrâiloğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim." Yani, onların sana zarar vermekten engelleyişimi hatırla. Hani onlara, Allah katından kendilerine gönderilmiş nebî ve elçi olduğuna dair kat'i delil ve hüccetlerle gittiğinde seni yalanlanmış ve sihirbazlıkla suçlamışlar, seni öldürmek ve çarmıha germeye çalışmışlardı da ben seni onlardan kurtarmış, katıma yükseltmiş, pisliklerinden temizlemiş, şerlerinden korumuştum. Bu gösteriyor ki, Allah (c.c), ona bu sözlerle nimetlerini hatırlatmasını en alt semaya yükselttikten sonra yapmıştır veya âhirette yapacaktır. Burada geçmiş zaman kipiyle ifade etmesi bunun şüphe götürmeyecek bir kesinlikte gerçekleştiğine delalet etmektedir. Bu husus Allah'ın, elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i haberdar ettiği gaybın sırlı bilgilerindendir.

"Hani havarîlere, 'Bana ve Peygamberime iman edin' diye vahyetmiştim." Burada da İsa (a.s)'a ihsan ve lütuf hatırlatması vardır. Zira, Allah (c.c) onlara arkadaşlar ve yardımcılar nasip etmiştir. Sonra, kimine göre buradaki vahiy ilham manasındadır; "Mûsâ'nın annesine, 'Çocuğu emzir...' diye vahyetmiştik" âyetinde olduğu gibi. Bu ihtilafsız ilham türünden vahiydir. Şu âyetteki de bu türdendir: *"Rabbin bal arısına, 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir' diye vahyetti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki,*

487 Bu asılsız ve sahih olmayan bir rivayettir. Anlaşılan o ki uydurmadır, hatta eski mukaddes kitaplarda bile geçmemektedir. Çünkü Hüzeyl tabiinin küçüklerindendir ve bunu kimden duyduğunu söylememiştir.

Scanned with CamScanner

onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır." (Nahl, 68-69) Seleften bazıları da "Hani havarîlere, 'Bana ve Peygamberime iman edin' diye vahyetmiştim" buyruğu hakkında böyle demişlerdir. Yani, onlara böyle ilham edildi, onlar da kendilerine ilham edileni yaptılar. Hasan-ı Basrî (rh.a), "Allah (c.c) onlara bunu ilham etti" demiştir. Süddî, "Allah onu kalplerine atmıştı" demiştir. Cümlenin mânâsının şöyle olması da mümkündür: "Senin vasıtanla onlara vahyetmiştim (vahyimizi ulaştırmıştık); onları Allah'a ve elçisine imana çağırmıştın ve onlar da çağrına cevap vermişler, sana uymuş ve tâbi olmuşlar, "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.

Havarilerin Gökten Sofra İnmesini İstemeleri:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

112. Hani havarîler, "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.

113. Onlar, "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi.

114. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.

Scanned with CamScanner

115. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!

Tefsiri:

Âyetlerde anlatılan sofra kıssasıdır. sûre de buna nispet edilerek "Mâide (sofra) sûresi" adını almıştır. Bu Allah'ın (c.c) İsa (a.s)'a minnet ettiği hususlardandır. Zira sofra indirmesi için dua ettiğinde kabul etmiş ve onu müthiş bir âyet, mucizevi bir delil ve kat'i bir hüccet olarak indirmiştir. Bazı imamlar sofra kıssasının İncil'de zikredilmediğini, Hıristiyanların onu yalnızca Müslümanlardan öğrendiklerini söylemişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Hani havarîler", İsa (a.s)'ın takipçileri *"şöyle demişlerdi: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?"* Çoğunluk هل يستطيع (yapabilir mi?) fiilini ("İndirebilir mi" ifadesinin Arapça orijinali "indirme yapabilir mi?" şeklindedir), bu şekilde okumuştur. Diğerleri ise "تستطيع" (sen yapabilir misin?) şeklinde okumuşlardır ki ona göre mânâsı "Rabbinden isteyebilir misin?"dir.

Mâide üzerine yemek konan sofraya denir. Bazıları şöyle demişlerdir: Onlar sofrayı fakir ve muhtaç durumda olduklarından dolayı istemişlerdi. Her gün yiyip beslenecekleri, böylece ibadet için kuvvet bulacakları bir sofra istemişlerdi.

"İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun, cevabını vermişti." Yani, İsa (a.s) onlara şöyle cevap vermişti: "Allah'tan korkun ve bunu istemeyin. Çünkü sizin için bir fitne olabilir. Eğer iman etmiş kimselerseniz rızk ararken Allah'a (c.c) tevekkül edin."

"Onlar demişlerdi ki: İstiyoruz ki ondan yiyelim", yani bizim o sofraya ihtiyacımız var. *"Kalplerimiz mutmain olsun."* Gökten bize rızk olarak inişini gördüğümüzde kalplerimiz mutmain olsun. *"Bize doğru söylediğini bilelim"*, yani sana olan imanımız ve Peygamberliğinin hak olduğuna dair bilgimiz kuvvetlensin. *"Ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım."* Onun Allah (c.c) katından bir mucize, senin Peygamberliğine ve getirdiklerin konusunda doğru olduğuna dair delil ve hüccet olsun.

"Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram", Süddî der ki: Yani, sof-

Scanned with CamScanner

ranın indiği günü bizim ve bizden sonrakilerin yücelttiği bir bayram günü yapalım. Süfyân-ı Servi, "Yani, onda ibadet edeceğimiz bir gün olsun" demiştir. Katâde, "Onlar kendilerinden sonra gelenler için bayram günü olmasını kastetmişlerdi" demiştir. Selman-ı Farisi'den, "Yani, bizim ve bizden sonrakiler için öğüt olsun" dediği rivayet edilmiştir. Bu, "ilkimizden sonuncumuza kadar hepimize yetsin" diye de tefsir edilmiştir. *"Ve senden bir âyet olsun."* Yani, senin, her şeye gücünün yettiğine ve duamı kabul ettiğine dair koyduğun bir delil olsun ki senden tebliğ ettiğim hususlarda beni tasdik etsinler. *"Bizi"* zahmetsiz ve meşakkatsiz bir rızıkla katından *"rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."*

"Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse", Yani: Ey İsa! Senin ümmetinden her kim onu yalanlar ve inatla reddetmeye kalkışırsa "kâinatta" yaşamakta olduğunuz zamanınızın dünyasında *"hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!"*

Yüce Allah bu mânâda yine şöyle buyurur: *"Kıyâmetin kopacağı gün de, 'Firavun ailesini azabın en çetinine sokun' (denilecek)!"* (Mü'min, 46) Bir âyette de, *"Şüphe yok ki münafıklar Cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın"* (Nisâ, 145) buyurur. Nitekim İmam Taberî'nin, Ebû Muğîre el-Kavvas'tan rivayetine göre Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Kıyâmet gününde en şiddetli azap görecek insanlar şu üç sınıftır: münafıklar, sofra isteyenlerden onu inkâr edenler ve Firavun hanedanı.

Havarilere İndirilen Sofra Konusunda Selef-i Sâlihinden Yapılan Rivayetler:

İmam Taberî, Ukayl'dan şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle anlatırdı: Hz. İsa (radıyallâhu anh) havarîlere, "Allah için otuz gün oruç tutmak, sonra O'na (c.c) dua ettiğinizde istediğinizi size vermesini ister misiniz? Çünkü çalışanın ücreti kendisi için çalıştığı kimsenin üzerindedir" dedi. Onlar da dediğini yaptılar. Sonra, "Ey hayır öğreticisi! Bize 'çalışanın ücreti kendisi için çalıştığı kimse üzerindedir' dedin ve bize otuz gün oruç tutmamızı emrettin. Biz de yaptık. Biz kime otuz gün çalıştıysak, bitirir bitirmez bize yemek yedirirdi. Şimdi de Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" dediler. İsa (a.s), "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını verdi. Onlar, "Ondan yiye-

Scanned with CamScanner

lim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: 'Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.' Allah da şöyle buyurdu: *"Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!"* (Mâide: 112-115).

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) sonra şöyle dedi: Ardından melekler gökten üzerinde yedi balık ve yedi ekmek bulunan bir sofrayla geldiler ve onu önlerine koydular. Ondan insanların sonuncusu ilkinin yediği gibi yedi. İmam Taberî böyle rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim de Ukayl'ın İbn Şihab'tan, onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle benzer bir ifadeyle zikretmiştir.

İbn Ebî Hâtim, İbn Şihab'tan ayrıca İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle anlattığını nakletmiştir: Havarîler Hz. İsa (radıyallâhu anh)'a, "Allah'a dua et de bize bir sofra indirsin" dediler. Sonra melekler bir sofrayı taşıyarak indirdiler. Üzerinde yedi balık ile yedi ekmek vardı. Önlerine koydular. Ondan insanların sonuncusu ilkinin yediği gibi yedi.

[2849] İbn Ebî Hâtim, Ammar b. Yasir (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Gökten sofra indi. Üzerinde ekmek ile et vardı. Hainlik yapmamaları ve yarın için bir şey almamaları emredildi. Onlar ise hainlik ettiler, sofradan bir şeyler götürdüler ve sakladılar. Bunun üzerine maymun ve domuz haline dönüştürüldüler."*[488] Bunu Taberî de Hasen b. Kazaa'dan böyle rivayet etmiştir. Taberî daha sonra Ammar'dan şöyle rivayet etmiştir: Sofra indi. Üzerinde Cennet meyvelerinden bir meyve vardı. Hainlik etmemeleri, gizlememeleri ve saklamamaları emredildi. Fakat onlar hainlik yaparak sofradan yiyecek alıp gizlediler ve sakladılar. Allah (c.c) da onları maymun ve domuzlara çevirdi.

488 Doğrusu bu hadis-i şerif değil Ammar'ın sözüdür. Tirmizî (3061) ve Taberî (13006) Ammar'ın rivayeti olarak zikretmişlerdir. Tirmizî: Birçok kişi Saîd'in Katâde'den, onun Hilas'ten, onun da Ammar (radıyallâhu anh)'tan onun kendi sözü olarak rivayet etmişlerdir. Bu Hasan b. Kazaa'nın rivayetinden -yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet edilen rivayetten- daha sahihtir. Bildiğimize göre merfû rivayetin aslı yoktur. Taberî (13018) bunu Ammar'dan mevkûf ve muttasıl olarak rivayet etmiştir. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ki doğrusu da budur. Merfû ise Tirmizî 'nin söylediği gibi sahih değildir.

Scanned with CamScanner

İmam Taberî, Icl oğullarından bir adamdan şöyle rivayet eder: Ammar b. Yasir (radıyallâhu anh)'ın yanında namaz kıldım. Bitirince bana, "İsrâiloğullarının sofrasının nasıl olduğunu biliyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. Şöyle anlattı: "Onlar Meryem oğlu İsa (a.s)'dan üzerinde sürekli yiyecekleri ve hiç bitmeyecek yiyecekler bulunan bir sofra istediler." Onlara, "Siz gizlemediğiniz, hainlik etmediğiniz ve sofradan bir şey kaldırmadığınız sürece sofra kurulu kalacak. Eğer öyle yaparsanız ben size dünyada kimseye azap etmediğim şekilde azap edeceğim" denildi. Bir gün geçmeden gizlemeye, sofradan kaldırmaya ve kaçırmaya başladılar. Bunun üzerine kâinatta kimseye azap edilmediği kadar azap edildiler. Siz de ey Araplar, develerin ve koyunların peşinde giden bir toplumdunuz. Allah (c.c) size soyunu sopunu bildiğiniz bir Peygamber gönderdi. O da size Arap olmayanlara hâkim olacağınızı haber verdi, altın ve gümüşü biriktirmekten men etti. Allah'a yemin olsun ki, onları biriktirmeye başladığınızda bir gece ve gündüz geçmeden Allah (c.c) size elim bir azap verecektir.

Taberî, İshâk b. Abdullah'tan şöyle rivayet etmiştir: Meryem oğlu İsa (a.s)'a inen sofrada yedi ekmek ve yedi balık vardı. Onlardan diledikleri kadar yiyorlardı. Bazıları "Belki yarın inmez" diyerek ondan çalınca sofra kaldırıldı.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. İsa (a.s) ile havarilere üzerinde ekmek ile balık bulunan bir sofra indi. Ne zaman isteseler oturup ondan yiyorlardı. İkrime ve Miksem'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetinde şöyle geçmektedir: Sofrada balık ve ekmek vardı. Mücâhid der ki: O yemekti ve nereye konsalar oraya inerdi. Abdurrahman Sülemi, "İnen sofrada ekmek ve balık vardı" demiştir. Atiyye el-Avfî, "Sofrada her türlü yiyeceğin tadını bulunduran balık vardı" demiştir. Vehb b. Münebbih de şöyle demiştir: Allah (c.c) sofrayı gökten İsrâiloğullarına indirdi. Her gün sofraya Cennet meyvelerinden bir şeyler iniyordu. Türlü meyvelerden diledikleri kadar yediler. Sofraya dört bin kişi birden oturuyordu. Onlar yiyince Allah (c.c) sofrayı bir o kadar insan için tekrar donatıyordu. Bu bir süre devam etti. Vehb b. Münebbih der ki: Allah (c.c) onlara arpa ile balık gönderdi ve etrafını bereketle donattı. Bir topluluk gelip yiyor ve çıkıyor, sonra başka bir grup geliyor ve yiyip çıkıyordu. Hepsi yediği halde sonunda sofrada yiyecekler arttı.

Scanned with CamScanner

Müslim, Saîd b. Cübeyr'den şöyle nakleder: Sofraya et dışında indi. Süfyân-ı Sevrî senediyle Meysere'den şöyle nakleder: İsrâiloğullarına sofra açıldığında onlara et dışında her tür yiyecek geliyordu. İkrime'den şöyle nakledilir: Sofranın ekmeği pirinç ekmeği idi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim, Selman el-Hayr'dan şöyle nakleder: Havarîler İsa (a.s)'dan sofra isteyince o bunu çok kötü karşıladı ve "Allah'ın size yeryüzünde lütfettiği rızıklarına kanaat edin, gökten sofra istemeyin. Çünkü o size inerse Rabbinizden aleyhinize bir hüccet olur. Semud kavmi de Peygamberlerinden bir mucize istediklerinde helâk olmuşlardı. Onda imtihan edilmişler ve helâkları ondan olmuştu. Fakat İsrâiloğulları ısrarla sofra indirmesini istediler. O yüzden, "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun..." dediler. İsa (a.s) onların ısrarı sebebiyle dua etmekten başka bir çarenin olmadığını görünce üzerindeki yünlü elbiseyi çıkarıp siyah kıldan bir elbise, kıldan bir cüppe ve yine kıldan aba giydi. Abdest aldı, gusletti ve namazgâhına girip Allah'ın (c.c) dilediği kadar namaz kıldı. Namazı bitirince kıyama kalkıp kıbleye yöneldi. İki ayağını yan yana getirerek saf bağladı. Ayak kemiklerini bitiştirdi, parmakları aynı hizaya getirdi. Ellerini göğsüne götürüp sağ elini sol elinin üstüne koydu. Gözlerini kapattı ve huşuyla başını öne eğdi. Sonra ağlayarak gözlerinden yaşlar indi. Sürekli gözyaşları yanaklarına doğru akıyor, sakalının ucundan damlıyordu. Huşuyla ağlamasından gözlerinden inen yaşlar toprağı ıslattı. Onu görünce, "Allah'ım! Ey Rabbimiz. Bize gökten bir sofra indir" diye dua etti. Bunun üzerine Allah (c.c) biri üstte diğeri altında bulunan iki bulut arasından kırmızı bir sofra indirdi. Havarîler göğü delerek yanlarına inen o sofraya bakıyorlardı. İsa (a.s) Allah'ın (c.c) onlara koştuğu şartlar hakkındaki korkusundan ağlıyordu. Bu şartlar arasında indikten sonra onu inkâr edenleri Allah'ın (c.c) kâinatta kimseye etmediği kadar azap edeceği vardı. Olduğu yerde Allah'a dua ediyor ve "İlahi! Sofrayı onlara rahmet kıl, azap kılma. İlâhi, senden nice harikalar istedim de bana verdin. İlâhi, bizi sana şükreden kimseler eyle. Allah'ım! Onu gazabından ve ceza olarak indirmiş olmandan sana sığınırım. İlâhi, onu selâmet ve afiyet kıl, fitne ve işkence kılma!" diyordu. O bu şekilde duaya devam ederken sonunda sofra gelip İsa (a.s) ve havarîlerin önüne gelip durdu. Havarîler daha önce benzerini almadıkları hoş bir koku alıyorlardı. İsa (a.s) ve havarîler, beklenmedik şekilde kendilerini rızıklandırdığından dolayı Allah'a şükür olarak secdeye

Scanned with CamScanner

kapanıyorlardı. Allah (c.c) bunda onlara hayret ve ibret verici büyük bir mucize göstermişti. Yahudiler de gelip izlediler. Fakat bu onları keder ve hüzne boğan hayret verici bir şey gördüler. Sonra büyük bir kin içinde oradan ayrıldılar. İsa (a.s), havarîler ve arkadaşları sofraya gelip etrafında oturdular. Sofrada onu kapatan ve örtü vardı. İsa (a.s) "Bu örtüyü sofradan kaldırmaya en cesaretlimiz, kendine en güvenen ve Rabb'i katında sınav notu en iyi olanımız kim ise bu mucizenin üstünü açsın ki onu görelim, Rabbimize hamd edelim, adını zikredelim ve bize lütfettiği rızkından yiyelim" dedi. Havarîler, "Ey Allah'ın ruhu ve sözü! Sen buna ve sofrayı açmaya en layık ve en yetkilimizsin" dediler. Bunun üzerine İsa (a.s) kalktı ve yeniden abdest aldı. Sonra namazgâhına gidip belli sayıda rekât namaz kıldı. Sonra uzun uzadıya ağladı. Onu açmasına izin vermesi, kendisine ve kavmine bereket ve rızk yapması için Allah'a dua etti. Sonra gidip sofraya oturdu ve sofranın örtüsünü aldı. "Rızıklandıranların en hayırlısı olan Allah'ın adıyla!" diyerek sofrayı açtı. Bir de ne görsünler; sofrada, pişmiş koca bir balık var! Üzerinde pullar, içinde kılçıklar yoktu ve ondan yağ akıyordu. Etrafında pırasa dışında çeşitli sebzeler vardı. Baş tarafında sirke, kuyruk tarafında tuz vardı. Sebzelerin etrafında beş ekmek vardı. Ekmeklerden birinin üzerinde zeytin, diğerinde hurmalar, diğerinde de beş tane nar vardı. Havarîlerin başı Şem'un İsa (a.s)'a, "Ey Allah'ın ruhu ve kelimesi, bu dünya yemeği midir, yoksa Cennet yemeği midir?" dedi. İsa (a.s), "Sizin gördüklerinizden ibret alma ve meseleleri eşiştirmeyi bırakmanızın zamanı gelmedi mi? Hakkınızda en korktuğum şey bu mucizeden dolayı cezalandırılmanızdır" dedi.

Şem'un, İsrâil'in ilâhına yemin olsun ki ey sıddık kadının oğlu ben bununla soru sormak istememiştim, dedi. İsa (a.s), "Görmekte olduğunuz bu yemek ne Cennet yemeklerinden, ne de dünya yemeklerindendir. O yalnızca, Allah'ın (c.c) galip ve ezici gücüyle 'ol!' demesiyle havada yoktan yarattığı şeydir. O da bir göz kırpmasından daha hızlı bir şekilde meydana gelmiştir. İstediğiniz bu sofradan Allah'ın adıyla yiyin ve bundan dolayı Rabbinize hamd edin ki size vermeye devam etsin, daha da artırsın. Şüphesiz O her şeye gücü yeten ve şükrün karşılığını verendir" dedi.

Onlar, "Ey Allah'ın ruhu ve kelimesi, senden bize bu mucize içinde bir mucize göstermeni istiyoruz" dediler. İsa (a.s), "Sübhânallâh! Bu mucizede gördükleriniz size yetmiyor mu ki onda başka bir âyet daha istiyorsunuz?"

Scanned with CamScanner

dedi. İsa (a.s) sonra elini balığa uzattı ve "Ey balık! Allah'ın izniyle önceki diri haline dön!" dedi. Allah (c.c) onu kudretiyle diriltti. Balık yerde çırpınmaya başladı ve Allah'ın izniyle taze ve diri hale geldi. Aslan gibi oynuyor, ışıldayan gözü dönüyordu. Pulları da bedenine geri dönmüştü. Orada bulunanlar korkarak kaçıştılar. İsa (a.s) onların bu halini görünce, "Ne oluyor size! Mucize istiyorsunuz, Rabbiniz size gösterince de hoşlanmıyorsunuz? Yaptıklarınızdan dolayı cezalandırılacağınızdan ne kadar çok korkuyorum" dedi. Sonra, "Ey balık! Allah'ın izniyle önceki haline geri dön" dedi. O da ilk yaratılıştaki haline geri döndü. Havarîler İsa (a.s)'a, "Ey Allah'ın ruhu, ondan ilk yiyen kimse sen ol. Sonra biz yeriz" dediler. İsa (a.s), "Bundan Allah'a sığınırım. Yemeye onu isteyen başlasın" dedi. Havarîler ve dostları Peygamberlerinin ondan yemeye yanaşmadığını görünce bunun inişinin Allah'ın bir gazabı, onu yemenin Allah'ın bir azabı olmasından korktular ve onlar da yemekten kaçındılar. Onların bu halini gören İsa (a.s) sofraya fakirleri ve yatalak hastaları çağırdı. Onlara, "Rabbinizin rızkı ve Peygamberinizin duası olan bu yemekten yiyin. Onu size indiren Allah'a hamd edin. Böylece bunun nimeti size, cezası başkalarına olsun. Yemeye besmeleyle başlayın ve Allah'a hamd ile bitirin" dedi.

Onlar da dediğini yaptılar. Sofradan erkek ve kadın olmak üzere bin üç yüz kişi yemek yedi. Her biri sofradan karnı doymuş olarak ve geğirerek kalkıyordu. İsa (a.s) ve havariler sofraya baktıklarında, onun gökten indiği gibi durduğunu ve hiçbir şey eksilmediğini gördüler. Sonra sofra bakışları arasında göğe kaldırıldı. Ondan yiyen her fakir zengin oldu, her yatalak hasta iyileşti. Bunlar dünyadan göç edene kadar hayatları boyunca zengin ve sağlıklı oldular. Ondan yemek istemeyen havarîler ve arkadaşları ise öyle pişman oldular ki dudakları sulandı. Ölünceye kadar da onun hasreti içlerinde kaldı. Daha sonraları sofra indiği vakit İsrâiloğulları dört bir yandan büyük bir kalabalıkla akın ederdi. Zengin fakir, küçük büyük, hasta sakat herkes birbirine girerdi. Bunun üzerine sofra bir gün inip bir gün inmemeye başladı. Kırk gün böyle devam ettiler. Güneş doğup yükseldiğinde iniyor, sürekli açık kalıp ondan yeniyor, sofradan kalkınca sofra Allah'ın izniyle göğe çekiliyor, onlar da onu gölgesi gökte kaybolana kadar izliyorlardı. Sonra Allah (c.c) Peygamberi İsa (a.s)'a, "Sofradaki rızkımı yetimlere, fakirlere ve hastalar yedir, ondan zenginlere verme!" diye vahyetti. Hz. İsa (a.s) böyle yapınca zenginler şüp-

Scanned with CamScanner

heye düştüler ve bunu inkâr ettiler. Hatta onda kendilerinden şüphelendiler, insanlara şüphe ve vesvese verdiler. Hakkında insanlar arasında çirkin ve kötü şeyler yaydılar.

Şeytan istediğini bulmuş bir halde onlara geldi ve kuşkucuların kalplerine vesveselerini gönderdi. Sonunda İsa (a.s)'a, "Bize sofrayı, gökten inişini söyle. O hak mıdır?" dediler. Çünkü, ondan çok sayıda insan şüpheye düşmüştü. İsa (a.s), "Mesih (a.s)'ın ilâhına yemin olsun ki helâk oldunuz. Rabbinizden sofra istemesi için Peygamberinizden istekte bulundunuz. Peygamber istediğinizi yapıp Allah (c.c) da sofrayı size rahmetiyle ve sizi rızklandırmak için indirince, onda size mucizeler ve ibretler gösterince de onu yalanladınız ve şüphe ettiniz. Şimdi size azabı müjdelerim. Zira, Allah size merhamet etmezse o size inecektir" dedi. Allah (c.c) İsa (a.s)'a, "Ben koşmuş olduğum şart gereği yalanlayanları azabımla yakalayacağım. Ben indikten sonra sofrayı inkâr edenleri kâinatta kimseye yapmadığım bir azapla azaplandıracağım" diye vahyetti. Ondan şüphe duyanlar en iyi ve rahat halde yataklarına uzandıktan sonra gecenin sonunda Allah (c.c) onları domuzlara dönüştürdü. Böylece çöplüklerde pislikler eşelemeye başladılar.[489] Bu çok garip bir rivayettir. İbn Ebî Hâtim bunları kesik olarak vermiş, ben kıssanın akışı bozulmayıp bir bütünlük arz etmesi için bunları toplayıp birlikte verdim. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bütün bu rivayetler sofranın İsa (a.s)'ın duasının kabul edilerek O'nun zamanında indiğini göstermektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerinin zahirinden de böyle anlaşılmaktadır. Zira onda, "Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim" buyrulmaktadır.

Bazıları ise, "Sofra indirilmedi" demişlerdir. Nitekim Leys b. Ebî Süleym, Mücâhid'den, "Gökten donatılmış bir sofra indirebilir mi?" buyruğu hakkında, "Bu verilmiş bir misaldir. Hiçbir şey inmemiştir" dediğini rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim ve Taberî rivayet etmişlerdir. Taberî sonra İbn Cüreyc kanalıyla Mücâhid'den şöyle rivayet etmiştir: Üzerinde yiyecek bulunan

489 Bu haber kitap ehlinden alınma olup hiçbir delil teşkil etmez. Râvîlerden Abdulkuddus el-Abderi meçhuldür. İsmail b. Ebî Üveys'ten ise Yahyâ b. Maîn bir rivayette sika, bir rivayette zayıf, üçüncü bir rivayette ise "hadis hırsızlığı yapar" diye bahsetmiştir. Bunun Vehb b. Münebbih'ten olması zayıf olmasına yeter. Zira, bilindiği gibi o eskilerin kitaplarından nakleder. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

bu sofrayı inkâr etmeleri durumunda kendilerine azap ineceği bildirilince, onun indirilmesini kabul etmediler. Taberî, Hasan-ı Basrî'den, onun "sofra inmedi" dediğini rivayet etmiştir. Katâde'den şöyle rivayet etmiştir: Hasan-ı Basrî şöyle derdi: Onlara, "Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!" denilince, "Bizim ona ihtiyacımız yoktur" dediler. Bunun üzerine sofra inmedi. Mücâhid ve Hasan-ı Basrî'den yapılan bu rivayetlerin senetleri sahihtir. Hıristiyanların bu olayı bilmemeleri ve kitaplarında bulunmaması bunu desteklemektedir. Böyle bir şey olsaydı, bu onun nakledilmesi için büyük bir sebep olur, kitaplarında da mütevatir derecesinde bulunur, en azından birkaç rivayet şeklinde yer alırdı. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Fakat cumhur sofranın indirildiği görüşündedir. Taberî de bunu seçmiş ve şöyle demiştir: "Çünkü Allah, 'Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!' buyurdu. Allah'ın vaad ve tehdidi ise haktır, gerçektir."

Doğrusunu Allah daha iyi bilir ya, doğru olan görüş de budur. Nitekim seleften ve başkalarından nakledilen haber ve eserler buna delalet etmektedir. Tarihçiler de Emevilerin Mağrip (Kuzey Afrika) fetihleri başkumandanı Mûsâ b. Nusayr'ın bu sofrayı Mağrip'te inciler ve enva-i çeşit mücevherat ile donatılmış halde bulduğunu kaydetmişlerdir. Mü'minlerin emiri ve Dımeşk camisini yaptıran Velid b. Abdulmelik onu getirmesi için haber göndermiş, ancak yoldayken Velid ölmüş, bunlar sonraki halife kardeşi Süleyman b. Abdulmelik'e getirilmiştir. İnsanlar onu görmüşler ve değerli yakutlar ve eşsiz mücevherlerden dolayı hayrete düşmüşlerdir. Bu sofranın Hz. Süleyman (a.s)'ın sofrası olduğu da söylenir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2850] İmam Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet eder: Kureyşliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Rabbine bize Safa tepesini altına dönüştürmesi için dua et de sana iman edelim" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Söylediğinizi yapacak mısınız?"* dedi. "Evet" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de dua etti. Cebrâil (a.s) gelerek şöyle dedi: "Rabb'in sana selâm ediyor ve diyor ki: "Sen istiyorsan Safa tepesi onlar için altın tepeye dönüşsün. Ondan sonra onlardan kim inkâr ederse ona, kâinatta hiç kimseye azap etmediğim kadar azap ederim. İstersen de onlar için tevbe ve rahmet kapısını açarım." Hz. Peygamber

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır, tevbe ve rahmet kapısını tercih ediyorum"* buyurdu.[490] Bunu Ahmed b. Hanbel, İbn Merdûyeh ve Hâkim (Müstedrek'te) Süfyân-ı Sevrî'nin nakliyle rivayet etmişlerdir.

Âhirette Allah (c.c) İle İsa (a.s) Arasında Geçecek Başka Bir Konuşma:

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

116. Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilâh bilin, diye sen mi dedin?" buyurduğu zaman o: Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin.

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat et-

490 Ahmed b. Hanbel 1/242; Hâkim, 1/53, hadis no: 174; Taberânî, 12736. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (17496), "Taberânî'nin râvileri sahih hadis râvîleridir" demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) olaya şahit olmamıştır. Fakat sahabilerin mürsel rivayetleri cumhûra göre sahihtir. Fakat metin mânâ bakımından gariptir. Çünkü bilindiği gibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara Peygamberliğine delalet eden mucizeler getiriyordu. Bununla birlikte onu yalanlıyorlardı. Üstelik ellerini semaya kaldırarak dua etmiş fakat kabul olunmamıştı. Bu istedikleri gerçekleşse bile daha başka isteklerde bulunacaklardı.

Scanned with CamScanner

tirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

118. Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.

Tefsiri:

Bu da yüce Allah'ın kıyâmet gününde kulu ve elçisi Meryem oğlu İsa (a.s)'a onu ve annesini ilâh edinenlerin yanında yapacağı hitaptır. *"Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilâh bilin, diye sen mi dedin? buyurduğu zaman..."* Bu Hıristiyanlara tehdit ve onları herkesin önünde azarlama ve paylamadır. Katâde ve başkaları böyle demişlerdir. Katâde buna Allah'ın (c.c) daha sonraki "Bu, sadıkların sıdkının fayda vereceği gündür" buyruğunu delil gösterir. Süddî ise bu hitabın ve cevabının dünyada gerçekleştiğini söylemiştir. Taberî, "Doğru olan da budur. Bu, Allah (c.c) onu göğe yükselttiğinde olmuştur" demiştir. Taberî buna iki hususu delil gösterir. Birincisi: Konuşmalar geçmiş zaman kipindedir. İkincisi: İsa (a.s)'ın, "Eğer kendilerine azap edersen" ve "Eğer onları bağışlarsan" ifadeleridir. Fakat iki delil de isabetli değildir. Çünkü kıyâmet günüyle ilgili pek çok hâdise kesinliğine ve varlığına delalet etmesi için geçmiş zaman kipiyle ifade edilmiştir. "Eğer kendilerine azap edersen onlar senin kullarındır" sözüyle İsa (a.s) onlarla alakasının olmadığını söylemekte ve meseleyi Allah'ın dilemesine bırakmaktadır. Bunun şarta bağlanması ise benzer âyetlerde de olduğu gibi, gerçekleşmesine delalet etmez. Katâde ve aynı görüşte olanların söyledikleri bunun kıyâmet gününde Hıristiyanların herkesin önünde tehdit edilmeleri, azarlanmaları ve paylanmaları için yapılacağı görüşü daha kuvvetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2851] Nitekim bu konuda bir de hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Hâfız İbn Asâkir, Ömer b. Abdulaziz'in hadiste sağlam olan kölesi Ebû Abdullah'ın biyografisinde ondan şöyle nakleder: Ben, Ebû Bürde'nin Ömer b. Abdulaziz'e, babasından işittiği şu hadisi naklederken duydum: Kıyâmet gününde Peygamberler ve ümmetleri huzura çağrılırlar. Sonra İsa (a.s) çağrılır. Allah (c.c) O'na (a.s) nimetlerini hatırlatır. O da ikrar eder. Allah (c.c) "Ey İsa! Sana ve annene verdiğim nimetimi hatırla..." der. Sonra, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilâh bilin, diye sen mi dedin" diye sorar. İsa (a.s) da böyle bir söy-

Scanned with CamScanner

lemediğini ifade eder. Sonra Hıristiyanlar getirilirler ve bu onlara da sorulur. Onlar "Evet. O bize böyle emretti" derler. İsa (a.s)'ın saçı uzar ve her bir melek başındaki ve bedenindeki saç ve kıllardan birini alır. Onları Allah'ın (c.c) huzurunda bin yıl boyunca diz çöktürür. Sonunda aleyhlerine olan hüccet ortaya konulur, karşılarına (aleyhte bir delil olarak) haç dikilir ve Cehenneme sürülürler."[491] Bu garip ve aziz bir hadistir.

"Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz..." Hz. İsa (a.s), mükemmel bir cevabı tam bir edep içerisinde söylemeye muvaffak kılınmıştır.

[2852] Nitekim İbn Ebî Hâtim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İsa (a.s)'a hücceti ilham edildi, Allah (c.c) ona şöyle seslendi: "Allah, Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilâh bilin' diye sen mi dedin, buyurduğu zaman..." Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"İşte o vakit Allah İsa (a.s)'a ne cevap vereceğini ilham etti. 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz...'"* Bunu Süfyân-ı Sevrî, Tâvûs'tan ayrıca Ma'mer kanalıyla da rivayet etmiştir.

"Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin." Yani, şayet benden böyle bir şey sadır olmuş olsa sen onu bilirdin ey Rabbim. Çünkü, söylediğim, içimden niyetlendiğim ve içimden gizlediğim hiçbir şey sana gizli kalmaz. O yüzden ardından şöyle demiştir: *"Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin. Ben onlara, ancak bana"* tebliğ etmemi *"emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim."* Yani, aralarında iken yapmakta oldukları şeylere tanık oluyor ve biliyordum "Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin."

[2853] Ebû Dâvûd Tayâlisî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün kalktı ve bize nasihat ederek şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Siz, Allah'ın huzuruna yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak çıkarılacaksınız!"* buyurdu. Ardından şu âyeti okudu: *"Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak, diriltmeyi de Biz gerçek-*

491 Batıldır, aslı yoktur. Sadece İbn Asâkir'in rivayet etmiş olması da batıl olduğunun göstergesidir.

Scanned with CamScanner

leştiririz." (Enbiyâ, 104) Sonra sözlerine şu şekilde devam etti: *"Kıyâmet günü ilk olarak elbise giydirilecek olan Hz. İbrâhim'dir. Kulağınızı açın ve beni dinleyin! O gün ümmetimden bazı insanlar getirilecek. Sonra onlar, sol tarafa sevk edilecek. Ben hemen, "Ya Rabbi! Onlar benim ashabım!" diyeceğim. Bana, "Onların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun ki?" şeklinde cevap verilecek. Ben de salih kulun (İsa (a.s)) söylediği gibi, "İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerinde kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerinde gözetleyici yalnız Sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin" diyeceğim. O an şöyle denecektir: Bu kimseler, sen aralarından ayrıldıktan sonra topukları üzerine geri döndüler (dinden çıktılar)."*[492] Bunu İmam Buhârî de rivayet etmiştir.

"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin, dedi." İsa (a.s)'ın bu sözünde meseleyi tamamen Allah'ın isteğine bırakmaktadır. Zira, Allah dilediğini dilediği gibi yapandır. Yaptığından kimseye hesap vermez, kullarsa hesap verirler. Bu ifadede İsa (a.s) ayrıca Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne (a.s) karşı yalan uyduran, Allah'a (c.c) ortak, eş ve çocuk nispet eden Hıristiyanlardan uzak olduğunu ilan etmektedir. Allah onların söylediklerinde münezzeh ve yücedir.

Bu âyetin büyük bir önemi vardır ve hayret bir şeyi haber vermektedir. Hadis-i şerifte de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabaha kadar namazda bunu tekrarladığı geçmektedir.

[2854] Zira İmam Ahmed b. Hanbel, Cesere el-Amiriyye kanalıyla Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece namaz kıldı ve sabaha kadar rükû ve secdede şu âyeti okudu: *"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin."* Sabah olunca, "Ya Rasûlallah! Sabaha kadar bu âyeti okudun; rüku ve secdeni bununla yaptın?" dedim. *"Ben Rabbimden ümmetim için şefaat hakkı istedim. O da bana verdi. İnşallah o Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimselere ulaşacak"* buyurdu.[493]

---

492 Buhârî, 4625; Müslim, 2860; Tirmizî, 1423; Nesâî, 4/114; Ahmed b. Hanbel, 1/229; Tayâlisî, 2638; İbn Hibbân, 7347.

493 Ahmed b. Hanbel, 5/149; İbn Ebî Şeybe, 7/439; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11161. Dicace kızı Cesre makbul biridir. Kudame de leyyindir.

Scanned with CamScanner

[2855] İmam Ahmed b. Hanbel, Rebeze kanalıyla Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yatsı namazında gelip insanlara namazı kıldırdı. Sonra bazı arkadaşları mescitte kalıp namaz kıldılar. Namaz kıldıklarını ve mescitte bulunduklarını görünce ayrılıp bineğinin yanına gitti. Onların orayı boşalttığını görünce yerine gidip namaza durdu. Ben gelip arkasına durdum. Bana sağına geçmemi işaret etti; ben de geçtim. Sonra İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) geldi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve benim arkama durdu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona da solunu işaret etti. O da soluna geçti. Üçümüz birlikte bu şekilde namaza durduk. Her birimiz kendi başına namaz kılıyor ve Allah'ın (c.c) okumasını dilediği kadar Kur'ân okuyordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân'dan bir âyetle namaz kıldı; sabah namazına kadar onu tekrarladı. Sabah olunca İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a dünkü yaptığının sebebini sormasını işaret ettim. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), "Kendisi anlatmadıkça ben bir şey sormam" diye işaret etti. Bunun üzerine ben, "Annem babam sana feda olsun ya Rasûlallah! Sende Kur'ân'ın tamamı varken gece boyu tek bir âyet okudun. Bunu bizden biri yapmış olsaydı ona kızardık" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ümmetim için dua ettim"* buyurdu. "Ne cevap aldın?" veya "Sana ne cevap verildi?" dedim. *"Öyle bir cevap aldım ki onlardan birçoğu ondan biraz haberdar olsalar namazı bırakırlardı"* buyurdu. "İnsanları müjdelemeyeyim mi?" dedim. *"Tamam, müjdele"* buyurdu. Ben hızlıca koştum. Bir taş atımlık mesafeye gitmiştim ki Ömer (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! Sen bunu insanlara haber verirsen ibadet etmeyi bırakırlar" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, *"Geri dön"* diye seslendi. Ben de geri döndüm. İşte o şu âyettir: *"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin"*[494]

[2856] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsa (a.s)'ın, "Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin, dedi" sözünü okudu. Sonra ellerini kaldırıp

494 Ahmed b. Hanbel, 5/170. Senedindeki Dicace kızı Cesre Daha önce geçtiği gibi makbul biridir. Kudame de leyyindir. Hadis bu lafızla münkerdir. Geçen hadis doğruya daha yakındır.

Scanned with CamScanner

"Allah'ım! Ümmetim!" dedi ve ağladı. Allah (c.c), "Ey Cebrâil, Muhammed'e git ve (Rabb'i daha iyi biliyor ama) 'Seni ağlatan nedir?' diye sor" buyurdu. Cebrâil (a.s) O'na geldi ve sordu. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) de söylediğini haber verdi. Bunun üzerine yüce Allah Cebrâil (a.s)'a şöyle buyurdu: "Ey Cebrâil, Muhammed'e git ve de ki: Şüphesiz biz ümmetin hususunda seni memnun edeceğiz, üzmeyeceğiz"

[2857] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün gelmedi ve yanımıza çıkmadı. Öyle ki hiç çıkmayacağını sandık. Çıkınca öyle bir secde yaptı ki orada ruhunun kabzedildiğini sandık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Başını kaldırınca şöyle buyurdu: *"Rabbim ümmetim hakkında bana danıştı ve "Onlara ne yapayım?" dedi. Ben de "Dilediğini yap ey Rabbim! Onlar senin yaratıkların ve kullarındır" dedim. İkinci kez danıştı. Ben aynısını söyledim. Bana, "Seni ümmetin hususunda mahçup etmeyeceğim" buyurdu ve bana, ümmetimden benimle Cennete ilk girecek kişilerin yetmiş bin olup, her biriyle birlikte yetmiş bin kişinin daha gireceğini, bunların hesaba çekilmeyeceğini müjdeledi. Sonra bana elçisini göndererek, "Dua et; kabul edileceksin. İste; verileceksin" buyurdu. Elçisine, "Rabbim isteğimi bana verecek mi?" dedim. "Beni sana ancak sana vermek için gönderdi" dedi. Ben, "Övünmek için söylemiyorum; Rabbim bana nice nimetler verdi. Geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışlamaktan geri kalmayıp bağışladı. Ben sağ ve sağlıklı yürümekteyim. Bana ümmetimin aç kalmayacağı, zelil halde olmayacağı ikramında bulundu. Bana Kevser'i verdi ki o Cennette benim Havz'ıma akan bir nehirdir. Bana izzet, yardım ve ümmetimin bir aylık önünden giden korku ve heybet lütfunda bulundu. Beni Cennete giren ilk Peygamber yaptı. Bana ve ümmetime ganimeti helâl kıldı. Bizden önceki ümmetlere zorlaştırdığı şeyleri bize helâl kıldı. Dinimizde bize hiçbir zorluk koymadı."*[495]

495 İmam Ahmed b. Hanbel (5/393) bu lafızla rivayet etmiştir. İbn Lehia'dan dolayı senedi zayıftır. Buna yakın ancak başka bir ifadeyle sahih olarak rivayet edilmiştir. Bazı kısımlarının sahih hadislerde şahidi vardır. Muhtemelen Heysemî'yi de Mecmau'z-Zevâid'de (16711) hadise hasen demeye bu itmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

O Gün Sadıkların Günüdür:

قَالَ اللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

119. (Bu konuşmadan sonra) Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.

120. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Allah ve elçisi adına yalan uyduran inkârcı Hıristiyanlardan beri olduğunu söyleyip onlar hakkındaki hükmü Allah'ın dilemesine bırakan İsa (a.s)'a cevaben şöyle buyuruyor: *"Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür."* Dahhâk'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o bunu "muvahhidlere tevhidlerini fayda vereceği gün" diye tefsir etmiştir. *"Onlara, içinde ebedî kalacakları"*, yer değiştirmeyecekleri, hiç ayrılmayacakları ve orada sürekli kalacakları *"zemininden ırmaklar akan Cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette de, *"Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür"* (Tevbe, 72) buyurmuştur. Bu âyetle ilgili hadis birazdan gelecek.

[2858] İbn Ebî Hâtim bu âyetin tefsirinde Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sonra Yüce Rabb onlara tecelli eder ve 'Benden isteyin bakalım, isteyin ki vereyim' der. Ondan rızasını isterler. "Hoşnutluğum sizi Cennet diyarıma yerleştirmem ve ikramlarıma erdirmemdir. Benden isteyin ki vereyim" buyurur. Onlar yine*

Scanned with CamScanner

rıza ve hoşnutluğunu isterler. Bunun üzerine Allah (c.c) onları kendilerinden razı olduğuna şahit tutar."[496]

"İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur." Yani, daha bir kazanç yoktur, en büyük kazanç budur. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"İşte büyük kurtuluş şüphesiz budur. Çalışanlar bunun için çalışsın"* (Sâffât, 61) buyurur. Bir âyette de, *"Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. İşte yarışanlar ancak onda yarışsınlar"* (Mutaffifin, 26) buyurur.

"Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kâdirdir." Yani, her şeyi yaratan, her şeyin sahibi, her şeyde dilediği tasarrufta bulunan, her şeyin üzerinde kâdir ve galip olan O'dur. Dolayısıyla her şey onun mülküdür, galebe, kudret ve dilemesinin altındadır. O'nun hiçbir benzeri, yardımcısı ve dengi yoktur. Hiçbir babası, çocuğu ve eşiği bulunmamaktadır. O'ndan başka hiçbir ilâh, O'ndan gayri hiçbir rab yoktur. İbn Vehb, Abdullah b. Amr'dan şöyle nakleder: "Son inen sûre Mâide sûresidir"

Mâide sûresinin tefsiri sona erdi.

496 Osman b. Umeyr'den dolayı senedi zayıftır. el-Mizan'da ifade edildiğine göre Yahyâ b. Maîn, Nesâî ve Dârekutnî onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer de Takrib'de zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

EN'ÂM SÛRESİ

[165 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

En'âm sûresi Mekkî sûrelerdendir.

Avfî, İkrime ve Atâ, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "En'âm sûresi Mekke'de nazil oldu" dediğini rivayet etmişlerdir.

Taberânî Yusuf b. Mihran'dan, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "En'âm sûresi bir gece toptan nazil oldu ve etrafında yetmiş bin melek Allah'ı tesbih ederek yakarıyorlardı."

[2859] Süfyân-ı Sevrî, Yezîd kızı Esma'dan şöyle rivayet eder: "En'âm sûresi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ben devesinin yularını tutmuş haldeyken nazil oldu. Ağırlığından dolayı sûre neredeyse devenin kemiğini kıracaktı."[497]

[2860] Şehr, Esma (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "En'âm sûresi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yolculukta seyir halindeyken yer ile gök arasına dizilmiş meleklerin uğultusu arasında indi."[498] Bunun benzeri başka bir kanaldan İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ı sözü olarak rivayet edilmiştir.

[2861] Hâkim, Müstedrek'inde Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: En'âm sûresi nazil olunca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ı tesbih etti. Sonra, *"Bu sûrenin inişine ufku kaplayacak kadar çok melek eşlik etti"*

497 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (24/178) rivayet etmiştir. Senedindeki Şehr b. Havşeb kuvvetli değildir.

498 Daha önce geçtiği gibi, Leys ile Şehr'in zayıf olması sebebiyle bu rivayet zayıftır.

Scanned with CamScanner

buyurdu.[499] Hâkim daha sonra "Müslim'in şartlarına uygun sahih bir hadistir" demiştir.

[2862] İbn Merdûyeh, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"En'âm sûresi, beraberinde iki ufuk arasını dolduran melek topluluğuyla nazil oldu. Meleklerin (zikir) uğultusundan yeryüzü sallanıyordu."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Sübhânallâhi'l-azim, Sübhânallâhi'l-azim (Büyük Allah'ı tenzih ederim, büyük Allah'ı tenzih ederim)" diyordu.[500]

[2863] İbn Merdûyeh, daha sonra İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"En'âm sûresi bana tek bir defada nazil oldu. Onun inişine yetmiş bin melek yüksek sesle tesbih ve hamd ederek eşlik etti."*[501]

Hamd O Allah'a Mahsustur ki:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِم يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. (Bunca âyet ve delilden) sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) Rab'lerine denk tutuyorlar.

499 Zayıftır. Hâkim (2/315) rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî ise şu sözüyle karşı çıkmıştır: "Vallahi öyle değil! Râvîlerden Câfer, Süddî ile karşılaşmamıştır. Ben bunun uydurma olduğunu sanıyorum." Süddî'nin çok sayıda münker rivayeti vardır.

500 Zayıftır. Taberanî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (6443) rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/20), "Bunu Taberanî Muhammed b. Abdullah b. Urs'tan, o Ahmed b. Muhammed Sâlimi'den rivayet etmiştir. Ben ikisini de tanımıyorum. Diğer râvîler ise sikadır" demiştir.

501 Taberânî, el-Mu'cemu's-Sağir'de (220) rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/20), "Senedindeki Yusuf b. Atiyye es-Saffar zayıftır" demiştir.

Scanned with CamScanner

2. Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyâmet günü) vardır. Böyle iken siz şüphe ediyorsunuz.

3. O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. (Hayır ve şerden) ne kazanmakta olduğunuzu da bilir.

Tefsiri:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur." Yüce Allah kendisini, gökleri yaratması, yeri kulları için yerleşme ve karargâh yeri olarak var etmesi, karanlıkları ve aydınlığı kullarının gece ve gündüzlerinde menfaatine sunması itibariyle methediyor ve övüyor. Âyette "zulumât" (karanlıklar) kelimesi çoğul, "nur" (aydınlık) kelimesi ise tekildir; çünkü aydınlık daha şereflidir. Nitekim yüce Allah'ın, *"Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner"* (Nahl, 48) âyetinde de aynısı vardır. Bu sûrenin sonundaki, *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira, o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır"* (En'âm, 153) âyetinde de aynı husus vardır (Allah'ın yolu tekil, diğer yollar ise çoğul kiple ifade edilmiştir.)

"Sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) Rab'lerine denk tutuyorlar." Yani, tüm bunlara rağmen bazı kulları Allah'ı inkâr ettiler. Ona ortaklar ve denkler edindiler. Ona eş ve çocuk isnad ettiler. Yüce Allah bunların hepsinden münezzeh ve uzaktır.

"Sizi bir çamurdan yaratan... O'dur." Yani, insanların asıllarını teşkil eden Âdem (a.s) çamurdan yaratılmıştır. İnsanlar ondan türemişler, doğusundan batısına kadar dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. *"Sonra eceli"*, yani ölüm zamanını *"takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel"* (kıyâmet günü) *"vardır."* Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk, Zeyd b. Eslem, Atiyye, Süddî, Mukâtil b. Hayyan ve başkalarından yapılan rivayetlerde onlar *"ecel"* ile *"muayyen ecel"*i böyle tefsir etmişlerdir. Başka bir rivayette Hasan-ı Basrî *"ecel"*i, "kişinin doğumundan ölümüne kadar ömrü" ile, *"muayyen ecel"*i ise "ölümünden âhirette diriltilmesine kadar olan süre" ile tefsir etmiştir. Bu tefsir sonuç itibariyle ilki gibidir. Çünkü, orada bir özel ecelden bahsedilmiştir ki, o her bir insanın ömrüdür. Bir de genel bir ecelden bahsedilmiştir ki, o da tüm dünyanın ömrü, sonra ömrünün tükenip sona ermesi, zeval bulması ve âhiret

Scanned with CamScanner

yurduna dönmesidir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Mücâhid'den yapılan başka bir rivayette onlar *"ecel"*i dünyanın ömrü ile *"muayyen ecel"*i ise insanın ölümüne kadar olan ömrü ile tefsir etmişlerdir. Sanki bu mânâ yüce Allah'ın daha sonraki, *"Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi diriltten (uyandıran) O'dur"* (En'âm, 60) buyruğundan alınmıştır. Atiyye, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Ecel"* den kasıt uykudur; uykudayken ruh kabzedilir, sonra uyandığında sahibine döndürülür. *"Muayyen ecel"*den kasıt ise insanın öleceği vakittir." Bu garip bir görüştür.

*"O'nun katındadır"*ın mânâsı, "Onu Allah'tan başka kimse bilmez"dir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler."* (A'râf, 187) *"Senden kıyâmetin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. Nerde senden onu anlatması? Onun bilgisi Rabbine aittir."* (Nâziât, 42-44)

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Böyle iken siz şüphe ediyorsunuz."* "تمترون" Yani, kıyâmet hususunda şüphe ediyorsunuz.

"O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. (Hayır ve şerden) ne kazanmakta olduğunuzu da bilir." Bu âyeti tefsir edenler, "Allah her yerdedir" diyen ve bu âyete de o mânâyı veren ilk Cehmiler'in hatalı olduğunda ittifak ettikten sonra farklı görüşler ortaya koymuşlardır. En doğru görüşe göre âyetin tefsiri şöyledir: Allah gökte ve yerde kendisine dua edilendir. Yani, kâfir insanlar ve cinler hariç gökteki ve yerdeki herkes O'na ibadet eder, O'nu bir kabul eder ve ilâh olduğunu itiraf eder. O'na Allah diyerek ümit ve korkuyla O'na ibadet ederler. Bu görüşe göre bu âyet *"Gökteki İlâh da, yerdeki İlâh da O'dur"* (Zuhruf, 84) buyruğu gibidir. Yani, Allah göktekilerin de ilâhıdır, yerdekilerin de ilâhıdır. Buna göre *"Gizlinizi, açığınızı bilir"* ifadesi haber veya hâl olur. İkinci görüşe göre mânâ şöyledir: Allah (c.c) gökteki ve yerdeki gizli-açık her şeyi bilir. Bu durumda "يعلم bilir" cümlesi "في السماوات والأرض" (gökteki ve yerdeki) ifadesiyle bağlantılıdır. Son haliyle cümle şöyle olur: "O Allah sizin göklerdeki ve yerdeki gizlinizi ve açığınızı bilir. Kazanmakta olduğunuz şeyleri de bilir." Üçüncü görüşe göre ise "وهو الله في السماوات" (O göklerdeki Allah'tır)'dan sonra durak vardır. Sonraki "وفي الأرض يعلم سركم وجهركم" ifadesi yeni bir cümle olup mânâsı, "O yeryüzünde sizin gizlinizi ve açığınızı bilir"dir. Bu Taberî'nin tercihidir.

Scanned with CamScanner

"Ne kazanmakta olduğunuzu da bilir" buyruğunun mânâsı şöyledir: "Sizin hayır ve şerriyle bütün amellerinizi bilir."

Hakkı İnkâr Eden ve Ondan Yüz Çevirenler:

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَآؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَآءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٦﴾

4. Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet gelmeyedursun, o âyetlerden ille de yüz çevirirler.

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

6. Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

Tefsiri:

Yüce Allah hakikati yalanlayan inatçı Müşriklerden bahsederek şöyle buyuruyor: *"Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet gelmeyedursun..."* Yani, ne kadar çok âyet gelirse gelsin. Âyetlerden kasıt yüce Rabb'in birliğine, değerli elçilerinin doğruluğuna delalet eden delil, mucize ve hüccetlerdir. Onlar bu âyetlerden yüz çevirirler; bakmaz ve aldırış etmezler.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir."* Bu, hakkı inkârlarına rağmen yalanlamakta oldukları hakikatin haberlerinin kendilerine geleceğine, neticesini mutlaka göreceklerine, azabını tadacaklarına dair inkârcılara yönelik şiddetli bir tehdit ve gözdağıdır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra onları, hepsinden daha kuvvetli, serveti daha çok, mal ve evladı daha fazla, toprağında daha iyi tarım yapmış ve şehirleri daha iyi imar etmiş olan kendilerinin emsali ve benzeri eski nesillerin başına gelen dünyevi ceza ve azabın kendilerine de gelmesine karşı uyarıp nasihat ederek şöyle buyuruyor: *"Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz"* mal, evlat, ömür, şan ve şöhret, zenginlik, ordu gibi *"bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız..."* Yani, kendilerine verilmiş bir mühlet olarak ve tuzağa çekmek için kendilerine gökten bol bol yağmur indirip yerden pınarlar akıttığımız *"nice nesilleri helâk ettik."* Yani, daha önce yaşamış o nesiller dün giden gibi geçip gittiler ve onları, kıssaları ibret için anlatılan kimseler kıldık. *"Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık."* Yani, imtihana tâbi tutmak üzere başka nesiller getirdik. Onlar da aynısını yaptılar ve diğerleri gibi onlar da helâk oldular. Öyleyse ey bu sözün muhatapları, siz de onların başına gelenin aynısının sizin başınıza gelmesinden sakının. Siz Allah (c.c) katında onlardan daha değerli değilsiniz ve yalanladığınız Peygamber Allah (c.c) katında onların Peygamberlerinden daha değerlidir. Dolayısıyla, Allah'ın lütuf ve ihsanı olmasa siz acil bir azaba ve cezaya onlardan daha müstahaksınız.

Sen Ne Kadar Açık Delil Getirirsen Getir İnatçı Kâfirler İnanmazlar:

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

7. Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler, "Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir" derlerdi.

Scanned with CamScanner

8. Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

9. Eğer Peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki, onu insan sûretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

10. Senden önceki Peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey kuşatıvermişti.

11. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!

Tefsiri:

Yüce Allah Müşriklerin küfür ve inatlarından, hakikate karşı büyüklük taslamaları, cedelleşmeleri ve çekişmelerinden bahsederek şöyle buyuruyor: *"Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı"*, yani karşı karşıya gelip nüzulünü bizzat görseler ve müşahade etseler, *"yine de inkâr ediciler, 'Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir' derlerdi."* Bu onların kibirlilik yaparak duyularla algılanan hakikatleri kabul etmemelerinin bir örneğidir. Nitekim Allah bunu (c.c) şu âyetlerde ifade ettiği gibidir: *"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de 'Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır' derler."* (Hicr, 14-15) *"Gökten düşen bir kütle görseler, 'Üst üste yığılmış bulutlardır' derler."* (Tûr, 44)

Yüce Allah, *'Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya!' dediler"* buyurduktan sonra (cevaben) şöyle buyuruyor: *"Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı."* Yani, onlar bu haldeyken Melekler inmiş olsaydı kendilerine Allah (c.c) katından bir azap gelirdi. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez."* (Hicr, 8) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Melekleri görecekleri gün; işte o gün günahkârlara hiç iyi haber yoktur."* (Zümer, 64)

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer Peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük."* Yani, biz beşer bir Peygamberle birlikte bir melek

Scanned with CamScanner

gönderseydik, yani beşere melek bir elçi gönderseydik, söylediklerinin anlaşılması ve ondan bilgi alınmak sûretiyle istifade edebilmek için o da bir adam sûretinde olurdu. Öyle olsaydı, insanın Peygamber olmasını kabulde kafaları karıştığı ve kuşkuya düştükleri gibi bunda da kuşkuya düşerlerdi. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, Peygamber olarak bir melek gönderirdik."* (İsrâ, 95) Dolayısıyla Allah (c.c) kullarına olan merhametiyle, birbirlerini dâvet etsinler, konuşarak ve soru sorarak birbirlerinden faydalansınlar diye, kullarından her bir türe kendilerinden elçiler göndermiştir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve Hikmet'i öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, Mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur..."* (Âl-i İmrân, 164) Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetin tefsiriyle ilgili şöyle nakleder: Onlara bir melek gelecek olsaydı ancak bir adam sûretinde gelirdi. Çünkü, onlar nurdan olan meleklere bakamazlar.

"Onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük." Yani, onları yine düştükleri ikileme düşürür, kafalarını yine karıştırırdık.

"Senden önceki Peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey kuşatıvermişti." Yüce Allah burada kavminden kendisini yalanlayanların yalanlaması hususunda Peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i teselli ediyor, O'na ve Mü'minlere, dünya ve âhirette zafer ve güzel sonun onların olacağını vaad ediyor.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!"* Yani, halinizi düşünün ve geçmişteki Allah'ın (c.c), Peygamberlerini yalanlayan ve onlarla inatlaşan nesillere dünyada verdiği azap, bela ve cezayı, âhirette onlar için hazırladığı elim azabı, Allah'ın (c.c) Peygamberleri ve Mü'min kullarını nasıl kurtardığını düşünün.

Scanned with CamScanner

Göklerde ve Yerde Olanların Sahibinden Başka Bir Dost Edinmek mi?

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلْ لِلَّهِ ۚ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

12. (Onlara), "Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor. Allah'ındır" de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyâmet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar.

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, kendisi yedirip yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve "Sakın Müşriklerden olma!" (denildi).

15. De ki: Ben, Rabbim'e isyan edersem gerçekten büyük bir günün azabından korkarım.

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

Tefsiri:

Yüce Allah kendisinin göklerin, yerin ve bunların içindekilerin sahibi olduğunu ve rahmeti kendi mukaddes zatına farz kıldığını bildiriyor.

Scanned with CamScanner

[2864] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan ve Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah mahlukatı yaratınca Arş üzerinde kendi katındaki bir kitaba, "Muhakkak ki, rahmetim gazabıma galebe çalmıştır" diye yazdı."*[502]

"Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyâmet gününde elbette (toplayacaktır)" "لَيَجمعنّكم: sizi mutlaka toplayacaktır" ifadesindeki lâm harfi yemine hazırlık edatıdır. Yüce Allah mukaddes zatına yeminle, kullarını vaad ettiği belli bir günde mutlaka bir araya toplayacağına yemin ediyor ki, o Mü'min kullarınca hiçbir şek ve şüphe bulunmayan kıyâmet günüdür. İnkârcılar ve yalanlayıcılar ise şüpheleri içinde tereddüt edip dururlar.

[2865] İbn Merdûyeh bu âyetin tefsirinde, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Kıyâmet günü âlemlerin Rabb'inin huzurunda durulduğunda su olacak mı?" diye soruldu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, orada su olacak ve Allah'ın dostları Peygamberlerin havuzlarına gelecekler. O gün Allah (c.c) ellerinde ateşten kırbaçlar olan yetmiş bin melek gönderecek ve onlar kâfirleri Peygamberlerin havuzlarından engelleyecekler."* buyurdu.[503] Bu garip bir hadistir.

[2866] Tirmizî'nin rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Her bir Peygamberin mutlaka bir havuzu olacak ve havuzlarına gelenlerin çokluğu ile birbirlerine karşı övüneceklerdir. Umarım ki, havuzuna en çok kişinin geldiği Peygamber ben olurum."*[504] O yüzden âyette şöyle buyurulmuştur: *"Kendilerini"* kıyâmet gününde *"ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar."* Yani âhirette tekrar dirilmeye inanmaz, o günün getireceği kötülüklerden korkmazlar.

---

502 Buhârî, 3194, 7404; Müslim, 2751; Tirmizî, 3543; İbn Mâce, 4295; İbn Hibbân, 6143. Farklı rivayetlerdeki ifadeler birbirine yakındır.

503 Senedi zayıftır. Râvîlerden Osman b. Hadır saduk bir tâbiîdir. Altındaki râvîler ise meçhuldür, hiçbirinin biyografisini bulamadım.

504 Tirmizî (2443) Hasan b. Semûre'den rivayet etmiş ve "Gariptir" diyerek zayıf olduğunu ifade etmiştir. Bunu Eş'as b. Abdulmelik de Hasan-ı Basrî'den Semure'yi zikretmeksizin mürsel olarak rivayet etmiştir ki, o daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur."* Yani, göklerdeki ve yerdeki tüm hayvanlar O'nun kulu ve yaratığıdır; O'nun galebesi, tasarrufu ve hâkimiyeti altındadır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. *"O her şeyi işitendir, bilendir."* Kullarının sözlerini işiten, hareketlerini, kalplerini ve sırlarını bilendir.

Yüce Allah daha sonra, azametli bir tevhid ve dosdoğru bir şeriatla gönderdiği, insanları Allah'ın doğru yoluna çağırmasını emrettiği kulu ve elçisi Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: *"De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, kendisi yedirip yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim!"* Nitekim başka bir âyette de *"De ki: Allah'dan başkasına ibâdet etmemi beklersiniz ey cahiller?"* (Zümer, 64) buyurmuştur. Âyetin mânâsı şöyledir: Ben tek olan ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah'tan başka hiçbir dost edinmem. Zira, o göklerin ve yerin "fâtır"dır, yani yaratıcısı ve daha önce benzeri olmayan bir şekilde yoktan var edicisidir. *"Kendisi yedirip yedirilmeyen..."* Yani, mahlukatını rızklandırır, kendisinin ise onlara hiçbir ihtiyacı yoktur. Nitekim yüce Allah başka bir yerde, *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır"* (Zâriyât, 56-58) buyurur. Bazıları âyeti "وهو يُطْعِم ولا يُطْعَمُ" şeklinde okumuşlardır; yani, yedirip kendisi yemeyen.

[2867] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilmiştir: "Kuba'lı Ensar'dan bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i evine dâvet etti. Onunla birlikte gittik. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yemek yiyip ellerini yıkadıktan sonra şöyle buyurdu: *"Kendisi yemeyip yediren, lütfedip bizi hidayete erdiren, yedirip içiren ve her bir güzel imtihanla sınayan Allah'a hamd olsun. (Bizi) terk etmeyen ve cezalandırmayan, inkâr edilemez ve O'nsuz edilemez olan Allah'a hamd olsun. Bize yemekten yediren, sudan içiren, çıplaklıktan kurtarıp giyindiren, sapıklıktan çıkarıp hidayete erdiren, körlükten kurtarıp gören kılan ve yarattığı bir çok mahluktan üstün yapan Allah'a hamd olsun. Âlemlerin rabbi Allah'a hamd olsun."*[505]

505 Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle, s. 301; İbn Ebi'd-Dünya, eş-Şükr, s. 15; İbn Sünni, 485; İbn Hibbân, 5219; Hâkim, 1/546. İbn Hibbân ve Hâkim sahih olduğunu söylemişler, Zehebî Hâkim'in görüşüne katılmıştır.

Scanned with CamScanner

"De ki: Bana" (bu ümmetten) *"Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve 'Sakın Müşriklerden olma!' (denildi). De ki: Ben, Rabbim'e isyan edersem gerçekten büyük bir günün"* (kıyâmetin) *azabından korkarım.*

"O gün kim ondan", yani azaptan *"kurtarılırsa, gerçekten onu bağışlamıştır."* Yani, Allah onu bağışlamıştır. *"İşte apaçık kazanç budur."* Yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"O vakit kim ateşten uzaklaştırılır ve Cennete sokulursa artık o kazanmıştır."* (Âl-i İmrân, 185) "Fevz (kazanmak); zararsız kazanç elde etmek demektir.

Kulları Üzerinde Yegane Hâkim O'dur

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ
الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً ۖ قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ
وَأُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ
اللّٰهِ آلِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُلْ لَا أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا
تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ ۘ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, şüphesiz O her şeye kâdirdir.

18. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

19. De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım! de.

Scanned with CamScanner

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Rasûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

21. Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!

Tefsiri:

Yüce Allah zarar ve fayda sahibinin, kullarında dilediği gibi tasarrufta bulunanın kendisi olduğunu, hükmünü bozacak ve takdirini geri çevirecek hiçbir gücün bulunmadığını bildirerek şöyle buyuruyor: *"Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, şüphesiz O her şeye kâdirdir."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Allah'ın insanlara verdiği rahmeti önleyebilecek yoktur. O'nun önlediğini de ardından salıverecek yoktur. O, güçlüdür, hikmet sahibidir"* (Fâtır, 2) buyurmuştur.

[2868] Sahih bir rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

"Allah'ım! Senin verdiğini engelleyebilecek hiçbir güç yoktur, senin vermeyip engellediğini de verebilecek hiçbir güç bulunmamaktadır. Hiç kimsenin zenginliği (malı ve mülkü), senin katında fayda sağlamaz."[506]

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir."* Yani, Allah'ın huzurunda herkes boyun eğer, zorbalar hakirleşir, yüzler yere sürülür. Allah her şeyi hükümranlığı altında tutar, tüm mahlukat O'na boyun eğer. Yüceliğinin azamet ve kibriyası huzurunda, O'nun azamet ve yüceliği önünde yere serilir. O'nun önünde, kahır ve galebesinin altında âdeta yok olur. "O" yaptığı her şeyde "hüküm ve hikmet sahibidir her şeyden haberdardır." Her şeyin yerini bilir ve dolayısıyla ancak hak edene verir, ancak hak etmeyene vermez.

506 Buhârî, 844, 66145; Müslim, 593; Ebû Dâvûd, 1505; Nesâî, 3/ 70; Ahmed b. Hanbel, 4/ 250; İbn Hibbân, 2005.

Scanned with CamScanner

"De ki: Hangi şey şehadetçe en büyüktür?" Yani, kimin şehadeti en büyük ve en muteberdir. *"De ki: benimle sizin aranızda Allah şahittir."* O size getirdiklerimi ve sizin bana söylediklerinizi iyi bilir. *"Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu."* Yani, bu Kur'ân kendisine ulaşan herkes için uyarıcıdır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte Cehennem ateşi onun varacağı yerdir."* (Hûd, 17) İbn Ebî Hâtim, *"kendisine ulaştığı herkesi"* buyruğuyla ilgili olarak Muhammed b. Ka'b'dan şöyle nakleder: "Her kime Kur'ân ulaşmışsa o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmüş gibidir." Râvîlerden birinde şu ziyade vardır: "Ve O'nunla (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuşmuş gibidir." İmam Taberî de Ebû Ma'şir kanalıyla Muhammed b. Ka'b'dan şöyle nakleder: "Her kime Kur'ân ulaşmışsa Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona tebliğ etmiş demektir."

[2869] Abdurrezzak, *"Kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu"* buyruğuyla ilgili olarak Katâde'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın Kitabı'ndan bir şeyler ulaştırın (anlatın). Zira, kime Allah'ın kitabından tek bir âyet ulaşırsa ona Allah'ın emri ulaşmış demektir."*[507] Rebî' b. Enes der ki: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dâvet ettiği gibi dâvet etmek ve onun uyardığı gibi uyarmak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tâbi olan kimsenin görevidir." *"Yoksa siz"* ey Müşrikler! *"Allah ile beraber başka ilâhlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem."* Bunun benzeri Allah'ın (c.c), *"Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme!"* (En'âm, 150) buyruğudur. Yüce Allah burada daha sonra şöyle buyuruyor: *"O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım, de!"*

Yüce Allah daha sonra Kitap Ehli'nden bahsederek geçmişteki nebî ve rasûllerden kendilerine ulaşmış bulunan haber ve bilgilere binaen onların Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği hakikatleri oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıklarını bildiriyor. Çünkü, rasûllerin hepsi Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem), O'nun Peygamberliğini, vasıflarını, vatanını, hicret edeceği şehri ve ümmetinin niteliklerini bildirerek müjdelemişlerdir. İşte yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Rasûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."*

507 Abdurrezzak, Tefsir, 781; Taberî, 13122. Katâde'den yaptıkları bu rivayet mürseldir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Kendilerine ziyan edenler"*, tamamen hüsrana uğrayanlar *"var ya, işte onlar"* Peygamberlerin müjdeledikleri, eski zamanda ve yenide övgüyle bahsettikleri bu açık ve belli hakikate *"inanmazlar."*

"Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir!" Yani, Allah adına söz uydurarak göndermediği halde Allah'ın kendisini Peygamber olarak gönderdiğini iddia edenden daha zalim kimse yoktur. Bir de Allah'ın âyetlerini, hüccetlerini, burhanlarını ve delillerini yalanlayanlardan daha zalim kimse yoktur. *"Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!"* Yani, hem o hem bu, iftira atan da yalanlayan da kurtuluşa eremez.

Mahşerde Müşriklere Şirk Koştukları Sorulacak:

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

22. Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara, "Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz.

23. Sonra onların mazeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı.

24. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilâh diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

Scanned with CamScanner

25. Onlardan seni (okuduğun Kur'ân'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde, "Bu Kur'ân eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyerek seninle tartışırlar.

26. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helâk ederler.

Tefsiri:

Yüce Allah Müşriklerden bahsederek şöyle buyuruyor: *"Unutma o günü ki"*, o kıyâmet gününü ki, *"onları hep birden toplayacağız; sonra da Allah'a ortak koşanlara"*, Allah'tan başka ibadet ettikleri putlar ve ortaklar hakkında onlara, *'Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?' diyeceğiz."* Nitekim Allah (c.c) Kasas sûresinde de, *"Allah, o gün onlara seslenir: 'Benim ortağım olduklarını iddia ettikleriniz neredediler?' der"* (Kasas, 62) buyurur. *"Sonra onların mâzeretleri..."* Arapçası "fitnetehum" (fitneleri), yani hüccetleridir. Atâ' el-Horasânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "yani mazeretleri" diye tefsir ettiğini rivayet etmiştir ki Katâde de böyle tefsir etmiştir. İbn Cüreyc'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakline göre ise o, "Yani sözleri" diye tefsir etmiştir ki, Dahhâk da bu görüştedir. İmam Taberî ise şöyle der: Doğrusu, mânâ şöyledir: Sonra azap ettiğimizde onların tek sözü, geçmişteki Allah'a ortak koşmalarına mazeret olarak öne sürdükleri, *"Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" sözünü söylemekten başka bir şey olmadı."* İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr'den rivayetine göre; İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a bir adam gelerek, "Ey Abbâs! Ben Allah'ın, *"Sonra onların mâzeretleri 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!' sözünü söylemekten başka bir şey olmadı"* diye buyurduğunu işittim" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Onlar Cennet'e sadece namaz ehlinin girdiğini görünce "Gelin (şirk koştuklarımızı) inkâr edelim" derler ve inkâr ederler. Bunun üzerine Allah (c.c) onların ağızlarını mühürler ve elleriyle ayakları aleyhlerinde şahitlik yaparlar. Böylece Allah'tan hiçbir sözü gizleyemezler. Şimdi kalbinde bir şey var mı? Zira Kur'ân'da (kafa karıştırabilecek) her ne inmişse mutlaka onun hakkında (açıklayıcı) bir şey daha inmiştir. Fakat siz mânâsını anlayamazsı-

Scanned with CamScanner

nız" dedi. Dahhâk'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o bunları "münafıklar" diye tefsir etmiştir. Fakat bu isabetli değildir. Çünkü bu âyet Mekkî'dir. Münafıklar ise Medine'de var idiler. Münafıklar hakkında inen ise Mücâdele sûresindeki, *"O gün Allah onların hepsini yeniden diriltecek, onlar da dünyada size yemin ettikleri gibi, O'na yemin edeceklerdir. Kendilerinin bir şey (hakikat) üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar gerçekten yalancıdırlar"* (18. âyet) âyetidir.

Yüce Allah daha sonra Müşrikler hakkında, *"Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilâh diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"* buyuruyor. Nitekim başka bir yerde de, *"Sonra onlara 'Allah'ı bırakıp da koştuğunuz, o Allah'tan başka (taptıklarınız) ortaklar neredir?' denilecek. Onlar da, 'Bizden uzaklaştılar, zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk' diyecekler. İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır"* (Mü'min, 73) buyurmuştur.

"Onlardan seni (okuduğun Kur'ân'ı) dinleyenler de vardır." Yani, onlar okuduğun Kur'ân'ı dinlemek için gelirler. Fakat bu onlara hiçbir fayda vermez. Çünkü, *"Onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler"* (Arapçası "أَكِنَّةً", yani "örtüler") *"kulaklarına da ağırlık verdik."* Faydalı bir dinlemeye engel olacak bir sağırlık verdik. Dolayısıyla onlar Allah'ın şu âyette buyurduğu gibilerdir: *"(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler."* (Bakara, 171) Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar."* Yani, ne kadar âyet, delil ve açık beyyineler görürse görsünler yine de inanmazlar. Çünkü, onlarda hiçbir idrak ve insaf yoktur. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi."* (Enfâl, 23)

Yüce Allah burada daha sonra şöyle buyuruyor: *"Hatta o kâfirler sana geldiklerinde, 'Bu Kur'ân eskilerin masallarından başka bir şey değildir.'* Yani, senin getirdiğin şeyler evvelkilerin kitaplarından alınan ve onlardan nakledilen sözlerden başka bir şey değildir *"diyerek seninle tartışırlar."* Yani, hakikat hakkında asılsız şeylerle gelip seninle tartışır ve çekişirler.

Scanned with CamScanner

"Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar." İlk cümle "وهم ينهون عنه: ondan nehyederler" hakkında iki görüş vardır. Birincine göre mânâ, "Onlar insanları hakka tâbi olmaktan, Peygamberi tasdik etmekten ve Kur'ân'a uymaktan alıkoyarlar. Bu durumda sonraki cümlenin mânâsı, "kendileri de ondan uzak dururlar" olur. Böylece onlar iki çirkin işi birden yaparlar; kendileri ondan uzaklaşıp faydalanmadıkları gibi başkalarının faydalanmasına izin vermezler. Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o şöyle tefsir etmiştir: "Onlar insanları Muhammed'den, ona iman etmekten alıkoyarlar." Muhammed b. Hanefiyye der ki: Kureyş kâfirleri Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmezler ve insanları da bundan men ederlerdi. Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve daha başkaları da böyle demişlerdir. Bu görüş daha kuvvetlidir ve İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İkinci görüş: Süfyân-ı Sevrî, Habib b. Ebî Sabit'ten, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan işiten birinden rivayet ettiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Bu âyet Ebû Talip hakkında nazil oldu. Zira, o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet edilmesine engel oluyordu. Kâsım b. Muhaymira, Habib b. Ebî Sabit, Atâ b. Dinar ve daha başkaları da bu âyetin Ebû Talip hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Saîd b. Hilal der ki: Âyet Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcaları hakkında nazil oldu. Sayıları on olan bu amcaları zahiren onunla birlikte olmada insanların en hararetlisi, gizlice ise onun aleyhinde olma hususunda insanların en sertiydiler. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî der ki: *"Onlar ondan men ederler"* buyruğunun mânâsı, "İnsanları O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) öldürmekten alıkoyarlar"dır.

Âyetteki "وهم ينئون عنه" ifadesinin mânâsı ise "Ondan uzak dururlar"dır. *"Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helâk ederler."* Yani, onlar bu hareketleriyle ancak kendilerini helâk ediyorlar, bunun zararı ancak onlara döner. Ama onlar bunun farkında değiller.

Scanned with CamScanner

Müşrikler Cehennem'in Karşısında Durdurulduklarında:

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوٓا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

27. Onların, ateşin karşısında durdurulup, "Ah, neolur keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve Müslümanlardan olsak" dediklerini bir görsen!..

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler kendilerine göründü. Eğer onlar, geri gönderilseler yine men' olundukları şeylere döneceklerdir. Zira, onlar gerçekten yalancıdırlar.

29. Onlar, "Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz" demişlerdi.

30. Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman sen onları bir görsen! Allah onlara, "Bu hak değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah, "Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!" buyuracak.

Tefsiri:

Yüce Allah kâfirlerin kıyâmet günü ateş karşısında durdurulduklarında, orada zincir ve bukağılara şahit olduklarında, o dehşetli ve korkunç hal ve durumları gözleriyle gördüklerinde şöyle diyeceklerini bildiriyor: *"Ah, n'olur keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve Müslümanlardan olsak!"* Sâlih amelleri işlemek, Rabblerinin âyetlerini yalanlamamak ve Mü'minlerden olmak için dünya yurduna tekrar döndürülmeyi temenni edecekler. Yüce Allah cevaben şöyle buyuruyor: *"Hayır! Onlara daha önce gizlemekte oldukları şeyler göründü."* Yani, olay şundan ibarettir: Onlar dünyadayken yalanlamış olsalar da hatta biraz önceki *"Sonra*

Scanned with CamScanner

onların mazeretleri, 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!' demekten başka bir şey olmadı. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler" (En'âm, 23-24) buyruklarında geçtiği gibi âhirette de inkâra kalkışsalar da içlerinde gizlemekte oldukları küfür, yalanlama ve inatçılıkları apaçık şekilde gözlerinden bellidir. Mânâ şöyle de olabilir: Takipçilerine farklı yansıtsalar da dünyadayken içlerinde Peygamberlerin getirdiklerinin hak olduğuna dair bilgilerin hakikati onlara belli olmuştur. Nitekim yüce Allah Mûsâ (a.s)'ın Firavun'a şöyle dediğini haber vermiştir: *"Pek âlâ biliyorsun ki, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi, dedi"* (İsrâ, 102) Yüce Allah Firavun ve kavmi hakkında da *"Gönülleri kesin olarak kabul ettiği halde, haksızca ve büyüklenerek onları bile bile inkâr ettiler"* (Neml, 14) buyurmuştur. Burada, içlerinde küfür olduğu halde insanlara Mü'min gözüken münafıkların kastedilmiş olması da mümkündür. O durumda bu, âhirette bir grup kâfirin söyleyeceği söz olur. Bu sûrenin Mekkî oluşu, münafıklığın bazı Medinelilerle ve etrafındaki bazı bedevilerde ortaya çıkmış olmasıyla çelişmez. Çünkü, Allah (c.c) nifakı Mekkî bir sûre olan Ankebût sûresinde de zikrederek şöyle buyurmuştur: *"Allah, elbette (O'na gönülden) iman edenleri de bilir, iki yüzlüleri de bilir (ortaya çıkaracaktır)."* (Ankebût, 11) O durumda bu âyet münafıkların âhirette azapla karşılaştıklarındaki hallerini anlatıyor olabilir. O vakit kalplerinde gizledikleri küfür, muhalefet ve nifakın akibeti onlara belli olacaktır. *"Hayır! Onlara daha önce gizlemekte oldukları şeyler göründü"* cümlesindeki "بَلْ: hayır, bilakis" ile ifade edilen ise şudur: Onlar dünyaya dönmeyi, iman etmek istediklerinden ve arzuladıklarından istemeyeceklerdir. Bilakis, içinde bulundukları küfrün bir cezası olarak müşahede etmiş oldukları azaptan korktuklarından ondan kurtulmak için isteyeceklerdir.

"Zira, onlar gerçekten yalancıdırlar." Yani onlar, *"Ah, neolur keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve Müslümanlardan olsak"* (En'âm, 27) sözlerinde yalancıdırlar.

"Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, dediler" (En'âm, 29) Yani, Dünyaya döndürülseler bile nehyolundukları şeyi bırakmazlar ve yine, *"Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir"* derlerdi. Yani, sadece dünya hayatı vardır ve o hayattan sonra dönüş ve başka bir hayat yoktur.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman sen onları bir görsen! Allah onlara, "Bu hak değil-miymiş?"*, yani, bu Allah'a dönüş hak olup izin zanlarınız asılsız ve batıl değil miymiş? *"diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah, "Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!"* Yani, "daha önce onu yalanladığınız gibi şimdi de azabını tadın" *buyuracak.* Yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyuruyor: *"Bir büyü müdür bu, yoksa görmüyor musunuz?"* (Tûr, 15)

Âhirette Hüsrana Uğrayanlar:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَآءِ اللَّهِ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara kıyâmet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki; "Dünyada iyi amelleri terk etmemizden dolayı vah bize!" Yüklendikleri şey ne kötüdür!

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Muttaki olanlar için âhiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

Tefsiri:

Yüce Allah, O'nunla buluşmayı inkâr edenlerin kıyâmet günündeki hüsranlarını, umutlarının boşa çıkmasını, terk ettikleri salih amellerle işledikleri çirkin ameller için pişmanlık duymalarını haber vererek şöyle buyuruyor: *"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara kıyâmet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki "Ondaki gevşekliğimizden dolayı vah bize!"* Âyetteki *"Ondaki"* zamiriyle dünya hayatı ve (yapılması gereken) ameller kastedilmiş olabilir. Âhiret yurdu da kastedilmiş olabilir ki, o durumda mânâ "âhiret yurdu hakkındaki gevşekliğimizden dolayı" olur.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim, Ebû Mezruk'tan şöyle nakleder: Kâfiri veya günahkârı kabrinden çıktığında o güne kadar gördüğü en çirkin suratlı ve en iğrenç kokulu bir şey karşılar. "Sen kimsin?" der. O, "Beni tanımıyor musun?" der. Adam, "Hayır. Fakat Allah senin yüzünü çirkin, kokunu iğrenç yapmış" der. O, "Ben senin iğrenç amellerinim. Sen de dünyada böyleydin; amelleri pis ve iğrenç kokulu biriydin. Dünyada hep bana bindin. Gel şimdi de ben sana bineceğim" der. İşte Allah'ın, *"günahlarını sırtlarına yüklenerek (taşıyarak...)"* âyetinin mânâsı budur.

Esbat, Süddî'den şöyle nakleder: Ölüp kabre giren nefsine zulmetmiş herkesin yanına çirkin suratlı, siyah renkli, iğrenç kokulu, üzerinde pis elbiseler bulunan biri gelip onunla kabre girer. Adam onu görünce, "Yüzün ne kadar çirkin!" der. O, "Senin amellerin de çirkindi" der. Adam, "Ne iğrenç bir kokun var!" deyince, o, "Senin amellerin de iğrenç kokuluydu" der. Adam, "Elbiselerin ne kadar pis!" deyince, "Senin amellerin de pisti" der. Adam ona, "Sen kimsin?" diye sorar. O, "Ben senin amellerinim" der ve kabrinde onunla birlikte olur. Sonra kıyâmet günü diriltildiğinde ona "Dünyadayken zevk ve hazlarınla ben seni taşıyordum. Bugün de sen beni taşıyacaksın" der. Sonra sırtına biner ve Cehenneme kadar sürüp götürür. İşte Allah'ın, *"Onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki 'Dünyada iyi amelleri terk etmemizden dolayı vah bize!' Yüklendikleri şey ne kötüdür!"* buyruğunun mânâsı budur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir."* Yani, onun çoğu öyledir. *"Takva sahibi olanlar için âhiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"*

Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Teselli:

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ
الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ
اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ

Scanned with CamScanner

إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

33. Onların dediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, bilakis o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34. Andolsun ki, senden önceki Peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel, ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

36. Dâvete ancak dinleyenler icabet eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberini kavminin onu yalanlaması ve muhalefet etmeleri konusunda teselli ederek şöyle buyuruyor: *"Onların dediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz."* Yani, biz kavminin seni yalanlamasını, senin de onlar için üzülmeni ve kederlenmeni çok iyi biliyoruz. Yüce Allah başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur: *"Artık onlara üzülerek kendini harap etme."* (Fâtır, 8) *"(Rasûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!"* (Şuarâ, 3) *"Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin."* (Kehf, 6) Yüce Allah burada âyetin devamında şöyle buyuruyor: *"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar."* Yani hadd-i zatında seni yalancılıkla suçlamıyorlar. *"Bilakis, o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."* Yani, bilakis hakka karşı inatlaşıyor, onu ellerinin tersiyle itiyorlar.

Scanned with CamScanner

[2870] Nitekim Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivayete göre; Ebû Cehil Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Biz seni yalanlamıyoruz. Bilakis getirdiğin şeyi yalanlıyoruz" dedi. Bunun üzerine, *"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, bilakis o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar"* âyeti nazil oldu.[508] Bunu Hâkim, İsrâil'in Ebû İshâk'tan nakliyle rivayet etmiş, sonra "Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun sahih bir hadistir, fakat onlar tahriç etmemişlerdir" demiştir.

[2871] İbn Ebî Hâtim, Ebû Yezîd el-Medenî'den şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Cehil'le karşılaştı ve onunla tokalaştı. Bunun üzerine bir adam Ebû Cehil'e, "Seni şu dininden çıkmış adamla tokalaşırken görmedim mi?" dedi. Ebû Cehil, "Vallahi, ben onun Peygamber olduğunu biliyorum. Fakat biz ne zaman Abdumenaf oğullarına tâbi olduk ki?" dedi. Ebû Yezîd bunu rivayet ettikten sonra, *"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, bilakis o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar"* âyetini okudu.[509] Ebû Sâlih ve Katâde âyete şu mânâyı vermişlerdir: "Onlar senin Allah'ın rasûlü olduğunu biliyor, fakat inkâr ediyorlar."

[2872] Muhammed b. İshâk, Zührî'den şöyle rivayet eder: Ebû Cehil, Ebû Süfyân ve Ahnes b. Şerik bir gece birbirlerinden habersiz Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân okumasını dinlediler. Sabah olunca oradan ayrıldılar. Yolları birleşip birbirleriyle karşılaşınca her biri diğerine, "Seni buraya ne getirdi?" dedi. Sonra bir daha böyle bir şey yapmayacaklarına dair sözleştiler. Zira, Kureyş gençlerinin onların buraya gelmelerinden haberdar olup etkilenmelerinden korkuyorlardı. İkinci gece her biri yapmış oldukları sözleşmeye binaen diğerlerinin gelmeyeceğini sanarak oraya tekrar geldi. Sabah olunca yol onları tekrar buluşturdu ve birbirlerini kınadılar. Sonra bir daha yapmayacaklarına söz verdiler. Üçüncü gece yine geldiler. Sabah olunca bir daha gelmemeye dair birbirlerine söz verdiler ve oradan ayrıldılar. Ahnes b. Şerik, sabah olunca asasını aldı ve Ebû Süfyân'la görüşmek için evine gitti. Ona, "Ey Ebû Hanzala! Muhammed'den işittiklerin hususundaki görüşün nedir?" dedi. Ebû Süfyân, "Ey Ebû Sa'lebe! Vallahi ben bildiğim

508 Tirmizî, 3064; Hâkim, 2/315. Hâkim Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî, "Buhârî ve Müslim'in Naciye'den hiçbir rivayetleri yoktur" demiştir. Bunu Tirmizî 3064 numaralı hadisin ardından Ali (radıyallâhu anh)'ın adını anmaksızın zikretmiş ve "Bu daha sahihtir" demiştir.

509 Mürseldir. Ebû Yezîd tâbiidir. Mürsel ise hadis âlimlerince zayıf hadis kısmındandır.

Scanned with CamScanner

ve kastedileni anladığım şeyler dinledim. Sen de bildiğin ve kastedileni anladığın şeyler dinledin" dedi. Ahnes, "Yemin ettiğine yemin ederim ki, ben de öyleyim" dedi. Ahnes sonra yanından çıkıp Ebû Cehil'in evine, onunla görüşmeye gitti. Ona, "Ey Ebû Hakem! Muhammed'den işittiklerin hakkında görüşün nedir?" dedi. Ebû Cehil, "Ne işiteyim! Biz ve Abdumenafoğulları birbirimizle hep çekiştik. Yedirdiler, biz de yedirdik. Taşıdılar, biz de taşıdık. Verdiler, biz de verdik. Nihayet hepimiz diz üstü çöküp yararlı yarış atları gibi kalmıştık ki "Bizden kendisine vahiy gelen bir Peygamber var" dediler. Ona ne zaman yetişebileceğiz? Vallahi, asla ona iman etmeyecek ve tasdiklemeyeceğiz" dedi. Bunun üzerine Ahnes yanından kalkıp gitti.[510]

İmam Taberî, Esbat kanalıyla Süddî'den *"Onların dediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, bilakis o zâlimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Bedir Günü, Ahnes b. Şerik, Zühreoğullarına "Ey Zühreoğulları! Muhammed sizin kızkardeşinizin oğludur. Dolayısıyla siz ona dokunmamaya daha layıksınız. Çünkü, eğer Peygamber ise bugün onunla savaşmamız olursunuz. Yalancıysa da siz kızkardeşinin oğluna bir zarar dokundurmamaya daha layıksınız. Ben Ebû Cehil'e gidene kadar bekleyin. Eğer Muhammed yenilirse selâmetle dönersiniz. Muhammed yenerse kavminiz size hiçbir şey yapmayacaktır" dedi. O gün ona Ahnes (entrikacı) adı verildi, daha önce ise adı Übeyy idi. Ebû Cehil ile Ahnes karşılaştılar. Başbaşa kalınca Ahnes ona, "Ey Ebû Hakem, Bana Muhammed'i söyle; o doğru mu yalancı mı? Burada sözümüzü işiten ben ve senden başka hiçbir kureyşli yoktur" dedi. Ebû Cahil, "Yazıklar olsun sana! Vallahi Muhammed doğrudur, Muhammed hiçbir zaman yalan söylememiştir. Fakat Beni Kusayy kabilesi sancak, hacılara su verme, haciplik ve Peygamberliği alıp götürürse Kureyş'lilere ne kalacak?" dedi. İşte Allah'ın (c.c), *"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, bilakis o zâlimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar"* buyruğu bunu ifade etmektedir. Buna göre, "Allah'ın âyetleri"nden kasıt Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Andolsun ki, senden önceki Peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti."* Burada

510 Mürseldir. Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve'de (2/206) İbn İshâk'ın bu şekilde nakliyle rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kavminden onu yalanlayan kişiler hakkında teselli edilmektedir. Ulu'l-azm Peygamberlerin sabrettiği gibi sabretmesi emredilmekte, onların muzaffer kılındıkları gibi kendisinin de muzaffer kılınacağı, güzel sonun onlara olduğu gibi O'nun da (sallallâhu aleyhi ve sellem) zafer elde edeceği vaad edilmektedir. Kavimleri onları yalanladıktan ve büyük eziyetler yaptıktan sonra onlara dünyada zaferin geldiği bildirilmekte, âhirette de zaferin zaten onlara olacağı ifade edilerek müjde verilmektedir. O yüzden yüce Allah, *"Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur"* buyuruyor. Yani, Allah'ın dünya ve âhirette Mü'min kulları için yazdığı zaferde hiçbir değişiklik olamaz. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"And olsun ki, Peygamber kullarımıza söz vermişizdir. Onlar şüphesiz yardım göreceklerdir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir."* (Sâffât, 171-173) *"Allah, 'Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz' diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir."* (Mücâdele, 21)

"Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi." Yani, kendilerini yalanlayan kavimlerine karşı Peygamberlere nasıl yardım edildiği, nasıl destek çıkıldığı haberleri sana geldi.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise"*, yani senden yüz çevirmeleri senin zoruna gittiyse *"yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel, ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin!"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Yani, yapabilirsen yerin altına girip onlara bir mucize getir veya kendine bir merdiven yapıp göğe çık ve onlara getirmiş olduğundan daha iyi bir mucize getir. Katâde, Süddî ve başkaları da âyeti böyle tefsir etmişlerdir.

"Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi. O halde sakın cahillerden olma!" Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurur: *"(Rasûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"* (Yûnus, 99) Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tüm insanların iman etmesini ve hida-

Scanned with CamScanner

yet yolunda O'na tâbi olmalarını şiddetle arzuluyordu. Yüce Allah da O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), evvelde bahtiyarlardan olacakların yazıldığı kimseler dışında hiç kimsenin O'na iman etmeyeceğini bildirdi.

"Dâvete ancak dinleyenler icabet eder." Yani: Ey Muhammed! Senin dâvetine ancak sözü dinleyen, kavrayan ve anlayan kimseler olumlu cevap verir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"...bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır. Diri olanları uyarsın ve kâfirler cezayı hak etsinler diye..."* (Yâsin, 70) buyurmuştur.

"Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler." Burada kastedilenler kâfirlerdir. Çünkü onların kalpleri ölüdür. Allah (c.c), *"Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler"* buyurarak onları bedenleri ölü kimselere benzetmiştir. Burada onlarla alay ve onları aşağılama vardır.

Müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'den Mucize İstemeleri:

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ ۖ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

37. O'na Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! dediler. De ki: "Şüphesiz Allah mucize indirmeye kâdirdir. Fakat onların çoğu bilmezler."

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

39. Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah Müşriklerin şöyle dediklerini bildiriyor: *"O'na Rabbinden bir mucize,* (kendilerinin işi zora koşarak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den istedikleri olağan dışı şeyler kastediliyor) *indirilseydi ya!" dediler"* Nitekim, Müşrikler şöyle demişlerdi: *"Sen bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız."* (İsrâ, 90-93)

Yüce Allah (onlara cevaben) şöyle buyuruyor: *"De ki: Şüphesiz Allah mucize indirmeye kâdirdir. Fakat onların çoğu bilmezler."* Yani, Allah (c.c) bunlara kâdirdir. Fakat hikmeti bunların geciktirilmesini gerektirmektedir. Çünkü, eğer Allah (c.c) o mucizeleri onların istediği şekilde indirir, sonra da onlar iman etmezlerse, daha önceki ümmetlere yaptığı gibi hemen azap gönderir. Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz."* (İsrâ, 59) Yüce Allah bir yerde de *"Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de, ona boyunları eğilip kalır"* (Şuarâ, 4) buyurur.

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklar (ümmetler)dır."* Mücâhid der ki: Yani, her biri farklı bir isimle bilinen ayrı birer tür ve sınıflardır. Katâde, "Kuşlar bir ümmet, insanlar bir ümmet, cinler bir ümmettir" demiştir. Süddî ise buna, "Sizin gibi bir mahluklardır" mânâsı vermiştir.

"Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler." Yani, hepsinin bilgisi Allah (c.c) katında vardır. Kara hayvanı olsun deniz hayvanı olsun hiçbirinin rızkının teminini ve işlerinin düzenlenmesini unutmaz. Nitekim yüce Allah başka bir âyette,

Scanned with CamScanner

"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz'da)dır" (Hûd, 6) buyurur. Yani, Allah (c.c) onların isimlerini, sayılarını, nerede yaşadıklarını orada açıklamıştır. Onların tüm hareketlerini ve duruşlarını kaydetmiştir. Yüce Allah başka bir âyette de *"Nice canlı var ki, rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir"* (Ankebût, 60) buyurur.

[2873] Hâfız Ebû Ya'lâ, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın hilafeti yıllarının birinde çekirgelerde azalma görüldü. Sebebini sordu, fakat kimseden cevap alamayınca buna kederlendi. Bir atlıyı şuraya, bir atlıyı Şam diyarına, başka bir atlıyı Irak'a göndererek "Herhangi bir çekirge görüldü mü görülmedi mi?" diye sordurdu. Yemen'den gelen atlı bir avuç çekirge getirdi ve önüne attı. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onları görünce üç defa tekbir getirdi ve şöyle dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Azîz ve Celîl olan Allah bin ümmet (hayvan türü) yaratmıştır. Bunların altı yüzü deniz, dört yüzü kara hayvanıdır. Bunlardan ilk yok olacak hayvan çekirgedir. O yok olunca gerisi ipi kopan dizili taneler gibi ardı ardına gelir."*[511]

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler."* İbn Ebî Hâtim'in, İkrime'den rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), *"Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler (haşr olunacaklar)"* buyruğu hakkında, "Onların haşr olunması ölmeleridir" dediğini rivayet etmiştir. İmam Taberî de İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın, "Hayvanların ölmeleri haşirleridir" dediğini rivayet etmiştir. Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Avfî de nakletmiştir. İbn Ebî Hâtim der ki: Mücâhid ve Dahhâk'tan da bunun benzeri rivayet edilmiştir.

İkinci görüşe göre ise hayvanların haşrinden kasıt kıyâmet gününde diriltilmeleridir. Nitekim bir âyette, *"Vahşî hayvanlar bir araya toplandığında ("haşr" edildiğinde)"* (Tekvîr, 5) buyurulmuştur.

---

511 Hatib-i Bağdâdî, 11/218; Dulabi, 2/52; Ebû Ya'lâ, el-Müsnedü'l-Kebîr (Mecmau'z-Zevâid, 12433); İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, 3/13,14); İbn Adiyy, 5/352. Heysemî, "Senedindeki Ubeyd b. Vakıd el-Kaysi zayıftır. Bu hadis, hiç şüphesiz uydurmadır, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü değildir" demiştir. İbnu'l-Cevzî de aynı görüştedir.

Scanned with CamScanner

[2874] İmam Ahmed b. Hanbel de Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) toslaşan iki koyun gördü ve "Ey Ebû Zerr! Bunların niçin toslaştıklarını biliyor musun?" diye sordu. Ebû Zerr (radıyallâhu anh), "Hayır" deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Fakat Allah biliyor ve aralarında hükmedecek"* buyurdu.[512]

[2875] Abdurrezzak, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir defasında biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında iken birden iki keçi birbiriyle toslaştı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bunların niçin toslaştıklarını biliyor musunuz?"* diye sordu. "Hayır" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Fakat Allah biliyor ve aralarında hükmünü verecek"* buyurdu.[513] Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir.

[2876] Abdurrezzak daha sonra Süfyân-ı Sevrî'nin Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir ki, onda Ebû Zerr (radıyallâhu anh) ayrıca şunu demiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi öyle bir hâl üzere bıraktı ki, gökte hangi kuş kanatlarını çırpsa mutlaka ondan bir ilim (tefekkür için ilham) edindik."[514]

[2877] İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, Ebû Osman el-Hindi kanalıyla Hz. Osman (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıyâmet gününde boynuzsuz koyun boynuzlu koyundan mutlaka kısasla hakkını alacaktır."* buyurdu[515]

Abdurrezzak, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Kıyâmet gününde tüm mahlukat; vahşi hayvanlar, diğer hayvanlar ve her şey bir araya toplanılır. O gün Allah'ın (c.c) adaleti boynuzsuz hayvan boynuzludan

512 İmam Ahmed b. Hanbel, Tefsir'de (786) rivayet etmiştir. Bir çok kaynağı olup İnşallah onlar sebebiyle hasen derecesindedir. Bk. Mecmau'z-Zevâid, 1/351.

513 Abdurrezzak, et-Tefsir'de (786) rivayet etmiş, onun kanalıyla da Taberî (13226) rivayet etmiştir. Adı anılmamış bir râvi bulunmasından dolayı senedi zayıftır. Fakat birazdan gelecek Müslim'in Sahih'inde rivayet ettiği bir hadis bunun şahididir.

514 İmam Taberî (3450) rivayet etmiştir. Ebû Zerr ile Münzir es-Sevrî arasında kopukluk vardır, fakat sonraki rivayetle kuvvetlenmektedir. Bunu İmam Ahmed (5/173) ile Bezzâr da (3450) başka bir vecihten Ebû Zerr (radıyallâhu anh) kanalıyla merfû olarak rivayet etmişlerdir. Her hâlükârda hadis birçok kaynağıyla birlikte hasen derecesindedir. Bunu kuvvetlendirici bazı hadisler vardır. Sonraki hadise bk.

515 Zevaidu'l-Müsned, 1/72; Bezzâr, 3449. Hadisin Müslim (2582), Tirmizî (2420) ve İbn Hibbân (7363) tarafından rivayet edilen bir şahidi vardır. Bununla hadis sahih olmaktadır.

Scanned with CamScanner

hakkını alacak derecede (ince) işler." Yüce Allah daha sonra onlara, "Toprak ol!" der. O yüzden kâfir *"Keşke toprak olsam"* (Nebe, 40) der. Bu hadis birazdan gelecek bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivayet edilmiştir.

"Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir." Yani, onların cehalet, bilgi kıtlığı ve anlamama bakımından durumları, duymayan sağır ve konuşamayan dilsiz iken aynı zamanda göremeyeceği bir karanlık içinde bulunan kimsenin durumu gibidir. Bu kimse yolunu nasıl bulabilir veya bulunduğu durumdan nasıl çıkabilir! Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler. Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar (hakka) geri dönemezler."* (Bakara, 17-18) Bir âyette de şöyle buyurur: *"Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu bile göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur."* (Nûr, 40)

Yüce Allah ardından şöyle buyuruyor: *"Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir."* Yani, kullarında dilediği gibi tasarrufta bulunan Allah'tır.

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

Scanned with CamScanner

40. De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyâmet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Eğer samimiyseniz.

41. Bilakis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

42. Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından yalvarsınlar diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi.

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Allah'ın verdiği nimete şükredecekleri yerde nankörlük ettiler, böylece kendilerine zulmettiler. Yüce Allah da yeryüzünü onların zulüm ve küfürlerinden temizlemek için onları helâk etti.

Tefsiri:

Felaket Anında Müşrikler Yine Allah'a Yalvarırlar:

Yüce Allah kendisinin dilediğini yapan ve kullarında istediği gibi tasarrufta bulunan olduğunu, hükmünü bozacak hiçbir gücün bulunmadığını, kulları hakkındaki hükmünü hiçbir mahlukun geri çeviremeyeceğini haber veriyor. Bilakis o tektir, hiçbir ortağı yoktur. Ondan bir şey istendiğinde dilediği gibi karşılık verir. Bunu ifade etmek için Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyâmet gelip çatıverse"*, yani bunlardan biri başınıza gelse *"Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız?"* Yani, onu def etmeye Allah'tan başka hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini bildiğinizden dolayı O'ndan başkasına dua etmezsiniz. *"Eğer"* onunla birlikte ilâhlar edinmekte *"dürüstseniz (söyleyin doğruyu bakalım)! Bilakis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse*

Scanned with CamScanner

kaldırır ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz." Yani, mecburiyet ve çaresizlik durumunda Allah'tan başka hiçbir kimseye dua etmezsiniz. O vakit putlarınız ve ortaklarınız sizden ayrılıp giderler. Nitekim yüce Allah, *"Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür"* (İsrâ, 67) buyurmuştur.

Evvelki Ümmetlerin Şımarıklıkları ve Helâkları:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından yalvarsınlar"*, yani, Allah'a dua etsinler, O'na büyük bir tevazuyla yalvarıp yakarsınlar *"diye onları darlık"*, yani fakirlik ve geçim darlığı *"ve hastalıklara"* (buradaki "ضراء" [hastalıklar]'dan kasıt hastalıklar, sakatlıklar ve ağrılardır) *"uğrattık."*

"Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi!" Yani, onları bu belalara duçar ettiğimizde bize yalvarsalar ve huzurumuzda âcizliklerini itiraf etselerdi! *"Fakat kalpleri iyice katılaştı"*, onda duygu adına ve saygı dolu boyun eğiş adına hiçbir şey kalmadı *"ve şeytan da onlara yaptıklarını"*, yaptıkları şirk, inatçılık ve mâsiyetleri *"cazip gösterdi."*

"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında", onlardan yüz çevirdiklerinde, görmezden geldiklerinde ve arkalarına attıklarında *"(indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık."* Onlara diledikleri gibi seçtikleri her türlü nimetin kapısını açtık. Bu Allah'ın onlara mühlet vermesi ve tuzağıydı. Allah'ın tuzağından (tuzakla denemesinden) O'na sığınırız. *"Nihayet kendilerine verilenler"* mallar, evlatlar ve rızklar *"yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın"* gaflet halinde ve farkında olmadan *"yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler."* Her türlü nimetten ümitlerini kestiler. Valibi'nin rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "مُبْلِسُونَ" kelimesi "ümidini yitiren" mânâsındadır" demiştir. Hasan-ı Basrî de şöyle demiştir: Allah (c.c) kimin rızkını genişletir de o kendisinin ayak kaydırıcı bir sınava tâbi tutulduğunu görmezse o sağlıklı bir bakışa sahip değildir. Kimin rızkını daraltır da o bununla maslahatının gözetildiğini görmezse o da doğru, bir bakışa sahip değildir. Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh) daha sonra *"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve*

Scanned with CamScanner

musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler" âyetini okumuştur. Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh) yine şöyle demiştir: Kâbe'nin rabbine andolsun ki, onlara tuzak kuruldu; önce nimetler verildi, sonra kıskıvrak yakalandılar. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Katâde der ki: Allah'ın emri onları ansızın yakaladı. Allah (c.c) her kavmi mutlaka nimetler içinde olduğu, (bunun) sarhoşluğunu ve gafletini yaşadığı anda yakalamıştır. Onun için Allah'a (nimetlerini vermesine) aldanmayın. Allah'a (nimetlerini verdiği için azap etmeyeceğine) ancak fasıklar aldanır." Bunu da aynı şekilde İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İmam Mâlik, Zührî'den şöyle nakleder: *"Üzerlerine her şeyin kapılarını açtık"* buyruğundan kasıt onlara dünya nimetlerinin açılıp felaketlerin engellenmesidir.

[2878] İmam Ahmed b. Hanbel Ukbe b. Amir kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Eğer Allah'ın günahlarına rağmen kulun istediğini verdiğini görürsen bil ki o istidraçtır (tuzaktır)."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra, *"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler"* âyetini okudu.[516] Bunu Taberî ve İbn Ebî Hâtim de Harmele ve İbn Lehia'nın Ukbe b. Amir'den nakliyle rivayet etmişlerdir.

[2879] İbn Ebî Hâtim, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Allah (c.c) bir millet için hayat ve iyilik dilerse onlara itidal ve iffet bahşeder. Bir milletin de kökünü kazımak isterse onlara ihanet kapısını açar."*[517] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel ve diğerleri rivayet etmişlerdir.

---

516 Ahmed b. Hanbel (4/145), Taberî (13243), Taberânî (17/330 ve Beyhakî, eş-Şuab'ta (913) Harmele b. İmran'dan nakliyle, Taberî ayrıca İbn Lehia'nın Ukbe b. Müslim'den bu şekildeki nakliyle rivayet etmiştir. Birincisindeki ravilerden Rüşdeyn zayıftır. Hadisin bazı şahitleri vardır, fakat onlarda âyet zikredilmemiştir.

517 Senedindeki Arak b. Halid rivayeti leyyin biridir. Burada İbrâhim b. Ebû Uble ile Ubâde b. Sâmit arasında kopukluk vardır.

Scanned with CamScanner

Allah Bazı Nimetlerini Sizden Alır Veya Bir Azap Verirse:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ۗ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

46. De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka hangi ilah geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâla yüz çeviriyorlar!

47. De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

48. Biz, Peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlara azap dokunacaktır.

Tefsiri:

Yüce Allah, Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle hitap ediyor: Ey Muhammed! O inatçı yalanlayıcılara *"De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör ederse"*, yani bunları size verdiği gibi geri alırsa... Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"(Rasûlüm!) De ki: Sizi yaratan, size işitme duyusu, gözler ve kalpler veren O'dur"* (Mülk, 23) buyurmuştur. Âyette, kulaklardan ve gözlerden meşru dairede faydalanmaktan engellenmesi kastedilmiş de olabilir. Âyetin devamında şöyle buyruluyor: *"Kalplerinizi de mühürlerse."* Yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur:

Scanned with CamScanner

"(Rasûlüm!) De ki:..Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor?" (Yûnus, 31) *"Ey inananlar! ...Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer."* (Enfâl, 24) Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"Bunları size Allah'tan başka hangi ilah geri verebilir!"* Yani, onu sizden aldığında bunları size geri vermeye kimin gücü yeter? Bunları geri vermeye Allah'tan başkasının gücü yetmez. *"Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz."*

Delillerin Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmayıp ondan başka ibadet ettikleri şeylerin asılsız ve sahte (ilahlar) olduğuna delalet ettiğini nasıl beyan ediyor ve açıklıyoruz? (نصرّف الآيات) *"Onlar hâla yüz çeviriyorlar!"* Yani, onlar buna rağmen haktan yüz çeviriyor ve insanları ona uymaktan engelliyorlar. Avfî'nin, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o buradaki "يصدفون" ifadesini "haktan ayrılıyorlar" diye tefsir etmiştir. Mücâhid ile Katâde, "Yüz çeviriyorlar", Süddî ise, "Alıkoyuyorlar" diye tefsir etmişlerdir.

"De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın", siz farkında olmaksızın, birden ve aniden *"veya açıkça"* göz göre göre, ayan beyan şekilde *"gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?"* Yani, azap ancak kendilerine Allah'a ortak koşmak sûretiyle zulmeden kimseleri kuşatır. Sadece hiçbir ortağı bulunmadan Allah'a ibadet edenler ise kurtulurlar. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar hüzünlenmezler. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır."* (En'âm, 82)

"Biz, Peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz." Yani, Mü'min kullarını güzelliklerle müjdeleyiciler, Allah'ı reddeden kâfirleri ise ceza ve azapla uyarıcılar olarak göndeririz.

"Kim iman eder ve kendini düzeltirse", yani kim onların getirdiklerine kalbinden iman eder, onlara uyarak amellerini düzeltirse, *"onlar için"* geleceğe dair *"hiçbir korku yoktur"*, yapmadıkları ve arkalarında bıraktıkları dünya işlerinde *"onlar üzüntü de çekmeyecekler."* Çünkü, geride bıraktıkları işleri üstlenen ve terk ettiklerini koruyacak olan Allah'tır.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlara azap dokunacaktır."* Yani, Peygamberlerin kendilerine getirdiklerini reddettikleri, Allah'ın emrinden ve O'na itaatten çıktıkları, Allah'ın haramlarını, yasaklarını işledikleri ve dokunulmazlıklarını çiğnedikleri için onlara azap ulaşacaktır.

Scanned with CamScanner

قُلْ لَآ أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَآئِنُ اللهِ وَلَآ أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ ۚ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۚ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَٰؤُلَآءِ مَنَّ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ۗ أَلَيْسَ اللهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

50. De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır; belki muttakiler olurlar.

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki, onları kovup da zalimlerden olasın!

53. Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı! demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

Scanned with CamScanner

54. Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle sesleniyor: *"De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum."* Yani Ben Allah'ın hazinelerinin sahibi de onlarda tasarruf eden de değilim. *"Ben gaybı da bilmem."* Yani ben "gaybı biliyorum" demiyorum. O sadece Allah'ın bilgisindedir. Ondan sadece Allah'ın beni haberdar ettiği kadarını bilebilirim. *"Size, ben bir meleğim de demiyorum."* Yani, ben melek olduğumu iddia etmiyorum. Ben sadece bir beşerim ve Allah (c.c) bana vahyediyor. Allah (c.c) beni bununla şereflendirdi ve bana ihsanda bulundu. O yüzden Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Ben, sadece bana vahyolunana uyarım."* Yani ben Allah'ın vahyinden bir karış, hatta daha az kadar bile ayrılmam. *"De ki: Kör ile gören hiçbir olur mu?"* Yani, hiç hakka uyan ve ona iletilen kimse ile haktan sapan ve ona boyun eğmeyen kimse bir olur mu? *"Hiç düşünmez misiniz?"* Şu âyette de aynı mânâ ifade edilmiştir: *"Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu?"* (Ra'd, 19)

"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından", yani kıyâmet gününden *"korkanları onunla"* bu Kur'ân'la *"uyar"* ey Muhammed! Onlar ki *"Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlardır"* (Mü'minûn, 57) *"... Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir."* (Ra'd, 21) Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"Onlar için"* o günde *"Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir şefaatçi"*, yani Allah azap dilemişse onların ne bir yakını ne bir aracısı *"vardır."* Yani, onları Allah'tan başka hiçbir hâkimi olmayacak o güne karşı uyar. *"Belki sakınırlar."* Yani, sakınırlar da bu dünyada Allah'ın kıyâmet günündeki azabından kendilerini kurtaracak ve kat kat fazla ve bol ödüllerle mükâfatlandıracak ameller işlerler.

"Rablerinin rızasını isteyerek", yani amellerinde Allah'ın rızasını arayarak, dolayısıyla ibadet ve taatlarında ihlaslı ve samimi olarak *"sabah akşam O'na dua edenleri"* yani ibadet eden ve O'na yalvaranları. Saîd b. Müsey-

Scanned with CamScanner

yeb, Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve Katâde'ye göre duadan kasıt farz namazlardır. *"Kovma!"* Yani, bu vasıftaki insanları kendinden uzaklaştırma. Bilakis onlar sohbet arkadaşların ve has adamların olsun. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme."* (Kehf, 28) Bu (tefsiri yapılan) âyetin benzeri, *"Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim"* (Mü'min, 60) âyetidir.

"Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki, onları kovup da zalimlerden olasın!" Nitekim Nûh (a.s)'ın kavmi O'na, *"Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!"* dediklerinde *"Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz!"* (Şuarâ, 111-113) Yani, onların hesabı ancak Allah'a aittir. Benim hesabımdan onlara bir şey olmadığı gibi, onların hesabından da bana bir şey yoktur.

"Bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!" Yani, bu halde böyle yaparsan zalimlerden olursun.

[2880] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir grup Kureyşli Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına uğradıklarında yanında Habbab b. Eret, Suheyb, Bilal ve Ammar vardı. "Ey Muhammed! Sen bunlarla birlikte olmaktan memnun musun?" dediler. Bunun üzerine *"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar..."* (51-52. âyetler) nazil oldu.[518]

[2881] Bunu İmam Taberî de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir grup Kureyşli Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında da Suheyb, Bilal, Ammar, Habbab ve diğer güçsüz Müslümanlar vardı. O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ey Muhammed! Bunları kavmine tercih mi ettin? Allah'ın aramızdan

518 Hasendir. İmam Ahmed (3985), Bezzâr (2209), Taberânî (10520), Vâhidi, Esbâb-ı Nüzûl'da (433) rivayet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10997), "İmam Ahmed'in râvîleri sahih hadis râvîleridir, sadece Kerdus sikadır" demiştir. Bu, bundan sonraki Sa'd hadisiyle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

kendilerine lütfettiği kimseler bunlar mı? Biz bunların mı peşinden gideceğiz? Onları yanından kov; eğer kovarsan belki sana tabi oluruz" dediler. Bunun üzerine şu âyetler nazil oldu: *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!.. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"* (51, 52. âyetler).[519]

[2882] İbn Ebî Hâtim, *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!.."* buyruğu hakkında Habbab b. Eret (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir gün Akra' b. Habis et-Temimi, Uyeyne b. Hısn el-Fezari Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiklerinde yanında Suheyb, Bilal, Ammar ve Habbab ile başka güçsüz insanları gördüler ve onları horladılar. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek onunla başbaşa konuşarak şöyle dediler: "Bizimle, Arapların bizim üstünlüğümüzü anlayacağı ayrı ve özel bir konuşma tertip et. Zira, senin yanına Araplar geliyorlar ve onların bizi şu kölelerle birlikte görmelerinden utanıyoruz. Onun için biz yanına geldiğimizde onları yanımızdan uzaklaştır. Seninle oturmamız bitikten sonra dilersen onlarla oturabilirsin." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de *"Tamam"* buyurdu. Onlar, "Bu konuda bizim için kâğıda bir şey yaz!" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kâğıt istedi ve yazması için Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ı çağırttı. Biz ise bir kenarda oturuyorduk. Tam bu esnada Cebrâil (a.s) indi ve *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!..."* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kâğıdı elinden attı, sonra bizi yanına çağırdı. Biz de gittik.[520] Bunu İmam Taberî, Esbat'ın nakliyle böyle rivayet etmiştir. Bu (mânâ bakımından) garip bir hadistir. Çünkü bu âyet Mekkî'dir. Râvîlerden Akra' b. Habis ile Uyeyne ise hicretten çok sonra Müslüman olmuşlardır.

[2883] Süfyân-ı Sevrî, Mikdad b. Şurayh'tan, o babasından, o da Sa'd'dan şöyle rivayet etmiştir: Bu âyet Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aralarında İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın bulunduğu altı sahabisi hakkında nazil oldu. O şöyle der: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

519 Taberî (13258) rivayet etmiştir. Önceki hadise bk.

520 Münkerdir. Taberî (13261) Habbab'ın nakliyle rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Ebû Kenud el-Ezdi Takrib'de söylendiği gibi makbul'dür. Yani, mütabaa edildiğinde makbuldür. Burada ise mütabaa edilmemiştir. Bilakis, önceki rivayetle sonraki rivayette olduğu gibi daha sika olan kimseler ona muhalefet etmişlerdir. Bir diğer râvi Ebû Saîd el-Ezdi meçhuldür.

Scanned with CamScanner

yanına koşar, ona yakın olur ve sohbetlerini dinlerdik. Kureyşliler, "Kendine bizim yerimize bunları yaklaştırıyorsun?" dediler. Bunun üzerine *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!.."* âyeti nazil oldu.[521] Bunu Hâkim, Müstedrek'inde Süfyân-ı Sevrî kanalıyla rivayet etmiş ve Buhârî ile Müslim'in şartlarına uygundur, demiştir. İbn Hibbân da Sahih'inde Mikdam b. Şurayh'ın bu şekilde nakliyle rivayet etmiştir.

"Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik." Yani birbirlerine musallat ettik, birbirleriyle denedik ve sınadık. Peygamber gönderilmesinin ilk dönemlerinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e güçsüz kadın ve erkeklerle köleler ve cariyeler tâbi oluyorlardı. Eşraftan az sayıda kişi tabi oluyordu. Nitekim Nûh (a.s)'ın kavmi de ona şöyle demişlerdi: *"Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."* (Hûd, 27) Rum kralı Heraklius da Ebû Süfyân'a bazı sorular sorduktan sonra "Ona güçsüz insanlar mı yoksa eşraftan kimseler mi tâbi oluyor?" diye sorduğunda Ebû Süfyân, "Güçsüzleri" diye cevap vermiş, Heraklius da "Onlar Peygamberlerin takipçileridirler" demişti. Yani, Kureyş Müşrikleri iman eden güçsüz insanlarla alay ediyor, onlardan güçlerinin yettiği kimselere işkence ediyorlardı. "Allah aramızdan sadece bunlara mı lütfetti!" diyorlardı. "Gittikleri yol güzel olsaydı Allah ona bizi bırakıp da onları iletmezdi" diyorlardı. Nitekim yüce Allah başka bir âyette onların, *"Bu iş bir hayır olsaydı, onlar bizi geçemezlerdi"* (Ahkâf, 11) dediklerini haber vermiştir. Yüce Allah yine, *"Kendilerine âyetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere, 'İki topluluktan hangisinin (hangimizin) mevki ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha güzeldir?' dediler"* (Meryem, 73) buyurmuştur. Bir âyette de, *"Onlardan önce de eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesiller helâk ettik"* (Meryem, 74) buyurmuştur.

521 Hâkim (3/319) bu lafızla rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Müslim (2413), Nesâî, Tefsir'de (183), İbn Mâce (4128), Ebû Ya'lâ (826), Taberî (13266) ve Vâhidî (431) birbirine yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah onların *"Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!"* sözlerine *"Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"* diye cevap veriyor. Yani, Allah (c.c) kendisine sözleri, fiilleri ve kalpleriyle şükredenleri bilmez mi ve onları doğru yola iletmez, selamet yollarına eriştirmez, karanlıklardan aydınlığa çıkarmaz ve doğru yola iletmez mi? Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."* (Ankebût, 69)

[2884] Sahih bir hadiste, *"Şüphesiz Allah sizin görünüşlerinize de renklerinize de bakmaz. Bilakis kalplerinize ve amellerinize bakar"*[522] buyurulmuştur.

[2885] İmam Taberî, *"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar"* buyruğu hakkında İkrime'den şöyle nakleder: Abdumenafoğullarının kâfir eşrafından Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Mut'im b. Adiyy, Haris b. Nevfel ve Kuraza b. Abd, Amr b. Nevfel Ebû Tâlib'e gelerek, "Ey Ebû Tâlib! Eğer yeğenin Muhammed yanından bizim kölelerimizi ve bize karşı anlaşmış olanları -ki onlar bizim kölelerimiz ve anlaşmalılarımızdır- kovarsa, onun kalbimizde daha büyük yeri olur, katımızda sözüne daha çok uyulan, tâbi olmamız ve iman etmemize daha yakın olurdu" dediler. Ebû Tâlib de gelerek Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onların söyledikleri hakkında konuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) (Hz. Peygamber [s.a.v]'e) şöyle dedi: "Onların ne yapacaklarını ve sözleri ile nereye varacaklarını görmen için dedikleri gibi yapsan?" dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar... Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"* (51-53. âyetler) buyruğunu nazil etti. İkrime devamla şöyle demiştir: Onlar Bilal, Ammar b. Yasir, Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim, Esid'in kölesi Sabih, Kureyşlilerde müttefik ailelere mensup İbn Mes'ud, Mikdad b. Amr, Mes'ud b. Kârî, Vakıd b. Abdullah el-Hanzali, Amr b. Abd Amr Züşşemaleyn, Mersed b. Ebû Mersed ile Hamza b. Abdulmuttalib'in andlaşmalısı Ebû Mersed el-Ğanevi ve benzer andlaşmalılardır. Kureyşlilerden, kölelerden ve müttefiklerden küfür önderleri hakkında, *"Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle*

522 Bakara sûresi 275. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

imtihan ettik" âyeti nazil oldu. Nazil olunca Hz. Ömer (radıyallâhu anh) geldi ve sözünden dolayı özür diledi. Allah (c.c) bunun üzerine de *"Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı"* âyetini nazil etti.[523]

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size!"* Yani, onlara selam vermek sûretiyle ikramda bulun ve kendilerine Allah'ın onlara geniş ve kapsamlı rahmetini müjdele. Allah (c.c) devamla; *"Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı"* buyuruyor. Yani, kendinden bir lütuf, ihsan ve iyilik olarak rahmeti kendi mukaddes zatına bir vazife kıldı. *"Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeden bir kötülük yaparsa..."* Seleften bir zat, "Allah'a asi olan herkes cahildir" demiştir. İkrime'den bu âyet hakkında, "Dünyanın hepsi cehalettir" dediği rivayet edilmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. *"Sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse"*, yani günahlardan döner, tamamen bırakır ve bir daha yapmamaya karar verir ve sonraki amellerini düzeltirse *"bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."*

[2886] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) mahlukatı yarattıktan sonra kendi katında Arş'ın üstündeki kitaba "Şüphesiz benim rahmetim gazabımı geçmiştir" diye yazdı."*[524] İki hadisi de Buhârî ile Müslim rivayet etmişlerdir.

[2887] İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah mahlukatı arasındaki hükmünü verdikten sonra Arş'ın altından, "Şüphesiz rahmetim gazabımı geçmiştir. Ben merhametlilerin en merhametlisiyim" diye yazan bir kâğıt çıkarır. Sonra Cehennemden, hiçbir iyilik yapmamış ve alınlarında da "Allah'ın azatlıları" yazılı bir-iki avuç insan alıp çıkarır."*[525]

---

523 Mürseldir.

524 Bu sûrenin 12. âyetinin tefsirinde geçti.

525 Hadisin baş kısmının şahidi daha önce geçen Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisidir. Son kısmının şahidi ise Buhârî (7439) ve Müslim'in (183, hadis no: 302) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri hadistir. Onda o kimselere, "Onlar Allah'ın esaretten kurtulmuş kulları" denileceği ifade edilmektedir ve "alınlarının ortasında yazılıdır" ifadesi yoktur.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak, *"Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı"* buyruğu hakkında Selman'dan şöyle nakleder: "Allah gökleri ve yeri yarattı. Mahlukatı yaratmadan -başka bir rivayette yapmadan- önce yüz rahmet yarattı. Sonra mahlukatı yarattı. Sonra onlardan birini mahlukatı arasına koydu, kalan 99'u ise yanında tuttu. İşte onlar tek bir rahmetle birbirlerine merhamet ve şefkat eder, birbirlerine fedakârlık yapar, onunla ziyaretleşirler. Deve o (rahmetle) inler, inek onunla sevgi taşır, koyun onunla meler, kuşlar birbirlerinin peşi sıra onunla gider ve denizde balıklar birbirinin peşinden onunla gider. Kıyâmet günü gelince Allah (c.c) o rahmeti de katına alır. Allah'ın (c.c) rahmeti ise hepsinden daha üstün ve daha geniştir.[526] Bu başka bir kanaldan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivayet edilmiştir. Bu âyete uyan çok sayıda hadis, *"Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır"* âyetinin tefsirinde gelecek.

[2888] Bu âyete uyan bir başka hadis şudur: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'a *"Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?"* diye sordu. Sonra *"Bunu yapmaları durumunda kulların Allah üzerindeki haklarının ne olduğunu biliyor musun? Onlara azap etmemesidir"* dedi.[527] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Kümeyl'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Hak Üzeredir:

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّي
نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ قُلْ لَآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ
قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ
رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ۚ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ ۖ يَقُصُّ
الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ
بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ

526 Mervezi, Ziyadatü'z-Zühd'de (1020) Selman'dan mevkûf olarak rivayet etmiştir. Bunu Müslim (2753, no: 21) ile İbn Hibbân (6146) Selman'dan hadis-i şerif olarak rivayet etmişlerdir. A'râf sûresinin 156. âyetinin tefsirinde gelecek.

527 Bakara sûresinin 22. âyeti ile Nisâ sûresinin 36. âyetlerinde geçti.

Scanned with CamScanner

مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

55. Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

56. De ki: Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam.

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

58. De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.

59. Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Daha önce hidayeti ve doğru yolu gösteren, hakka karşı koyma ve onunla mücadele etmeyi yeren hüccet ve delilleri açıkladık. *"Böylece"* ey Muhammed! Veya ey bu sözün muhatabı, *"suçluların yolu belli olsun diye"*, yani Peygamberlere karşı çıkan mücrimlerin yollarının ne olduğu apaçık ortaya çıksın diye *"âyetleri"*, muhatapların açıklanma ihtiyacı duyduğu şeyleri *"iyice açıklıyoruz."*

"De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum." Yani, Allah'ın bana vahyettiği şeriatı hakkında basiret üzereyim. *"Siz ise onu"* Allah'tan bana getirdiği hakikati *"yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz"* azap *"benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır."* Yani, bu konu Allah'a (c.c) kalmıştır; dilerse göndermesini talep ettiğiniz azabı size hemen gönderir, dilerse mühlet verir. Hangisini yaparsa yapsın hepsinde bü-

Scanned with CamScanner

yük hikmet sahibidir. *"O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin"*, yani dâvalarda, kullar arasında hüküm verenlerin *"en hayırlısıdır."*

"De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı", yani bu acele etmekte olduğunuz konuda söz sahibi ben olsaydım, *"elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmiş olurdu"* Yani, size hak ettiğiniz cezayı verirdim. *"Allah zalimleri daha iyi bilir."*

[2889] Soru: Bu âyetle, (görünüşte çelişen) Buhârî ve Müslim'in Urve kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettikleri şu hadisin arasını nasıl bulursunuz: Âişe (radıyallâhu anhâ) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Ya Rasûlallah! Senin başına Uhud günündekinden daha çetin bir olay geldi mi?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: *"Senin kavminden eziyete mâruz kaldım. Onlardan karşılaştığım en şiddetli eziyet ise Akabe günündekidir. Çünkü kendimi İbn Abdi Yalile b. Abdi Külal'e sundum, fakat isteğimi kabul etmedi. Sonra hüzünlü bir şekilde oradan ayrılıp gittim. Ancak Karn-ı Sealib denen yerde kendime gelebildim. Başımı kaldırdığımda baktım ki, beni bir bulut gölgeliyor. Baktığımda onda Cebrâil (a.s)'ın olduğunu gördüm. Bana, "Şüphesiz Allah kavminin sana söylediğini ve cevabını işitti. Sana istediğin emri vermen için dağların meleğini gönderdi" dedi. Dağların meleği bana seslendi ve selâm verdi. Sonra, "Ey Muhammed! Şüphesiz Allah kavminin sana söylediğini işitmiştir. Rabbin beni sana istediğin emri vermen için gönderdi. Ne dilersen o olacak! İstersen Akşeban dağlarını üzerlerine kapayayım" dedi. Ben ise 'Hayır, ben Allah'ın onların soyundan Allah'a ibadet eden ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmayan kimseler çıkarmasını umuyorum' dedim."*[528] Bu Müslim'in rivayetidir. Burada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onlara azap edilmesi ve kökten helâk edilmeleri teklif edildi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise onlar hakkında yavaş davranmayı tercih etti ve Allah (c.c) onların neslinden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan nesiller çıkarır ümidiyle azaplarının ertelenmesini istedi.

Bu olayla yüce Allah'ın, *"De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir"* buyruğu, birlikte nasıl değerlendirilebilir?

528 Buhârî, 3231; Müslim, 1795; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 7706; İbn Hibbân, 6561; Ebû Nuaym, Delâilu'n-Nübüvve, 213.

Scanned with CamScanner

el-Cevap: -ki doğrusunu Allah bilir- bu âyetin, onlar istedikleri anda vuku bulması mümkün olsaydı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yapacağını ifade etmektedir. Hadiste ise onların azap verilmesini talep etmeleri yoktur. Bilakis dağlar meleği ona Ahşeban dağını başlarına indirmeyi teklif etmiştir ki, bunlar Mekke'nin güney ve kuzeyden kuşatan iki dağının ismidir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o yüzden yavaş davranmış, onlara yumuşak davranılmasını istemiştir.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır"

[2890] İmam Buhârî, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklettiğine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Gaybın anahtarları beştir, onları Allah'tan başka kimse bilmez"* buyurdu ve şu âyeti okudu: *"Kıyâmet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."* (Lokman, 34)[529]

[2891] Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan yapılan ve Cebrâil (a.s)'ın bir bedevi sûretinde gelip Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İslâm, iman ve ihsan'dan sorduğu hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir de, *"Beş şey vardır ki, onları sadece Allah bilir"* demiş ve *"Onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır"* (Lokman, 34) âyetini okumuştur.[530]

"O, karada ve denizde ne varsa bilir." Yani, büyük bilgisi ve ilmi kara ve denizdeki tüm canlıları kuşatmıştır. Bunlardan hiçbir şey, yerde ve gökte bulunan tek bir zerre bile O'na (c.c) gizli kalmaz. Sarsari ne güzel söyler:

Zerre ona gizli kalmaz.

Bakanlara ise bazen gözükür bazen gözükmez.

"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez." Yani, cansız maddelerin bile hareketlerini bilen Allah (c.c) canlıların, özellikle onlardan cinlerin ve insanların hareketlerini elbette bilir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir."* (Mü'min, 19)

529 Hadis sahihtir. Buhârî (4627) ve Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (7728) rivayet etmişlerdir.
530 Hadis sahihtir. Müslim, 8; Tirmizî, 2610; Nesâî, 8/97; İbn Mâce, 63; İbn Hibbân, 168.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Yerde veya denizde her ne ağaç varsa mutlaka onun için görevlendirilmiş, düşen yaprakları yazan bir melek vardır.

"O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Yer altının üçüncü katmanının altında, dördüncü katmanının üstünde öyle cinler vardır ki, bunlar size gözükecek olsalar onların olduğu yerde hiçbir aydınlık göremezsiniz. Onun her köşesinde Allah'ın mühürlerinden bir mühür, her bir mührün üzerinde de Allah'ın her gün "yanında olanları kaydet" diye görevlendirip gönderdiği bir melek vardır."[531] İbn Ebî Hâtim, Abdullah b. Haris'ten şöyle nakleder: Yeryüzündeki her bitkinin ve her iğne yeri kadar bir şeyin başında mutlaka, yeşerdiğinde yeşerdiği ve kuruduğunda kurduğu bilgisini getiren görevli bir melek vardır. Bunu İmam Taberî de rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim daha sonra, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Allah nûn'u, yani kalemi yarattı, levhaları yarattı. Ona dünya yok olana kadar dünyada yaratılacak her mahlukun, helâl veya haram her rızkın, iyi veya kötü her ameli yazdı." İbn Abbâs (radıyallâhu anh) daha sonra, *"O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır"* âyetini okumuştur.

Kulları Üzerinde Tasarruf Sahibi Olan Allah'tır:

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ
لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ
أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى
اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

531 Senedindeki râvîlerden İbn İshâk müdellistir ve burada da an'anlı rivayette bulunmuştur. Sahih olduğu varsayılsa bile Yermük savaşında eline geçen kitaptan yazmış olma ihtimali vardır.

Scanned with CamScanner

60. Geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

61. O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

62. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki, hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarını geceleyin vefat ettirdiğini bildiriyor. Bu küçük ölümdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim..."* (Âl-i İmrân, 55) Bir âyette de *"Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır"* (Zümer, 42) buyurmuştur. Yüce Allah bu âyette önce küçük sonra büyük vefat olmak üzere iki vefattan bahsetmiştir. Tefsiri yapılan âyette de aynı şekilde -sonuçlarıyla birlikte- her iki vefattan bahsederek şöyle buyurulmuştur: *"Geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen... O'dur."* Yani, gündüz ne işler yaptığınızı bilir. Bu, ara cümle olup kullarının gece ve gündüz durgunluk ve hareket hallerini bilgisiyle tamamen kuşattığını bildirmektedir. Şu âyetlerde de aynı husus ifade edilmiştir: *"Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (onun bilgisinde) eşittir."* (Ra'd, 10) *"Allah dinlenmeniz için geceyi ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için gündüzü meydana getirmiştir. Bunlar, O'nun rahmetinden ötürüdür. Belki artık şükredersiniz."* (Kasas, 73) Nitekim yüce Allah bir âyette de *"Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık"* (Nebe, 10-11) buyurur.

Yüce Allah burada da şöyle buyuruyor: *"Geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel"*, yani her bir kimsenin ömrü, hayat süresi *"tamamlansın diye onda"* Mücâhid, Katâde ve Süddî'ye göre kasıt gündüzdür. İbn Cüreyc ise Abdullah b. Kesir'den, "yani uykuda" diye rivayet etmiştir. Fakat birincisi daha kuvvetlidir. *"Sizi dirilten O'dur."*

Scanned with CamScanner

[2892] İbn Merdûyeh, kendi senediyle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Her insanın bir meleği vardır ki, o uyuduğunda nefesini alıp verir. Allah onun ruhunu almayı murat etmişse alır, yoksa geri verir. Allah'ın (c.c) "Geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen... O'dur" buyruğunda ifade edilen budur."*[532]

"Sonra" kıyâmet günü *"dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir."* Sonra da onların karşılığını vererek iyilikse iyilikle mükâfatlandıracak, kötülükse kötülükle cezalandıracaktır.

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir." Yani, her şeyi kudret ve tasarrufu altında tutan, her şeyin yüceliğine, azametine ve büyüklüğüne boyun eğdiği O'dur.

"Size koruyucular gönderir." Koruyuculardan kasıt hem insanın bedenini koruyacak meleklerdir. Nitekim yüce Allah, *"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır"* (Ra'd, 11) buyurur. Hem de amellerini koruyan ve kaydeden yazıcı meleklerdir. Nitekim şu âyetlerde anlatılanlar da bu meleklerdir: *"Şunu iyi bilin ki, üzerinizde bekçiler var, değerli yazıcılar vardır. Onlar yaptıklarınızı bilirler"* (İnfitâr, 10-11) *"İki melek (insanın) sağında ve solunda otururak yaptıklarını yazmaktadırlar. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."* (Kaf, 17-18)

"Nihayet birinize ölüm geldi mi", yani eceliniz yetip ölüm anınız geldiği vakit *"elçilerimiz"* yani can almakla görevli melekler *"onun canını alırlar."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve daha pek çokları şöyle demişlerdir: Ölüm meleğinin ruhun cesetten çıkarılmasına yardım eden meleklerden yardımcıları vardır. Ruh boğaza dayanınca ölüm meleği ruhu alır. *"Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise saptırır. Allah dilediğini yapar"* (İbrâhim, 27) âyetinin tefsirinde konuyla ilgili ve bu tür sözlerin doğruluğunu gösteren bu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan ve başkalarından rivayet edilen hadisler zikredilecektir.

532 Dahhâk'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile buluşmuşluğu olmadığından dolayı senedi munkatı'dır.

Scanned with CamScanner

"Onlar vazifede kusur etmezler." Yani, vefat edenin ruhunu koruma hususunda kusur etmezler. Bilakis onu korur ve Allah'ın (c.c) dilediği yere götürüp indirirler. Şayet iyilerden idiyse, illiyyûn Cennetlerine, günahkârlardan idiyse -Allah bizleri korusun- Siccîn Cehennemlerine götürüp indirirler.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Sonra gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler."* Âyette döndürüleceği ifade edilen kimselerden kasıt, İmam Taberî'ye göre meleklerdir. İmam Taberî burada İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği "meleklerin ruhla birlikte gökten göğe gitmelerini, sonunda Allah'ın bulunduğu semaya varmalarını" ifade eden şu hadisi zikretmiştir:

[2893] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Melekler ölmekte olan kişinin yanına gelirler. Eğer kişi salih biri idiyse, "Ey temiz bedendeki hoş nefis! Övülmüş olarak bedenden çık. Müjdeler olsun, sana rahatlık ve güzel rızık var. Bir de sana kızgın olmayan bir Rabbin" derler. Bu ona bedenden çıkana kadar sürekli tekrarlanır. Sonra göğe çıkarılır ve gök ona açılır. Gök, "Bu kimdir?" der. "Filandır" denilir. O da "Temiz bedendeki temiz ruh, hoş geldin. Övülmüş olarak bedenden çık. Müjdeler olsun sana rahatlık ve güzel rızık var" der. Bu ona Allah'ın (c.c) bulunduğu semaya erişinceye kadar kendisine söylenmeye devam edilir. Ama adam kötü biriyse ona, "Ey pis bedendeki pis nefis! Yerilmiş olarak çık. Müjdeler olsun; sana kavurucu ateş ve irinle bunlar gibi türlü türlüsü var!" denilir. Ruh ondan çıkıncaya kadar ona böyle söylenir. Sonra o göğe çıkarılır ve açılması istenir. Gök ise "Bu kimdir?" diye sorar. "Filandır" deyince gök, "Pis cesetteki pis nefis! Hoş gelmedin. Yerilmiş olarak geri dön. Çünkü sana göklerin kapıları açılmayacak" der. Sonra gökten gönderilir ve kabre kadar ulaşır. Sâlih kişi orada oturtulur ve kendisine ilk sözler söylenir. Sonra kötü adam oturur ve ona da ikinci sözler söylenir."*[533] Bu

533 İmam Ahmed (2/364, 365) rivayet etmiş, Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisi (6/140) akabinde tekrarlamıştır. Tüm senetlerdeki isim Muhammed b. Amr b. Atâ sikadır. Hadisin birçok şahidi vardır. Sadece "Allah'ın bulunduğu sema" ifadesinin şahidi yoktur, o sadece bu rivayette geçmiştir. Benzer bir hadisi İmam Ahmed b. Hanbel (4/287) ve Ebû Dâvûd (3212, 4753) rivayet etmişlerdir. İmam Ahmed'in rivayetindeki ifade "Allah'ın bulunduğu sema" yerine "yedinci sema"dır. Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de Berra hadisinin hasen olduğunu söylemiş, "Râvîlerinin tamamı hüccet olan kimselerdir" demiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (3/ 50), "Râvîleri sahih hadis râvîleridir" demiştir.

Scanned with CamScanner

garip bir hadistir. *"Sonra gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler"* buyruğuyla kıyâmet gününde tüm mahlukatın Allah'ın huzuruna götürülmesi ve haklarında adaletiyle hükmetmesi de kastedilmiş olabilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"De ki: Hem öncekiler hem de sonrakiler, belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır!"* (Vâkıa, 49-50) Allah (c.c) yine şöyle buyurur: *"(Düşün) o günü ki, dağları yerinden götürürüz ve yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün. Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız. Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır... Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."* (Kehf, 47-49)

Yüce Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuk hesap görenidir."*

Başınıza Gelen Felaketlerden Sizi Kim Kurtarır?

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعاً وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

63. De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz.

64. De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız.

65. De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter. Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına kendisinin onlardan zorda kalanları kurtarması nimetini hatırlatıyor.

"Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır ki?" Yani, karadaki felaketlere mâruz kaldığınızda veya kendinizi esen azgın kasırganın yol açtığı deniz dalgaları arasında bulup şaşkın bir hale düştüğünüzde siz sadece hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a dua edersiniz. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür. O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız."* (İsrâ, 67-69) Yüce Allah bir yerde de, *"Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak, 'Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız' diye Allah'a yalvarırlar"* (Yûnus, 22-23) buyuruyor. Yüce Allah başka bir yerde de, *"Haydi söyleyin bakalım; şu putlar mı üstün; Yoksa, karanın ve denizin karanlıklarında size yol bulduran, rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci gönderen Allah mı? Allah'ın yanında başka bir ilah mı? Allah, koştukları eşlerden yücedir."* (Neml, 63) Yüce Allah bu âyette şöyle buyuruyor: *"De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak"* yani açık ve gizli (her şekilde) *"Eğer bizi bundan"* bu sıkıntıdan *"kurtarırsan andolsun"* daha sonra biz *"şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz."*

"De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz" bunun ardından *"yine O'na ortak koşarsınız."* Rahatlık ve genişlik halinizde Allah'ın yanında başkalarına da dua edersiniz.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, *"Yine O'na ortak koşarsınız"* buyurduktan sonra hemen ardından şöyle buyuruyor: *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter."* Nitekim yüce Allah İsra sûresinde de şöyle buyurur: *"(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nail olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir. Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür. O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız."* (İsrâ, 67-69)

İbn Ebî Hâtim'in Hasan-ı Basrî'den naklettiğine göre o *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter"* âyetinin Müşrikler hakkında olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Necîh ise Mücâhid'den şöyle rivayet etmiştir: *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter."* âyeti Muhammed ümmeti hakkındadır. Allah (buna muktedir iken) onları bu azaptan muaf tutmuştur. Allah'tan yardım dileyerek ve tek güvencemiz O'na dayanarak bu konudaki hadis ve eserleri burada zikredelim:

[2894] İmam Buhârî, *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter. Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!"* buyruğu hakkında şöyle der: "يلبسكم" den kasıt "birbirinize girmenizi sağlaması"dır ki, bu iltibas'tan gelmektedir. "يلبسوا" da birbirlerine girerler mânâsına gelir. "شِيَعاً" da gruplar ve bölükler olarak, demektir. İmam Buhârî daha sonra Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: *"De ki: Allah'ın, size üstünüzden (gökten) azap göndermeye gücü yeter..."* âyeti indiği zaman Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"(Ya Rabbi) Senin vec-*

Scanned with CamScanner

hine (zâtına) sığınırım" şeklinde dua etti. *"Ayaklarınızın altından (yerden)"* ifadesinden sonra da yine *"(Ya Rabbi) Senin vechine (zâtına) sığınırım"* diyerek dua etti. *"Ya da sizi birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya (gücü yeter)"* ifadesinden sonra "Bu, daha hafiftir" veya "daha kolaydır" buyurdu.[534] İmam Buhârî bunu Tevhid kitabında da Kuteybe'nin Hammad'dan bu lafızla nakliyle rivayet etmiştir. Humeydi, Müsned'inde Câbir (radıyallâhu anh)'den böyle rivayet etmiştir. Bunu ayrıca İmam Taberî, İbn Merdûyeh ve Said b. Mansur rivayet etmişlerdir.

[2895] Başka bir kanal: Hâfız İbn Merdûyeh, Müsned'inde Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: *"De ki: Allah'ın, size üstünüzden (gökten) azap göndermeye gücü yeter..."* âyeti indiği zaman Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bundan Allah'a sığınırım"* diye dua etti. *"Ayaklarınızın altından (yerden)"* ifadesinden sonra da yine, *"Bundan Allah'a sığınırım"* diyerek dua etti. *"Ya da sizi birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya (gücü yeter)"* ifadesinden sonra, *"Bu, daha kolaydır"* buyurdu. İsteseydi ondan da Allah'a sığınırdı.[535] Bu âyetle ilgili birçok hadis vardır.

[2896] Onlardan biri İmam Ahmed'in Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu rivayettir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da fırka fırka yapıp, kiminizin hıncını kimine tattırmaya gücü yeter"* âyeti soruldu. *"Bu olacaktır, fakat henüz vakti gelmemiştir"* buyurdu[536] Bunu Tirmizî de İsmail b. Ayyaş'ın Ebû Bekir b. Ebî Meryem'den bu şekilde nakliyle rivayet etmiş, sonra, "Bu garip bir hadistir" demiştir.

[2897] İmam Ahmed b. Hanbel, Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte gittik ve Muâviyeoğulları camisine uğradık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) camiye girdi ve iki rek'at namaz kıldı. Biz de onunla birlikte kıldık. Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra şöyle buyurdu: *"Rabbimden üç şey istedim. Ümme-*

534 Buhârî, 4628, 7406; Tirmizî, 3065; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, et-Tefsir, 184; Ebû Ya'lâ, 1982; İbn Hibbân, 7220; Taberî, 13368; Beğavî, et-Tefsir, 874. Birçok tarikle Amr b. Dinar'dan rivayet etmiştir.

535 Senedinde İbn Lehia olsa da önceki hadis şahidi olduğundan hadis hasendir.

536 Tirmizî (3066) ve Ahmed b. Hanbel (1/171) Sa'd'dan rivayet etmişlerdir. Senedindeki Ebû Bekir b. Ebî Meryem zayıftır.

Scanned with CamScanner

timi boğulmayla helâk etmemesini istedim, bana verdi. Ümmetimi açlıktan öldürmemesini istedim, onu da verdi. Belalarının aralarındaki çekişmeler olmamasını istedim, onu bana vermedi."[537] Bunu sadece İmam Müslim rivayet etmiştir. Bunu Fitneler Kitabı'nda İbn Ebî Şeybe ile Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr'den... rivayet etmiştir.

[2898] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Atik'ten şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Ömer yanımıza, Ensar'ın küçük köylerinden Muâviyeoğulları camisine geldi ve bana, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sizin caminizin neresinde namaz kıldığını biliyor musun?" dedi. Ben "Evet" dedim ve caminin bir tarafını gösterdim. "O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) dua ettiği üç şeyi biliyor musun?" dedi. "Evet" dedim. "Onları bana söyle!" dedi. Dedim ki: "Müslümanlar dışındaki düşmanlarının onlara galebe çalmaması ve onları kıtlıktan helâk etmemesi için dua etti ve bunlar ona verildi. Bir de felaketlerini kendi aralarındaki çekişmeler vs. kılmamasını istedi, ama bu O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) verilmedi." Bunun üzerine "Doğru söyledin; fitne ve karışıklık kıyâmet gününe kadar devam edecektir" dedi.[538]

Bu Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde yer almamaktadır, fakat Allah'a hamd ve senalar olsun senedi iyi ve kuvvetlidir.

[2899] Başka bir hadis: Muhammed b. İshâk, Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Muâviyeoğulları mahallesine gittim. Sekiz rek'at namaz kıldı ve bunları uzatarak eda etti. Sonra bana dönüp, *"Seni alıkoydum mu ey Huzeyfe?"* dedi. Ben, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. Şöyle buyurdu: *"Ben Allah'tan üç şey istedim. Bunlardan ikisini verdi, birini ise vermedi. O'ndan ümmetime onlardan başka bir düşmanı musallat etmemesini istedim, verdi. Boğulmayla helâk etmemesini istedim, onu da verdi. Onların felaketlerini kendi aralarındaki çekişmeler yapmamasını istedim. Onu ise vermedi."*[539] Bunu İbn Merdûyeh, İbn İshâk'ın bulunduğu bir senetle rivayet etmiştir.

---

537 Müslim, 2890; Ahmed b. Hanbel, 1/175; Ebû Ya'lâ, 734; İbn Hibbân, 7236; Beğavî, et-Tefsir, 875.

538 Ceyyittir. Ahmed b. Hanbel, 5/445; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 1781. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/221) şöyle demiştir: Bunu İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Râvîleri sikadır.

539 Hasendir. Senedi İbn İshâk'ın an'anlı rivayetinden dolayı zayıftır. Fakat hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[2900] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Bir şey istemek için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim, fakat "Biraz önce çıktı" dediler. Sonra kimin yanından geçsem "Biraz önce geçti" diyordu. Nihayet O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta namaz kılarken gördüm. Yanına gidip arkasında namaza durdum. Namazı uzatarak kıldı. Bitirince "Ya Rasûlallah! Sen uzun bir namaz kıldın?" dedim. Buyurdu ki: *"Ben ümit ve korku namazı kıldım. Allah (c.c)'dan üç şey istedim. Bunların ikisini verdi, birini ise vermedi. Allah'tan ümmetimi boğulmayla helâk etmemesini istedim, verdi. Onlardan olmayan düşmanlarını onlara galip kılmamasını istedim, onu da kabul etti. Onları fırka fırka yapmamasını istedim, ancak onu kabul etmedi."*[540] Bunu İbn Mâce, Fiten'de rivayet etmiştir. İbn Merdûyeh de Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynı veya benzer bir lafızla rivayet etmiştir.

[2901] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir yolculukta gördüm; sekiz rek'at duha namazı kıldı. Oradan ayrılırken şöyle buyurdu: *"Ben ümit ve korku namazı kıldım. Rabbimden de üç şey istedim. Bunların ikisini verdi, birini ise vermedi. Ümmetimi kuraklık ve açlığa duçar etmemesi için dua ettim, kabul etti. Düşmanları onlara galip kılmamasını istedim, kabul etti. Onları fırkalar haline getirip birbirleriyle çatıştırmaması için dua ettim. Fakat bunu kabul etmedi."*[541] Bunu Nesâî de Kitabü's-Salat'ta Muhammed b. Seleme'nin İbn Vehb'ten nakliyle rivayet etmiştir.

[2902] İmam Ahmed b. Hanbel, Züheyroğullarının azatlı kölelerinden Habbab b. Eret'ten -ki kendisi Bedir'e katılmıştır- şöyle rivayet etmiştir. Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gece boyu namaz kılmasını izledim. Ben, "Ya Rasûlallah! Bu gece daha önce benzerini görmediğim şekilde namaz kıldın" dedim. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evet. Bu ümit ve korku namazıdır. Aziz ve Celil olan Rabbimden üç şey iste-*

540 Sahihtir. Ahmed b. Hanbel, 5/240; İbn Mâce, 3910. Busayri, Zevaid'de, "Senedi sahihtir. Râvîleri sikadır" demiştir. Konuyla ilgili Sevban'dan rivayet edilen bir hadis vardır ki onu Müslim (2889), Ebû Dâvûd (4252), Tirmizi (2176), İbn Mâce (3952), Ahmed b. Hanbel, 5/278 ve İbn Hibbân (7238) rivayet etmişlerdir.

541 Ceyyittir. Ahmed b. Hanbel (3/146, 156) rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/236), "Bunu İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir" râvîleri sikadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

dim. Bana onların ikisini verdi, birini ise vermedi. Rabbimden bizi bizden önceki ümmetleri helâk ettiği gibi helâk etmemesini istedim, verdi. Azîz ve Celîl olan Rabbimden dışımızdaki düşmanlarımızı bize galip getirmemesi için dua ettim, onu da verdi. Azîz ve Celîl olan Rabbimden bizleri fırka fırka olup birbirimize girmekten korumasını istedim, fakat onu vermedi."[542] Bunu Nesâî, Şuayb b. Ebû Hamza'nın rivayetiyle tahric etmiştir. Nesâî ile İbn Hibbân, Sahih'inde Sâlih b. Keysan'dan, Tirmizî de Fiten'de Nu'man b. Raşid'den, her ikisi de Zührî'den bu şekilde rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve sahih hadistir" demiştir.

[2903] Başka bir hadis: İmam Taberî, Halid el-Huzai'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû ve secdeleri tam olan hafif bir namaz kıldı ve şöyle buyurdu: *"Bu ümit ve korku namazıdır. Onda Azîz ve Celîl olan Allah'tan üç şey istedim. İkisini verdi, birini ise vermedi. Ondan, sizden evvelki milletlere verdiği azabı size vermemesini istedim, verdi. Allah (c.c)'dan topluluğunuzu yok edecek bir düşman musallat etmemesini istedim, onu da verdi. O'ndan sizi fırkalar halinde birbirine girip kimimizin hıncını diğerinden aldırmamasını istedim. Onu vermedi."* Ebû Mâlik der ki: Nâfi'ye, "Baban bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzından işitmiş mi?" dedim. "Evet, ben babamın bunu bir topluluğa Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittiğini söyleyerek anlatırken işittim" dedi.[543]

[2904] İmam Ahmed b. Hanbel, Şeddâd b. Evs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) bana yeryüzünü dürdü de onun doğularını ve batılarını gördüm. Ümmetimin hâkimiyeti onlardan bana dürülen yerlere ulaşacak. Bana biri beyaz, diğeri kırmızı iki hazine verildi. Rabbimden ümmetimi genel bir kıtlıkla helâk etmemesini istedim, onlara bir düşman musallat edip de genel bir helâk ile helâk etmemesini istedim. Onların bazılarının hınçlarını bazılarına tattırmamasını istedim. Bana, "Ey Muhammed! Ben bir şeye hükmetmişsem o geri çevrilmez. Ben ümmetin için sana, onları genel bir kıtlıkla helâk etmeyeceğimi vaat ediyorum. Kendilerinden başka bir düşmanı musallat edip de genel bir*

542 Ceyyittir. Tirmizî, 2175; Nesâî, 3/216; Ahmed b. Hanbel, 5/108; İbn Hibbân, 7236; Taberânî, 3621; Mizzi, Tehzibu'l-kemal, 14/447. Tirmizî, "Bu hasen, sahih ve garip bir hadistir" demiştir. Bu, râvîlerden Abdullah b. Habbab'tan dolayı hasendir.

543 Şahitleriyle ceyyittir. Taberî (13370) fena olmayan bir senetle rivayet etmiştir. Çünkü, Nâfi' el-Huzai'yi İbn Hibbân sika saymıştır. Hadisin başka şahitleri ve tarikleri vardır.

Scanned with CamScanner

helâk ile helâk etmeyeceğim. Tâ ki bazısı bazısını yok etsin, bazısı bazısını öldürsün ve bazısı bazısını esir alsın." Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim adına korktuğum tek şey saptıran yöneticilerdir. Ümmetime cihad hükmü konulduktan sonra kıyâmet gününe kadar hiç kalkmayacaktır."*[544] Bunların hiçbiri Kütüb-ü Sitte'de yoktur. Senedi ceyyit ve kuvvetlidir. Bunu İbn Merdûyeh de Sevban kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den benzer bir lafızla rivayet etmiştir.[545] Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2905] Başka bir hadis: Hâfız İbn Merdûyeh, Ebû Mâlik el-Eşcai'den, o Nâfi' b. Halid el-Huzai'den, o da Hudeybiye biatına katılan sahabilerden olan babası Halid el-Huzai (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), etrafında insanlar varken namaz kıldığında rüku ve secdeleri tam olan hafif bir namaz kılardı. Yine bir gün namaz kılarken oturdu ve oturması uzadı. Hatta birbirimize, "Susun, vahiy iniyor" diye işaret ettik. Namazı bitirince bazıları, "Ya Rasûlallah! Oturmayı çok uzattın, hatta birbirimize sana vahiy geldi diye işaret ettik" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır. Fakat bu ümit ve korku namazıydı. Onda Allah'tan üç şey istedim. İkisini verdi, birini ise vermedi. Allah'tan sizi sizden önceki milletler gibi helâk etmemesini istedim, onu bana verdi. Ümmetim üzerine onların kökünü kazıyacak bir düşmanı musallat etmemesini istedim, onu da verdi. Sizleri fırka fırka yapmamasını ve birbirinizin hıncını diğerine tattırmamasını istedim. Fakat onu vermedi."* buyurdu. Ebû Mâlik der ki: Oğluna, "Baban bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitmiş mi?" dedim. Şöyle dedi: "Evet. Ondan duyduğuma göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şu on parmak sayısınca böyle derken işittim"[546]

544 Sahihtir. Ahmed b. Hanbel, 4/123; Bezzâr, 3291. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/221) şöyle demiştir: Bunu İmam Ahmed b. Hanbel ile Bezzâr rivayet etmiştir. Ahmed'in râvîleri sahih hadis râvîleridir.

545 Müslim, 2889; Ebû Dâvûd, 4252; Tirmizî, 2176; İbn Mâce, 3952; Ahmed b. Hanbel, 5/278; İbn Hibbân, 7238, Beyhakî , Delâilu'n-Nübüvve, 5/526.

546 Şahitleriyle birlikte ceyyittir. Taberânî (4112) ve benzer bir lafızla Bezzâr (3289) rivayet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/223) şöyle der: "Bunu Taberânî birkaç senetle rivayet etmiştir. Nâfi' b. Halid dışındaki râvîleri sahih hadis râvîleridir. Onu da İbn Ebî Hâtim zikretmiş, hiç kimse cerh etmemiştir. Bunu Bezzâr da rivayet etmiştir." Hadisini sadece İbn Hibbân sahih kabul etmiştir. Bunun bazı şahitleri ve tarikleri vardır.

Scanned with CamScanner

[2906] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabilerinden Ebû Basra el-Ğıfari'den naklettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Azîz ve Celîl olan Rabbimden dört şey istedim. Onların üçünü verdi, birini ise vermedi. Allah'tan ümmetimi sapıklıkta birleştirmemesini istedim, verdi. Müslümanlara kendilerinden başka bir düşmanı musallat etmemesini istedim, onu da verdi. Allah'tan onları evvelki ümmetleri helâk ettiği gibi kıtlık ve açlıkla helâk etmemesini istedim. Onu da verdi. Azîz ve Celîl olan Allah'tan ümmeti fırka fırka yapıp birbirinin hıncını diğerine tattırmamasını istedim. Fakat onu bana vermedi."*[547] Bunu Kütüb-ü Sitte sahiplerinden hiçbiri rivayet etmemiştir.

[2907] Başka bir hadis: Taberânî'nin Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ben Rabbimden üç şey istedim. Onların ikisini verdi, birini ise vermedi. Ben "Ey Rabbim! Ümmetimi açlıktan öldürme!" dedim. "Bu senindir" buyurdu. "Ey Rabbim! Onlara başkalarını -yani Müşrikleri- musallat edip onlarla helâk etme!" dedim. "Bu da senindir" buyurdu. "Ey Rabbim! Onların felaketlerini kendi aralarındaki çekişmeler yapma" dedim. Fakat onu bana vermedi."*[548]

[2908] Başka bir hadis: Hâfız İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Rabbimden dört şeyi engellemesini niyaz ettim. Allah (c.c) onlardan ikisini kaldırdı, diğer ikisini kaldırmayı ise kabul etmedi. Rabbimden onlara gökten taş yağdırmamasını ve yere batırmamasını istedim. Onları bölük parça yapmamasını ve birbirinin hıncını diğerine tattırtmamasını istedim. Allah (c.c) gökten taş yağdırmayı ve yerin dibine geçirilmeyi kaldırdı. Fakat iki şeyi kaldırmayı reddetti: Öldürme ve kargaşa."*[549]

[2909] Başka bir tariki: İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin*

547 Ahmed b. Hanbel 6/396; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 2171. Senedinde adı zikredilmeyen bir râvi vardır. Bk. Mecmau'z-Zevâid, 7/221-222.

548 Taberânî (179) rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/222) şöyle demiştir: Senedindeki Ebû Huzeyfe es-Sa'lebi tanımadığım biridir. Diğer râvileri ise sikadır." Ben derim ki: Hadisin metninin şahitleri vardır.

549 Bu lafızla zayıftır. Problem Abdullah b. Keysan'dadır. Hadis farklı bir ifadeyle sahih olarak gelmiştir.

Scanned with CamScanner

hıncını tattırmaya gücü yeter" âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp abdest aldı. Sonra *"Allah'ım! Ümmetime üstlerinden de ayaklarının altından da azap gönderme. Onları bölük parça olarak birbirlerine geçirme. Birbirinin hıncını diğerine tattırma!"* dedi. Bunun üzerine Cebrâil (a.s) gelerek şöyle dedi: "Ey Muhammed! Allah ümmetini üstlerinden gelecek azaptan da ayaklarının altından gelecek azaptan da koruma altına aldı."[550]

[2910] Başka bir hadis: İbn Merdûyeh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Rabbimden ümmetim için dört şey istedim. Onların üçünü verdi, birini ise vermedi. Ondan ümmetimi toptan kâfir olmaktan korumasını istedim, verdi. Onları daha önceki ümmetlere verdiği azapla azap etmemesini istedim. Onu da verdi. Kendilerinden başka hiçbir düşmanlarını onlar üzerinde hâkim kılmamasını istedim. Onu da verdi. Birbirinin hıncını diğerine tattırmamasını istedim. Fakat onu vermedi."*[551] Bunu İbn Ebî Hâtim, Amr b. Muhammed el-Ankazi'den bu şekilde rivayet etmiştir.

[2911] İbn Merdûyeh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Rabbimden üç şey istedim. İkisini verdi, birini ise vermedi. Ümmetime onlardan başka bir düşmanın musallat olmasına izin vermemesini istedim. Onu verdi. Onları kıtlık ve açlıktan öldürmemesini istedim. Onu da verdi. Onları fırkalar ve bölükler yapıp birbirinin hıncını diğerine tattırmamasını istedim. Fakat onu kabul etmedi."*[552] Bunu başka bir senetle İbn Merdûyeh yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan benzer bir ifadeyle rivayet etmiştir.

Başka bir eser: Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilmiştir: Bu ümmette dört şey vardır. Bunların ikisi geçmiş, ikisi ise geride kalmıştır. *"De ki: Allah'ın size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap"* (gökten taş yağdırması ve yerin altına geçirmesi) *"göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter."* Süfyân-ı Sevrî de,

550 Senedinde adı zikredilmeyen biri olduğundan dolayı senedi zayıftır. Garip olan kısım Cebrâil (a.s)'in zikredildiği cümledir. Hadisin metni ise geçen şahitlerinden dolayı mahfuzdur.

551 Senedi kuvvetli değildir. Fakat metninin, destekleyici şahitleri vardır. Bunu Taberânî de el-Mu'cemu's-Sağir'de (1) başka bir vecihten rivayet etmiş, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/222), "Râvîlerden Cünade b. Mervan zayıftır" demiştir.

552 Hasen ve sahih hadistir.

Scanned with CamScanner

"Yani, gökten taş yağması ile yerin dibine geçirilmek kastedilmiştir" demiştir. Ebû Câfer er-Râzî, Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter"* âyetinde ifade edilen dört şeydir. Bunların ikisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından 25 yıl sonra vuku bulmuştur. Gruplar halinde birbirlerine girmişler ve birbirlerinden hınçlarını almışlardır. İki şey de mutlaka gerçekleşecektir: Gökten taş yağması ile yerin dibine geçirilmek. Bunu İmam Ahmed b. Hanbel Vekî' kanalıyla Ebû Câfer'den nakletmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: *"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye...gücü yeter."* Bunların cezası suçu işlenene dek ertelenmiştir. Suçu işlenince cezası da gönderilecektir. Aynı şekilde Saîd b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Mücâhid, Süddî ve İbn Zeyd'den de gökten azabın gökten taş yağması, ayaklarının altından gelen azabın da yerin dibine batırılması kastedildiğini söyledikleri rivayet edilmiştir. Taberî de bunu tercih etmiştir. Taberî, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den bu âyet hakkında şöyle rivayet etmiştir: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) camide -veya minberde- bağırarak şöyle derdi: "Ey insanlar! Size mutlaka azap gelecektir. Çünkü Allah (c.c), *"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye...gücü yeter."* buyuruyor. Eğer Allah gökten bir azap indirirse sizden tek bir kimseyi hayatta bırakmaz. Eğer sizi yerin dibine geçirirse sizi toptan helâk eder ve hiçbir kimseyi bırakmaz. *"ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter."* Dikkat edin! Başınıza bunların üçünün en beteri (sonuncusu) gelmiştir.

Konuyla ilgili ikinci görüş: İmam Taberî ve İbn Ebî Hâtim Amir b. Abdurrahman'dan şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye...gücü yeter"* âyeti hakkında, "Üstten azap" kötü yöneticiler, "alttan azap" ise kötü hizmetçilerdir, demiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: *"Üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap"* âyetinde "üstten gelen azap" "yöneticileriniz, alttan gelen azap" ise köleleriniz ve ayak takımınızdır. İbn Ebî Hâtim de Ebû Sinan ve Umeyr b. Hani'den bunun benzerini rivayet etmiştir. İmam Taberî daha sonra şöyle demiştir: Bu görüşün doğru yönü bulunsa da birinci görüş daha kuvvetlidir. Âyetin tefsiri Taberî'nin söy-

Scanned with CamScanner

lediği gibidir. Yüce Allah'ın şu buyruğu da onun doğru olduğunun şahididir: *"(Ey Müşrikler! Zannınıza göre) Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran (bir fırtına) göndermeyeceğinden emin misiniz? İşte (bu) tehdidimin ne demek olduğunu yakında bileceksiniz!"* (Mülk, 16-17)

[2912] Bir hadiste de *"Bu ümmette gökten taş yağması, yerin dibine geçirilme ve başka hayvanlara dönüştürülme görülecektir"*[553] buyurulmuştur. Bu, kıyâmetin alamet ve işaretleri konusundaki benzer hadislerde geçmektedir ve İnşallah yeri geldiğinde bunlar zikredilecektir.

"Ya da sizi fırka fırka yapmaya...gücü yeter." Yani, sizi birbirine girmiş birine muhalif ve karşıt fırkalar ve gruplar yapmaya gücü yeter. Vâlibi'nin rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bunu "Herkesin kendi hevasına uyduğu gruplar" diye tefsir etmiştir. Mücâhid ve daha başkaları da böyle demişlerdir.

[2913] Birçok tarikten gelen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu ümmet yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Onların biri dışında hepsi Cehennemdedir"*[554] buyurmuştur.

Yüce Allah'ın, *"Kiminize kiminizin hıncını tattırmaya"* buyruğu hakkında, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve daha başkalarından şöyle rivayet edilmiştir: "Yani, birbirinize musallat ederek birbirinize azap ettirmeye ve öldürtmeye..."

"Bak, anlasınlar", Allah'ı âyetlerini, hüccetlerini ve burhanlarını anlasınlar ve tefekkür etsinler *"diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!"* "نصرّف" yani açıklıyor ve beyan ediyoruz.

[2914] Zeyd b. Eslem der ki: *"De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye...gücü yeter."* âyeti nazil olunca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Benden sonra küfre dönüp birbirinizin boynunu kılıçlarla vurmayın"* buyurdu. Sahabiler, "Ama biz

553 Kamer sûresi 49. âyetin tefsirinde gelecek.

554 Tirmizî (2641), Hâkim (1/129) ve Acurri, eş-Şeria'da rivayet etmişlerdir. Senedindeki Abdurrahman b. Ziyad çok zayıftır. Fakat hadisin şahitleri vardır. Onlardan biri İbn Mâce'nin (3993) rivayet ettiği ve senedinin Busayri'nin Zevaid'inde tashih edildiği hadistir. Ebû Dâvûd (4597) ve Hâkim'in sahih olduğunu söyleyerek rivayet ettikleri Ebû Süfyân hadisi de sahihtir.

Scanned with CamScanner

Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığına ve senin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ediyoruz" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Evet"* buyurdu. Bazı insanlar, "Bu hiçbir zaman olamaz. Müslümanlar olarak bizim birbirimizi öldürmemiz imkânsızdır" dediler. Bunun üzerine, *"Kur'ân hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil (kefil) değilim. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz"* (En'âm, 66-67) âyetleri nazil oldu.[555] Bunu İbn Ebî Hâtim ve Taberî rivayet etmişlerdir.

Allah'ın Âyetleri Hakkında Kötü Konuşulan Ortamda Bulunmak:

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ۚ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ
مُسْتَقَرٌّ ۚ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ
فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ
يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَٰكِنْ ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

66. Kur'ân hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil değilim.

67. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz.

68. Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.

69. Takva sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat (bu tavır) bir öğüttür. Umulur ki sakınırlar.

Tefsiri:

"Hak" tek gerçek ve hakikat *"olduğu halde kavmin"* yani Kureyşliler *"onu"* yani getirdiğin Kur'ân'ı, hidayet ve hakikat beyanını *"yalanladı. De ki: Ben size vekil"*, sizin koruyucunuz ve gözetleyiciniz, sizin için görevlendirilmiş

555 Taberî (13381) Zeyd b. Eslem'den rivayet etmiştir. Mürseldir.

Scanned with CamScanner

bir görevli *"değilim."* Yüce Allah başka bir âyette de *"De ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"* (Kehf, 29) buyurmuştur. Yani, bana düşen tek şey tebliğ etmek, size düşen de dinlemek ve itaat etmektir. Kim bana uyarsa dünya ve âhirette mutlu olur. Kim de karşı gelirse dünya ve âhirette bedbaht olur.

Yüce Allah arından şöyle buyuruyor: *"Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve bazıları müstekarr'ı hakikat ile tefsir etmişlerdir. Yani, her haberin bir hakikati vardır. Yani, bir süre sonra da olsa her haber mutlaka tahakkuk edecektir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"O'nun haberini bir müddet sonra öğreneceksiniz."* (Sâd, 88) *"Herkesin süresi yazılıdır."* (Ra'd, 38) Bu kat'i bir tehdit, kesin bir gözdağıdır. O yüzden ardından, *"Yakında siz de gerçeği bileceksiniz"* buyurulmuştur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri"* yalanlayarak ve alaycı bir tarzda *"konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye"*, yani yalanlamayı bırakıp başka bir konuya geçinceye *"kadar onlardan uzak dur."*

"Eğer şeytan sana" Sana'dan kasıt ümmetin her bir ferdidir. *"unutturursa"* yani ümmetten biri unutup da onlarla otururşa *"hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu"* Onlara Allah'ın âyetlerini tahrif eden ve ifade etmedikleri mânâlar veren *"ile oturma."* Yani Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlara ifade etmedikleri mânâlar yükleyenlerle birlikte oturma.

[2915] O yüzden hadiste *"Ümmetimden hata, unutma ve zorlanma halinin hükümleri kaldırılmıştır"*[556] buyurulmuştur. Süddî de Ebû Mâlik ile Saîd b. Cübeyr'den âyetin tefsirinde şöyle rivayet etmiştir: *"Eğer şeytan sana unuttururşa"*, yani, unutur da sonra hatırlarsan (hatırladığın andan itibaren) onlarla oturma. Mukâtil b. Hayyan da böyle demiştir. Şu âyette işaret edilen bu âyettir: *"O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki; Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri Cehennemde bir araya getirecektir."* (Nisâ, 140) Yani, siz onlarla birlikte oturur ve söyledikleri şeylerde onları onaylarsanız, içinde bulundukları halde onlarla eşit konumda olursunuz.

556 Senedi kuvvetli değildir. Daha önce Bakara sûresi 286. âyetin tefsirinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

"Takva sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur." Yani, bundan kaçınarak onlarla birlikte oturmazlarsa sorumluluktan kurtulmuş ve günaha bulaşmamış olurlar. İbn Ebî Hâtim, Süddî'den, Ebû Mâlik ile Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir. *"Takva sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur."* Yani, sen öyle yaptığında, yani onlardan uzak durduğunda ve yüz çevirdiğinde onların Allah'ın âyetleri hususunda ileri geri konuşmalarından dolayı sana bir sorumluluk olmaz. Bazıları ise şöyle demişlerdir: Bilakis mânâ, "Eğer onlarla otururlarsanız yine de onların hesabından size bir şey olmaz" şeklindedir. Onlara göre bu âyet Medine'de nazil olan *"O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kafirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz"* âyetiyle neshedilmiştir. Mücâhid, Süddî, İbn Cüreyc ve başkaları böyle demişlerdir. O durumda sonrasındaki *"Fakat (bu tavır) bir öğüttür. Umulur ki sakınırlar"* cümlesinin mânâsı şöyle olur: Fakat biz size o durumda onlardan yüz çevirmenizi emrettik. Tâ ki bu onlara içinde bulundukları hal hakkında hatırlatıcı ve uyarıcı olsun ve böylece de sakınsınlar ve bir daha yapmasınlar.

Dinlerini Eğlence Edinenler:

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ
أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ
تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ
شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70. Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçı. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

"Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak!" Yani, onları bırak, muhatap alma ve bir süre mühlet ver. Zira, onlar büyük bir azaba duçar olacaklar. *"Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et."* Yani, insanları bu Kur'ân'la hatırlatmalarda bulun. Onları Allah'ın kıyâmet günündeki intikamı ve elim azabıyla uyar. *"Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için..."* "felakete duçar olması"ndan kasıt "olmamasıdır" (Yani, olumsuz bir lâ edatı mahzuftur). Dahhâk'ın rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, İkrime, Hasan-ı Basrî ve Süddî'den, "selâmette olması için" mânâsı vermişlerdir. Valibi'nin rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Rüsvay olmaması için" diye tefsir etmiştir. Katâde, "Kazandıkları sebebiyle alıkonulmaması için"; Mürre ile İbn Zeyd, "Onunla sorumlu tutulmaması için"; Kelbi ise, "Cezalandırılmaması için" diye tefsir etmişlerdir. Bu ifadelerin hepsi mânâ bakımından birbirine yakındır ve özetle "helâke teslim olmak, hayırdan alıkonulmak ve maksada ulaşmaktan engellenmek"tir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak sağdakiler (amel defteri sağ taraftan verilenler) başka."* (Müddessir, 38-39) *"Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyâmet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir."* (Bakara, 254) *"Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya; onların hiçbirinden, fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa bile kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur."* (Âl-i İmrân, 91)

"O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez." Yani, her şeyini feda etse bile ondan kabul edilmez. Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler"* (İbrâhim, 37) buyurur. Yüce Allah burada da öyle buyuruyor: *"Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir."*

Scanned with CamScanner

Doğru Yol Allah'ın Yoludur:

قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللهِ هُوَ الْهُدَى وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

71. De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise, "Bize gel!" diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun tâ kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.

72. Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun (diye de emredildik). O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır.

73. O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. Ol! dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

Tefsiri:

Süddî der ki: Müşrikler Mü'minlere "Bizim yolumuza uyun ve Muhammed'in dinini terk edin" dediler. Bunun üzerine yüce Allah *"De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım?.."* âyetini nazil etti.

"Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri" arkadaşlarının ise, 'Bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri" küfre *"mi döndürüleceğiz?"* Yani,

Scanned with CamScanner

halimiz onların hali gibi mi olsun? Yüce Allah burada şöyle diyor: Eğer iman ettikten sonra kâfir olursanız durumunuz şu adamın durumu gibi olur; bir grup insanla yolda giderken yolu şaşırır. Şeytanlar onu şaşırtır ve yeryüzünde şuursuzca dolaştırırlar. Bu arada arkadaşları yollarına devam etmekte ve ona "Bize gel! Biz asıl yol üzerindeyiz" demektedirler. Fakat o yanlarına gitmeyi reddeder. İşte bu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tanıdıktan sonra Mü'minlerin yolundan giden kimsenin durumudur. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğru yola çağırandır ve doğru yol İslâm'dır. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. Katâde der ki: *"Şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri"*, yani yollarını şaşırttıkları "استهوته" ifadesinin mânâsı "yürütmek, sürüklemek"tir. Yüce Allah'ın *"(İbrâhim) Duasında dedi ki: insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl"* (İbrâhim, 37) buyruğunda da aynı kökten gelen kelime "تهوي" ifade vardır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım?.."* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Bu, yüce Allah'ın ilâhlar ve onlara tapanlarla Azîz ve Celîl olan Allah'ın yoluna çağıranlar için verdiği bir misaldir. O kimse yolunu kaybeden şaşkın kimse gibidir. Birisi ona, "Ey filan oğlu filan. Yola gel" diye seslenir. Onun arkadaşları da kendisine, "Ey filan, şu yola gel!" diye seslenmektedir. Eğer ilk çağırana uyarsa onu alıp götürür ve uçurumdan atar. Onu doğru yola çağırana uyarsa yolu bulur. Çöle çağıranlar onu helâk edicilerdir. Yüce Allah burada şöyle diyor: Allah'ı bırakıp bu ilâhlara tapanların durumu, kendisine ölüm gelene dek bunun doğru olduğunu düşünen, sonunda ise mahvolan ve pişmanlığa düşen kimseye benzer.

"Şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri" ifadesiyle kastedilenler onu helâke sürükleyicilerdir. Bunlar onu (filan oğlu filan oğlu... deyip) kendisinin, babasının ve dedesinin adını zikrederek çağırırlar. O da bir şey sanarak onlara uyar. Fakat kendisini uçurumda bulur. Hatta çağıranın onu yediği veya yeryüzünde kapkaranlık bilinmez bir yere attığı, onun da susuzluktan öldüğü bile olur. Bu Allah'tan başka tapınılan ilâhlara uyanların durumunun misalidir. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. İbn Ebî Necîh, Mücâhid'den, *"Şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Bu yolunu kaybeden ve arkadaşlarının yola çağırdığı kimsedir. Hidayete erdikten sonra yoldan sapan kimsenin misali verilmiştir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Allah bizi doğru yola*

Scanned with CamScanner

ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri" arkadaşlarının ise, 'Bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse" buyruğu hakkında şöyle nakleder: Bu, Allah'ın doğru yoluna kulak asmayan kimsenin halidir. Bu, şeytana itaat eden, yeryüzünde hep Allah'a isyan üzere yaşayan, şaşıp hak yoldan çıkan ve sapan, doğru yolun çağırdıkları yol olduğunu iddia eden arkadaşları tarafından da yanlarına çağrılan kimsedir. Allah da (c.c) âyette onların insan dostlarına, "Doğru yol Allah'ın yoludur. Sapıklık ise cinlerin çağırdıkları yoldur" diye cevap veriyor. Bunu İmam Taberî rivayet etmiş, sonra şöyle demiştir: Bu açıklama arkadaşlarının onu, hidayet olduğunu iddia ederek sapıklığa çağırmış olmalarını gerektirmektedir. Bu ise âyetin zahirinden anlaşılan mânâya terstir. Çünkü Allah (c.c) arkadaşlarının onu hidayete, doğru yola çağırdıklarını bildirmektedir. Allah (c.c) doğru yol olduğunu bildirdiğine göre onun sapıklık olması mümkün değildir. İmam Taberî'nin söylediği doğrudur. Çünkü âyetin akışından anlaşılan o ki; şeytanların yoldan saptırdıkları ve yeryüzünde şaşkın halde gezen -ki حيران kelimesi hal üzere mansuptur, yani "şaşkın, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini bilemez halde"- evet yeryüzünde şaşkın halde gezen bu kimsenin doğru yolda giden arkadaşlarının bulunmasını, yanlarına çağırmalarını ve doğru yolda birlikte gitmek için yanlarına dâvet etmelerini gerektirmektedir. Burada sanki şöyle denilmiştir: O da arkadaşlarına dönüp bakmıyor ve onlardan yüz çeviriyor. Dileseydi Allah (c.c) ona hidayet eder ve yola getirirdi. O yüzden yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun tâ kendisidir."* Yüce Allah başka bir âyette de, *"Her kime Allah hidayet etmişse onu saptıracak yoktur"* (Zümer, 37) buyurmuştur. Bir âyette de, *"(Rasûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, saptırdığı kimseyi (dilemezse) hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur"* (Nahl, 37) buyurmuştur.

"Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız", yani ibadeti yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan tek Allah'a yapmamız emredilmiştir. *"Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun" (diye emredildik)."* Yani, namazı dosdoğru kılmak ve her halimizde Allah'tan sakınma üzere olmakla da emrolunduk. *"O"* kıyâmet gününde *"huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır."*

"O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır." Yani âdilce yaratandır. Dolayısıyla onların yaratıcısı, sahibi, onların ve içindekilerin işlerini düzenleyen

Scanned with CamScanner

O'dur. *"Ol!" dediği gün,* yani Allah'ın (c.c) "Ol" diyeceği ve bu emirle her şeyin bir göz açıp kapama sûresi hatta daha kısa bir süre içinde olacak kıyâmet gününde *"her şey oluverir."* "Yevme" kelimesi mansuptur. Veya "واتقوه: Allah'tan korkun"a matuftur veyahut "خلق السماوات والأرض gökleri ve yeri yaratandır" ifadesine matuftur. Yani, Allah gökleri ve yeri "Ol" deyip de onun birden olduğu günde yaratmıştır. Bu durumda mahlukatın ilk ve tekrar yaratılması zikredilmiş olur ki, bu da uygundur. Veyahut burada gizli bir fiil vardır ve bu durumda şöyle denmiş gibi olur: "Her şeyin 'Ol' demesiyle olacağı günü de an!"

"O'nun sözü gerçektir" cümlesi ile *"hükümranlık O'nundur"* cümlesi, "Rabbî'l-âlemîn"in sıfatı olarak cer mahallindeki iki cümledir. *"Sûr'a üflendiği gün de"* ifadesi ise; ya *"Ol!" dediği gün her şey oluverir"*den bedeldir. (yani "Ol!" dediğinde her şeyin oluvereceği Sûr'a üflendiği günde") Veya bu "Hükümranlık O'nundur"un zarfıdır (ve mânâ şöyledir: Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur.") Bu, aynı zamanda şu âyetlerde ifade edilen mânâdır: *"O gün onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır."* (Mü'min, 16) *"İşte o gün, gerçek mülk (hükümranlık) çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için de pek çetin bir gündür o."* (Furkân, 26)

Sûr'a Üflenmesi:

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur."* Müfessirlerin bu âyet hakkında farklı görüşleri vardır. Bazıları şöyle demiştir: Buradaki Sûr (صور) kelimesi "Sûret"in çoğuludur. Yani, sûretlere üflenilip diriltildiği gün... İmam Taberî şöyle der: "سور" kelimesi "سورة"nin çoğulu olup beldelerin kaleleri mânasına gelir. Doğrusu, Sur'dan kasıt İsrâfil (a.s)'ın üfleyeceği borudur.[557]

[2916] İmam Taberî der ki: Doğru olan görüş burada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadislerinde anlatılan hakikatin kastedildiğidir: *"İsrâfil Sur'u ağzına almış, anlını eğmiş, ne zaman emredilecek de ona üfürecek diye bekliyor."*[558]

557 Bunun detayı için bk. Fethu'l-Bârî, 6518. hadis sonrası.

558 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 173. âyetin tefsirinde geçen hadise bk.

Scanned with CamScanner

[2917] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir bedevi, "Ya Rasûlallah! Sur nedir?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Üfürülecek boynuzdur"* buyurdu.[559]

[2918] İmam Taberânî'nin "et-Tıvâlât" (uzun hadisler) adındaki kitabında rivayet ettiği uzun hadisi olduğu gibi buraya alalım. O Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir grup ashabının arasında iken, *"Allah (c.c) gökleri ve yeri yarattıktan sonra Sur'u yarattı ve onu İsrâfil'e verdi. İsrâfil (a.s) de onu ağzına koymuş, gözlerini Arş'a dikmiş, ne zaman emredileceğini bekliyor"* buyurdu. Ben, "Sur nedir?" diye sordum. *"Boynuzdur"* buyurdu. "Nasıl bir şeydir?" dedim. Şöyle buyurdu: *"Büyüktür. Beni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onun bir halkasının büyüklüğü göklerin ve yerin genişliği kadardır. İsrâfil ona üç defa üfler. Birincisi herkesin korku ve dehşete kapılacağı üfleme, ikincisi kendinden geçecekleri üfleme, üçüncüsü ise kalkıp âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları üflemedir. Yüce Allah ilkinde İsrâfil (a.s)'a "Üfle" diye emredince o korku üflemesi yapar. Bunun üzerine göklerdeki ve yerdeki Allah'ın dilediklerı dışında her şey korkuya kapılır. Allah (c.c) emreder ve İsrâfil (a.s) gevşeklik göstermeden uzun uzun üflemeye devam eder. Bu yüce Allah'ın şu buyruğunda da ifade edilmiştir: "Bunlar da ancak, bir an gecikmesi olmayan korkunç bir ses beklemektedirler."* (Sa'd, 15) *Böylece dağlar yürümeye başlar ve bulutlar gibi geçip serap olur. Sonra yeryüzü, halkını öyle bir sallar ki, denize savrulan ve dalgaların çarptığı denize atılmış gemi gibi olur. Yeryüzündeki halkı ters çevirip rüzgârların salladığı, Arş'ta asılı bir kandil gibi yapar. Yüce Allah'ın şu âyetlerde anlattığı budur: "O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir. O gün kalpler titrer."* (Nâziât, 6-8) *İnsanlar üzerinde sallanırlar. Emziren kadınlar çocuklarını unutur, hamile kadınlar doğurur ve çocuklar ihtiyarlar. Şeytanlar korkudan, uçarcasına kaçarlar. Yeryüzünün uç noktalarına geldiklerinde melekler yüzlerine vurunca geri dönerler. İnsanlar arkalarına dönüp kaçarlar. Onları Allah'ın emrinden koruyacak hiçbir şey yoktur. Birbirlerine seslenirler. Yüce Allah'ın "Ey kavmim! Gerçekten sizin için o feryat ve figan gününden korkuyorum"* (Mü'min, 32) *âyetinde bahsedilen gün işte bu gündür. Onlar bu haldeyken yeryüzü baştanbaşa ayrılıp*

559 Hasendir. Ebû Dâvûd (4742), Tirmizî (3243), Ahmed b. Hanbel (2/312), İbn Hibbân, 7312; Hâkim, 2/436, 506 rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân ile Hâkim, aynı zamanda Zehebî hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu, hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

çatlar. İnsanlar benzerini görmedikleri bir manzara görürler. Bundan dolayı onları ancak Allah'ın bileceği büyük bir hüzün ve korku kaplar. Sonra gökyüzüne bakıldığında onun erimiş bir maden gibi olduğunu görürler. Daha sonra gökyüzü de yarılır ve yıldızlar dağılır. Güneş'leri ve Ay'ları tutulur." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra, *"Ölüler bu olayların hiçbirinden haberdar değildirler"* buyurdu. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! Allah'ın (c.c), *"Sura üfürüldüğü gün, Allah'ın dilediklerı bir yana, göklerde olanlar da yerde olanlar da korku içinde kalırlar. Hepsi Allah'a boyunları bükülmüş olarak gelirler"* (Neml, 87) buyruğunda, "Allah'ın dilediklerı bir yana denilerek istisna edilenler kimlerdir?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Onlar şehitlerdir. Korku ve dehşet sadece dirilere ulaşacak. Şehitler ise diridirler ve Allah'ın katında rızıklandırılmaktadırlar. Allah (c.c) onları bu günün dehşetinden korur ve ondan yana emniyette olmalarını sağlar. Bu, Allah'ın en şerli kullarına gönderdiği bir azaptır. Zira, yüce Allah başka bir âyette, "Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyâmet vaktinin depremi müthiş bir şeydir! Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!"* (Hacc, 1-2) *buyurur. Bu felakette Allah'ın dilediği kadar kalırlar. Fakat bu çok uzun sürer.*

Sonra yüce Allah İsrâfil'e şuur kaybına yol açacak üflemeyi yapmasını emreder. Üfleyince Allah'ın dilediği dışında tüm yer ve gök ehli kendinden geçer ve cansız düşer. Ölüm meleği cebbar olan Allah'ın (c.c) huzuruna gelir ve "Ey Rabbim, senin dilediklerin dışında tüm yer ve gök ehli helâk oldu" der. Kalanları daha iyi bildiği halde Allah (c.c), "Geride kim kaldı?" diye sorar. İsrâfil (a.s), "Ey Rabbim! Hayy olan ve hiç ölmeyen sen kaldın. Arş'ı taşıyan meleklerin kaldı. Cebrâil ve Mikâil kaldı. Bir de ben kaldım" der. Yüce Allah, "Cebrâil ve Mikâil ölsünler" buyurur. Allah (c.c) Arş'ı konuşturur ve o, "Ey Rabbim, Cebrâil ile Mikâil ölsün mü?" der. Allah (c.c) "Sus! Ben ölümü Arş'ımın altında bulunan her şey için yazdım" buyurur. Cebrâil ve Mikâil ölürler. Sonra ölüm meleği cebbar olan Allah'a gelir ve "Ey Rabbim, Cebrâil ile Mikâil öldü" der. Allah (c.c), daha iyi bildiği halde, "Geride kimler kaldı?" diye sorar. O, "Ölümsüz diri olan sen kaldın, Arş'ı taşıyan meleklerin kaldı, bir de ben kaldım" der. Allah (c.c) "Arş'ımı taşıyan melekler ölsün" buyurur. Onlar da ölürler. Sonra Allah'ın emriyle Arş Sur'u İsrâfil'in elinden alır. Son-

Scanned with CamScanner

ra ölüm meleği gelir ve "Rabbim, Arş'ını taşıyanlar öldü" der. Sonra Allah (c.c) daha iyi bildiği halde, "Geride kim kaldı?" diye sorar. Ölüm meleği, "Rabbim, Ölümsüz ve hiç ölmeyecek olan sen kaldın, bir de ben kaldım, der. Allah (c.c) "Sen yaratıklarımdan bir yaratıksın. Seni gördüğün şu görev için yarattım. Sen de öl" der. O da ölür. Vahid, Ehad ve Samed olan, doğurmayan ve doğrulmayan Allah'tan başka hiçbir şey kalmayınca, Allah (c.c) ezeli olduğu gibi ebedi de olunca gökleri ve yeri kitapları katlar gibi katlar. Sonra yayıp düzler ve onları üç kere atıp üç defa "Ben Cebbârım, Ben Cebbarım, Ben Cebbâr'ım" der. Sonra kendi sesiyle üç defa, "Bugün mülk kimindir?" diye seslenir. Hiçbir kimse cevap vermez. Sonra kendisi hakkında "Vâhid ve Kahhâr olan Allah" (Mü'min, 160) *der. Yüce Allah, "O gün yer, başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle"* (İbrâhim, 48) *buyurur. Allah (c.c) gökleri ve yeri yayar, Ukâz köselesi gibi onları uzatıp yayar. "Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği...gün..."* (Taha, 107) *Sonra Allah (c.c) mahlukatı bir kez geri iter ve o değiştirilmiş yerde önceki hallerine dönerler. Vâdisinde olanlar yine vadisinde, yüksek yerinde olanlar yine yükseklerinde olurlar. Sonra Allah (c.c) onlara Arş'ının altından su gönderir. Sonra göğe yağmur yağdırmasını emreder ve gökten kırk gün boyunca yağmur yağar. Üzerlerindeki su on iki kulaç olur. Sonra Allah (c.c) cesetlere kamış gibi -veya bakla gibi - bitmelerini emreder. Bedenlerinin parçaları tamamlanıp eski haline dönüşünce Allah (c.c) "Arş'ımı taşıyan melekler dirilsin" diye emreder. Onlar da dirilirler. Allah (c.c)'ın emriyle İsrâfil Sur'u alır ve ağzına koyar. Sonra "Cebrâil ile Mikâil dirilsinler" buyurur. Onlar da dirilirler. Sonra Allah (c.c) ruhları çağırır. Onlar da getirilirler. Müslümanların ruhları nur saçarken kâfirlerin ruhları karanlıktır. Allah (c.c) hepsini alıp Sur'un içine koyar. Sonra İsrâfil'e (a.s) tekrar diriliş Sur'unu üflemesini emreder. Bunun üzerine ruhlar arı gibi çıkar ve yer ile gök arasını doldururlar. Allah (c.c), "İzzet ve celalime andolsun ki, her ruh mutlaka cesedine dönecek" der. Bunun üzerine yeryüzündeki ruhlar cesetlerine döner. Önce genizlere girer, sonra zehrin sokulan cesette ilerlemesi gibi cesette ilerler. Sonra toprak yarılır. Ben toprak yarılıp ilk çıkan kişi olurum. Siz de hızla oradan çıkıp Rabbinizin huzuruna gidersiniz. "O çağırana koşarak. Kâfirler, 'Bu, zorlu bir gündür' derler."* (Kamer, 8) *Yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir halde Rabbinizin huzuruna varırsınız. Yetmiş yıllık bir süre boyunca huzurunda durursunuz. O süre boyunca size ne bakılır, ne aranızda hüküm verilir. Ağlaya ağlaya gözyaşlarınız tükenir. Sonra kan*

Scanned with CamScanner

ağlarsınız. Teriniz sizi boğacak hale gelir veya çenelerinize kadar ulaşır. "Kim Rabbimize gidip aramızda hükmünü vermesi için aracılık yapar?" dersiniz. Sonra bazıları, "Buna atanız Âdem (a.s)'dan daha layığı kimdir? Allah (c.c) onu eliyle yaratmış, ona ruhundan üflemiş ve yüzyüze konuşmuştur" derler. Bunun üzerine Âdem (a.s)'ın yanına gelir ve ondan bunu isterler. Fakat o kabul etmez ve "Ben bu işin adamı değilim" der. Bu şekilde tüm Peygamberleri teker teker dolaşırlar ve gittikleri her Peygamber bunu reddeder."

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamla, *"Sonunda bana gelirler. Ben de Fahs'a gider secdeye kapanırım"* buyurdu. Bunun üzerine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), "Fahs nedir ya Rasûlallah?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Arş'ın önüdür. Nihayet Allah (c.c) bana bir melek gelir. Melek pazumdan tutup beni kaldırır. Allah (c.c) bana, "Ey Muhammed!" der. Ben, "Evet ey Rabbim!" derim. Bildiği halde bana, "Derdin nedir?" der. Ben, "Ey Rabbim, bana şefaat vaadinde bulunmuştun. Şimdi beni kulların hakkında şefaatçi kıl da onlar arasında hükmünü ver" derim. Allah (c.c), "Şefaat talebini kabul ettim. Şimdi geliyorum ve aranızda hükmedeceğim" buyurur."* Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurur ki: *"Ben de döner ve insanlarla birlikte dururum. Biz o halde beklerken birden gökyüzünden kuvvetli bir ses duyarız ve bu bizi dehşete düşürür. Dünya semasındakiler yeryüzündeki insan ve cinlerin iki katı bir kalabalıkla yere inerler. İndiklerinde yeryüzü onların ışığıyla aydınlanır. Saflarını alırlar. Onlara, "Rabbiniz yanınızda mı?" denilir. "Hayır. O gelecek" derler. Sonra bu kadar kalabalıkla tekrar inenler olur. Sonra Cebbar olan Allah (c.c) bulutların ve meleklerin gölgesinde iner. O gün Allah'ın Arş'ını sekiz melek taşır. Onların bugün sayıları dörttür. Ayakları yerin en alt tabakasının sınırlarında, yer ve gökler bellerinde, Arş da omuzlarında olur. Gür bir sesle şöyle tesbih ederler: "Arş'ın ve ceberutun sahibini tenzih ederiz. Mülk ve melekut sahibini tenzih ederiz. Hiç ölmeyecek olan Hayy'ı tenzih ederiz. En yüce Rabbimizi tenzih ederiz. O, mahlukatı öldüren ve kendisi ölmeyendir. O Sübbûh'tur, Kuddûs'tür, Kuddûs'tür, Kuddûs'tür. Yüce olan Rabbimizi tenzih ederiz. Meleklerin ve Ruh'un Rabbini tenzih ederiz. Mahlukatı öldüren, kendisi ise ölmeyen Rabbimizi!" Yüce Allah kürsüsünü yeryüzünde dilediği yere koyar. Sonra kendi sesiyle şöyle seslenir: "Ey cinler ve insanlar! Ben yarattığım günden şu güne kadar hep sizi dinledim. Sözlerinizi işitiyor, amellerinizi görüyordum. Şimdi de siz beni dinleyin. Amelleriniz ve amel defterleriniz size okunacak. Sizden*

Scanned with CamScanner

kim iyilik bulursa Allah'a hamd etsin. Kim de başka bir şey bulursa ancak kendisini kınasın." Sonra Cehenneme emreder ve Cehennemden parlayan siyah bir boyun çıkar. Sonra yüce Allah, "Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır" demedim mi? Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur" demedim mi? Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz? İşte, bu size vaad edilen Cehennemdir." (Yâsin, 60-63) *buyurur. Allah (c.c) insanları grup grup ayırır ve tüm milletler diz üstü çökerler. Yüce Allah, "O gün her ümmeti, diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi amel defterine çağırılır, (onlara şöyle denilir:) "Bu gün, yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız!"* (Câsiye, 28) *buyurur. Allah (c.c) iki kalabalık canlı türü olan insanlar ile cinler dışındaki tüm mahlukat arasında hüküm verir. Vahşi ve evcil hayvanlar arasında hüküm verir. Hatta boynuzsuz hayvanın boynuzludan intikamı alınır. Bunu bitirdiğinde hiçbirinin başkasından alacak hakkı kalmaz ve Allah (c.c) onlara, "Toprak olun!" diye emreder. İşte o vakit kâfir, "Keşke toprak olsaydım!"* (Nebe, 40) *der. Sonra Allah (c.c) kulları arasında hüküm vermeye başlar. İlk olarak kan dâvaları görülür. Önce Allah (c.c) yolunda öldürülenler gelirler. Allah (c.c)'ın emriyle her biri başını elinde taşır ve boynundan kan fışkırır. Öldürülen, "Rabbim bu beni niçin öldürdü?" der. Daha iyi bildiği halde Allah (c.c) ona, "Peki, sen onları neden öldürdün?" diye sorar. Şehit, "Onları izzet senin olsun diye öldürdüm" der. Allah (c.c), "Doğru söyledin" buyurur. Allah (c.c) onun yüzünü Güneş ışığı gibi parlak yapar. Sonra melekler onu alıp Cennete götürürler. Onun dışında öldürülen her bir kimse de başı elinde ve boynundan kan fışkırarak gelir. "Ey Rabbim! Bu beni neden öldürdü?" der. Allah (c.c), daha iyi bildiği halde, "Peki sen onları neden öldürdün?" diye sorar. O "İzzet senin olsun diye" der. Allah (c.c) "Sen bedbahtlardan oldun!" der. Sonra öldüren her can öldürdüğü can mukabilinde öldürülür, yapılan her zulümde mazlumun hakkı zalimden alınır. Sonra bu kimse Allah'ın dilemesindedir; isterse ona azap eder, isterse merhamet edip bağışlar.*

Daha sonra diğer kulları arasında hüküm verir. Mazlumun zalimden almadığı hiçbir hakkı kalmaz. Hatta süte su katarak satan kişi sütü sudan ayırmakla görevlendirilir. Allah (c.c) bunu bitirince tüm mahlukata duyurduğu bir sesle şöyle seslenir: "İyi dinleyin! Her grup kendi ilâhına ve Allah dışında taptıkları şeye katılsın!" O gün meleklerden biri Uzeyr sûretinde, başka bir melek Hz. İsa (a.s) sûretinde yapılır. Sonra o Yahudiler ve o Hıristiyanlar

Scanned with CamScanner

onların peşlerine takılırlar. Sonra ilâhları onları Cehenneme götürürler. Geride sadece aralarında münafıkların da bulunduğu Mü'minler topluluğu kalır. Allah (c.c) onlara dilediği bir sûrette gelir ve "Ey insanlar! İnsanlar gittiler. Siz de ilâhlarınızın ve taptıklarınızın peşinden gidin" der. Onlar, "Vallahi bizim Allah'tan başka hiçbir ilâhımız yoktur. Biz O'ndan başka bir şeye tapmazdık" derler. Bunun üzerine, yanlarına gelen Allah (c.c) oradan ayrılır ve dilediği bir süre bekledikten sonra tekrar gelir ve "Ey insanlar! İnsanlar gittiler. Siz de ilâhlarınızın ve taptıklarınızın peşinden gidin" der. Onlar, "Vallahi bizim Allah'tan başka hiçbir ilâhımız yoktur. Biz O'ndan başka bir şeye tapmazdık" derler. Bunun üzerine Allah (c.c) örtüyü kaldırır ve onların Rabbi olduğunu anlayacakları kadar azametini gösterir. Bunun üzerine derhal alınlarını yere koyup secdeye kapanırlar. Fakat her münafık secdeye ensesi üzere kapanır ve Allah (c.c) sırtlarını da inek boynuzları gibi yapar. Sonra onlara izin verir ve başlarını kaldırırlar. Allah (c.c), Cehennemin iki tarafı üzerine tırpan veya kılıç kadar ince ve keskin bir Sırat Köprüsü kurar. Sırat Köprüsü üzerinde çengeller, ucu kıvrık demirler ve demir dikeni gibi dikenler, önünde de çürük ve kaygan bir köprü bulunur. İnsanlar onun üzerinden göz açıp kapaması gibi veya şimşek çakması gibi veya rüzgâr gibi veya cins atlar gibi veya cins binekler gibi veya kuvvetli insanlar gibi geçerler. Kimisi yara almadan kurtulmuş, kimisi yaralı alarak kurtulmuş, kiminin de yüzü tırmalanmıştır. Cennet halkı Cennete varınca, "Cennete girebilmemiz için kim Rabbimize gidip bize şefaat eder?" derler. Bazıları "Buna atanız Âdem (a.s)'dan daha layık kim vardır? Allah (c.c) onu eliyle yaratmış, ona ruhundan üflemiş ve direk konuşmuştur" derler. Ardından Âdem (a.s)'a gelip ondan bunu isterler. Âdem (a.s) bir günahını söyler ve "Ben bunun adamı değilim. Ancak siz Nûh (a.s)'a gidin. Zira o rasûllerin ilkidir" der. Bunun üzerine Nûh (a.s)'a gidilip O'ndan şefaat istenilir. O da bir günahını söyler ve "Ben bunun adamı değilim. Siz İbrâhim (a.s)'dan isteyin. Zira Allah (c.c) onu dost edinmiştir" der. Bu defa İbrâhim (a.s)'a gidilir ve ondan şefaat istenilir. O da bir günahını söyler ve "Ben bu işin adamı değilim. Siz Mûsâ Allah'a gidin. Zira Allah O'nu kendisine yaklaştırmış, onunla konuşmuş ve ona Tevrat'ı indirmiştir" der. Bunun üzerine Mûsâ (a.s)'a gidilir ve ondan şefaat etmesi istenir. O da bir günahını zikreder ve "Ben bu işin adamı değilim. Fakat siz Muhammed'e gidin" der."

Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamla şöyle buyurur: *"Sonra bana gelirler. Benim Rabbimin vaad ettiği üç şefaat hakkım vardır. Çıkıp Cennete*

Scanned with CamScanner

gelirim. Kapının halkasına yapışır açılmasını isterim. Kapı açılır ve bir misafir olarak karşılanırım. Cennete girince Rabbimi görür ve secdeye kapanırım. Allah (c.c) bana, başka hiçbir kuluna vermediği hamd ve tenzihler yapmama izin verir. Sonra, "Başını kaldır ey Muhammed! Her ne için şefaatçi olursan şefaatin kabul olunacak, her ne istesen sana verilecek" buyurur. Başımı kaldırınca daha iyi bildiği halde bana "Derdin nedir?" der. Ben "Ey Rabbim, bana şefaati vaad ettin. Cennet halkı hakkında beni şefaatçi kıl da Cennete girsinler" derim. Allah (c.c) "Şefaatini kabul ettim ve onların Cennete girmesine izin verdim" buyurur."

Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururdu: *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, siz Cennetteki eşlerinizi ve evlerinizi şimdiki eşlerinizden ve evlerinizden daha az bilmemektesiniz. Her birinin yetmiş iki hanımı olur. Bunların ikisi Âdem (a.s)'ın evlatlarındandır ve dünyada Allah'a ibadetlerinden dolayı Allah'ın yeni yarattığı hurilerden daha üstündürler. Bunlardan birincisiyle zifafa yakuttan bir odada, üzerinde yetmiş çift atlas ve kalın ipek bulunan incilerle süslü altından bir yatak üzerinde girer. Elini onun omzuna koyduğunda (temiz ve şeffaflığından) elini onun göğsünden, elbise, deri ve etinin arkasından görür. Baldır kemiğine baktığında onu yakuttan bir kamıştaki ipe bakanın gördüğü gibi görür. Kadının ciğeri ona ayna, onun ciğeri de kadına ayna olur. Onun yanındayken ne ondan bıkacak, ne de o bundan bıkar. Her gelişinde onu bakire bulur. Şehveti hiç kesilmediği gibi kadının organı da hiçbir rahatsızlık duymaz. O arada şöyle bir ses gelir: "Biliyoruz ki, sen ondan o da senden bıkmadı. Sizin meniniz de, size ölüm de yok. Senin başka eşlerin de var" denilir. Bunun üzerine çıkar ve onlara teker teker gider. Her birine gittiğinde, "Vallahi, Cennette senden daha iyi bir şey, Cennette bana daha sevimli gelen bir şey bilmiyorum" der.*

Cehennem halkı da Cehenneme düşerken oraya amellerinin kendilerini helâk ettiği kimseler düşerler. Cehennem ateşi onlardan kiminin sadece ayaklarını yakalamış, ötesine geçmemiştir. Kiminin bacaklarının yarısına kadar yakalamıştır. Kiminin dizlerine, kiminin böğürlerine kadar ulaşmıştır. Kiminin de yüz dışında tüm bedenini kuşatmıştır. Yüzü ise Allah (c.c) Cehenneme haram kılmıştır. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamla şöyle buyurur: Ben, "Ey Rabbim, ümmetimden Cehenneme kimler düştü?" derim. Allah (c.c), "Tanıdıklarınızı çıkarın" diye buyurur. Sonra Allah (c.c) şefaate izin verir. Bunun üzerine istisnasız her Peygamber ve her şehit şefaat eder.

Scanned with CamScanner

Allah (c.c), "Kalbinde bir dinar ağırlığı iman bulunan herkesi Cehennemden çıkarın" diye emreder. Bunun üzerine onların istisnasız hepsi Cehennemden çıkar. Sonra Allah (c.c) şefaat ederek, "Kalbinde üçte iki dinar ağırlığınca iman bulunan herkesi Cehennemden çıkarın" der. Sonra, "Üçte bir dinar imanı olanı, sonra dörtte bir dinar imanı olanı çıkarın" der. Sonra, "bir kırat imanı olanı", sonra "bir hardal tanesi imanı olanı" denilir. Bunlardan hiçbir hayır yapmamış kimselere varıncaya kadar hepsi Cehennemden çıkarılırlar. Şefaat edilen hiçbir kimse kalmayıp onlar da çıkarılır. Hatta şeytan Allah'ın rahmetini görünce kendisine de şefaat edileceği ümidine kapılır ve "En merhametlileri olduğum halde Cehennemde bir ben kaldım" der. Allah (c.c) elini Cehenneme sokar ve ondan, kömür haline gelmiş sayılamayacak kadar çok kişi çıkarır. Bunlar hayat nehri denilen bir nehre atılırlar ve tanenin selin biriktirdiği çamurda bitmesi gibi biterler. Bunların Güneş karşısında olanları yeşilce, gölgede olanları ise sarıcadır. Zerre gibi oluncaya kadar kamış gibi biterler. Bunların boyunlarında "Rahmân'ın azatlıları Cehennemlikler" yazısı vardır. Cennetlikler bundan onların Allah için hiçbir şey yapmadıklarını bilirler. Bu, Allah'ın (c.c) dilediği vakte kadar boyunlarında böyle durur. Sonunda "Rabbimiz, bizden bu yazıyı" sil derler, Allah (c.c) da onlardan onu siler."[560]

Bu meşhur bir hadistir. Hadis (mânâ bakımından) çok gariptir. Bazı bölümlerinin değişik hadislerde şahitleri vardır, bazıları ise münkerdir. Bunun tek râvîsi Medine'lilerin vaizi İsmail b. Râfi olup hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları sika olduğunu, bazıları zayıf olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim er-Râzî ve Amr b. Ali Fellas gibi birçok imam zayıf olduğunu bizzat ifade etmişlerdir. Bazıları onun (İsmail b. Râfi') hakkında "metruktur" demiştir. İbn Adiyy, "Bütün rivayetleri şüphelidir. Fakat hadisleri zayıflar kısmında yazılır" demiştir. Ben derim ki: Bu hadisin senedinde çok ihtilaf edilmiştir. Ben bunları müstakil bir kitapçıkta kaleme aldım. Hadis mânâ bakımından da çok gariptir. Onun bunu birçok hadisten toplayıp bir

560 Taberânî, et-Tıval (36), Ebû Şeyh, el-Azame (388), Beyhakî, el-Ba's, 668; Taberî, 2/330. İsmail b. Râfi' kanalıyla rivayet etmişlerdir. O ise çok zayıf bir râvîdir. Hadis âlimleri hadisin bu şekilde uzun haliyle rivayetinin zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer, el-Metalibu'l-Âliye'de (2991), "Bunda zayıflık vardır" demiştir. Özetle; hadis bu şekilde baştan sona zayıftır. İçinde geçen bazı kısımlar Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim ve diğer hadis kitaplarında, bazıları diğer muteber hadis kitaplarında geçmektedir. Bazı bölümleri ise münker olup kimse tarafından mütabaa edilmeyen cümlelerdir.

Scanned with CamScanner

hadis şeklinde naklettiği de söylenir. Ona da bu açıdan itiraz getirilmiştir. Hocamız Ebû Haccac el-Mizzi'den duyduğuma göre kendisi Velid b. Müslim'in, bu hadisin bazı kısımlarının şahitlerini topladığı bir kitap görmüş. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İbrâhim (a.s) ve Âzer:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً ۖ إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ
كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى
الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ
مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي
هَٰذَا أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّي
وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ۖ ﴿٧٩﴾

74. İbrâhim, babası Âzer'e, "Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.

75. Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin perde arkasını gösteriyorduk.

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca, "Batanları sevmem" dedi.

77. Ay'ı doğarken görünce, "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum" dedi.

78. Güneşi doğarken görünce de, "Rabbim budur, zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

Scanned with CamScanner

79. Ben Hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben Müşriklerden değilim.

Tefsiri:

Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İbrâhim (a.s)'ın babasının adı Âzer değil, Tareh idi. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan İkrime kanalıyla da şöyle rivayet etmiştir: Âzer putun ismidir. İbrâhim (a.s)'ın babasının adı ise Tareh'tir. Annesinin adı Mesani, eşinin adı Sâre, İsmail (a.s)'ın annesinin adı ise Hacer'dir. Hacer İbrâhim (a.s)'ın odalığıdır. Nesep âlimlerinden birçoğu da bu şekilde, babasının adının Tareh olduğunu söylemişlerdir. Mücâhid ve Süddî de, "Âzer bir putun adıdır" demişlerdir. Ben derim ki: Âzer putuna hizmetinden dolayı bir süre sonra onun adı haline gelmiş gibidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İmam Taberî der ki: Bazıları ise Âzer'in onların dilinde sövgü ve ayıp bir kelime olduğunu ve eğri mânâsına geldiğini söylemiş, fakat bunu herhangi bir kimseye nispet etmemiş, hiç kimseden rivayet etmemiştir. İbn Ebî Hâtim, Mu'temir b. Süleyman'dan şöyle nakleder: Babamı, *"İbrâhim, babası Âzer'e, 'Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun?' dedi"* âyetini okurken ve şöyle derken duydum: "Bana ulaşan bilgiye göre Âzer eğri mânâsına gelmektedir ve bu İbrâhim (a.s)'ı söylediği en ağır kelimedir. İmam Taberî de, "Doğrusu, babasının adı Âzer'dir" demiştir. Sonra bu sözüne itiraz olarak nesep âlimlerinin, "Onun babasının adı Tareh'tir" sözünü getirmiş, sonra buna şöyle cevap vermiştir: Babasının, bir çok kimsenin olduğu gibi iki ismi olabilir. Veya onlardan biri lakabı olabilir. Taberî 'nin söylediği iyi ve kuvvetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Kurralar "آزر: Âzer" kelimesinin okunuşu hakkında ihtilaf etmişlerdir. İmam Taberî'nin rivayetine göre Hasan-ı Basrî ile Ebû Yezîd el-Medenî bunu "آزرُ" şeklinde sonunu ötreli okumuşlardır. O durumda, *"Ey Âzer! Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun?"* demiş olur. Cumhur ise "Âzera" şeklinde üstün okumuşlardır. Bu, ya munsarıf olmayan acem isim olması itibariyledir ve "لأبيه: babasına"dan bedeldir. Veya atf-ı beyandır ki, bu doğruya daha yakındır. Bunu sıfat yapanlara göre de, Ahmer (kırmızı) ve Esved (siyah) gibi gayr-i munsarıf olur. "أتتخذ أصناما" fiilinin mamulü (mef'ulü) olduğu, cümlenin takdirinin "Sen Âzer'i put mu edineceksin?" olduğu görüşü ise zayıftır; çünkü soru edatından sonra gelen âmil öncesinde amel etmez. Çünkü, soru edatı

Scanned with CamScanner

cümlenin başında olmak ister. İmam Taberî ve başkaları konuyu bu şekilde ortaya koymuşlardır. Bu Arapça'da meşhur bir kaidedir.

Konumuza dönecek olursak; İbrâhim (a.s) putlara ibadet etmemesi hususunda babasına nasihat ediyor, onu bundan men ediyor ve nehyediyor. O ise bunu bırakmıyor. Yüce Allah olayı şöyle anlatmaktadır: *"İbrâhim, babası Âzer'e, 'Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun?' ded."* Bir putu ilâh edinip Allah dışında ona mı tapıyorsunuz? *"Doğrusu ben seni de kavmini de"*, yani senin yolunda gidenleri de *"apaçık bir sapıklık içinde"* nereye gideceğini bilemeyen, şaşkınlık ve cehalet içinde olan, cehaletleri ve sapıklıkları her aklıselim sahibi için açık ve belli biri olarak *"görüyorum" demişti."* Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurur: *"Kitap'ta İbrâhim'i an. Zira o, sıdkı bütün bir Peygamberdi. Bir zaman o babasına dedi ki: "Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum" (dedi). (Babası,) "Ey İbrâhim! Sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur!" dedi. İbrâhim, 'Selâm sana! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütufkârdır. Sizden de, Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht (emeği boşa gitmiş) olmam' dedi"* (Meryem, 41-48) İbrâhim (a.s) hayatta olduğu sürece babası için bağışlanma dilemiş. Babası şirk üzere ölünce İbrâhim (a.s) için durum belli olmuş ve onun için bağışlanma dilemekten vazgeçip bundan uzaklaşmıştır: *"İbrâhim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."* (Tevbe, 114)

[2919] Sahih bir hadiste ifade edildiğine göre; İbrâhim (a.s) kıyâmet gününde babası Âzer ile karşılaştığında babası ona, "Ey oğlum! Bugün senin sözünü dinlemezlik etmeyeceğim" der. İbrâhim (a.s), "Ey Rabbim, sen bana tekrar diriltileceğimiz günde beni rüsvay etmeyeceğine söz vermiştin. Rahmetinden uzak olasıca babamın bu halinden daha büyük bir rüsvaylık olabi-

Scanned with CamScanner

lir mi?" der. Sonra ona, "Ey İbrâhim, arkana bak!" denilir. Bakınca çok kıllı, çamura bulanmış bir sırtlan görür. Ayaklarından tutulup Cehennem ateşine atılır."[561]

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk."* Yani, İbrâhim (a.s)'ın bakışıyla göklerin ve yerin yaratılışının onları yaratanın onların sahibi ve yaratıcısı olduğuna, O'ndan başka hiçbir ilâhın ve hiçbir Rabbin bulunmadığına delalet edişini açıklıyorduk. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!). Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz."* (Yûnus, 101) *"Göklerin ve yerin hükümranlığını, Allah'ın yarattığı her şey ve ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda düşünmediler mi? O halde Kur'ân'dan sonra hangi söze inanacaklar?"* (A'râf, 185) *"Onlar, gökte ve yerde önlerine ve arkalarına bakmıyorlar mı? Dilesek onları yere batırırız, ya da üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbine) yönelen her kul için bir ibret vardır."* (Sebe, 9)

İmam Taberî ve başkaları Mücâhid, Atâ, Saîd b. Cübeyr, Süddî ve başkalarından şöyle rivayet etmiştir (ifade Mücâhid'e aittir): Ona gökler açılıverdi ve oradakilere baktı. Sonunda gözü Arş'ı da gördü. Ona yerin yedi katmanı açıldı ve oradakilere baktı. Onlardan başkasının sözünde şu ziyade vardır: "Bundan sonra günah içinde olan kullara bakmaya ve onlara beddua etmeye başladı. Bunun üzerine Allah (c.c), "Ben kullarıma senden daha merhametliyim. Belki tevbe eder ve dönerler" diyordu. İbn Merdûyeh bu konuda Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) ve Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan da iki merfû hadis rivayet etmiştir.[562] Fakat bunların senetleri sahih değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Ebî Hâtim, Avfî kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Böylece biz, kesin iman edenlerden olması"* "وليكون" ifadesindeki vav harfi ziyadedir ve takdiri vavsız halidir. Aynı şekilde, *"Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz"* (En'âm, 55) âyetindeki "ولتستبين" ifadesinde de vav harfi ziyadedir. Bir görüşe göre ise vav ziyade değildir ve mânâ, "Ona bunu bilmesi ve kesin iman edenlerden olması için gösteriyorduk"tur. (Yani, vav harfi daha öncesindeki gizli bir "bilmesi için" ifadesine atf etmiştir.)

561 Buhârî, 3350. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan bu lafızla, Nesâî de Sünen-i Kübrâ (11375) ile et-Tefsir'de (395) benzer bir lafızla rivayet etmişlerdir.

562 İki hadis için ed-Durru'l-Mensur'da bu âyetin tefsirine (3/45) bk.

Scanned with CamScanner

"Kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin perde arkasını gösteriyorduk" buyruğu hakkında şöyle nakleder: Allah (c.c) ona her şeyin gizli veya açık tüm hakikatlerini sundu. Kulların hareket ve eylemlerinden hiçbir şey ona gizli kalmadı. İbrâhim (a.s) günah işleyenlere lanet edince Allah (c.c) ona, "Sen bunu yapamazsın" buyurdu ve onu önceki haline döndürdü.

Bu, gözlerini hakikatlere açması ve böylece onları ayan beyan görmesi şeklinde olabilir. Basiretini açarak onu kalbiyle görmesini, ondaki dehşet verici hikmetler, kat'i delil ve mucizeleri kesin bir şekilde öğrenmesi, bilmesi ve kesin kanaate sahip olması şeklinde de olabilir.

[2920] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin -sahih olduğunu söyleyerek- Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri "uyku hadisi"nde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Rabbim bana en güzel sûrette geldi ve "Ey Muhammed! Mele-i A'lâ hangi hususta tartışıyorlar?" diye sordu. Ben, "Bilmiyorum ey Rabbim!" dedim. Elini omuzlarımın arasına koydu, hatta parmaklarının soğukluğunu iki göğsümün arasında hissettim. Bunun üzerine bana her şey tecelli etti ve her şeyi bildim..."*[563]

"Gecenin karanlığı onu kaplayınca..." (Kur'ân'ın ifadesi, "جنّ عليه", yani örtünce, kaplayınca) *"bir yıldız"* (كوكباً) *"gördü, "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca"*, yani, gözden kaybolunca (أفل). Muhammed b. İshâk Ufûl'ün (Efele'nin masdarı) gitmek mânâsına geldiği rivayet edilmiştir. Taberî ise şöyle demiştir: "أفل النجمُ" kelimesi Arapçada "yıldız gözden kayboldu" mânâsına gelmektedir ve fiilin çekimi şöyledir: "أفَل يأفُل يأفِل أُفولاً أفْلاً" Şair Zürrümme de şiirinde böyle demiştir.

مَصابِيحُ لَيسَتْ باللّواتِي يَقُودُها... نُجومٌ ولا بالآفِلاتِ الدَّوالِكِ

Onlar yıldızların peşinden yürütemediği.

Batıp gözlerden kaybolmayan dişi develerdir.

Yine, "Bizi bırakıp nereye kayboldun?" mânâsındaki (ابن افلت عنّا) cümlesinde de bu fiil kullanılmıştır.

563 Hasendir. Tirmizî (3233) ve Ahmed b. Hanbel (5/343) Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve sahih hadistir. İmam Buhârî'ye sordum, 'sahihtir' dedi" demiştir.

Scanned with CamScanner

"Batanları sevmem, dedi." Katâde der ki: İbrâhim (a.s) Rabbinin zeval bulmayan, yok olmayan ebedi olduğunu anlamıştı.

"Ay'ı doğarken" (Kur'ân'daki ifade "بازغاً" şeklindedir) *"görünce, 'Rabbim budur' dedi. O da batınca, 'Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum' dedi. "Güneşi"*, yani o parlak ve aydınlık veren cismi *"doğarken görünce de, "Rabbim budur, zira bu daha büyük"*, yani irilik bakımından yıldız ve Ay'dan daha büyük ve daha aydınlatıcı *"dedi." O da batınca, dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."*

"Ben kendimi Hanîf olarak", yani, şirki bırakıp tevhide yönelen bir muvahhid olarak *"yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben Müşriklerden değilim."*

Müfessirler burada anlatılanların İbrâhim (a.s)'ın tefekkürü mü, kavmiyle tartışması mı olduğu hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İmam Taberî, Ali b. Ebî Talha kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bunun tefekkür ve düşünme olduğunu ifade eden bir rivayet nakletmiş, kendisi de bunu tercih etmiş ve İbrâhim (a.s)'ın, *"Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum"* sözünü delil göstermiştir. Muhammed b. İshâk, "İbrâhim (a.s) bunu annesinin kendisini doğurduğu yeraltı evinden çıktığında söylemiştir. Zira, Nemrut, saltanatını yok edecek bir çocuğun doğacağı söylenince o yıl doğan tüm çocukları öldürmüş, İbrâhim (a.s)'ın annesi de hamile kalıp doğum vakti gelince şehrin sırt kısmında bulunan bir yer altı mağarasına gidip İbrâhim (a.s)'ı doğurmuş ve orada bırakmıştı" demiştir. Muhammed b. İshâk, bununla ilgili selef ve haleften diğer müfessirlerin de zikrettiği gibi bir takım olağan üstü olaylar zikretmiştir.

Fakat, hakikat o ki, İbrâhim (a.s) bunları kavmiyle tartışırken onlara, heykellere ve putlara tapınmalarının saçmalığını açıklamak için söylemiştir. İlk adımda babasının da olduğu ortamda ortaya, kendilerini huzurunda ibadet edemeyecek kadar hakir gördükleri büyük yaratan katında şefaat etmeleri için yeryüzünde bulunan gökteki meleklerin sûretindeki putlara ibadet hatalarını ortaya koymuştur. Onlar meleklere ibadeti rızk, zafer ve başka ihtiyaçlarında şefaat etmesi için Allah'la aralarında aracı olarak kabul ediyorlardı. Bu makamda İbrâhim (a.s) onlara heykellere, yani yedi gezegene tapınmala-

Scanned with CamScanner

rındaki hatalarını ve sapıklıklarını açıklamıştır ki, o gezegenler (gökcisimleri) Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Merih, Jüpiter ve Satürn'dür. Onlara göre bunların en parlağı Güneş, sonra Ay, sonra Venüs idi. İbrâhim (a.s) da evvela bu Venüs'ün ilâh olamayacağını, çünkü kendisi için belirlenmiş belli bir yörüngede olduğunu, oradan sağa veya sola sapamayacağını ve kendisi için hiçbir şeye sahip olmadığını, Allah'ın yarattığı parlak bir gök cisminden başka bir şey olmadığını açıklamıştır. Bunlar ise büyük hikmetlere binaen böyle yapılmıştır. Zira, bu gezegen doğudan doğar, sonra batıya doğru Güneş batıp gözlerden kaybolana kadar hareket eder. Ardından sonraki gece aynı şekilde ortaya çıkar. Böyle bir şey ise ilâh olamaz.

Sonra Ay'a geçmiş ve önceki yıldızda (gezegende) anlattığı hususları onda da açıklamıştır. Sonra aynı şekilde Güneş'e geçmiştir. Gözlerin görebildiği gökcisimlerinden ışığı en güçlü olan bunların ilâh olmayacağı ortaya çıkınca ve bu kat'i delillerle kesinlik kazanınca İbrâhim (a.s) şöyle demiştir: *"Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."* Yani, ben onlara ibadet etmekten, onları dost edinmekten beriyim. Eğer bunlar ilâh iseler, hiç beklemeden hep birlikte bana tuzak kurun bakalım.

"Ben Hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben Müşriklerden değilim." Yani, ben ancak tüm mahlukatı yaratan, yoktan var eden, görevini veren, kaderini belirleyen, işlerini düzenleyen, her şeyin sahipliği kendi elinde olan, her şeyin yaratıcısı, rabbi, maliki ve ilâhı olan Allah'a ibadet ederim. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!"* (A'râf, 54)

Böyle iken nasıl olur da İbrâhim (a.s) bu olayda düşünen ve tefekkür eden bir konumda sayılabilir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur: *"Andolsun biz İbrâhim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık. O, babasına ve kavmine, 'Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?' demişti."* (Enbiyâ, 51-52) *"İbrâhim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan*

Scanned with CamScanner

değildi. Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti. Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, âhirette de salihlerdendir. Sonra da sana, 'Doğru yola yönelerek İbrâhim'in dinine uy! O Müşriklerden değildi' diye vahyettik." (Nahl, 120-123) *"De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrâhim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi."* (En'âm, 161)

[2921] İmam Buhârî ile Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar"*[564] buyurmuştur.

[2922] İmam Müslim'in İyâz b. Himar'dan naklettiği bir hadiste ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah (c.c) şöyle buyurdu: Ben kullarımı Hanifler (muvahhidler) olarak yarattım."*[565]

Yüce Allah aziz kitabında da şöyle buyurmuştur: *"(Rasûlüm!) Sen yüzünü Hanîf olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat dinine çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur."* (Rûm, 30) Yüce Allah yine şöyle buyurmuştur: *"Kıyâmet gününde, 'Biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da), 'Evet (buna) şahit olduk' dediler."* (A'râf, 172) Bu âyetin tefsirinde açıklanacağı üzere bunun mânâsı *"(Rasûlüm!) Sen yüzünü Hanîf olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat dinine çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur"* (Rûm, 30) âyetinde ifade edilen mânâdır. Diğer insanlar hakkında böyle iken Allah'ın halili olan ve hakkında, *"İbrâhim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi"* (Nahl, 120) buyurduğu İbrâhim (a.s) nasıl olur da bu makamda düşünen ve arayan bir konumda sayılır? Bilakis o, hiç şüphesiz, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra sağlıklı fıtrata ve düzgün doğaya herkesten daha yakın olan insandır. Konunun devamındaki âyetlerde ifade edilenler de bunun İbrâhim (a.s) ile kavmi arasında bir tartışma olduğunu desteklemektedir:

564 Daha önce Nisâ sûresi 119. âyetin tefsirinde geçti.

565 Bu da aynı şekilde daha önce Nisâ sûresinin 119. âyetinde geçti.

Scanned with CamScanner

وَحَآجَّهُۥ قَوْمُهُۥ ۚ قَالَ أَتُحَآجُّوٓنِّى فِى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنِ ۚ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ
بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا ۗ وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ
﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِٱللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا ۚ فَأَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِٱلْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَمْ يَلْبِسُوٓا۟ إِيمَٰنَهُم بِظُلْمٍ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ
ٱلْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ
نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?

81. Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?

82. İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

83. İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

Tefsiri:

Allah (c.c), İbrâhim (a.s)'ın tevhid inancını ortaya koyması üzerine kavminin onunla tartışınca ve bir takım şüphe ve vehimlerle onunla cedelleşince İbrâhim (a.s)'ın onlara şöyle dediğini ifade ediyor: *"Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz?"* Yani, Allah (c.c) bana hakikati gösterip ona iletmişken ve O'nun katından açık bir delilim varken siz benimle Allah hakkında, ondan başka hiçbir ilâhın bulunmadığı konusunda

Scanned with CamScanner

tartışıyor musunuz? Sizin fasit görüşlerinizi ve temelsiz şüphelerinizi nasıl dikkate alırım?! *"Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbimin bir şey dilemesi hariç."* Yani, sizin görüşünüzün asılsız olduğunun bir delili de ibadet etmekte olduğunuz hiçbir etki ve gücü bulunmayan bu ilâhlardan korkmamam, onlara aldırış etmememdir. Eğer onların yapabileceği bir şey varsa haydi hep birlikte bana tuzak kurun. Hiçbir süre tanımayın ve acele edin. *"Ancak, Rabbim'in bir şey dilemesi hariç"* cümlesi munkatı' istisnadır. Anlatılmak istenen şudur: Zarar ve faydayı ancak Allah verebilir. *"Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır."* Onun ilmi tüm mahlukatı kuşatmıştır. Dolayısıyla O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. *"Hâlâ ibret almıyor musunuz?"* Yani, size açıkladıklarımı düşünüp bu ilâhların asılsız ve bâtıl olduklarını idrak ederek onlara ibadeti bırakmıyor musunuz? Bu delil Allah'ın, Kitab'ında anlattığı, Peygamberi Hûd (a.s)'ın kavmi Âd'e söylemiş olduğu delile benzemektedir. Nitekim yüce Allah orada şöyle buyurur: *"Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz. Biz, 'İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış!' demekten başka bir söz söylemeyiz!" (Hûd) dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki, ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım. O'ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım). Haydi hepiniz bana tuzak kurun; sonra da bana mühlet vermeyin! Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."* (Hûd, 56)

"Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüccet" (İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve seleften birçok kimse buradaki "sultan"ı "hüccet" ile tefsir etmişlerdir) *"indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım!"* Yani, ben sizin Allah'ı bırakıp taptığınız şu putlardan nasıl korkarım! Bunun benzeri şu âyetlerdir: *"Yoksa, Allah'ın dinde izin vermediği bir şeyi onlara meşru kılacak ortakları mı vardır?"* (Şûrâ 21) *"Bunlar (putlar), sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir."* (Necm, 23)

"Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?" Yani, hangisi daha doğru yol üzeredir; zarar ve faydanın elinde olduğu zata ibadet eden mi, yoksa hiçbir delile dayanmadan zarar ve fayda ver-

Scanned with CamScanner

me gücü bulunmayan şeylere ibadet eden mi? Bunlardan hangisi hiçbir ortağı bulunmayan Allah'ın (c.c) kıyâmet günündeki azabından emniyettedir.

"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır." Yani, sadece hiçbir ortağı bulunmayan tek Allah'a ibadet eden ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayan bu kimseler kıyâmet gününde asıl emniyette olacak, dünya ve âhirette doğru yolu bulmuş kimselerdir.

[2923] İmam Buhârî, Alkame'den İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya...."* âyeti nazil olunca sahabiler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Bizden kim nefsine zulmetmedi ki!" dediler. Bunun üzerine, *"Şüphesiz şirk büyük bir zulümdür"* (Lokman, 13) âyeti nazil oldu.[566]

[2924] İmam Ahmed b. Hanbel'in Alkame'den rivayetine göre İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya.."* âyeti nazil olunca bu insanlara ağır geldi ve "Ya Rasûlallah! Bizden kim nefsine zulmetmiyor ki!" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bundan kasıt söylediğiniz mânâ değildir. Sâlih kulun (Lokman'ın) ne dediğini duymadınız mı: "Lokman, oğluna öğüt vererek, 'Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür' demişti." Zulümden kasıt şirktir."*[567]

[2925] İbn Ebî Hâtim, Alkame'den şöyle nakleder: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle dedi: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya..."* âyeti nazil olunca bu insanlara ağır geldi ve "Ya Rasûlallah! Bizden kim nefsine zulmetmiyor ki!" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu sizin sandığınız gibi değildir. Lokman (a.s), oğluna şöyle demişti: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür."*[568]

[2926] İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya..."* buyruğunu "bir şirk bulaştırmayanlar" diye tefsir ettiğini

566 Buhârî, 32, 4629; Müslim, 124; Tirmizî, 3067; Ahmed b. Hanbel, 1/387.

567 Ahmed b. Hanbel (1/378) Buhârî ve Müslim'in koşullarını haiz bir senetle rivayet etmiştir. Sonraki hadise bk.

568 Müslim, 124 (hadis no: 197); İbn Hibbân, 253; İbn Mende, 268.

Scanned with CamScanner

rivayet etmiştir.[569] İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: Ebû Bekir es-Sıddîk, Ömer, Übeyy b. Ka'b, Selman, Huzeyfe, İbn Abbâs, İbn Ömer, Amr b. Şurahbil, Ebû Abdurrahman es-Süllemi, Mücâhid, İkrime, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Katâde ve Süddî'den de bunun benzeri rivayet edilmiştir.

[2927] İbn Merdûyeh, Alkame'den şöyle nakleder: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya..."* âyeti nazil olunca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bana 'Sen de onlardansın' denildi."[570]

[2928] İmam Ahmed b. Hanbel, Cerîr b. Abdullah'tan şöyle nakleder: Bir gün Medine'den çıkıp yüksek bir yerine geldiğimizde bir atlı bize doğru geldi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sanki bu süvari sizi arıyor"* buyurdu. Yanımıza kadar geldikten sonra bize selâm verdi. Biz de selâmını aldık. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, *"Nereden geldin?"* diye sordu. "Ailemin, çocuklarımın ve aşiretimin yanından geldim ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidiyorum" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Aradığını buldun"* buyurdu. Bunun üzerine süvari, "Ya Rasûlallah! Bana imanın ne olduğunu öğret!" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına, tek olup hiçbir ortağı bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şahitlik eder, namaz kılar, zekât verir, Ramazan orucu tutar ve Kâbe'ye hacca gidersin"* buyurdu. Adam, "Kabul ettim" dedi. Sonra devesinin ayağı bir tarla faresi yuvasına girip deve yıkılınca adam da yıkılıp tepesi üstü düşerek öldü. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Adamı bana getirin"* buyurdu. Ammar b. Yasir ile Huzeyfe b. Yeman derhal harekete geçtiler ve onu oturttular. "Ya Rasûlallah! Adam ruhunu teslim etti" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara hiçbir cevap vermeden gitti. Sonra onlara, *"Yüzümü adamdan çevirdiğimi görmediniz mi? Ben onun ağzına Cennet yiyeceklerini koyan iki melek gördüm. Bildim ki o aç olarak ölmüş"* buyurdu. Sonra şöyle buyurdu: *"Bu, haklarında Allah'ın (c.c), "İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya..." buyurduğu kimsedir."* Sonra *"Kardeşinizi alın"* buyurdu. Onu suya götürdük. Yıkayıp kefenledik ve tabuta koyup kabre götürdük. Rasûlullah

569 Senedi sahihtir. Râvileri meşhur ve sika kimselerdir.

570 Muhammed b. Şeddad el-Mismai'den dolayı senedi zayıftır. el-Mizan'da şöyle denmektedir: Dârekutnî, "Hadisi yazılmaz" demiştir. Bir defasında da, "Zayıftır, Burkani zayıf olduğunu söylemiştir, kendisi Mutezili idi demiştir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi ve kabrin kenarına oturup *"Lahd yapın, yarık yapmayın. Zira lahd bize, yarma ise başkalarına mahsustur"* buyurdu.[571]

[2929] Sonra İmam Ahmed b. Hanbel Cerîr b. Abdullah'tan bunun benzerini rivayet etmiş, ayrıca şöyle demiştir: "Bu az amel işleyip çok sevap kazananlardandır" demiştir.[572]

[2930] İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de bulunduğu bir yolculukta onunla birlikteydik. Karşısına bir bedevi çıktı ve "Ya Rasûlallah! Seni hak ile gönderene andolsun ki, senin yolunu tutmak ve sözünden almak için yurdumu, malımı ve mülkümü terk edip geldim. Senin yanına vardığımda bende yeşilliklerden başka bir yiyeceğim kalmamıştı. Bana (İslâm'ı) anlat" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlattı, o da kabul etti. Adamın etrafında biriktik. Devesinin ayağı bir fare yuvasına girince bedevi düşüp ayağı kırıldı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Beni hak ile gönderene and olsun ki, doğru söylemiş. Gerçekten de benim yoluma uymak ve sözlerimden dinlemek için yurdunu, malını ve mülkünü terk etmiş. Bana geldiğinde ziraat yeşilliğinden başka bir şeyi yoktu. Az amel yapıp çok sevap işleyen birini işittiniz mi? İşte bu, onlardandır. İman edip imanlarına hiçbir zulüm karıştırmayan, emniyet içinde olup doğru yolu bulmuş kimseleri duydunuz mu? İşte bu onlardandır."*[573]

[2931] İbn Merdûyeh, Abdullah b. Sahbere'den, o da babasından şöyle rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kime nimet verildiğinde şükrederse, kim mahrum edildiğinde sabrederse, nefsine zulmeder de istiğfar ederse, kendisine zulmedilir de bağışlarsa"* buyurdu ve sustu. Oradakiler, "Ya Rasûlallah! Ona ne olmuş?" dediler. *"Onlar güven içinde olan ve doğru yolu bulmuş kimselerdir"* buyurdu.[574]

---

571 Bunu Ahmed b. Hanbel (4/359) ve Taberânî (2329) rivayet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/41, 42), "Senedinde Ebû Cenab vardır. O müdellistir ve burada da an'anlı rivayet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir" demiştir. Sonraki hadise bk.

572 Ahmed b. Hanbel (4/359, hadis no: 18696) rivayet etmiştir. Abdulhamid b. Ebû Câfer dışında tüm râviler sikadır. Onu için ise İbn Hibbân, "Sikadır" demiştir.

573 Senedi kuvvetli değildir. Abdul'a'la b. Amir Sa'lebi'yi İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a zayıf saymış, Yahyâ, "Pek kuvvetli değildir" demiştir. Fakat hadis önceki hadisle kuvvetlenmektedir.

574 Çok zayıftır. Taberânî (6613) Sahbere'nin nakliyle rivayet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-

Scanned with CamScanner

"İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir." Yani, hüccetini kavmine doğru yönlendirdik. Mücâhid ve başkaları şöyle demişlerdir: Burada kastedilen hüccet İbrâhim (a.s)'ın, *"Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"* sözüdür. Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'ın sözünü tasdik etmiş, hakkında emniyet ve hidayetle hükmederek şöyle buyurmuştur: *"İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır."* Yüce Allah bunların hepsinden sonra şöyle buyuruyor: *"İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz."* Buradaki "درجات ما نشاء" ifadesi, Yusuf sûresindeki gibi hem izafetli (derecat'ın sonu tenvinsiz), hem izafetsiz (sonu tenvinli) okunmuştur. İkisi de mânâ bakımından birbirine yakındır. *"Şüphesiz ki senin Rabbin"* söz ve fiillerinde *"hikmet sahibidir."* Hidayet edeceği kimselerle önlerine hüccet ve burhanlar koyduğu halde saptıracağı kimseleri *"hakkıyla bilendir."* Nitekim yüce Allah başka bir yerde de, *"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, inanmazlar. Kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır"* (Yûnus, 96-97) buyurmuştur. O yüzden burada devamla, *"Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir"* buyurmuştur.

Peygamberlerin Yoluna Uy:

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن
ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ
نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ
ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا
عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ ءَابَآئِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ وَإِخْوَٰنِهِمْ ۖ وَٱجْتَبَيْنَٰهُمْ

Zevâid'de (18048), "Râvîlerden Ebû Dâvûd el-A'ma metruktur" demiştir. Bunu Beyhakî de Şuabu'l-İman'da (4431) aynı senetle rivayet etmiştir. Sonuç itibariyle hadis çok zayıftır. Tüm senetlerindeki isim Ebû Dâvûd Nüfey' b. Haris'tir. O ise, Heysemî'nin söylediği gibi metruktur.

Scanned with CamScanner

وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

84. Biz O'na İshâk ve (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve O'nun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85. Zekeriyya, Yahyâ, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi.

86. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

89. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve Peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir topluluğu buna vekil kılmışızdır.

90. İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna (Peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüttür.

Tefsiri:

Yüce Allah yaşı iyice ilerledikten, o ve karısı Sâre çocuktan ümitlerini kestikten sonra İbrâhim (a.s)'a İshâk'ı bahşettiğini bildiriyor: Melekler Lut

Scanned with CamScanner

(a.s)'a giderken yanlarına uğrayıp İshâk (a.s)'ı müjdelemişler, bunu işiten kadın hayret ederek şöyle demişti: *"Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey, dedi." (Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur."* (Hûd, 72-73) Anne babasına çocuklarının olacağının yanı sıra Peygamber olacağını, neslinin ve soyunun devam edeceğini de müjdelemişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Ona, iyilerden olan İshâk'ı Peygamber olarak müjdeledik."* (Sâffât, 112) Bunu söylemekle daha iyi bir müjde vermiş, daha büyük bir nimeti haber vermişlerdir. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Ona da İshâk'ı, İshâk'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik."* (Hûd, 71) Yani, o çocuğun daha siz hayattayken çocuğu olacak. Babasına sevindiğiniz gibi ona da sevineceksiniz. Çünkü, kişi, soyunun ve neslinin devam etmiş olacağından dolayı oğlunun oğlu olduğunda da büyük sevinç duyar. Güçsüz ve zayıf olmaları sebebiyle ihtiyar baba ve ihtiyar annenin soyunun devam etmeyeceğine dair akla gelebilecek vehme karşı hem onun hem onun oğlu Yakup'un müjdesi verilmiştir. Yakup ismi "akb" (soy) ve nesil mânâsından türemedir. Bu, İbrâhim (a.s) kavminden ayrılıp terk ettiğinde, onları bırakıp ve beldelerini terk edip Allah'a ibadet için başka yerlere gittiğinde ona mükâfat olarak verilmiştir. Allah (c.c) onun kavminin ve aşiretinin boşluğunu kendi neslinden ve dininden olan salih evlatlarla doldurmuş, onunla gözünü aydınlatmıştır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshâk ve Yâ'kub'u bağışladık ve her birini Peygamber yaptık."* (Meryem, 49) Yüce Allah burada da şöyle buyuruyor: *"Biz O'na İshâk ve (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de"* (yani, İbrâhim (a.s)'dan önce de) *"Nûh'u ve O'nun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik."* Yani İbrâhim (a.s)'ı doğru yola ilettiğimiz gibi daha önce de Nûh (a.s)'ı da doğru yola iletmiş, ona da salih bir nesil vermiştik. Onlardan her birinin büyük hususiyetleri vardır. Allah (c.c) Nûh (a.s)'a iman edenler dışında -ki onlar gemide onunla birlikte olanlardır- tüm yeryüzü ehlini suda boğunca, Allah (c.c) geride kalan kimseleri Nûh (a.s)'ın nesli yapmıştır. Böylece insanların tamamı Nûh (a.s)'ın soyundandır. Halil İbrâhim (a.s) da böyledir; Allah (c.c) ondan sonra ne Peygamber gönderdiyse onun soyundan göndermiştir.

Scanned with CamScanner

Nitekim yüce Allah, *"Peygamberliği ve kitapları onun soyundan gelenlere verdik..."* (Ankebût, 27) buyurmuştur. Yüce Allah, *"Andolsun ki biz, Nûh'u ve İbrâhim'i gönderdik, Peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik"* (Hadîd, 26) buyurmuştur. Yine, *"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrâhim ve İsrâil'in (Ya'kub) soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı"* (Meryem, 58) buyurmuştur.

Yüce Allah tefsirini yaptığımız bu âyetlerde şöyle buyuruyor: *"Daha önce de Nûh'u ve O'nun soyundan."* Yani Nûh (a.s)'ın soyundan... O zamiri İbrâhim (a.s)'a değil Nûh (a.s)'a racidir. Çünkü Nûh (a.s) kelimesi daha yakındır. Bu açık olup İmam Taberî'nin tercihidir ve hiçbir problem yoktur. Baştan beri bahsedilen kişinin İbrâhim (a.s) olması sebebiyle zamirin ona raci olması da güzeldir. Fakat bu durumda "Lut" (a.s) problem olur. Çünkü o İbrâhim (a.s)'ın soyundan değildir. Bilakis kardeşi Âzer oğlu Maran'ın oğludur. Ancak genişletme yoluyla onun neslinden olanlara katılmış olması mümkündür. Bunun benzeri şu âyette vardır: *"Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına, 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demişti. Onlar, 'Senin ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshâk'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur' dediler."* (Bakara, 133) Zira İsmail (a.s) Yakup (a.s)'ın amcasıdır, fakat genişletme yoluyla ataları arasında zikredilmiştir. Yine *"Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. Fakat İblis hariç!"* (Hicr, 30) âyetinde de aynı şey söz konusudur. Burada da meleklere verilen secde emrinde İblis de dâhil olmuş, emre uymadığı için de yerilmiştir. Çünkü meleklere benzediğinden dolayı onlar gibi muamele edilmiş, galebe yoluyla onlardan sayılmıştır. Yoksa o cinlerdendi. Onun doğası ateşten, meleklerinki ise nurdandır. İsa (a.s)'ın İbrâhim (a.s)'ın torunları arasında, diğer görüşe göre Nûh (a.s)'ın torunları arasında sayılması kızların çocuklarının kişinin neslinden sayılacağına delil teşkil eder. Çünkü İsa (a.s) İbrâhim (a.s)'a annesi Meryem (a.s) yoluyla nispet edilir. Çünkü İsa (a.s)'ın babası yoktur. İbn Ebî Hâtim, Ebû Harb b. Ebû Esved'den şöyle nakleder: Haccac, Yahyâ b. Ya'mer'i yanına çağırttı ve ona şöyle dedi: "Hasan ile Hüseyin'in Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in soyundan olduğunu mu iddia ediyorsun? Böyle bir bilgiyi Allah'ın kitabın-

Scanned with CamScanner

da bulabiliyor musun? Ben Kur'ân'ı baştan sona okudum da bulamadım" Yahyâ b. Ya'mer, "Sen En'âm sûresinde *"Daha önce de Nûh'u ve O'nun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik"* âyetini okumuyor musun?" dedi. Haccac, "Evet" dedi. "İsa (a.s) babası olmadığı halde İbrâhim (a.s)'ın soyundan sayılmıyor mu?" dedi. Haccac da, "Doğru söyledin" dedi.

O yüzden kişi "soyuma" diyerek vasiyette bulunur veya onlara bir şeyi vakfeder veya hibe derse ona kızlarının çocukları da girer. Fakat "oğullarına" verir veya onlara vakfederse, o durumda sadece kendi sulbünden olan çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına mahsus olur. Böyle söyleyenler buna Arap şairin şu şiirini delil göstermişlerdir:

Evlatlarımız oğullarımızın oğulları ve kızlarımızdır.

Kızların evlatları ise yabancı erkeklerin evlatlarıdır.

Bazıları ise, "Kızların evlatları da 'evlatlar' kapsamındadırlar" demişlerdir.

[2932] Nitekim Sahih-i Buhârî'de rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Ali'nin oğlu Hasan için, *"Şüphesiz bu oğlum seyyittir. Öyle umuyorum ki Allah (c.c) onun sayesinde Müslümanlardan iki büyük zümrenin arasını düzeltecektir"*[575] buyurmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu "oğlu" diye ifade etmiştir. Bu da onların da "oğullar" kapsamında yer aldıklarını gösterir. Diğerleri ise buna, "Bu mecazdır" demişlerdir.

"Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik)." Yüce Allah burada onların usullerini (atalarını), fürularını (evlat ve soylarını), bir de aynı tabakadan olan kimseleri zikretmiştir. Hidayet ve seçkinlik onların hepsini kapsamaktadır. O yüzden ardından *"Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik"* buyurulmuştur. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir."* Yani, onlar bunu ancak Allah'ın yardımı ve hidayetiyle elde etmişlerdir. *"Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi"* cümlesinde şirkin ne büyük ve dehşetli ve sonuçlarının ne kadar tehlikeli olduğu ifade edilmiştir. Nitekim yüce Allah *"(Rasûlüm!)*

575 Buhârî, 2704; Ebû Dâvûd, 4662; Nesâî, 3/ 107; Tirmizî, 3773; Ahmed b. Hanbel, 5/ 49. Ebû Bekre'den.

Scanned with CamScanner

Şüphesiz sana da senden öncekilere de şöyle vahyolunmuştur ki: Andolsun (bilfarz) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun!" (Zümer, 65) buyurmuştur. Bu şarttır. Şart ise gerçekleşmiş olmayı gerektirmez. Şu âyetlerde olduğu gibi: *"De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ben (ona) kulluk edenlerin ilki olurdum!"* (Zuhruf, 81) *"Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. (Bu irademizin eseri olurdu. Ama) biz (bunu) yapanlardan değiliz."* (Enbiyâ, 17) *"Eğer Allah bir evlât edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir. O, tek ve kahhâr olan Allah'tır."* (Zümer, 4)

"İşte onlar, kendilerine Kitap, hikmet ve Peygamberlik verdiğimiz kimselerdir." Yani, kullara merhametimizden ve mahlukata şefkatimizden onlara bunları lütfettik. *"Eğer onlar..."* Yani Mekkeliler.... (Bunu İbn Abbâs, Saîd b. Müseyyeb, Dahhâk, Katâde, Süddî ve daha başkaları söylemiştir.) *"Bunları"*, yani Peygamberliği... "Bunları" zamirinden kastın bu üç şey, yani kitap, hüküm ve Peygamberlik olması da mümkündür. *"İnkâr ederse"*, yani bu nimetleri ister Kureyşli kâfirlerden, isterse onlar dışında yeryüzündeki Arap veya Acem'den, Ehl-i kitap veya başka dinlerden her kim inkâr ederse *şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek"*, yani, ondan hiçbir şeye karşı çıkmayacak, tek bir harfi reddetmeyecek, bilakis muhkemi ve müteşabihiyle hepsine iman edecek *"bir topluluğu buna vekil kılmışızdır."* Onların yerine başka bir millet getiririz ki, onlar muhacirler ve Ensar ile kıyâmete kadar bunların izinden giden kimselerdir. Allah (c.c) lütuf ve keremiyle bizi onlardan eylesin.

Yüce Allah daha sonra kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitaben şöyle buyuruyor: *"İşte onlar"*, yani zikredilen Peygamberler ile onlara eklenen babalar, torunlar ve kardeşlerdir. *"Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir."* Yani, hidayete erdirilmişler başkaları değil, sadece bunlardır. *"Sen de onların yoluna uy."* Yollarından git, onları izle. Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir emir ise, getirdiği şer'i kurallar ve emirlerde ümmeti ona tâbidir.

[2933] İmam Buhârî'nin bu âyetin tefsirinde Mücâhid'den naklettiğine göre o İbn Abbâs'a, "Sâd sûresinde secde âyeti var mı?" diye sormuş. O da "Evet, var!" dedikten sonra, *"Biz O'na İshâk ve (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u da armağan ettik."* (En'âm, 84) âyetinden başlayarak *"Onların yoluna uy"* âyetine

Scanned with CamScanner

kadar okumuş; ardından da "Dâvûd da onlardan biriydi"[576] demiştir. Bu rivayetlerin birinde şu ziyade vardır: Mücâhid şöyle dedi: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a söyledim, şöyle dedi: "Peygamberiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara uymakla emrolunanlardandı."[577]

"De ki: Ben buna karşılık", yani size bu Kur'ân'ı tebliğ etmem karşılığında *"sizden bir ücret"* ve başka hiçbir şey *"istemiyorum. Bu (Kur'ân) âlemler için ancak bir öğüttür."* Yani, ibret alıp körlükten hidayete, sapıklıktan doğru yola ve küfürden imana giden yolu bulacağınız bir öğüttür.

Allah'ın Beşere Kitap İndirmesini İnkâr:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ إِذْ قَالُوا مَآ أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَىْءٍ ۗ قُلْ
مَنْ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ ٱلَّذِى جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُۥ
قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۚ وَعُلِّمْتُم مَّا لَمْ تَعْلَمُوٓا۟ أَنتُمْ وَلَآ ءَابَآؤُكُمْ ۖ
قُلِ ٱللَّهُ ۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ
مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَٱلَّذِينَ
يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

91. (Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. De ki: Öyle ise Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'ân'da) size öğretilmiştir. (Rasûlüm) sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!

92. Bu (Kur'ân), Ümmü'l-Kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek

576 İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (8/295) şöyle demiştir: Dâvûd da onlardandı; yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine uymakla emrolunduğu Peygamberlerdendi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu sözüyle Dâvûd (a.s) secde ettiğinden dolayı bu âyette secde etmenin meşru olduğunu anlatmaktı.

577 Buhârî, 4632.

Scanned with CamScanner

bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"(Yahudiler Allah'ı gereği gibi tanımadılar."* Yani, Allah'a gereği gibi saygı ve tâzim göstermediler. Zira onlara gönderdiği Peygamberleri yalanladılar. İbn Abbâs, Mücâhid ve Abdullah b. Kesir, "Bu âyet Kureyşliler hakkında nazil olmuştur" demişlerdir. İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Âyetin bir grup Yahudi hakkında indiğini söyleyen, onlardan Finhas adında biri hakkında indiğini söyleyen, Mâlik b. Sayf hakkında nazil olduğunu söyleyenler de olmuştur. En kuvvetlisi birinci görüştür. Çünkü âyet Mekkî âyetlerdendir. Hem de Yahudiler gökten kitap inmesini inkâr etmemektedirler. Allah'ın beşerden birini Peygamber olarak göndermesini uzak görenler Kureyşliler ve tüm Araplardı. Şu âyetlerde ifade edildiği gibi: *"İçlerinden bir adama, 'İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele!' diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler, 'Bu elbette apaçık bir sihirbazdır' dediler?"* (Yûnus, 2) *"Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, "Allah, Peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi!" demeleri engellemiştir. Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, Peygamber olarak bir melek gönderirdik."* (İsrâ, 94-95)

Yüce Allah burada *"(Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler."* buyuruyor. Sonra (onlara cevaben) şöyle diyor: *"De ki: Öyle ise Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi?"* Yani: Ey Muhammed! Allah katından herhangi bir kitabın indirilmesini inkâr eden o kâfirlere, komple inkârlarını yalanlayıcı cüz'i bir örnek getirerek cevap ver ve de ki: *"Öyle ise Mûsâ'nın insanlara"* problemlerini çözmede aydınlanacakları, şüphe karanlıklarından sıyrılıp doğru yolu bulacakları *"bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi?"* Yani, Allah'ın İmran oğlu Mûsâ (a.s)'a indirdiği sizce ve herkesçe bilinen o Tevrat'ı kim indirdi? Allah'ın (c.c) onda size anlattığı geçmişin haberleri, sizin ve atalarınızın bilmediği olayların haberi vardır.

Scanned with CamScanner

"Siz onu parça parça kâğıtlar haline getirip açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz." Bunu yapanlar kendilerinde o kâğıtlar bulunan kimselerdir. Bunlar ellerindeki asli kitaptan alıntılar yaparak parça parça sayfalar oluşturmuşlardır. Ondakilerde değişiklik ve tahrif yapmış, te'vil etmiş ve değiştirmişlerdir. Sonra Allah katından olmadığı halde "Bu Allah katındandır", yani Allah'ın indirmiş olduğu kitabındaki âyetlerdir, demişlerdir.

"Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'ân'da) size öğretilmiştir." Yani, Allah'ın (c.c) size geçmişin haberlerini öğrettiği ve sizin de babanızın da bilmediği bu bilgileri öğrettiği Kur'ân'ı kim indirmiştir. Katâde burada hitap edilenlerin Müşrik Araplar olduğunu söylerken Mücâhid, "Bu hitap Müslümanlaradır" demiştir.

"(Rasûlüm) sen 'Allah' de" Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Yani, bunu Allah indirdi, de!" İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın bu kelimenin tefsirinde söylediği bunun olması gereken tek tefsiridir. Müteahhirin âlimlerin söylediği, "Sen onlara sadece 'Allah' diyerek cevap ver" mânâsı kastedilmiştir" görüşü ise isabetli değildir. Bu kelimeyi söyleyen kimse tek kelimeyi cümle terkibinde kullanmaksızın tek başına kullanmış olur. Arapçada ise bir kelime söyleyip susmak, susmayı uygun ve güzel kılacak kadar bir mânâ ifade etmez. *"sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar."* Yani, onları kendilerine ölüm gelinceye kadar cehaletlerinde ve sapıklıklarında bırak. Onlar güzel akibetin onların mı yoksa Allah'ın müttaki kullarının mı olduğunu ileride bilecekler.

"Bu" Kur'ân *"Ümmü'l-Kurâ"* yani Mekke *"ve çevresindekileri"*, Arap kabilelerini, Arap ve Acemiyle tüm insan topluluklarını *"uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır."* Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim."* (A'râf, 158) *"Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu."* (En'âm, 19) *"Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte Cehennem ateşi onun varacağı yerdir."* (Hûd, 17) *"Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkân'ı indiren, Allah, yüceler yücesidir."* (Furkân, 1) *"Ehl-i kitab'a ve ümmîlere de, 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de! Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir."* (Âl-i İmrân, 20)

Scanned with CamScanner

[2934] Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bana benden önce hiçbir Peygambere verilmeyen beş şey verildi"* buyurmuş, bunlardan birini şöyle zikretmiştir: *"Peygamber kendi kavmine gönderilirdi. Ben ise bütün insanlara gönderildim."*[578] Bu yüzden Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Âhirete inananlar buna da inanırlar"* Yani: Ey Muhammed! Allah'a ve âhiret gününe iman eden herkes sana indirdiğimiz mübarek kitaba da inanır. *"Ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler."* Yani, kendilerine farz kılınmış olan namazları eda ederler.

En Zalim ve Ölürken Durumu:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَآ أَنْزَلَ اللهُ ۗ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَآئِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ ۚ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ ۖ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَآءُ ۚ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

93. Allah'a karşı yalan uyduran veya kendine bir şey vahyedilmemişken, "Bana vahyolundu" diyen, ya da "Allah'ın indirdiğinin benzerini ben de indireceğim" diye laf eden kimseden daha zalim kimdir? Zalimlerin şiddetli ölüm sancıları içinde çırpındığı; meleklerin, ellerini uzatmış, "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı doğru olmayanı söylediğiniz, ve O'nun âyetlerinden kibirlenerek yüz çevirdiğiniz için bugün aşağılayıcı azap ile cezalandırılacaksınız" diyecekleri zaman hâllerini bir görsen!

578 Âl-i İmrân sûresi 151. âyetinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

94. Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz, sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah'a karşı yalan uydurandan...daha zalim kim vardır?"* Yani, Allah'a karşı yalan uydurmaya kalkışıp ona ortak veya çocuk isnad edenden veya Allah kendisine vahiy göndermediği halde vahiy gönderdiği iddiasında bulunan kimseden daha zalim kimse yoktur. O yüzden ardından, *"yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken 'Bana da vahyolundu' diyenden...daha zalim kim vardır?"* İkrime ve Katâde, "Burası Müseyleme-i Kezzab hakkında nazil olmuştur" demişlerdir. *"Ve 'Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim' diyenden... daha zalim kim vardır?"* Yani, kendisinin getireceği bir takım sözlerle Allah katından gelen vahye karşı çıkacağını ileri sürenden daha zalim kim vardır! Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "(Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."* (Enfâl, 31)

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"O zalimler, ölümün dalgaları içinde"*, yani sarhoşluğu, sersemliği ve sıkıntıları içinde iken *"melekler de"* vurmak için *"pençelerini uzatmışlardır..."* Şu âyetlerde de aynı tabir (el uzatmak) kullanılmıştır: *"(Habil dedi ki): Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."* (Mâide, 28) *"(Kâfirler) ellerini ve dillerini fenalık etmek için uzatırlar, inkâr etmenizi isterler."* (Mümtehine, 2) Dahhâk ve Ebû Sâlih ise âyeti *"pençelerini"* azap etmek için *"uzatmışlardır"* diye tefsir etmişlerdir. Nitekim bir âyette de *"Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve 'Tadın yakıcı Cehennem azabını!' (diyerek) o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin!"* (Enfâl, 50) buyurulmuştur. Onun için, *"Melekler pençelerini uzatmışlardır"* denilmiştir. Yani canlarını bedenlerinden çıkarmak için onlara vurmaktadırlar. O yüzden de onlara, *"Haydi canlarınızı kurtarın!"* derler. Zira, ölümü yaklaştığında melekler kâfire azap, işkence, zincir ve bu-

Scanned with CamScanner

kağıları, Cehennemi, kaynar suları, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın öfkesini müjdelerler. Ruhu bedeninde paramparça olur da yine de bedenden çıkmaya karşı çıkar, onu reddeder. Melekler ise ruhlarını bedenlerinden çıkarmak için bir yandan onlara vururken bir yandan şöyle derler: *"Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı büyüklük taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!"* Yani, Allah'a (c.c) karşı yalan uydurduğunuz, âyetlerine uyma ve Peygamberlerine itaat etme hususunda büyüklendiğiniz gibi bugün de son derece ağır bir şekilde horlanıyorsunuz.

Mü'min ile kâfirin ölüm esnasında ruhlarının nasıl çıktığını anlatan mütevatir hadisler vardır. Bunlar Allah'ın (c.c), *"Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar"* (İbrâhim, 27) buyruğunu tefsir ederken zikredilecektir. İbn Merdûyeh kitabında bu âyeti tefsir ederken Dahhâk'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği çok uzun bir hadis-i şerifi zikretmiştir.[579] Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız." Yani, tekrar diriltildikleri o günde kendilerine böyle denilecek. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız."* (En'âm, 94) Yani, sizi, ilk yarattığımız gibi tekrar yarattık. Oysa siz onu inkâr ediyor ve uzak görüyordunuz. İşte bu tekrar diriltilme günüdür, denilir.

"(Dünyada) size verdiğimiz şeyleri", yani dünya yurdunda elde ettiğiniz nimetleri ve malları *"arkanızda bıraktınız."*

[2935] Sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Âdemoğlu 'Malım malım' der. Oysa malından sana, yiyip bitirdiğin veya giyip eskittiğin veya sadaka verip bakileştirdiğinden başka ne vardır? Bunların dışındakileri ise buradan gider ve insanlara bırakırsın."*[580]

579 Bunu Suyutî ed-Durru'l-Mensur'da (3/56-58) uzun şekliyle rivayet etmiş ve "Senedi zayıftır" demiştir. Senedindeki Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile buluşmamıştır. Dolayısıyla munkatı'dır.

580 Müslim, 2957; Tirmizî, 2342; Nesâî, 6/238; Ahmed b. Hanbel, 4/24; Tayâlisî, 1148.

Scanned with CamScanner

Hasan-ı Basrî der ki: Âdemoğlu kıyâmet gününde kuzu (cılız bir halde) gibi getirilir ve kendisine "Ne topladın?" denilir. "Rabbim, topladım ve en bol haliyle bıraktım" der. Allah (c.c), "Kendin için gönderdiklerin nerede?" diye sorar. O da hiçbir şey göndermemiş olduğunu görür. Hasan-ı Basrî, daha sonra *"Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bıraktınız"* âyetini okumuştur.[581] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz" ifadesinde dünyada ve eğer varsa âhirette kendilerine fayda vereceğini sanarak dünyadayken put, sanem ve ortak edinmeleri kınanmakta ve azarlanmaktadırlar. Kıyâmet günü geldiğinde ise bağlar kopar, iftira ettikleri şeyler ortadan kaybolur. Rab Teâlâ, herkesin gözü önünde onlara, *"Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara, 'Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?' diyeceğiz"* (En'âm, 22) O yüzden burada da şöyle denilmiştir: *"Ortaklarımız sandığınız"* yani, ibadet edilme haklarının bulunduğunu sandığınız *"şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz."*

"Andolsun, aranız açılmış ve (ilah) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir." "تقطع" fiili merfû okunmuş olup mânâsı şöyledir: "İşleriniz ve durumunuz dağılmıştır." Bu mansup da okunmuştur ki, o durumda mânâ "aranızdaki bağlar, ilişkiler ve alakalar kopmuştur" olur. *"Ve (ilah) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir."* Putlarınıza olan ümidiniz de kaybolmuştur.

Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır. (Kötülere) uyanlar şöyle derler: 'Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!' Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar."* (Bakara, 166-167) *"Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar."* (Mü'minûn, 101) *"(İbrâhim onlara) dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı*

581 Daha önce Bakara sûresinin 212. âyetinde geçti.

Scanned with CamScanner

bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyâmet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. Varacağınız yer Cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur." (Ankebût, 25) *"Koştuğunuz ortaklarınızı çağırın" denir; onlar da çağırırlar, ama kendilerine cevap veremezler; Cehennem azabını görünce doğru yolda olmadıklarına yanarlar."* (Kasas, 64) *"Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara, 'Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?' diyeceğiz. Sonra onların mâzeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilâh diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"* (En'âm, 22-24) Bu konudaki âyetler pek çoktur.

Allah'ın Kudretinden Örnekler:

إِنَّ اللهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

95. Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz!

96. O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.

97. O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

Tefsiri:

Yüce Allah kendisinin tohumu ve çekirdeği yaratan olduğunu bildirerek *"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır"* buyuruyor.

Scanned with CamScanner

Yani, onları toprakta yarar ve tohumlardan türlü türlü tahıllar, çekirdeklerden çeşitli şekil, renk ve tatta türlü meyveler çıkarır. O yüzden Allah, *"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır"* ifadesini bir sonrasındaki *"ölüden diriyi çıkaran"* cümlesiyle tefsir etmiştir. Yani, Allah (c.c) diri bitkileri cansız ve ölü mesabesinde olan tohum ve çekirdekten çıkarır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"(Bu hususta) ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler. Biz, yeryüzünde nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar fışkırttık. Tâ ki, onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yesinler. Hâla şükretmeyecekler mi? Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim."* (Yâsin, 33-36)

"Ölüden diriyi çıkaran" ifadesi *"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır"* ifadesine matuftur. Ardından ona, öncesini açıklayıcı bir cümle olarak, *"Diriden de ölüyü çıkarandır"* cümlesi atfedilmiştir. Âlimler bunu, sonuçta aynı mânâya varan birbirine yakın sözlerle ifade etmişlerdir. Kimisi, "Tavuğu yumurtadan, yumurtayı tavuktan çıkarandır"; kimisi, "Sâlih çocuğu kâfirden, kâfiri salihten çıkarandır" demiştir. Âyetin kapsadığı ve içerdiği benzer başka şeyler de söylemişlerdir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İşte Allah budur."* Yani, tüm bunları yapan sadece, hiçbir ortağı bulunmayan Allah'tır. *"O halde nasıl dönersiniz!"* Yani, nasıl haktan çıkıp ve ayrılıp bâtıla yönelerek Allah (c.c) ile birlikte başka şeylere de ibadet edersiniz?

"O, sabahı aydınlatandır ve geceyi dinlenme zamanı...kılmıştır" Yani, Allah (c.c) aydınlığı ve karanlığı yaratandır. Nitekim bu sûrenin başındaki *"Karanlıkları ve aydınlığı var etmiştir"* buyurulmuştur. Yüce Allah gecenin karanlığını sabahın aydınlığından alıp çıkarır ve böylece varlıklar ışık görür, ufuk aydınlanır ve karanlıklar dağılır. Gece, siyahlığı ve karanlığıyla gidip ışığı ve parlaklığıyla gündüz gelir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Şüphesiz ki Rabbiniz...geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örtendir."* (A'râf, 54) Yüce Allah burada büyüklüğünün kemalini ve hükümranlığının büyüklüğünü gösteren birbirine zıt şeyleri yaratmaya gücünün yettiğini açıklamıştır. Kendisinin sabahı yarıp çıkaran olduğunu bil-

Scanned with CamScanner

dirmiş, sonra bunun mukabilinde *"geceyi dinlenme zamanı...kılmıştır"* buyurmuştur. Yani, varlıkların dinlenmelerini sağlayıcı olarak kapalı ve karanlık yapmıştır.

Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki"* (Duhâ, 1-2) *"(Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze"* (Leyl, 1-2) *"Onu açığa çıkarttığında gündüze, onu örttüğünde geceye..."* (Şems, 3-4) Suheyb-i Rumi (radıyallâhu anh) çok uykusuz kalmasından dolayı kendisine kızan karısına şöyle demiştir: "Şüphesiz Allah (c.c) geceyi Suheyb dışında herkese dinlenme zamanı kıldı. Suheyb'in ise, Cenneti hatırladığında ona şevk ve arzusu artar, Cehennemi hatırladığında uykusu kaçar. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Güneş ve Ay'ı birer hesap ölçüsü kılmıştır." Yani, bunlar kendileri için belirlenmiş ve konulmuş sürelere göre, sarsılmadan ve hareketlerinde değişim olmadan kendi yörüngelerinde akıp giderler. Her birinin yaz ve kış boyunca girdikleri değişik konumlar vardır ve bundan gece ve gündüzün uzaması ve kısalması gibi değişikler meydana gelir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur."* (Yûnus, 5) Başka bir âyette, *"Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler"* (Yâsin, 40) buyurur. Bir âyette de, *"Güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır"* (A'râf, 54) buyurur.

Yüce Allah daha sonra, *"İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir"* buyuruyor. Yani, onların hepsi, engellenemez ve karşı konulamaz, Aziz ve her şeyi bilen Allah'ın takdiriyle olur. Dolayısıyla, gökte ve yerde zerre kadar bir bilgi bile ondan gizli kalmaz. Yüce Allah gece ve gündüzden, Güneş ve Ay'dan bahsettiğinde sözü, "Aziz" (güçlü, karşı konulamaz) ve "Alim" (bilen) ile bitirir. Bu âyet onlardandır. Başka bir örnek şu âyetlerdir: *"Gece de onlar için bir ibret alâmetidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler. Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir."* (Yâsin, 37-38) Yüce Allah Fussilet sûresinin başında da Allah'ın gökleri, yeri ve bunların

Scanned with CamScanner

içindekileri yarattığını bildirdikten sonra şöyle buyurmuştur: *"Ve biz, yakın semâyı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz ve alim Allah'ın takdiridir."* (Fussilet, 12)

"O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır." Seleften bir zat şöyle der: Kim yıldızlar hakkında şu üç şeyden başka bir inanç taşırsa o hatalıdır ve Allah'a karşı yalan uydurmuştur: Allah (c.c) onları göklerin süsü, şeytanlara atılan taş, kara ve denizin karanlıklarında onunla yol bulunan bir rehber.

"Gerçekten biz bilen", yani hakkı bilen ve idrak eden, bâtıldan kaçınan *"bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık"*, beyan ve izah ettik.

Allah'ın Kudretine Başka Örnekler:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۖ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۗ انْظُرُوا إِلَىٰ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

98. O, sizi bir tek nefisten yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

99. O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"O, sizi bir tek nefisten"*, yani Âdem (a.s)'dan *"yaratandır."* Yüce Allah başka bir âyette de, *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının"* (Nisâ, 1) buyurmuştur. Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"(Sizin için) bir yerleşik yer, bir de emanet yeri vardır."* Burada geçen iki kelimenin (müstekarr ile müstevda') mânâsı hakkında ihtilaf edilmiştir. İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Kays b. Ebû Hazim, Mücâhid, Atâ, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Katâde, Süddî ve Atâ' el-Horasânî'den rivayete göre onlar "Müstekarr"ı "rahimlerde bir yerleşik yer" ile, hepsi veya çoğu "müstevda'"ı "babaların sulbünde bir emanet yeri" ile tefsir etmişlerdir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ve bazılarından bunun aksi rivayet edilmiştir. İbn Mes'ud ve bir grup ilim ehlinden ayrıca, "Müstekarr, dünyadaki yerleri, müstevda ise öldüklerinde konuldukları yerdir" diye rivayet edilmiştir. Saîd b. Cübeyr, "İnsanın yerleşik yeri rahimlerde, yeryüzünde ve öldüğü yerdedir" demiştir. Hasan-ı Basrî, "Müstekarr, ölüp amelleri karar bulan ve kesinleşen kimsedir" demiştir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan, "Emanet yeri âhiret yurdundadır" dediği rivayet edilmiştir. En kuvvetli görüş ise ilk görüştür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Anlayan", yani idrak eden, Allah'ın kelâmını ve onun mânâsını kavrayan *"bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık."*

"O" kullarına rahmetinin bir tezahürü olarak, kullara rızk ve mahlukatın zaruri ihtiyacını gören bir nimet olarak *"gökten"* ölçülü bir miktarda ve bereketiyle *"su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik."* Başka bir âyette, *"Biz diri her şeyi sudan yaptık"* (Enbiyâ, 30) buyurulmuştur. *"O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler"*, yani sümbül gibi *"bitireceğimiz bir yeşillik... meydana getirdik"*, yeşil ekin ve ağaç, sonra da onlarda dane ve meyve yarattık. Onun için âyette *"üst üste binmiş taneler"* denilmiştir. Yani başak vs. gibi birbirine binmiş taneler... *"Hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar"*, yani kolay toplanabilen... "قنوان" kelimesi "قنو"ın çoğulu olup hurma salkımları mânâsına gelir. Nitekim Ali b. Ebî Talha el-Valibi'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre burada kastedilen, salkımları yere değen kısa hurma ağaçlarıdır. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. O ayrıca şöyle demiştir: "Hicazlılar buna Kınvan, Kays'lılar ise Kunvan der." İmrülkays der ki:

Scanned with CamScanner

فَأَتَت أعاليه وآدت أصولهُ ... ومَالَ بقِنْوانٍ من البُسر أحْمَرَا

Bol dalları birbirine girmiş, kökleri kuvvetli.

Ham hurma salkımıyla beraber kırmızıya dönüştü.

Temimliler de "Kunyân" derler. İmam Taberî der ki: Sınv (صنو), Sınvân'nın çoğulu olduğu gibi, Kınvan da Kınv'ın çoğuludur.

"Üzüm bağları", yani, ondan bir de üzüm bağları çıkarırız. Hurma ile üzüm Hicazlılar nezdinde dünyanın en değerli meyveleridir. Nitekim yüce Allah şu âyette de insanlara bu iki nimetiyle minnette bulunarak şöyle buyurmuştur: *"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır."* (Nahl, 67) Bu âyet içki haram kılınmadan önce inmiştir. Yüce Allah yine, *"Biz, yeryüzünde nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar fışkırttık"* (Yâsin, 34) buyurmuştur.

"Bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik." Katâde ve bazıları şöyle demişlerdir: Yaprakları birbirine benzeyen, şekilleri birbirine yakın, şekil, tat ve tabiat bakımından ise birbirinden farklı meyveler yarattık.

"Meyve verirken ve olgunlaştığı..." Buradaki "ينع" kelimesi olgunlaşma mânâsına gelir. Berâ b. Âzib, İbn Abbâs, Dahhâk, Atâ' el-Horasânî, Süddî, Katâde ve başkaları böyle tefsir etmişlerdir. *"...zaman her birinin meyvesine bakın!"* Yani yaratanın, bir zamanlar ot iken onu yokluktan alıp üzüm ve hurma halinde, renk, şekil, tat ve koku bakımından farklı farklı meyveler şeklinde varlık âlemine çıkarmasındaki kudreti üzerinde tefekkür edin. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır."* (Ra'd, 4) O yüzden burada *"Kuşkusuz"* ey insanlar, *"bütün bunlarda inanan bir toplum"*, Allah'a iman eden ve Peygamberlerine uyan bir toplum *"için ibretler vardır."*

Scanned with CamScanner

Müşriklerin Allah'a Cinleri Ortak Koşmaları:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

100. Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.

Tefsiri:

Bu, Allah'la (c.c) birlikte başka şeylere de tapan, cinlere ibadet etmek sûretiyle Allah'a ibadetlerine başkalarını da ortak eden ve onları ibadette Allah'ın ortakları yapan Müşriklere -Allah onların şirk ve küfürlerinden münezzehtir- bir reddiyedir. Şayet, "Cinlere nasıl tapınılmıştır ki, tapınılan sadece putlardır" denilirse, cevaben denilir ki: Müşrikler putlara cinlere itaatlerinden ve onların emirlerine uyarak tapıyorlardı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Onlar (Müşrikler) O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden (dişi isimli ilâhlardan) istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar. Allah onu (şeytanı) lânetlemiş o da, "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim" demiştir. Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" (dedi). Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür. (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir."* (Nisâ, 117-120) Yüce Allah yine, *"Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır"* (Kehf, 50) buyurur. İbrâhim (a.s) da babasına şöyle demiştir: *"Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu."* (Meryem, 44) Yüce Allah bir âyette de, *"'Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır' demedim mi? 'Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur' demedim mi?"* (Yâsin, 60-61) buyurur.

Yüce Allah meleklerin kıyâmet gününde şöyle diyeceklerini buyurur: *"Sen yücesin, bizim dostumuz onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere tapıyor-*

Scanned with CamScanner

lardı. Çoğu onlara inanmıştı; diyecekler." (Sebe, 41) O yüzden burada, *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı"* buyuruluyor. Yani, yegâne yaratıcıları hiçbir ortağı bulunmayan ve bunda hiçbir kimseyi kendisine ortak etmeyen Allah olduğu halde nasıl olur da onunla birlikte başkasına ibadet edilir? Nitekim İbrâhim (a.s) da kavmine şöyle demişti: *"Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de, yonttuklarınızı da Allah yaratmıştır."* (Sâffât, 95-96) Âyetin mânâsı şudur: Yegâne ve tek başına yaratıcı Allah'tır. Bu yüzden yalnızca hiçbir ortağı olmayan Allah'a ibadet etmek gerekir.

"Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar." Yüce Allah kendisini çocuğu olmakla niteleyen sapıkların sapıklığına dikkat çekmektedir. Nitekim Yahudiler bunu Uzeyr (a.s) hakkında, Hıristiyanlar İsa (a.s) hakkında, Müşrik Araplar da melekler hakkındaki, "Onlar Allah'ın kızlarıdır" sözleriyle söylemişlerdir. Allah (c.c) onların sözlerinden münezzehtir. "خرقوا" cümlesinin mânâsı, selef ulemasının söylediği gibi, "uydurdular, türettiler ve yalan söyleyip iftira attılar"dır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan "ulu orta söz söyleyerek iftira attılar" dediğini; Avfî de yine İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Allah için oğullar ve kızlar kıldılar" dediğini rivayet etmiştir. Mücâhid bunu, "Oğulları ve kızları olduğu yalanını ortaya attılar" diye tefsir etmiş, Hasan-ı Basrî de aynısını söylemiştir. Dahhâk bu kelimeyi uydurdular, Süddî, "Kestiler" diye tefsir etmiştir. Bu durumda cümlenin mânâsı şöyle olur: Allah'a ibadetlerinde cinleri O'na ortak yaptılar. Oysa mahlukatını hiçbir kimseyi ortak etmeksizin, hiç kimsenin yardım ve desteği olmaksızın tek başına O (c.c) yaratmıştır.

"Bilgisizce", yani, sözlerinin hakikatinin bilincinde olmaksızın, Allah'tan ve büyüklüğünden habersiz bir şekilde, ilâh olan birinin oğullarının, kızlarının ve eşinin olmaması gerektiği, yaratmasında hiçbir kimseyi kendisine ortak etmemesinin zorunlu olduğu hakikatinden bihaber olarak *"O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar."* O yüzden yüce Allah ardından şöyle buyuruyor: *"Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir."* Yani, Allah (c.c) o cahillerin ve sapıkların Allah'a çocuk, ortak, benzer ve denk yakıştırmalarından ve nitelemelerinden münezzehtir, uzaktır ve yücedir.

Scanned with CamScanner

Allah'a Eş İsnad Etmek mi?

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur.

Tefsiri:

"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır." Gökleri ve yeri öncesinde hiçbir örneği olmaksızın yoktan var eden, yaratan, meydana getiren ve inşa eden O'dur. Nitekim Mücâhid ve Süddî, "bedi'"i böyle tefsir etmişlerdir. Bid'at de bu kelimeden gelmektedir. Çünkü ona bu isim geçmişte bir benzeri ve örneği olmadığından dolayı verilmiştir.

"O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir!" Yani, çocuk ancak birbirine benzeyen ve birbiriyle uyumlu iki şeyden doğar. Allah (c.c)'a ise hiçbir mahluka benzemez, hiçbir şey (tabiatı itibariyle) onunla uyumlu ve yakın değildir. Çünkü Allah (c.c) her şeyin yaratıcısıdır. Dolayısıyla hiçbir hanımı ve oğlu yoktur. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurur: *"Rahmân çocuk edindi" dediler. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız. Rahmân'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp düşecektir! Halbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz. Göklerde ve yerde olan herkes istisnasız, kul olarak Rahmân'a gelecektir."* (Meryem, 93) Yüce Allah burada, kendisinin her şeyin yaratıcısı ve her şeyi çok iyi bilen olduğunu, dolayısıyla onunla uyuşacak bir hanımının olmasının nasıl mümkün nasıl olacağını, hiçbir benzeri yok iken nasıl oğlunun olacağını sorgulamaktadır.

Allah'ın Bazı Sıfatları:

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

Scanned with CamScanner

102. İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.

103. Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

Tefsiri:

"İşte Rabbiniz Allah O'dur." Yani, her şeyi yaratan, hiçbir oğlu ve hanımı bulunmayan o Allah'tır. *"O'ndan başka ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin"* Sadece hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet edin. Onun bir olup ondan başka hiçbir ilâhın bulunmadığını, hiçbir oğlunun, babasının, eşinin, hiçbir benzer ve denginin bulunmadığını ikrar edin. *"O her şeye vekildir."* Koruyucu ve gözetleyicidir. Kendisi dışında her şeyin işlerini düzenler, onları gece gündüz rızıklandırır ve korur.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Gözler O'na erişemez."* Bunun mânâsı hakkında seleften gelen bazı görüşler vardır. Birincisine göre, Mü'minler Allah'ı âhirette görecek olsalar da dünyadayken O'nu göremeyeceklerdir.

[2936] Zira Sahih, Müsned ve Sünen kitaplarında bir çok mütevatir yolla gelen sahih haberde Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: Kim Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rabbini gördüğünü iddia ederse yalan söyler. Çünkü Allah (c.c), *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"*[582] buyurmuştur. Bunu İbn Ebî Hâtim de aynı şekilde Mesruk kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet etmiştir. Bu birçok kanalla Mesruk'tan rivayet edilmiş, Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın böyle dediği Sahih'lerde ve diğer hadis kitaplarında yer almıştır. Fakat İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ondan farklı olarak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in görmesinin gerçekleştiğini, Allah'ı kalbiyle iki defa gördüğünü söylemiştir. Konu, inşallah Necm sûresinin başlarında ele alınacaktır.

İbn Ebî Hâtim, Yahyâ b. Maîn'den şöyle nakleder: İsmail b. Uleyye'yi *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"* buyruğu hakkında "Kasıt Allah'ın dünyada görülmesidir" derken işittim. İbn Ebî Hâtim daha sonra, "Babam da Hişam b. Ubeydullah'tan, onun böyle söylediğini rivayet etmiştir" demiştir.

582 İnşallah Necm sûresinde gelecek.

Scanned with CamScanner

Bazıları ise şöyle demişlerdir: *"Gözler O'na erişemez"* ifadesi "hiçbir göz göremez" mânâsına gelmektedir ve Mü'minlerin âhiret yurdunda Allah'ı göreceklerine dair sahih hadisle o durum istisna edilmiştir.

Mutezileden olan diğer bazıları ise bu âyet hakkındaki anlayışlarına binaen, Allah (c.c) dünya da âhirette de görülemez, demişlerdir. Böylece bunda Ehl-i sünnet'e muhalefet etmişlerdir. Oysa bu Allah'ın kitabının ve elçisinin sünnetinin ifade ettiği mânâlardan habersizliktir. Bunun Kur'ân'dan delili Allah'ın (c.c), *"O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır"* (Kıyâmet, 22-23) buyruğudur. Bir de Allah (c.c) kâfirler hakkında şöyle buyurur: *"Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır."* (Mutaffifin, 15) İmam Şâfiî der ki: Bu gösteriyor ki, Mü'minler Allah'ı görmekten mahrum kalmayacak ve bundan engellenmeyeceklerdir. Sünnette ise Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik, Cerîr, Suheyb, Bilal ve daha birçok sahabiden gelen mütevatir derecesindeki hadislerde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mü'minlerin kıyâmet gününde Arasat'ta ve Cennet bahçelerinde Allah'ı göreceklerini ifade etmiştir. Allah (c.c) lütuf ve keremiyle bizi onlardan eylesin. Âmin!

Kimisi de âyetin "kalpler onu idrak edemez" mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşü İbn Ebî Hâtim, Mekke kurralarından Ebû Husayn Yahyâ b. Husayn'dan rivayet etmiştir. Bu çok gariptir ve âyetin zahirine aykırıdır. O sanki âyette geçen "idrak"in görmek mânâsına geldiğini düşünmüştür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bazıları ise şöyle demişlerdir: Allah'ın görülmesini kabul etmekle idrak edilmesini kabul etmemek arasında bir çelişki yoktur. Çünkü, idrak görmekten daha özel bir olaydır ve özeli reddetmek geneli reddetmeyi gerektirmez. Sonra bunlar reddettikleri "idrak"in ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi şöyle demiştir: Allah'ın hakikatini öğrenmektir. Çünkü, Mü'minler Allah'ı görecek olsalar da onun hakikatini Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Mesela, Ay'ı gören kimse onun hakikatini, künhünü ve mahiyetini kavrayamaz. Büyük olan Allah ise buna daha layıktır.

Bazıları da şöyle demiştir: İdrakten kasıt kuşatıcı biçimde görmektir, hiç görmemekten değildir. Nitekim bir şeyi tüm yönleriyle bilememek onu görmemiş olmayı gerektirmez. Mesela yüce Allah bir âyette şöyle buyurur: *"Onların ilmi ise bunu kapsayamaz."* (Tâhâ, 110)

Scanned with CamScanner

[2937] Sahih-i Müslim'de yer alan bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben seni kuşatıcı biçimde (hakkıyla) övemem; sen kendini övdüğün gibisin!"* diye dua etmiştir.[583] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle demesi Allah'ı övmemesini gerektirmez. Bu da öyledir. Avfî *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"* buyruğu hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Melik olan Allah'ı hiçbir göz kuşatıcı biçimde göremez. İbn Ebî Hâtim'in Semmak'tan rivayetine göre İkrime'ye *"Gözler O'na erişemez"* âyeti soruldu. O da, "Sen göğü görmüyor musun?" dedi. "Evet, görüyorum" deyince, "Peki hepsini görüyor musun?" dedi. Saîd b. Ebû Arube de, *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir."* âyeti hakkında Katâde'den şöyle rivayet etmiştir: "Allah (c.c), gözlerin erişemeyeceği kadar büyüktür."

İmam Taberî'nin Ebû Arface'den nakline göre Atiyye el-Avfî şöyle demiştir: *"Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir)"* (Kıyâmet, 22-23) buyruğu hakkında, "Onlar Allah'a bakacaklar, ama büyüklüğünden dolayı gözleri onu kuşatamayacak. Allah'ın onları görmesi ise kuşatıcı bir görmedir. Allah'ın (c.c), *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"* buyruğunda kastedilen de budur.

[2938] Bu âyetin tefsiriyle ilgili rivayet edilen bir hadis vardır ki, onu İbn Ebî Hâtim de kitabının bu bölümünde zikretmiştir. Ona göre Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh), *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"* buyruğu hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler yaratıldıkları günden beri bir saf tutsalardı yine de Allah'ı kuşatamazlardı."*[584] Bu hadis garip olup sadece bu kanaldan rivayet edilmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde de yer almamaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2939] Bazıları, *"Gözler O'na erişemez"* âyetini şu rivayet ışığında değerlendirmişlerdir. Tirmizî Sahih'inde, İbn Ebî Asım "es-Sünne" kitabında, İbn Ebî Hâtim tefsirinde, İbn Merdûyeh tefsirinde ve Hâkim Müstedrek'inde

583 Müslim, 486; Ebû Dâvûd, 879; Tirmizî, 3493; Nesâî, 2/ 102; Ahmed b. Hanbel, 6/ 58; İbn Hibbân, 1932. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan.

584 Çok zayıftır. İbn Adiyy (2/10) ve Ukayli, ez-Zuafa'da (1/170) tahric etmişler, Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (3/68) zayıf olduğunu söylemiş, İmam Zehebî'den, "Bu münker bir hadisdir" sözünü nakletmiştir.

Scanned with CamScanner

İkrime'den şöyle rivayet etmişlerdir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Muhammed Rabbini gördü" deyince ona, "Allah (c.c) *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir"* buyurmuyor mu?" dedim. "Annesi olmayasıca! Kendi nuruyla tecelli ettiğinde onu hiçbir şey idrak edemez"[585] (başka bir rivayette "karşısında hiçbir şey duramaz") dedi. Hâkim, "Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur, fakat onlar tahric etmemişlerdir" demiştir.

[2940] Buhârî ve Müslim'de de bu rivayete paralel bir hadis-i şerif vardır. Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah uyumaz. O'na Uyumak da yaraşmaz. Amel terazisini indirir ve kaldırır. O'na, gecenin amelleri gündüzün amellerinden önce, gündüzün amelleri de gecenin amellerinden önce yükseltilir. Perdesi nurdur (veya aydınlıktır). Onu açacak olsaydı azametinden gözünün ulaştığı tüm mahlukatı yakardı."*[586] Eski kutsal kitaplarda şöyle denilir: Mûsâ (a.s) Allah'tan O'nu görmeyi istediğinde Allah (c.c) şöyle buyurdu: "Ey Mûsâ! Beni gören her canlı mutlaka ölür, her kuru yanar (دعثر). Nitekim yüce Allah, *"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi), "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim"* (A'râf, 143) buyurmuştur.

Bu hususi manadaki idraki reddetmek kıyâmet gününde görmeyi reddetmeyi gerektirmez. O gün Allah (c.c) kullarına dilediği şekilde görünecek, fakat gözler onun celalini ve azametini olduğu gibi idrak edemeyecek ve kavrayamayacaktır. O yüzden Âişe (radıyallâhu anhâ) âhiret yurdunda görmeyi kabul ederken dünyada görmeyi reddetmiş, ona da *"Gözler O'na erişemez, O ise gözlere erişir."* âyetini delil göstermiştir. Zira onun reddettiği görmek Allah'ın azamet ve celalinin olduğu gibi görünmesidir. Çünkü bu hiçbir beşer için, melekler için, hiçbir şey için mümkün değildir. *"O ise gözlere erişir"*

585 Tirmizî, 3279; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 438; Hâkim, 2/316. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise, "Bilakis İbrâhim metruktur" diyerek zayıf olduğunu söylemiştir. Ben derim ki: Onu mütabaat edenler vardır. Tirmizî, "Garip bir hadistir, demiştir. Hadisin tüm senetlerinde yer alan isim Hakem b. Eban'da ezber bakımından zayıflık vardır" demiştir.

586 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Yani, kuşatır, gerçek haliyle bilir. Çünkü Allah'ın (c.c) buyurduğu gibi onları kendisi yaratmıştır: *"Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."* (Mülk, 14)

Süddî'nin söylediği gibi âyetteki "ebsâr" (gözler) ile gören kimseler kastedilmiş de olabilir. Süddî, *"O ise gözlere erişir"* ifadesi hakkında, "Hiçbir şey onu görmez, O mahlukatı görür" demiştir. Ebû Âliye (âyetin sonundaki) *"O Latif'tir, Habir'dir"* cümlesini şöyle tefsir etmiştir: (Amellerin) yerlerini iyi bilir (habirdir) ve onları teker teker ortaya çıkarır (latif)." Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu mânâ, Allah'ın (c.c), Lokman (a.s)'ın oğluna nasihat ederken söylediğini bildirdiği şu cümledekiyle aynıdır: *"(Lokman, öğütlerine devamla şöyle demişti:) Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."* (Lokman, 16)

Âyetlerimizi Teker Teker Açıklıyoruz:

قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلْـَٔايَٰتِ وَلِيَقُولُوا۟ دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُۥ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

104. (Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben başınızda bekçi değilim.

105. Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, "Sen ders almışsın" desinler de biz de anlayan toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım.

Tefsiri:

"(Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler verilmiştir." Basiretler'den kasıt Kur'ân'ın içerdiği ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği deliller ve hüccetlerdir. *"Artık kim hakkı görürse faydası kendisinedir."* Yüce Allah, başka bir âyette de, *"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış*

Scanned with CamScanner

olur" (İsrâ, 15) buyurmuştur. Yüce Allah basiretleri zikredince ardından, *"Kim de kör olursa zararı kendinedir"* buyurmuştur. Çünkü, kim kör olursa onun zararı da kendisine olur. Yüce Allah bir âyette de şöyle buyurur: *"Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur."* (Hac, 46) Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Ben başınızda bekçi"*, yani koruyucu ve gözetleyici *"değilim."* Bilakis sadece tebliğciyim. Artık Allah (c.c) dilediğine hidayet eder, dilediğini ise saptırır.

"Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz" Yani, bu sûrede Allah'ın tevhide ve Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığına dair âyetlerini açıkladığımız gibi, cahillerin cehaletinden dolayı her yerde de âyetleri açıklıyor, beyan ve izah ediyoruz. *"ki, "Sen ders almışsın" desinler"*, yani tâ ki Müşrikler ve yalanlayıcı kâfirler, "Ey Muhammed! Sen daha önce geçen Kitap ehli insanlardan ders aldın, onlarla birlikte okudun ve onlardan bir takım şeyler öğrendin" desinler. İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk ve başkaları böyle demişlerdir. Taberâni de Amr b. Keysan'dan şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle işittim: "دارستَ" (ders almışsın)'ın mânâsı "okumuşsun, konuları tartışmış müzakere yapmışsın" demektir. Yüce Allah bir âyette kafirlerin yalan ve inatlarından bahsederek şöyle buyurur:

"İnkâr edenler, 'Bu (Kur'ân), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir' dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah-akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır." (Furkân, 5) Yüce Allah onların liderlerinden ve yalancılarından biri hakkında şunları anlatır: *"Zira o, düşündü taşındı, ölçtü biçti. Canı çıkasıca, ne biçim ölçtü biçti! Sonra, canı çıkasıca tekrar (ölçtü biçti); nasıl ölçtü biçtiyse! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda, kibrini yenemeyip sırt çevirdi. (Ve) "Bu (Kur'ân) dedi, olsa olsa (sihirbazlardan öğrenilip) nakledilen bir sihirdir. Bu, insan sözünden başka bir şey değil (dedi)."* (Müddessir, 18-25)

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"...desinler de biz de anlayan toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım."* Yani, hakkı bilip ona uyan ve bâtılı bilip ondan sakınan bir topluluğa açıklayalım. Allah (c.c) onları saptırırken ve hakkı açıklarken de onda da büyük hikmetleri vardır. Nitekim bir âyette şöyle buyurur: *"Allah onunla (Kur'ân'da getirdiği sivrisinek örneğiyle) birçok*

Scanned with CamScanner

kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır." (Bakara, 26) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"(Allah, şeytanın böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşanlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın. Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler. Bir de, kendilerine ilim verilenler, onun (Kur'ân'ın) hakikaten Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar, bu sayede kalpleri huzur ve tatmine kavuşsun. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri, kesinlikle dosdoğru bir yola yöneltir."* (Hac, 53-54) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Biz Cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık ki, böylelikle, kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye öğrensin, iman edenlerin imanını arttırsın; hem kendilerine kitap verilenler hem Mü'minler şüpheye düşmesinler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de, "Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?" desinler. İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir. Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez."* (Müddessir, 31) Allah (c.c) bir âyette de *"Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, Mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır"* (İsrâ, 82) buyurur. Yine bir yerde, *"De ki: O (Kur'ân) inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'ân onlara kapalıdır. (Sanki) onlara uzak bir yerden bağırılıyor (da Kur'ân'da ne söylendiğini anlamıyorlar)"* (Fussilet, 44) buyurur. Allah'ın (c.c) Kur'ân'ı kendisinden sakınanlara bir klavuz olarak indirdiğini, insanlardan dilediğini saptırıp dilediğine hidayet ettiğini bildiren daha pek çok âyet vardır.

İşte Allah (c.c) burada şöyle buyuruyor: *"Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, 'Sen ders alpmışsın' desinler de..."*[587] Temimi'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayetine göre o "درستَ"yi "okudun ve öğrendin" diye tefsir etmiştir. Mücâhid, Süddî, Dahhâk ve Abdurrahman b. Zeyd de böyle demiştir. Abdurrezzak'ın Ma'mer'den naklettiğine göre o Hasan-ı Basrî'den şöyle rivayet etmiştir: Âyetteki ifade "دَرَسَتْ" tir. Yani, "bunlar zamanı geçmiş ve bitmiş şeylerdir." Yine Abdurrezzak, Abdullah b. Zübeyr'den şöyle rivayet etmiştir: Bazı çocuklar burada âyeti "deraset" (silindi) diye okuyorlar. Doğ-

587 Âyeti yedi kurradan İbn Kesir ile Ebû Amr "دارسْتَ", diğerleri ise "دَرَسْتَ" okumuşlardır.

Scanned with CamScanner

rusu ise "deraste" (dersini gördün)dür. Şu'be, Ebû İshâk el-Hemdani'den şöyle nakleder: Bu İbn Mes'ud'un kıraatinde "deraset"tir. İmam Taberî, "Mânâsı, üzerinden uzun zaman geçmekle silinip kayboldu"dur. Yani, bize okuduğun bu şeylerin üzerinden çok zaman geçti ve bunlar eskide kaldı. Saîd b. Arube'nin Katâde'den naklettiğine göre o âyetteki bu fiili "دُرِسْتَ", yani okunmuş ve öğrenilmiştir, diye okumuştur. Ma'mer de Katâde'den aynı şekilde "دُرِسْتَ" diye rivayet etmiştir. İbn Mes'ud'un kıraati "دَرَسَ"dir. Ebû Ubeyd Kâsım b. Selam, Haccac'dan, o Harun'dan şöyle nakleder: Bu Übeyy b. Ka'b ve İbn Mes'ud'un kıraatinde "دَرَسَ"dir. Bununla "O (Hz. Peygamber) okumuş" mânâsını kastediyorlardı.[588] Bu gariptir ve Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan bunun tersi rivayet edilmiştir.

[2941] Zira, İbn Merdûyeh, Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana âyeti "وليقولوا دَرَسْتَ" şeklinde okudu.[589] Bunu Hâkim, Müstedrek'inde Vehb b. Zem'a'dan rivayet etmiş ve "Buhârî ve Müslim rivayet etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir.

Müşriklerden Yüz Çevirip Vahye Uy:

اِتَّبِعْ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَآءَ اللَّهُ مَآ أَشْرَكُوا ۗ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ وَمَآ أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

106. Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

107. Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ona uyanlara emrederek şöyle buyuruyor: *"Rabbinden sana vahyolunana ittiba et"* Yani, ona uy, izinden git ve ona göre yaşa. Çünkü Rabbinden sana indirilen hiç şüphe

588 Ne Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan, ne de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan nakledilen rivayet sahihtir. Rivayet mu'daldir. Muttasıl senetle bunun tersi nakledilmiştir ki, o bir sonraki rivayettir.

589 Hâkim (2/238,239) rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

Scanned with CamScanner

götürmeyen kesin bir hakikattir. Çünkü, *"O'ndan başka ilâh yoktur. Müşriklerden yüz çevir."* Yani, Allah'a sana yolları açana, Müşriklere karşı yardım edip muzaffer kılana kadar onların yaptığına karşılık verme, hoşgörülü ol ve eziyetlerine tahammül et. Bil ki, onları saptırmada Allah'ın hikmeti vardır. Zira, O (c.c) dileseydi insanların hepsi doğru yolu bulurdu. *"Allah dileseydi hepsini hidayet üzere toplardı."* (En'âm, 35)

"Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı." Yani, Allah dilemesinde ve seçmesinde irade ve hikmet sahibidir. *"Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir."* (Enbiyâ, 23)

"Biz seni onların üzerine bir bekçi", yani söz ve amellerini kaydeden bir yazıcı ve kayıtçı *"kılmadık. Sen"* rızıklarında ve işlerinde *"onların vekili de değilsin."* Yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurmuştur: *"Sana düşen sadece tebliğdir."* (Şûrâ 48) *"O halde (Rasûlüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin."* (Ğâşiye, 21-22) *"Sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir."* (Ra'd, 40)

Kâfirlerin Putlarına Sövmek:

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

108. Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler. Böylece biz her ümmete yaptıklarını hoş gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberini (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Mü'minleri Müşriklerin ilâhlarına sövmekten men ediyor. Onda bir fayda olsa bile yol açtığı zarar daha büyüktür. O ise Müşriklerin buna Mü'minlerin kendinden başka hiçbir ilâh bulunmayan tek ilâhına sövmekle karşılık vermeleridir. Ali b. Ebî Talha, bu âyet hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Müşrikler, "Ey Muhammed! Ya bizim ilâhlarımıza sövmeyi bırakırsın veya biz de

Scanned with CamScanner

senin Rabbini hicvederiz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"...sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler"* buyurarak Mü'minleri onların putlarına sövmekten men etti. Abdurrezzak, Ma'mer kanalıyla Katâde'den şöyle nakleder: Müslümanlar kâfirlerin putlarına söverler, kâfirler de haddi aşarak bilgisizce Allah'a söverlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler"* âyetini nazil etti.

[2942] İmam Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Süddî'den rivayetlerine göre o bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Ebû Talip ölüm döşeğindeyken Kureyşliler, "Gelin şu adamın yanına gidelim de kardeşinin oğlunu bize sataşmaktan men etsin. Zira, biz ölümünden sonra onu öldürmekten çekiniyoruz. Sonra Araplar, 'Ebû Talip koruyordu, ölünce öldürdüler' derler" dediler. Ebû Süfyân, Esved b. Buhteri, Nadr b. Haris, Halef'in Ümeyye ve Übeyyoğulları, Ukbe b. Ebû Muayt, Amr b. el-Âs ve Esed b. Bahteri çıkıp yanına geldiler. Aralarından Muttalip adında birini göndererek, "Ebû Talip'ten bizim için izin al" dediler. Muttalip ona, "Kavminin şu ileri gelen büyükleri yanına gelmek istiyorlar" dedi. Ebû Talip'in izin vermesiyle içeri girdiler. "Ey Ebû Talip! Sen bizim büyüğümüz ve efendimizsin. Muhammed bize ve ilâhlarımıza eziyet etti. Onu yanına çağırıp da bizim ilâhlarımızdan bahsetmeyi bırakmasını söylemeni istiyoruz. Biz de onun ilâhlarına sataşmayacağız" dediler. Ebû Talip çağırdı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi. Ona, "İşte bunlar senin milletin ve amcaoğulların!" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ne istiyorsunuz?"* dedi."Senin bizi ve ilâhlarımızı bırakmanı istiyoruz. Biz de seni ve ilâhlarınıza dokunmayacağız" dediler. Ebû Talip, "Kavmin adil davranıyor. Tekliflerini kabul et" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Peki ben size bu sözü verirsem siz bana onu telaffuz ettiğinizde Arapları ele geçireceğiniz, Acemlerine size boyun eğeceği ve haraç ödeyecekleri bir söz söyleyeyim mi?"* dedi. Ebû Cehil, "Senin babana yemin olsun ki, sana onu ve onun gibi on tanesini veririz. O nedir?" dedi. Sonra Müşrikler, "O nedir?" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Lâ ilâhe illallâh deyin"* buyurdu. Müşrikler irkildiler ve bunu kabul etmediler. Ebû Talip, "Kardeşimin oğlu! Başka bir şey söyle. Zira kavmin bundan ürktüler" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Amcacığım. Güneş'i getirip elime koysalar dahi ben bundan başkasını söyleyecek değilim. Güneş'i getirip avucuma koysalar yine de ondan başkasını söylemem"* buyurdu. Bununla onları ümitsizleştir-

Scanned with CamScanner

meyi amaçlıyordu. Buna sinirlendiler ve "Ya ilâhlarımıza sövmeyi bırakırsın veya biz hem sana hem sana emredenlere söveriz" dedi. İşte, *"Sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler"* âyetiyle kastedilen budur.[590]

[2943] Şu sahih hadiste ifade edilen de bu neviden, yani faydalı bir şeyi daha büyük bir zararı önlemek için bırakmak nevindendir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ebeveynine söven kimse mel'undur"* buyurdu. Sahabiler, "Ya Rasûlallah! Adam ebeveynine nasıl söver?" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bir adamın babasına söver, o da bunun babasına söver. Annesine söver o da bunun annesine söver."* (Veya buna yakın bir şey söyledi.)[591]

"Böylece biz her ümmete yaptıklarını hoş gösterdik." Yani, Müşriklere putlarını sevmeyi, onları korumayı ve onların yolunda mücadele etmeyi hoş gösterdiğimiz gibi, geçmişteki sapıklık üzere olan her ümmete de yapıp geldikleri şeyleri güzel gösterdik. Dilediği ve seçtiği şeylerde Allah büyük hüccet ve tam hikmet sahibidir.

"Sonunda dönüşleri Rablerinedir." Yani, sonunda Rablerine varacak ve gideceklerdir. *"Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir."* Ve de amellerinin karşılığını verecektir. İyilikse iyilikle mükâfatlandıracak, kötülükse kötülükle cezalandıracaktır.

İnatçı Kâfirler Ne Mucize Olursa Olsun İnanmazlar:

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا
الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي
طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

590 Taberî (13744) mürsel olarak rivayet etmiştir. Fakat siyer kitaplarında meşhurdur. Destekleyen şahitleri de vardır.

591 Bu ifadeyle rivayeti görmedim. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) kanalıyla yapılan rivayet şöyledir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Kişinin ebeveynine sövmesi büyük günahlardandır" buyurdu. "Ya Rasûlallah! Hiç adam ebeveynine söver mi?" dediler. "Evet. Birisinin babasına söver, o da bunun babasına söver. Birisinin annesine söver, o da bunun annesine söver" buyurdu. Bunu Buhârî (5973), Müslim (90) vs. rivayet etmişlerdir. İfade Müslim'in rivayetidir.

Scanned with CamScanner

109. Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?

110. Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

Tefsiri:

Yüce Allah Müşriklerin kuvvetli ve vurgulu bir şekilde şöyle yemin ettiklerini anlatarak şöyle buyuruyor: *"Kendilerine bir mucize"*, olağanüstü bir şey *"gelirse ona mutlaka inanacaklarına"*, yani tasdik edeceklerine *"dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır."* Yani: Ey Muhammed! Doğru yolu bulmak ve öğrenmek için değil, küfürlerinden ve inatlarından dolayı ve zora koşmak için senden mucize isteyen o kimselere de ki: Bu mucizeler konusu Allah'a kalmış bir konudur; dilerse isteğinize cevap verir, dilerse hiçbir cevap vermez.

[2944] Nitekim İmam Taberî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyşlilere bir konuşma yaptı. Bunun üzerine onlar, "Ey Muhammed! Sen bize Mûsâ (a.s)'ın asasının olduğunu ve onu taşa vurunca on iki pınarın fışkırdığını haber veriyorsun. İsa (a.s)'ın ölüleri dirilttiğini bildiriyorsun. Semud kavminin de dişi bir devesinin olduğunu söylüyorsun. Sen bize bazı mucizeler getir ki biz de inanalım" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Size nasıl bir mucize getirmemi istiyorsunuz?"* diye sordu. "Bizim için Safa tepesini altına çevir" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Dediğinizi yaparsam bana inanacak mısınız?"* dedi. "Evet. Vallahi eğer böyle yaparsan hep birlikte sana uyacağız" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp dua etmeye başladı. Bu sırada Cebrâil (a.s) gelerek, "Ne istersen dile! Dilersen Safa tepesi altın olur, fakat bir mucize gönderilir de ona inanmazsanız size kesinlikle azap eder. Dilersen onlardan tevbe edecekler tevbe edene kadar kendi hallerine bırak" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır. Tevbe edenleri tevbe edene kadar kendi hallerine bırak"* buyurdu. Bunun üzerine *"Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına*

Scanned with CamScanner

dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler..." (109-111) âyetleri nazil oldu.[592] Bu mürseldir. Fakat birçok kaynaktan destekleyici şahitleri vardır. Allah (c.c) da bir âyette de şöyle buyurur: *"Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz."* (İsrâ, 59)

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: "Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?" Kimilerine göre buradaki "farkında mısınız?" sözüyle hitap edilenler Müşriklerdir. Mücâhid böyle demiştir. Sanki onlara şöyle deniliyor: Yaptığınız bu yeminlerde dürüst ve samimi olduğunuzu size bildiren nedir? Bu durumda "انها" edatının hemzesi talep ettikleri mucizeler geldiğinde iman etmeyeceklerini bildiren baştan (istinaf) haber olmak üzere esredir. Bazıları "لا تؤمنون" (inanmayacağınızın) şeklinde okumuşlardır. Diğer görüşe göre ise burada hitap edilenler Mü'minlerdir. Yani, "Ey Mü'minler!...farkında mısınız?" Bu durumda "انها"nın hemzesi ilkinde olduğu esre de olabilir, "وما يشعركم" (farkında mısınız?)" fiilinin mamulü olmak üzere üstün de olabilir. Bu durumda da "لا يؤمنون" (iman etmeyeceklerine)'deki lâ edatı şu âyette olduğu gibi ziyadedir: "ما منعك ألاّ تسجد إذ أمرتك: *(Allah İblis'e buyurdu ki): Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?*" (A'râf, 12) Şu âyette de lâm harfi ziyadedir: "وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ: *Helâk ettiğimiz bir beldenin halkının (dünyaya) geri dönmesi imkânsızdır.*" (Enbiyâ, 95) Bu âyetin takdiri şöyle olur: "Ey iman etmelerine aşırı arzu ettiklerinden onlar için bu mucizeleri isteyen Mü'minler! Onlara mucizeler geldiğinde inanacaklarını nereden biliyorsunuz?

Bazıları buradaki "أنها" nın "لعلها" (belki) mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Taberî der ki: Onlar Übeyy b. Ka'b'ın kıraatinde de bunun böyle olduğunu söylemişlerdir. Taberî şöyle der: Araplardan da "اذهب إلى السوق أنك تشتري لي شيئا" (Çarşıya git ki belki benim için bir şey satın alırsın)" sözü duyulmuştur ve buradaki "أنك" ifadesi "لعلك" mânâsında kullanılmıştır. Taberî der ki: Adiyy b. Zeyd el-Abbadi'nin şu şiirindekinin de bu neviden olduğu söylenmiştir:

592 Mürseldir. Taberî (13750) ve Vâhidi (447) Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet etmişlerdir. Mürsel olması yanında senedindeki Ebû Ma'şer zayıftır, dolayısıyla hadis zayıftır.

Scanned with CamScanner

أعاذل ما يُدريك أنّ مَنيّتي ... إلى سَاعَةٍ في اليوم أو في ضُحَى الغَد

Yeriyorum; nereden bileceksin, belki de ölümüm.

Bugünün bir saatinde, belki yarının kuşluğunda olacak.

İmam Taberî de bu görüşü tercih etmiş ve buna bazı Arap şiirlerinden şahitler getirmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çevirириz." Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyet hakkında şöyle nakleder: Müşrikler Allah'ın indirdiğini inkâr edince kalpleri bir şey üzere sebat etmedi ve her şeyden engellendi. Mücâhid der ki: *"Gönüllerini ve gözlerini ters çevirириz."* Yani, onlarla iman arasına gireriz ve başta imanla onlar arasına girdiğimiz ve iman etmedikleri gibi, bütün âyet ve mucizeler gelse bile yine de iman etmezler. İkrime ve Abdurrahman b. Zeyd böyle demiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yüce Allah kulların yapacaklarını ve söyleyeceklerini onlar yapmadan ve söylemeden önce haber vermiştir. Yüce Allah, *"Sana her şeyden haberdar olan (Allah) gibi kimse haber veremez"* (Fâtır, 14) buyurmuştur. Yüce Allah yine, *"Veya azabı gördüğünde, 'Keşke benim için bir kez (dönmeye) imkân bulunsa da iyilerden olsam!' demesinden..."* (Zümer, 58) buyurur. Yine, *"Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira, onlar gerçekten yalancıdırlar."* (En'âm, 28) buyurur.

Yüce Allah, *"Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çevirириz"* buyuruyor. Yani, dünyaya döndürülseler bile, daha önce onlar dünyadayken onlarla hidayet arasına girdiğimiz gibi, yine onlarla hidayet arasına girilirdi.

"Ve onları "azgınlıkları içerisinde..." İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Süddî, "küfürleri içinde"; Ebû Âliye, Rebî' b. Enes ve Katâde ise, "sapkınlıkları içinde" demişlerdir. *"Şaşkın halde..."* A'meş, "oyun oynaş içinde"; İbn Abbâs, Mücâhid, Ebû Âliye, Rebî' b. Enes ve Ebû Mâlik, "Küfürleri içinde tereddütlü bir halde" demişlerdir.

"Bırakırız." "نذرهم"un mânâsı "onları bırakırız"dır.

Scanned with CamScanner

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَآ إِلَيْهِمُ الْمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا إِلَّآ أَن يَشَآءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

111. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Biz *"Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde"* (En'âm, 110) yemin eden bu kimselerin isteklerine cevap vererek *"onlara melekleri indirseydik"*, yani, Allah'ın, Peygamberleri tasdik etmeleri emrini bildirmek üzere melekler indirseydik... Nitekim Müşrikler bunu istemişlerdi. Yüce Allah şöyle buyurur: *"(Dediler ki:) ...Yahut, Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin."* (İsrâ, 92) *"Onlara bir âyet geldiğinde, 'Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız' dediler."* (En'âm, 124) *"Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar, 'Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik' dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibre kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir."* (Furkân, 21)

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Ölüler de onlarla konuşsaydı"*, yani konuşarak Peygamberlerin onlara getirdiklerinin doğru olduğunu bildirseydi.

"Ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik..." Buradaki "قبلا" kelimesini bazıları "karşılaşma, karşı karşıya gelme" mânâsından gelme "kıbelen" diye okumuşlardır. Bazıları ise "kubulen" okumuşlardır. Kimisine göre mânâ diğeri gibi "karşı karşıya gelme ve karşılaşma"dan gelmektedir. Nitekim Ali b. Ebî Talha ile Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmişlerdir. Katâde ile Abdurrahman b. Zeyd de böyle demişlerdir. Mücâhid'e göre mânâ bölük bölük, kabile kabiledir. Yani, onlara her bir ümmet ardı ardına sunulsaydı ve getirdikleri hususunda Peygamberlerin doğru olduklarını söyleselerdi *"yine de -Allah'ın dilemesi hariç- inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler."* Yani hidayetin onlara değil, Allah'a bağlı olduğunu, O'nun (c.c) dilediğini hidayete erdirip dilediğini saptırdığını, Allah'ın dilediği her şeyi yapan olduğunu, yaptığı hiçbir şeyden hesaba çekilemeyeceğini,

Scanned with CamScanner

ama onların hesaba çekileceğini; zira, Allah'ın ilim ve hikmet sahibi, hükümranlık, kahr ve galebe sahibi olduğunu bilmezler. Bu âyet Allah'ın (c.c) şu buyruğu gibidir: *"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, inanmazlar. Kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır."* (Yûnus, 97)

Peygamberlerin Düşmanları:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغَىٰ إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

112. Böylece biz, her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak.

113. Âhirete inanmayanların kalpleri ona (yaldızlı söze) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar).

Tefsiri:

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Nasıl sana karşı gelen ve düşmanlık yapan bir takım düşmanlar yaptıysak, senden önceki her bir Peygambere de düşmanlar yaptık. Dolayısıyla bu seni kederlendirmesin. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Seni yalanlıyorlarsa bil ki senden önce de nice Peygamberler yalanlanmıştır."* (Fâtır, 4) *"Andolsun ki, senden önceki Peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti."* (En'âm, 34) *"(Rasûlüm!) Sana söylenen, senden önceki Peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki, senin Rabbin, hem mağfiret sahibi hem de acı bir azap sahibidir."* (Fussilet, 43) *"(Rasûlüm!) İşte biz böylece her Peygamber için suçlulardan düşmanlar peyda ettik. Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter."* (Furkân, 31)

Scanned with CamScanner

[2945] Varaka b. Nevfel de (ilk vahiy geldiğinde) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Şüphesiz, her kim senin getirdiğin gibi bir şey getirmişse mutlaka ona düşmanlık edilmiştir" demiştir.[593]

"*İnsan ve cin şeytanlarını*"daki "şeyâtîn" (şeytanlar) ifadesi "عدوّاً" (düşman)dan bedeldir. Yani, onların insan şeytanlardan ve cin şeytanlardan bir takım düşmanları olmuştur. "Şeytan" emsallerinden şer ve kötülükle ayrılan her kimseye denir. Peygamberlere ise ancak insi ve cinni şeytanlar düşmanlık yapar. Allah onlara lânet etsin.

[2946] Abdurrezzak, "*insan ve cin şeytanlarını*" buyruğu hakkında Katâde'den şöyle nakleder: Cinlerden şeytanlar, insanlardan şeytanlar vardır ve bunlar birbirlerine fısıldarlar. Katâde der ki: Bana ulaşan habere göre Ebû Zerr (radıyallâhu anh) bir gün namaz kılıyordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), "*Ey Ebû Zerr, insan ve cin şeytanlardan Allah'a sığın*" buyurdu. Ebû Zerr (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! İnsanlardan da şeytanlar var mıdır?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), "*Evet*" buyurdu.[594] Senedinde Katâde ile Ebû Zerr (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır. Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan başka bir vecihten daha rivayet edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2947] İmam Taberî, ...İbn Aiz kanalıyla Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) otururken yanına geldim. Oturması uzayınca bana, "*Ey Ebû Zerr, namaz kıldın mı?*" diye sordu. "Hayır ya Rasûlallah!" dedim. "*Kalk ve iki rekât namaz kıl*" buyurdu. Sonra gidip yanına oturdum. "*Ey Ebû Zerr, cin ve insan şeytanlardan Allah'a sığındın mı?*" dedi. "Hayır ya Rasûlallah! İnsanların da şeytanları var mıdır ki?" dedim. "*Evet. Onlar cin şeytanlardan daha şerlidirler*" buyurdu.[595] Bu da aynı şekilde munkatı'dır.

---

593 Buhârî, 4956; Müslim, 160; Ahmed b. Hanbel, 6/ 232; İbn Hibbân, 33; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 2/ 135, 136. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan uzun şekilde rivayet etmişlerdir.

594 Abdurrezzak, et-Tefsir, 846, 847. Senedinde kopukluk olduğundan senedi zayıftır, fakat sonraki hadisle güçlenmektedir.

595 Taberî, 13773. Senedi zayıftır, Müellifin dediği gibi kopukluk vardır. Fakat öncesindeki ve sonrasındaki hadislerle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

[2948] Bu ayrıca muttasıl senetle rivayet edilmiştir. Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Ubeyd b. Haşhaş kanalıyla Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Mescitteyken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip oturdum. *"Ey Ebû Zerr, namaz kıldın mı?"* diye sordu. "Hayır" dedim. *"Kalk ve namaz kıl"* buyurdu. Namazı kıldıktan sonra oturdum. Bana *"Ey Ebû Zerr, insan ve cin şeytanlardan Allah'a sığın"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! İnsanların da şeytanları var mıdır ki?" dedim. *"Evet"* buyurdu.[596] İmam Ahmed b. Hanbel hadisin tamamını uzunca zikretmiştir. Bunu İbn Merdûyeh de tefsirinde Câfer b. Avn, Ya'la b. Ubeyd ve Ubeydullah b. Mûsâ'nın üçünün birden Mesudi'den nakilleriyle rivayet etmiştir.

[2949] İmam Taberî... Avf b. Mâlik'ten, o da Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Zerr, insan ve cin şeytanlardan Allah'a sığındın mı?"* diye sordu. "İnsanlardan da şeytanlar var mıdır?" dedim. *"Evet"* buyurdu.[597]

[2950] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Zerr! Sen cin ve insan şeytanlardan Allah'a sığındın mı?"* dedi. Ebû Zerr (radıyallâhu anh), "Ya Rasûlallah! İnsanların da şeytanları var mıdır?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evet. İnsan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar."*[598] Bunlar hadisin muhtelif rivayetleri olup toplamı onun kuvvetli ve sahih olduğunu göstermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İmam Taberî, Saîd b. Mesruk kanalıyla İkrime'den, *"İnsan ve cin şeytanları"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: "İnsanlar içinde şeytanlar yoktur. Fakat cin şeytanlar insan şeytanlara insan şeytanlar da cin şeytanlara fısıldarlar."

Taberî, İkrime'den *"(Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"* buyruğun tefsirinde şöyle nakleder: İnsanın bir şeytanı ve cinin bir şeytanı vardır. İnsan şeytanı ile cin şeytanı birbiriyle karşılaştığında aldatmak için birbirlerine süslü sözler fısıldarlar. Esbat, *"birbirlerine yaldızlı söz-*

596 Nesâî, 8/275; Ahmed b. Hanbel, 5/178,179. Senedindeki Ebû Amr Dımaşki zayıftır, fakat bunun kuvvet kazanmasına sebep olan başka tarikleri vardır.

597 Taberî (13772) rivayet etmiştir. Senedinde bilinmeyen biri vardır. Sonraki rivayet bunun şahididir.

598 Ahmed b. Hanbel (5/265).

Scanned with CamScanner

ler fısıldarlar" buyruğunun tefsirinde Süddî'den şöyle nakleder: "İnsanların şeytanları" insanları yoldan çıkaran şeytanlar, cinlerin şeytanları ise cinleri yoldan çıkaran şeytanlardır. Bunlar birbirleriyle karşılaştıklarında her biri diğerine, "Ben adamımı şununla şununla saptırdım. Sen de adamını şununla ve şununla saptır" der. Bu şekilde birbirlerine taktik öğretirler. Taberî bundan, İkrime ve Süddî'ye göre "insan şeytanları"ndan kastın "insanları saptıran cin şeytanlar" olduğunu, insanlardan şeytanların olmadığını anlamıştır. Şüphesiz bu mânâ İkrime'nin sözünde açıktır. Fakat Süddî'nin sözünde bu açık değildir, sadece ihtimallidir. Nitekim İbn Ebî Hâtim de Dahhâk'ın nakliyle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu mânâda bir şey rivayet etmiştir: "İnsanların, onları saptıran şeytanları olduğu gibi cinlerin de onları saptıran şeytanları vardır." İbn Abbâs (radıyallâhu anh) devamla şöyle demiştir: "İnsanların şeytanları ile cinlerin şeytanları buluşurlar ve her biri diğerine "Onu şununla saptır, onun bununla saptır" der. İşte Allah'ın (c.c) *"Birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"* buyruğunda anlatılan budur. Her hâlükârda doğrusu daha önce geçen Ebû Zerr (radıyallâhu anh) hadisinde ifade edilen şeydir: İnsanların kendi türlerinden şeytanları vardır ve her şeyin şeytanı onların azgın olanıdır.

[2951] Bu yüzden İmam Müslim'in Sahih'inde Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan yaptığı rivayette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Siyah köpek şeytandır."*[599] Manası -Allah daha iyi bilir- şöyledir: Siyah köpek, köpekler arasındaki şeytandır. İbn Cüreyc'in rivayetine göre Mücâhid bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Kâfir cinler şeytanlardır ve hem şeytan insanlara hem de kâfir insanlara yaldızlı sözler fısıldarlar.

İbn Ebî Hâtim, İkrime'den şöyle nakleder: Muhtar'ın yanına gittim. Bana izzet ve ikramda bulundu. Neredeyse kalacağım yeri temin edecekti. Bana, "İnsanların yanına çık da bir şeyler anlat" dedi. Çıktım. Bir adam gelerek, "Vahiy hakkında ne dersin?" dedi. Dedim ki: Vahiy iki türlüdür. Birincisi, *"Sana vahyettiğimiz bu Kur'ân.."* (Yusuf, 3) âyetinde ifade edilendir. Allah (c.c) bir âyette de, *"İnsan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"* buyurmuştur. Böyle deyince beni yakalamaya yeltendiler. Ben de "Bunu nasıl yaparsınız? Oysa ben si-

599 Müslim, 510; Ebû Dâvûd, 702; Tirmizî, 338; Nesâî, 2/63; İbn Mâce, 952; Ahmed b. Hanbel, 5/149; İbn Hibbân, 2385.

Scanned with CamScanner

zin müftünüz ve misafirinizim" dedim. Bunun üzerine beni bıraktılar. İkrime bu sözüyle Muhtar'ı ima ediyordu. Zira, adı İbn Ebî Ubeyd olan bu adam kendisine vahiy geldiğini iddia ediyordu. Kızkardeşi Safiyye de Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'ın nikâhı altındaydı ve saliha hanımlardandı. Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'a Muhtar'ın kendisine vahyedildiğini iddia ettiğini duyunca şöyle dedi: "Allah doğru söylemiştir; *"Şüphesiz şeytanlar dostlarına vahyederler (telkinde bulunurlar)"*

"Aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar." Yani, birbirlerine süslü ve yaldızlı sözler, yani dinleyen cahillerin aldanıp kanacağı cazip sözler söylerler.

"Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı." Yani, bunların hepsi Allah'ın her bir Peygamberin onlardan bir düşmanının olacağına dair takdiri, kazası, iradesi ve dilemesiyledir.

"Artık onları uydurdukları şeylerle", yalanlarıyla *"başbaşa bırak."* Yani, onların eziyetlerini bir kenara at ve onların düşmanlıkları konusunda Allah'a tevekkül et. Çünkü Allah (c.c) sana kâfidir ve senin onlara karşı yardımcındır.

"Âhirete inanmayanların kalpleri" yani kalpleri, akılları ve kulakları... Süddî, "Kâfirlerin kalpleri" demiştir. *"Ona meyletsin"* "ولتصغى" yani, meyletsin diye. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) böyle demiştir. *"Ondan hoşlansınlar"*, sevsin ve istesinler. Böyle bir şeye ancak âhiret gününe inanmayan icabet eder. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Sizler ve taptığınız şeyler, Cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıcı değilsiniz."* (Sâffât, 161-163) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Ey inkârcılar, siz, şüphesiz aykırı görüştesiniz. Bundan, dönebilecek kimseler döndürülür."* (Zâriyât, 8-9)

"ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar)." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Yani, irtikâp etmiş oldukları suçu işlemeye devam etsinler" demiştir. Süddî ile İbn Zeyd ise, "Yaptıklarını yapmaya devam etsinler diye" demişlerdir. (Âyetteki İktiraf'ı bazıları suç işlemek, bazıları ise yapmak mânâsında almışlardır).

Scanned with CamScanner

Allah'tan Başka Bir Hakem mi?

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

114. (De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'ân'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!

115. Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle seslenıyor: İbadet ettikleri başka şeyleri Allah'a ortak eden o Müşriklere şöyle söyle: *"Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?"* Yani benimle sizin aranızdaki konuda hüküm verecek bir hakem mi arayayım?

"Halbuki size Kitab'ı açık olarak" mufassalan, yani açıklanmış olarak. *"indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler"*, yani Yahudiler ve Hıristiyanlar *"Kur'ân'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu"* geçmiş Peygamberlerden kendilerine kalan ellerindeki sana dair müjdelere binaen *"bilirler. Öyleyse sakın şüpheye düşenlerden olma!"* Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"(Rasûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!"* (Yûnus, 94) Âyetteki (eğer ile ifade edilen şey) bir şarttır ve şart olarak söylenen şeyin gerçekleşmesi gerekmez.

[2952] Bu yüzden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Ben ne şüphe etmiyorum, ne de soruyorum."*[600]

600 İnşallah Yunus sûresinin 94. âyetinde gelecek.

Scanned with CamScanner

"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır." Katâde, "Vaadinde sadık, hükmünde adildir" diye tefsir etmiştir. Mânâsı, haberlerinde doğru, isteklerinde âdil ve dengelidir. Dolayısıyla her haber verdiği şey hiç şek ve şüphe bulundurmayan kesin bir hakikat, her emrettiği şey adalettir ve ondan başka bir adalet yoktur. Her nehyettiği şey ise bâtıldır. Çünkü, ancak bir zararından dolayı nehyeder. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"...İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir"* (A'râf, 157) buyurur.

"O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur." Yani, ne dünyada ne âhirette, Allah'ın hükümlerini denetleyecek hiç kimse yoktur. *"O"* kullarının sözlerini *"işitendir"*, duruş ve hareketlerini *"bilendir"* ve herkese yaptığının karşılığını verecektir.

İnsanların Çoğuna Uyacak Olursan:

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

116. Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, tahminden başka söz de söylemezler.

117. Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah yeryüzündeki Âdemoğullarının çoğunun durumunu bildiriyor ve onların sapıklık üzere olduklarını haber veriyor. *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar."* Nitekim yüce Allah başka âyette de şöyle buyurur: *"Onlardan önce, evvelki ümmetlerin çoğu, and olsun ki sapıtmıştı."* (Sâffât, 71) Bir âyette de *"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir"* (Yusuf, 103) buyurur. Onlar, içinde bulundukları sapkınlıkta da kendilerinden emin halde değildirler.

Scanned with CamScanner

Bilakis yalan zan ve asılsız şüpheler içindedirler. *"Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, tahminden başka söz de söylemezler."* Âyetteki hars (خرص) ifadesi tahmin mânâsına gelir. "Harsu'n-nahl" da hurma ağacındaki hurmayı tahmin için kullanılan bir ifadedir. Bunların hepsi Allah'ın takdiriyle ve dilemesiyledir.

"Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir." Ve ona bunu kolaylaştırır. *"O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir."* Bu yolu da onlara kolaylaştırır. Her şey yaratıldığı şey için kolaylaştırılır.

Allah Adıyla Kesilen Hayvan:

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

118. Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin.

119. Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

Tefsiri:

Yüce Allah burada Mü'min kullarına Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanları helâl kıldığını bildiriyor. *"Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin."* Bunun tersinden ifade ettiği mânâ şöyledir: Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların helâl olmadığı anlaşılır. Müşrik kâfirler ise ölü hayvan etini, putlar ve benzeri şeyler için kesilen hayvanları yemeyi meşru görürlerdi.

Yüce Allah daha sonra Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanları yemeye çağırarak şöyle buyuruyor: *"Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yeme-*

Scanned with CamScanner

menize sebep nedir? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında" Yani, zaruret durumu dışında. Çünkü o durumda bulduğunuz şey size helaldir. *"haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır."* Yani, haram kıldığı şeyleri size beyan etmiş ve açıklamıştır. Bazıları açıkladı mânâsına gelen fiili "فصّل" şeklinde şeddeli, bazıları ise "فصل" şeklinde şeddesiz okumuştur. Her ikisi de beyan ve açıklama mânâsındadır.

Yüce Allah daha sonra Müşriklerin leşi ve Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanları yemenin helâl olduğuna dair görüşlerindeki cehaletlerini açıklayarak şöyle buyuruyor: *"Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları en iyi bilir."* Yani, onların haddi aşmalarını, yalan ve iftiralarını en iyi bilir.

Günahın Açık ve Gizlisini Terk Edin:

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

Tefsiri:

Mücâhid der ki: *"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!"* Yani, gizlide ve açıkta Allah'a karşı gelmeyi bırakın. Mücâhid'den başka bir rivayete göre "gizli günah"tan maksat günah yapmaya niyetlenmektir. Katâde *"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!"* buyruğu hakkında "Yani, günahın azını ve çoğunu, gizlisini ve açığını terk edin." demiştir. Süddî der ki: Açık günah kişinin fahişelerle zina etmesi, gizli günah ise sevgilisiyle, dost ve arkadaşı olan kadınla zina etmesidir. İkrime de: "Açık günah" kişinin mahremi olan kadınla evlenmesidir, demiştir. Doğrusu, âyet bunların hepsi hakkında geneldir. Bunun benzeri şu âyettir: *"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı... haram kılmıştır."* (A'râf, 33)

O yüzden yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir."* Yani, Allah (c.c) açık olsun gizli olsun işledikleri tüm günahların cezasını verecektir.

Scanned with CamScanner

[2953] İbn Ebî Hâtim, Nevvâs b. Sim'ân'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e günahın ne olduğunu sordum. Şöyle buyurdu: *"Günah içini rahatsız eden ve insanların haberdar olmalarını istemediğin şeydir."*[601]

Allah'ın Adı Anılmadan Kesilen Hayvanı Yemeyin:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

121. Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.

Tefsiri:

Kesen Müslüman olsa bile Allah'ın adını anmadan (besmele çekmeden) kesilen hayvanı yemenin helâl olmadığı görüşünde olanlar bu âyeti delil getirmişlerdir. İmamların (Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun) bu konuda üç farklı görüşü vardır.

Birinci Görüş: Bu şekilde Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanın etini yemek, kasıtlı veya kasıtsız yapılsın, haramdır. Bu İbn Ömer (radıyallâhu anh), kölesi Nâfi', Şa'bî ve Muhammed b. Sirin'den rivayet edilmiştir. İmam Mâlik'ten de böyle rivayet edilmiştir. İmam Ahmed'den de böyle bir rivayet olup mezhebin mütekaddimin ve müteahhirin âlimlerinden bir grup bunu desteklemiştir. Ebû Sevr, Dâvûd-u Zâhirî ve Şâfiîlerin müteahhirin âlimlerinden Ebû Fütuh Muhammed b. Muhammed et-Tai'nin "el-Erbain" kitabındaki tercihi de böyledir. Bunlar görüşlerine bu âyeti ve av âyetindeki *"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)"* (Mâide, 4) ifadesini delil göstermişlerdir. Ayrıca bu âyette bu husus, "yemeyin" denilerek vurguyla ifade edilmiştir. *"Kuşkusuz bu büyük günahtır"* ifadesindeki "bu" zamirinden kasıt bazılarına göre "bu eti yemek", bazılarına göre ise "Allah'tan başkası adına kesmek"tir.

601 Bakara sûresinin 275. âyetinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[2954] Bunlar görüşlerine ayrıca Adiyy b. Hatem ve Ebû Salebe'den rivayet edilen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisini de delil göstermişlerdir: *"Avının üzerine Allah'ın adını anarak gönderdiğinde eğitimli avının senin için yakaladığını ye!"*[602] İki hadis de Sahih-i Buhârî'de yer almaktadır.

[2955] Râfi b. Hadic (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivayette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kanı akıtan (aletlerle kesilen) ve üzerine Allah'ın adı anılmış bulunanları yiyin"*[603] buyurmuştur. Bunu da aynı şekilde Buhârî ile Müslim, Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[2956] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivayette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinlere, *"Üzerine Allah'ın adı anılan her kemiği yiyebilirsiniz"* demiştir.[604] Bunu İmam Müslim rivayet etmiştir.

[2957] Cündüb b. Süfyân el-Beceli der ki: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim namazdan önce kurban kesmişse yerine bir daha kessin. Kim namaz kılana kadar kesmemişse Allah'ın adıyla kessin."*[605] Bunu da Buhârî ile Müslim rivayet etmişlerdir.

[2958] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Bir topluluk, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bazıları bize et getiriyorlar. Biz, hayvanları keserken besmele çekip çekmediklerini bilmiyoruz. (Bu etleri yiyelim mi?)" diye sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu etler üzerine besmele çekip yiyin"* buyurdu.[606] Bunu İmam Buhârî rivayet etmiştir. Hadisin iddiaya delaleti şu cihettendir: Sahabiler Allah'ın adının anılmasının şart olduğunu anlamış, yeni Müslüman olduklarından dolayı onların Allah'ın adını anmamalarından korkmuşlardır. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de eğer kesilirken Allah'ın adı anılmamışsa onun yerine geçmesi için ihtiyaten yerken besmele çekilmesini emretmiştir. Onlara Müslümanların hükümlerini doğru biçimde uygulamalarını emretmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Konuyla ilgili ikinci görüş: Hayvan keserken besmele okumak şart değil, müstehaptır. Dolayısıyla kasten veya unutarak terk edilirse zararı olmaz. Bu

602 Daha önce Mâide sûresi 4. âyetin tefsirinde geçti.
603 Mâide sûresi 3. âyetin tefsirinde geçti.
604 Müslim, 450; Ebû Dâvûd, 85; Tirmizî, 18; İbn Hibbân, 1432; Beyhakî, 4/312.
605 Buhârî, 985; Müslim, 1960; Nesâî, 7/224; İbn Mâce, 3152; Ahmed b. Hanbel, 4/312.
606 Buhârî, 2057; Ebû Dâvûd, 2829; Nesâî, 7/237; İbn Mâce, 3174; Beyhakî, 9/239.

Scanned with CamScanner

İmam Şâfiî'nin ve mezhebindeki bütün âlimlerin görüşüdür. İmam Ahmed b. Hanbel'den bir rivayet olup bunu ondan Hanbel rivayet etmiştir. İmam Mâlik'ten böyle bir rivayet vardır. Öğrencilerinden Eşheb b. Abdulaziz de bu görüşte olup bunu bizzat ifade etmiştir. Bu İbn Abbâs, Ebû Hureyre ve Atâ Ebî Rebâh'tan da rivayet edilmiştir. İmam Şâfiî, *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır"* âyetini, "Allah'tan başkaları adına kesilen" mânâsında tefsir etmiştir. Ona göre âyetteki, *"...ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka (o helâl değildi)"* (En'âm, 145) âyetindeki gibidir. İbn Cüreyc, Atâ'dan şöyle nakleder: Yüce Allah, *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* âyetinde Kureyşlilerin putlar için kestiklerinden ve Mecûsîlerin kestiklerinden nehyetmektedir. İmam Şâfiî'nin delillendirmedeki yöntemi kuvvetlidir. Müteahhirinden biri bunu güçlendirmeye çalışarak "وإنه لفسق" (kuşkusuz bu büyük günahtır) buyruğundaki vav harfinin hal olduğunu, mânânın "Allah'ın adı anılmamış hayvanı günah halinde yemeyin" olduğunu, bunun ise ancak Allah'tan başkası adına kesilen hayvan için geçerli olduğunu söylemiştir. Sonra bunun tek ihtimal olup vav'ın atıf edatı olamayacağını, çünkü o durumda haber cümlesinin emir cümlesi üzerine atfının gerekeceğini söylemiştir. Fakat iddiasını, *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar"* cümlesi çürütmektedir. Çünkü buradaki vav harfi kesinlikle atıf harfidir. Zîra, iddia ettiği gibi bu vâv vâv-ı hâliyye ise, sonraki cümlenin ona atfedilmesi mümkün olmaz. Şayet bu son cümle, istek bildiren önceki cümleye atfedilmişse, onun getirdiği itiraz burada da geçerli olacaktır. O durumda, *"Şüphesiz bu büyük bir günahtır"* (وإنه لفسق) ifadesindeki vâv vâv-ı hâliyye değilse ileri sürdüğü görüş temelinden bâtıl olur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* âyetinde bahsedilen ölü etidir. İbn Ebî Hâtim sonra bunu Atâ b. Saib'den rivayet etmiştir.

[2959] Bu görüşe Ebû Dâvûd'un Süvyed b. Meymun'un kölesi Salt Sedusi'den -ki İbn Hibbân bunları sikalar kategorisinde zikretmiştir- rivayet ettiği şu hadis de delil gösterilmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın adını ansın veya anmasın Müslümanın kestiği he-*

Scanned with CamScanner

laldir; çünkü o zikrettiğinde ancak Allah'ın adını zikreder."[607] Bu mürseldir ve Dârekutnî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu sözüyle kuvvetlenmektedir: "Müslüman, hayvanı Allah'ın adını zikretmeden keserse ondan yesin. Çünkü onda Allah'ın isimlerinden biri vardır."

[2960] Beyhakî ayrıca daha önce geçen Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisini delil göstermiştir: Bir topluluk, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bazıları bize et getiriyorlar. Biz, hayvanları keserken besmele çekip çekmediklerini bilmiyoruz. (Bu etleri yiyelim mi?)" diye sordular. Rasûlullah sallallâhu (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu etler üzerine besmele çekin ve yiyin"* buyurdu.[608] İmam Beyhakî daha sonra şöyle demiştir: Şayet besmele şart olsaydı besmele çekildiğinden emin olunmadan yemelerine izin verilmezdi. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Üçüncü Görüş: Hayvanı keserken besmeleyi unutup okumazsa bunun zararı yoktur, fakat kasten terk ederse helâl değildir. İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbel'den gelen meşhur görüş budur. İmam Ebû Hanîfe ile öğrencileri ve İshâk b. Râhûye de bu görüştedir. Bu Ali (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Saîd b. Müseyyeb, Atâ, Tâvûs, Hasan-ı Basrî, Ebû Mâlik, Abdurrahman b. Zeyd, Câfer b. Muhammed ve Rebîa b. Ebû Abdurrahman'dan da rivayet edilmiştir. İmam Merginani "el-Hidaye" kitabında İmam Şâfiî'den önce kasten besmele çekmeden kesilen hayvanı yemenin haram olduğunda icma oluştuğunu söylemiştir. O yüzden Ebû Yusuf ve ilk dönem Hanefi fukahasına göre, icmaya aykırı olduğundan dolayı bir hâkim onu satmanın caiz olduğuna hükmetse hükmü geçerli olmaz. Merginani'nin söylediği çok gariptir. Zira daha önce geçtiği gibi İmam Şâfiî'den önceki kimselerden de muhalif görüş nakledilmiştir.[609] Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Taberî der ki: Kim unutularak besmele çekilmeden kesilen hayvanın etinin haram olduğunu söylerse hüccet olan herkesin görüşünden çıkmış ve bu konuda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilen kesin hadise muhalefet etmiş olur.

---

607 Zayıftır. Ebû Dâvûd, Merasil'inde (341) Salt es-Sedusi'den rivayet etmiştir. Tabiinden olan kişi de meçhule yakındır. İbn Hibbân onun sika olduğunu söylemiş olsa da Zeylai, Nasbu'r-Râye'de (4/183), "Hali bilinmemektedir. Sadece bu hadisle tanınıyor" demiştir.

608 Bir hadisten önce geçti.

609 İkinci görüşü zikrettiğimiz kısma bk.

Scanned with CamScanner

[2961] Kastettiği Beyhakî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: *"Müslüman keserken besmeleyi unutmuşsa onun adı yeter; Allah'ın adını ansın ve yesin."*[610] Bu sözün merfû olarak rivayeti hatadır. Onda Ma'kil b. Ubeydullah el-Ceziri hata yapmıştır. Kendisi Müslim'in râvîlerinden olsa da Saîd b. Mansur ile Abdullah b. Zübeyr el-Humeydi bunu Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr'dan, o da Ebû Şa'sa'dan, O İkrime'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan onun sözü olarak rivayet etmişlerdir. Bunların senedinde Ebû Şa'sa da vardır ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak nakletmişlerdir. Bu daha sahihtir. Beyhakî ve başka muhaddisler bunu bizzat belirtmişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Taberî ve başkaları Şa'bî ve Muhammed b. Sirin'den, onların unutularak besmele çekilmeden kesilen hayvanı yemeyi mekruh gördüklerini rivayet etmiştir. Selef, mekruh ifadesini çoğunlukla haram için kullanır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Fakat Taberî'nin kaidelerinden biri, bir iki kişiyi cumhura muhalif sayması ve onu icma görmesidir. Bu bilinsin. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Taberî, Cehir b. Zeyd'den şöyle nakleder: Bir adam Hasan-ı Basrî'ye "Şu kadar kuş getirdim. Bunlardan şu kadarı besmele ile kesilmiş, şu kadarında ise besmele unutulmuş. Bunlar birbirine karıştı" dedi. Hasan-ı Basrî, "Hepsini ye!" dedi. Cehir der ki: Ben bunu Muhammed b. Sirin'e sordum, Allah'ın (c.c), *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* buyruğunu okudu.

[2962] Bu görüşe İbn Mâce'nin bir çok tarikten İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Ebû Zerr, Ukbe b. Amir ve Abdullah b. Amr kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu hadis delil getirilmiştir: *"Şüphesiz Allah (c.c) ümmetimden hata, unutma ve zorla yaptırıldıkları şeyleri (bunların günahını) kaldırdı."*[611] Fakat bunun meseleye delil gösterilmesi isabetli değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2963] Hâfız Ebû Ahmed b. Adiyy, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Bizden biri hayvanı besmeleyi unutarak keserse ne dersin?" dedi.

610 Tercih edilen mevkuf olduğudur. Dârekutnî (4/296) ve Beyhakî (9/2239) rivayet etmişlerdir. Beyhakî şöyle demiştir: Bunu böyle merfû olarak rivayet etmiştir. İbn Uyeyne ve başkaları ise mevkuf olarak rivayet etmişlerdir.

611 Kuvvetli değildir. Defalarca geçti. Tahrici Bakara sûresinin 286. âyetindedir.

Scanned with CamScanner

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ın adı her Müslüman'ın üzerindedir"* buyurdu.[612] Bunun senedi zayıftır. Çünkü râvîlerden Mervan b. Sâlim el-Karkasani zayıftır. Hakkında birçok imam olumsuz konuşmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Ben bu meseleyi bir kitapçıkça müstakil olarak ele aldım; imamların görüşlerini, eleştirilerini, delillerini, delillerinin delalet cihetlerini, tartışma ve itirazları zikrettim. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Taberî der ki: İlim erbabı bu âyetin herhangi bir hükmünün neshedilip neshedilmediği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, "Ondan hiçbir şey neshedilmemiştir, kastedilen manalar muhkemdir" demişlerdir. İlim erbabının büyük kesimi bu görüştedir. İbn Humeyd'in İkrime ve Hasan-ı Basrî'den naklettiklerine göre ise ikisi şöyle demiştir: Allah (c.c), *"Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin"* (En'âm, 118) buyurdu ve *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır"* (En'âm, 121) buyurdu. Yüce Allah bunları neshederek ve bunlardan istisna ederek şöyle buyurdu: *"Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hıristiyan vb.nin) yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir."* (Mâide, 5)

İbn Ebî Hâtim, Mekhûl'den şöyle nakleder: Allah (c.c) Kur'ân'da, *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* âyetini nazil etti. Sonra Rab, Müslümanlara merhamet ederek, *"Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hıristiyan vb.nin) yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir"* (Mâide, 5) âyetini indirdi. Bununla öncesini neshederek kitap ehlinin yiyeceklerini helâl kıldı. İmam Taberî sonra şöyle der: Doğrusu, kitap ehlinin yiyeceklerini yemenin helâl olması ile besmelesiz kesilen hayvanın yemenin haram olması arasında hiçbir çelişki yoktur. Taberî'nin söylediği doğrudur. Seleften buna nesih diyenler ise tahsisi kastetmişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah, *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için vahyederler (telkinde bulunurlar)"* buyuruyor. İbn Ebî Hâtim Ebû İshâk'tan şöyle nakleder: Bir adam İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a, "Muhtar kendisine vahyedildiğini iddia ediyormuş" dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh), "Doğru söylemiş" dedi ve *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücade-*

612 Zayıftır. Dârekutnî (4/2950) ve İbn Adiyy (6/385) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Bunu İbn Kattan zayıf olduğunu söylemiş, Zeylai de onaylamıştır.

Scanned with CamScanner

le etmeleri için vahyederler" buyruğunu okudu. İbn Ebî Hâtim sonra Ebû Zümeyl'den şöyle nakleder: (Mekke'de) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın yanında oturuyordum ve o sıra Muhtar b. Ebû Ubeyd de hacdaydı (hac vesilesiyle İbn Abbâs'ın bulunduğu Mekke'deydi). Bir adam gelerek, "Ey İbn Abbâs, Ebû İshâk bu gece kendisine vahyedildiğini söylemiş" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Doğru söylemiş" dedi. Ben bundan hoşlanmadım ve "İbn Abbâs, 'doğru söylemiş mi?' diyor" dedim. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Vahiy iki türlüdür; Allah'ın vahyi ve şeytanın vahyi. Allah'ı vahyi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, şeytanın vahyi ise dostlarınadır" Dedi. Sonra, *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için vahyederler (telkinde bulunurlar)"* âyetini okudu. İkrime'den de buna benzer bir rivayeti daha önce zikretmiştik.

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Sizinle mücadele etmeleri için..."*

[2964] İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr'den şöyle nakleder: Yahudiler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile tartıştılar ve "Kendimizin öldürdüğünü yiyoruz da Allah'ın öldürdüğünü yemiyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır"* buyurdu. İbn Ebî Hâtim bunu böyle mürsel olarak rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd da muttasıl senetle şöyle rivayet etmiştir: ...Saîd b. Cübeyr de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletti: Yahudiler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Öldürdüğümüzden yiyebiliyor, fakat Allah'ın öldürdüğünden yiyemiyoruz?" dediler. Bunun üzerine, *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır"* âyeti nazil oldu.[613] O bunu ayrıca, Muhammed b. Abdul'-A'lâ ile Süfyân'ın İmran b. Uyeyne'den nakliyle rivayet etmiştir. Bunu Bezzâr da rivayet etmiştir. Bu rivayet üç yönden problemlidir. Bir: Yahudiler ölü etininin helâl olduğu görüşünde değiller ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile tartışsınlar. İki: Âyet En'âm sûresindedir ve bu sûre Mekkî sûrelerdendir. Üç: Bu hadisi Tirmizî Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmiştir. Onun rivayetindeki ifade, "Bazı insanlar Hz. Peygamber

613 Ebû Dâvûd, 2819; Tirmizî, 3069; Taberî, 13829. Senedi zayıftır. Atâ b. Saib saduktur, fakat ömrünün sonlarında bunamıştır. Bunda da çelişkiler sergilemiş, bazen Müşrikler, bazen Yahudiler vs. demiştir. Bu da onun bunu ileriki yaşlarda rivayet ettiğini göstermektedir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek..." şeklindedir. Tirmizî daha sonra, "Hasen ve gariptir. Saîd b. Cübeyr'den mürsel olarak da rivayet edilmiştir" demiştir.

[2965] Taberânî, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* âyeti nazil olunca İranlılar Kureyş'e şöyle haber gönderdiler. Muhammed'le tartışın ve ona, "Senin kendi elinle bıçakla kestiğin hayvan helâl, Allah'ın altından bir şemşirle kestiği hayvan (leş) haram oluyor?" dediler. Bunun üzerine *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar"* âyeti nazil oldu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Şeytanlar İranlı olan kimseler, dostları ise onların dostlarıdır" demiştir.[614]

[2966] Ebû Dâvûd, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar."* buyruğu hakkında şöyle nakleder: "Allah'ın kestiğini yemeyin, sizin kestiğinizi yiyin" diyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin"* âyetini nazil etti.[615] Bunu İbn Mâce ile İbn Ebî Hâtim, Vekî''in İsrâil'den nakliyle rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Bunu Taberî de birçok tarikle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir ve onda Yahudiler anılmamıştır. Doğrusu da odur; çünkü bu âyet Mekke'de inen âyetlerdendir ve zaten Yahudiler ölü etini sevmezler. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Şeytanlar dostlarına, "Kendinizin öldürdüğünden yiyorsunuz da Allah'ın öldürdüğünden yemiyorsunuz" diye vahyederler. Bunun bazı rivayetlerinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şu ifadesi yer almaktadır: Sizin öldürdüğünüz hayvanda besmele okunmuştur, fakat Allah'ın öldürdüğünde besmele okunmamıştır.

---

614 Taberânî (11614) rivayet etmiştir. Ali b. Mübârek'in zayıf olmasından dolayı senedi zayıftır. Diğer râvi Hakem b. Eban hakkında da Zehebî leyyin olduğunu söylemiştir. Bunu ayrıca Tirmizî (3069) ve Nesâî (7/237) rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen ve gariptir" demiştir.

Özetle; âyettekilerin Yahudiler olduklarına dair sahih bir rivayet yoktur. Bir sonraki Ebû Dâvûd'un hadisinin senedi Müslim'in şartlarına uygundur ve onda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile tartışanların kim oldukları bildirilmemiştir.

615 Hasendir. Ebû Dâvûd (2818) ve İbn Mâce (3173) iki tarikle İsrâil'den böyle rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

İbn Cüreyc, İkrime'den şöyle nakleder: Kureyş Müşrikleri İranlılara Bizanslılar hakkında mektup yazdılar, İranlılar da onlara yazdılar. İranlılar Kureyşli Müşriklere yazdıkları mektupta şöyle diyorlardı: "Muhammed ve adamları Allah'ın emrine uyduklarını iddia ediyorlar. Allah'ın altından bir bıçakla kestiğini leş diyerek yemiyor. Kendilerinin kestiğini ise yiyorlar." Müşrikler de bunu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına yazdılar. Bunun üzerine bazı Müslümanların içine buna dair bir şüphe düştü. Bu olay üzerine Allah (c.c), *"Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar"* âyetini nazil etti. Ayrıca, *"(Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"* (En'âm, 112) âyetini indirdi. Süddî de bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Müşrikler Mü'minlere, "Siz Allah'ın rızasına uyduğunuzu nasıl söylersiniz? Oysa Allah'ın kestiğini yemiyor, kendi kestiğinizi ise yiyorsunuz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) şöyle buyurdu: *"Eğer onlara uyarsanız"*, yani, onlara uyar da ölü eti yerseniz *"şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz."* Mücâhid, Dahhâk ve selef ulemasından daha pek çoğu da böyle demiştir. Allah onlara merhamet eylesin.

"Eğer onlara uyarsanız", yani Allah'ın emrini ve şeriatını bırakıp başkasını alırsanız, başkasını Allah'ın emrinin önüne geçirirseniz bu şirktir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryemoğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler. Halbuki onlara ancak tek ilâha kulluk etmeleri emrolundu."* (Tevbe, 31)

[2967] Nitekim Tirmizî de Tefsir'inde, Adiyy b. Hatem'den rivayet ettiğine göre, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! İnsanlar onlara ibadet etmediler" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Fakat, onlar (haham ve rahipler) haramı helâl ve helali haram kıldılar. Onlar bunlara uydular. İşte onlara ibadetleri budur" buyurdu.[616]

Hakiki Diri İle Ölü:

أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

616 Mâide sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

122. Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu! İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.

Tefsiri:

Bu, ölü iken, yani yoldan sapıp mahvolmuş ve şaşkın bir hale gelmiş iken Allah'ın dirilttiği, yani imanla kalbine hayat verdiği, hidayet ettiği ve Peygamberlerine uymaya muvaffak kıldığı Mü'min için verilmiş bir misaldir. *"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık"*, yani nereye gireceğine ve nasıl hareket edeceğini öğretecek bir kılavuz. Işıktan kasıt, Avfî ile İbn Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettikleri gibi, Kur'ân'dır. Süddî ise "İslâm'dır" demiştir. İkisi de doğrudur. *"Verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde"*, yani cehaletler, nefsani arzular ve çeşitli sapıklıklar içinde *"kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse"* hiçbir çıkış yolu bulamayacak, içinde bulunduğu durumdan kurtulamayacak durumdaki kişi *"gibi olur mu! İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir."*

[2968] İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah mahlukatını karanlıkta yarattı. Sonra üzerlerine nurundan attı. Bu nurdan kime isabet ettiyse o hidayete erdi, kime isabet etmediyse o da sapıklardan oldu."*[617]

Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar Cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar"* (Bakara, 257) buyurmuştur. Allah (c.c) yine, *"Şimdi (düşünün bakalım), yüzüstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?"* (Mülk, 22) buyurur. Bir âyette de, *"Bu iki zümrenin (Mü'minlerle kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâla ibret almıyor musunuz?"* (Hûd, 24) buyurur. Bu konudaki âyetler pek çoktur. Burada aydınlık ve karanlığı misal vermedeki hikmet, bu sûrenin başındaki, *"Karanlıkları ve aydınlığı var eden"* âyetindeki hikmetin aynısıdır. Bazıları burada belli iki kişinin bahsedildiğini iddia etmiştir. Onlardan birinin Hz. Ömer

617 Ceyyittir. Tirmizî (2642), İbn Ebî Âsım, es-Sünne'de (241) ve Acurri, eş-Şeria'da (351) rivayet etmiştir. Konuyla ilgili pek çok hadis vardır.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh) olduğu söylenmiştir. Zira, ölü iken Allah onu diriltmiş, ona insanlar arasında ışığında yürüyeceği bir aydınlık vermiştir. Onun Ammar b. Yasir olduğu da söylenmiştir. Karanlıklarda olup hiç çıkmayacak kimselerse Ebû Cehil ile Amr b. Hişam'dır (Allah'ın lâneti üzerlerine olsun.) Doğrusu, âyet genel olup Mü'min ve kâfir herkesi kapsar.

"İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir." Yani, kendinden başka hiçbir ilâh ve O'ndan gayri hiçbir Rab bulunmayan Allah'ın takdiri ve büyük hikmetiyle, içinde bulundukları cehalet ve sapkınlık hali kendilerine güzel gösterilmiştir.

Kasabaların Azgın Önderleri:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۚ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۘ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

123. Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

124. Onlara bir âyet geldiğinde, "Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız" dediler. Allah, Peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! İşte senin kasabanda bir takım önde gelen azgınlar, küfre dâvet eden ve Allah'ın yolundan engelleyen, sana karşı gelmeleri ve düşmanlık yapmaları için insanları tahrik eden liderler ve dâvetçiler yaptığımız gibi, senden önceki Peygamberler de bunlara mâruz kalmışlar, aynı belalara duçar olmuşlardı. Fakat güzel son bunların oldu.

Scanned with CamScanner

Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık."* Yüce Allah bir âyette de, *"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz"* (İsrâ, 16) buyurmuştur. Kimine göre mânâ şöyledir: Biz onlara itaat etmelerini emrettik. Onlarsa buna karşı geldiler. Biz de kasabalarını yerle bir ettik. Bir görüşe göre mânâ, "biz onlara kaderi olarak emrettik"tir. Nitekim burada, *"Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için..."* buyurulmuştur. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Günahkârlarını liderler yaptık."* Yani, onlara en şerlilerini musallat ettik. Onlar da orada Allah'a karşı geldiler, günahlar işlediler. Bunları yapınca biz de kendilerini azapla helâk ettik.

Mücâhid ve Katâde "liderler"i şehrin ileri gelenleri ve büyükleri ile tefsir etmişlerdir. Bunun benzeri şu âyetlerdir: *"Zayıf sayılanlar da büyüklük taslayanlara, 'Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz' derler. Artık azabı gördüklerinde, için için yanarlar; biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar. Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri, 'Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz' demişlerdir."* (Sebe, 34-35) *"Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklıları, 'Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız' derlerdi."* (Zuhruf, 23) *"Bunlar da, büyük hileler, büyük desiseler kurdular!"* (Nûh, 22) *"Kâfir olanlar dediler ki: Biz hiçbir zaman bu Kur'ân'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız. Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara, 'Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk' derler. Büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara (kıyâmet gününde), 'Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis siz suç işliyordunuz' derler. Zayıf sayılanlar da büyüklük taslayanlara, 'Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz' derler. Artık azabı gördüklerinde, için için yanarlar; biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar*

Scanned with CamScanner

takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar." (Sebe, 31-33) İbn Ebî Hâtim, Süfyân'dan şöyle nakleder: Kur'ân'da "mekr, tuzak" ifadesi hep "iş ve eylem" mânâsında kullanılmıştır.

"Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar." Yani, onların tuzaklarının, saptırdığı kimseleri saptırmalarının zararı ancak kendilerine döner. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"(Gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini (veballerini), kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar..."* (Ankebût, 13) Yine, *"Kıyâmet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!"* (Nahl, 25) buyurur.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe"*, yani, melekler risaleti (vahiy ve Peygamberlik) Peygamberlere getirdikleri gibi bize de getirmedikçe *"kesinlikle inanmayız, dediler."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar, 'Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik' dediler. Andolsun ki, onlar kendileri hakkında kibre kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir."* (Furkân, 21)

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah, Peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir."* Yani, Allah (c.c) Peygamberliğini nereye koyacağını ve ona kullarından kimin daha layık olduğunu daha iyi bilir. Nitekim, yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Ve dediler ki: 'Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi? Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."* (Zuhruf, 31-32) Şöyle demek istiyorlardı: bu Kur'ân iki kasabadan, yani Mekke ve Taif'ten -kendilerinin gözünde- büyük ve saygın bir adama indirilmesi gerekmez miydi? Çünkü onlar azgınlık, taşkınlık, haset, inat ve kibirlerinden dolayı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i küçümsüyorlardı. Nitekim yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurur: *"(Rasûlüm!) Kâfirler seni gördükleri zaman, 'Sizin ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?' diyerek seni hep alaya alırlar. Halbuki onlar, çok esirgeyici Allah'ın Kitabını inkâr edenlerin tâ kendileridir."* (Enbiyâ, 36) Yine şöyle buyurur: *"Seni gördükleri zaman, 'Bu mu Allah'ın Pey-*

Scanned with CamScanner

gamber olarak gönderdiği!' "diyerek hep seni alaya alıyorlar." (Furkân, 41) Yüce Allah yine, *"Senden önceki Peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti"* (En'âm, 10) buyurur. Oysa onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fazilet, şeref ve soyunu, evinin, yetiştiği yer ve çevrenin pak ve nezihliğini biliyorlardı. Hatta vahiy gelmeden önce kendi aralarında O'ndan (sallallâhu aleyhi ve sellem) Emin diye bahsediyorlardı. Nitekim bunu kâfirlerin (o zamanki) başı Ebû Süfyân da itiraf etmişti. Rum kralı ona, "İçinizde soyu nasıldır?" diye sorduğunda Süfyân, "O içimizde soylu biridir" dedi. Kral, "Peygamberlik iddia etmeden önce onu yalancılıkla itham eder miydiniz?" dedi. Süfyân, "Hayır" cevabını verdi. Hadis uzundur. Burada Rum kralı, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niteliklerinin nezihliğini O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) dürüstlüğüne, Peygamberliğine ve getirdiklerinin doğruluğuna delil göstermiştir.

[2969] İmam Ahmed b. Hanbel, Vasile b. Eska'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah İbrâhim (a.s)'ın oğullarından İsmail'i seçti. İsmailoğullarından Kinane oğullarını seçti. Kinaneoğullarından Kureyş'i seçti. Kureyşten Haşimoğullarını, Hişamoğullarından da beni seçti."*[618] Bunu sadece İmam Müslim, Şamlılar'ın imamı imam Evzâî kanalıyla rivayet etmiştir.

[2970] İmam Buhârî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ben Âdemoğullarının ardı arkası kesilmeyen en hayırlı nesilleri arasından gönderildim ve nihayet kendisinden geldiğim bu nesil arasında oldum."*[619]

[2971] İmam Ahmed b. Hanbel'in Abdulmuttalip b. Ebû Vedâa'dan şöyle nakletmiştir. Abbâs şöyle anlattı: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bazı insanların sözleri ulaşınca minbere çıktı ve *"Ben kimim?"* diye sordu. "Sen Allah'ın rasûlüsün" dediler. *"Ben Abdulmuttalip oğlu Abdullah oğlu Muhammed'im. Allah mahlukatı yarattığında beni en hayırlı (üstün) kimse kıldı. İnsanları iki gruba ayırdı ve beni onların en hayırlısında yaptı. Allah kabileleri yarattı ve beni onların en hayırlısında kıldı. İnsanları aileler yaptı ve beni onların en hayırlısı içinde kıldı. Böylece ben ev bakımından da şahıs*

618 Müslim, 2276; Tirmizî, 3610; Ahmed b. Hanbel, 4/107; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve 1/166.

619 Buhârî, 3557; Ebû Ya'lâ, 6553. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

olarak da en hayırlınızım." buyurdu.[620] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğru söylemiştir.

[2972] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan yapılan bir rivayette o şöyle anlatır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil bana şöyle dedi: Ben yeryüzünü doğularından batılarına kadar katettim de Muhammed'den daha üstününü bulamadım. Ben yeryüzünü doğularından batılarına kadar dolaştım da bir babanın oğulları olarak Haşimoğullarından daha faziletli kimseler görmedim."*[621] Bunu Hâkim ile Beyhakî rivayet etmişlerdir.

[2973] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Allah (c.c) kulların kalplerine baktı ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kalbini kulların en iyisi bulunca onu kendisine seçti, risaletiyle Peygamber gönderdi. Ardından, diğer kulların kalplerine baktı ve sahabilerinin kalplerini kulların kalplerinin en üstünü bulunca onları, dini için savaşan Peygamber yardımcıları kıldı. Dolayısıyla Müslümanların iyi gördükleri Allah katında da iyidir, kötü gördükleri Allah (c.c) katında da kötüdür."[622]

[2974] İmam Ahmed b. Hanbel, Selman'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu: *"Ey Selman! Bana kızıp ve nefret edip de dinini bırakma!"* Ben, "Ya Rasûlallah! Allah bizi seninle hidayete erdirmişken nasıl olur da sana kızarım?" dedim. *"Araplara kızarsın, böylece bana da kızmış olursun"* buyurdu.[623] İbn Ebî Hâtim tefsirinde İbn

620 Ahmed b. Hanbel (1/210); Tirmizî, 3532. Tirmizî: Bu hasen ve garip bir hadistir, demiştir. Senedi kuvvetli değildir. Fakat İmam Ahmed b. Hanbel (4/165) ve Taberânî'nin (20/286) rivayet ettiği ve Heysemî'nin Mecmau'z-Zevâid'de (8/214): Bunu İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir, râvîleri sahih hadis râvîleridir, dediği hadis bunun şahididir. Konuyla ilgili başka hadisler de vardır. bk. Mecmau'z-Zevâid, 8/213.

621 Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 1/176; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat (bk. Mecmau'z-Zevâid 13829). Beyhakî başka hadisler de zikrettikten sonra şöyle demiştir: Bu hadislerin senetlerinde hadisin sahih olmasına engel kimseler olsa da, bunlar birbirlerini desteklemektedirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

622 Ahmed b. Hanbel, 1/379; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 8583. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/177), "Râvîleri sika kabul edilen kimselerdir" demiştir.

623 Münkerdir. Ahmed b. Hanbel (5/440) ve Hâkim (4/86) rivayet etmişlerdir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, fakat Zehebî, "Râvîlerden Kabus b. Ebû Zıbyan tartışmalı biridir" demiştir. el-Mizan'da (6788) şöyle denilmektedir: Ebû Hâtim, "Hadisleri hüccet değildir"; İbn Hibbân, "Ezberi kötüdür. Babasından hiç kimsenin rivayet etmediği asılsız şeyler nakleder. Bazen mürseli muttasıl, mevkufu merfû yaptığı olur" demiştir. Metin münkerdir, babasından yaptığı rivayetlerdendir.

Scanned with CamScanner

Ebî Hüseyin'den şöyle nakleder: Bir adam İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a cami kapısından girerken baktı. Onu görünce çok hoşuna gitti ve "Bu kimdir?" dedi. "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcasının oğlu İbn Abbâs'tır" dediler. Bunun üzerine adam, "Allah, Peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir" dedi.

"Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir." Bu, kibirlenerek Peygamberlerine uymaya ve getirdiklerine boyun eğmeye yanaşmayan kimseye Allah tarafından şiddetli bir gözdağı ve katı bir tehdittir. Bu kimseye kıyâmet gününde "sağâr", yani daimi bir zillet erişecektir. Onlar büyüklenince, dünyadaki kibirlerinden dolayı kıyâmet gününde Allah (c.c) büyük bir zilletle cezalandıracaktır. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak Cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 60) Yani, horlanmış, zelil ve hakir bir şekilde gireceklerdir.

"Ve çetin bir azap erişecektir." Tuzak genelde gizli olduğundan ve onda hissettirmeden hile ve aldatma bulunduğundan dolayı buna uygun olarak kendilerine çetin bir azap verilmiştir. *"Senin Rabbin kimseye zulmetmez."* (Kehf, 49) Yüce Allah bir âyette de, *"Sırların yoklanıp meydana çıkarılacağı gün"* (Târık, 9) buyurur. Yani, gizli-saklı her şeyin ve kalplerdekilerin ortaya çıkarılacağı gün...

[2975] Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Verdiği sözde durmayıp hainlik eden herkesin kıyâmet gününde bir sancağı olacak ve 'Bu filan oğlu filanın hainliğidir' denilecek."*[624] Bundaki hikmet şudur: Hainlik gizli olup insanlar farkına varamadığından dolayı, bunun karşılığı olarak kıyâmet gününde sahibinin başında bir bayrak haline gelecektir.

Allah'ın Kalbi İslâm'a Açması:

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

624 Buhârî, 3186; Müslim, 1736; İbn Mâce, 2872; İbn Hibbân, 7341; Beyhakî, 9/ 160.

Scanned with CamScanner

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini dar ve sıkı yapar. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"*, yani, İslâm'ı ona kolaylaştırır, ona istekli ve gayretli yapar. Bu hayır alametidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Allah'ı anmak hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapkınlık içindedirler."* (Zümer, 22) Yine, *"Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır"* (Hucurât, 7) buyurur.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Allah'ın (c.c), *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Kalbini tevhid ve ona iman için genişletir." Ebû Mâlik ve daha başkaları da böyle demişlerdir. Bu açıktır.

[2976] Abdurrezzak'ın Ebû Câfer'den rivayetine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "Mü'minlerin en akıllısı kimdir?" diye sordular. *"Ölümü en çok hatırına getiren ve ölüm sonrası için en çok hazırlanan kişidir"* buyurdu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"* âyetiyle ilgili, "Ya Rasûlallah! Kalbini nasıl açar?" diye soruldu. *"Kalbine atılan bir nurla birlikte kalbi açılır ve genişler"* buyurdu. "Peki, bunun bir alameti var mıdır?" dediler. *"Ebediyet yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölümle karşılaşmadan önce onun için hazırlanmaktır"* buyurdu.[625]

[2977] İmam Taberî de yine Ebû Câfer el-Medaini'den benzer bir rivayette bulunmuştur.[626]

---

625 Tamamen zayıftır. Abdurrezzak tefsirinde (852) rivayet etmiş, aynı tarikle Taberî (13857) ve Beyhakî, es-Sıfat'ta (1/257) rivayet etmişlerdir.

626 Taberî, 13858. Çok zayıftır.

Scanned with CamScanner

[2978] İbn Ebî Hâtim, Ebû Câfer'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"* buyruğu hakkında, *"İman kalbe girdiğinde kalp ona açılır ve göğüs genişler"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Bunun bir alameti var mıdır?" dediler. *"Evet. Ebediyet yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölmeden evvel ölüm için hazırlık yapmaktır"* buyurdu.[627]

[2979] İbn Ebî Hâtim, Abdullah b. Misver'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"* âyetini okudu. Sahabiler, "Ya Rasûlallah! Bu kalbin açılması nedir?" dediler. *"Kalbe atılan bir nurdur"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Bunun bilinen bir alameti var mıdır?" dediler. *"Evet"* buyurdu. "O nedir?" dediler. *"Ebediyet yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölümden önce ölüm için hazırlanmaktır"* buyurdu.[628]

[2980] İmam Taberî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kalbe nur girdiğinde açılır ve genişler"* buyurdu. "Bunun bir alameti var mıdır?" dediler. *"Ebediyet yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölümle karşılaşmadan ölüm için hazırlanmaktır"* buyurdu.[629]

[2981] İmam Taberî bunu başka bir vecihle İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan muttasıl ve merfû olarak şöyle rivayet etmiştir. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar"* âyetini okudu. "Ya Rasûlallah! Kalbi nasıl açılır?" dediler. *"Kalbe nur girer ve kalp açılır"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Bunun bir alameti var mıdır?" dediler. *"Ebediyet yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölümden önce ölüm için hazırlanmaktır"* buyurdu.[630] Bunlar hadisin mürsel ve muttasıl tarikleridir ve birbirlerini desteklemektedirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini dar ve sıkıntılı yapar" buyruğundaki "ضيقاً" kelimesini bazıları "ضَيْقاً", bazıları ise "ضَيِّقاً" okumuşlardır. Bunlar iki lehçedir ve benzeri "هيْن" (kolay, basit) ve "هَيِّن" dir.

627 Taberî, 13856. Çok zayıftır.
628 Beyhakî, es-Sıfat, 1/258. Zayıftır.
629 Taberî, 13859.
630 Çok zayıftır. Taberî (13861) rivayet etmiştir. Senedi mu'daldir.

Scanned with CamScanner

"حرجاً" kelimesini de bazıları "حَرِجاً" okumuştur. Süddî'ye göre mânâsı "günahkâr halde"dir. Bunun diğer kıraat olan "حَرَجاً" (sıkıntı, darlık) mânâsında olduğu da söylenmiştir ki, o hiçbir hidayetten hiçbir şey alamayacak kadar dar olan, imandan fayda verecek hiçbir şey ulaşmayan ve hiçbir şey sirayet etmeyen kimsedir.

Nitekim Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Müdlec adındaki çöl kabilesinden bir adama "Harace nedir?" diye sordu. Bedevi, "O hiçbir çobanın, vahşi hayvanın ve başka hiçbir şeyin ulaşamadığı ağaçtır" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh), "İşte münâfık da böyledir. Onun kalbine hiçbir hayır ulaşamaz" dedi. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle nakleder: "Allah İslâm'ı ona dar yapar. Oysa İslâm geniştir. Zira Allah (c.c), *"Din hususunda size hiçbir sıkıntı yapmadı!"* (Hac, 78) buyurmuştur. Mücâhid ve Süddî, *"Kalbini dar ve sıkı yapar"* ifadesini "şüpheli yapar" diye tefsir etmişlerdir. Atâ' el-Horasânî, "Onu hiçbir hayra geçit bulunmayan bir kalp yapar" demiştir. Abdullah b. Mübârek, İbn Cüreyc'den şöyle nakleder: "Lâ ilâhe illallâh"ı ona dar yapar ve "Lâ ilâhe illallâh" o kalbe giremez. Onun verdiği ıstıraptan sanki göğe çıkıyor gibi olur. Saîd b. Cübeyr, "Hayır onun göğsünde güçlükle yer bulur" demiştir. Süddî de, *"Göğe çıkıyormuş gibi"* buyruğu hakkında, "Bu onun göğsünün darlığından dolayıdır" demiştir. Atâ' el-Horasânî, *"Göğe çıkıyormuş gibi"* ifadesi hakkında, "Bu kimsenin durumu göğe çıkamayan kimsenin durumu gibidir" demiştir. İkrime, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Göğe çıkıyormuş gibi"* ifadesi hakkında şöyle nakleder: Ademoğlunun göğe ulaşmaya gücü yetmediği gibi, Allah sokmadıkça bu kimsenin kalbine de tevhid ve iman giremez. Evzâî, *"Göğe çıkıyormuş gibi"* ifadesi hakkında "Allah'ın kalbini daralttığı kimsenin Müslüman olmaya nasıl gücü yeter?" demiştir.

İmam Taberî der ki: Bu, Allah'ın (c.c) imanın girmesine izin vermeyen kâfir kalbinin aşırı darlığına dair verdiği bir misaldir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: O kimsenin imanı kabullenememesi ve imanın oraya ulaşmasını engellemek için daralması, göğe yükselememesi ve ondan âciz kalması gibidir. Çünkü, onun buna gücü yetmez.

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir."* Yani, Allah (c.c) saptırmak istediği kimsenin göğsünü dar ve sıkı yaptığı gibi, aynı zamanda hem ona hem Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmeyi reddeden emsallerine şeytanı musallat eder. Bunlar onu sap-

Scanned with CamScanner

tırır ve Allah'ın yolundan engellerler. İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Âyetteki Rics şeytan demektir." Mücâhid, "Rics, hiçbir hayır ve iyilik bulunmayan her şeydir" demiştir. Abdurrahman b. Zeyd de Rics'i azap ile tefsir etmiştir.

Allah'ın Dosdoğru Yolu:

وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾
لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

126. Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

127. Rableri katında onlara esenlik yurdu (Cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur.

Tefsiri:

Yüce Allah kendi yolundan sapanların ve insanları ondan alıkoyanların yolunu zikrettikten sonra, Peygamberleriyle gönderdiği en şerefli hidayet ve hak dine dikkat çekerek şöyle buyuruyor: "*Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur.*" "مستقيماً: dosdoğru" kelimesi hâl üzere mansuptur. Mânâ şöyledir: Ey Muhammed! Sana vahyetmiş olduğumuz Kur'ân'la gönderdiğimiz bu din Allah'ın dosdoğru yoludur.

[2982] Daha önce geçtiği gibi Hz. Ali (radıyallâhu anh) Kur'ân'ı anlatırken şöyle demiştir: "O Allah'ın dosdoğru yoludur. Allah'ın sapsağlam ipidir. O hikmet dolu hatırlatmadır."[631] Bunu uzunca haliyle Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî rivayet etmişlerdir.

"*Biz, öğüt alacak bir kavim için*", yani Allah'ı ve Peygamberini anlayacak bir anlayış ve kavrayışa sahip bir topluluk için "*âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.*" Yani teker teker beyan ettik ve açıkladık.

"*Rableri katında*" kıyâmet gününde "*onlara esenlik yurdu*" yani Cennet "*vardır.*" Burada "Cennet"in "Esenlik yurdu" ile ifade edilmesi, girmiş oldukları ve izinden gittikleri Peygamberler yolu olan "dosdoğru yol"da esen-

631 Fâtiha sûresinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

lik içinde olmalarındandır. Onlar eğri yolların felaketinden güvende olunca, (âhirette de) selâmet ve esenlik yurduna erişmişlerdir.

"Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle" yani salih amellerinin mükâfatı olarak *"Allah onların dostudur."* Yani, "Selâm" (esenlik) olan Allah onların velisidir. Yani, koruyucusu, yardımcısı ve destekçisidir. Allah (c.c) lütuf ve keremiyle onları koruması altına almış ve Cennetle mükâfatlandırmıştır.

İnsanlar ve Cinler Allah Huzurunda:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128. Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, "Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlardan birçoğunu elde ettiniz" der. Onların, insanlardan olan dostları ise, "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Onlara bir de şunu anlat ve hatırlat ki: *"Allah, onların hepsini"*, yani cinleri ve dostlarını *"bir araya topladığı gün, "Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlardan birçoğunu elde ettiniz."* Kasıt, dünyada iken cinlere ibadet eden, onlara sığınan ve itaat eden, karşılıklı olarak birbirlerine süslü ve aldatıcı sözler fısıldayan insanlardır. Cümlede gizli bir "der" ifadesi vardır ve bu cümlenin akışından anlaşılmaktadır.

"İnsanlardan birçoğunu elde ettiniz" ifadesinden kasıt "çok sayıda insanı saptırdınız ve ayarttınız"dır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır" demedim mi? "Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur" demedim mi? Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Hâlâ akıl erdire-*

Scanned with CamScanner

miyor musunuz?" (Yâsin, 60-62) Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: "İnsanlardan birçoğunu elde ettiniz" ifadesinden kasıt "Onlardan birçoğunu aldattınız"dır. Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve Katâde de böyle demişlerdir.

"Onların insanlardan olan dostları ise, "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık", yani, cinlerin insanlardan olan dostları Allah'ın (c.c) bu sözüne böyle cevap vermişlerdir.

İbn Ebî Hâtim bu âyet hakkında Hasan-ı Basrî'den (rh.a) şöyle nakleder: Rabbiniz kıyâmet günü Cehennemliklerin sayısını çok bulur. Onların insanlardan olan dostları, "Rabbimiz! Biz birbirimizden faydalandık" derler. Hasan-ı Basrî der ki: Onların birbirlerinden faydalanmaları cinlerin emretmesi ve insanların onu yerine getirmesinden başka bir şey değildir.

Muhammed b. Ka'b âyet hakkında, "Bu dünyadaki arkadaşlıktır" demiştir. İbn Cüreyc der ki: Cahiliye döneminde adam bir yere konakladığında "Bu vadinin büyüğüne sığınırım" derdi. Onların faydalanmaları budur ve kıyâmet gününde de inkâr edeceklerdir.

Cinlerin insanlardan faydalanması ise, zikredildiğine göre, insanların cinlere sığınarak onlara gösterdikleri saygı ve tâzimdir. Bu sebeple onlar, "Biz hem insanların hem cinlerin efendisi olduk" derler.

"Ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler." Süddî der ki: Yani ölüm vaktimiz geldi.

"Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir." Yani, hem sizin hem de dostlarınızın yeri ve yuvası ateştir.

"Ebedî kalacağınız yer" Yani, sonsuza dek kalacağınız mekân.

"Allah'ın dilediği hariç..." Kimisi buradaki istisnanın Berzah âlemine döndüğünü söylemiştir. Kimisi, "İstisna dünya kalınan süreye yöneliktir" demiştir. Bununla ilgili başka görüşler de vardır ve bunlar Hûd sûresindeki, *"Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedi kalacaklardır"* (Hûd, 107) âyetinin tefsirinde gelecektir. Taberî ve İbn Ebî Hâtim bu âyetin tefsirinde Ali b. Ebî Talha kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu öyle bir âyettir ki, Allah'ın kullarını Cennete veya Cehenneme koymasına dair hiç kimsenin hüküm vermemesini gerektirmektedir.

Scanned with CamScanner

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına musallat ederiz.

Tefsiri:

Saîd, Katâde'den bu âyetin tefsirine dair şöyle nakleder: Allah (c.c) insanları amellerine göre birbirlerine kardeş yapar. Dolayısıyla nerede ve nasıl olursa olsun Mü'min Mü'minin kardeşi, nerede ve nasıl olursa olsun kâfir kâfirin kardeşidir. İman temennilerle ve göstermelik şeylerle olmaz. Bu görüşü İmam Taberî rivayet etmiştir. Ma'mer de Katâde'den bu âyetin tefsirine dair şöyle nakletmiştir: Zalimleri zalimlere Cehennemde dost yaparız; orada birbirlerinin peşinden giderler. Mâlik b. Dinar der ki: Zebur'da şöyle okudum: Ben münafıklardan münafıklarla intikam alırım. Sonra münafıkların hepsinden intikam alırım. Bu Allah'ın kitabında *"Zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına musallat ederiz"* buyruğunda ifade, edilmiştir. Abdurrahman b. Zeyd, *"...zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına musallat ederiz"* âyetinin tefsirinde, "Cinlerin zalimlerini insanların zalimlerine musallat ederiz" demiş, sonra *"Kim Rahmân'ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz"* (Zuhruf, 36) âyetini okumuştur. Sonra da, "Yani, biz zalim cinleri zalim insanların üzerine musallat ederiz" demiştir.

[2983] Hâfız İbn Asâkir, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kim bir zalime yardım ederse Allah zalimi ona musallat eder."*[632] Bu garip bir hadistir.

Bir şair de şöyle der:

Her ne el varsa Allah'ın eli onun üstündedir.
Hangi zalim varsa mutlaka ona başka bir zalim musallat edilir.

632 Asılsızdır. Sehavi, el-Mekasıd'da (1063) şöyle der: "İbn Asâkir, Tarih'inde Hasen b. Ali b. Zekeriyya'nın bulunduğu bir senetle rivayet etmiştir. İbn Zekeriyya hadis uydurmakla suçlanan biridir. Bunu Deylemi İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan senetsiz olarak rivayet etmiştir. Sonuç itibariyle mânâsı doğrudur." Sehavi'nin (rh.a) söylediği gibi bu söz mânâ bakımından doğrudur. Bir yöneticiye Müslümanlara zulmünde yardım eden kimseyi Allah (c.c) önünde sonunda o zalimin veya başkasının eliyle rezil eder. Allah'tan selâmet dileriz.

Scanned with CamScanner

Âyetin mânâsı şöyledir: Hüsrana uğramış bu insanları onları ayartan cinlere musallat ettiğimiz gibi, zalimleri de aynı şekilde, zulüm ve taşkınlıklarının cezası olarak birbirlerine musallat ederiz, birbirlerinin eliyle yok eder ve birbirlerinden intikam aldırırız.

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

130. Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran Peygamberler gelmedi mi! Derler ki: Kendi aleyhimize şahitlik ederiz. Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.

Tefsiri:

Bu da Allah'ın kıyâmet gününde kâfir cinlere ve insanlara yaptığı azarlamalardan biridir. Zira -kendisi daha iyi bildiği halde- onlara "Peygamberler mesajlarını size ulaştırdılar mı?" diyerek sormaktadır. Bu (karşıya sözün içeriğini) onaylatıcı türden bir sorudur. *"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran Peygamberler gelmedi mi!"* Âyetteki "içinizden" ifadesinden kasıt (insanlar ve cinler topluluğu olarak) "toplamınızdan"dır. Zira, Peygamberler sadece insanlardan olmuştur, cinlerden Peygamber yoktur. Nitekim Mücâhid ve İbn Cüreyc ile selef ve haleften birçok imam bunu bizzat ifade etmişlerdir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da, "Peygamberler sadece insanlardan olmuştur. Cinlerden ise sadece uyarıcılar vardır" demiştir. İmam Taberî'nin Dahhâk b. Müzahim'den naklettiğine göre o cinlerden de Peygamberler olduğunu söylemiş ve ona bu âyeti delil göstermiştir. Meseleye bu âyetin delil gösterilmesi isabetli değildir. Çünkü, âyetin bu mânâyı ifade etmesi kesin değil, ihtimallidir. Allahu A'lem, âyetteki ifade şu âyetlerdeki gibidir: *"İki denizi"*, yani tuzlu deniz ile tatlı denizi *"birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar...İkisinden de inci ve mercan çıkar."*

Bilindiği gibi inci ve mercan tatlı sudan değil sadece tuzlu sudan çıkar (dolayısıyla, iki derken her ikisinden değil, ikisinin toplamından mânâsı kas-

Scanned with CamScanner

tedilmiştir). Allah'a hamd olsun bu açıktır. İmam Taberî de bu cevabı zikretmiştir. Peygamberlerin sadece insanlardan olduğunun delili Allah'ın (c.c), *"Biz Nûh'a ve ondan sonraki Peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik... Bir kısım Peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu. (Yerine göre) müjdeleyici ve sakındırıcı olarak Peygamberler gönderdik ki, insanların Peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir"* (Nisâ, 163-165) buyruğudur. Yüce Allah İbrâhim (a.s) hakkında da, *"Ona İshâk ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de salihlerdendir"* (Ankebût, 27) buyurmuştur.

Allah (c.c) Peygamberlik ve Kitap gönderilmesini İbrâhim (a.s)'dan sonra onun soyuyla sınırlandırmıştır. Hiçbir âlim, "Peygamberlik Halil İbrâhim (a.s)'dan önce cinlerdeydi ve onun Peygamberliğiyle birlikte onlarda kesildi" dememiştir. Yüce Allah yine, *"(Rasûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün Peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir"* (Furkân, 20) buyurmuştur. Yine, *"Senden önce de ancak şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz kişiler gönderdik"* (Yusuf, 109) buyurmuştur. Bilindiği gibi bu konuda cinler insanlara tâbidirler. Nitekim yüce Allah onlar hakkında şunları anlatmaktadır: *"Hani cinlerden bir grubu, Kur'ân'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) 'Susun' demişler, Kur'ân'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi. "Ey kavmimiz! Doğrusu biz Mûsâ'dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun. Allah'ın dâvetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler' dediler"* (Ahkâf, 29-32)

[2984] Tirmizî ve başkalarının rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinlere Rahmân sûresini okumuştur. Rahmân sûresinde ise Allah şöyle buyurur: *"Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele*

Scanned with CamScanner

alacağız. Hal bu iken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" (Rahmân, 31-32)[633]

Yüce Allah (tefsirini yapmakta olduğumuz) âyette şöyle buyuruyor: *"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran Peygamberler gelmedi mi! Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz."* Yani, itiraf ve ikrar ederiz ki Peygamberler senin mesajlarını bize tebliğ ettiler. Seninle buluşmamıza, bu günün mutlaka olacağına dair uyarılarda bulundular. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Dünya hayatı onları aldattı."* Yani, dünya hayatının süsüne, görkemine ve zevklerine aldanınca dünya hayatlarında (ilahi emirler hususunda) aşırı gevşeklik ve ihmalkârlık gösterdiler. Peygamberleri yalanlamalarından ve mucizelere karşı gelmelerinden dolayı helâk olup gittiler.

"Ve" kıyâmet gününde de, kendilerinin dünyadayken *"kâfir olduklarına"* Peygamberlerin (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun) getirdiklerini reddettiklerine *"dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler."*

Allah Halkı Habersizken Kimseyi Helak Etmez:

ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

131. Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir."* Yani, hiç kimseyi kendisine dâvet ulaşmadan önce yaptığı zulümden dolayı cezalandırmamak için, hem insanlara hem cinlere Peygamberler göndererek ve Kitap indirerek mâzeretlerini ortadan kaldırdık. Biz Peygamber göndermedikçe hiç kimseye azap etmedik. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri*

633 Bu hadisin tahrici -İnşallah- orada gelecek.

Scanned with CamScanner

vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir." (Fâtır, 24) Yine, *"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete bir Peygamber gönderdik"* (Nahl, 36) buyurur. Bir âyette, *"Biz, bir Peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz"* (İsrâ, 15) buyurur. Yine, *"Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara, 'Size, (bu azap ile) korkutucu bir Peygamber gelmemiş miydi?' diye sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: 'Evet, doğrusu bize, (bu azap ile) korkutan bir Peygamber gelmişti; fakat biz (onu) yalan saymış ve Allah'ın bir şey gönderdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz!' demiştik"* (Mülk, 8-9) buyurur. Bu hususta âyetler pek çoktur.

İmam Taberî der ki: *"Zulümle"* ifadesi hakkında iki ihtimal vardır. Bir: Bunun sebebi şudur ki, Rabbin kasaba halklarını şirk ve benzer sebeplerden dolayı onlar gafilken helâk etmez. Yani, Rabbin onlara Peygamber gönderip Allah'ın hüccetlerini kendilerine iletmeden Allah'ın âhiretteki azabından uyarmadan onları acilen cezalandıracak değildir. Allah (c.c) onları ansızın cezalandırmayacak ve onların, *"Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi"* (Mâide, 19) demelerine meydan vermeyecektir. İkinci mânâ, *"Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir"* ile şu söylenmek istenmektedir: Rabbin Peygamberler, mucizeler ve ibret verici şeylerle uyarmadan ve hatırlatmadan onları helâk ederek ve onlara zulmedecek değildir. Allah (c.c) kullarına zulmetmez. İmam Taberî, daha sonra birinci görüşü desteklemiş ve tercih etmiştir ki, şüphesiz o daha kuvvetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır." Yani, herkesin Allah'a itaat ve isyan bakımından yaptığı amellere göre birbirinden farklı mertebe ve dereceleri vardır. Allah (c.c) onu oraya ulaştıracak ve onun karşılığını iyiyse iyilikle, kötüyse kötülükle verecektir.

Ben derim ki: *"Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır"* ifadesiyle kâfir cinlerin ve insanların kastedilmiş olması da mümkündür. Yani, durumuna göre her birinin Cehennemde bir mertebesi vardır. Bunun benzeri Allah'ın (c.c), *"Allah da, 'Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz' diyecektir"* (A'râf, 38) buyruğudur. Bir âyette de, *"İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız"* (Nahl, 88) buyurulmuştur.

Scanned with CamScanner

"Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir." Yani: Ey Muhammed! Yapmış oldukları amellerinin hepsi Rabbinin bilgisi dâhilinde cereyan etmektedir. Allah (c.c), tekrar diriltilip huzuruna vardıklarında ona göre cezalandırmak veya mükâfatlandırmak için bu amelleri kendi katında teker teker kaydetmektedir ve yazdırmaktadır.

Her Şey Allah'ın Elindedir, Siz İse Âcizsiniz:

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَآءُ كَمَآ أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ اٰخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَاٰتٍ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

134. Muhakkak size vaad edilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun (dünyanın) sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Senin *"Rabbin zengindir"* bütün mahlukatından her yönden müstağnidir, hiçbirine muhtaç değildir. Onlar ise her bakımdan O'na muhtaçtırlar. *"Rahmet sahibidir."* Yani, mahlukatına hiçbir ihtiyacı bulunmadığı gibi aynı zamanda onlara merhametli ve şefkatlidir. Nitekim yüce Allah bir âyette, *"Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir"* (Hac, 65) buyurur.

"Dilerse" emirlerine karşı geldiğinizde *"sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi*

Scanned with CamScanner

yaratır." Yani, Allah'a itaat üzere yaşayan başka bir toplum getirir. Yani, Allah (c.c) buna kâdirdir, bu onun için kolay ve onun nezdinde basittir. Evvelki nesilleri götürüp sonraki nesilleri getirdiği gibi bunları da götürüp başkalarını getirebilir. Nitekim yüce Allah bir âyette *"Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir"* (Nisâ, 133) buyurur. Yine, *"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise müstağnidir, övülmeğe layık olandır. Dilerse sizi yok eder, yeniden başkalarını yaratır. Bu, Allah'a göre zor değildir"* (Fâtır, 15-17) buyurur. Yüce Allah bir âyette de, *"Allah zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir, artık onlar sizin gibi de olmazlar"* (Muhammed, 38) buyurur. Muhammed b. İshâk, Yakup b. Utbe'den şöyle nakleder: Eban b. Osman'ı, *"Sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi"* buyruğu hakkında şöyle derken işittim: "Zürriyet" asıl, "zürriyyet" ise nesil ve soy demektir.

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Muhakkak size vaad edilen mutlaka gelecektir."* Yani: Ey Muhammed! Onlara şunu bildir ki, vaad olundukları tekrar diriltilme kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. *"Siz bunu önleyemezsiniz."* Yani siz Allah'ı âciz bırakamazsınız. Bilakis O (c.c) sizi tekrar yaratmaya kâdirdir. Siz cansız toprak ve kemiğe dönüşseniz bile Allah buna kâdirdir, O'nu hiçbir şey aciz bırakamaz.

[2985] İbn Ebî Hâtim, tefsirinde Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Ey Âdemoğulları! Eğer sizler aklını kullanan kimselerseniz kendinizi ölülerden sayın. Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, Muhakkak size vaad edilen mutlaka gelecek ve siz bunu önleyemeyeceksiniz."*[634]

"De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım!" Bu katı bir tehdit ve sert bir gözdağıdır. Yani, kendinizin doğru yol üzerinde olduğunu sanıyorsanız yolunuza ve tutumunuza devam edin bakalım. Ben de yol ve tarzım üzere devam etmekteyim. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Biz de (gerekeni) yapmaktayız! Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz!"* (Hûd, 121-122) Ali b.

634 Bunu Beyhakî, Şuabu'l-İman'da (10564) aynı senetle, fakat daha uzun şekliyle rivayet etmiştir. Senedindeki Ebû Bekir b. Ebû Meryem'i İmam Ahmed b. Hanbel ve bazıları çok yanıldığından dolayı zayıf saymışlardır. İbn Hibbân da, "Hâfızası zayıf biridir. Tek başına yaptığı rivayetler itibara alınmaz" demiştir.

Scanned with CamScanner

Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan "اعملوا على مكانتكم"den kastın, "kendi tarafınızdan dilediğinizi yapın" demek olduğunu nakletmiştir.

"De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun (dünyanın) sonunun kimin", yani sizin mi bizim mi *"lehine olduğunu yakında bileceksiniz."* Yüce Allah Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) olan vaadini yerine getirdi. Zira Allah (c.c), onun beldeleri ele geçirmesini sağladı, karşı olan kullarının yönetimini O'nun eline verdi. O'na Mekke'yi fethettirdi. Kavminden onu yalanlayan, düşmanlık besleyen ve ona karşı mücadele edenlere karşı galip etti. Arabistan'ın her tarafında, Yemen ve Bahreyn'deki yönetimini sağlamlaştırdı. Tüm bunlar, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayattayken olanlardır. Vefatından sonra ve halifeleri döneminde ise ülkeler ve beldeler fethedildi (Allah onlardan râzı olsun.) Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle diyor: *"Allah: Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz, diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir."* (Mücâdele, 21) Yine, *"Şüphesiz Peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz. O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!"* (Mü'min, 51-52) buyuruyor. Yüce Allah yine *"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: 'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır' diye yazmıştık"* (Enbiyâ, 105) buyuruyor. Yüce Allah Peygamberlerinden bahsederek şöyle buyurur: *"Kâfir olanlar Peygamberlerine dediler ki: 'Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!' Rableri de onlara, 'Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!' diye vahyetti. Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur."* (İbrâhim, 14) Yüce Allah bunu bu ümmete yapmıştır. Başta ve sonda açık ve gizli hamd Allah'a aittir, ihsan sahibi O'dur.

Müşriklerin Şirk Anlayışına Bir Örnek:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ
وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا ۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ
يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ ۗ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

Scanned with CamScanner

136. Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar!

Tefsiri:

Burada Allah'ın (c.c) hurafeler türeten, küfür ve şirk çeşitleri icat eden, her şeyi kendisi yarattığı halde -hâşâ- O'na yaratıklarından bir parça isnad edenlere karşı bir yergi ve azarlaması vardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah'ın yarattığı ekinlerle"* tahıl ve meyvelerle *"hayvanlardan Allah'a nasip"* pay ve parça *"ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor!"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetin tefsirinde şöyle nakleder: Allah'ın düşmanları bir ekin biçtiklerinde veya meyve topladıklarında onun bir kısmını Allah'a bir kısmını putlara ayırırlardı. Ekin, meyve veya putlara ayrılmış başka şeyleri sayıp muhafaza ederlerdi. Samed olan Allah için ayırdıklarından bir miktar düşse onu putları için ayırdıklarına eklerlerdi. Putlar için ayırdıkları su taşıp Allah için ayrılmış bir yeri sularsa onu put için sayarlardı. Allah için ayırdıkları bir ekin veya meyve düşüp putlar için ayırdıklarıyla karışırsa, "Bunlar fakirdir" der ve onu Allah için ayırdıklarına katmazlardı. Allah için ayırdıkları su putlar için ayrılan bir yeri sularsa onu put için bırakırlar. Mallarından Bahira, Saibe, Vasile ve Hâm gibi hayvanları insanlara haram kılıp putlarına ayırırlar, bunu da Allah'a ibadet için yaptıklarını söylerlerdi. İşte Allah (c.c) bunları ifade etmek için şöyle buyuruyor: *"Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler... Ne kötü hüküm veriyorlar!"*

Mücâhid, Katâde, Süddî ve daha birçok kişi de böyle demiştir. Abdurrahman b. Zeyd, tefsirinde şöyle der: Allah'a ayırdıkları her kurbanı Allah'ın adıyla birlikte ilâhlarının adını da anmadan yemezlerdi. Allah için ayırdıkları kurbanı ise Allah'ın adını anmadan yerlerdi. Zeyd b. Eslem daha sonra bu âyeti okumuş ve *"Ne kötü hüküm veriyorlar!..."* ifadesine gelince, "Yani, ne kötü bir paylaştırma yapıyorlar!" demiştir. Çünkü Allah (c.c) her şeyin rabbi, maliki, sahibi ve yaratanıdır. Mülk yalnız O'nundur, O'nun tasarrufundadır, kudret ve dilemesi altındadır. O'ndan başka hiçbir ilâh ve O'ndan gayri hiçbir rab yoktur. Sonra, belirledikleri bu fasit paylaştırmaya uymamış, onda da

Scanned with CamScanner

haddi aşmışlardır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur: *"Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor."* (Nahl, 57) Yine, *"Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüzü kıldılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür"* (Zuhruf, 15) buyurur. Bir âyette de, *"(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız?"* (Necm, 21-22) buyurur.

Çocukları Öldürmeleri:

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

137. Bunun gibi ortakları, Müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!

Tefsiri:

Yani, şeytanlar bu Müşriklere Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan bir pay ayırmayı hoş gösterdiği gibi, yoksulluk korkusuyla çocukları öldürmeyi ve kendileri için utanç sebebi olur endişesiyle kız çocuklarını diri diri gömmeyi de güzel göstermiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Bunun gibi ortakları, Müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar!"* Ortak koştukları şeyler onlara çocuklarını öldürmeyi güzel göstermişlerdir. Mücâhid, "Ortakları şeytanlarıdır; onlara evlatlarını yoksulluk korkusuyla diri diri gömmeyi öğretmiştir" der. Süddî der ki: Şeytanlar onlara kızlarını öldürmeyi hoş göstermiştir. *"Ki hem kendilerini mahvetsinler"*, yani helâk etsinler, *"hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar!"* Yani dinlerini onlara karmakarışık hale getirsinler. Katâde ve Zeyd b. Eslem de bunun benzerini söylemiştir. Bunun benzeri Allah'ın (c.c) şu buyruğudur: *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara*

Scanned with CamScanner

kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!" (Nahl, 59) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *Diri diri toprağa gömülen kıza, 'Hangi günah sebebiyle öldürüldü?' diye sorulduğu vakit."* (Tekvîr, 8-9) Onlar çocuklarını fakir olduklarından dolayı öldürdükleri gibi fakir olacakları korkusuyla da öldürüyorlardı. Yani, çocukları olduğu takdirde mallarının heba olmasından korkuyorlardı. Allah (c.c) da onları bundan dolayı öldürmekten men etmiştir. Bunların tümü şeytanın türetmesi ve onlara süslemesidir.

Allah (c.c) devamla şöyle buyuruyor: *"Allah dileseydi bunu yapamazlardı."* Yani, tüm bunlar Allah'ın olmasını dilemesiyle, iradesi ve tercihiyle gerçekleşmektedir ki, bunda da O'nun büyük bir hikmeti vardır. Dolayısıyla O (c.c) yaptıklarından sorulmaz, insanlar ise sorulurlar. *"Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!"* Yani, onları içinde bulundukları durumla baş başa bırak ve onlardan uzak dur. Allah (c.c) onlarla senin aranda hükmünü verecektir.

Müşriklerin Yiyeceklere Dair Başka Hurafeleri:

وَقَالُوا هَٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَآ إِلَّا مَنْ نَشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا افْتِرَآءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: Bu (ilahlar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır. Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Hicr" haram demektir. "Haram"dan kasıt kendilerine yasak ettikleri Vasile ve haram kıldıkları diğer şeylerdir. Mücâhid, Dahhâk, Süddî, Katâde ve Zeyd b. Eslem

Scanned with CamScanner

de böyle demişlerdir. Katâde bu âyet hakkında şöyle der: Şeytanların malları hususunda onlara yasaklaması ve baskısı vardı. Bunlar şeytanlar tarafından yapılıyordu, Allah katından gelen bir yasak yoktu. Zeyd b. Eslem der ki: *"Hayvanlarla ekinler haramdır."* Bunları ilâhları için alıkoyup saklıyorlardı. Süddî der ki: *"Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez."* Bizim dilediğimiz dışında hiç kimse onu yiyemez. Bu âyet-i kerimenin benzeri Allah'ın şu buyruklarıdır: *"De ki: Allah'ın size indirdiği rızktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"* (Yûnus, 59) *"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz."* (Mâide, 103) Süddî der ki: Binilmesi haram olan hayvanlar bahira, saibe ve hâm'dır.[635] Üzerine Allah'ın adının anılmadığı hayvanlarsa; doğum yaptırırken de boğazlarken de Allah'ın adını anmadıkları hayvanlardır.

Ebû Bekir el-Ayyaş, Asım b. Ebû Necud'dan şöyle nakleder: Ebû Vail bana "Sen, *'Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır.' 'Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar'* buyruğunda anlatılanın ne olduğunu biliyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. "O Bahira'dır. Hacca onun üzerinde gelmezlerdi" dedi. Mücâhid der ki: Onların develerinden bazılarında ne keserken ne başka bir şeyde Allah'ın adını anmazlardı. Ne binerken, ne sağarken, ne yük taşırken, ne çekip yürüttüklerinde, ne de başka bir iş yaptıklarında... hiçbir işlerinde Allah'ın adını anmazlardı.

"O'na iftira ederek", yani, Allah'a iftira ederek. Bunu Allah'ın dinine ve şeriatına isnad ederek de Allah'a iftira atıyorlardı. Çünkü Allah (c.c) bu konuda onlara ne izin vermiş, ne de onların hareketinden hoşnut olmuştur.

"Yapmakta oldukları iftiraları", Allah'a attıkları ve O'na isnad ettikleri iftiraları *"yüzünden Allah onları cezalandıracaktır."*

635 Mâide sûresi 103. âyetin tefsirine bk.

Scanned with CamScanner

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا ۖ وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

139. Dediler ki: Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır. Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki, O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

Tefsiri:

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Dediler ki: Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir"* Ebû İshâk es-Sebii'nin Abdullah b. Ebû Hüzeyl kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre "karınlarında olanlar"dan kasıt süttür. Avfî'nin rivayetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: O süttür. Onu kadınlarına yasaklarlar, erkekleri ise içerdi. Koyun erkek bir kuzu doğurduğunda keserler ve onu kadınlar değil, sadece erkekler yerdi. Dişi doğurduysa dokunulmaz ve kesilmezdi. Leş olmuşsa onda kadınlar da ortak olurdu. İşte Allah (c.c) bunlardan men etti. Şa'bî der ki: Bahira'nın sütünden sadece erkekler yerdi. Boğazlanmadan ölmüşse hem erkekler hem kadınlar yerdi. İkrime, Katâde ve Abdurrahman b. Zeyd de böyle demişlerdir.

Mücâhid *"Dediler ki: Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır"* buyruğu hakkında, "O saibe ve bahira'dır" demiştir. Ebû Âliye, Mücâhid ve Katâde şöyle demişlerdir: *"Allah bu değerlendirmelerinin"*, yani bu konudaki yalan sözlerinin *"cezasını verecektir."* Bu ifade, Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, "Bu helaldir, şu da haramdır" demeyin; çünkü, Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler. (Kazandıkları) pek az bir menfaattir."* (Nahl, 116-117)

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Şüphesiz ki, O"* sözlerinde, fiillerinde ve koyduğu şeriat hükümlerinde *"hikmet sahibidir,"* kullarının söylediği hayır ve şerri *"hakkıyla bilendir."* Ve onun karşılığını tam şekilde verecektir.

Scanned with CamScanner

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ ۚ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

140. Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki, ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Bu fiilleri yapanlar dünya ve âhirette hüsrana uğrarlar. Dünyadaki hüsranları ve zararları çocuklarını öldürmeleri, mallarını onlardan esirgemeleri, kendilerinden uydurdukları şeylerle bir takım şeyleri kendilerine yasaklamalarıdır. Âhirette ise Allah'a (c.c) karşı yalan ve iftiraları sebebiyle en kötü yere varacaklardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."* (Yûnus, 70)

Hâfız İbn Merdûyeh bu âyet hakkında Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Arapların cehaletlerini öğrenmek için En'âm sûresinden yüz otuzdan fazla âyet oku, (ardından da şu âyeti oku): *"Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir."* (En'âm: 140).[636] Bunu İmam Buhârî Sahih'inin Kureyşlilerin Menkıbeleri Kitabı'nda Ebû Numan Muhammed b. Fadl'dan... tek başına rivayet etmiştir.

Allah'ın (c.c) Çeşitli Nimetlerinden:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۚ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ ۖ وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

636 Buhârî, 3524.

Scanned with CamScanner

﴿١٤١﴾ وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

141. Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

142. Hayvanlardan yük taşıyanları, etinden ve yününden istifade edilenleri de yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

Tefsiri:

Yüce Allah Müşriklerin kendi bozuk görüşlerine göre hareket ederek (Allah'ın nimetlerinde) bir takım gruplandırma ve paylaştırmalarda bulundukları, onlardan haram ve helaller belirledikleri o ekinleri, meyveleri ve hayvanları kendisinin yarattığını ifade ederek şöyle buyuruyor: *"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Ma'rûşât" kelimesi "çardaklılar" mânâsına gelir. Başka bir rivayette, "Ma'ruş bahçeler"den kasıt insanların bakımını yaptığı çardaklı bahçelerdir. Ma'ruş olmayan ise sahipsiz ve bakımsız topraklarda ve dağlarda kendiliğinden yetişen meyve ağaçlarıdır. Atâ' el-Horasânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ma'ruş çardaklı üzüm bağı, gayr-i ma'ruş ise çardaksız üzüm bağıdır. Süddî de böyle demiştir.

"Birbirine benzer ve benzemez biçimde..." İbn Cüreyc, "Yani, bunlar görünürde birbirine benzer tatta ise benzemezler" demiştir.

"Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin." Muhammed b. Ka'bir der ki: Yani hurmasından ve üzümünden yiyin.

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin."* İmam Taberî der ki: Bazıları haktan kastın zekât farizası olduğunu söylemişlerdir, demiştir. Taberî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan, *"Devşirilip toplandığı*

Scanned with CamScanner

gün de hakkını verin" buyruğunda anlatılan zekât farizasıdır, dediğini rivayet etmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyruğunda bahsedilen zekât farizasıdır. Tartıldığı ve miktarı bilindiği günde hakkının verilmesi (hak sahiplerine ulaştırılması) emredilmiştir. Saîd b. Müseyyeb de böyle demiştir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin."* Adam ekin ekip hasat günü geldiğinde hasat ettiği şeyden hiçbir şey vermezdi. Bu yüzden Allah (c.c), *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyurdu. Bu mahsulün miktarının ve verilmesi gereken hakkının bilinmesi için de... O ise insanların başaktan topladıkları her ondan bir idi.

[2986] İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd, Sünen'inde, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) koparılan her on vesk hurmadan bir salkımın mescitte fakirler için asılmasını emretti.[637] Senedi ceyyit ve kuvvetlidir. Tâvûs, Ebû Şa'sa, Katâde, Hasan-ı Basrî, Dahhâk ve İbn Cüreyc bunun zekât olduğunu söylemişlerdir. Hasan-ı Basrî, "Bu tahıl ve meyveden verilen sadakadır" demiştir. Abdurrahman b. Zeyd de böyle demiştir. Başkaları, "Bu zekât dışındaki bir haktır" demişlerdir. Eş'as, Muhammed b. Sirin'den, Nâfi' de İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyruğu hakkında, "Onlar zekât dışında bir şeyler verirlerdi" demiştir. Bunu İbn Merdûyeh naklet-miştir. Atâ Ebî Rebâh'tan, *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyruğu hakkında şöyle nakledilir: O gün orada bulunanlara elinden geldiği kadar bir şeyler verir. Bu zekât değildir. Mücâhid der ki: Yanına yoksullar geldiğinde önlerine bundan koyarsın. Abdurrezzak, Mücâhid'den, *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyruğu hakkında şöyle nakleder: Ekin topladığında bir avuç verir. Meyve devşirdiğinde bir avuç verir. Onların kesimden arta kalanı toplamalarına izin verir. Sevrî, İbrâhim en-Nehâi'den, "Bir tutam kadar verir" dediğini rivayet etmiştir. İbn Mübârek, *"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin"* buyruğu hakkında Saîd b. Cübeyr'den şöyle nakleder: Bu zekâttan önceydi. Yoksula bir avuç (meyve, ekin vs.) ile onun hayvanına bir tutam yem verir.

637 Ebû Dâvûd, 1662; Ahmed b. Hanbel, 3/ 359; Ebû Ya'lâ, 2038. İbn İshâk dışındaki tüm râvîler sahih hadis râvîleridir. O ise müdellis olmakla birlikte burada işittiğini ifade ettiğinden dolayı burada tedlis yapmış olma şüphesi ortadan kalkmıştır.

Scanned with CamScanner

[2987] İbn Lehia kanalıyla Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Bu 'hak' başaktan dökülen ekindir."*[638] Bunu İbn Merdûyeh rivayet etmiştir.

Bazıları ise bunun o zaman vacip olduğunu, sonra Allah'ın (c.c) öşür veya yarım öşür ile neshettiğini söylemişlerdir. Bunu Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Muhammed b. Hanefiyye, İbrâhim en-Nehâi, Hasan-ı Basrî, Süddî, Atiyye el-Avfî'den nakletmiş, kendisi de tercih etmiştir. Ben derim ki: Bunun nesih olarak isimlendirilmesi tartışılabilir bir husustur. Çünkü bu, esas itibariyle vacipti, sonra açıklama geldi ve verilecek miktar belirlendi. Söylediklerine göre bu hicretin ikinci yılında olmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah meyveyi devşirip de ondan tasadduk etmeyen kimseleri yermiştir. Nitekim, Kalem sûresinde bahçe sahiplerinden şöyle bahsedilmiştir:

"Biz, vaktiyle 'bahçe sahipleri' ne belâ verdiğimiz gibi, onlara da belâ verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri), sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar istisna da etmiyorlardı (İnşallah demiyorlardı). Onlar daha uykudayken Rabbinin katından (gönderilen) kuşatıcı bir âfet (ateş) bahçeyi sarıverdi de, bahçe kapkara kesildi. Sabah olurken birbirlerine seslendiler. 'Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsulünüzün başına gidin!' diye. Derken yürüyorlardı; fısıldaşıyorlardı. 'Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın' diye. (Evet yoksullara yardıma) güçleri yettiği halde, onları yardımdan mahrum etmek niyet ve azmi ile erkenden yola düştüler. Fakat bahçeyi gördüklerinde, 'Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!' dediler. (Sonra şöyle dediler:) 'Yok yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız!' İçlerinden en aklıselim olanı şöyle dedi: Ben size 'Rabbinizi tesbih etsenize' demedim mi? Rabbimizi tesbih ederiz; doğrusu biz (kendi kendimize) yazık etmişiz!' dediler. Ardından, kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar. (Nihayet) şöyle dediler: 'Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) Rabbimizi (O'nun hoşnutluğunu) arzuluyoruz.' İşte azap böyledir. Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!" (Kalem, 17-33)

638 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Biri İbn Lehia. Diğeri Derrac. O özellik Ebû Heysem el-Atvari'den rivayetinde zayıftır. Çünkü ondan çok sayıda münker rivayette bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

"Fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez." Bunun "Bahşetmede aşırıya kaçarak normalin üstünde vermeyin" mânâsına geldiği söylenmiştir. Nitekim Ebû Âliye şöyle der: Devşirme günü bir miktar veriyorlar, sonra onda yarışıyor ve aşırıya kaçıyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Fakat israf etmeyin"* buyruğunu nazil etti. İbn Cüreyc der ki: Bu Sabit b. Kays b. Şemmas hakkında nazil olmuştur. Sabit kendisine ait hurmaları devşiriyordu ve "Bugün bana her kim gelirse ona bundan yedireceğim" dedi. Akşama kadar yedirdi ve kendisine tek bir hurma kalmadı. Bunu Allah (c.c), *"Fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez"* âyetinin nazil etti. Bunu İmam Taberî rivayet etmiştir. İbn Cüreyc'in Atâ'dan naklettiğine göre âyet her türlü israftan men etmektedir. İyas b. Muâviye, "Allah'ın emrini aştığın her şey israftır" demiştir. Süddî, *"Fakat israf etmeyin"*, "yani, tüm malınızı verip de fakir düşmeyin" demiştir. Saîd b. Müseyyeb ve Muhammed b. Ka'b, *"Fakat israf etmeyin"* buyruğu hakkında, "Yani, sadaka vermeyerek Rabbinize karşı gelmeyin" demişlerdir. Taberî sonunda Atâ'nın, "Bu her türlü israftan men'dir" görüşünü tercih etmiştir. Şüphesiz söylediği doğrudur, fakat -Allahu A'lem- âyetin akışından normalde bunun yemek hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Zira âyette, *"...Meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin"* buyurulmuştur. Yani, "Akla ve bedene zararlarından dolayı çok yemeyin" denilmiştir; *"Yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez"* (A'râf, 31) buyruğunda ifade edildiği gibi.

[2988] Sahih-i Buhârî'de de muallak şekilde, *"İsrafa kaçmadan ve kibirlenmeden yiyin, için, giyin ve sadaka verin"*[639] buyurulmuştur. Bu da ondandır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Hayvanlardan yük taşıyanları (hamûle), etinden ve yününden istifade edilenleri de (ferş) yaratan O'dur." Yani, size yük taşıyan hayvanlar, *etinden ve yününden istifade* edilen hayvanlar yaratan O'dur. Âyetteki "Hamûle"den kastın üzerinde yük taşınan develer, "Ferş"den kastın ise küçük develer olduğu söylenmiştir. Nitekim Süfyân-ı Sevrî...İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle

639 Hasendir. İmam Buhârî 5783. hadisten önce kesin bir ifadeyle muallak olarak rivayet etmiştir. Tayalisi (2261) muttasıl olarak rivayet etmiştir. İmam Buhârî bunu başka bir yerde (4571) başka bir vecihten Hemmam'ın Katâde'den, onun Amr b. Şuayb'dan nakliyle rivayet etmiştir. Bunun senedi iyi, râvîlerinin tamamı sika ve bilinen kimselerdir. Hadisin kuvvetlendirici birçok şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

rivayet etmiştir: Hamule üzerinde yük taşınılan deve, Ferş ise küçük devedir. Bunu Hâkim rivayet etmiş ve "Senedi sahihtir, Buhârî ve Müslim tahriç etmemişlerdir" demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Hamule büyük develer, Ferş ise küçük develerdir" demiştir. Mücâhid de böyle demiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Hamule" deve, at, katır, merkep ve üzerinde yük taşınılan her hayvan, "Ferş" ise koyundur." İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Sanıyorum ona "Ferş" (sergi) denmesi yere yakın olmasından dolayıdır. Rebî' b. Enes, Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Katâde ve başkaları, "Hamule deve ve inek, Ferş ise koyundur" demişlerdir. Süddî, "Hamule devedir. Ferş ise sütten kesilmiş develer, danalar ve koyunlardır" demiştir. Zeyd b. Eslem de, "Hamule bindiğiniz hayvanlar, Ferş ise (etini) yediğiniz, sütünü içtiğiniz -ki koyunla yük taşınmaz- yününden döşek ve örtüler yaptığınız hayvanlardır" demiştir. Zeyd b. Eslem'in bu sözü güzeldir ve şu âyetler onun doğruluğuna şahitlik etmektedir: *"Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler."* (Yâsin, 71-72) *"Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen halis bir süt içiriyoruz."* (Nahl, 66) *"Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi."* (Nahl, 80) *"Allah, kimine binesiniz, kimini yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır. Onlarda sizin için daha nice faydalar vardır. Gönüllerinizdeki bir arzuya, onlara binerek ulaşırsınız. Onların ve gemilerin üstünde taşınırsınız. Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi, Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr edersiniz?"* (Mü'min, 79-81)

"Allah'ın size verdiği rızktan" yani meyvelerden, ekinlerden ve hayvanlardan *"yiyin"*; zira bunların hepsini Allah (c.c) yaratmış ve sizin için rızk yapmıştır. *"Şeytanın ardına düşmeyin"*, yani, Müşriklerin Allah'a iftira atarak O'nun kendilerine verdiği rızkları yasaklayan Müşriklerin şeytanın izini takip ettikleri gibi siz de şeytanın yollarını izlemeyin ve emirlerine uymayın. *"Şüphesiz"* ey insanlar *"o"* şeytan *"sizin için apaçık bir düşmandır."* Yani onun düşmanlığı apaçık bellidir ve ortadadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Şeytan şüp-*

Scanned with CamScanner

hesiz sizin düşmanınızdır; siz de onu düşman tutun; o, kendi taraftarlarını, çılgın alevli Cehennem yaranı olmaya çağırır." (Fâtır, 6) Bir âyette de şöyle buyurur: *"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak Cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık."* (A'râf, 27) *"Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin, demiştik; İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!"* (Kehf, 50) Allah (c.c) bir âyette de şöyle buyurur: *"Allah sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?"* (Zümer, 6) Bu konudaki âyetler pek çoktur.

Cahiliye Ehlinin Haram Kıldığı Bazı Hayvanlar:

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۖ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ ۖ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ
وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ
بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

143. (Dişi ve erkek olarak) sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana bir bilgiyle söyleyin.

144. Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı.) De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan

Scanned with CamScanner

yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Tefsiri:

Bu âyetler Arapların İslam öncesinde bir takım hayvanları haram kılma; onları Bahira, Sâibe, Vasîle ve Hamî gibi sınıflara tabi tutma; hayvanları, ekinleri ve meyveleri bir takım tür ve çeşitlere ayırmadaki cehaletlerini ortaya koymaktadır. Yüce Allah (geçen iki âyette) çardaklı ve çardaksız bahçeler yarattığını, yük taşıyan hayvanlarla etinden ve yününden istifade edilen hayvanlar yarattığını ifade ettikten sonra, şimdi de hayvanların erkek ve dişisiyle koyun, erkek ve dişisiyle keçi -ki ilki beyaz diğeri siyahtır- ile erkek ve dişisiyle deve ile yine erkek ve dişisiyle inek türlerini açıklıyor. Bunlardan ve yavrularından hiçbirini haram kılmadığını, aksine hepsini Ademoğulları için, onların yemesi, binmesi, yük taşıması ve sütünden faydalanması için yarattığını beyan ediyor. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi..."* (Zümer, 6)

"Yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti?" buyruğu onların *"Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır."* sözlerine cevaptır.

"Eğer doğru iseniz bana bir bilgiyle söyleyin." Yani, haram olduğunu iddia ettiğiniz Bahira, Sâibe, Vasîle ve Hâm gibi hayvanları Allah'ın nasıl haram kıldığını bana kesin bir bilgi olarak bildirin.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı.)"* Bu dört eş eder. *"De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı?"* Yani, ben bunlardan hiçbirini haram kılmadım. *"Bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı?"* Yani, rahimde erkek ve dişiden başka ne vardır ki ve siz hangi sebebe dayanarak bazılarını haram bazılarını ise helal kılıyorsunuz? *"Eğer doğru iseniz bana bir bilgiyle söyleyin."* Yani, bunların hepsi de helaldir.

"Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz?" ifadesiyle, bu hayvanların haram olduğuna dair Allah'a karşı yaptıkları uydurma ve if-

Scanned with CamScanner

tiralarıyla alay ediliyor. *"Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir!"* Yani, ondan daha zalim hiç kimse yoktur. *"Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."* Bu âyet kapsamına ilk giren kişi Amr b. Lühay b. Kamea'dır. Çünkü, sahih hadiste ifade edildiği gibi, Peygamberlerin dinini ilk değiştiren, develeri putlar namına adak olarak salıveren, Vasîle ve Hâm denen şeyleri çıkaran ilk kişi odur.[640]

Gerçekten Haram Kılınan Yiyecekler:

قُلْ لَآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

145. De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

Tefsiri:

Yüce Allah kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e emrederek şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Allah'a iftira atarak O'nun (c.c) kendilerine rızık olarak verdiği şeyleri haram kılan kimselere *"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum."* Kimine göre mânâ, "Sizin haram kıldıklarınız arasında bunlar dışında hiçbir haram bulamıyorum." şeklindedir. Kimine göre ise anlam şöyledir: "Hayvanlardan bunların dışında haram olan hiçbir hayvan bulamıyorum." Bu durumda, daha sonra Mâide sûresinde zikredilecek âyetlerle varit olan hadislerde ifade edilen haramlar bu âyetin mefhum-i muhalifini (bunlar dışında hiçbir haramın olmadığı mânâsı) kaldırmış olur. Bazıları buna nesh adını veriyorlar. Müteehhirin ulemanın

640 Mâide sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

çoğu ise bunu nesh diye isimlendirmezler. Çünkü bu, ("Her şeyde aslolan mübahlıktır" kaidesi gereğince), esasen mübah olan bir şeyin mübahlığının ortadan kaldırılması kabilindendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "دمًا مسفوحًا" dan kasıt "akan kan"dır. İkrime bu âyet hakkında şöyle der: "Bu âyet olmasaydı Müslümanlar, Yahudiler'in yaptığı gibi, damarlardaki kanı dahi araştırıp irdeleyeceklerdi. Hammad, İmran b. Hudeyr'den şöyle nakleder: Ebû Miclez'e kanı, kesimden dolayı baştan bulaşan kanı, içinde kanın kırmızılığı görülen kabı sordum, "Allah (c.c) sadece akan kanı haram kıldı. Kanın bulaştığı ette ise bir sakınca yoktur." dedi. İmam Taberî, Kâsım'dan şöyle nakleder: "Âişe (radıyallâhu anhâ) vahşi hayvanların etinde, kabın üstündeki kırmızılıkta ve kan bulaşığında bir sakınca görmezdi ve bu âyeti okumuştu." Bu rivâyet sahih ve gariptir.

[2989] Humeydi, Süfyân kanalıyla Amr b. Dinar'dan şöyle nakleder: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'a, "Bazıları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hayber seferi esnasında ehlî merkeplerin etinden nehyettiğini söylüyorlar." diye sordum, şu cevabı verdi: Bunu el-Hakem b. Amr el-Ğıfarî biz Basra'da iken söylüyordu. Fakat bir ilim deryası olan İbn Abbâs bunu kabul etmedi ve *"De ki: Bana vahyolunanda ... hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum."* âyetini okudu.[641] İmam Buhârî bunu aynı zamanda Ali b. el-Medînî'nin Süfyân'dan nakliyle, yine bu lafızla rivâyet etmiştir. İmam Ebû Dâvûd ise İbn Cüreyc'in Amr b. Dinar'dan nakliyle rivâyet etmiştir. Hâkim de, gördüğün gibi Sahih-i Buhârî'de olduğu halde hadisi Müstedrek'inde (Buhârî ve Müslim'de zikredilmeyen sahih hadisler, kitabında) tahriç etmiştir.

[2990] İbn Merdûyeh ve Hâkim -Müstedrek'inde- İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Cahiliye dönemi insanları bazı şeyleri yiyor, bazı şeyleri ise pis diyerek yemiyorlardı. Nihayet Allah (c.c) Peygamberini gönderdi, kitabını indirdi, helallerini helal, haramlarını haram olarak açıkladı. Artık Allah'ın haram dedikleri haram, helal dedikleri helaldir. Hakkında bir şey söylemedikleri ise muaf hususlardır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) sonra şu âyeti sonuna kadar okudu: *"De ki: Bana vahyolunanda ... hayvandan*

641 Buhârî (5529); Ebû Dâvûd, 3808.

Scanned with CamScanner

başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum."[642] Bu İbn Merdûyeh'in rivâyetindeki ifadedir. Bunu Ebû Dâvûd da tek başına Muhammed b. Dâvûd b. Subeyh'in Ebû Nuaym'dan... nakliyle rivâyet etmiştir. Hâkim de: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bu, senedi sahih bir hadistir, demiştir.

[2991] İmam Ahmed b. Hanbel İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Zemea kızı Sevde'nin bir koyunu öldü. "Ya Rasûlallah! Filan koyun öldü." dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Misk torbasını alsaydınız ya"* buyurdu. Sevde (radıyallâhu anhâ): Ölmüş bir koyunun ödünü mü alalım? diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Allah (c.c) "De ki: Bana vahyolunanda ... hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum." buyuruyor. Siz onu tabaklayıp faydalandığınızda yemiş olmuyorsunuz."* buyurdu. Bunun üzerine onu alıp tabakladı. Sonra onu kendisine kırba edindi ve yırtılana kadar kullandı.[643] Bunu İmam Buhârî ile Nesâî de Şa'bî'nin İkrime'den, onun İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, onun da Zemea kızı Sevde'den nakliyle, bu veya benzer bir lafızla rivâyet etmişlerdir.

[2992] Said b. Mansur, İsa b. Nümeyle el-Fezâri'den, babasının şöyle anlattığını rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanındaydım. Bir adam kirpi yemeyi sordu. İbn Ömer (radıyallâhu anh) da *"De ki: Bana vahyolunanda ... hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum."* âyetini okudu. Bunun üzerine yanındaki bir ihtiyar şöyle dedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ı işittim, şöyle anlattı: Bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında zikredildi de O (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O pislerden bir pistir."* buyurdu. Bunun üzerine İbn Ömer (radıyallâhu anh): Eğer Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle demişse öyledir, dedi.[644] Bunu Ebû Dâvûd da Ebû Sevr'in Said b. Mansur'dan nakliyle rivâyet etmiştir.

---

642 Ebû Dâvûd (3800) ve Hâkim (4/115) rivayet etmişlerdir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Hadis söyledikleri gibidir.

643 Buhârî ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Daha önce geçti.

644 Ebû Dâvûd (3799) ve Beyhakî (9/326) rivayet etmişlerdir. Senetteki hem İsa b. Nümeyle hem babası, Takrib'de ifade edildiği gibi meçhul kimselerdir. Onlara Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan işittiğini söyleyen ihtiyarın adı da zikredilmemiştir. Beyhakî: Senedinde zayıflık vardır. Sadece bu senetle rivayet edilmiştir, demiştir.

Scanned with CamScanner

"Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa" Yani, kim Allah'ın (c.c) bu âyet-i kerimede haram kıldığı şeylerden birini yemek zorunda kalırsa ve bunu yaparken de başkalarının hakkına geçmez veya haddi aşmazsa *"bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir."* Ona merhamet eder ve bağışlar. Benzer âyetin tefsiri Bakara sûresinde yeteri kadar detayla geçmişti.

Bu âyet-i kerimede yüce Allah kendi fasit fikirleriyle Bahira, Sâibe, Vasile, Hâm ve benzeri şeylerin haram olduğuna dair uydurma şeyler söyleyen Müşriklere cevap vermek istemiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, Müşriklere, Allah'ın kendisine vahyettiği haramlar arasında bunları bulamadığını, sadece âyette bildirilen leş, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanları haram kıldığını bildirmesini emretmiştir. Diğerlerinin ise değinmediği affolunmuş şeylerden olduğunu bildirmesini, "Öyle iken siz nasıl olur da haram olduğunu iddia edebilirsiniz? Allah haram kılmadığı halde siz nasıl haram kılarsınız?" demesini emretmektedir. Buna göre âyette daha sonra bazı şeylerin haram kılınamayacağına dair bir şey söylenmemektedir. Nitekim alimlerin meşhur görüşüne göre daha sonra ehli eşekler, yırtıcı hayvanlar ve pençeli tüm kuşlar hakkında nehiy gelmiştir.

Yahudilere Haram Kılınan Yiyecekler:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

146. Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da kendilerine haram kıldık. Bunlardan sırtlarına ve bağırsaklarına yapışan ve kemiğe karışan müstesnadır. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

Tefsiri:

İmam Taberî der ki: Yüce Allah *'Yahudilere de tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık'* buyuruyor ki onlar deve, deve kuşu, ördek ve kaz gibi tırnakları kesilmemiş olan bütün hayvanlar ve kuşlardır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh)'tan: Onlar deve ve deve kuşudur, dediğini rivayet etmiştir. Bir rivayette Mücâhid ve Süddî de böyle demişlerdir. Saîd b. Cübeyr'e göre "ذي ظفر: tırnaklı" dan kasıt parmakları birbirine bitişik olmayan, aralarında boşluk bulunan hayvanlardır. Başka bir rivâyette ise "Parmakları birbirinden uzak hayvanlardır ki onlardan biri horozdur" demiştir. Katâde, *"Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık."* buyruğu hakkında "Bunun deve ve deve kuşu ile bazı kuşlar ile bazı balıklar olduğu söylenirdi." demiştir. Başka bir rivâyette ise şöyle demiştir: Onlar deve ile deve kuşudur. Allah (c.c) onlara kuşlardan ördek ve benzerlerini, parmakları yarık olmayan her hayvanı haram kılmıştır. İbn Cüreyc, Mücâhid'den: Deve ile deve kuşudur, parmakları yarık yarık olandır, dediğini nakleder. İbn Cüreyc yine der ki: Kâsım b. Ebû Bezze'ye "Yarık yarık nedir?" dedim. "Ayrık olmayan her hayvan ayağıdır." dedi. Ona "Ayrık olanları Yahudiler yiyebiliyor muydu?" dedim, şöyle dedi: "Ayakları ayrık olan hayvanları ve kuşları Yahudiler yiyordu. Devenin, deve kuşunun veya kazın ayağının parmak araları açılmamışsa Yahudiler deveyi de, deve kuşunu da, kazı da yemezlerdi. Parmak araları açılmamış başka hiçbir hayvanı da yabani eşeği de yemezlerdi."

"Sığır ve koyunun iç yağlarını da kendilerine haram kıldık." buyruğu hakkında Süddî, "İç yağı ile böbrek yağları kastedilmiştir." der. Yahudiler: İsrâil (a.s) bunu haram kılmıştı, biz de haram kılıyoruz, demişlerdir. İbn Zeyd de böyle der. Katâde de: İç yağı ile kemiğe karışmayan her yağdır, der.

"Bunlardan sırtlarına ve bağırsaklarına yapışan (lafzen: sırtlarının ve bağırsaklarının taşıdığı) veya kemiğe karışan müstesnadır." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle nakleder: *"Sırtlarının taşıdığı"*ndan kasıt sırta yapışan yağdır. Süddî ve Ebû Sâlih: Kalça sırtın taşıdığı yağlardandır, derler. *"Veya bağırsaklarının taşıdığı"* hakkında İmam Taberî şöyle der: Havâyâ (bağırsaklar) çoğul olup tekili Hâviyâun, Hâviyetün ve Haviyyetün'dür. Bunlar karında dairesel şekilde dolanmış toplu haldeki süt bezeleri ile merâbid denilen dışkı yerleridir. Bağırsaklar da oradadır. Âyetin mânâsı şöyledir: "Onlara ineklerin ve koyunların yağlarını haram kıldık. Ancak sırtlarının veya bağırsaklarının taşıdığı yağlar haram değildi." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Hâvâyâ"dan kasıt anüstür. Mücâhid de: "Havâyâ" anüs ve karın boşluğudur, der. Saîd b. Cübeyr, Dahhâk, Katâde, Ebû Mâlik ve Süddî de böyle demişlerdir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem der ki: "Havâyâ" ortasın-

Scanned with CamScanner

da midenin bulunduğu karın boşluğu, süt bezeleridir. Arapça'da "merâbid" denir.

Âyetteki *"veya kemiğe karışan müstesnadır."* ifadesi "Ancak kemiklerle içiçe geçmiş yağları onlara helal ettik." mânâsına gelir. İbn Cüreyc der ki: Kalça yağları kuyruk sokumu kemiğine karışmıştır ve dolayısıyla helaldir. Ayaklara, yanlara, başa, göze ve herhangi bir kemikle karışmış olan yağlar da helaldir. Bunun benzerini Süddî de söylemiştir.

"Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır." Yani, onlara getirdiğimiz ve dikte ettiğimiz bu kısıtlama kendilerinin taşkınlıkları ve emirlerimize muhalefetleri sebebiyle idi, onların cezasıydı. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine (daha önce) helal kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; ve içlerinden inkara sapanlara acı bir azap hazırladık."* (Nisâ, 160-161)

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Biz elbette doğru söyleyeniz."* Yani, biz onlara verdiğimiz bu cezada adiliz. İmam Taberî der ki: Yani: Ey Muhammed! Bunları kendilerine haram kıldığımıza dair sana verdiğimiz haberimizde biz doğruyuz. O şeyler onların iddia ettikleri gibi İsrâil (a.s)'ın haram kılmasıyla haram olmadı. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2993] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilir: Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a Semûre'nin içki sattığı haberi ulaşınca "Allah Semûre'yi kahretsin. O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmemiş mi: *"Allah Yahudilere lanet etsin; kendilerine yağlar haram kılınmıştı da onlar yağları eritip satmışlardı."*[645] İkisini de Süfyân b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan, o Tâvûs'tan, o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, o da Ömer (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmiştir.

[2994] Leys, Yezîd b. Ebû Habib'den, o Atâ b. Ebî Rebâh'tan, o da Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i fetih yılında şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz Allah ve Rasûlü içki, leş, domuz ve putları satmayı haram kıldı."* Ona "Ya Rasûlallah!

645 Buhârî, (2223); Müslim (1582); Nesâî (7/177); Ahmed b. Hanbel (1/25); Ebû Ya'lâ (200).

Scanned with CamScanner

Leşlerin yağlarına ne dersin; zira onunla deriler yağlanır, gemiler boyanır ve insanlar onları ışıklandırmada kullanırlar." dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hayır, o haramdır."* buyurdu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra buna dair şöyle buyurdu: *"Allah Yahudileri kahretsin; Allah (c.c) onlara iç yağını haram kıldı, onlar ise onu eritip sattılar ve parasını yediler."*[646] Bunu Kütüb-i Sitte sahipleri bir çok tarikle (yolla) Yezîd b. Ebû Habib'den rivayet etmişlerdir.

[2995] Saîd b. Müseyyeb, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Yahudileri kahretsin; iç yağı kendilerine haram kılındı. Onlar da onu satıp parasını yediler."*[647] Bunu Buhârî ile Müslim rivayet etmişlerdir.

[2996] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Makam-ı İbrâhim'in arkasında oturuyordu. Gözünü göğe kaldırıp üç defa *"Allah Yahudileri kahretsin."* dedikten sonra şöyle buyurdu: *"Allah onlara iç yağını haram kılmıştı. Onlar da onu satıp parasını yediler. Şüphesiz Allah bir kavme bir şeyi yemeyi haram kılmışsa mutlaka onun parasını da haram kılmıştır."*[648]

[2997] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mescid-i Haram'da yüzünü Hicr'e dönmüş oturuyordu. Birden göğe baktı ve gülümseyerek şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) Yahudilere lanet etsin; kendilerine iç yağı haram kılındı da bu defa onu satıp parasını yediler. Şüphesiz Allah bir kavme bir şeyi yemeyi haram kılmışsa onun parasını da haram kılmıştır."*[649] Bunu İmam Ebû Dâvûd da rivayet etmiştir.

[2998] Üsame b. Zeyd (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilmiştir: Hastalığında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ziyarete gittik. İçeri girdiğimizde onu, yüzü Aden bürdesi ile örtülü uyur halde bulduk. Yüzünü açıp şöyle buyurdu: *"Allah Yahudilere lanet etsin; koyunların yağlarını haram kılıyor,*

646 Daha önce Mâide sûresinde 2427 rakamlı hadis olarak geçti.

647 Buhârî (2224); Müslim (1583); Ahmed (I/247).

648 Senedi sahihtir. Bir sonraki hadise bk.

649 Ahmed b. Hanbel (1/322), Ebû Dâvûd (3488), İbn Hibbân (4938) ve Beyhakî (6/13-14) bir çok tarikle Halid el-Hiza'dan rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Hadisin aslı Müslim'de, 1579 numaralı hadistir.

Scanned with CamScanner

parasını ise yiyorlar." Başka bir rivâyete göre ise şöyle buyurdu: "Kendilerine iç yağı haram kılındı. Onlar da onu satıp parasını yediler."[650]

Büyük Rahmet Sahibi:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Ey Muhammed! Eğer sana muhalefet eden Müşrikler, Yahudiler ve benzerleri seni yalanlarsa onlara de ki: "Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir." Bununla onlar Allah'ın geniş rahmetini aramaya ve Peygamberine uymaya teşvik edilmektedirler. "Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz."* cümlesi ise onların son nebî Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalefete karşı uyarı ve korkutmadır. Allah (c.c) çok defa teşvik ile korkutmayı birlikte yapar. Mesela bu sûresinin sonunda şöyle buyurmuştur: *"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O bağışlayan merhamet edendir."* (En'âm, 165) Allah (c.c) başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"(Müşrikler) senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir."* (Ra'd, 6) *"(Rasûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir."* (Hicr, 49-50) *"Günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azabı çetin, lütuf sahibi Allah tarafından indirilmiştir."* (Mü'min, 3) *"Şüphesiz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir. Bilin ki O, (kâinat yokken) ilk olarak yaratan, (ölümden sonra tekrar hayatı) geri getirendir. O, çok bağışlayan ve çok sevendir."* (Burûc, 12-14) Bu konuda âyetler pek çoktur.

650 Hadis Mâide sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

Kafirlerin Hiçbir Hücceti Yoktur:

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَآءَ اللهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۗ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۚ فَلَوْ شَآءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللهَ حَرَّمَ هٰذَا ۚ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ۚ ﴿١٥٠﴾

148. Müşrikler diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde (Peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.

149. De ki: Güçlü delil ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

150. De ki: Allah şunu yasak etti, diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

Tefsiri:

Yüce Allah burada Müşriklerin bir münakaşasını, Allah'a ortak koşmalarını ve bir takım şeyleri haram kılışlarını temize çıkarma çabalarını dile getirmektedir. Allah (c.c) onların içinde bulundukları şirkten ve o şeyleri haram kılmalarından haberdardır. Aslında bize imanı ilham etmek ve küfürle aramıza girmek sûretiyle bu durumu değiştirmeye kadirken yapmamıştır. Bu da olanların Allah'ın irade ve dilemesiyle, bize bu hususta izin vermesiyle olduğunu göstermektedir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Müşrikler*

Scanned with CamScanner

diyecekler ki: *"Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Dediler ki: Rahmân dileseydi biz onlara ibadet etmezdik."* (Zuhruf, 20) Nahl sûresindeki âyet de tamamen böyledir. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Onlardan öncekiler de aynı şekilde (Peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar."* Yani, onlardan önce sapanlar da bu şüpheye dayanarak saptılar. Oysa bu asılsız ve boş bir gerekçedir. Çünkü söyledikleri doğru olsaydı Allah (c.c) onlara azabını tattırmaz, yurtlarını harap etmez, ardı ardına Peygamberlerini göndermez, Müşriklere elim intikamını tattırmazdı. *"De ki: Yanınızda"* sizin halinizden Allah'ın râzı olduğuna dair *"bize açıklayacağınız"* buradaki "çıkaracağınız"dan kasıt "açıklayacağınız, beyan edeceğiniz ve ortaya koyacağınız"dır. *"Bir bilgi var mı?"* Yani, *"Siz zandan"* yani vehim ve hayalden. Buradaki zandan kasıt bozuk inançtır. *"başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz."* yani, yaptığınız iddiayla Allah'a iftira atıyorsunuz. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Müşriklerin *"Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız."* sözlerine Allah (c.c) *"Onlardan öncekiler de aynı şekilde (Peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar."* diye cevap vermiştir. Yüce Allah başka bir âyette ise *"Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı."* (En'âm, 107) buyurmuştur. Zira onlar "Putlara ibadetimiz bizi Allah'a yaklaştırıyor." demişlerdi. Yüce Allah da onlara; putların Allah'a yaklaştırmadığını haber vermiştir. Yüce Allah *"Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı."* (En'âm, 107) buyurarak "Ben dileseydim insanların hepsini hidâyet üzere bir araya toplardım." demektedir.

"De ki: Güçlü delil, ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi." Yüce Allah bu âyette Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Onlara *"De ki: Güçlü delil ancak Allah'ındır."* Yani, hidayete erdirdiklerini hidayete erdirme ve saptırdıklarını saptırmada onun tam hikmeti ve kuvvetli bir hücceti vardır. *"Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi."* Tüm bunlar onun kudreti, dilemesi ve tercihiyledir. Bununla birlikte O (c.c) Mü'minlerden hoşnut ve razıdır, kafirleri ise sevmez. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Allah dileseydi onları hidâyet üzere bir araya getirirdi."* (En'âm, 35) *"Allah dileseydi yeryüzündeki herkes hep birlikte iman ederdi."* (Yunus, 99) *"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. (Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam*

Scanned with CamScanner

edecekler." (Hûd, 118) Dahhâk der ki: Allah'a karşı gelen hiç kimsenin elinde hiçbir gerekçesi yoktur. Bilakis Allah (c.c) kullarına karşı güçlü ve kesin hüccet sahibidir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"De ki: Allah şunu yasak etti diye"* yani sizin Allah'a (c.c) karşı yalan ve iftirayla haram olduğunu söylediğiniz şeyleri Allah'ın haram kıldığına dair *"şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme."* çünkü bu durumda onlar yalan şahitlikte bulunuyor ve iftira atıyorlar. *"âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların ve Rabblerine eş tutanların"* (bir takım şeyleri) O'na ortak koşanların ve denk tutanların *"arzularına uyma."*

Allah'ın Asıl Haram Kıldığı Şeyler:

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

151. De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz-; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size belki düşünüp anlarsınız diye emrettikleridir.

Tefsiri:

Alkame'nin İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o şöyle demiştir: "Kim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerinde mührü bulunan kağıdını okumak isterse Allah'ın (c.c) *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın... İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* (En'âm, 151-153) âyetlerini okusun. Hâkim, Müstedrek'inde Abdullah b. Halife'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı işittim; "En'âm sûresinde bazı muhkem âyetler var ki onlar kitabın ana-

Scanned with CamScanner

sıdır." dedi, sonra *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın..."* âyetlerini okudu. Hâkim: Buhârî ve Müslim tahriç etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir. Ben derim ki: Bunu Züheyr ile Kays b. Rebî', Ebû İshâk'tan, o Abdullah b. Kays'tan, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[2999] Hâkim Müstedrek'inde Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan da şöyle rivâyet etmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sizden kim bana üç şeyde biat eder?"* buyurdu. Sonra *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın..."* âyetlerini (üç âyeti) sonuna kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu: *"Kim bunları yerine getirirse mükafatı Allah üzerine bir borçtur. Kim bunlardan bazı şeyleri eksiltir de Allah bundan dolayı ona bazı belalar verirse bunlar onun cezası olur. Kim de ahirete kadar ertelerse durumu Allah'a kalmıştır; dilerse ona azap eder, dilerse affeder."*[651] Hâkim daha sonra "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir." demiştir. Buhârî ve Müslim'in ikisinin birden rivâyet ettiği hadis Ebû İdris'in Ubâde'den rivâyet ettiği "Bana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza... dair biat edin." hadisidir. Süfyân b. Hüseyin her iki hadisi de rivâyet etmiştir. İki hadisi birden rivâyet ettiğine göre onun bunda bir hatasının olduğunu söylemek doğru değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.[652]

Âyetin tefsirine gelince; yüce Allah nebîsi ve Peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle sesleniyor: "Ey Muhammed! Allah'tan başkalarına ibadet eden, Allah'ın kendilerine verdiği rızıkları haram kılan ve çocuklarını öldüren o Müşrikler tüm bunları kendi görüşleriyle ve şeytanların süslü gösterip aldatmasıyla yapmışlardır. Onlara *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım"* Gelin de size zan ve tahmine göre değil, bilakis katından bir vahye ve emre dayanarak Rabb'inizin size gerçekten haram kıldığı şeyleri söyleyeyim ve haber vereyim: *"O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı.."* Sanki cümlede gizli bir "أوصاكم" (size emretti ki) cümlesi olup bu cümlenin akışından anlaşılmaktadır. O yüzden âyetin sonunda *"İşte bunlar Allah'ın size belki düşünüp anlarsınız diye emrettikleridir."* buyurulmuştur. Nitekim şair de şöyle der:

651 Hâkim (2/318) rivâyet etmiştir. Senedindeki Süfyân b. Hüseyin'in Zührî'den rivâyetleri sorunludur. Nisâ sûresi 59. âyette hadisle ilgili anlatılanlara bakınız.

652 Buraya kadarsı Hâkim'in Müstedrek'teki sözüdür.

Scanned with CamScanner

حجُّ وأوْصى بسُليْمى الأعْبَدا أن لا ترى ولا تكلّمْ أحدا

ولا يزَلْ شرابُها مُبَرَّداً

Hacca gitti ve (giderken) en abid Süleyma'ya

Kimseyi görmemesini emretti ve "Konuşmasın"

"İçeceği hep soğuk olsun" (diye emir verdi)

Araplar da "أمرتك أن لا تقومَ" (Sana kalkmamanı emrettim) derler.[653]

[3000] Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil (a.s) bana gelerek "Ümmetinden her kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse Cennet'e girecek" diye müjdeledi" dedi. Ben "Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" dedim. Cebrâil (a.s): "Zina etse ve hırsızlık yapsa da!" dedi. Ben yine, "Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" dedim. O (a.s) "Zina etse ve hırsızlık yapsa da!" dedi. Ben tekrar, "Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" dedim. Cebrâil (a.s), "Zina etse, hırsızlık yapsa ve içki içse de!" dedi."* Ben derim ki: Hadisin bazı rivâyetlerine göre bunları Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Ebû Zerr (radıyallâhu anh) söylemiş, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) üçüncüde "Ebû Zerr'in burnu yerde sürtünse de (onun inadına)" buyurmuştur. Nitekim Ebû Zerr (radıyallâhu anh) hadisi aktardıktan sonra "Ebû Zerr'in burnu yerde sürtünse de" derdi.[654]

[3001] Bazı Müsned ve Sünen kitaplarında Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) şöyle buyurur: "Ey ademoğlu! Sen benden istedikçe ve bana ümit besledikçe, işlediklerine (kusur ve günahlarına) aldırış etmeksizin ve onlara rağmen seni bağışlarım. Bana hiçbir şeyi ortak koşmadıkça, bana dünya dolusu hatayla gelsen ben de sana dünya dolusu mağfiretle gelirim. Günahlar işlesen ve onlar göğün dört bir tarafını kaplasa, sonra da benden bağışlanma dilesen, yine seni bağışlarım."*[655] Bu hadisin Kur'ân'dan şahidi vardır;

653 İmam Taberî de bu âyetin tefsirinde bu şiiri getirmiş, ardından şu açıklamayı yapmıştır: "أن لا ترى" haber yapılmış, ardından "ولا تكلم" ve "ولا يزل" nehiyleri ona atfedilmiştir. (Çevirmenin notu).

654 Buhârî, 5827; Müslim, 94 (hadis no: 154); Ahmed b. Hanbel (5/166).

655 Ahmed b. Hanbel (5/172) ve Beğavî -Tefsir'inde- (453) Şehr b. Havşeb'in

Scanned with CamScanner

zira Allah (c.c) *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar."* (Nisâ, 48) buyurur.

[3002] Müslim'in Sahih'inde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse Cennet'e girer."* buyurduğunu rivâyet etmiştir.[656] Bu konuda âyetler ve hadisler bir hayli çoktur.

[3003] İbn Merdûyeh, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh) ile Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Parça parça doğransanız da, çarmıha gerilseniz de, yakılsanız da Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın."*[657]

[3004] İbn Ebî Hâtim, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize yedi şeyi emretti (ve onlardan birinde şöyle buyurdu:) *"Yakılsanız da, parça parça doğransanız da, çarmıha gerilseniz de Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın."*[658]

"Ana-babaya iyilik edin." Yani, Allah size ana babaya ihsanı, yani onlara iyilikte bulunmayı emretti. Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."* (İsrâ, 23) buyurmuştur ve bazı kurrâlar âyetteki "وقضى"

Ma'diyekerib'den, onun da Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmişlerdir. Bunun Tirmizî'nin (3535) Enes (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği bir şahidi bulunmaktadır, ancak Tirmizî garip olduğunu söylemiştir. Bunun, Taberânî'nin (12346) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle gelen bir şahidi daha vardır. Ayrıca bk. Sahih-i Müslim, 2687.

656 Sahih-i Müslim'de (no: 92) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak gelmiştir. Fakat bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi olup rivâyet aynen şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse Cehennem'e girer." buyurdu. Ben de diyorum ki: "Kim Allah'a bir şeyi ortak koşmadan ölürse Cennet'e girer." İmam İbn Kesir bunu sahabe sözü olarak rivâyet etmiştir. Oysa İmam Müslim bir sonrasında (no: 93) bunu Câbir (radıyallâhu anh)'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakli olarak rivâyet etmiştir. Hadis bir grup sahabeden daha Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi olarak rivayet edilmiştir. Dolayısıyla merfû hadisi delil getirmek daha uygundur. Muvaffakiyet Allah'tandır.

657 Senedini bulamadım. Sonraki hadise bakınız. Hadisin iki şahidi vardır.

658 Taberânî, Mecmeu'z-Zevâid'de (7114) rivayet etmiştir. Senedindeki Seleme b. Şurayh hakkında Zehebî, el-Mizan'da (3402): Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan rivâyeti bilinmemektedir, demiştir. Bunun Ebû Derdâ (radıyallâhu anh) ve Ümeyme'den sonra bir şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

(hükmetti, emretti)'yi, "ووصى" (tavsiye ve emretti) şeklinde okumuşlardır. Yüce Allah, şu âyette de olduğu gibi kendisine itaat ile ana babaya iyiliği birlikte zikreder: *"...Önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm."* (Lokman, 14-15) Yüce Allah, Müşrik olsalar bile onlara, Allah'tan sevap bekleyerek iyilik yapmayı emretmiştir: *"Vaktiyle biz, İsrâiloğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almıştık ve..."* (Bakara, 83) Bu konudaki âyetler pek çoktur.

[3005] Buhârî ve Müslim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Allah'ın en sevdiği amel hangisidir?" diye sordum, *"Vaktinde kılınan namazdır."* buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim, *"Ana babaya iyilikte bulunmaktır."* buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim, *"Allah yolunda cihaddır."* buyurdu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) der ki: Bana bunları Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) söyledi. Daha fazla sorsaydım cevap vermeye devam ederdi.[659]

[3006] Hâfız Ebû Bekir b. Merdeveyh, Ebû Derdâ (radıyallâhu anh) ile Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan, her birinin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Halilim bana şöyle emretti: "Ana babana itaat et. Sana kendileri için dünyadan çıkmanı emretseler dahi onu yap."[660] Fakat bunun senedinde zayıflık vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onların da rızkını biz veririz." Yüce Allah ana babaya ve dedelere iyiliği emrettikten sonra, ardından evlatlara ve torunlara iyiliği emrederek *"Fakirlik korkusuyla çocukla-*

659 Bakara sûresinin 83. âyetinde geçti.

660 Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh) hadisi bundan iki önceki hadistir. Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan hadisine gelince; onu Mecmeu'z-Zevâid'de (7115) ifade edildiği gibi Taberânî rivâyet etmiştir. Heysemî der ki: Senedinde Şehr b. Havşeb vardır ve hadisi hasendir. Diğer râvîleri ise sikadır. Bunun Taberânî'nin (24/190) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cariyesi Ümeyme'den naklettiği bir şahidi vardır. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (7117): Yezîd b. Sinan er-Rehavi'yi Buhârî ve bazıları sika kabul etmiştir, demiştir.

Scanned with CamScanner

rınızı öldürmeyin." buyuruyor. Çünkü onlar şeytanların kendilerini aldatmalarına kanıp kendilerine empoze ettiği düşünceyle evlatlarını öldürüyorlardı; âr korkusuyla kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyor, bazen fakir düşme korkusuyla erkek çocuklarını da öldürüyorlardı.

[3007] O yüzden Buhârî ve Müslim'in İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyetlerine göre o şöyle demiştir: "Ya Rasûlallah! En büyük günah hangisidir?" diye sordum, *"Seni yarattığı halde Allah'a ortak edinmendir."* buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim, *"Seninle birlikte yiyecek (yemeğine ortak olacak) korkusuyla çocuğunu öldürmendir."* buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim, *"Komşunun karısıyla zina etmendir."* buyurdu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şu âyeti okudu: *"Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir ilahya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı (nın cezasını) bulur."* (Furkân, 68)

"Fakirlik" (إملاق) kelimesini İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Katâde ve Süddî "fakirlik" ile tefsir etmişlerdir. Yani, içinde bulunduğunuz fakirlikten dolayı onları öldürmeyin. Yüce Allah İsra sûresinde ise *"Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin"* buyurmuştur. Yani, gelecekte fakir olacağınızdan dolayı. O yüzden orada daha sonra *"Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz."* (İsrâ, 31) buyurmuş, verdiği önemden dolayı evvela onları zikretmiştir.[661] Yani, onlar sebebiyle fakir olacağınız endişesine kapılmayın; zira onların rızkı Allah'ın üzerine bir borçtur. Bu âyette ise hâl-i hazırda fakirlik bulunduğundan dolayı *"sizin de onların da rızkını biz veririz."* buyurmuştur; çünkü burada en önemliler ana babadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın."* Bunun benzeri şu âyettir: *"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."* (A'râf, 33) Bunun açıklaması daha önce, *"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!"* (En'âm, 120) âyetinin tefsirinde geçti.

[3008] Buhârî ve Müslim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'tan*

661 Bu Bakara sûresinin 22. ve 165. âyetlerinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

daha kıskanç hiç kimse yoktur. Nitekim bu yüzden gizli açık tüm kötülükleri/fenalıkları/fuhşiyatı haram kılmıştır."[662]

[3009] Abdulmelik b. Umeyr, Verrâd'dan, o da efendisi Muğîre'den şöyle nakleder: Sa'd b. Ubâde "Karımı bir adamla birlikte görsem, kılıcımın yanıyla değil keskin tarafıyla vururum." dedi. Bu sözü Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca *"Sa'd'ın kıskançlığına hayret mi ediyorsunuz? Vallahi ben Sa'd'dan daha kıskancım. Allah da benden daha kıskançtır. O yüzden açık-gizli tüm fuhşiyatı haram kılmıştır."* buyurdu.[663]

[3011] Kamil b. Ebû Alâ, Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Biz kıskanıyoruz (bunda bir sakınca var mı?)." denildi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Vallahi ben de kıskanıyorum. Allah ise benden daha kıskançtır. Fuhşiyatı da kıskançlığından dolayı yasaklamıştır."* buyurdu.[664] Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde bulunmamaktadır. Hadis Tirmizî'nin koşullarındadır.

[3011] Şu hadis de aynı senetle rivayet edilmiştir: *"Ümmetimin (ümmetimden insanların) ömrü altmış ile yetmiş arasıdır."*[665]

"Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın!" Açık ve gizli fuhşiyattan (fenalıktan) olduğu halde Allah (c.c) önemini vurgulamak için bunu tekrar zikretmiştir.

[3012] Buhârî ve Müslim İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'tan başka hiçbir ilahın bulunmayıp benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eden hiçbir Müslümanın kanı helal değildir. Ancak şu üç kişinin kanı helaldir: zina eden evli, kıydığı bir cana karşılık kısasla öldürülmesi gereken kişi ve dinini terk edip cemaatten (İslam Ümmetinden) ayrılan."* Müslim'in rivâyeti şöyledir: *"Kendinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'a andolsun ki, Müslüman bir adamın kanı ancak ... ile helal olur...."*[666]

---

662 Nisâ sûresinin 165. âyetinin tefsirinde geçti.

663 Buhârî, 7416; Müslim 1499; Beyhakî, el-Esmâu Ve's-sıfât, 630.

664 Senedindeki Kâmil b. Alâ b. Ebû Alâ için Yahyâ b. Maîn sika olduğunu söylemiştir. Nesâî onun leyyin, İbn Hibbân ise zayıf olduğunu söylemiştir.

665 Fâtır sûresi 92. âyetin tefsirinde gelecek.

666 Daha önce Nisâ sûresi 92. âyetin tefsirinde geçmiştir.

Scanned with CamScanner

A'meş der ki: Bunu bana İbrâhim, Esved'den, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakletti.

[3013] Ebû Dâvûd ve Nesâî Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir Müslümanın kanı ancak şu üç durumda (üç kişiden biri olduğunda) helal olur: evli iken zina edip recmedilen adam, kasten birini öldürüp kısasla öldürülen kişi, bir de İslam'dan Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açarak ayrılan ve bu yüzden öldürülen veya asılan ya da sürgün edilen kişi."*[667] Bu, Nesâî'nin rivâyetindeki ifadedir.

[3014] Mü'minlerin emiri Hz. Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyete göre, O (radıyallâhu anh) (sonunda şehit edildiği evindeki) kuşatma esnasında şöyle dedi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Şu üç adam dışında hiçbir Müslümanın kanı helal olmaz: Müslümanlığından sonra küfrü kabul eden adam, evliliğinden sonra zina eden adam, haksız yere birini öldüren adam. Vallahi ne cahiliyye döneminde ne de Müslümanken hiç zina etmedim. Allah bana hidayet ettikten sonra dinim yerine başka bir dinde olmayı hiç temenni etmedim. Hiçbir cana da kıymadım. Öyle iken beni neden öldürüyorsunuz?"*[668] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir, demiştir.

Daru'l-Harp ehlinden eman verilmiş insanları öldürmekten nehyeden, onu yasaklayan ve yapanları tehdit eden bir takım hadisler vardır;

[3015] Buhârî'nin Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre, o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Her kim andlaşmalı (emân verilmiş) bir kafiri öldürürse Cennet'in kokusunu bile alamaz. Oysa Cennet'in kokusu kırk yıllık mesafeden alınır."*[669]

---

667 Ceyyittir. Ebû Dâvûd, 4353; Nesâî, 7/90; Ahmed b. Hanbel, 6/181. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan iki tarikten rivayet etmişlerdir. Bunu Nesâî (7/91), Ahmed b. Hanbel (6/205) ve Ebû Ya'lâ yine Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan başka vecihle ve benzer bir lafızla rivayet etmişlerdir.

668 Tirmizî, 2158; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 3482; İbn Mâce, 2533; Ahmed b. Hanbel, 1/65, Hâkim, 4/350. Hâkim Buhârî ve Müslim'in koşullarını haiz olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Tirmizî ise hasen olduğunu söylemiştir.

669 Buhârî, 3166; Nesâî, 8/25; İbn Mâce, 2686; Ahmed b. Hanbel, 2/186.

Scanned with CamScanner

[3016] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Her kim Allah'ın güvencesi ve Peygamberinin güvencesinde bulunan emân ehli birini öldürürse o Allah'ın güvencesinden çıkmıştır. Dolayısıyla Cennet'in kokusunu bile alamaz. Oysa Cennet'in kokusu yetmiş yıllık mesafeden alınır."* buyurdu.[670] Bunu İbn Mâce ve Tirmizî rivâyet etmiş, Tirmizî: Hasen ve sahih hadistir, demiştir.

"İşte bunlar Allah'ın size belki düşünüp anlarsınız diye emrettikleridir." Yani, bunlar emir ve nehiyleri üzerinde düşünüp anlayasınız diye size verdiği emir ve direktiflerdir.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۖ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

152. Erginlik çağına erişinceye kadar yetimin malına, sadece en iyi şekilde yaklaşın. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü de tutun. İşte Allah iyice düşünesiniz diye size bunları emretti.

Tefsiri:

[3017] Atâ b. Sâib, Saîd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah (c.c) *"Erginlik çağına erişinceye kadar yetimin malına, sadece en iyi şekilde yaklaşın."* ve *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."* (Nisâ, 10) âyetlerini nazil edince yanında yetim bulunanlar gidip yiyeceklerini onların yiyeceklerinden ve içeceklerini onların içeceklerinden ayırdılar. Bir şey arttığında yetimin yemesi için dokunulmaz, ancak bu arada bozulduğu olurdu. Bunun sıkıntısı büyüyünce durumu

670 Tirmizî (1403), İbn Mâce (2687) ve Ebû Ya'lâ (6452) rivâyet etmiş, Tirmizî: Hasan ve sahihtir. Bu bir çok vecihle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilmiştir, demiştir. Hadis önceki hadisle de kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylediler. Bunun üzerine *"Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüzüstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir."* (Bakara, 220) âyeti nazil oldu. Bunun üzerine tekrar yiyeceklerini yetimlerin yiyeceklerine ve içeceklerini onların içeceklerine kattılar.[671] Bunu Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

"Erginlik çağına erişinceye kadar" Şa'bi, İmam Mâlik ve seleften bir çok kişi buradaki "حتى يبلغ أشده" ifadesini "erginlik çağına erişinceye kadar" diye tefsir etmişlerdir. Süddî: Otuz yaşına gelinceye kadar, demiştir. "Kırk yaşına gelinceye kadar" ve "Altmış yaşına kadar" diye tefsir edenler de olmuştur. Bunların hepsinin uzak ihtimal olduğu söylenmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Ölçü ve tartıyı adaletle yapın." Yüce Allah alırken ve verirken adaletli olmayı emrediyor. Öte yandan şu âyette de adaleti terke karşı tehditte bulunmaktadır: *"Eksik ölçüp noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun! Onlar insanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise eksik ölçer ve tartarlar. Onlar düşünmezler mi ki, tekrar diriltilecekler! Büyük bir günde. Öyle bir gün ki, insanlar o günde âlemlerin Rabbinin huzurunda divan duracaklardır."* (Mutaffifin, 1-6) Nitekim yüce Allah ölçü ve tartıyı eksik yapan bir ümmeti helak etmiştir.

[3018] İmam Tirmizî, Sahih'inde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölçü ve tartı yapan kimselere şöyle buyurdu: *"Siz öyle bir işin başındasınız ki sizden önceki (bazı) ümmetler ondan dolayı helak oldular."*[672] Tirmizî daha sonra: Bunu merfû olarak sadece Hüseyin'in rivâyetiyle biliyoruz. O ise hadiste zayıftır. Bu sahih senetle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan kendi sözü olarak da rivâyet edilmiştir.

[3019] Ben derim ki: Bunu İbn Merdûyeh de tefsirinde Sâlim b. Ebû Ca'd'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle şöyle rivâyet etmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Siz ey efendiler topluluğu! Allah sizi öyle iki şeyle müjdelemiştir ki (müptela kılmıştır ki) onlar sebebiyle geçmiş ümmetler helâk olmuştur; onlar ölçü ve tartıdır."*[673]

---

671 Bakara sûresi 220. âyetin tefsirinde geçti.

672 Tirmizî, 1217; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 5288. Bu hadiste Hüseyin mütabaa edilmiştir. Bir sonraki hadise bakınız.

673 Görünüşte sahihtir. Çünkü râvîlerinin tamamı sikadır. Ancak İmam Beyhakî bunu

Scanned with CamScanner

"Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz." Yani, kim hakkı yerine ulaştırma ve alma yolunda tüm gücünü sarf eder, tüm gayret ve çabasını ortaya koyduktan ve çabasını ortaya koyduğu halde hata ederse ona hiçbir günah yoktur.

[3020] Nitekim İbn Merdûyeh, Saîd b. Müseyyeb'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz."* âyetiyle ilgili şöyle buyurdu: *"Kim ölçü ve tartıda hakkı yerine getirirse -ki Allah onun o şeylerde hakkı yerine getirme niyetini bilir- hesaba çekmez. İşte "ancak gücünün yettiği kadarını" buyruğunun tefsiri budur."*[674] Bu mürsel ve gariptir.

"Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun." Bunun benzeri *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun."* (Mâide, 8) âyetidir. Nisâ sûresindeki benzer âyet de böyledir. Yüce Allah bunlarda söz ve hareketlerde yakın ve uzak herkese adil davranmayı emretmektedir. Yüce Allah herkese her vakit ve durumda adil olmayı emreder.

"Allah'a verdiğiniz sözü de tutun." İmam Taberî der ki: Mânâsı şöyledir: Allah'ın size verdiği tavsiye ve emri yerine getirin. Onu yerine getirmek ise size emir ve nehiylerinde ona itaat etmeniz, kitabına ve Rasûlü'nün sünnetine uymanızdır. Allah'ın ahdine vefa işte budur.

"İşte Allah iyice düşünesiniz diye." ibret alıp daha önce içinde bulunduğunuz hallerden uzak durasınız diye. Bazıları "تذكرون" daki zâl harfini bazıları şeddeli (tezzekkerûn), bazıları ise şeddesiz (tezekkerûn) okumuştur. *"Allah size bunları emretti."* Bunlar Allah'ın (c.c) size şiddetle tavsiye ve emrettiği, sizden ısrarla istediği şeylerdir.

Şuabu'l-İman'da (5287) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivâyet etmiştir. Tirmizî'nin de söylediği gibi tercihe şayan olan bunun İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olduğudur.

674 suyûtî, ed-Durru'l-Mensur'da (3/105) İbn Merdûyeh'in Saîd b. Müseyyeb'den rivâyet ettiğini ifade etmiştir. Mürsel zayıf hadis çeşitlerindendir, fakat Saîd b. Müseyyeb'in mürselleri makbuldür. Ancak bu, Saîd b. Müseyyeb'e kadar olan senet sahih olduğunda geçerlidir. Burada ise senetteki Mübeşşer b. Ubeyd el-Humusi problemlidir. Metin de çok gariptir.

Scanned with CamScanner

Sırat-ı Müstakim:

وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

153. Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur; ona uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"...Ona uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır..."* (En'âm, 153) *"... Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin."* (Şûrâ 13) ve benzer âyetler hakkında şöyle nakleder: Allah (c.c) Mü'minlere cemaati ve birliği emretmiş, ihtilaf ve ayrılıktan men etmiş, onlara kendilerinden önce helâk olanların ancak Allah'ın dini hakkında tartışmaya girip birbirlerine husumet beslemeleri sebebiyle helâk olduklarını haber vermiştir. Mücâhid ve bir çok kişi de böyle demişlerdir.

[3021] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle bir çizgi çizdi. Sonra *"Bu Allah'ın doğru yoludur."* buyurdu. Ardından sağına ve soluna çizgiler çizdi. Sonra *"Bunlar da (Allah'ın yolu dışındaki diğer) yollardır. Her bir yolun üzerinde mutlaka ona çağıran bir şeytan vardır."* buyurdu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur; ona uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."*[675] Bunu Hâkim de Esamm'ın Ahmed b. Abdülcebbar'dan, onun Ebû Bekir el-Ayyâş'tan nakliyle rivâyet etmiş ve "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir. Ebû Câfer er-Râzi, Verkâ ve Amr b. Ebî Kays da Asım'dan, o Ebû Vail'den.. o da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan benzer bir şekilde merfû olarak rivayet etmişlerdir. Yezîd b. Harun, Müsedded ve Nesâî, Yahyâ b. Habib b. Arabi ve İbn Hibbân'ın

675 Ahmed b. Hanbel, 1/465; Hâkim, 2/239; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11174; Ebû Dâvûd Tayâlisî, 244; Ahmed b. Hanbel, 1/435; Dârimi, 1/67, 68. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Bunun Câbir (radıyallâhu anh)'tan nakledilen bir şahidi vardır ki o da bundan sonraki hadistir.

Scanned with CamScanner

İbn Vehb'den, bunlar Hammad b. Zeyd'den, o Asım'dan, o Ebû Vâil'den, o da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan böyle rivayet etmişlerdir. İmam Taberî Müsenna'dan, o Himmâni'den, o Hammâd b. Zeyd'den de böyle rivâyet etmiştir. Bunu Hâkim, Ebû Bekir b. İshâk'ın İsmail b. İshâk el-Kâdı'dan, o Süleyman b. Harb'den, o da Hammâd b. Zeyd'den bu lafızla böyle rivâyet etmiş ve "Buhârî ve Müslim tahriç etmemiş olsalar da sahihtir" demiştir. Bu hadisi Nesâî ile Hâkim, Ahmed b. Abdullah b. Yunus'un Ebû Bekir b. Ayyaş'tan, onun Asım'dan, onun Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan merfû şekilde nakliyle rivâyet etmişlerdir. Bunu Hâfız İbn Merdûyeh, Yahyâ el-Himmâni'nin Ebû Bekir b. Ayyâş'tan, onun Asım'dan, onun Zirr ile Ebû Vail'den, onların da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan bu şekilde nakliyle rivâyet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[3022] Hâkim der ki: Bu hadisin sıhhatinin şahidi Şa'bî'nin Câbir'den itimat edilmeyen başka bir senetle yaptığı rivâyettir. İmam Ahmed b. Hanbel ile Abd b. Humeyd, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklederler -metin Ahmed b. Hanbel'in rivâyetindekidir-: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorduk. Önüne şöyle bir çizgi çizdi ve *"Bu Allah'ın yoludur."* buyurdu. Onun sağına iki, soluna iki çizgi çizdi ve *"Bunlar da şeytanın yollarıdır"* buyurdu. Sonra elini ortadaki çizgiye koyup, *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* (En'âm, 153) âyetini okudu.[676] Bunu İbn Mâce Sünen'inin "Kitabü's-Sünne" bahsinde rivâyet etmiştir. Bezzâr da Ebû Saîd Abdullah b. Saîd'in Ebû Halid el-Ahmar'dan nakliyle bu lafızla rivâyet etmiştir.

[3023] Ben derim ki: Bunu İbn Merdûyeh iki tarikle Ebû Saîd el-Kindi'den, o Ebû Halid'den, o Mücalid'den, o Şa'bî'den, o da Câbir'den şöyle rivâyet etmiştir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir çizgi çizdi. Sonra onun sağına bir çizgi, soluna bir çizgi çizdi. Elini ortadaki çizginin üzerine koydu ve *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur...."* âyetini okudu.[677]

Fakat temel olan ve dayanılan hadis İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) hadisidir. Bununla birlikte onda, eğer etkili ise ihtilaf da vardır. Üstelik, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak da rivayet edilmiştir. İmam Taberî, Eban b.

676 Hasendir. İbn Mâce, 11; Ahmed b. Hanbel, 3/397.

677 Senedi bir önceki gibi leyyindir. Fakat önceki rivâyete şahid olmaya elverişlidir.

Scanned with CamScanner

Osman'dan şöyle nakleder: Bir adam İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a "Sırat-ı Müstakim (dosdoğru yol) nedir?" diye sordu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi onun başında bırakmıştı ve ucu Cennet'e uzanır. Sağında ve solunda caddeler vardır. O cadde üzerinde geçenleri oraya çağıran kimseler bulunmaktadır. Kim diğer yollara girerse onlar onu Cehennem'e götürürler. Kim de bu yola girerse o Cennet'e götürür. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) daha sonra *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır..."* âyetini okudu. İbn Merdûyeh İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah'ın bir kulu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a Sırat-ı Müstakim'i sordu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): "Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi onun başına bıraktı ve bir ucu da Cennet'tedir..." dedi. Rivâyetin gerisi bir önceki gibidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Nevvâs b. Sem'ân'dan da bunun benzeri rivayet edilmiştir.

[3024] İmam Ahmed b. Hanbel, Nevvâs b. Sem'ân'dan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Allah (c.c) Sırat-ı müstakim için bir misal getirdi; Dosdoğru bir yol var ve iki tarafında (ara ara) açık kapıların bulunduğu duvarlar var. Kapıların üzerinde asılı örtüler bulunmakta. Yolun başında bir davetçi "Ey insanlar! Hep birlikte sırat-ı müstakime girin. Eğri yollardan gitmeyin." diye çağrıda bulunuyor. Yolun ortasında da bir davetçi daha var. İnsan o kapılardan birini açmak istediğinde o davetçi "Yazıklar olsun sana; açma. Açarsan kendini içinde bulursun." der. Ortadaki cadde İslam'dır. Duvarlar Allah'ın hudud ve sınırları (kuralları)dır. Açık kapılar ise Allah'ın haramlarıdır. Yolun başındaki davetçi Allah'ın kitabı, yolun içindeki davetçi ise her Müslümanın kalbindeki nasihatçi (vicdanı ve takva gücü)dir."*[678] Bunu Tirmizî ve Nesâî de başka bir tarikle Nevvâs b. Sem'ân'dan rivayet etmişler, Tirmizî: Hasen ve gariptir, demiştir.

"Ona uyun. (Başka) yollara uymayın." Allah'ın yolunun tekil olarak zikredilmesi hakkın tek olmasından dolayıdır. O sebeple çeşitli ve farklı farklı olmaları nedeniyle "diğer yollar" (السُّبُلَ) çoğul olarak zikredilmiştir. Örneğin şu âyette de böyledir: *"Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar Cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."* (Bakara, 257)

678 Fâtiha sûresinin 6. âyetinde geçti.

Scanned with CamScanner

[3025] İbn Ebî Hâtim, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sizden kim bana şu üç âyet üzerine biat eder?"* buyurdu, sonra *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım..."* (En'âm, 151) ile başlayan üç âyeti sonuna kadar okudu. Daha sonra *"Kim bunları yerine getirirse sevabı Allah'a aittir. Kim bunlardan bazılarını yapmaz da Allah (c.c) dünyada iken onu yakalarsa bu onun cezası olur. Kimi de ahirete kadar ertelerse onun durumu Allah'a kalmıştır; dilerse cezalandırır, dilerse affeder."* buyurdu.[679]

Mûsâ (a.s)'a Verilen Kitap:

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

154. Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler.

155. İşte bu (Kur'ân), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.

Tefsiri:

İmam Taberî der ki: âyetin açılımı; "Ey Muhammed! Bizim adımıza haber ver ki, biz Mûsâ'ya kitap vermiştik." Şeklindedir. Bu, *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım..."* (En'âm, 151) âyetinden anlaşılmaktadır.

Ben derim ki: Taberî'nin bu sözü su götürür bir iddiadır. Çünkü buradaki "ثم" (sonra) kelimesi olaylardaki sıralamaya delalet etmesi için değil, bir haberden sonra verilen başka bir haberi ona atıf için kullanılmıştır. Şu şiirde olduğu gibi:

679 Süfyân b. Hüseyin'in Zührî'den rivâyeti zayıf olduğundan dolayı bunun senedi zayıftır. Fakat hadisin sahih hadis kitaplarındaki farklı bir lafızla rivâyeti daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

قل لمن ساد ثم ساد أبوه ثم قد ساد قبل ذلك جده

Asil olana, sonra babası asil olana,

Sonra da daha önce dedesi asil olana söyle ki!

(Buradaki sonraların hepsi zamansal sonra değil, "ve" anlamındadır.)

Burada da yüce Allah Kur'ân hakkında *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur; ona uyun."* buyurduktan sonra Tevrat'ı ve onu getiren Peygamberi överek ona atfetmiş ve *"Sonra ...Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik."* buyurmuştur. Yüce Allah Kur'ân'ı Tevrat'la birlikte çok defa zikretmiştir. Mesela şu âyette de böyledir: *"Ondan önce de bir rahmet ve rehber olarak Mûsâ'nın kitabı vardır. Bu (Kur'ân) da, zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap lisanıyla indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır."* (Ahkâf, 12) Yüce Allah bu sûrenin başlarında, *"De ki: Öyle ise Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz..."* (En'âm, 91) buyurduktan sonra ardından *"Bu (Kur'ân), Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır."* (En'âm, 92) buyurmuştur. Yüce Allah Müşrikler hakkında: *"Fakat onlara tarafımızdan o hak (Peygamber) gelince: "Mûsâ'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler."* dedikten sonra şöyle buyurmuştur: *"Peki, daha önce Mûsâ'ya verileni de inkar etmemişler miydi? "Birbirini destekleyen iki sihir!" demişler ve şunu söylemişlerdi: Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz."* (Kasas, 48) Allah (c.c) cinlerin de şöyle dediklerini haber vermiştir: *"Ey kavmimiz! dediler, doğrusu biz Mûsâ'dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik."* (Ahkâf, 30)

Allah (c.c) (tefsirini yapmakta olduğumuz âyetin devamında) şöyle buyuruyor: *"iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla"* Yani, Mûsâ (a.s)'a tam, mükemmel ve şeriatında ihtiyaç duyulacak her şeyi kapsayıcı olarak indirmiş olduğumuz kitabı verdik. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Mûsâ için levhalarda yazdık."* (A'râf, 145) buyurur.

Scanned with CamScanner

"İyilik edenlere nimetimizi tamamlamak... maksadıyla" Yani, iyi hal ve hareketlerinin, emirlerimizi yerine getirip bize itaat etmesinin mükafatı olarak. Yüce Allah başka âyetlerde bu mânâda şöyle buyurur: *"İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"* (Rahmân, 60) *"Bir zamanlar Rabbi İbrâhim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."* (Bakara, 124) *"Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik."* (Secde, 24)

Ebû Câfer er-Râzî'nin Rebî' b. Enes'ten naklettiğine göre o, *"Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak ... maksadıyla Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik."* âyetini "Allah'ın kendisine verdiği nimetlerle iyilikte bulunanlara" diye tefsir etmiştir. Katâde: Kim bu dünyada iyilik yaparsa Allah (c.c) ahirette ona (iyiliğini) tamamlar, demiştir. Taberî, cümlenin, "Sonra Mûsâ'ya iyiliğini tamamlamak maksadıyla" mânâsında olduğu görüşünü tercih etmiştir. Sanki "تماماً على الذي أحسنَ"deki "الذي" edatını masdariyye olarak düşünmüştür; şu âyette olduğu gibi: "وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا: *Bâtıla) dalanlar gibi siz de daldınız"* (Tevbe, 69) Zira bu âyetteki mânâ "كخوضهم" (onların dalışı gibi)'dir. Abdullah b. Revâha da bir şiirinde şöyle der:

فثبّت الله ما آتاك من حَسَنٍ في المرسلين ونَصْرًا كالذي نُصِروا

Allah Peygamberlere verdiği güzelliklerden sana verdiklerini kökleştirdi.

Onların muzaffer kılınışı gibi seni de muzaffer kıldı.

(Şiirde كالذي نُصِروا, كنصرهم (onların muzaffer kılınışı gibi) mânâsındadır, yani الذي masdariyedir.)

Başkaları ise "الذي"nin burada "الذين" mânâsında olduğunu söylemişlerdir. İmam Taberî der ki: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyete göre o bu âyeti "تمامًا على الذين أحسنوا" diye okurdu. İbn Ebî Necîh, Mücâhid'den şöyle nakleder: "İyilik edenler"den kasıt "iman edenler ve iyilerden olanlar (Muhsinler)"dir. Ebû Ubeyd de böyle demiştir. Beğavî'ye göre "iyiler"den kasıt Peygamberler ve mü'minlerdir. Yani, "Mûsâ (a.s)'ın onlara olan üstünlüğünü ortaya koyduk." O durumda mânâ şu âyetteki gibidir: *"(Allah) Ey Mûsâ! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni*

Scanned with CamScanner

insanların başına seçtim." (A'râf, 144) Bu âyet, başka delillerden dolayı, Mûsâ (a.s)'ın Peygamberlerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Allah'ın halili İbrâhim (a.s)'dan daha üstün kılınmış olmasını gerektirmez.

İmam Taberî der ki: Ebû Amr b. Alâ'nın Yahyâ b. Ya'mûr'den rivâyetine göre o âyette "تماما على الذي أحسنُ"deki "أحسنُ" kelimesinin sonunu merfu (dammeli) okurdu ki mânâsı, "En iyi olanı tamamlamak için"dir. Taberî daha sonra: Arapça'da bunun doğru bir açıklaması olsa da ben bu kıraatle okumayı caiz görmüyorum, demiştir. Bir görüşe göre mânâ: "Allah'ın ona lütfunu tamamlayıcı ve ona ihsanı üzerine ihsan olarak" şeklindedir. Bunu Taberî ve Beğavî rivayet etmişlerdir. Bununla ilk görüş arasında bir fark yoktur ve açıkladığımız gibi İmam Taberî ikisini böyle birleştirmiştir. Hamd Allah'a mahsustur.

"her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik." buyruğunda Allah'ın (c.c) Mûsâ (a.s)'a indirdiği kitap methedilmektedir. *"Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler."* Şu âyette de Kur'ân'a tabi olmaya davet vardır: *"İşte bu (Kur'ân), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin."* Yüce Allah kullarını kitabına teşvik etmekte, onu düşünmeyi, onunla amel etmeyi ve ona davet etmeyi emretmektedir. Kur'ân'ın dünya ve âhiretteki bereketi ona uyan ve onu yaşayanlaradır. Çünkü o Allah'ın sağlam ipidir.

Kur'ân'ın Kitap Ehli Olmayan Bir Millete Gelmesi:

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَآ أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّآ أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

156. "Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hıristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" demeyesiniz diye;

Scanned with CamScanner

157. Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan alıkoyandan daha zalimdir! âyetlerimizden alıkoyanları, alıkoymalarından ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

Tefsiri:

İmam Taberî'ye göre âyetin mânâsı şöyledir: Bu bizim size, *"Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hıristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik."* dememeniz için indirdiğimiz bir kitaptır. Yani, bu kitabı hiçbir mazeretiniz kalmaması için indirdik. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde: Rabbimiz! Ne olurdu bize bir Peygamber gönderseydin de, âyetlerine uysak ve Mü'minlerden olsaydık! diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)."* (Kasas, 47)

"Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk." demeyesiniz diye." Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre, "onlar"dan kasıt Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Mücâhid, Süddî, Katâde ve başka bir çok kimse de böyle demiştir.

"Biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik." Yani, biz onların ne dediklerini anlamıyorduk. Çünkü bizim dilimizle konuşmuyorlardı. Üstelik biz onların içinde bulundukları hal ve meşgalelerden uzak, onlardan bihaberdik.

"Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk." Yani, biz bununla sizin "Onlara indirilen bize indirilseydi kendilerine getirilenlerde onlardan daha doğru yolda olurduk." bahanenizi ortadan kaldırmak istedik. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Kendilerine bir uyarıcı gelince, ümmetler içinde en doğru yolda gidenlerden biri olacaklarına, and olsun ki, bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi.."* (Fâtır, 42) Yüce Allah burada da öyle buyurmuştur. *"İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi."* Yani, işte size arap Peygamber Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lisanıyla Allah (c.c) katından büyük ve yüce bir Kur'ân gelmiştir. Onda helal ve haramların açıklaması, kalpler için hidayet, ona tabi olan ve izinden yürüyen kullarına Allah'tan rahmet vardır.

Scanned with CamScanner

"Hâl böyle iken Allah'ın âyetlerini yalanlayan" yani, Peygamberin getirdiklerinden istifade etmeyen, onlarla gönderilenlere uymadığı gibi (gitmekte olduğu) başka yolları da terk etmeyen *"ve onlardan alıkoyandan daha zalim kimdir!"* Yani, Allah'ın âyetlerine uymaktan alıkoyandan. Yani, insanları ondan çeviren ve engelleyenden. Süddî صدف عنها cümlesini böyle tefsir etmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid ve Katâde'den yapılan rivâyete göre ise mânâ "Kur'ân'dan yüzçeviren"dir. Süddî'nin buradaki tefsiri kuvvetlidir. Çünkü *"Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan alıkoyandan daha zalim kimdir!"* buyurulmuş, daha önce geçtiği gibi sûrenin baş tarafında da *"Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helâk ederler."* (En'âm, 26) buyurulmuştur. Nitekim benzer bir âyette şöyle buyurulmuştur: *"İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız."* (Nahl, 88) Yüce Allah burada devamla şöyle buyuruyor: *"Âyetlerimizden alıkoyanları, alıkoymalarından ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız."*

Âyetin mânâsının İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'nin söylediği gibi olması da mümkündür. Yani, "صدف عنها"dan kasıt "Âyetlerimize iman etmeyen ve ona göre yaşamayandan... daha zalim kimdir?" Bu mânâya göre âyette kastedilen şu âyetlerdeki gibidir: *"O, Peygamberi doğrulamamış, namaz kılmamış, ama yalanlayıp yüz çevirmiştir."* (Kıyâmet, 31-32) Nitekim kafirin kalbiyle yalanladığına, bedeniyle yaşamayı bıraktığına delalet eden başka âyetler çoktur. Fakat ilk mânâ daha kuvvetli ve daha açıktır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Daha Neyi Bekliyorlar?

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ
تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

Scanned with CamScanner

158. Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini mi bekliyorlar.? Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

Tefsiri:

Cenab-ı Hakk kendisini inkâr ve reddeden, Peygamberlerine karşı gelen, âyetlerini yalanlayan ve yolundan alıkoyan kafirleri tehdit ederek şöyle buyuruyor: *"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini mi bekliyorlar!"* Allah'ın gelmesi ahirette, Allah'ın bazı âyetlerinin gelmesi ise kıyâmet kopmadan önce, onun alamet ve işaretleri olarak gerçekleşecektir.

[3026] Nitekim İmam Buhârî Sahih'inde bu âyetin tefsirinde, Ebû Zür'a'nın Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu hadisi zikretmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneş batıdan doğmadıkça kıyâmet kopmaz. İnsanlar onu gördüklerinde yeryüzündekiler iman ederler. O gün "(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz." âyetinin tahakkuk edeceği gündür."*[680]

[3027] İmam Buhârî Hemmâm b. Münebbih kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Güneş batıdan doğmadıkça kıyâmet kopmaz. Güneş oradan doğduğunda ve insanlar onu gördüklerinde hepsi iman eder. Fakat bu, "(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz." diye bahsedilen gündür."* Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra bu âyeti okumuştur.[681]

Bu hadis bu şekilde iki vecihten rivayet edilmiştir. İlk vecihten Tirmizî dışındaki Kütüb-i Sitte sahipleri bir çok tarikle Umâra b. Ka'kâ' b. Şübrüme'den, o Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr'den, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklen rivayet etmişlerdir. İkinci vecihle rivâyette râvîlerden birinin adı sadece İshâk

680 Buhârî, 4635; Müslim, 157; Ebû Dâvûd, 4312; İbn Mâce, 4067; Ahmed b. Hanbel, 2/231.

681 Buhârî (4636) bu vecihle rivâyet etmiştir. Bir önceki hadise bakınız.

Scanned with CamScanner

olarak zikredilmiştir. Kimine göre o İbn Mansur Kevsec, kimine göre İshâk b. Nasr'dır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bunu İmam Müslim, Muhammed b. Râfi' el-Cündisaburi'den, her ikisi de Abdurrezzak'tan rivayet etmişlerdir. Bu hadis bir çok tarikle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilmiştir. Onu Huraka'nın kölesi Alâ b. Abdurrahman b. Yakup'un, babasından, onun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklini ise sadece İmam Müslim yapmıştır.

[3028] İmam Taberî Ebû Küreyb'den, o Fudayl'ın oğlundan, o Fudayl'dan, o Ebû Hazim'den, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Üç şey vardır ki onlar çıktığında, "(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."; onlar güneşin batıdan doğması, Deccal ve Dabbetü'l-arz'dır."*[682] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Vekî''in Fudayl'dan nakliyle rivâyet etmiştir, fakat onda ayrıca "duman" ifadesi geçmektedir. Bunu İmam Müslim Züheyr b. Harb'in Vekî''den... nakliyle rivâyet etmiştir. Tirmizî de başka bir vecihle Fudayl b. Gazevan'dan... rivâyet etmiştir. İshâk b. Abdullah el-Fervi, İmam Mâlik'ten... o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Fakat Fervi'nin zayıf olması sebebiyle hadis bu kitapların hiçbirinde bu tarikle rivâyet edilmemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[3029] İmam Taberî, Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneş batıdan doğmadıkça kıyâmet kopmaz. Güneş oradan doğduğunda bütün insanlar iman ederler. O şu âyette ifade edilen gündür: "(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."*[683] Hadisi İbn Lühey'in A'rec'den rivâyetiyle de; Vekî''in Fudayl b. Gazvan'dan, onun Ebû Hazim'den, onun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet edilmiştir. Bu tariklerin hepsini İbn Merdûyeh tefsirinde tahriç etmiştir.

[3030] İmam Taberî, İbn Sirin kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim*

682 Müslim, 158; Tirmizî, 3074; Ahmed b. Hanbel, 1/107; Ebû Ya'lâ, 6172; Taberî, 14252.

683 Taberî (14224) bu tarikle rivâyet etmiştir. Bir önceki hadise bk.

Scanned with CamScanner

güneş batıdan doğmadan önce tevbe ederse tevbesi kabul edilir."[684] Bunu Kütüb-i Sitte sahiplerinden hiçbiri rivâyet etmemiştir.

[3031] İmam Buhârî ve Müslim, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana *"Güneş battığında nereye gittiğini biliyor musun?"* diye sordu. Ben "Bilmiyorum." dedim. *"Güneş battığında Arş'ın altına gidip secdeye kapanır, sonra kalkar. Bu ona "Geldiğin yere geri dön." denilene kadar devam eder. Ey Ebû Zerr! Ona "Geldiğin yere geri dön." denileceği vakit yakındır ki o da şudur: "(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."*[685]

[3032] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe b. Esid el-Gıffari'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) odalarının birinden çıkıp yanımıza geldi. Biz kıyâmet hakkında sohbet ediyorduk. Şöyle buyurdu: *"Siz on alameti görmeden kıyâmet kopmaz: Güneşin batıdan doğması, duman, Dabbe, Meryem oğlu İsa (a.s)'ın zuhuru, Deccal'in çıkışı, biri batıda, biri doğuda, biri de Arap yarımadasında olacak üç yere batış olayı. Aden'de çıkacak ve insanları (bir yere) sürükleyecek veya toplayacak olan, gece nerede olurlarsa orada geceleyecek, gündüz nerede olurlarsa onlarla birlikte olacak bir ateş."*[686] Bunu İmam Müslim ile dört Sünen sahibi de Amir b. Vasile'nin Huzeyfe b. Esid'den bu şekilde nakliyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadis için: Hasen ve sahihtir, demiştir.

[3033] Mansur, Rib'i'den, o da Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Güneşin batıdan doğmasının alameti nedir?" diye sordum. Hz. Peygamber

684 Ahmed b. Hanbel (2/275) ve Taberî (14225) Abdurrezzak'ın bu şekilde nakliyle rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Sitte'den hiçbirinde bu tarikle rivâyet edilmemiştir. Bunu İmam Müslim (2703), Ahmed b. Hanbel (2/427), İbn Hibbân (629) ve Beğavî -tefsirinde- (906) Hişam b. Hassan'ın İbn Sirin'den nakliyle rivâyet etmişlerdir.

685 Müslim (159), Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (11176) ve İbn Hibbân (6153) İbrâhim et-Teymi'nin bundan daha uzun şekliyle rivâyet etmişlerdir ve "Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musunuz?" sorusuyla başlamaktadır. Bunu Buhârî (3199), Müslim (159. hadisin ardından), Tirmizî (2186) vs. de A'meş'in İbrâhim et-Teymi'den nakliyle rivayet etmişlerdir. Fakat onda bu âyet değil "Güneş kendisi için belirlenen yerde akar (döner)." (Yâsin: 38) âyeti vardır.

686 Müslim, 2901; Ebû Dâvûd, 4311; Tirmizî, 2183; Nesâî, Sünen-i Kübrâ 11380; İbn Mâce, 4041; Ahmed b. Hanbel, 4/6; İbn Hibbân, 6791.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O gece uzar. İki gece kadar bir süre geçince o gece namaz kılmakta olanlar bunun farkına varırlar. Önceki geceler gibi ibadetlerini yaparlar. Yıldızlar yerinde olduğu gibi durmakta, bir yere gitmemektedir. Sonra yatarlar. Sonra kalkıp namaz kılarlar. Sonra tekrar yatarlar. Sonra yanları ezilmiş halde kalkarlar. Gece iyice uzayınca insanlar sabah olmadan feryad-ı figan etmeye başlarlar. Onlar güneşin doğudan doğmasını beklerken ne görsünler; o batıdan doğuyor. İnsanlar bunu görünce iman ederler. Fakat imanları onlara bir fayda vermez."*[687] Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde bu tarikle rivâyet yoktur.

[3034] Asıl adı Sa'd b. Mâlik b. Sinan olan Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan gelen bir rivâyet. İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."* buyruğu hakkında, *"O güneşin batıdan doğmasıdır."* buyurduğunu nakletmiştir.[688] Bunu Tirmizî de Süfyân b. Vekî'in babasından... nakliyle rivâyet etmiş ve "gariptir" demiştir. Bazıları bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in değil Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivayet etmişlerdir.[689]

[3035] Faddâl b. Cübeyr, Ebû Ümâme Südayy b. Aclan'dan şöyle nakleder; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kıyâmet alametlerinin ilki güneşin batıdan doğmasıdır." buyurdu.[690]

[3036] Safvân b. Assâl'dan şöyle rivayet edilmiştir; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işitti: *"Allah, tevbe için batı tarafında yetmiş yıllık mesafe eninde bir kapı açtı. Bu kapı güneş oradan doğuncaya kadar*

687 Senedin Süfyân-ı Sevrî ve sonrası Buhârî ve Müslim'in râvîleridir. Müellif Sevrî'den öncesini zikretmemiştir. Rivâyeti İbn Merdûyeh'e nispet etmiştir. Onun tefsiri basılmamıştır. Ama her halükarda hadisin destekleyici şahitleri vardır.

688 Tirmizî, 3073; Ahmed b. Hanbel, 3/31; Ebû Ya'lâ, 1353. Atiyye el-Avfî sebebiyle senedi zayıftır, fakat bundan beş önceki Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisi buna şahitlik yapmaktadır.

689 Gördüğün gibi bir çok tarikten merfû olarak rivâyet edilmiştir. Dolayısıyla mevkûf şeklindeki rivâyet merfû rivâyete bir zarar vermez. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

690 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (8022) rivâyet etmiştir. Bundan iki sonraki Abdullah b. Amr hadisi bunun şahididir.

Scanned with CamScanner

kapanmayacak." buyurdu.[691] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce uzun bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[3037] Abdullah b. Ebû Evfa'dan bir hadis. İbn Merdûyeh, Süleyman b. Zeyd kanalıyla Abdullah b. Ebî Evfa'dan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"İnsanlar sizin gecelerinizden üç gece uzunluğunda bir gece yaşayacaklar. Geceleri nafile ibadet edenler onu bilecekler. Onlardan biri kalkacak ve virdini okuyup yatacak. Sonra kalkıp virdini okuyup ardından yatacak. Onlar bu haldeyken insanlar, "Bu nedir?" diye birbirlerine bağırmaya başlayacak, camilere koşacaklar. Birden güneşin batıdan doğduğunu fark edip çığlık atacaklar. Güneş göğün ortasına geldiğinde doğuya dönüp tekrar doğudan doğacak. O vakit hiçbir kişiye (o anda yaptığı) imanı fayda vermeyecek."*[692] Hadis, bu vecihle gariptir. Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde de bulunmamaktadır.

[3038] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayyan kanalıyla Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr'den şöyle nakleder: Üç Müslüman Medine'deki Mervan'ın meclisine oturup onun kıyâmet alametleri hakkında anlattıklarını dinlediler. Sohbetinde Mervan, "Onların ilki Deccal'in çıkışıdır." dedi. Bunlar Abdullah b. Amr ile karşılaştıklarında ona kıyâmet alametleri hakkında Mervan'dan işittiklerini söylediler. Abdullah şöyle dedi: Mervan hiç de doğru söylememiş. Ben bu konuda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir hadis işittim ve daha sonra hiç unutmadım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Zuhur edecek ilk alâmet güneşin batıdan doğmasıdır. Zira güneş her battığında Arş'ın altına gelip secde eder ve geri dönmek için izin ister. Allah (c.c) güneşin batıdan doğmasını murad ettiğinde güneş her zamanki gibi Arş'ın altına gelip secde eder ve geri dönmek için izin ister. Fakat ona bu defa hiçbir cevap verilmez. Dönmek için tekrar izin ister, yine bir cevap verilmez. Sonra tekrar izin ister, yine cevap verilmez. Geceden Allah'ın dilediği kadar bir vakit geçtikten ve kendisine izin verilse bile doğmaya yetişemeyeceğini anladıktan sonra güneş, "Ey Rabbim, doğu ne kadar da uzak! İnsanlar için benim yerimi kim tutacak?" der. Ufuk bir halka gibi olunca yine izin ister.*

691 Tirmizî, 3536; İbn Mâce, 4070; Ahmed b. Hanbel, 4/241; Taberî, 14212; İbn Hibbân, 1321; Beğavî, et-Tefsir, 907. Tirmizî: Hasen ve sahihtir, demiştir.

692 Senedindeki Dırâr b. Surad hakkında el-Mizan'da (3951) şöyle denilmiştir: Buhârî ve başkaları: Metruktur; İbn Maîn: Kufe'de iki yalancı vardır; Dırar b. Surad... demiştir. Senet sakıt, metin gariptir.

Scanned with CamScanner

Ona "Olduğun yerden doğ!" denilir. O da insanlara batıdan doğar." Abdullah daha sonra *"(o gün) önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."* âyetini okudu.[693] Bunu Müslim Sahih'inde, Ebû Dâvûd ile İbn Mâce Sünen'lerinde Ebû Hayyan et-Temimi'nin Ebû Zür'a'dan nakliyle rivayet etmişlerdir.

[3039] Başka bir hadis: İmam Taberânî, Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneş batıdan doğduğunda İblis secdeye kapanır ve "İlahi! Bana emret, dilediğin kimseye secde edeyim" der. Zebanileri yanına toplanır ve "Ey efendileri, bu yalvarış nedir?" derler. İblis: "Ben Rabb'imden bana belli bir vakte kadar mühlet vermesini istemiştim. İşte "belli vakit" budur." der. Sonra Safa tepesindeki bir yarıktan Dabbe çıkar. O ilk adımını Antakya'ya atar. İblis gelip ona tokat atar."*[694] Bu çok garip bir hadistir ve senedi zayıftır. Muhtemelen Abdullah b. Amr'ın Yermük gününde ele geçirdiği iki hayvan yükü kitaptan alınmadır. Bunun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü şeklinde rivâyeti ise münkerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[3040] Abdullah b. Amr, Abdurrahman b. Avf ve Muâviye b. Ebû Süfyân'dan (Allah hepsinden râzı olsun) rivâyet edilen başka bir hadis. İmam Ahmed b. Hanbel'in rivâyetine göre İbn Sa'dî: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Düşman savaştığı sürece hicret bitmez"* buyurdu." dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Amr, Abdurrahman b. Avf ve Muâviye b. Ebû Süfyân şöyle dediler: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hicret iki çeşittir; biri günahları terk etmen, diğeri Allah'a (c.c) ve Rasûlü'ne gitmendir. Bu hicret tevbe kabul olunduğu sürece devam eder. Tevbe ise güneş batıdan doğana kadar kabul edilir. Batıdan doğunca da her kalbe içindekilerle mühür vurulur ve insanlara "bu kadar tamam" denilir."*[695] Kütüb-i Sitte'den hiçbirinde bulunmasa da bu hadisin senedi hasendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

693 Tamamını Ahmed b. Hanbel (2/201) rivâyet etmiştir. Bunu merfû olarak Müslim (2941), Ebû Dâvûd (4310) ve İbn Mâce (4069) rivayet etmişlerdir.

694 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (94) rivâyet etmiş, Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (12578): Senedinde İshâk b. İbrâhim b. Zübeyrak vardır ve o zayıftır, demiştir.

695 Ahmed b. Hanbel (2/192) rivâyet etmiştir. Senedi, müellifin söylediği gibi hasendir. Bunu İmam Ahmed b. Hanbel başka bir vecihten daha Muâviye'nin rivâyetiyle (4/99) tahriç etmiştir. Bu önceki hadisin şahididir.

Scanned with CamScanner

Başka bir hadis: Muhammed b. Sirin, Ebû Ubeyde'den şöyle nakleder: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle derdi: "Bahsedilen kıyâmet alametlerinin şu dördü dışında hepsi meydana geldi: Güneşin batıdan doğması, Deccal, Dabbetü'l-arz ve Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkışı." İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle derdi: "Onunla birlikte amellerin son bulacağı alâmet; güneşin batıdan doğmasıdır. Allah'ın (c.c) *"Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!"* (En'âm, 158) buyruğunu görmüyor musun? Orada kastedilen güneşin batıdan doğmasıdır."

[3041] Hâfız İbn Merdûyeh, tefsirinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi olarak garip ve münker bir rivâyette bulunmuştur. Bir yerinde şöyle geçmektedir: *"O gün güneş ile ay batıdan birlikte doğarlar. Gökyüzünün ortasına geldiklerinde dönüp önceki yerlerine gelirler."*[696] Bu çok garip, hatta münker, hatta ve hatta merfû olduğu iddia edilirse uydurmadır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) veya Vehb b. Münebbih'in sözü şeklindeki rivâyet ise reddedilecek bir iddia değildir ki zaten daha çok öyle gibi gözükmektedir.

Süfyân-ı Sevrî, Mansur'dan, o Amir'den, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Alametlerin ilki zuhur ettiğinde (amel) kalemleri atılır, hafaza melekleri amelleri yazmaktan engellenir ve bedenler amellere şahitlik yaparlar. Bunu İmam Taberî rivâyet etmiştir.

"(O gün) önceden inanmamış kimseye..." Yani, o vakit kafir iman etmek isterse ondan kabul edilmez. Daha önce iman etmiş olan kimsenin imanı ise kabul edilir. Mü'minin amelleri düzgünse o büyük bir güzellik ve nimettedir. Hem iyilikleri hem kötülükleri varsa o vakit tevbe ettiğinde kabul olunmaz. Nitekim geçen hadisler de buna delalet etmektedir. *"...ya da imanında bir*

696 Merfû olarak aslı yoktur. Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (3/114, 115) uzunca birkaç sayfa halinde rivâyet etmiş, İbn Merdûyeh'e nispet etmiş ve "Çok zayıftır" demiştir. Bundan öte râvîlerden Abdülmün'im b. İdris el-Yemani hakkında el-Mizan'da (5270) şöyle denmiştir: Hikayecidir. Güvenilmez. Bir çok kişi terk etmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel onun Vehb b. Münebbih'e nispet ederek asılsız rivâyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân: Babasından ve başkasından nakleder gibi uydurma rivâyetlerde bulunur, demiştir.

Scanned with CamScanner

hayır kazanmamış olan kimseye" ifadesi de bu mânâya yorumlanır. Yani, kişi daha önce işlememişse o vakitte işlediği salih ameli ondan kabul olunmaz.

"De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!" ifadesi kafirlere büyük bir tehdit, imanını ve tevbesini bunların fayda vermeyeceği vakte erteleyenlere yönelik vurgulu bir uyarıdır. Güneşin batıdan doğduğu vakitte böyle bir hükmün verilmesi kıyâmet vaktinin (tamamen) yaklaşmış olması ve alametlerinin zuhur etmesinden dolayıdır. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Onlar, kıyâmet gününün ansızın gelip çatmasını mı bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar!"* (Muhammed, 18) Başka bir yerde de: *"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman: Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik, derler. Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir."* (Mü'min, 84-85) buyurur.

Dinlerini Parça Parça Edip Guruplara Ayrılanlar:

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى اللهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159. Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.

Tefsiri:

Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve Süddî: Bu âyet Yahudiler ve Hıristiyanlar hakkında nazil oldu, demişlerdir. Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o *"Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya"* âyeti hakkında şöyle demiştir: Yahudiler ve Hıristiyanlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Peygamber gönderilmeden önce ihtilafa düşmüş ve paça parça olmuşlardı. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilince, *"Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur..."* âyeti nazil oldu.[697]

697 Taberî'de (14257, 14258, 14259) ifade edildiği gibi Hz. Ali (radıyallâhu anh), Katâde ve daha başkaları böyle okumuşlardır. Bu aynı zamanda Hamza ve Kesâî'nin de kıraatidir. Hafs ise "فَرَّقُوا" diye okumuştur ki zamanımızda en meşhuru odur.

Scanned with CamScanner

[3042] İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* âyeti hakkında şöyle buyurdu: *"Yani, onlar senden değildirler. Onlar bu ümmetten bid'atçi, şüpheli şeylere dalan ve sapık kimselerdir."*[698] Fakat bu senet sahih değildir. Zira senette geçen Abbad b. Kesir metruktur. O bu hadisi uydurmamış, fakat yanlışlıkla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivâyet etmiştir. Çünkü bunu Süfyân-ı Sevrî, Leys'ten -ki o İbn Ebî Süleym'dir- o da Tâvûs'tan, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: *"'Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur.' âyeti bu ümmet hakkında indi."*

[3043] Ebû Galib, Ebû Ümâme'den, onun *"Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya"* hakkında: Onlar Haricilerdir, dediğini rivâyet etmiştir.[699] Bu merfû olarak da rivayet edilmiştir, fakat o sahih değildir.

[3044] Şu'be, Mücalid'den, o Şa'bî'den, o Şuray'tan, o da Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: *"'Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur.' âyetinde bahsedilenler bid'at ehli kimselerdir."* buyurdu.[700] Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. Çok garip olup, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak nakli sahih değildir.

Görünüşte âyet Allah'ın dinini bırakan, ona karşı hareket eden herkes hakkındadır. Zira Allah (c.c) Peygamberini, tüm dinler üzerinde hakim ve galip yapması için hidayet ve hak dinle göndermiştir. Allah'ın şeriatı ise tektir, onda hiçbir ihtilaf ve farklılık yoktur. Kim onda ihtilafa düşerse "gruplardan" olur. Yani, bid'atçı ve sapık "Milel ve Nihal ehli" kimselerden olur. Çünkü Allah (c.c) Peygamberini onların içinde bulundukları halden beri olarak nitelemiştir. Bu âyet aynen şu âyet gibidir: *"Allah Nûh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik; İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya*

698 Merfû rivayet zayıftır. Doğrusu mevkûf olduğudur. Taberî (14271) bu senetle rivâyet etmiştir. İbn Kesir de mevkûf rivâyetin sahih olduğunu söylemiştir ki doğrusu da odur.

699 Râvîlerden Ebû Galib'den dolayı senedi zayıftır. Tahrici daha önce geçti. Doğrusu Ebû Ümâme'nin sözü olduğudur.

700 Zayıftır. Taberânî, el-Mu'cemu's-Sağir'de (560), Hâkim et-Tirmizî, Nevadiru'l-Usul'de (s.209), Ebû Nuaym (4/138) rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

da buyurduk ki: "Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin." Ortak koşanları çağırdığın şey onların gözünde büyümektedir. Allah dilediğini kendine seçer, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir." (Şûrâ 13)

[3045] Bir hadiste *"Biz Peygamberler topluluğu babaları bir anaları ayrı kardeşleriz; dinimiz birdir."*[701] buyurulmuştur. İşte Sırat-ı müstakim budur. O, Peygamberlerin getirdiği "sadece hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etme, en son Peygamberin şeriatına tutunma"dır. Bunun dışındakiler ise sapıklıklar, cehaletler, şahsi fikirler ve keyfi görüşler olup Peygamber onlardan münezzeh ve uzaktır. Allah'ın (c.c) bu âyette *"senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* buyruğu gibi. Allah'ın (c.c) buradaki, *"Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir."* buyruğunda ifade edilen de, *"Mü'min olanlar, Yahudi olanlar, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve Müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyâmet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir."* (Hac, 17) buyruğundaki gibidir. Yüce Allah daha sonra kıyâmet gününde hüküm ve adaletindeki lütfunu açıklayarak şöyle buyuruyor:

İyilik ve Kötülüğün Ahiretteki Karşılığı:

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

160. Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerime başka bir âyette, yani *"Kim iyilikle (ilâhî huzura) gelirse ona daha iyisi verilir."* (Neml, 89 ve Kasas, 84) âyetinde müphem (kapalı) bırakılan bir noktayı (daha iyisinin bizzat kaç kat olduğu) açıklamaktadır. Hadisler de bu âyetle aynı mânâyı ifade etmektedir.

[3046] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şu kudsi hadisi rivâyet etmiş-

701 Bakara sûresi 133. âyet ile Mâide sûresi 48. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

tir: *"Şüphesiz Rabbiniz Rahîmdir. Kim bir iyiliğe niyetlenir de onu yapmazsa ona bir sevap yazılır. Yaparsa ona 10'dan 700'e kadar katıyla sevap yazılır. Her kim bir kötülüğe niyetlenir de onu yapmazsa ona bir sevap yazılır. Onu yaparsa bir günah yazılır veya Allah (c.c) onu siler. Allah (c.c) sâdece hidâyet kapıları kendisine kapanan ve helaki kesinleşen kimseyi helak eder."*[702] Bunu Buhârî, Müslim ve Nesâî, Ca'd Ebû Osman'ın nakliyle rivayet etmişlerdir.

[3047] İmam Ahmed b. Hanbel Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan da şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir iyilik yaparsa ona 10 katı veya daha fazlası vardır. Kim bir kötülük yaparsa cezası onun mislidir veya onu bağışlarım. Kim yeryüzü dolusu günah işler, sonra yanıma bana hiçbir şeyi ortak koşmamış halde gelirse ona günahı kadar mağfiret kılarım. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."*[703] Bunu Müslim, Ebû Küreyb'in Ebû Muâviye'den nakliyle; Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'nin Vekî'den, onun A'meş'ten nakliyle rivâyet etmiştir. İbn Mâce Ali b. Muhammed et-Tanâfisi'nin Vekî'den nakliyle rivâyet etmiştir.

[3048] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Musili'nin Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir iyiliğe niyetlenir de yapmazsa ona bir sevap yazılır, yaparsa on sevap yazılır. Her kim bir kötülüğe niyetlenir de yapmazsa ona hiçbir şey yazılmaz. Onu işlerse kendisine bir günah yazılır."*[704]

Şunu bil ki, günah işlemeyen kişi üç kısımdır. Eğer onu bazen Allah (c.c) için terk edip işlemiyorsa Allah için terk ettiğinden dolayı sevap kazanır. Burada hem amel hem niyet vardır. O yüzden ona bir sevap yazılacağını ifade eden hadisler bulunmaktadır. Nitekim sahih hadisin bazı rivâyetlerinde;

[3049] *"Çünkü günahı benim için terk etmiştir."* ifadesi yer almaktadır.[705]

---

702 Buhârî, 6491; Müslim, 131; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 7670; Ahmed b. Hanbel, 1/279.

703 Müslim, 2687; İbn Mâce, 3821; Ahmed b. Hanbel, 5/153, 169.

704 Sahihtir. Ebû Ya'lâ (3451) rivâyet etmiştir. Bu İmam Müslim'in Enes (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği İsra hadisinde de geçmektedir.

705 Sahihtir. Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği bir hadisten bir bölümdür.

Scanned with CamScanner

Kişi günahı bazen unuttuğundan veya dalgınlığından dolayı terk eder. Onda lehine veya aleyhine hiçbir şey yoktur. Çünkü hiçbir iyilik yapmamış, hiçbir kötülük de işlememiştir. Bazense ona götürecek yollara başvurduktan ve ona yaklaştıran şeyleri yaptıktan sonra beceremediğinden veya tembelliğinden dolayı onu terk eder. Bu kişi onu yapmış kimse gibi sayılır.

[3050] Nitekim Buhârî ve Müslim'de yer alan bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İki Müslüman kılıcıyla karşı karşıya gelirse öldüren de öldürülen de Cehennem'dedir."* buyurdu. Sahabiler: "Ya Rasûlallah! (Tamam) bu katil de, öldürülenin suçu nedir?" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O; arkadaşını öldürmekte kararlıydı."* buyurdu.[706]

[3051] Ebû Ya'lâ el-Musili, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir iyiliğe niyetlenirse Allah (c.c) ona (sırf niyetinden dolayı) bir sevap yazar. Eğer onu yaparsa ona 10 sevap yazılır. Her kim de bir kötülüğe niyetlenirse onu işlemedikçe bir şey yazılmaz. İşlerse bir günah yazılır. Onu terk ederse o zaman bir sevap yazılır. Allah (c.c): Onu Benden korktuğundan dolayı terk etti, der."*[707] Bu Mücâhid'in, yani İbn Mûsâ'nın rivâyetindeki ifadedir.

[3052] İmam Ahmed b. Hanbel, Fülan b. Ümeyle'nin Hureym b. Fatik'ten nakliyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakleder: *"İnsanlar dört, ameller altı çeşittir. Kimi insanlara dünya ve ahirette bolca verilmiş, kimilerine dünyada bolca verilip ahirette daraltılmış, kimilerine ahirette daraltılmış ve dünyada bolca verilmiştir. Kimileri ise dünya ve ahirette bedbahttır. Cennet ve Cehennem'i hak ettiren şeyler amellerdir. Bire bir, bire 10 kat ve bire 700 kat vardır. İki şeyi vacip kılan şeyler şunlardır; her kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın Müslüman ve Mü'min olarak ölürse ona Cennet vacip/hak olur, her kim kafir olarak ölürse ona da Cehennem vacip olur. Her kim bir iyiliğe niyetlenir de onu yapmazsa, Allah (c.c) onun kalbinin hissettiğini ve onu yapmaya çok istekli olduğunu bilirse ona bir sevap yazılır. Her kim bir kötülüğe niyetlenirse ona hiçbir şey yazılmaz. Kim onu işlerse katlanmaksızın bir günah olarak yazılır. Kim bir iyilik yaparsa ona 10 katı sevap yazılır. Her kim Allah yolunda bir infakta bulunursa ona 700*

706 Mâide sûresi 28. âyetin tefsirinde geçti.

707 Mûsâ b. Ubeyde er-Rebzi'den dolayı senedi zayıftır. Fakat hadisin aslı sahihtir ve bir çok şahidi vardır. Son kısmı gariptir, fakat bundan iki önceki hadis de onun şahididir.

Scanned with CamScanner

kat sevap verilir."[708] Bunu Tirmizî ve Nesâî de Beşir b. Umeyle'nin Hureym b. Fatik'ten nakliyle bunun bir kısmını rivayet etmişlerdir.

[3053] İbn Ebî Hâtim, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Cumaya üç çeşit insan katılır. Onlardan biri boş işlerle uğraşır ve onun cumadan nasibi odur. Diğeri orada duayla bulunur ki o Allah'a dua etmiş kimse olup Allah ona dilerse verir, dilerse vermez. Biri de vardır ki orada sessiz durur ve anlatılanlar/okunanları dinler. Hiçbir Müslümanın boynunu ezip geçmez ve hiç kimseye eziyet etmez. Bu da onun üç gün fazlasıyla diğer cumaya kadar günahlarına kefaret olur. Zira Allah (c.c) şöyle buyurur: "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır."*[709]

[3054] Hâfız Taberânî Ebû Mâlik el-Eş'ari'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma namazı onunla sonraki cuma arasındaki günahlara ve üç gün fazlasına kefarettir. Zira Allah (c.c) şöyle buyurur: "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır."*[710]

[3055] Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kim her ay üç gün oruç tutarsa sene boyu oruç tutmuş gibi olur."* Bunu İmam Ahmed b. Hanbel -ki hadisin lafzı ona aittir-, Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyetinde şu ziyade vardır: Allah (c.c) bunu tasdikleyici olarak *"Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır."* buyurmuştur. Bir güne 10 günle karşılık verilir.[711] Tirmizî daha sonra: Bu hasen bir hadistir,

---

708 Ahmed b. Hanbel (4/345, hadis no: 18556) rivâyet etmiştir. Umeyle oğlu Filan dışındaki râvileri sikadır. Onun tercemesini ise bulamadım. Hâkim de (2/87) merfû olarak rivâyet etmiştir. Zehebî: Râvilerden Mesleme b. Câfer b. Büceyle'yi o kadar aradım da bulamadım, demiştir. Hadis uzun haliyle garip, senedi her iki tarikiyle meçhuldür. Hâkim kısa şeklindeki rivâyetin sahih olduğunu söylemiş (2441), Zehebî de görüşüne katılmıştır. Söyledikleri doğrudur. Nitekim hadis Tirmizî ve Nesâî'de de muhtasardır.

709 Hasendir. Ebû Dâvûd (1113) rivâyet etmiştir. Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da babasından rivâyeti hakkındaki meşhur ihtilaftan dolayı hadis hasendir.

710 Taberânî (3459) rivâyet etmiştir. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (3058): Senedindeki Muhammed b. İsmail b. Ayyaş babasından hadis işitmemiştir, demiştir. Fakat bundan önceki hadis bunun şahididir. Konuyla ilgili destekleyici başka hadisler de vardır.

711 Tirmizî, 762; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 2717; İbn Mâce, 1707. Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen ve sahihtir, demiştir. Bunun Buhârî ve Müslim'de şahitleri vardır, fakat onlarda âyet geçmemektedir.

Scanned with CamScanner

demiştir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) der ki: *"Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır."* Her kim iyilikle, yani "Lâ ilâhe illallâh" ile gelirse, her kim kötülükle, yani şirkle gelirse diye seleften bir grup zattan da böyle rivayet edilmiştir. Bu konuda bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait bir hadis-i şerif varit olmuştur.[712] Sahih olup olmadığını Allah (c.c) daha iyi bilir. Ancak ben sahih senetle gelen hiçbir rivâyetini görmedim. Bu konudaki hadisler ve eserler (sahabi, tabiin vs. sözü) bir hayli çoktur, fakat inşâallah zikrettiklerimiz yeterlidir. Tek güvencemiz Allah'tır.

Tevhid Yolu:

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

161. De ki: Şüphesiz Rabbim beni İbrâhim'in dimdik ayakta duran batıldan uzak tevhid dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi.

162. De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.

Tefsiri:

Yüce Allah Peygamberlerin efendisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın kendisine lutfettiği hiçbir eğrilik ve sapma bulunmayan "dosdoğru yoluna hidayet" nimetini haber vermesini emrediyor. *"De ki: Şüphesiz Rabbim beni İbrâhim'in dimdik ayakta duran batıldan uzak tevhid dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi."* Âyette, "دِينًا قِيَمًا"deki "قِيَم"in mânâsı, "var olan ve

712 Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (3/119) zikretmiş ve Ebû Şeyh'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi olarak rivâyet ettiğini söylemiştir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Merfû rivâyeti sadece Ebû Şeyh'in yapmış olması onun zayıf olduğuna delalet etmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

dimdik ayakta duran"dır. Yüce Allah bu mânâda başka bir âyette şöyle buyurur: *"İbrâhim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir."* (Bakara, 130) Yüce Allah başka bir âyette, *"Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrâhim'in dininde (de böyleydi)!"* (Hac, 78) buyurur. Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurur: *"İbrâhim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi. Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti. Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, ahirette de salihlerdendir. Sonra da sana: "Doğru yola yönelerek İbrâhim'in dinine uy! O Müşriklerden değildi." diye vahyettik."* (Nahl, 120-123) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İbrâhim (a.s)'ın hanif dinine uymakla emrolunması onun dininin daha mükemmel olmasını gerektirmez. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu en mükemmel şekilde uygulamış, onu kemale ulaştırmada tam katkıda bulunmuş, böylece dini daha önce hiç kimsenin varmadığı bir mükemmelliğe ulaşmıştır. O yüzden O (sallallâhu aleyhi ve sellem) Peygamberlerin sonuncusu ve tüm insanların efendisi, Halil İbrâhim (a.s) dahil bütün insanların kavuşma arzusu taşıdığı "mahmud makamı"nın sahibidir.

[3056] Nitekim İbn Merdûyeh, İbn Ebzâ'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah olduğunda şöyle derdi:

أصبحنا على ملة الإسلام ، وكلمة الإخلاص، ودين نبينا محمد ،
وملة أبينا إبراهيم حنيفاً وما كان من المشركين

"İslam dini, kelime-i ihlâs (tevhid sözü), Peygamberimiz Muhammed'in dini ve hiçbir zaman şirk koşmamış muvahhid İbrâhim (a.s)'ın milleti (akidesi) üzere sabahladık."[713]

[3057] İmam Ahmed b. Hanbel İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Allah'ın en sevdiği din

713 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (3/406), İbn Sünni Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (33), Nesâî'de Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (1) tahric etmişlerdir. İbn Hacer ve Suyuti hadisin hasen olduğunu, Iraki İhya tahricinde ve Nevevî, el-Ezkar'da sahih olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

hangi dindir (hangi özellikteki dindir)?" diye soruldu. *"Hoşgörülü hanif dinidir."* buyurdu.[714]

[3058] İmam Ahmed b. Hanbel, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Habeşistanlıların oyununu izlemem için çenemi omzuna koydu. Ben sonunda bıkıp yanından ayrıldım. Abdurrahman, babasından şöyle nakleder: Urve bana Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şöyle dediğini söyledi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün *"Yahudiler bilsinler ki dinimizde genişlik vardır ve ben hoşgörülü hanif diniyle gönderildim."* buyurdu.[715] Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivâyet edilmiştir. Fazla olan kısmın da bir çok tarikten şahitleri vardır. Allah'a hamd olsun Buhârî şerhinde onların bütün tariklerini zikrettim.

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir." Yüce Allah, kendisinden başkasına ibadet eden, O'ndan başkası adına kurban kesen Müşriklere kendisinin onlardan farklı ve karşı olduğunu bildirmesini emrediyor. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı ve kurbanı sadece hiçbir ortağı bulunmayan Allah'ın adına idi. Bu, Allah'ın (c.c) *"Öyleyse Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes!"* (Kevser, 2) âyeti gibidir. Yani, namazını ve kurbanını sadece O'na has kıl, sadece O'nun için yap. Çünkü Müşrikler putlara tapıyor, onlar için kurban kesiyorlardı. Allah da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onlara muhalefet etmesini ve içinde bulundukları halden uzaklaşmasını, tüm niyet, azim ve gayretiyle Allah'a karşı ihlaslı ve samimi olmaya yönelmesini emrediyor.

Mücâhid âyetteki "nüsük" kelimesiyl hac ve umrede kurban kesmenin kastedildiğini söylemiştir. Süfyân-ı Sevrî'nin Süddî kanalıyla Saîd b. Cübeyr'den naklettiğine göre o "nüsükî"yi "benim kurbanım" diye tefsir etmiştir. Süddî ve Dahhâk da böyle demişlerdir.

---

714 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (1/236), Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (11572) rivayet etmişlerdir. Senedinde Muhammed b. İshâk vardır. O müdellistir ve Mecmeu'z-Zevâid'de (1/60) ifade edildiği gibi burada işittiğini ifade eden bir şey söylememiştir. Ancak bunun şahitleri vardır.

715 Ahmed b. Hanbel (6/116, 233) rivâyet etmiştir. Senedi ceyyittir. Bk. Fethu'l-Bârî, 2/444. Müellifin dediği geri hadisin aslı -son kısmı hariç- Sahih-i Buhârî (5190) ve Sahih-i Müslim'de (892) vardır.

Scanned with CamScanner

[3059] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ayyaş kanalıyla Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kurban bayramında iki koç kurban etti ve onları keserken şöyle dedi: *"Ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben Müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim."*

"Ben Müslümanların ilkiyim." cümlesini Katâde: Yani, bu ümmetten Müslümanların ilkiyim, diye tefsir etmiştir. O söylediği gibidir. Çünkü Ondan önceki bütün Peygamberler İslam'a çağırmışlardır ki onun esasını "yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet" oluşturur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona: "Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 25) Yüce Allah Nûh (a.s)'ın kavmine şöyle dediğini haber vermektedir: *"Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve ben Müslümanlardan olmakla emrolundum."* (Yûnus, 72) Allah (c.c) yine şöyle buyurur: *"İbrâhim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti."* (Bakara, 130-131) Yusuf (a.s) şöyle demişti: *"Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"* (Yusuf, 101) Yüce Allah şöyle buyurur: *"Mûsâ dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın. Onlar da dediler ki: 'Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma! Ve bizi rahmetinle o kafirler topluluğundan kurtar!'"* (Yûnus, 84-86) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş Peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi)."* (Mâide, 44) Yüce Allah bir âyette de şöyle buyrurur: *"Hani havârîlere, "Bana ve Peygamberime iman edin." diye ilham etmiştim. Onlar (da), "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olduğumuza sen de şahit ol"*

Scanned with CamScanner

demişlerdi." (Mâide, 111) Yüce Allah, Peygamberleri İslam diniyle gönderdiğini, fakat onların birbirlerini nesheden şeriatları bakımından ise birbirlerinden farklı olduğunu ve bunun sonsuza dek neshedilmeyecek, hep ayakta, galip ve üstün olacak, bayrağı kıyâmet kopana dek dalgalanacak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatıyla neshedilene kadar böyle devam ettiğini haber vermiştir.

[3060] O yüzden Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Biz Peygamberler topluluğu babaları bir anaları ayrı kardeşlerizdir; dinimiz birdir."*[716] buyurmuştur. Hadisteki "Evlâdu Allât" babaları bir anneleri ayrı kardeşlere denir. Çünkü anneler mesabesindeki şeriatlar çeşit çeşit olsa da din birdir ki o da yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadettir. "İhvetu Ahyâf" ise bunun tersidir; onlar babaları farklı anneleri bir kardeşlerdir. "Eşkâ" (şakik'in çoğulu) ve "İhvetu A'yân" ise aynı baba ve anneden olan öz kardeşlere denir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[3061] İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) iftitah tekbiri aldığında şöyle derdi:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ. أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ وَاهْدِنِي لأَحْسَنِ الأَخْلاَقِ لاَ يَهْدِي لأَحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لاَ يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

"Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben Müşriklerden değilim." (En'âm, 79) *"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim."* (En'âm, 162-163) *Allah'ım! Senin Melik, senden başka hiçbir ilah yoktur.*

716 Bakara sûresi 133. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

Sen benim rabbimsin ve ben senin kulunum. Nefsime zulmettim ve günahımı itiraf ettim. Bütün günahlarımı bağışla; günahları ancak sen bağışlarsın. Beni en güzel ahlaka ilet; en güzel ahlaka ancak sen iletebilirsin. Beni kötü ahlaktandan uzak eyle; kötü ahlaktan ancak sen uzaklaştırırsın. Sen yüce ve âlîsin. Senden bağışlanma diliyor ve sana tevbe ediyorum."[717]

Rivâyetin devamında Hz. Ali (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rüku, secde ve teşehhüdde söylediklerini zikretmiştir. Bunu Müslim, Sahih'inde rivâyet etmiştir.

Allah'tan Başkasını Rabb Edinmek mi?

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۚ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

Tefsiri:

Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Allah'a ortak koşan Müşriklere, yalnızca Allah'a ibadet etmek ve sadece O'na dayanıp güvenmek hakkında *"De ki: Allah her şeyin Rabbi iken"* ki beni o terbiye etmekte, korumakta, muhafaza etmekte ve işlerimi düzenlemektedir. *"ben ondan başka Rab mı arayacağım?"* Yani, Allah'tan başka bir Rab mı arayacağım. Bilakis ben, sadece O'na tevekkül eder, sadece O'na tevbe edip yönelirim. Çünkü O her şeyin sahibi ve malikidir. Yaratan ve emretme yetkisi elinde olan sadece O'dur. Bundan önceki âyet ibadeti yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a has kılmayı içerirken bu âyet de tevekkülü sadece O'na yapmayı emrediyor. İbadet ile tevekkül Kur'ân'da çok defa birlikte anılmışlardır. Mesela Allah (c.c) kullarına şöyle demelerini tavsiye eder: *"Ancak sana ibadet eder ve yalnız*

717 Müslim, 771; Ebû Dâvûd, 760; Tirmizî, 3422; Nesâî, 1292; Ahmed b. Hanbel, 1/102; İbn Hibbân, 1771.

Scanned with CamScanner

senden yardım dileriz." (Fâtiha, 4) Yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan!"* (Hûd, 123) *"De ki: ... biz O'na iman etmiş ve sırf O'na güvenip dayanmışızdır!"* (Mülk, 29) *"O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O'nu vekil edin."* (Müzzemmil, 9) Bunların benzeri başka âyetler de vardır.

"Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez." cümlesi Allah'ın kıyâmet gününde mükafat ve cezasının, hüküm ve adaletinin nasıl olacağını haber vermektedir. Buna göre şahıslar ancak amellerine göre muamele görecek, iyilik yapmışlarsa iyilik, kötülük işlemişlerse kötülük bulacaklardır. Kimsenin hatası kimseye yüklenmeyecektir. Bu; Allah'ın adaletindendir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Günah yükü ağır olan kimse, onun taşınmasını istese, yakını olsa bile, yükünden birşey taşınmaz."* (Fâtır, 18) Allah (c.c) yine: *"Her kim, Mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden (ظلمًا) ne de hakkının çiğnenmesinden (هضمًا) korkar."* (Tâhâ, 112) buyurur. Tefsirciler bunu şöyle tefsir etmişlerdir: Ona ne başkalarının günahları yüklenmek sûretiyle "zulm"edilir, ne de sevaplarında eksiltme yapılmak sûretiyle "hazm" edilir. Yüce Allah yine, *"Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir; ancak sağdakiler başka."* (Müddessir, 38-39) buyurur. Bunun mânâsı da şöyledir: her şahıs yaptığı kötü amelleri karşılığında rehin ve esir tutulur. Fakat kitapları sağlarından verilecek iyi kimselerin sâlih amellerinin bereketi bazen evlat ve torunları ile akrabalarına döner. Şu âyette buyrulduğu gibi: *"İman eden ve soylarından gelenlerde imanda kendilerine tâbi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik..."* (Tûr, 21) Yani, salih amellerde atalarına iştirak etmemiş, onlar gibi salih ameller işlememiş olsalar da imanda onlara katılmış olmaları sebebiyle, soylarından gelenleri Cennet'teki yüksek makamlarda atalarına katarız. "Onların amellerinden hiçbir şey eksiltmedik." Yani, onlar arasındaki eşitlemeyi,yüksek makamdaki kadri büyük zatların sevaplarını eksiltip makamca daha düşük evlatlarının/torunlarının derecesine düşürerek yapmadık. Bilakis amellerinin bereketi ve Allah'ın lütuf ve ihsanıyla onları babalarının/atalarının makamına yükselttik. *"...Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir."* (Tûr, 21) Yani kazandığı şerler karşılığında rehindir.

Scanned with CamScanner

"Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir." Yani, siz yaptıklarınızı yapmaya devam edin, biz de yaptıklarımızı yapmaya devam etmekteyiz. Siz de biz de Allah'ın huzurunda durdurulacağız. Allah (c.c) bize de size de yaptıklarımızı ve yaptıklarınızı, dünyadayken ihtilaf ettiğimiz şeyleri haber verecek. Bu âyet, Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"De ki: Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz; biz de sizin işlediğinizden sorulacak değiliz. De ki: Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda hak ile hükmedecektir. O, en âdil hüküm veren, (her şeyi) hakkıyla bilendir."* (Sebe, 25-26)

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَآئِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ اٰتَاكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

165. Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler ve belalar) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.

Tefsiri:

Cenab-ı Hakk buyuruyor ki: *"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan... O'dur."* Yani, sizleri sırayla ardı ardına gelip yeryüzünü imar eden nesiller, kuşaklar ve birbirlerinin halefleri kılan O'dur. İbn Zeyd ve başkaları böyle demişlerdir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde aynı manada şöyle buyurur: *"Eğer dileseydik, içinizden, yeryüzünde yerinize geçecek melekler yaratırdık."* (Zuhruf, 60) *"sizi yeryüzünün hakimleri kılan mı..?"* (Neml, 62) *"Hatırla ki Rabbin meleklere: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."* (Bakara, 30) *"(Mûsâ, kavmine), 'Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yer yüzüne hakim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar' dedi."* (A'râf, 129)

"Size verdiği (nimetler ve belalar) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur." Yani, rızklarınızı, ömürlerinizi, güzelliklerinizi, çirkinliklerinizi, görünüşünüzü, tiplerinizi ve renklerinizi farklı farklı yapan O'dur. Tüm bunları da hikmetine göre yapar. Yüce Allah bu mânâda başka bir âyette şöyle buyurur: *"Dünya hayatında onların geçim-*

Scanned with CamScanner

liklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır." (Zuhruf, 32) Bir âyette de şöyle buyurur: *"Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür."* (İsrâ, 21) *"Size verdiği (nimetler ve belalar) hususunda sizi denemek için"* Yani, verdiği nimetler ve belalar hususunda sizi sınamak için. Zengini zenginliğiyle sınayıp ondan şükür istemek, fakiri fakirliğiyle sınayıp ondan sabrı istemek için.

[3062] Nitekim İmam Müslim Sahih'inde Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Şüphesiz dünya tatlı ve caziptir. Şüphesiz Allah nasıl ameller işleyeceğinizi görmek için sizi oraya yerleştirmiştir. Öyleyse dünyaya karşı dikkatli olun, kadınlara karşı dikkatli olun. Zira İsrâiloğullarının ilk fitnesi (ayaklarının kayması) kadınlar hakkında olmuştur."*[718]

"Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan, merhamet edendir." Burada tehdit ve teşvik vardır. Yani, Allah (c.c) kendisine isyan eden ve Peygamberlerine karşı gelen kimselerin hesabını görmede ve cezalandırmada hızlıdır. Kendisine dost olan, getirdikleri haberlerde ve emirlerde Peygamberine uyan kimselere karşı çok bağışlayıcı ve çok şefkatlidir. Muhammed b. İshâk der ki: Allah kusur ve hatalarına rağmen kullarına merhamet eder. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Yüce Allah Kur'ân'da bu iki sıfatı bir arada çok zikreder. Şu âyetlerde olduğu gibi: *"(Rasûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver."* (Hicr, 49) *"Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir."* (Ra'd, 6) Teşvik ve korkutma içeren daha pek çok âyet vardır. Cenab-ı Hakk kullarını kendisine bazen teşvik ederek, Cennet'in sıfatlarını ve katındaki nimetleri zikrederek çağırır. Bazen korkutarak, Cehennem'i, azap ve işkencelerini, kıyâmet ve korkunç anlarını zikrederek çağırır. Bazen de her biri belli şekilde etki etsin diye ikisini bir arada zikreder. Allah (c.c) bizi emirlerinde kendisine itaat eden, yasakladığı ve engellediği şeyleri bırakan, verdiği haberleri tasdik eden kullarından eylesin. Şüphesiz O; kullarına yakındır, duaları işiten ve kabul edendir. Cömert, kerem sahibi ve karşılıksız bol bol verendir.

718 Müslim, 2742; Tirmizî, 2191; İbn Mâce, 4000; Ahmed b. Hanbel, 3/19, 22; Ebû Ya'lâ, 1101; İbn Hibbân, 3221.

Scanned with CamScanner

[3063] İmam Ahmed b. Hanbel... Alâ'dan, o babasından, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mü'min Allah'ın katındaki cezayı bilseydi Cennet ümidi besleyen hiç kimse olmazdı. Kafir de Allah'ın katındaki rahmeti bilseydi Cennet'ten ümit kesen hiç kimse kalmazdı. Allah (c.c) yüz rahmet yarattı ve onların birini kulları arasına koydu. Onlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Rahmetin 99'u ise Allah katındadır."*[719] Bunu Tirmizî de Abdulaziz ed-Deraverdi'nin Alâ'dan nakliyle rivâyet etmiş ve "hasendir" demiştir. İmam Müslim de İsmail b. Câfer'in Alâ'dan nakliyle rivâyet etmiştir.

[3064] Yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah mahlukatı yarattığı zaman Arş'ın üstündeki kitabına şöyle yazdı: "Rahmetim (daima) gazabıma galebe çalar."*[720]

[3065] Yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Allah (c.c) rahmeti yüz parça yapıp onun doksan dokuzunu yanında tuttu. Birini ise yeryüzüne indirdi. Mahlukat birbirine işte bu bir rahmetle merhamet eder. Hatta bir hayvan yavrusuna basma korkusuyla ayağını yerden kaldırır."*[721] Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

En'âm sûresinin sonuna geldik.

Allah'a hamd-ü senâlar olsun.

719 Fâtiha sûresi 3. âyetin tefsirinde geçti.
720 Müslim, (2751). Hadis bu sûrenin 12 ve 53. âyetlerinde geçti.
721 Buhârî, 6000; Müslim, 2752; İbn Hibbân, 6148; Beyhakî, el-Âdâb, 35.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

A'RÂF SÛRESİ

[206 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Bu Kitab'a Uyun:

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۗ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

2. (Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir darlık olmasın.

3. Rabbinizden size indirilene uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

Tefsiri:

"Elif, Lâm, Mîm, Sâd." Huruf-u Mukatta ve ondaki ihtilaf hakkında Bakara sûresinde konuşulmuş, konu detaylı olarak ele alınmıştı. Taberî, Ebû Duhâ'dan şöyle nakleder; İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dedi: "Elif, Lâm, Mîm, Sâd 'Ben Allah; açıklıyorum' demektir."[722] Saîd b. Cübeyr de böyle demiştir.

722 Taberî (14315) çok zayıf bir senetle rivâyet etmiştir. Üç illeti vardır. Râvilerden Süfyân b. Vekî' daha sonra bunamıştır. O yüzden bir çok kişi zayıf saymıştır. Diğer râvî Şerik saduktur, fakat ezberi zayıftır. Atâ b. Sâib de ömrünün sonlarında bunamıştır. Saîd b. Cübeyr'den gelen rivâyetin senedinde de Atâ b. Sâib vardır.

Scanned with CamScanner

"(Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitaptır." Âyetteki *"sana indirilen bir kitaptır."* ile kastedilen "Bu sana indirilen bir kitaptır" (Yani, mealde parantez içinde verildiği gibi, cümlede gizli bir "bu" işaret zamiri vardır). "Sana indirilen"den kasıt da "Sana Rabb'inden indirilen"dir.

"Artık bu hususta kalbinde bir darlık olmasın." Mücâhid, Katâde ve Süddî "harec"i şüphe ile tefsir etmişlerdir. Şöyle tefsir eden de olmuştur: Kur'ân'ı duyurma ve onunla uyarmadan çekinip sıkılma ve Ulü'l-azm Peygamberlerin sabrettiği gibi sabret. Nitekim o yüzden âyette *"kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için"* denilmiştir. Yani, bu kitap onunla kafirleri uyarman ve inananlara öğüt olması için indirilmiştir.

Yüce Allah daha sonra aleme seslenerek şöyle buyuruyor: *"Rabbinizden size indirilene uyun."* Yani, size her şeyin Rabbi ve sahibi olan Allah'tan bir kitap getiren Ümmi Peygamberin izinden gidin. *"O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin."* Yani, Peygamberin size getirdiğini bırakıp başka şeylere gitmeyin. Sonra Allah'ın hükmünden ayrılıp başkalarının hükmüne dönmüş olursunuz. *"Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!"* Allah (c.c) bu mânâdaki başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir."* (Yusuf, 103) Yine şöyle buyurur: *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler."* (En'âm, 116) Allah (c.c) bir âyette de şöyle buyurur: *"Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."* (Yusuf, 106)

Helak Edilen Memleketler:

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَآ إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾

Scanned with CamScanner

4. Nice memleketler var ki biz onları helak ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.

5. Azabımız onlara geldiğinde çağırışları "Biz gerçekten zâlim kişilermişiz" demelerinden başka birşey olmadı.

6. Elbette kendilerine Peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen Peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!

7. Ve onlara, tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.

Tefsiri:

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Nice memleketler var ki biz onları helak ettik."* Yani, Peygamberlerimize karşı gelmeleri ve yalanlamaları sebebiyle onları âhiretteki zilletlerine ek olarak dünya rezilliğiyle cezalandırdık. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Senden önceki Peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti."* (En'âm, 10) Bir âyette şöyle buyurur: *"Nitekim, birçok memleket vardı ki, o memleket (halkı) zulmetmekte iken, biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır."* (Hac, 45) Başka bir âyette de *"Biz, refahından şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. Onlara biz vâris olmuşuzdur."* (Kasas, 58) buyurur.

"Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi." Yani, Allah'ın emri, azabı ve cezası onlardan bazılarına geceleyin, bazılarına ise gündüz ortası istirahat vaktinde (kaylûle vakti) geldi. Her iki vakit de gaflet vaktidir. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular? Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?"* (A'râf, 97-98) *"Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir. Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından (emin mi oldular)? Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir."* (Nahl, 45-47)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Azabımız onlara geldiğinde çağırışları 'Biz gerçekten zâlim kişilermişiz' demelerinden başka birşey olmadı."* Yani, kendilerine azap gelirken tek sözleri günahlarını ve bunu hak ettiklerini itiraf oldu. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik; arkasından da nice başka topluluklar vücuda getirdik."* (Enbiyâ, 11)

[3066] İmam Taberî der ki: Bu âyet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen şu rivâyetin sahih olduğuna açık bir delildir: *"Hiçbir kavim öne sürebilecekleri mazeretleri kalmadan helâk olmamıştır."* Bize İbn Humeyd, Cerîr'den, o Ebû Sinân'dan, o Abdulmelik b. Meysere'den, o İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivayet etti; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hiçbir kavim mazeretleri kalmadıkça helâk edilmemiştir."* buyurdu. Ebû Sinân der ki: Abdulmelik'e "Bu nasıl olur?" diye sordum, şu âyeti okudu: *"Azabımız onlara geldiğinde çağırışları "Biz gerçekten zâlim kişilermişiz." demelerinden başka birşey olmadı."*[723]

"Elbette kendilerine Peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen Peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!" Bu mânâdaki diğer âyetler şunlardır: *"O gün Allah onları çağırarak: Peygamberlere ne cevap verdiniz? diyecektir."* (Kasas, 65) *"Allah'ın Peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi' dediği gün, 'Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin' diyeceklerdir."* (Mâide, 109) Şu halde yüce Rabb kıyâmet gününde Peygamberlere getirdikleri konuda nasıl cevap ve karşılık verdiklerini soracak, Peygamberlere de Peygamberlik mesajını ulaştırıp ulaştırmadıklarını soracaktır. O yüzden Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan "Elbette kendilerine Peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen Peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!" âyetinin tefsirinde şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah (c.c) insanlara Peygamberlere nasıl cevap verdiklerini, Peygamberlere de tebliğ edip etmediklerini soracaktır.

[3067] İbn Merdûyeh, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz/sorguya çekileceksiniz.*

723 Taberî (14328) rivâyet etmiştir. Senedinde inkita vardır. Çünkü Abdulmelik b. Meysere tabiinin küçüklerinden olup İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ile buluşmuşluğu yoktur. İbn Ebî Hâtim ise bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivâyet etmiştir. Bk. ed-Durru'l-Mensur, 3/126. Mevkuf rivâyet daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

Müslümanların yöneticisi (imam) halkından sorulacak, adam (aile reisi) ailesinden sorulacak." Leys der ki: İbn Tâvûs bana bunun benzerini rivâyet etti, sonra *"Elbette kendilerine Peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen Peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!"* âyetini okudu.[724] Bu hadis Buhârî ve Müslim'de de vardır, fakat onlarda bu âyet zikredilmemiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Allah'ın (c.c) *"Ve onlara, tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız."* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Kıyâmet gününde amel defteri ortaya konulur ve defter onun yaptığı şeyleri anlatır.

"Biz, onlardan uzak değiliz." Yani, Allah (c.c) kıyâmet gününde kullarına yapmış oldukları küçük-büyük, önemi-önemsiz her şeyi haber verecektir. Çünkü Allah (c.c) her şeye tanıktır. O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. O hiçbir şeyden gafil olmaz. Bilakis O (c.c) gözlerin hainliğini ve göğüslerin sakladıklarını bilir. *"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59)

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

8. O gün tartı haktır. Kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, âyetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.

Tefsiri:

"O gün" yani kıyâmet gününde *"tartı"* amellerin tartılması *"haktır."* Yani, Allah (c.c) hiç kimseye haksızlık yapmayacaktır. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Biz, kıyâmet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz."* (Enbiyâ, 47) *"Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez.*

724 Buhârî, 893; Müslim, 20; Ebû Dâvûd, 2928; Tirmizî, 1705.

Scanned with CamScanner

(Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), kendinden de büyük mükâfat verir." (Nisâ, 40) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. Sen Hâviye'nin ne olduğunu ne bileceksin? O, kızgın bir ateştir."* (Kâria, 6-11) Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Sûr'a üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar. Artık kimlerin (sevap) tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir."Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedi Cehennemdedirler."* (Mü'minûn, 101-103)

Bir Fasıl: Kıyâmet Günü Tartılacak Olan Şeyler Nelerdir?

Bir görüşe göre tartılacak olan şeyler amellerdir. Ameller madde değil arazlardır, fakat Allah (c.c) onları maddeye dönüştürecektir. İmam Beğavî: Bu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilmiştir, der.

[3068] Nitekim sahih bir hadiste buyrulduğu gibi Bakara ile Âl-i İmrân sûreleri kıyâmet gününde iki bulut veya saf tutmuş iki kuş sürüsü görüntüsünde (onları okuyanların yanına) gelirler.[725]

[3069] Yine sahih bir hadiste, Kur'ân'la içli dışlı olan Kur'ân ehli kimseye Kur'ân'ın rengi soluk bir genç görünümünde geleceği, "sen kimsin?" diye sorduğunda, "Ben gecelerini uykundan ettiğim ve gündüzleri susattığım Kur'ân'ım" diyeceği ifade edilmiştir.[726]

[3070] Berâ hadisinde, kabirdeki sorgu sual hakkında şöyle geçmektedir: "Mü'minin yanına güzel renkli ve hoş kokulu bir genç gelir. Mü'min ona "Sen kimsin?" diye sorar. "Ben senin salih amelinim" der.[727] Kafirler hakkında da bunun tersi söylenmiştir.

---

725 Bakara sûresinde geçti.

726 İbn Mâce, 3781, Ebû Ubeyd, Fezailu'l-Kur'ân, s. 36, 37; Ahmed b. Hanbel, 5/3348; Ebû Fadl er-Râzi, Fezailu'l-Kur'ân, s. 130. Büreyde (radıyallâhu anh)'tan rivayet edilmiştir. Hâkim Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu ifade etmiş, Zehebî herhangi bir şey söylememiştir.

727 Ahmed b. Hanbel (4/287) ve Beyhakî -Azabu'l-Kabr'de- (55) rivâyet etmişler, Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de (5221) zikretmiş ve "Bu hadis hasen bir hadistir. Râvileri sahih hadis kitaplarında yer alan râvilerdir." demiştir. Konuyla ilgili pek çok hadis vardır.

Scanned with CamScanner

Başka bir görüşe göre amel defterleri tartılır.

[3071] Bu ise kağıt hadisindeki gibidir. Zira o hadiste ifade edildiğine göre bir adamın her biri göz alabildiğine kadar uzun olan doksan dokuz günah defteri getirilir ve terazinin bir kefesine konulur. Sonra içinde "Lâ ilâhe illallâh" yazılı bir kağıt getirilir. Adam "Ey Rabbim, bu kağıt bu kadar defterin karşısında nedir ki?" der. Allah (c.c) "Sana haksızlık yapılmayacak" buyurur. Bu kağıt terazinin (diğer) kefesine konulur. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu anlattıktan sonra *"Bunun üzerine diğer defterlerin kefesi kalkar ve kağıdın kefesi ağır basar."*[728] buyurmuştur. Bunu Tirmizî benzer bir lafızla rivâyet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

Başka bir görüşe göre de ameli işleyen kişi tartılır.

[3072] Nitekim bir hadisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kıyâmet gününde şişman bir adam getirilir. Ağırlığı Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar çekmez."* buyurmuş, sonra *"Biz onlar için kıyâmet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız."* (Kehf, 105) âyetini okumuştur.[729]

[3073] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın menkibeleriyle ilgili rivâyetlerde şu hadis geçer; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Siz onun bacaklarının inceliğine şaşıyor musunuz? Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki o Allah katında herkesten daha ağırdır."*[730]

Bu hadislerin hepsi sahih olup aralarının şöyle bulunması da mümkündür: bazen ameller, bazen amellerin kayıtlı olduğu yerler, bazen de amellerin sahipleri tartılacaktır.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10. Andolsun ki sizi yeryüzüne yerleştirdik. Ve size orada geçimlikler yarattık. Ne de az şükrediyorsunuz.

728 Enbiyâ sûresi 47. âyetin tefsirinde gelecek.

729 Buhârî, 4729; Müslim, 2785. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

730 Ceyyittir. Ahmed b. Hanbel, 1/420; Tayâlisî, 2561; Ebû Ya'lâ, 5310. Râvîlerden Asım b. Behtele'den dolayı senedi hasendir. Bk.: Mecmeu'z-Zevâid, 9/289. İmam Ahmed b. Hanbel'in (1/114) ve Ebû Ya'lâ'nın (539) rivâyet ettikleri Hz. Ali hadisi de bunun şahididir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına, yeryüzünü onlar için yerleşme yeri kılmak, orada dağlar ve nehirler, onlar için evler ve yurtlar yapmak, dünyadaki nimetleri menfaatlerine sunmak, oradan rızıklarını çıkarmaları için bulutları emrine vermek ve orada geçimlikler yaratmak nimetlerini hatırlatarak minnet ediyor.

"Meâyiş" (geçimlikler)'den kasıt kazançlar, onunla ticaret yapacakları ve türlü işlerde kullanacaklar mallar ve eşyalardır. Buna rağmen onların çoğu bu nimetlere çok az şükreder. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!"* (İbrâhim, 34)

"Meâyiş" kelimesini Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac dışındaki herkes bu şekilde yâ harfiyle (معايش), o ise "Meâiş" (معائش) şeklinde hemzeyle okumuştur. Doğru olan ise çoğunluğun kıraatidir. Çünkü "meâyiş" kelimesi, "عاش، يعيش، عيشًا" fiilinden gelme "maîşe" kelimesinin çoğuludur. Aslı "Ma'yişe"dir. Kesre yâ harfine ağır gelince ayn'a nakledilmiş ve "Maîşe" olmuştur. Çoğul olunca ağırlık gittiğinden dolayı kesre harekesi yâ'ya geri dönmüş ve "Meâyiş" olmuştur. Vezni "Mefâil"dir. Çünkü yâ harfi onun asli harflerindendir. Medîne (şehir), Sahîfe (sahifeler) ve Basîret'in çoğulu Medâin, Sahâif ve Besâir'de ise durum farklıdır. Zira bunlar medene, sahhafe ve ebsara fiillerinden türemedir. Bunlarda yâ harfi ziyadedir ve o yüzden çoğulu Feâil vezninde yapılır. O o sebeple (ortadaki harf yâ değil) hemze olur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Adem (a.s) ve Şeytan Kıssası:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا
إِلَّآ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

11. Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

Tefsiri:

Yüce Allah burada Ademoğullarının dikkatini ataları Adem (a.s)'ın şeref ve yüceliğine çekerek, dikkatli olmaları ve yollarından gitmemeleri için

Scanned with CamScanner

düşmanları İblis'i ve onun içindeki onlara ve ataları Adem (a.s)'a yönelik hasedini açıklayarak şöyle buyuruyor: *"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı."* Nitekim yüce Allah başka bir âyette bu mânâda şöyle buyurur: *"Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"* (Hicr, 28-29) Zira Yüce Allah Adem (a.s)'ı kendi eliyle yapışkan bir çamurdan yaratmış, ona insan şekli vermiş, ruhundan üflemiş ve meleklere yüce Allah'ın şanını ve yüceliğini tazim maksadıyla ona secde etmelerini emretmiştir. Onların hepsi Allah'ın emrine uyup yapmışlar, İblis ise secde edenlerden olmamıştır. Daha önce, Bakara sûresinin baş tarafında İblis'ten bahsedildi. Burada beyan ettiğimiz mânâ, kastedilenlerin hepsinin Adem (a.s) olduğuna dair Taberî'nin tercihidir.

Süfyân-ı Sevrî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik."* İnsanlar erkeklerin sulblerinde yaratılmış, kadınların rahimlerinde de şekil verilmişlerdir." Bunu Hâkim Müstedrek'te rivâyet etmiş ve "Buhârî ve Müslim tahriç etmemiş olsalar da onların ölçülerinde sahihtir." demiştir. Taberî'nin seleften bazılarından yaptığı rivâyete göre "sizi yarattık, sonra size şekil verdik." buyruğunda kastedilen zürriyetler (insan nesilleri) dir.

Rebî' b. Enes, Süddî, Katâde ve Dahhâk *"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik"* buyruğunu "Biz Adem'i yarattık, sonra neslindekilere şekil verdik." diye tefsir etmişlerdir. Bu isabetli değildir. Çünkü âyette daha sonra *"sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik."* buyurulmuştur. Bu ise kastedilenin Adem (a.s) olduğunu göstermektedir. Burada "Siz" şeklinde çoğul denmesi onun insanlığın atası olmasından dolayıdır. Mesela Allah (c.c) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanındaki İsrâiloğullarına şöyle seslenir: *"Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik ve "Verdiğimiz güzel nimetlerden yeyiniz" (dedik). Hakikatte onlar bize değil sadece kendilerine kötülük ediyorlardı."* (Bakara, 57) Kastedilenler onların Mûsâ (a.s) zamanındaki atalarıdır. Fakat bu nimet onların aslı olan atalarına verilince aynı zamanda oğullar için de gerçekleşmiş olmuştur. *"Andolsun biz*

Scanned with CamScanner

insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik." (Mü'minûn, 12-13) buyruğu ise bundan farklıdır. Çünkü orada Adem (a.s)'ın süzülüp çıkarılmış bir çamurdan, neslinin ise nutfeden yaratılması anlatılmak istenmiştir. Bunda da bir problem yoktur; çünkü *"Andolsun biz insanı yarattık."* İfadesindeki insandan kasıt belli bir kişi değil insan türüdür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾

12. Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken secde etmekten seni alıkoyan nedir?" İblis: "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın" dedi.

Tefsiri:

Bazı nahiv dilbilimcileri "ألاّ تسجد إذ أمرتك" (sana emretmişken secde etme(me)kten" ifadesinde "lâ" nefiy edâtının ziyade olduğunu söylemişlerdir. Bazıları bunun nefyi güçlendirmek için bulunduğunu söylemiştir. Şairin şu şiirinde olduğu gibi:

ما إن رأيت ولا سمعت بمثله

Onun gibisini ne gördüm, ne de işittim.

Bu şiirde "إن" nefiy edatı, "ما" ise nefyi kuvvetlendirici bir nefiy edatıdır. Burada da "لا" edatı *"Ben sana emrettiğimde secde etmekten seni alıkoyan şey" (ondaki nefiy edatı)*, daha önce geçen *"Secde edenlerden olmadı"* ile birlikte nefyi güçlendiricidir. İmam Taberî bu görüşü naklettikten sonra reddetmiş ve "منعك" (seni alıkoyan) fiiline başka bir mânâ tazmin edilmiş olup cümlenin takdirinin "...ما أحرجك وألزمك وأضطرك" (Ben sana emrettiğimde seni secde etmemeye hangi şey itti, zorladı ve mecbur bıraktı?" gibi bir şey olduğunu tercih etmiştir. Bu görüş kuvvetli ve güzeldir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Mel'un İblis *"Ben ondan daha üstünüm."* sözüyle "özrü kabahatinden büyük" bir iş yapmıştır. Çünkü sanki üstün olan aşağı olana secde ile emrolu-

Scanned with CamScanner

namaz demek istemiştir. Mel'un şöyle demek istemiştir: "Ben ondan daha üstün iken nasıl ona secde etmemi emredersin?" Daha sonra kendisinin ateşten yaratıldığını, ateşin ise insanın yaratıldığı çamurdan daha şerefli ve değerli olduğunu açıklamıştır. Mel'un bir şeyin aslını oluşturan maddesini itibara almış, onun şerefli ve değerli kılınmasına aldırış etmemiştir ki o Allah'ın Adem'i kendi eliyle yaratması ve ona ruhundan üflemesidir. Kur'ân âyeti varken kıyasa girmiştir ki o da *"Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"* (Hicr, 29) buyruğudur. Secdeyi terk ederek meleklerin arasından ayrılmış, o yüzden de rahmetten "iblâs" edilmiş, yani ümitsiz kılınmıştır. Mel'un bu kıyasında ve ateşin topraktan daha şerefli olduğu iddiasında hatalıdır. Çünkü çamurun yapısında sükunet, hilm, ağırbaşlılık ve sebat vardır. Çamur/toprak bitkilerin yetişme mahalli, gelişme, artma ve ıslah yeridir. Ateş ise yakma, hafiflik ve hızlılık özelliklerine sahiptir. Bu yüzden, İblis'in öz maddesi onun ayağını kaydırırken, Adem (a.s)'ın öz maddesi ona günahtan dönme, tevbe, boyun eğme ve eme teslim olma, itiraf edip tevbe ve mağfiret dileme gibi konularda fayda vermiştir.

[3074] Müslim'in Sahih'inde Âişe (radıyallâhu anhâ)'den rivâyetin en göre o Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Melekler nurdan yaratıldılar. İblis saf ateşten yaratıldı. Adem ise size anlatılandan yaratıldı."*[731] Müslim böyle rivâyet etmiştir.

[3075] İbn Merdûyeh, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Allah Melekleri Arş'ın nurundan yarattı. Cinleri saf ateşten yarattı. Adem ise size anlatılandan yaratıldı."* Râvî der ki: Râvîlerden Nuaym b. Hammad'a: "Bunu Abdurrezzak'tan nerede duydun?" diye sordum. "Yemen'de" dedi.[732]

---

731 Müslim, 2996; Ahmed b. Hanbel, 6/153, 168; İbn Hibbân, 6155; Beyhakî, es-Sıfât, 2/126.

732 Râvîlerden Nuaym'dan rivâyet eden Abdullah b. Mes'ud'un biyografisine rastlayamadım. Hocası Hammad el-Huzâi'yi İmam Ahmed b. Hanbel ile Yahyâ b. Maîn sika kabul etmiş, fakat Yahyâ b. Maîn onun rivâyette hatalar yaptığını ifade etmiştir. Ebû Dâvûd: Nuaym'da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye yirmi kadar hadis vardı ki onların aslı yoktur, demiştir. Nesâî de: Zayıftır, hadisleri hüccet olamaz, demiştir. Bk. el-Mizan, 9102. Bunu Abdurrezzak da el-Mûsânnaf'ta Muammer kanalıyla rivâyet etmiştir. Fakat onda "Arş" kelimesi yoktur. Hadisi bu lafızla sadece İbn Merdûyeh, Nuaym b. Hammad'dan rivâyet etmiş olup başka biri tarafından mütâbaa edilmemiştir.

Scanned with CamScanner

[3076] Hadisin Sahih-i Müslim dışında bir kitapta rivâyetinde "Huriler de zaferandan yaratıldılar." ifadesi yer almaktadır.[733] İmam Taberî, Matar el-Verrak'tan şöyle nakleder: Hasan-ı Basrî "'*Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın.' dedi.*" buyruğu hakkında şöyle dedi: "İblis kıyas yaptı. İlk kıyas yapan odur. Rivâyetin senedi sahihtir. Taberî Hişam kanalıyla İbn Sirin'den şöyle nakleder: İlk kıyas yapan İblis'tir. Güneşe ve aya ibadet de kıyastan başka bir şeyle yapılmaz. Bunun senedi de sahihtir.

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾

13. Allah: "Öyle ise in oradan. Orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur. Çık! Sen aşağılıklardansın!" buyurdu.

14. İblis, "Bana insanların tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi.

15. Allah, "Haydi, sen mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

Tefsiri:

Yüce Allah İblis'e hem kaderi hem kevni bir emir olarak *"Öyleyse in oradan"* demiştir. Yani, emrime karşı geldiğinden ve bana itaatten çıktığından dolayı. *"in oradan. Orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur."* Bir çok müfessir "فيها orada" zamirinin Cennet'e raci olduğunu söylemişlerdir. Zamirin, İblis'in bulunduğu Mele-i A'lâ makamına raci olması da mümkündür. *"Çık! Sen aşağılıklardansın!"* Yani, zelil ve hakirsin. Burada, "kastının aksiyle muamele" ve "arzuladığının zıttıyla karşılık verme" vardır. Bunun üzerine mel'un İblis zararı telafi etmek istedi ve *"Bana insanların tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi. "Allah da "Haydi, sen mühlet verilenlerdensin." buyurdu."* Allah (c.c) hikmetiyle, karşı konulamaz ve engellenemez irade ve dilemesiyle onun bu isteğini kabul etmiştir. Allah'ın hükmünü geri çevirip geciktirecek yoktur. O, hesabı hızlı olandır.

733 Hatib-i Bağdâdî (7/99) Enes'ten rivâyet olarak tahric etmiştir. Senetlerin tamamında bulunan isim Haris b. Halife, el-Mizan'da (1624) ifade edildiği gibi meçhuldür. Bu Mücâhid ve Zeyd b. Eslem'den, onların sözleri olarak da rivâyet edilmiştir ki bunlar ileride gelecektir. Büyük ihtimalle bu kitap ehlinden alınmadır.

Scanned with CamScanner

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

16. İblis dedi ki: "Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım.

17. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah'ın burada haber verdiğine göre; İblis'e "tekrar diriltilecekleri güne kadar" mühlet verip İblis bu sözü sağlama alınca Allah'la inatlaşmaya ve isyankarlığa başlayarak şöyle dedi: *"Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."* Yani, sen beni azdırdığın gibi ben de böyle yapacağım. İbn Abbâs bunu: Beni saptırdığın gibi" diye tefsir etmiştir. Başkaları ise: Beni helâk ettiğine karşılık, demişlerdir. Yani, beni saptırdığından dolayı, benim senden uzaklaştırılmama sebep olan kişinin (Adem'in) neslinden yaratacağın kulların için senin dosdoğru yolun, yani hak ve kurtuluş yolu üzerinde duracak ve sana ibadet etmemeleri, seni birlememeleri için onları saptıracağım. Bazı nahivciler "بما أغويتني" (saptırmana karşılık)'taki be edatının yemin edatı olduğunu söylemişlerdir. Yani, beni senden saptırmana and olsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde bekleyeceğim. Mücâhid: *"senin doğru yolunun üstüne"* buyruğundaki "Müstakim yol"dan kastın "dosdoğru yol" olduğunu söylemiştir. Muhammed b. Sevka, Avn b. Abdullah'tan: Kasıt Mekke yoludur, dediğini rivâyet etmiştir. İmam Taberî: En isabetlisi o ki, Sırat-ı müstakim bunların hepsinden daha geniştir.

[3077] Ben derim ki: Delili de İmam Ahmed'in Sebre b. Ebû Fakih'ten naklettiği şu hadistir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"İblis Ademoğlunun geçtiği yollarda durur. Onun için İslam yolu üzerinde durur ve "Dinini ve atalarının dinini bırakıp Müslüman mı olacaksın?" der. O ise şeytanı dinlemeyip Müslüman olur. Hicret yolu üzerinde durur*

Scanned with CamScanner

ve "Topraklarını ve havanı bırakıp hicret mi ediyorsun? Oysa hicret edenin durumu ipte bağlı kısrak gibidir." der. Ama Müslüman onu dinlemeyip hicret eder. Sonra onun için cihad yolu -ki o can ve malla cihaddır- üzerinde durur ve "Savaşacaksın ve öldürüleceksin. Ardından karınla evlenilecek ve malın dağıtılacak." der. Müslüman yine sözünü tutmayıp cihad eder." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamında şöyle buyurdu: *"Onlardan kim öyle yapıp o hal üzere ölürse onu Cennet'e koymak Allah'ın üzerine bir haktır/görevdir. Öldürülürse onu Cennet'e koymak Allah üzerinde bir görevdir. Boğulursa onu Cennet'e koymak Allah'ın üzerine bir görevdir. Bir hayvan onu üzerinden atarsa onu Cennet'e koymak Allah'ın üzerine bir görevdir."*[734]

"Sonra elbette onlara önlerinden arkalarından sağlarından sollarından sokulacağım..." Ali b. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Sonra elbette onlara önlerinden sokulacağım."* yani, onları âhiretleri hakkında şüphede bırakacağım. *"arkalarından sokulacağım"* yani, onları dünyalıklara özendireceğim. *"sağlarından sokulacağım"* dinleri hususunda kafalarını karıştıracak, şüphelere sokacağım, *"sollarından sokulacağım"* günahlara iştahlarını kabartacağım. Bir rivâyete göre İbn Ebî Talha, başka bir rivâyete göre Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Sonra elbette onlara önlerinden sokulacağım."* yani, dünyalıkları hususunda *"arkalarından sokulacağım"* yani, onları dünyalıklara özendireceğim. *"sağlarından sokulacağım"* yani sevapları tarafından sokulacağım, *"sollarından sokulacağım"* yani günahları tarafından sokulacağım. Said b. Ebû Arube, Katâde'den şöyle nakleder: Şeytan onlara önlerinden gelerek tekrar diriltilme, Cennet ve Cehennem diye bir şey olmadığını söyler; arkalarından gelerek dünya hususunda onları aldatmaya çalışır, onlara dünyayı süslü gösterir ve ona çağırır; sağlarından yani sevapları tarafından yaklaşarak onları işlemede gevşettirir; sollarından yaklaşarak günah ve masiyetleri onlara güzel gösterip onları yapmaya çağırır. Ey ademoğlu, o sana her bir taraftan gelir, fakat üstünden yaklaşamaz, seninle Allah'ın rahmeti arasına giremez. İbrâhim en-Nehâi, Hakem b. Uteybe, Süddî ve İbn Cüreyc'ten de: Şeytanın önden yaklaşması dünyalıklar hususunda, arkadan yaklaşması âhiret hususunda yaklaşmasıdır, dedikleri rivayet edilmiştir. Mücâhid: Önlerinden ve sağlarından yaklaşması gördükleri yerden, arkalarında ve sollarından

734 Nesâî, 6/21, 22; Ahmed b. Hanbel, 3/483; İbn Hibbân, 4593. Senedi fena değildir.

Scanned with CamScanner

yaklaşması ise göremedikleri yerden yaklaşmasıdır, demiştir. İmam Taberi, kastın, tüm hayır ve şer yolları olduğu, onları hayırlardan engelleyip şerleri güzel gösterdiği mânâsını tercih etmiştir. Hakem b. Eban, İkrime'den, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın *"Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet eder: Şeytan "üstlerinden" dememiştir; çünkü rahmet insanların üstlerinden iner. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Âyetteki "şükredenler bulmayacaksın"dan kasıt "muvahhidlerden bulmayacaksın"dır. İblis'in söyledikleri sadece onun zan ve vehmiydi, fakat vakıaya da uygundur. Nitekim yüce Allah *"Andolsun İblis, onlar hakkındaki tahminini doğruya çıkardı. İnanan bir zümrenin dışında hepsi ona uydular. Halbuki şeytanın onlar üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu. Ancak ahirete inananı, şüphe içinde kalandan ayırdedip bilelim diye (ona bu fırsatı verdik). Rabbin gerçekten her şeyi koruyandır."* (Sebe, 20-21) buyurur. O yüzden hadiste şeytanın insana her tarafından musallat olmasından Allah'a sığınılmıştır.

[3078] Nitekim Bezzâr, Müsned'inde iki kanalla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

اللهم إني أسألك العفو والعافية في ديني ودنياي وأهلي ومالي، اللهم استر عورتي وآمن روعتي واحفظني من بين يدي ومن خلفي وعن يميني وعن شمالي ومن فوقي، وأعوذ بك اللهم أن أغتال من تحتي

"Allah'ım! Ben dinim ve dünyam, ailem ve malım hakkında senden afv ve afiyet istiyorum. Allah'ım! Ayıbımı ört ve beni korkumdan emin eyle. Beni önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden koru. Allah'ım! Altımdan helak edilmekten (yerin dibine geçirilmekten) sana sığınırım."[735]

Bunu sadece Bezzâr rivâyet etmiş, hasen olduğunu söylemiştir.

[3079] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabahladığında ve akşamladığında şu duaları hiçbirakmazdı:

735 Hasendir. Hadis Keşfu'l-Estar (4/60) ve Buhârî'nin Kitabü'l-Edeb'inde (698) bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

اللهم إني أسألك العفو و العافية في ديني و دنياي و أهلي و مالي اللهم استر عوراتي و أمن روعاتي اللهم احفظني من بين يدي و من خلفي و عن يميني و عن شمالي و من فوقي و أعوذ بعظمتك أن أغتال من تحتي

"Allah'ım! Senden dinim, dünyam, ailem ve malım hakkında afv ve afiyet diliyorum. Allah'ım! Ayıplarımı ört ve korkularımdan emin kıl. Beni önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve arkamdan muhafaza eyle. Altımdan helâk edilmekten senin azametine sığınırım."[736]

Vekî' der ki: Kasıt yerin dibine geçirilmektir. Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim, Ubâde b. Sâmit'in (İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan) nakliyle rivayet etmişlerdir. Hâkim: Senedi sahih hadistir, demiştir.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا ۚ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

18. Allah buyurdu: "Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık. Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım!"

Tefsiri:

Yüce Allah *"Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık."* buyurarak onun lanetlendiğini Mele-i A'lâ'dan kovulduğunu, uzaklaştırıldığını ve sürüldüğünü tekrar vurguluyor. Taberî "مذؤوم" (mez'ûm) kusurlu demektir. Zira Ze'm kusur manasına gelir. Fiil çekimi şöyledir: "ذأمه، يذأمه، ذَيمًا". Ayıplanan kişiye de "مذؤوم" denilir. Araplar bunu aynı zamanda hemzesiz de (ya'ya dönüştürülmüş şekliyle) söyler ve mesela şöyle derler: "ذمتُه" (onu ayıpladım), "أذيمه" (onu ayıplıyorum). Masdarı "ذَيم" ve "ذام" gelir. Bu zeym ve zâm kusuru ifadede "zemm" (yermek)ten daha ağırdır.

736 Hasendir. Ebû Dâvûd, 5074; Nesâî, 8/282; İbn Mâce, 3871; Ahmed b. Hanbel, 2/25; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1200; İbn Hibbân, 961; Hâkim, 1/517, 518. İbn Hibbân ve Hâkim sahih olduğunu söylemişler, Zehebî Hâkim'e katılmıştır. Senedi hasen, râvileri sikadır.

Scanned with CamScanner

"مذحور"da uzaklaştırılmış ve kovulmuş demektir. Abdurrahman b. Zeyd ise: Bizim tek bildiğimiz mez'ûm ile mezmûm'un aynı mânâda olduğudur. Süfyân-ı Sevrî, Temimi kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık."* âyetindeki "medhûr" (mealde: kovulmuş) dan kasıt "gazap edilmiş ve kızılmış"tır. Ali b. Ebî Talha'nın rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) âyetteki bu iki kelimeyi "Küçülmüş ve kızılmış olarak"; Süddî: Kızılmış ve kovulmuş, Katâde: lanetlenmiş ve kızılmış olarak; Mücâhid: Sürgün edilmiş ve kovulmuş olarak; Rebî' b. Enes: Sürgün edilmiş ve küçültülmüş olarak diye tefsir etmişlerdir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım!"* Nitekim yüce Allah başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"Allah buyurdu: 'Git! Bulun.' Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası Cehennemdir. Tam bir ceza! Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ mallarına, evlatlarına ortak ol, kendilerine vaatlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vaat etmez. Şurası muhakkak ki, benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter."* (İsrâ, 63-65)

وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ
لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ
هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾
وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾

19. Ey Âdem! Sen ve eşin Cennette yerleşip, dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zâlimlerden olursunuz.

20. Derken Şeytan birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.

21. Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim" diye yemin etti.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, Adem (a.s) ile eşi Havvâ'nın Cennet'teki bütün ağaçlardan yemelerine izin verip ondan sadece bir ağacı istisna tuttuğunu haber veriyor ki bu konu daha önce Bakara Sûresinde ele alındı. İşte o vakit şeytan onlara haset etmiş ve içinde bulundukları nimet ve güzel giysiyi ellerinden almak için onları aldatmaya, kandırmaya ve onlara vesvese vermeye çalışmıştır. Yalan ve iftirayla: "Rabbinizin sizi o ağaçtan men etmesinin tek sebebi sizin melekler, yani burada sonsuza dek kalacak melekler olmamanızdır. Ama ondan yerseniz bunu elde edersiniz." dedi. Şu âyette de buyurulduğu gibi: *"Derken şeytan onun aklını karıştırıp "Ey Âdem! dedi. Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"* (Tâhâ, 120) Yani, "إلا أن تكونا" (sadece olmanız için) ifadesinin mânâsı (sadece olmamanız için)'dir. (Yani, "en" masdar edatından sonra gizli bir nefiy edatı vardır.). Şu âyetlerde olduğu gibi: *"Allah sapmanız için (yani sapmamanız) için size açıklıyor."* (Nisâ, 176) *"Sizi sarsması (yani sarsmaması) için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı."* (Nahl, 15)

Buradaki "أن تميد بكم" ifadesinin takdiri "لئلا تميد بكم"dür (yani gizli bir nefiy edatı vardır.)

İbn Abbâs ve Yahyâ b. Ebû Kesir âyeti "مِلَكَين" (iki hükümdar) diye, cumhur ise "مَلَكين" (iki melek) diye okumuşlardır.

"Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim." diye yemin etti." Yani, onlara Allah adına yemin etti. "Ben sizden önce buradaydım ve burayı biliyorum" dedi. "قاسَمَ" fiili esasen iki tarafın fiilini ifade eden müfâale veznindendir, fakat kastedilen mânâ bir taraftan olan yemindir. Ebû Züeyb'in amcası oğlu Halid b. Züheyr'in şiirinde söylediği gibi:

وقاسمهم بالله جهدا لأنتم ألذ من السلوى إذ ما نشورها

Onlara olanca gücüyle yemin etti ki: Siz,

Kovanından topladığımızda baldan daha lezzetlisiniz.

Yani, bu konuda onlara Allah adına yemin etti. Katâde, *"Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim." diye yemin etti."* buyruğu hakkında şöyle der: Allah adına yemin ederek sonunda onları aldattı. Ki Mü'min bazen

Scanned with CamScanner

Allah'la kandırılabilir. İblis onlara: Ben sizden önce yaratıldım. Sizden daha iyi biliyorum. Bana uyun ki size yolu göstereyim." dedi.

İlim ehlinden biri: "Kim bizi Allah'la kandırırsa Allah için ona kanarız." der.

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَآ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

22. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve Cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve Şeytan size apaçık bir düşmandır demedim mi?" diye nida etti.

23. Âdem'le eşi dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."

Tefsiri:

[3080] Hasan-ı Basrî, Übeyy b. Ka'b'dan şöyle nakleder: Adem (a.s) hurma ağacı gibi uzun boylu bir adamdı. Ondan bu hata vaki olunca kendisine avreti gözüktü. Oysa daha önce kendi avretini göremiyordu. Bunun üzerine Cennet'te kaçmaya başladı. Yolda başına Cennet ağaçlarından birinin dalı takıldı. Ona "Beni bırak" dedi. Ağaç: Seni göndermeyeceğim, dedi. O sırada Allah (c.c) "Ey Adem, Benden mi kaçıyorsun?" daha nida etti. Adem (a.s) ise, "Ey Rabbim, senden utandım" diye cevap verdi. Bunu İmam Taberî ile İbn Merdûyeh bir çok tarikle Hasan-ı Basrî'den, o Übeyy b. Ka'b'dan, o da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmişlerdir.[737]

737 Hasan b. Ammâra metruktur. Bu ve sonraki haber evvelki ümmetlerin kitaplarından almadır.

Scanned with CamScanner

Fakat Übeyy b. Ka'b'ın sözü şeklindeki rivâyet (mevkuf) senet bakımından daha sahihtir. Hasan b. Ammara kanalıyla Saîd b. Cübeyr'den rivâyet edildiğine göre o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Allah'ın (c.c) Adem (a.s) ile Havva'yı men ettiği ağaç buğday başağıdır. Onu yiyince avret yerleri kendilerine gözüktü. Onlardan avret yerlerini gizleyen şey tırnaklarıydı. *"Ve Cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."* Kasıt incir ağacı yapraklarıdır. Adem (a.s) ile Havva birbirlerine yapışmışlardı. Adem (a.s) Cennet'ten ayrılarak gitmeye başladı. Sonra Cennet'teki bir ağaca tutundu. Bunun üzerine Allah (c.c) ona *"Ey Adem, benden mi kaçıyorsun?"* buyurdu. Adem (a.s): *"Hayır, fakat senden haya ettim de ey Rabbim"* dedi. Allah (c.c): *"Benim sana Cennet'te verdiğim ve orada sana helal kıldığım şeyler senin harama ihtiyaç duymayacağın kadar değil mi?"* dedi. Adem (a.s): *"Evet, söylediğin gibi ey Rabbim. Fakat senin izzetine yemin olsun ki, kimsenin senin adına yalan söyleyeceğini tahmin etmiyordum."* dedi. İşte Allah'ın *"Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim." diye yemin etti."* buyruğunda anlatılan da budur. Allah (c.c) ona: "İzzetime and olsun ki seni yeryüzüne indireceğim. Sonra geçimini ancak güçlükle sağlayacaksın." buyurdu. Sonunda Cennet'ten indirildiler. Orada bol bol yerlerken yiyecek ve içeceğin bol olmadığı yere indirildi. Ona demircilik öğretildi. Toprağı sürmesi emredildi. O da sürdü, sonra ekti, sonra suladı. Vakti gelince biçti. Sonra onu ezip dane haline getirdi. Sonra onu un, sonra da hamur yaptı ve sonra ondan ekmek pişirdi. Ondan ise sadece Allah'ın (c.c) yutmasını dilediği kadarını yutabildi.

Saîd b. Cübeyr, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Ve Cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."* Yapraklar incir ağacı yapraklarıydı. Senet İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a kadar sahihtir. Mücâhid der ki: Adem ile Havva Cennet yapraklarıyla elbise gibi üstlerini kapattılar. Vehb b. Münebbih *"(İblis) onların elbiselerini soyarak"* buyruğu hakkında şöyle der: Adem ile Havva'nın elbiseleri cinsel organları üzerindeki bir nurdu. Ne Adem (a.s) Havva'nın avretini, ne de Havva Adem'in (a.s) avretini görüyordu. Ağacın meyvesinden yiyince ikisinin avreti de ortaya çıktı. Bunu Taberî ona kadar sahih senetle rivâyet etmiştir. Abdurrezzak, Ma'mer kanalıyla Katâde'den şöyle nakleder: Adem (a.s): *"Ey Rabbim, peki tevbe ve istiğfar edersem ne olacak?"* diye sordu. Allah (c.c) "O zaman seni tekrar Cennet'e koyarım" buyurdu. İblis ise tevbe imkanı sağlamasını değil ona mühlet ver-

Scanned with CamScanner

mesini istedi. Allah da her birine istediğini verdi. Dahhâk b. Müzahim *"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."* (A'râf, 23) buyruğu hakkında şöyle der: "Bunlar Adem (a.s)'ın Rabbinden aldığı sözlerdir. Taberî, Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Ağaçtan yediğinde Adem (a.s)'a *"Seni men ettiğim ağaçtan neden yedin?"* denilince, *"Bana bunu Havva emretti"* dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) "Öyleyse ben de onu hamileliğini ve doğumunu zor ve sıkıntılı yapmakla cezalandırdım." dedi. Bunun üzerine Havva çığlık attı. Kendisine: Çığlık sana ve çocuğuna olsun" denildi.

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

24. Allah: "Birbirinize düşman olarak inin, sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu.

25. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız" dedi.

Tefsiri:

Kimine göre "İnin" emri Adem (a.s), Havvâ, İblis ve yılana söylenmiştir. Kimi ise bunlar arasında yılanı zikretmemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Buradaki asıl düşmanlar Adem ile İblis'tir. Bu yüzden yüce Allah Tâhâ sûresinde *"Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin."* (Tâhâ, 123) buyurur. Havva Adem'e tabi, bahsedilen yılanın aslı varsa o da İblis'e tabidir. Müfessirler her birinin indiği yerler hakkında bazı bilgiler zikretmişlerdir. Bu haberler sonuçta İsrâiliyat kaynaklıdır. Doğru olup olmadıklarını en iyi Allah bilir. Bu mekanların zikredilmesi mükelleflerin din veya dünyalarına bir fayda getirecek olsaydı Allah (c.c) kitabında veya Peygamberi zikrederdi.

"Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır." Yani, kalemin yazdığı, kaderin teker teker kaydettiği ilk kitapta belli bir vakte kadar belirlenmiş yurtlar ve hayatlar vardır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: *"yerleşme yeri"*nden kasıt kabirlerdir. Ondan yapılan başka bir rivâyete göre kasıt "Yerin üstü ve altıdır." Bu iki rivâyeti İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

"Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız" dedi." buyruğu, Allah'ın *"O da: Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi."* (Tâhâ, 50) buyruğu gibidir. Yüce Allah yeryüzünü dünyadaki hayatları boyunca Ademoğulları için bir yurt kılmıştır. Doğumları, ölümleri ve kabirleri orada olacaktır. Allah'ın ilkinden sonuncusuna kadar tüm nesilleri bir araya toplayacağı ve her birine amelinin karşılığını vereceği kıyâmet günündeki tekrar dirilişleri de orada olacaktır.

Elbise ve Takva Elbisesi:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

26. Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi Örtecek kıyafet, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi işte o, daha hayırlıdır. İşte bunlar, Allah'ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına elbiseleri (libâs) ve süs kıyafetlerini (riyş) yaratması nimetlerini hatırlatıyor. Buradaki libâs'tan kasıt avret mahallerini, yani ayıp yerlerini örten giysiler, Riyâş ve Riyş'ten kasıt ise onunla zahiren süslenilen giysilerdir. Dolayısıyla ilki zaruri ihtiyaç olan giysiler, diğeri ise lüks ve ihtiyaç ötesi giysilerdir. İmam Taberî der ki: Riyaş Arapça'da ev eşyasına ve dış elbiselere denir. İmam Buhârî'nin rivâyetine göre Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın "Riyş mal demektir" dediğini rivâyet etmiştir. Mücâhid, Urve b. Zübeyr, Süddî ve Dahhâk da: Riyaş mal demektir, demişlerdir. Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o: 'Riyaş' elbise, yaşam ve nimetlere denir, demiştir. Abdurrahman b. Zeyd de: Riyaş güzelliktir, demiştir.

[3081] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Alâ eş-Şâmi'den şöyle nakleder: "Ebû Ümâme yeni bir elbise giyiyordu. Elbise eğe kemiğine ulaşınca "Bana, onunla avretimi örttüğüm ve hayatımda onunla süslendiğim şeyleri giydiren Allah'a hamd olsun." dedi. Sonra şöyle dedi: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken işittim; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yeni bir elbise giyerken elbise eğe kemiğine ulaştığında:*

Scanned with CamScanner

الحمد لله الذي كساني ما أواري به عورتي و أتجمل به في حياتي

'Bana, onunla avretimi örttüğüm ve hayatımda onunla süslendiğim şeyleri giydiren Allah'a hamd olsun.' der, sonra eskiyen veya atılan elbisesini alıp sadaka olarak verirse, hayatta ve ölü iken Allah'ın zimmetinde, Allah'ın hemen yanında ve Allah'ın korumasında olur."[738] Bunu Tirmizî ile İbn Mâce de Yezîd b. Harun'un Esbağ'dan -ki o İbn Zeyd el-Cüheni'dir- nakliyle rivâyet etmiştir. O, Yahyâ b. Maîn ve başkalarınca sikadır. Hocası Ebû Alâ eş-Şâmi ise sadece bu hadisle bilinmektedir. Fakat kimse onu cerh etmemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[3082] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Matar'dan bizzat gördüğü şu olayı aktarır: Hz. Ali (radıyallâhu anh) genç bir köleye gidip ondan üç dirheme bir fistan aldı. Onu iki bileğinden iki topuğuna kadar giydi. Giyerken şöyle diyordu:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى رَزَقَنِى مِنَ الرِّيَاشِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ فِى النَّاسِ وَأُوَارِى بِهِ عَوْرَتِى

"Bana onunla insanlar arasında süslü göründüğüm ve avretimi örttüğüm riyaşı lütfeden Allah'a hamd olsun."[739]

Allah (c.c) daha sonra *"Takva elbisesi işte o, daha hayırlıdır."* buyuruyor. Bazıları "لباس التقوى" daki "libâs"ı (elbise) "libâse" şeklinde mansup, bazıları ise "libâsu" şeklinde müpteda olmak üzere merfû okumuşlardır. "ذلك خير" (işte o daha hayırlıdır) ise haberdir. Müfessirler *"Takva elbisesi"* ile ne kaste-

738 Tirmizî, 3560; İbn Mâce, 3557; Hâkim, 5/193; İbn Sünni, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle, s. 272; Beyhakî, el-Âdâb, 641; Ahmed b. Hanbel, 1/44. Tirmizî: Gariptir, demiştir. Münzirî ilk senet için: Ebû Alâ meçhuldür, demiştir. Rivâyet baştan sona bu şekliyle münkerdir. Elbise giyerken yapılan zikr kısmının ise destekleyici şahitleri vardır ki onlardan biri bundan sonraki hadistir. Zayıf olan sadece son kısmıdır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

739 Şahitleri sebebiyle hasendir. Ebû Ya'lâ, (295), Ahmed b. Hanbel (1/158, no: 1354) ve Abdullah (1352) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmişlerdir. Senedi zayıftır. Heysemî (8491): Râvîlerden Muhtar b. Nâfi' zayıftır, demiştir. Fakat hadisin şahitleri vardır. Onlardan biri bir önceki hadistir. Hadisi destekleyen diğer hadisler Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (1077) İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan naklettiği hadis ile Ebû Dâvûd (4923) ve Hâkim'in Muaz b. Enes'ten rivâyet ettikleri hadislerdir. Hadis bu şahitlerle birlikte hasen derecesine yükselmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

dildiği hususunda farklı şeyler söylemişlerdir. İkrime: "O müttakilerin kıyâmet gününde giyecekleri elbisedir" der. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Zeyd b. Ali, Süddî, Katâde ve İbn Cüreyc *"Takva elbisesi"* imandır, demişlerdir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: *"Takva elbisesi"* sâlih ameldir, dediğini rivâyet etmiştir. Zeyal b. Amr, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: O yüzdeki hoş çehredir, diye rivâyet etmiştir. Urve b. Zübeyr (radıyallâhu anh)'tan: *"Takva elbisesi"*nden kasıt; Allah korkusudur, dediği rivayet edilmiştir. Abdurrahman b. Zeyd: *"Takva elbisesi"* ile kişi Allah'tan sakınır, Allah da Onun avretini örter. İşte takva elbisesi budur, demiştir. Bunların hepsi birbirine yakın manalardır.

[3083] Bunu İmam Taberî'nin Hasan-ı Basrî'den yaptığı şu rivâyet desteklemektedir: Osman (radıyallâhu anh)'ı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minberinde hutbe verirken gördüm. Üzerinde düğmeleri çözülü bir kuhistan gömleği vardı. Köpekleri öldürmeyi emreden ve güvercinlerle oynamaktan nehyeden sözlerini işittim. Sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Şu gizlilikler (kalptekiler) hakkında Allah'tan korkun. Zira ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: "Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a andolsun ki, her kim gizli bir iş yaparsa Allah (c.c) mutlaka ona aleniyet ridası giydirir; ameli kötü ise kötü, iyiyse iyi bir rida." Sonra bu âyeti okudu.[740] Âyette "riyşen" değil, "riyâşen" dedi. *"Takva elbisesi işte o, daha hayırlıdır. İşte bunlar, Allah'ın âyetlerindendir."* Takva elbisesinden kasıt "hoş hâl ve güzel yaşantı"dır. Bunu böyle İmam Taberî, Süleyman b. Erkam'ın nakliyle rivâyet etmiştir. Onda ise zayıflık vardır. Hadisi Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Buhârî gibi imamlar sahih tariklerle şöyle rivâyet etmişlerdir; Hasan-ı Basrî'den yapılan rivâyete göre Hz. Osman (radıyallâhu anh) bir Cuma günü minberde köpeklerin öldürmesini ve güvercinlerin kesilmemesini emrediyordu. Bunun merfû şeklinde rivâyetini Hâfız Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivâyet etmiş olup onun başka şahitleri vardır. Zira gerisinde "Bize filan haber verdi.." demiştir.[741]

740 Taberî (14451) bu senetle rivâyet etmiştir. Süleyman b. Erkam sebebiyle hadis zayıftır. el-Mizan'da (3427) şöyle denmiştir: Hadisler onun rivâyetlerini terk etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel: Ondan rivâyet yapılmaz, Yahyâ b. Maîn: Hiçbir şey değildir, demişlerdir.

741 Kitabın bütün nüshalarında burası boştur. Anlaşılan İmam İbn Kesir burada İmam Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'deki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen şu hadisi getirmek istemiştir; Cündüb b. Süfyân'dan şöyle rivâyet edildi;

Scanned with CamScanner

Ademoğullarına Uyarı:

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27. Ey Ademoğulları! Şeytan, ana-babanızın, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak, Cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve kabilesi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz Şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

Tefsiri:

Yüce Allah Ademoğullarını İblis ve adamlarına karşı uyarıyor ve onun beşerin atası Adem (a.s) ile eski düşmanlığını, onu nimetler yurdu Cennet'ten sıkıntı ve çile yurdu (dünya)na göndermesini, örtülü iken avretinin açılmasına sebep olmasını açıklıyor. Bunların sebebi büyük bir düşmanlıktan başka bir şey değildir. Yüce Allah bu mânâda başka bir âyette şöyle buyurur: *"Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!"* (Kehf, 50)

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ

Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hangi kul bir sır gizlerse Allah (c.c) ona onun elbisesini giydirir; hayır ise hayır elbisesi şer ise şer elbisesi." Sanki İmam İbn Kesir hadisin zayıf olduğunu görünce yazmak istememiştir. Bunu destekleyici şahit bir hadis vardır ki onu İmam Ahmed b. Hanbel (3/28) ve Ebû Ya'lâ (1378) rivayet etmişlerdir. Senedindeki Derrac'ın Ebû Heysem'den rivâyetleri zayıf olduğundan dolayı senedinde zayıflık vardır, fakat destekleyici olarak almaya elverişlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ اللهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

28. Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

29. De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz.

30. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstahak oldu. Şüphesiz onlar, Allah'ı bırakıp Şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.

Tefsiri:

Mücâhid der ki: Müşrikler Kabe'yi çıplak halde tavaf eder ve "Annemizin bizi doğurduğu gibi tavaf ederiz." derlerdi. Kadın avret mahalline deriden örülmüş küçük bir parça veya başka bir şey koyar ve şöyle derdi:

اليوم يبدو بعضه أو كله... وما بدا منه فلا أحله

Bugün onun bir kısmını veya hepsi görülüyor.

Ondan görünen kısmı helal etmiyorum.

İşte bu yüzden Allah (c.c) *"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti." derler."* âyetini nazil etti. Ben derim ki: Kureyş dışındaki Araplar Kabe'yi giydikleri elbiselerle tavaf etmezler, bunu "günah işledikleri elbiselerle tavaf etmemek" ile açıklarlardı. Dinlerinde titiz olan Kureyşliler ise elbiseleriyle tavaf ederlerdi. Dininde titiz biri bir elbiseyi ödünç alırsa onunla tavaf ederdi. Yanında yeni elbisesi bulunan kişi de onunla tavaf eder, sonra atardı ve hiç kimse onu alıp malı yapamazdı. Kadınların da çıplak halde tavaf ettikleri olurdu. Kadın cinsel organına onu bir miktar örtecek bir şey koyar ve şöyle derdi:

اليوم يبدو بعضه أو كله... وما بدا منه فلا أحله

Bugün onun bir kısmını veya hepsi görülüyor.

Ondan görünen kısmı helal etmiyorum.

Scanned with CamScanner

Kadınlar en çok geceleri tavaf ederlerdi. Bu onların kendilerinden çıkardıkları ve onda atalarına uydukları bir şeydi. Atalarının onu Allah'ın bir emrine ve kuralına dayanarak yaptıklarına inanırlardı. Allah Teâlâ ise onların bu iddialarını zikrederek şöyle buyuruyor: *"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti." derler."* Allah Teâlâ onlara şu cevabı veriyor: *"De ki"* Yani: Ey Muhammed! Bunu iddia edenlere de ki: *"Allah kötülüğü kesinlikle emretmez."* Yani, bu yaptığınız çirkin bir fenalıktır. Allah (c.c) ise böyle bir şeyi emretmez. *"Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"* Yani, Allah'a doğruluğunu bilmediğiniz sözler mi isnad ediyorsunuz? *"De ki: "Rabbim adaleti"* "بالقسط" yani, adalet ve istikameti *"emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın."* Yani, ibadetleri gereği gibi yerine getirmenizi emretti ki o, Allah'tan naklettikleri haberler ve getirdikleri hükümlerde mucizelerle desteklenen Peygamberleri takip etmek, Allah'a ibadette ihlaslı ve samimi olmaktır. Zira Allah (c.c) şu iki esası barındırmadıkça hiçbir ameli kabul etmez: biri doğru ve şeriata uygun olması, diğeri şirkten ârî olması.

Yüce Allah'ın *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu."* buyruğunda *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."* buyruğu hakkında ihtilaf edilmiştir. İbn Nüceyh'in Mücâhid'den naklettiğine göre o, *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."* buyruğunu "sizi ölümünüzden sonra diriltecek" diye tefsir etmiştir. Hasan-ı Basrî: Sizi dünyada meydana getirdiği gibi kıyâmet gününde de diri halde tekrar O'na döneceksiniz. Katâde der ki:: İlkin onları hiçbir şey değilken yarattı. Sonra gidecekler. Sonra onları tekrar diriltecek. Abdurrahman b. Zeyd de: İlkin sizi meydana getirdiği gibi sonra tekrar meydana getirecek." demiştir.

[3084] Bu görüşü İmam Taberî rivâyet etmiş ve Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu hadisi delil göstermiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize verdiği bir vaazda şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Siz Allah'ın huzuruna yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz bir halde toplatılacaksınız. 'Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. (Bu,) üzerimize aldığımız bir vaat oldu. Biz, (vadettiğimizi) yaparız.'"*[742] Bu hadis

742 Enbiyâ: 104. Hadis, Mâide sûresi 116. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Şu'be'nin, Buhârî'nin Sahih'inde ayrıca Sûfyân-ı Sevrî'nin rivâyetiyle tahric edilmiştir.

Vekâ b. İyâs Ebû Zeyd, Mücâhid'den şöyle nakleder: Yani, Müslüman Müslüman olarak, Müşrik Müşrik olarak yaratılacak. Ebû Âliye der ki: *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."* Yani, Allah'ın onlar hakkındaki bilgisine döndürüleceksiniz. Saîd b. Cübeyr der ki: *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."* Yani, kaderinizde yazıldığı gibi olacaksınız. Başka bir rivâyette: Hayatta hangi hal üzere idiyseniz öyle olacaksınız, demiştir. Muhammed b. Ka'b, Allah'ın *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."* buyruğu hakkında şöyle der: Allah kimi bedbahtlardan olmak üzere yarattıysa, bahtlıların amellerini işlese de, sonunda ilk yaratılışına dönecek. Kimi bahtlılardan olmak üzere yarattıysa bedbahtların amellerini işlese de, sonunda ilk yaratılışına dönecek. (Firavun'un) sihirbazları gibi; başta bedbahtların amellerini işlemişler, sonra ise ilk yaratılışlarına dönmüşlerdir. Süddî der ki: *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu."* Yani, sizi bir kısmı hidayet üzere bir kısmı sapmış olarak yarattığımız gibi annenizin karnından da öyle çıkacaksınız.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"İlkin sizi yarattığı gibi yine ona döneceksiniz. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu."* Allah (c.c) Ademoğlunu Mü'min ve kafir olarak yarattı. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz Mü'mindir. Allah yaptıklarınızı görendir."* (Teğâbun, 2) buyurur. Sonra kıyâmet gününde de baştaki gibi Mü'min ve kafir olarak diriltecektir.

[3085] Bu görüşü Sahih-i Buhârî'de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet edilen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadis-i şerifi desteklemektedir: "Kendinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'a yemin olsun ki, sizden biri Cehennem ehlinin amelini işler, işler. Cehennem ile arasında sadece bir arşın ya da bir kulaç mesafe kaldığı bir vakitte yazgı galip gelir ve o Cennet ehlinin amelini işleyip Cennete girer. Bir adam da Cennet ehlinin amelini işler, işler. Cennet ile arasında sadece bir arşın ya da bir kulaç mesafe kaldığı bir anda yazgı galip gelir ve o Cehennem ehlinin amelini işleyip Cehenneme girer."[743]

743 Bakara sûresi 132. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[3086] İmam Beğavî, Sehl b. Sa'd'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kul insanların gördüğü kadarıyla Cennetliklerin amellerini işler, oysa kendisi Cehennemliktir. Yine insanların gördüğüne göre Cehennemliklerin amellerini işler, oysa kendisi Cennetliktir. Ameller ancak (hayatta) en son işlenenlere göre değerlendirilir."*[744] Bu hadis de İmam Buhârî'nin Ebû Gassan Muhammed b. Mutarrif el-Medenî'inin Uhud Gazvesi'ndeki Kuzman kıssası rivâyetinden bir bölümdür.

[3087] İmam Taberî, Süfyân-ı Sevrî kanalıyla A'meş'ten, o Ebû Süfyân'dan, o da Câbir (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Her şahıs öldüğündeki hal üzere diriltilir."* buyurduğunu rivâyet etmiştir.[745] Bu hadisi Müslim ve İbn Mâce A'meş'e kadar varan ve gerisi aynı olan bir çok senetle rivâyet etmişlerdir.[746] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bunun benzeri rivayet edilmiştir. Bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) hadisi de desteklemektedir.

Ben derim ki: Âyetten kasıt bu ise bununla *"(Rasûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir."* (Rûm, 30) âyetinin arasını bulmak gerekir.

[3088] Bu mânâda Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Her doğan çocuk fıtrat (İslam fıtratı) üzere doğar. Sonra onu ebeveyni Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsî eder."*[747]

[3089] Sahih-i Müslim'de, İyâz b. Himar'dan yapılan rivâyete göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'Ben kullarımı muvahhitler olarak yarattım. Sonra şeytanlar gelerek onları dinlerinden çevirdi....'"*[748] Bu naslar arasında şöyle cem yapılır: Allah (c.c) kullarının hepsini, kendilerinden ahit alıp tabiatlarına ve fıtratlarına yerleştirdiği şekilde "kendisini bilmek ve birlemek, O'ndan başka hiçbir ilah

744 Buhârî, 2898, 4202; Müslim, 113; Ahmed b. Hanbel, 5/335; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 4/252. Sehl b. Sa'd'dan uzun bir şekilde rivayet etmişlerdir.

745 Sahihtir. İmam Taberî (14495) rivâyet etmiştir.

746 Müslim, 2878; Ahmed b. Hanbel, 3/331; İbn Hibbân, 7319. İbn Mâce'nin (4230) rivâyetindeki ifade "İnsanlar niyetleri üzere diriltilirler." şeklindedir.

747 Nisâ sûresi 119. âyette geçti.

748 Bakara sûresi 168. âyette geçti.

Scanned with CamScanner

bulunmadığını bilmek" üzere yaratmış olsa da, sonrasında onlardan kiminin Mü'min ve kiminin kafir olması üzere yaratmış, onlardan kiminin bedbaht kiminin bahtiyarlardan olmasını takdir etmiştir. *"Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz Mü'mindir. Allah yaptıklarınızı görendir."* (Teğâbun, 2)

[3090] Bir hadiste *"Herkes sabah yola çıkar. Onlardan kimi kendisini satıp hürriyete kavuşturur, kimisi ise helak eder."*[749] buyurulmuştur. Allah'ın kulları hakkındaki takdiri mutlaka gerçekleşecektir. Zira O'dur *"Takdir edip yol gösteren..."* (A'lâ, 3) O'dur *"... her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösteren"* (Tâhâ, 50)

[3091] Buhârî ile Müslim'de yer alan bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Sizden kim bahtiyarlardan ise ona bahtiyarların amellerini işlemek nasip ve müyesser edilecek, kim bedbahtlardan ise ona da bedbahtların amellerini işlemek nasip edilecek ve kolaylaştırılacaktır."*[750]

O yüzden yüce Allah *"O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu."* buyurmuş, sonra bunun gerekçesini şöyle açıklamıştır: *"Şüphesiz onlar, Allah'ı bırakıp Şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar."* İmam Taberî der ki: Bu, "Allah'ın (c.c), işlediği hiçbir günah veya inandığı hiçbir sapık fikirden dolayı hiç kimseye azap etmeyeceğini, sadece hakikati öğrendikten sonra Rabbine inatla onu işleyenlere azap edeceğini" iddia edenlerin hatalı olduklarının en açık delillerdendir. Çünkü durum onların söylediği gibi olsaydı kendisinin hidayet üzere olduğunu sandığı halde sapıtmış olan dalalet ehli ile hidayet üzere olanlar arasında hiçbir fark olmazdı. Oysa Allah (c.c) bu âyet-i kerimede onları hem isim olarak hem hüküm bakımından birbirinden ayırmıştır.

749 Müslim, 223; Tirmizî, 3517; Ahmed b. Hanbel, 5/342; İbn Hibbân, 844. Bunlar Ebû Mâlik el-Eş'ari'den, bundan daha uzun bir şekilde rivayet etmişlerdir.

750 Buhârî, 1362; Müslim, 2647; Ebû Dâvûd, 4694; Tirmizî, 2137; İbn Mâce, 78; Ahmed b. Hanbel, 1/82; Ebû Ya'lâ, 375. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan daha uzun şekilde rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

İsraf Yapmaksızın Dünya Nimetlerinden Faydalanın:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

31. Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yiyin, için, fakat israf etmeyin; şüphesiz Allah israf edenleri sevmez.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerime, Müşriklerin, yapmakta oldukları temel ibadetlerinden Kabe'yi çıplak olarak tavaf etmedeki dayanaklarına bir reddiyedir. Nitekim İmam Müslim, Nesâî ve Taberî'nin -ki metin onun rivâyetindekidir-, Saîd b. Cübeyr'den rivâyetine göre o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Müşrik erkek ve kadınlar Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ederlerdi: erkekler gündüz, kadınlar ise geceleyin. Kadın şöyle derdi:

اليوم يبدو بعضه أو كله... وما بدا منه فلا أحله

Bugün onun bir kısmını veya hepsi görülüyor.

Ondan görünen kısmı helal etmiyorum.

Onun için Allah (c.c) *"Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin."* buyurdu. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin..."* âyetinin iniş sebebi şudur: Bazıları Kâbe'yi çıplak tavaf ediyorlardı. Allah (c.c) onlara zineti, yani elbise giymelerini emretti. Zinet ise avret mahallini örten çamaşır ile onun dışındaki güzel elbise ve eşyalardır. İşte iman edenler secde yapacakları (namaz kılacakları) her yerde güzel elbiselerini giymekle emrolunmuşlardır. Mücâhid, Atâ, İbrâhîm en-Nehaî, Saîd İbn Cübeyr, Katâde, Süddî, Dahhâk ile -İmam Mâlik'in rivâyetine göre- Zührî ve daha bir çok selef imamı âyetin tefsirinde: Bu, Müşriklerin Kâbe'yi tavafları hakkında nazil oldu, demişlerdir.

[3092] Hâfız İbn Merdûyeh, Enes (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu âyetin ayakkabılarla namaz kılma hakkında olduğunu

Scanned with CamScanner

söylediğini rivâyet etmiştir.[751] Fakat bu (böyle bir hadis olduğu) isabetli değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bu âyet ile aynı mânâyı ifade eden hadislerden dolayı namazda, özellikle Cuma ve bayram namazlarına güzel elbiselerle gitmek müstehap(sünnet) tir. Aynı şekilde, süs kabilinden olduğundan dolayı hoş güzel koku sürünmek, süsü tamamlayıcı olması sebebiyle misvak kullanmak da müstehaptır. Elbisenin en iyisi de beyaz olanıdır.

[3093] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Elbiselerinizden beyaz olanı giyin. Zira o sizin en iyi elbisenizdir. Ölülerinizi onunla kefenleyin. Sürmelerinizin en iyisi İsmîd'dir. O, gözü kuvvetlendirir ve kıl bitirir."*[752] Bu, senedi sahih, râvîleri Müslim'in şartlarına haiz râvîlerdir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce Abdullah b. Osman b. Huseym'den rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen ve sahih hadistir, demiştir.

[3094] İmam Ahmed b. Hanbel yine Semûre b. Cündeb (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Size beyaz elbiseyi tavsiye ederim. Onu giyin. Zira o en temiz ve en hoş elbisedir. Ölülerinizi de onunla kefenleyin."*[753] Taberânî, sahih senetle Katâde'den şöyle nakleder; Muhammed b. Sirin'den şöyle anlattı: Temim-i Dari bin (dinar veya dirheme) bir elbise satın aldı. Namazı onunla kılardı.

"Yiyin, için, fakat israf etmeyin; şüphesiz Allah israf edenleri sevmez." Seleften bir zat şöyle der: Allah (c.c) tıp ilminin yarısını bir âyetin yarısında özetlemiştir: *"yiyin, için, fakat israf etmeyin"* İmam Buhârî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle nakleder: "Sana şu iki şey bulaşmadıkça istediğini ye, istediğini giy; israf ve kibir." İmam Taberî, Tâvûs'tan İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İsraf veya kibirlenme olmadıkça Allah her yeme-içmeyi helal kılmıştır. Senedi sahihtir.

---

751 İbn Adiyy, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan sakıt bir senetle rivâyet etmiştir. Zira senedinde Muhammed b. Fadl el-Hurasâni vardır.

752 Ebû Dâvûd, 3878; Tirmizî, 994; Ahmed b. Hanbel, 1/328; İbn Hibbân, 5423; Hâkim, 1/354. Hâkim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Tirmizî: Hasen-sahih hadistir, demiştir.

753 Nesâî, Sünen-i Kübrâ (9643, 9644); Ahmed b. Hanbel, 5/12; Hâkim, 4/185. Hâkim Buhârî ve Müslim'in koşullarını haiz olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

Scanned with CamScanner

[3095] İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kibir ve israf olmaksızın yiyin, için, giyin ve sadaka verin. Zira Allah nimetini kulunun üstünde görmeyi sever."*[754]

[3096] Nesâî ve İbn Mâce, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"İsraf etmeden ve kibirlenmeden yiyin, için ve giyin."*[755]

[3097] İmam Ahmed b. Hanbel, Mikdam b. Ma'diyekrub el-Kindi'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Ademoğlu midesinden daha şerli bir kap doldurmamıştır. Âdemoğlu için kendisini ayakta tutacak birkaç lokma yeterlidir. Mutlaka daha fazla yiyecekse midesinin üçte birini yiyeceğine, üçte birini içeceğine, üçte birini de nefesine ayırsın."*[756] Bunu Nesâî ve Tirmizî bir çok tarikle Yahyâ b. Câbir'den, sonrasında aynı senetle rivâyet etmiştir. Tirmizî: Hasendir, demiştir. Başka bir nüshadakine göre Tirmizî: Hasen ve sahihtir, demiştir.

[3098] Hâfız Ebû Ya'lâ Hasan-ı Basrî kanalıyla Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Canının her çektiğini yemen israftır."*[757] Bunu Dârekutnî, el-Efrâd'da rivâyet etmiş ve "Bu garip bir hadistir. Sadece Bakiyye'nin rivâyetiyle gelmiştir." demiştir. Süddî der ki: Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edenler hac mevsimi süresince iç yağını kendilerine yasaklarlardı. Onun için Allah (c.c) onlara ""*yiyin, için, fakat israf etmeyin...*" buyurdu. Yani, helali haram kılma hususunda haddi aşmayın. Mücâhid der ki: Yüce Allah onlara verdiği rızklardan yiyip içmelerini emretmiştir. Abdurrahman b. Zeyd der ki: *"Fakat israf etmeyin"*

754 Ahmed, 2/181, 182; Hâkim, 4/135. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

755 Hasendir. Nesâî, 5/79; İbn Mâce, 3605. Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de (3174): Amr'a kadar olan râvîleri sahih hadis kitaplarındaki râvîlerdir, demiştir.

756 Tirmizî, 2380; Nesâî, Sünen-i Kübrâ 6768; Ahmed b. Hanbel, 4/132; İbn Hibbân, 674. Tirmizî: Hasen ve sahihtir, demiştir. Senedi ceyyittir.

757 İbn Mâce, 3352; Ebû Ya'lâ, 2765; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, 3/30. Râvîlerden Bakiyye müdellistir, burada da An'anlı rivâyette bulunmuştur. Diğer râvî Yusuf b. Ebî Kesir, Takrib'te ifade edildiği gibi, meçhuldür. Kendisinden rivâyette bulunduğu Nûh b. Zekvan hakkında da Ebû Hâtim: Hiçbir şey değildir, İbn Adiyy: Hadisleri muhaddislerce yazılmaz, demişlerdir. Busayri, Zevaid-i İbn Mâce'de bunun çok zayıf olduğunu, İbnu'l-Cevzî ise uydurma olduğunu söylemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

buyruğunun mânâsı "haram yemeyin"dir; zira israf odur." Atâ' el-Horasânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"yiyin, için, fakat israf etmeyin; şüphesiz Allah israf edenleri sevmez."* Yani, yiyecek ve içeceklerde israfa kaçmayın. İmam Taberî der ki: *"Şüphesiz Allah israf edenleri sevmez."* buyruğunda Allah (c.c) kendisinin koyduğu helal ve haram sınırlarını aşanları, helal ve haram kıldığı şeylerde haramı helal, helali haram kılmak sûretiyle aşırı gidenleri sevmediğini, bilakis helal kıldığını helal sayan, haram kıldığını haram sayanları sevdiğini ifade etmektedir. Allah'ın emrettiği denge işte budur.

Allah'ın Nimetleri Mü'minler İçindir:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

32. De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyâmet gününde mü'minlerindir. İşte, bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.

Tefsiri:

Yüce Allah, bir takım yiyecek, içecek ve giyecekleri Allah'tan bir kanun olmaksızın kendi başına haram kılanlara cevap vererek şöyle buyuruyor: *"De ki"* Yani: Ey Muhammed! O bozuk görüşleri ve hurafeleriyle bir takım şeyleri haram kılan Müşriklere söyle ki: *"Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?"* Yani, bu rızıklar, kafirler dünyada iken Allah'a iman edenlere iştirak etmiş olsalar da, esasen dünya hayatında kendisine inanan ve ibadet edenler için yaratılmıştır. Ahirette ise sadece iman edenlerin olacak, kafirlerden hiçbiri onlara iştirak etmeyecektir. Çünkü Cennet kafirlere yasaklanmıştır.

İmam Taberânî, Saîd b. Cübeyr'den, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kureyşliler Beytullah'ı çıplak halde, ıslık çalarak ve el çırparak tavaf ediyorlardı. O yüzden Allah *"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızkları kim haram kıldı?"* âyetini nazil etti.

Scanned with CamScanner

Allah'ın Asıl Haram Kıldıkları:

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33. De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri; günahı ve haksız yere tecavüzü, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

Tefsiri:

"De ki: "Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri ... haram kılmıştır."

[3099] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Allah'tan daha kıskanç hiç kimse yoktur. Açık ve gizli tüm fuhşiyatı da onun için haram kılmıştır. Övülmeyi Allah'tan daha çok seven yoktur."* Bunu Buhârî ile Müslim, A'meş'in Şakik Ebû Vail'den, onun İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivayet etmişlerdir. Açık ve gizli fuhşiyat daha önce En'âm Sûresinde açıklandı.

"Günahı ve haksız yere tecavüzü" Süddî der ki: Âyetteki "İsm" masiyet ve günah, "Bağy" ise insanlara haksız yere zulmetmendir. Mücâhid de: İsm bütün günahlara denir. Yüce Allah, zulmedenin zulmü ancak kendisine yaptığını haber vermektedir, der. Bu iki kelime hakkında yapılan tefsirlerin özeti şudur: İsm kişinin kendi kendine yaptığı günahları, Bağy ise zararı başkalarına geçen günahlarıdır. Allah her ikisini de haram kılmıştır.

"Hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı" Yani, ibadetinizde onları Allah'a ortak yapmanızı *"ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."* Yani, hiçbir bilginizin bulunmadığı konularda Allah'ın çocuğunun olduğu iddiası gibi yalan ve iftiralar ortaya atmanızı haram kılmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"O halde, pislikten, putlardan sakının."* (Hac, 30)

Scanned with CamScanner

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَاتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا بِـَٔايَاتِنَا وَٱسْتَكْبَرُوا عَنْهَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٦﴾

34. Her ümmetin bîr eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler.

35. Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak Peygamberler gelir de kim sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

36. Âyetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar Cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Her ümmetin"* neslin ve kuşağın *"bir eceli vardır. Ecelleri"* yani, kendileri için belirlenmiş süre (ölüm vakti) *"gelince"* ondan *"ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler."*

Yüce Allah daha sonra Ademoğullarını, kendilerine, âyetlerini anlatacak, müüdeleyecek ve korkutacak Peygamberler göndereceğine dair uyarı yapıyor ve şöyle buyuruyor: *"...gelir de kim sakınır ve kendini ıslah ederse"* Yani, haramları terk eder ve farzları yerine getirirse *"onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Âyetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya" "işte onlar Cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."*

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَاتِهِۦٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوٓا۟ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالُوا۟ ضَلُّوا۟ عَنَّا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

Scanned with CamScanner

37. Allah'a iftira eden, ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kimdir? Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir. Sonunda elçilerimiz gelip canlarını alırken: "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ilâhlar nerede?" derler. Onlar da "Bizden kaybolup gittiler" derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

Tefsiri:

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Allah'a iftira eden, ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kimdir?"* Yani, Allah'a iftirada bulunan veya Allah'ın indirdiği âyetleri yalanlayandan daha zalim kimse yoktur. *"Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir."* Müfessirlerin bunun mânâsı hakkında farklı görüşleri vardır. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan "Yani, onlar ve Allah'a iftira atanlara, Allah'ın onlar hakkındaki 'yüzlerinin kara olacağı' hükmü ulaşacaktır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kasıt, onlara amelleri sebebiyle erişecek nasipleridir; kim iyilik işlemişse iyilikle mükafatlandırılacak, kim kötülük işlemişse kötülükle cezalandırılacaktır. Mücâhid: Kasıt, vaad olundukları mükafat ve cezalardır, demiştir. Katâde, Dahhâk ve daha başkaları da böyle demişler, Taberî de bunu tercih etmiştir.

Muhammed b. Ka'b ise *"Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir."* Yani, Onlara amelleri, rızkları ve (takdir edilen) ömürleri verilecektir, demiştir. Rebî' b. Enes ve Abdurrahman b. Zeyd de böyle demişlerdir. Bu görüş mânâ bakımından kuvvetlidir. Sonrası, yani *"Sonunda elçilerimiz gelip canlarını alırken"* buyruğu da bu mânâya delalet etmektedir. O durumda mânâ şu âyette kastedilen gibi olur: *"De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkar etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."* (Yûnus, 69-70) Allah (c.c) bir yerde de şöyle buyurur: *"(Rasûlüm!) İnkâr edenin inkarı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir. Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz."* (Lokman, 23-24)

"Sonunda elçilerimiz gelip canlarını alırken" buyruğuyla Allah Teâlâ meleklerin öldürürken ve canlarını Cehennem'e alırken onlara "Dünyadayken Allah'a ortak koştuğunuz, Allah'ı bırakıp kendilerine dua ve ibadet ettiğiniz

Scanned with CamScanner

şeyler nerede? Onları çağırın da sizi içinde bulunduğunuz bu halden kurtarsınlar" diyeceklerini, onlarınsa şöyle diyeceklerini haber veriyor: *"Bizden kaybolup gittiler"* Yani, bizi terk edip gittiler. Artık onlara dair herhangi bir fayda ve iyilik ümidimiz kalmadı. *"Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler."* Yani, bunu itiraf ve kabul ederler.

Ahirette Küfür Önderleri ve Takipçileri Arasında Bir Çekişme Örneği:

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۖ قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

38. Allah buyuracak ki: Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin. Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lanet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada toplanınca, sonrakiler öncekiler için: "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara Cehennem ateşinden kat kat azap ver" diyecekler. Allah da: "Zâten her biri için kat kat azap vardır, fakat siz bilmezsiniz" diyecektir.

39. Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!"

Tefsiri:

Allah Teâlâ, kendisine iftira atan ve âyetlerini yalanlayan o Müşriklere ne söyleyeceğini anlatarak şöyle buyuruyor *"Allah buyuracak ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında"* geçmişteki size benzeyen ve sizinle aynı niteliklere sahip olan kafir milletlerin arasında *"siz de ateşe girin."* "في النار" ifadesi "في أممٍ"den bedel olabileceği gibi (yani "o milletlerin arasına, Cehennem'e girin"), "في" (içinde) edatı "مع" (beraber) mânâsında da (yani "o milletlerle birlikte Cehennem'e girin") olabilir.

Scanned with CamScanner

"Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lanet edecekler." Nitekim Halil İbrâhim (a.s) *"Sonra kıyâmet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız."* (Ankebût, 25) demiştir. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurur: *"İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır. (Kötülere) uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar."* (Bakara, 167)

"Hepsi birbiri ardından orada toplanınca" hepsi orada bir araya gelince *"sonrakiler"* Yani Cehennem'e en son girecek olanlar ki onlar başkalarına tabi olanlardır, *"öncekiler için"* yani Cehennem'e ilk girenler için ki onlar kendilerine uyulan liderlerdir ve diğerlerini saptıranlar bunlar olduğu için Cehennem'e daha önce girmişlerdir. *"şöyle diyecekler: Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara Cehennem ateşinden kat kat azap ver, diyecekler"* Yani, onlara cezayı katlayarak ver. Tabi olunanların cürmü, diğerlerini saptıranlar kendileri olduğu için daha büyüktür ve ondan dolayı Cehennem'e daha önce girmişlerdir. Tabi oldukları kimseleri Allah'a şikayet ederler; çünkü kendilerini doğru yoldan onlar saptırmıştır. Derler ki: *"Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara Cehennem ateşinden kat kat azab ver"* Yani, onlara kat kat fazla azap ver. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün: Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik! derler. Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar" derler. "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov."* (Ahzâb, 66-68)

"Zâten her biri için kat kat azap vardır, fakat siz bilmezsiniz." Yani, zaten biz onu yaptık ve her bir grubu durumuna göre cezalandırdık. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız."* (Nahl, 88) Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"(Fakat gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini (veballerini), kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar ve uydurup durdukları şeylerden kıyâmet*

Scanned with CamScanner

günü mutlaka sorguya çekileceklerdir." (Ankebût, 13) *"Kıyâmet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için."* (Nahl, 25)

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Öncekiler de sonrakilere"* Yani, tabi olunanlar kendilerine tabi olanlara *"derler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok."* Süddî der ki: Yani, biz nasıl saptıysak siz de saptınız. *"O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!"* Bu, yüce Allah'ın onların mahşer yerindeki hallerine dair şu âyetlerde anlattıklarına benzemektedir: *"Kafir olanlar dediler ki: Biz hiçbir zaman bu Kur'ân'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız. Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk, derler. Büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara (kıyâmet gününde): Size hidayet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis siz suç işliyordunuz, derler.Zayıf sayılanlar da büyüklük taslayanlara: Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkar etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz, derler. Artık azabı gördüklerinde, için için yanarlar; biz de o inkar edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar."* (Sebe, 31-33)

[A'râf sûresi 5. ciltten devam edecek.]

Scanned with CamScanner